

ISSN 2309-9763

<https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31>

Педагогічна освіта: теорія і практика

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

№ 31 (2-2021)

Заснований

24 квітня 2009 року

Засновник

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
Інститут педагогіки НАПН України*

Головний редактор

Бахмат Наталія Валеріївна

Видається

2 рази на рік

Зареєстровано

Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

*друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 15071-3643 Р*

Рекомендовано до друку

рішеннями вчених рад

*Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
(протокол № 14 від 25.11.2021 р.),
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол №13 від 18.11.2021 р.)*

Рецензування статей здійснено членами

*редакційної колегії та зовнішніми
рецензентами*

Адреса редакції:

*32302, м. Кам'янець-Подільський,
вул. Симона Петлюри, 1/б,
Педагогічний факультет
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
тел (03849)33492
E-mail: pedosv@kpmu.edu.ua*

Збірник наукових праць включено до **Переліку наукових фахових видань України, Категорія «Б»**, педагогічні спеціальності – 011, 012, 013, 014, 015 (наказ МОН України від 17.03.2020 № 409 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 26 лютого і 6 березня 2020 року та внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 975»).

Індексується: Index Copernicus; CEJSH; Google Scholar; CrossRef.

Архівується НБУ імені В.І. Вернадського

**Кам'янець-Подільський
2021**

Голова редакційної колегії: **БАХМАТ Наталія Валеріївна,**

доктор педагогічних наук, професор, заступник декана педагогічного факультету з наукової роботи та інформатизації освітнього процесу, професор кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

Виконавчий редактор: **КОВАЛЕНКО Олена Михайлівна,**
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

САЄНКО Григорович Володимир, доктор наук з організації та управління, доцент, Вища школа управління та адміністрування в Ополе, Польща;
СЕДЛАКЧЕК-ШВЕД Олександра, доктор соціальних наук у галузі педагогіки, доцент, Університет Яна Длугоша в Ченстохово, Польща;
ФАСНЕРОВА Мартіна, доктор соціальних наук у галузі педагогіки, доцент, Палацкий університет Оломоуц, Чехія;
ГАЛАМАНЖУК Леся Людвигівна, доктор пед. наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна;
ГРИБАН Григорій Петрович, доктор пед. наук, професор, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна;
ДЕМЧЕНКО Олена Петрівна, канд. пед. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна;
ДУДОРОВА Людмила Юріївна, доктор пед. наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна;
КАРТАШОВА Любов Андріївна, доктор пед. наук, професор, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України, Україна;

ЛАБУНЕЦЬ Віктор Миколайович, доктор пед. наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна;
ЛЮБАРЕЦЬ Владислава Вікторівна, доктор пед. наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна;
МАТВІЄНКО Олена Валеріївна, доктор пед. наук, професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Україна;
ОНУФРІЄВА Ліана Анатоліївна, кандидат психологічних наук, професор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна;
ПАВЛЮК Євген Олександрович, доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна;
ТЕРЕНТЬЄВА Наталія Олександрівна, доктор пед. наук, професор, Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка, Україна;
ФРИЦЮК Валентина Анатоліївна, доктор пед. наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна;
ФЕДІРЧИК Тетяна Дмитрівна, доктор пед. наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

АСОЦІЙОВАНІ РЕДАКТОРИ

АНДРОЩУК Ігор Петрович, доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна;
АНДРОЩУК Ірина Василівна, доктор пед. наук, доцент, Хмельницький національний університет, Україна;
ВАЛАТ Войжеш, доктор пед. наук, професор, Жешувський університет, Жешув, Республіка Польща;
ГЕВКО Ігор Васильович, доктор пед. наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, Україна;

КОСЕНЧУК Ольга Геннадіївна, канд. пед. наук, доцент, Державна установа «Український інститут розвитку освіти», Національний авіаційний університет, Україна;
МАРТИНЕЦЬ Лілія Асхатівна, доктор пед. наук, доцент, Луганський національний аграрний університет, Україна

Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Вип. 31 (2-2021). Київ: Міленіум, 2021. 418 с. (Index Copernicus), категорія Б.

У збірнику наукових праць висвітлюються результати фундаментальних і теоретико-прикладних досліджень у галузі педагогіки та інноваційних технологій в освіті; розглядаються питання підготовки педагогічних працівників до навчання і виховання здобувачів освіти в дошкільній, загальній середній, фаховій передвищій, професійній, післядипломній освіті й у процесі підвищення кваліфікації працівників освіти.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти, інститутів післядипломної педагогічної освіти, аспірантів, докторантів.

ISSN 2309-9763

<https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31>

Pedagogical Education: Theory and Practice

KAMIANETS-PODILSKYI
IVAN OHIIENKO NATIONAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF PEDAGOGY OF NAES OF UKRAINE

Issue 31 (2-2021)

Founded

April, 24, 2009

The founder

*Kamianets-Podilskyi National
Ivan Ohiienko University
Institute of Pedagogy of the National
Academy of Educational Sciences of
Ukraine*

Chief Editor

Bakhmat Nataliia Valeriivna

Frequency

2 times a year

Registered

Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of state registration of the print
media series KB № 15071-3643 P

Recommended for publication

*by decisions of scientific councils of
Kamianets-Podilskyi National
Ivan Ohiienko University
(Protocol No 14 as of 25.11.2021),
Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine
(Protocol No 13 as of 18.11.2021)*

*The articles are **reviewed** by the members
of the editorial board and external reviewers*

The address of the editorial office:

*32302, Kamianets-Podilskyi,
Symon Petliura str., 1/6,
Pedagogical Faculty of
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National
University
Tel.: (03849)33492
E-mail: pedosv@kpnu.edu.ua*

The collection of research papers was added to **the list of scientific professional editions of Ukraine, Category "B"**, pedagogical specialties - 011, 012, 013, 014, 015 (order of the Ministry of Education of Ukraine dated March, 17, 2020 No 409 "On endorsing the Attestation board decision on Activities of the Specialized Scientific Council of February, 26, 2020 and March, 6, 2020 and amendments to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July, 11, 2019 No 975").

Indexing: Index Copernicus; CEJSH; Google Scholar; CrossRef.

Archiving National Library of Ukraine named after V I Vernadsky

**Kamianets-Podilskyi
2021**

UDC 371(082)

<https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31>

Head of the editorial team: **BAKHMAT Nataliia Valeriivna**,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Dean of scientific research and
informatisation of the educational process of the Pedagogical Faculty,
Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, Ukraine

Executive editor: **KOVALENKO Olena Mykhailivna**,
Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine

EDITORIAL TEAM

SAIENKO Volodymyr, Habilitated doctor in organization and management, Academy of Management and Administration in Opole, Poland
SIEDLACZEK-SZWED Aleksandra, Habilitated doctor of social sciences in the field of pedagogy, Associate Professor, Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland;
FASNEROVÁ Martina, Habilitated doctor of social sciences in the field of pedagogy, Associate Professor, Palacky University Olomouc, Czech Republic;
GALAMANZHUK Lesya, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, Ukraine;
GRIBAN Grygoriy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Zhytomir Ivan Franko State University, Ukraine;
DEMCHENKO Olena, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
DUDOROVA Ludmila, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine;
KARTASHOVA Liubov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, State Institution of Higher Education "University of Educational Management" of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine;

LABUNETS Viktor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, Ukraine;
LIUBARETS Vladyslava, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dragomanov National Pedagogical University, Ukraine;
MATVIIENKO Olena, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dragomanov National Pedagogical University, Ukraine;
ONUFRIIEVA Liana, Candidate of Psychological Sciences, Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, Ukraine;
PAVLYUK Yevgen, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi National University, Ukraine;
TERENTIEVA Nataliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Collegium", Ukraine;
FRYTSIUK Valentina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ukraine;
FEDIRCHYK Tetiana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

ASSOCIATE EDITORS

ANDROSHCHUK Ihor, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi National University, Ukraine;
ANDROSHCHUK Iryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi National University, Ukraine;
WALAT Wojciech, Doctor of Pedagogy, Professor, Rzeszow University, Zheshuv, Poland;
HEVKO Ihor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine;

KOSENCHUK Olha, Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Ukrainian Institute of Education Development, National Aviation University, Ukraine;
MARTYNETS Liliia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Luhansk National Agrarian University, Ukraine

Pedagogical Education: Theory and Practice: Collection of research papers / Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University; Institute of Pedagogy of NAES of Ukraine [chief editor Bakhmat N.V.]. Issue 31 (2-2021). Kyiv: Milenium, 2021. 418 p. (Index Copernicus), category B.

In the collection of research papers, the findings of fundamental and theoretical and applied research in the field of Pedagogics and innovative technologies in education are ascertained; the issues of training for teaching and educating learners in pre-school, comprehensive, secondary vocational, professional and post-graduate education and in the process of in-service training are addressed.

The collection of research papers is targeted at scholars, researchers and educators of pre-school, comprehensive, secondary vocational higher education and postgraduate pedagogical education institutions and postgraduate and postdoctoral students.

Розділ 1

МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-7-17>

УДК 378.147.091.322

Горбатюк Оксана Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1506-2664>

horbatiuk@kpmu.edu.ua

Поліщук Світлана Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1325-0143>

sunrisemoon@email.ua

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЯК ПРОБЛЕМА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена тим, що при правильній організації самостійної роботи студент набуває навичок самоорганізації, самоконтролю, саморефлексії, стає активним самостійним суб'єктом навчальної діяльності та розвиває свої професійні компетенції. Мета статті – дослідити шляхи підвищення ефективності самостійної роботи студентів закладів вищої освіти. Вияснено, що специфіка організації самостійної роботи студентів залежить від структури, характеру і особливостей навчальної дисципліни, обсягу годин на її вивчення, видів завдань для самостійного виконання, індивідуальних якостей студентів і умов навчально-професійної діяльності. Розглянуто основні форми самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти, до яких, зокрема, належать: вивчення наукової літератури, конспектування, складання словників з окремих тем, картотеки літератури за змістом фахової діяльності, каталогу наукових видань, аналіз навчальної літератури, написання реферату, звіту про науково-дослідну роботу, дискусії, рольові ігри, робота в архіві, музеї, бібліографічному відділі бібліотеки. Обґрунтовано, що групове самостійне навчання є основою проблемного навчання, зміст якого полягає у створенні викладачем проблемних ситуацій та активізації самостійної діяльності студентів, спрямованої на вирішення цих ситуацій. Встановлено, у результаті проблемного навчання активізується самостійна пізнавальна діяльність студентів, що позитивно впливає на їх всебічний розвиток. З'ясовано, що викладач може створювати проблемні ситуації

на всіх етапах процесу навчання: при поясненні, закріпленні матеріалу, контролі знань, направляючи студентів на її вирішення. Встановлено, що самостійна робота студента набуває важливого значення при дистанційному навчанні. Наголошено, що позитивний ефект від самостійного вивчення матеріалу при дистанційному навчанні можливий лише тоді, коли студент зацікавлений, вмотивований і високоорганізований. Зазначено, що добре зарекомендували себе у дистанційних умовах навчання такі види самостійної роботи студентів: підготовка доповідей на заняття, що проводились у формі веб-конференцій, самостійне формування навчальних матеріалів за окремими темами, що вивчаються в рамках дисципліни (наприклад, підбір цікавих завдань, їх оформлення).

Ключові слова: дистанційне навчання; самостійна робота; групова самостійна робота; заклад вищої освіти; інформаційно-освітнє середовище; проблемне навчання.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що при правильній організації самостійної роботи студент набуває навичок самоорганізації, самоконтролю, саморефлексії, стає активним самостійним суб'єктом навчально-професійної діяльності та розвиває свої професійні компетенції. Самостійна робота студентів неможлива без її упорядкування та системної організації. Вона передбачає взаємодію викладача і студентів на основі партнерства і співпраці. Завдання викладача полягає в організації самостійної роботи студентів і конструюванні освітнього середовища. Специфіка організації самостійної роботи студентів залежить від структури, характеру і особливостей навчальної дисципліни, обсягу годин на її вивчення, видів завдань для самостійного виконання, індивідуальних якостей студентів і умов навчально-професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-педагогічній літературі проблемі самостійної роботи студентів присвячені роботи багатьох вчених. Зокрема, Гурська О. [1] досліджує місце самостійної роботи студентів в освітньому процесі; Гуревич Р. та Кадемія М. [5] – застосування інноваційних педагогічних технологій при організації самостійної роботи студентів; Сушко О., Колодій О. [2] акцентують увагу на проблемах мотиваційного, процесуального, технологічного забезпечення самостійної пізнавальної діяльності студентів; Тамаркіна О. [6] – на самостійній роботі студентів в умовах дистанційного навчання. Чепурна С. [4] розглядає силабус як методичну основу організації самостійної роботи студентів. Оскільки у контексті сучасної парадигми навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності студентів, проблема підвищення ефективності самостійної роботи студентів залишається актуальною і вимагає подальших досліджень.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – дослідити шляхи підвищення ефективності самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання. **Завдання дослідження:** обґрунтувати переваги проблемного методу навчання в організації самостійної роботи студентів; розглянути порядок організації самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання; запропонувати шляхи підвищення ефективності самостійної роботи студентів.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Головне завдання вищої школи полягає у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних орієнтуватися в потоці різноманітної інформації, а також самостійно знаходити адекватні рішення проблем, що виникають у професійних і життєво-побутових ситуаціях. Важливою складовою цього завдання є грамотна організація самостійної роботи студентів [1, с. 103].

Саме у самостійній роботі проявляється мотивація студента, його цілеспрямованість, самоорганізованість, самостійність, самоконтроль, самовиховання та індивідуальний стиль навчальної діяльності.

Ознаками стійкої психологічної готовності студентів до самостійної роботи є глибокий інтерес до майбутньої професії, прагнення до самовираження в обраній діяльності, наявність ціннісних орієнтацій, пов'язаних із майбутньою роботою.

Зміна ролі і місця самостійної роботи студентів у цілісній системі професійної підготовки, зростання її питомої ваги у набутті знань, умінь і навичок зумовлені різними причинами. Зокрема, збільшенням джерел навчальної та наукової інформації, обсягу навчальної інформації в рамках однієї навчальної дисципліни, активним впровадженням в освітній процес дистанційної форми навчання, використанням Інтернету, електронних підручників і т.д. Через це студентам доводиться значну частину навчальних завдань виконувати самостійно. До того ж, зростання ролі самостійної роботи, як складової самостійного навчання, пов'язане із поширеною Концепцією навчання впродовж життя (Life Long Learning). Зміст концепції полягає у наступному: щоб не відставати від ритму життя і орієнтуватися у всіх нових тенденціях потрібно все життя вчитися. Тобто, сучасна освіта орієнтована на майбутнє, а не тільки на підготовку професійного фахівця сучасного рівня. Навички самостійного навчання дадуть можливість людині набувати нові знання у професійній сфері й після закінчення закладу вищої освіти.

Триває пошук ефективних видів самостійної роботи студентів. У закладах вищої освіти широко практикуються такі види самостійної роботи: вивчення наукової літератури, конспектування, складання каталогу наукових видань, написання реферату, доповіді, звіту про науково-дослідну роботу, підготовка презентації, портфоліо, аналіз навчальної літератури, складання термінологічного словника з окремих тем (тезaurusу, глосарію), картотеки літератури за змістом фахової діяльності;

підготовка статті (тез доповіді), есе, розробка унаочнень (схем, діаграм, гістограм, рисунків), виконання розрахунково-графічних робіт, вирішення ситуаційних професійних завдань, робота в архіві, музеї, бібліографічному відділі бібліотеки тощо [2; 3].

Функцію методичного «порадника» для студента виконує силабус, який дає можливість студенту самостійно раціонально розподілити й організувати час занять для вивчення навчального курсу. Студент структурує зміст самостійної роботи, відповідно систематизується процес навчання, активізуються вміння організувати робоче місце й раціонально розподілити робочий час для виконання завдань самостійної роботи [4, с. 217].

Виділяють два види групової самостійної роботи студентів: єдиний і диференційований. Перший передбачає виконання однакового завдання всіма групами, другий – виконання різними групами різних завдань у межах однієї загальної теми. Вважається, що саме другий вид самостійної роботи підвищує її ефективність і оптимізує результат.

Диференційована групова самостійна робота дозволяє викладачу одночасно працювати з усіма студентами. Він визначає проблему і дає завдання студентам різних груп, тим самим створюючи нову ситуацію: всі учасники освітнього процесу дізнаються про роль кожної групи і у них виникає почуття обов'язку і відповідальності перед колективом. За виконане завдання ставиться одна оцінка на всю групу. Залежно від рівня складності завдання, кожній групі відводиться різний час на його виконання. Не обов'язково, щоб групи змагалися одна з одною.

Викладач виявляє, яку частину завдання студенти виконали за відведений час і яких помилок припустилися члени груп. Звісно, що викладач не може оцінити досягнення кожного члена групи, але у цьому й немає особливої потреби, оскільки контроль знань здійснюється в кінці кожної великої теми.

Для успішного здійснення групової самостійної роботи важливо чітко розподілити функції між учасниками групи і уважно стежити за спілкуванням усередині групи. Якщо окремі студенти не беруть участь в обговоренні завдання, то необхідно терміново змінити склад колективу. Успішна організація групової самостійної діяльності безпосередньо залежить від розміру групи. Для розумової діяльності найбільш сприятливі малі групи, а для отримання нової інформації – більші групи. Оптимальною вважається група з 4–6 осіб.

Групове самостійне навчання – основа проблемного навчання, зміст якого полягає у створенні викладачем проблемних ситуацій та активізації самостійної діяльності студентів, спрямованої на вирішення цих ситуацій. У результаті і такого процесу активізується самостійна пізнавальна діяльність студентів, що позитивно впливає на всебічний їх розвиток.

Проблемний метод навчання стимулює пошукову діяльність і творче мислення студентів. Щоб встановити зміст терміну «проблемна ситуація», спочатку потрібно визначити зміст поняття «проблема». У загальному проблема – це конкретне знання про незнання. Відповідно, «проблемна ситуація» – це усвідомлення того, що при виконанні

завдання недостатньо засвоєних раніше знань. Виникає суб'єктивна потреба у нових знаннях, що реалізується через цілеспрямовану пізнавальну активність людини.

Розрізняють два типи проблемних ситуацій: психологічні і педагогічні. Перший тип перебуває у площині діяльності студентів, другий визначає організацію освітнього процесу [5, с. 11].

Педагогічну проблемну ситуацію створює викладач, використовуючи питання, які акцентують увагу студентів на новизні, важливості та інших особливостях об'єкта пізнання. Створення психологічної проблемної ситуації вимагає індивідуального підходу. Проблемна ситуація повинна бути посиленою для студентів: занадто важке або надто легке пізнавальне завдання не можуть створити проблемну ситуацію.

Пізнавальні завдання є способом вираження проблеми. Студент, бачучи текст завдання і відображені у ньому проблемні ситуації, сприймає інформацію як відповідь на питання, які у нього виникають при сприйнятті тексту. Ці питання включають механізм його розумової активності, тому засвоєння навіть готових завдань є ефективним.

Проблемні ситуації можуть створюватися на всіх етапах процесу навчання: при поясненні, закріпленні матеріалу, контролі знань. Викладач створює проблемну ситуацію, направляє студентів на її вирішення і організує пошук рішення. Студент, як суб'єкт навчання, в результаті отримує нові знання і опановує нові способи дії. Труднощі управління проблемним навчанням полягають у тому, що викладач змушений використовувати диференційований і індивідуальний підходи.

Очевидними перевагами проблемного методу є: самостійний пошук знань, розвиток продуктивного і критичного мислення, інтерес до освітнього процесу, хороші результати навчання. До недоліків можна віднести: різний рівень підготовки студентів, брак часу на вивчення кожної теми зокрема і на досягнення намічених цілей у цілому, труднощі в управлінні пізнавальною діяльністю студентів.

Самостійна робота студента набуває важливого значення при дистанційному навчанні. Дистанційне навчання розглядається як позааудиторна самостійна робота студентів, яка сприяє формуванню у студента необхідного обсягу знань, умінь, навичок, що є поштовхом просування до вищих рівнів розумової діяльності, виступає важливою умовою його самоорганізації і самодисципліни [6].

Якщо при традиційному навчанні, будучи присутнім в аудиторії, студент у більшості випадків задіює візуальний (зір), аудіальний (слух) і кінестетичний (фіксація на носіях) канали отримання інформації, то при дистанційному навчанні він може вимикати один або декілька каналів, покладаючись на те, що пізніше вивчить матеріал зручним для нього способом. В ідеальному випадку студент працює з електронними навчальними матеріалами у зручному для нього темпі. Наприклад, при перегляді відеолекції студент може декілька разів переглянути складні моменти або розбити перегляд на окремі частини з метою максимально повного засвоєння матеріалу і уникнення втоми. Крім того, студент може опрацювати матеріал лекції у найбільш продуктивний для нього час доби. Розміщені в комп'ютерній мережі текстові або

інтерактивні матеріали студент також може вивчати у зручному темпі, поступово проходячи контрольні етапи [7].

Проте, позитивний ефект від самостійного вивчення матеріалу при дистанційному навчанні можливий лише тоді, коли студент зацікавлений, вмотивований і високоорганізований. Часто через великий обсяг самостійної роботи студенту важко розставити пріоритети, визначити порядок і терміновість виконання завдань. Тому значну частину завдань він виконує в останній момент, що не сприяє перенесенню інформації у довготривалу пам'ять.

Крім того, засвоєння профілюючих навчальних дисциплін вимагає не тільки репродуктивних дій, а й високо розвиненого математичного мислення. Тому вирішення завдання «за зразком» не призводить до глибокого розуміння матеріалу, а в умовах цейтноту кількість найпростіших репродуктивних дій може виявитися недостатньою навіть для формування базових навичок.

Недостатньо адаптованими до умов дистанційного навчання є також матеріали для самостійної роботи і контрольні матеріали, в результаті чого у студента з'являється можливість «закадрового» пошуку готових відповідей, списування у студентів, які вже виконали тест або контрольну роботу. Оскільки викладач не може відстежити ці моменти, оцінка буде необ'єктивною, відобразатиме не знання навчального матеріалу з дисципліни, а вміння швидко знаходити інформацію або вирішувати ситуаційні задачі.

Через «кліповість» мислення студент може продемонструвати швидкий, але короткочасний результат, зокрема, цілком успішно впоратися із завданням, але через деякий час навіть не згадати основних понять і властивостей, які він використовував у процесі виконання завдання, разом з тим будучи впевненим у високому рівні своїх знань. З іншого боку, студент може не вважати за потрібне запам'ятовувати великий обсяг матеріалу, покладаючись на можливість у будь-який момент отримати необхідну інформацію з мережі Інтернет і скористатися нею, як часто робив це у процесі навчання.

У процесі формування навичок самостійної роботи студентів важливе значення має її ефективність, яка залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників: від змісту і складності завдань, керівництва з боку викладача, рівня знань і загального розвитку студентів, їх інтелектуальних знань і вмінь, мотивів і установок, способів і прийомів навчальної діяльності тощо. Центральною умовою ефективності самостійної роботи є усвідомлення студентами її цілей, усвідомлення себе як особистості, яка сама направляє, організує і контролює процес навчання [8, с. 16].

До основних шляхів підвищення ефективності самостійної роботи студентів можна віднести: правильне поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи; формування у студентів потреби у самоосвіті для майбутньої професійної діяльності; забезпечення їх необхідними навчально-методичними матеріалами (підручниками, навчальними посібниками, кіно-, фото- і відеоматеріалами, сучасними технічними засобами навчання); здійснення контролю за виконанням самостійної роботи і пошук способів заохочення студентів за її якісне виконання. При підготовці підручників,

навчальних та навчально-методичних посібників викладачам потрібно передбачати у них завдання для здійснення студентами самоконтролю.

При розробці матеріалів для самостійної роботи викладач повинен керуватись принципами програмно-цільового підходу, тобто враховувати індивідуальні стилі пізнавальної діяльності студентів. Є студенти, які потребують розвитку пізнавального інтересу, а є й такі, які володіють ним достатньою мірою.

Необхідно широко практикувати види самостійної роботи студентів, які добре себе зарекомендували: підготовка доповідей на заняття, що проводились у формі веб-конференцій, самостійне формування навчальних матеріалів за окремими темами, що вивчаються в рамках дисципліни (наприклад, підбір цікавих завдань, їх оформлення). Такі матеріали можна використовувати на заняттях для взаємної перевірки, як додатковий матеріал для виконання домашнього завдання. Особливо корисною виявилася така форма самостійної роботи для магістрантів, оскільки розроблені ними матеріали можна апробувати під час практики, а також використати при написанні магістерської дисертації [9, с. 184].

Частину самостійної роботи, на наш погляд, доцільно залишити у рукописному вигляді з подальшим скануванням або фотографуванням. Якщо розв'язування задач, які містять багато складних формул і висновки, здійснюється «від руки», то цього цілком достатньо для перевірки рівня знань студента аналогічно тому, як перевіряються завдання з розгорнутою відповіддю на єдиному державному іспиті. Тому, на нашу думку, в багатьох випадках не потрібно вимагати від студента подання рішення завдання в електронному вигляді, достатньо, щоб записи були розбірливими.

Важливою умовою ефективності самостійної роботи студентів є контроль. Студент повинен володіти інформацією про систему контролю самостійної роботи. Розуміння змісту цієї системи дисциплінує, вносить організованість і впорядкованість у навчальну діяльність. Система контролю самостійної роботи повинна базуватись на комплексі мотиваційних стимулів, серед яких своєчасна і систематична оцінка результатів відповідно до реальних досягнень студента.

Для контролю самостійної роботи студентів можуть використовуватись такі форми: перевірка рефератів, письмових доповідей і письмових звітів; тестування; перевірка знань на проміжному етапі; проведення групових письмових контрольних робіт з їх наступною перевіркою; вибіркова перевірка завдань та ін. Варто поєднувати оцінку і самооцінку з акцентуванням уваги на тому, що студент знає і вміє. Таким чином частина функцій контролю переходить до студента, трансформуючись у самоконтроль, самооцінку, взаємну оцінку.

У II семестрі 2019-2020 навчального року в Черкаській медичній академії анонімне опитування студентів та аспірантів виявило позитивні та негативні сторони самостійної роботи під час дистанційного навчання пов'язаного із карантинними обмеженнями. В опитуванні взяли участь 86 кандидатів. Дане опитування показало, що найбільш ефективними формами самостійної роботи студенти визначають роботу із науковою літературою (48%), на другому місці – виконання тестових завдань та

задач (31%), роботу із доповнення ключового змісту лекційного матеріалу (14%), розробку та представлення презентацій різних форматів (7%) [10].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що самостійна робота студентів не може здійснюватися без сприяння, управління і контролю. Викладач спрямовує самостійну діяльність студентів, враховуючи специфіку і складність кожної окремої навчальної теми і дисципліни, мету її вивчення, забезпечує зворотній зв'язок та враховує багато інших чинників. Груповий та проблемний методи самостійного навчання стимулюють і активізують самостійну діяльність студентів, які не тільки навчаються самостійно працювати, а й сприяють один одному в оволодінні новими знаннями. З'являються можливості для творчої співпраці викладача і студента. Однак не можна вважати дані методи універсальними, оскільки ефективність навчання в цілому, а також ефективність самостійної роботи студентів залежить від розумного поєднання різних методів.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій дає можливість підвищити ефективність самостійної роботи студентів. Дистанційне навчання змінює засоби реалізації самостійної роботи студентів та їх організаційно-управляючий аспект.

Опитування здобувачів освіти показало, що найбільш ефективними формами самостійної роботи студенти визначають роботу з науковою літературою, на другому місці – підготовка та виконання завдань тестового характеру, розв'язування проблемних завдань в режимі он-лайн і т.д.

Майбутні наукові розвідки у цьому напрямку пов'язані із широким застосуванням засобів Moodle в організації самостійної роботи студентів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Гурська, О., 2014. Місце та роль самостійної роботи студентів у навчальному процесі, *Витоки педагогічної майстерності*, 13, 103-107.
2. Сушко, О.В., Колодій, О.С., 2020. Управління самостійною роботою студентів ЗВО у процесі професійної підготовки, *Збірник науково-методичних праць «Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти»*, Мелітополь, 109-115.
3. Александрова, В.В., Білоконь, К.С., Савченко, А.В., 2018. Організація самостійної роботи студентів як засіб творчого розвитку особистості майбутнього фахівця, *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф «Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю»*, Дніпро, 6-12
4. Чепурна, С., 2020. Силабус як засіб організації самостійної роботи студентів під час педагогічної практики. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 27, 215-219.

5. Гуревич, Р. Кадемія, М., 2018. Інноваційні технології у закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 51, 11-15.

6. Тамаркіна, О., 2020. Самостійна робота студентів ЗВО в умовах дистанційного навчання, *Актуальні питання гуманітарних наук*, 34, 228-231.

7. Гриценко, В., Юстик, І., 2015. Використання сервісу Google Classroom для управління освітніми процесами [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2015-10-06-06-1754/%20seksiia-4/3930-vykorystannya-servisu-google-classroom-dlya-upravlinnya%20osvitnimy-protsesamy>>.

8. *Организация и контроль самостоятельной работы студентов в вузе: электронное учеб.-метод. пособие*, 2016. О.В. Дыбина и др., Тольятти: Изд-во ТГУ, [Электронный ресурс]. Доступно: <<https://www.tltsu.ru/instituty/gumanitarno-pedagogicheskiy-institut/kafedry/preschool-pedagogy-applied-psychology/graduates/samost.pdf>>.

9. Губіна, А., Мартинюк, А., 2019. Можливості сервісу Googleclassroom у навчанні іноземної мови у ЗВО. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*, 5 (73), 184-187.

10. Ситник, Т., 2021. Організація самостійної роботи студентів в умовах карантинних обмежень. *Молодь і ринок*, 2 (188), 43-48.

IMPROVING THE EFFICIENCY OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK AS A PROBLEM OF HIGHER EDUCATION

Oksana Horbatiuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and
Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1506-2664>
horbatiuk@kpnu.edu.ua

Svitlana Polishchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and
Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1325-0143>
sunrisemoon@email.ua

Abstract. The relevance of the research is due to the fact that with the correct organization of independent work, the student acquires the skills of self-management, self-control, and self-reflection; the learner becomes an active independent subject of

educational activities and develops professional competencies. The purpose of the academic paper is to explore ways of increasing the independent work efficiency of students of higher educational institutions. It has been revealed that the specifics of the arrangement of students' independent work depends on the structure, nature and features of the discipline, the amount of hours for its acquiring, types of tasks for independent fulfilment, students' individual qualities as well as conditions of educational and professional activities. The basic forms of independent work used by students of higher educational institutions have been considered, which, in particular, are as follows: studying the scientific literature, summarizing, compiling dictionaries on individual topics, catalogues of literature on the content of professional activities, catalogue of scientific publications, analysis of educational literature, writing an essay, making a report on research work, discussions, role-playing games, working in the archive, museum, bibliographic department of the library. It has been substantiated that independent learning in groups is the basis of problem-based training, the content of which lies in creating problem situations by the teacher and intensifying students' independent activity aimed at solving the situations outlined. It has been established that as a result of problem-based training, the students' independent cognitive activity is activated, which has a positive effect on their comprehensive development. It has been revealed that the teacher can create problem-based situations at all stages of the learning process, namely: when explaining, consolidating the material, during control of knowledge, when directing students to solve it. It has been found that the students' independent work obtains importance in distance learning mode. It has been emphasized that the positive effect of self-study of the material in distance learning is possible only when the student is interested, motivated and highly organized. It has been noted that the following types of students' independent work have been widely recognized as efficient ones in distance learning mode, namely: preparation of reports for classes held in the form of web conferences, independent formation of educational materials on certain topics studied within the discipline (for instance, selection of interesting tasks and their arrangement).

Keywords: distance learning; independent work; independent work in groups; higher educational institution; information and educational environment; problem-based learning.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Gurs`ka, O., 2014. Misce ta rol` samostijnoyi roboty` studentiv u navchal`nomu procesi [The place and role of independent work of students in the educational process], *Vy`toky` pedagogichnoyi majsternosti*, 13, 103-107.
2. Sushko, O.V., Kolodij, O.S., 2020. Upravlinnya samostijnoyu robotoyu studentiv ZVO u procesi profesijnoyi pidgotovky` [Management of independent work of freelance students in the process of professional training], *Zbirny`k naukovo-metody`chny`x prac` «Udoskonalennya osvity` u vy`xovnogo procesu v zakladi vy`shhoyi osvity`»*, Melitopol`, 109-115.

3. Aleksandrova, V.V., Bilokon, K.S., Savchenko, A.V., 2018. Organizaciya samostijnoyi roboty` studentiv yak zasib tvorchoho rozvy`tku osoby`stosti majbutn`ogo faxivcya [Organization of independent work of students as a means of creative development of the personality of the future specialist], *Materialy` mizhnar. nauk.-prakt. konf «Aktual`ni problemy` suchasny`x lingvisty`chny`x doslidzhen` ta zastosuvannya innovacijny`x tehnologij vy`kladannya mov u vy`shhij shkoli nefilologichnogo profilyu»*, Dnipro, 6-12

4. Chepurna, S., 2020. Sy`labus yak zasib organizaciyi samostijnoyi roboty` studentiv pid chas pedagogichnoi prakty`ky` [Syllabus as a means of organizing independent work of students during pedagogical practice], *Aktual`ni py`tannya gumanitarny`x nauk*, 27, 215-219.

5. Gurevy`ch, R. Kademiya, M., 2018. Innovacijni tehnologiyiu zakladax vy`shhoyi osvity` [Innovative technologies in higher education institutions], *Suchasni informacijni tehnologiyi ta innovacijni metody`ky` navchannya v pidgotovci faxivciv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemy`*, 51, 11-15.

6. Tamarkina, O., 2020. Samostijna robota studentiv ZVO v umovax dy`stancijnogo navchannya [Independent work of students of free economic education in the conditions of distance learning], *Aktual`ni py`tannya gumanitarny`x nauk*, 34, 228-231.

7. Gry`cenko, V., Yusty`k, I., 2015. Vy`kory`stannya servisu Googlet Classroom dlya upravlinnya osvitnimy` procesamy` [Using the Google Classroom service to manage educational processes] [Elektronny`j resurs]. Dostupno: <<https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2015-10-06-06-1754/%20seksiia-4/3930-vykorystannya-servisu-google-classroom-dlya-upravlinnya%20osvitnimy-protsesamy>>.

8. Organy`zacy`ya y` kontrol` samostoyatel`noj raboty` studentov v vuze: elektronnoe ucheb.-metod. posoby`e [Organization and control of independent work of students in higher education: electronic teaching method. allowance], 2016. O.V. Дыбу`на y` dr. Tol`yatty`: Yzd-vo TGU. [Elektronny`j resurs]. Dostupno: <<https://www.tltsu.ru/instituty/gumanitarno-pedagogicheskiy-institut/kafedry/preschool-pedagogy-applied-psychology/graduates/samost.pdf>>.

9. Gubina, A., Marty`nyuk, A., 2019. Mozhly`vosti servisu Googleclassroom u navchanni inozemnoyi movy` u ZVO [Possibilities of Googleclassroom service in foreign language teaching in ZVO], *Naukovi zapy`sky` Nacional`nogo universy`tetu «Ostroz`ka akademiya»: seriya «Filologiya»*, 5 (73), 184-187.

10. Sy`tny`k, T. 2021. Organizaciya samostijnoyi roboty` studentiv v umovax karanty`nny`x obmezhen` [Organization of independent work of students in the conditions of quarantine restrictions], *Molod` i ry`nok*, 2 (188), 43-48.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-18-29>

УДК 37(477.87)(09)

Депчинська Іветта Аттілівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Берегове, Україна;

старший викладач кафедри Прикладної лінгвістики

Ужгородський національний університет

Ужгород, Україна

ORCID ID:<https://orsid.org/0000-0002-0069-3615>

ivettlegeza@gmail.com

НАПРЯМИ ТА ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ У ШКОЛАХ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

Анотація. У статті автор розкриває основні напрями та принципи виховання у народних школах Підкарпатської Русі, як-от: релігійне, духовне, моральне, патріотичне, фізичне, трудове, естетичне. А систематизація педагогічних поглядів тогочасних освітян, їх педагогічних праць, у свою чергу, уможливила виокремлення та розкриття найважливіших виховних принципів організації змісту шкільної гуманітарної освіти досліджуваного періоду: релігійності, національності та народності, моральності й гуманізму, духовності, полікультурності, індивідуального підходу, виховуючого навчання.

Принцип релігійності вважався одним із основних принципів, який охоплював увесь освітній процес. Релігійне виховання опиралось на систематичному веденню дитини до присвоєння людських чеснот і був ефективним шляхом морального виховання, вироблення моральних норм поведінки, формування світогляду людини загалом.

Народ Підкарпатської Русі любив свою культуру, мову, історію і традиції. Так, принцип народності виявлявся у знанні народної мови, історії рідного краю та народу, вихованні волі та веденні до постійної праці на благо народу.

У процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню. Принцип моральності й гуманізму простежувався у всьому освітньому процесі, оскільки моральні чесноти дитина здобувала власними силами, життєвим досвідом, незалежно від впливу і поглядів оточення, розуміння добра і зла, правди і неправди.

Принцип виховуючого навчання впливав із закономірностей навчання в народних школах, де особистість учителя, сприяла його реалізації.

На початку ХХ століття принцип полікультурності був тісно пов'язаний із гармонійним розвитком ідейно-моральних, естетично-емоційних засобів виховання дітей різних національностей, їх впливу на процес виховання

моральності, духовності та естетичних цінностей народу. Цей принцип вирізняється актуальністю і сьогодні.

Визначені принципи і напрями виховання у викладанні предметів гуманітарного циклу в школах Підкарпатської Русі закладають паростки для формування гуманітарних цінностей, моральних якостей людини, ідеалів формування особистості на сучасному етапі розвитку освіти, компетентнісного навчання учнів і є вкрай важливими.

Ключові слова: Підкарпатська Русь; напрями; принципи виховання; гуманітарна освіта; цінності; зміст шкільної гуманітарної освіти.

1. ВСТУП/ INTRODUCTION

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти, науки та культури поняття виховного ідеалу є тісно пов'язаним із розумінням значення напрямів та принципів виховання у процесі формування цілісної особистості. Виховання як процес цілеспрямованого гармонійного розвитку впливає на збереження життєвої наступності між минулим і сучасним загальноосвітньої школи, досвіду попередніх поколінь і використання його в сучасному вигляді на конкретному історичному етапі.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Розвиток освітніх процесів на Закарпатті висвітлено у студіях відомих діячів краю А. Волошина, О. Духновича, дослідників В. Гоммонная, А. Ігната, В. Росула, В. Сагарди, М. Талапканича, В. Химинця, П. Ходанича, генезу історико-національного та суспільно-культурного поступу на Закарпатті – у наукових довідках І. Гранчака, Д. Данилюка, П. Магочія, В. Пачовського й ін. Окремі аспекти розвитку гуманітарної освіти Закарпаття розглядали О. Бенца, І. Жорова, М. Зимомря, М. Кляп, М. Кухта, Л. Маляр, Н. Марфинець, С. Мишкарьова, І. Небесник, М. Опачко, Г. Розлуцька, О. Фізеші й ін. Теоретико-методологічні основи змісту гуманітарної освіти простежуються у працях В. Андрущенко, Л. Березівської, Л. Ваховського, Н. Дічек, Т. Завгородньої, О. Пометун, І. Стражнікової, О. Сухомлинської та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є розкриття основних напрямів та принципів виховання у народних школах Підкарпатської Русі як чинник розвитку дисциплін гуманітарного циклу. Досягнення поставленої мети обумовлює вирішення в ході дослідження таких **завдань**: розкрити поняття виховного ідеалу, гуманітарних цінностей, висвітлити підходи сучасних учених щодо трактування поняття «гуманітарна освіта», визначити шкільні предмети, які відносили до циклу гуманітарних дисциплін, виокремити основні напрями та принципи виховання у народних школах Підкарпатської Русі як важливий чинник розвитку дисциплін гуманітарного циклу початку ХХ століття та змісту шкільної гуманітарної освіти на сучасному етапі її розвитку.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що питання напрямів та принципів виховання у школах Закарпаття у міжвоєнний період не був предметом цілісного історико-педагогічного дослідження.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У зазначеному науковому дослідженні були використані такі методи: історико-педагогічний; теоретичний пошук (аналіз історико-педагогічної, енциклопедичної літератури, нормативних документів); системні та структурні (для виявлення стану розвитку та перспектив дослідження); пошуково-бібліографічний (вивчення архівних, бібліотечних фондів); історико-ретроспективний (аналіз джерельної бази); порівняльний (у процесі обґрунтування можливостей використання досвіду минулого в сучасному освітньому середовищі); аналітико-синтетичний (узагальнення та систематизація виявлених матеріалів; формулювання узагальнених висновків).

Досить влучно відмічав педагог початку ХХ століття О. Кошель у своїй науковій розвідці «Суспільно-моральне виховання в демократичній школі», що завданням демократичної школи початку ХХ століття на Підкарпатській Русі було «виховати будучих членів демократичного суспільства на моральних принципах та ідеях демократії» [8].

Найголовнішою умовою ефективності виховання є чітко визначена мета, глибоке розуміння й усвідомлення поставлених перед педагогами завдань. Наявність мети дає змогу визначити зміст, завдання напрямів виховання школи, шляхів досягнення бажаного результату в освітньому процесі. Відбувається добір педагогами методів, організаційних форм та засобів виховної діяльності. Чітко поставлена мета виховання виражає в узагальненій формі ідеал особистості.

Так, відомий педагог, релігійний, культурний діяч А. Волошин відігравав виняткове місце у розвитку рідномовної школи на Закарпатті. У своїх працях автор виокремлював проблему виховного національного ідеалу – ідеалу гармонійно розвинутої особистості: «фізично досконалої, працелюбної, гуманної, чесної, національно свідомої і високоморальної. В галузі освіти були запроваджені в життя деякі конкретні заходи: уряд А. Волошина став добиватися введення в усіх школах, державних та інших установах обов'язкового викладання української мови» [9, с. 49]. Відповідно до визначеного виховного ідеалу зміст національного виховання початку ХХ століття відображав його загальну мету, завдання, складові частини, і напрями зокрема: моральне, фізичне, розумове, релігійне, трудове, патріотичне, духовне, естетичне. Видатні педагоги даного періоду підкреслювали, що ці напрями мають бути в органічному взаємозв'язку і, у свою чергу, відзначалися спрямованістю на піднесення школи на вищий рівень.

Головною ознакою ціннісної орієнтації особистості є ідеал, який відображає її прагнення до досконалості, до набуття бажаних якостей. Гуманістичні ідеали початку ХХ століття втілювалися у просвітництві, піднесенні пригніченого духу населення, актуалізації цінностей морального, сімейного, громадянського, соціального, трудового виховання. Гуманітарні ж цінності досліджуваного періоду набували відображення, насамперед, у розвитку таких напрямів виховання, як-от: патріотичного, морального, громадянського, естетичного, фізичного, трудового.

З огляду на втілення в життя ідеалів виховуючого навчання та трудової школи зміст шкільної гуманітарної освіти наповнювали краєзнавчим (наявність краєзнавчого компонента у змісті майже всіх навчальних дисциплін, як-от: розповіді

вчителя, вправи для виконання на уроці, домашні завдання; у позакласній роботі, а саме – екскурсії, перегляд документальних фільмів, театральні вистави, усе було пов'язано із пізнанням рідного краю та Чехословаччини), полікультурним (вивчення в школах різних мов: руської (української), великоруської (російської), чеської, угорської, німецької, латинської, французької; окремо іврити; наявність шкіл, у яких паралельно функціонували руські та чеські класи; руські й угорські класи; руські, угорські та румунські класи; руські, чеські й німецькі класи – це своєрідний полікультурний простір, що мав цілком природний характер); патріотичним (любов до рідного краю, отчого дому, свого народу), духовно-естетичним (незримою присутністю мистецтва – образотворчого, пісенного, поетичного, театрального – було пронизане життя школи та творча діяльність учителів та учнів) аспектами [6, с. 46-47]

Як відмічено у дослідженні І. Депчинської «Поняття «гуманітарна освіта» розглядається в сучасній літературі в кількох аспектах: 1) як культурний феномен; 2) як система знань; 3) як процес і результат засвоєння системи знань; 4) як соціальний інститут» [6, с. 76]. У результаті аналізу різних підходів, до шкільних гуманітарних предметів початку ХХ століття до їх переліку автор відносить: мову, літературу, мистецтво, ручну працю, музику, хореографію, фізкультуру, психологію, валеологію [6, с. 91]. Наукові розвідки освітян початку ХХ століття у царині розвитку змісту гуманітарної освіти визначили, що згідно з навчальними програмами найважливіше завдання народних шкіл Підкарпатської Русі полягало в гармонійному й усебічному вихованні дітей: моральному, духовному, релігійному, фізичному, трудовому та естетичному [1]. Школярі мали навчитись якомога глибше розуміти світ навколо себе, відчувати його, співпереживати. Загалом тогочасний виховний ідеал відображав такі якості особистості, як любов до свого народу, рідної землі, а також окреслював чесноти працелюбного та законслухняного громадянина, морального і толерантного. З часом у народних школах почали використовувати багатство національного досвіду у вихованні, його духовності, народних традицій, звичаїв.

Пізніше, на ґрунті таких найважливіших напрямів, розроблялись і принципи виховання. На той час не було чітко виробленого понятійного апарату щодо принципів виховання. Не було і єдиних підходів щодо визначення їх назви та змісту. У процесі дослідження та для кращого розуміння самого виховного процесу, проведеної роботи з реалізації принципів навчання на уроках, нами було проаналізовано зміст підручників для читання виданих друком на початку ХХ століття таких відомих педагогів Підкарпатської Русі як: А. Волошина, О. Маркуша, Ю. Ревая, Є. Сабова.

Одним із домінуючих принципів, який охоплював увесь освітній процес у народних школах краю, був принцип релігійності. Релігійне виховання розпочиналось у сім'ї, а потім продовжувалось у школі під час уроків «Закону Божого». Воно опиралось на систематичне ведення дитини до присвоєння людських чеснот дорогою християнської етики. У народній школі вже на початку вивчення цього предмету заучували молитви, церковні

пісні, священну історію Старого і Нового Заповіту. Загалом, вивчення релігії в народних школах Підкарпатської Русі було ефективним шляхом морального виховання, вироблення моральних норм поведінки, формування світогляду людини.

Оскільки однією із важливих передумов розвитку шкільництва краю початку ХХ століття, і змісту предметів гуманітарного циклу зокрема, була підготовка і видання підручників, то за цю важливу справу ще на початку своєї педагогічної діяльності взявся відомий педагог, український релігійний, культурний діяч А. Волошин. В результаті чого вийшли друком такі його підручники: «Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтенія», «Мала читанка для II. и III. класы народных школ», «Читанка для угро-руської молодежи», «Читанка для II. класы народныхъ школъ», «Читанка для IV и V школьных роков народных школ», «Читанка для VI–VIII школьных роков народных школ» та ін. Загалом морально-релігійне виховання посідало чільне місце у процесі освітньої діяльності педагогів. То ж для реалізації принципу релігійності в «Читанка для угро-руської молоді» [4] автор подає такі тексти: «Ісус Христос межі дітьми», «Хрест», «Церков», «Ангел Хранитель», «Любов к ближньому», «Добрий ученик», тощо. (Рис. 1)

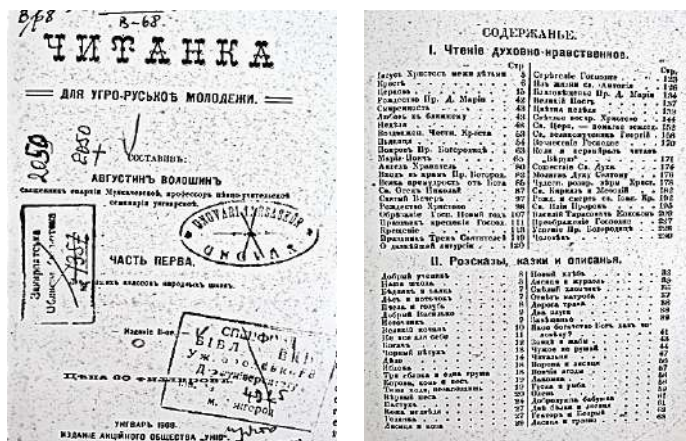

Рис. 1. Волошин А. Читанка для угро-руської молоді. Ч. 1. Ужгород, 1908

У наступному підручнику «Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтенія» [2] педагог подає твори: «Церковь», «Клятва», а також Молитви. (Рис. 2).

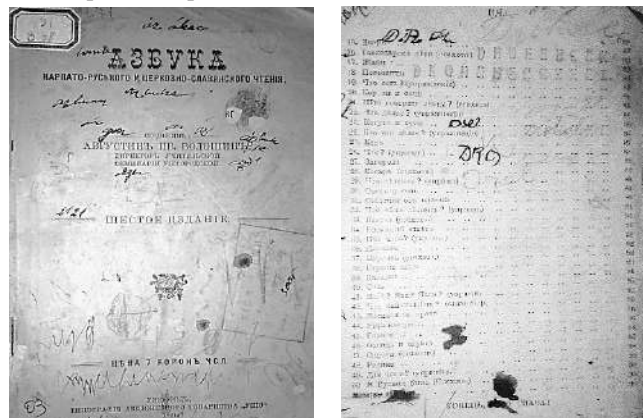

Рис. 2. Волошин А. «Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтенія». Ужгород, 1921

У підручнику «Читанка для II класу народних шкіл» [5] автор теж наводить молитви, твір Ю. Федьковича «Молитва к Хранителю» тощо (Рис. 3).

Рис. 3. Волошин А. Читанка для II класу народних шкіл». Ужгород, 1921

У педагогічній діяльності відомого українського письменника, етнографа О. Маркуша також простежується реалізація принципу духовності. Зокрема у підручнику «Зорниця: перша книжочка до читання для руських дітей» [11] автор подає: Церковну азбуку, Молитви, Молитви до Богородиці (Рис. 4).

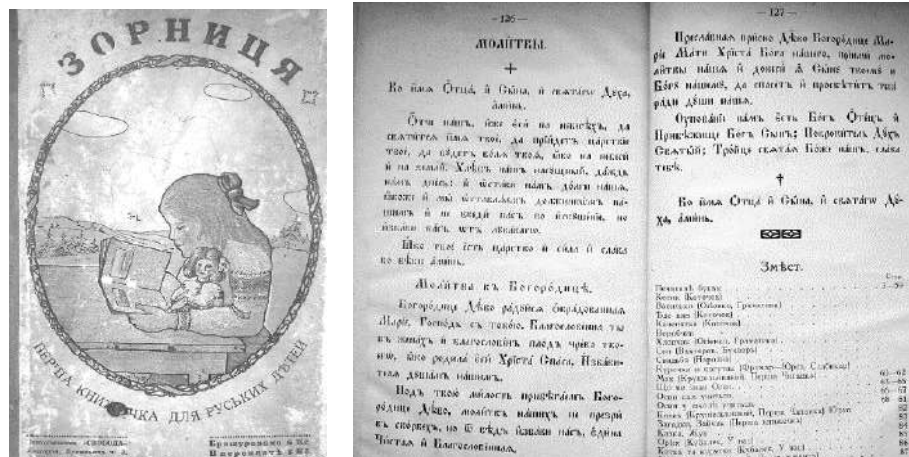

Рис. 4. Маркуш О. «Зорниця: перша книжочка до читання для руських дітей». Ужгород, 1925

Принцип релігійності й духовності чітко простежується і у підручниках відомого письменника краю, греко-католицького священника Євменія Сабова: «Церковно-славянская грамматика», «Хрестоматия церковно-славянских и угрорусских литературных памятников...».

Принцип національності та народності прикметний тим, що народ Підкарпатської Русі любив свою культуру, мову, історію і традиції. Саме в школі закладались основи для дальшого розвитку національної самосвідомості. Починаючи від першого шкільного року

і до п'ятого включно, школа працювала з матеріалом виключно народного характеру. Учителі знали, що вектором національного виховання було знання народної мови, історії рідного краю та народу, виховання волі, ведення до постійної праці на благо народу. Для здійснення цього принципу відомий педагог А. Волошин подає у підручнику «Читанка для руської молоді» [3] наступні твори: «Моя Батьківщина», «Земля родна», «Люби свій рідний край» В. Гренджі-Донського, «Родне село» Д. Зубрицького, «Люблю тебе родний краю» Ю. Боршоша-Кум'ятського та ін.

У багатогранному процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню. Принцип моральності й гуманізму у школах Підкарпатської Русі простежувався у всьому освітньому процесі. Людину поцінювали не за її ученість, а за моральні цінності, характер, добру вдачу, духовну культуру, культуру мислення, світогляд. Саме в період навчання у народній школі закладались основи для фізичного і духовного розвитку. Дитина переймалась любов'ю до Бога, краю, краси, добра, правди, честі, слави. Загалом моральне виховання дитини мало систематично прагнути до вироблення самоповаги, сильної волі, оцінного ставлення до своїх дій. Принцип гуманізму в досліджуваній період визначав цінність особистості школяра, гідність, багатство внутрішнього світу дитини і лягло в основі розвитку змісту гуманітарних предметів, як-от: рідної та іноземної мови, літератури, мистецтва, ручної праці, музики, фізкультури тощо.

«Саме виходячи із розуміння сутності гуманітарного знання, яка полягає у зверненні до внутрішнього світу людини, її розуму, почуттів, ціннісної сфери, розкривається сутність гуманітарної освіти як процесу гуманоцентричного та культуроцентричного навчання і виховання» [6, с. 78].

Важливого значення на початку ХХ століття мала і особистість вихователя, педагога, його індивідуальні чесноти, поведінка, устрій школи. То ж для здійснення принципу моральності А. Волошин подає у підручнику «Читанка для руської молоді» [3] наступні твори: «Чесний чоловік», «Чуже не рушай», «Добра порада», «Материнська любов», «Не завидуй» Т. Шевченка та ін. (Рис. 5).

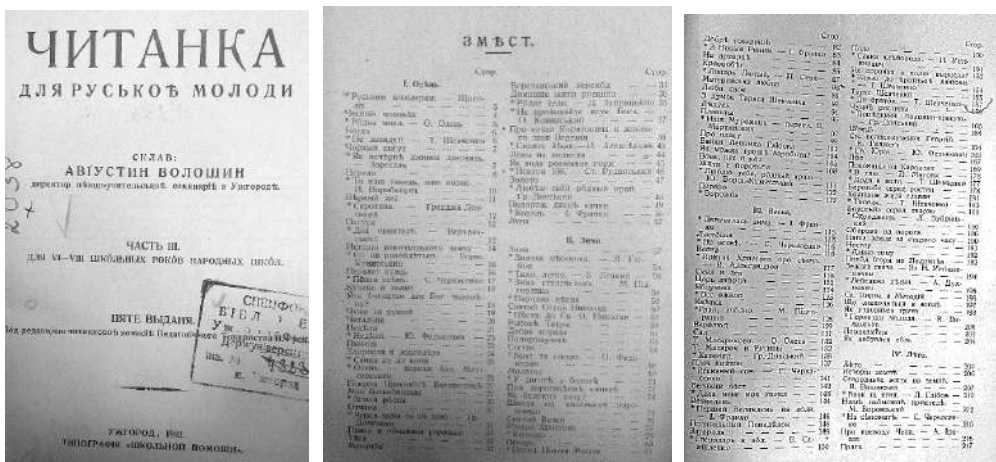

Рис. 5. Волошин А. Читанка для руської молоді. Ч. III. Ужгород, 1932

Сутність принципу виховуючого навчання впливала із закономірностей навчання в народних школах і, власне, з мети виховання особистості в тогочасному суспільстві. Особистість учителя, роль якого поцінювалася багатьма науковцями досліджуваного періоду, сприяла реалізації цього принципу: інтерес до особистості кожного учня, повага до нього, допомога йому, високий інтелектуальний рівень викладання, сумлінність, радість при досягненні результатів. Для реалізації цього принципу О. Маркуш, Ю. Ревай у читанці «Отчина» [12] для 3-4 року навчання у народних школах друкують наступні твори: «Мати», «Не завидуй», «Вечер» Т. Шевченка, «Рідний край» Ю. Федьковича, «Найдорожча перлина» В. Самійленка, «Порада» Я. Щоголева та ін. (Рис. 6).

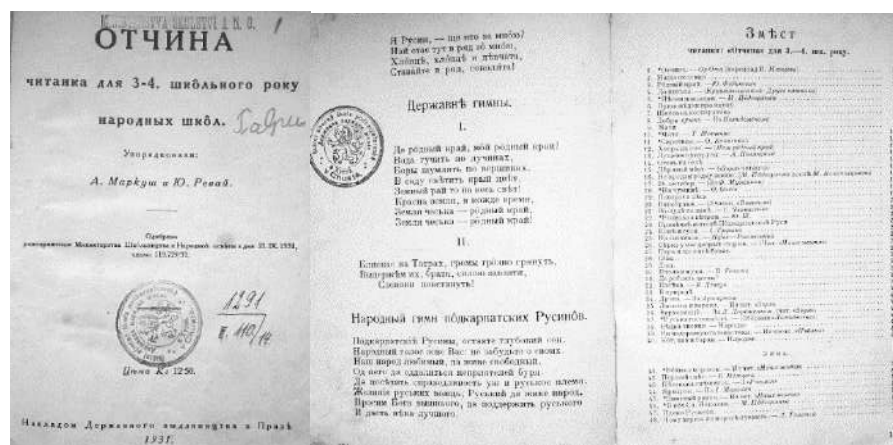

Рис. 6. Маркуш О., Ревай Ю. Отчина. Читанка для 3 і 4 шкільного року народних шкіл. Прага, 1931

Реалізація принципу виховуючого навчання відбувалася і через активну діяльність місцевого населення на Закарпатті на ниві позашкільної освіти. Слід відмітити такі культурні товариства, як-от «Просвіта», русофільське Товариство ім. О. Духновича, Педагогічне Товариство Підкарпатської Русі, Товариство «Шкільна допомога», різноманітні театральні трупи тощо.

Принцип індивідуального підходу у вихованні передбачав урахування індивідуально-психологічних властивостей кожного учня, його рис характеру, темпераменту, вольових якостей, потреб та бажань тощо.

У цілому багато чинників впливали на процес виховання у народних школах Підкарпатської русі початку ХХ століття, і на розвиток змісту предметів гуманітарного циклу зокрема. Серед них особливе місце посідала національна культура, що реалізовувалася в різноманітних видах мистецтва, залучала дітей у світ прекрасного. Оскільки в одному класі могли навчатись діти різних національностей (русини, чехи, угорці, німці, євреї тощо), то вони привносили у процес виховання і елементи своєї культури, традиції, звичаї. А безпосереднє спілкування збагачували мовлення школярів новими словами, виразами, приказками, оповіданнями, розширюючи кругозір дітей.

На той час принцип полікультурності був тісно пов'язаний із гармонійним розвитком ідейно-моральних, естетично-емоційних засобів виховання дітей. Вирізнявся

актуальністю за умов проживання на території Підкарпатської Русі різних національностей, їх впливу на процес виховання моральності, духовності та естетичних цінностей народу [7, с. 10]. Загалом, увесь процес навчання і виховання в народних школах спрямовувався на розвиток загальнолюдських, національних цінностей, на формування рис свідомого громадянина, трудівника, пройнятого духом патріотизму, співчуття.

Уся освітня робота в народних школах перепліталась із вивченням руської, чеської, німецької та угорської мов. Знання мов розглядалось як шлях до грамотності, ключ до науки, культури, до моральності та духовності людини. Вивчення будь-якої іноземної мови ґрунтувалось на знанні рідної мови. [10] А внутрішню єдність усієї шкільної роботи забезпечувала спільність виховної мети навчання. Загалом вищеописані принципи та напрями виховання відображають сутність гуманітарної освіти Підкарпатської Русі. Використання педагогами різноманітних методів (повчання, вимога, покарання, особистий приклад педагога), форм роботи (індивідуальної, фронтальної) на уроках (під час вивчення мов зокрема) давало позитивні результати у процесі виховання в учнів найкращих рис характеру, виробленні навичок і звичок моральної поведінки, повазі у відношенні до інших. Важливими засобами виховного впливу на учнів було вивчення руської, чеської, угорської мов, викладання релігії, навчання бесіди, стилю, читання й обговорення прочитаних книг, оповідань на моральні теми, організація життя школи, а також сімейне виховання.

Початок ХХІ століття відзначається утвердженням концепції полікультурного виховання, що передбачає пристосування людини до співіснування з різноманітними культурами, ознайомлення з їх моральними цінностями, культурними звичаями, традиціями, згідно з чим окреслюються і такі напрями виховної роботи: формування позитивного ставлення до інших народів, їх культури, цінностей; формування навичок взаємодії з людьми інших національностей; виховання в душі діалогу різних націй; виховання міжнародної солідарності, толерантності до людей іншої національності, що, в свою чергу, має відобразитись у змісті, засобах, методах, формах організаційної роботи педагогів у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу. Тому визначені принципи і напрями виховання у викладанні предметів гуманітарного циклу в школах Підкарпатської Русі закладають паростки для формування гуманітарних цінностей, моральних якостей людини, ідеалів формування особистості на сучасному етапі розвитку освіти і є вкрай актуальними.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ/ CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що на початку ХХ століття на Підкарпатській Русі напрями та принципи виховання посідали чільне місце у викладанні багатьох дисциплін гуманітарного циклу. Формування думок, культури мислення, моральних поглядів, ідей, ціннісних орієнтацій чи емоційної сфери особистості є результатом виховного впливу школи на внутрішній стан дитини і на сучасному етапі розвитку освіти займає ключове місце в організації змісту шкільної гуманітарної освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у аналізі методів навчання та виховання окремих предметів гуманітарного циклу періоду Підкарпатської Русі, як чиннику розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Антін (Бескид, Антон), 1937. Національне виховання. *Наша школа*, 3 (6), 1-5.
2. Волошин, А. 1921. *Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтенія*, Ужгород, 104.
3. Волошин, А., 1932. *Читанка для руської молоді*. ч. III, Ужгород, 288.
4. Волошин, А., 1908. *Читанка для угро-руської молоді*, ч. 1, Ужгород, 255.
5. Волошин, А., 1921. *Читанка для II классы народных школ*. Ужгород, 80.
6. Депчинська, І. А., 2019. Розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в період 1919-1939 рр.: дис. ... канд. пед. наук. Рівнен. держ. гуманітар. ун-т.
7. Депчинська, І. А., 2019. Розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в період 1919-1939 рр.: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Рівнен. держ. гуманітар. ун-т.
8. Кошель, О., 1937. Суспільно-моральне виховання в демократичній школі, *Наша школа*, 3 (10), 1-4.
9. Кухта, М. І. 1997. *Роль педагогічної преси Закарпаття (20–30-ті роки ХХ ст.) у формуванні виховного національного ідеалу*, Ужгород, 52.
10. М., В. 1937. Рідна мова в вихованні й навчанні. *Наша школа*, 3 (7), 8-11.
11. Маркуш, О. 1925. *Зорниця: перша книжочка до читання для руських дітей*, Ужгород, 1925, 128.
12. Маркуш, О., Ревай, Ю., 1931. *Отчина. Читанка для 3 і 4 шкільного року народних шкіл*, Прага, 198.

DIRECTIONS AND PRINCIPLES OF EDUCATION IN SCHOOLS OF PIDKARPATSKA RUS AS A MAJOR FACTOR OF DEVELOPMENT OF DISCIPLINES OF THE HUMANITARIAN CYCLE

Ivetta Depchynska,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the chair of pedagogy and psychology

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of higher education

Beregove, Ukraine;

senior lecturer at the Department of Applied Linguistics

Uzhhorod National University

Uzhhorod, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0069-3615>

ivettlegeza@gmail.com

Abstract. In the article the author reveals the main directions and principles of education in public schools of Pidkarpatska Rus, such as: religious, spiritual, moral, patriotic, physical, labor, aesthetic. In addition, the systematization of pedagogical views of contemporary

educators, in turn, made it possible to identify and disclose the most important educational principles of organizing the content of school humanities education in the period: religiosity, nationality, morality and humanism, spirituality, multiculturalism, individual approach and educational training.

The principle of religiosity was considered as one of the main principles that covered the entire educational process. Religious education was based on the systematic guidance of the child to the attribution of human virtues and was an effective way of moral education, the development of moral norms of behavior, the formation of human worldview in general.

The people of Pidkarpatska Rus loved their culture, language, history and traditions. Thus, the principle of nationality was manifested in the knowledge of the national language, the history of the native land and people, fostering the will and constant work for the benefit of the people.

In the process of the formation of a comprehensively developed personality, the leading place belongs to moral education. The principle of morality and humanism was traced throughout the educational process, as children acquired moral virtues on their own, life experience, regardless of the influence and views of others, understanding of good and evil, truth and falsehood.

The principle of educational training stemmed from the laws of education in public schools, where the personality of the teacher contributed to its implementation.

In the early twentieth century, the principle of multiculturalism was closely linked to the harmonious development of ideological and moral, aesthetic and emotional means of upbringing children of different nationalities, their impact on the process of educating morality, spirituality and aesthetic values of the people. This principle is still relevant today. Certain principles and directions of education in the teaching of the humanities in schools of Pidkarpatska Rus lay the seeds for the formation of humanitarian values, moral qualities, ideals of personality formation at the present stage of education, as well as of competence training of students and are of crucial importance.

Keywords: Pidkarpatska Rus; directions; principles of education; humanitarian education; values; the content of school humanitarian education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Antin (Beskid Anton), 1937. Natsional'ne vyhovannya [National education], *Nasha shkola*, 6, 1-5.
2. Voloshyn, A., 1921. *Azbuka karpato-rus'koho y tserkovno-slavyanskoho chteniya* [Alphabet of Carpatho-Russian and Church Slavonic reading] Uzhhorod, 104.
3. Voloshyn, A., 1932. *Chytanka dlya rus'koyi molodi* [Reading book for Russian youth] Uzhhorod, 288.
4. Voloshyn, A., 1908. *Chytanka dlya uhro-rus'koyi molodi* [Reading book for Ugro-Russian youth], Uzhhorod, 255.
5. Voloshyn, A., 1921. *Chytanka dlya II klasu narodnykh shkol* [Reading book for the second form of public schools], Uzhhorod, 80.

6. Depchyns'ka, I. A., 2019. Rozvytok zmistu shkil'noyi humanitarnoyi osvity na Zakarpatti v period 1919-1939 rr. [Development of the content of school humanitarian education in Transcarpathia during the 1919–1939], *Candidate's thesis*. Rivne: Rivnen. derzh. humanitar. un-t, 340.
7. Depchyns'ka, I. A., 2019. Rozvytok zmistu shkil'noyi humanitarnoyi osvity na Zakarpatti v period 1919-1939 rr. [Development of the content of school humanitarian education in Transcarpathia during the 1919–1939], *Extended abstract of candidate's thesis*. Rivne: Rivnen. derzh. humanitar. un-t, 20.
8. Koshel, O., 1937. Suspil'no-moral'ne vyhovannya v demokratychniy shkoli [Social and moral education in a democratic school], *Nasha shkola*, 10, 1-4.
9. Kukhta, M., 1997. Rol' pedahohichnoyi presy Zakarpattya (20–30-ti roky XX st.) u formuvann'i vykhovnoho natsional'noho idealu [The role of the pedagogical press of Transcarpathia (20-30s of the XX century) in the formation of the educational national ideal], *Uzhhorod*, 52.
10. M., V., 1937. Ridna mova v vyhovannyi y navchannyi [Native language in education and training], *Nasha shkola*, 7, 8-11.
11. Markush, O., 1925. *Zornitsya: persha knyzhochka do chytannya dlya rus'kykh ditey* [Zornitsa: the first book to read for Russian children], *Uzhhorod*, 128.
12. Markush, O., Revay, U., 1931. *Otchyna. Chytanka dlya 3 i 4 shkil'noho roku narodnykh shkil* [Motherland. Reading book for the 3rd and 4th school years of public schools], *Praga*, 198.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-29-42>
УДК 712.3(477.43-21)"17":[37.017:502/504

Кліщ Оксана Андріївна,

кандидат архітектури, старший викладач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4164-5609>
klishch@kpnpu.edu.ua

Підгурний Іван Станіславович

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0981-2964>
pidhurnyy@kpnpu.edu.ua

**«САДИ ДЕ ВІТТЕ» ЯК ОБ'ЄКТ ПРИРОДОЦЕНТРИЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО**

Анотація. У статті висвітлюються переваги проведення ревіталізації «Садів де Вітте» – втраченої пам'ятки садово-паркового мистецтва Кам'янця-Подільського

другої половини XVIII ст., яка знаходилась в південно-східній частині долини річки Смотрич. Головною метою ревіталізації якої є формування на її теренах рекреаційно-освітнього осередку, що може спричинити поживлення в екскурсійній, навчальній, дослідницькій діяльності кам'янчан, студентів та гостей міста. *Актуальність теми* полягає в популяризації унікального розташування історичного об'єкту, що підсилить зацікавлення у використанні його в освітніх цілях як у плані загального екологічного виховання, так і для проведення природознавчих чи історико-культурологічних семінарів для відповідних галузей вищої освіти. Одним із основоположних етапів розвитку проєкту є історико-композиційне дослідження території пам'ятки, адже такі дослідження ляжуть в основу не лише композиційного рішення, але також знадобляться для виготовлення і визначення місця розташування інформаційних носіїв.

У результаті дослідження сформульовано основні цілі, що мають досягатися за допомогою ревіталізації *зазначеного* об'єкту садово-паркового мистецтва та освітні переваги від реалізації такого проєкту. Авторами виділено ключові види робіт (етапи) в досягненні поставлених цілей.

У висновковій частині наголошено на специфіці розташування пам'ятки садово-паркового мистецтва, що робить її унікальною для використання в освітніх цілях і формування незвичного освітнього середовища, сприятливого для пробудження зацікавленості через об'єктне вивчення. Крім цього, ревіталізація терену втраченої пам'ятки з метою облаштування рекреаційно-освітнього осередку може стати поштовхом до покращення благоустрою каньйону загалом.

Ключові слова: ревіталізація; освітнє середовище; садово-паркове мистецтво; історична пам'ятка; пам'ятка природи; екологічна освіта.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

«САДИ ДЕ ВІТТЕ» – це умовна назва втраченої пам'ятки садово-паркового мистецтва Кам'янця-Подільського другої половини XVIII ст. Вона обумовлює територію садиби Юзефа де Віте, сина Яна де Віте – комендантів Кам'янця з 1768 по 1785 (Ян), з 1786 по 1789 (Юзеф). Знаходилась в південно-східній частині долини річки Смотрич, яка відмежовує історичну частину міста. Відповідно, ділянка входить до складу Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» (НІАЗ «Кам'янець»). Територія об'єкту з 1984 року є складовою геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення – «Смотрицький каньйон», яка охороняється як національне надбання і входить до складу природно-заповідного фонду України та одночасно входить до складу Національного природного парку «Подільські Товтри». Сьогодні її, на жаль, неможливо візуально ідентифікувати.

Специфіка розташування історичного об'єкту робить його унікальним для використання в освітніх цілях як у плані загального екологічного виховання, так і для проведення природознавчих чи історико-культурологічних семінарів для відповідних

галузей вищої освіти. Ревіталізація цього терену може стати поштовхом до утворення нового просвітницького осередку Кам'янця-Подільського, звісно, за умови відповідного дизайну середовища та його облаштування інформаційними джерелами.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою публікації є популяризація теми ревіталізації Садів де Вітте з ціллю уможливлення формування в межах Смотрицького каньйону рекреаційно-освітнього осередку, що може спричинити поживлення в екскурсійній, навчальній і дослідницькій діяльності кам'янчан, студентів та гостей міста. **Основним завданням** для досягнення мети вважаємо визначення ключових фаз формування і функціонування історичної пам'ятки за ради подальшого їх відображення в інформаційному супроводі освітнього середовища.

Актуальність теми підтверджується і проблемними питаннями в розвитку природно-заповідного фонду Хмельницької області, де вказується на потребу реконструкції парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, а також про відсутність закріплених на місцевості меж заповідних об'єктів, інформаційних та охоронних знаків. Тому питання проглядається і в Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки [1].

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

У межах дослідження було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Історичні – співставлення картографічного матеріалу, архівних даних, історичних записок сучасників, аналіз наукової літератури. Джерелами тут слугували праці таких авторів як О. Пламеницька [2], R. Król-Mazur [3], L. Oprychal [4; 5] та дослідження, проведені співробітниками НІАЗ «Кам'янець» [6]. Відомості про палац та сади Юзефа де Вітте також містяться у працях З. Горнунга [7], Т. Новака [8], А. Прусевича [9, с. 90-91], Ю. Сіцинського [10, с.130], М. Ролле [11] та ін., які згадаємо по мірі розкриття теми. Ґрунтова джерельна база зібрана у електронних ресурсах на форумі «Замки-Крепости» [12]. Екологічні – аналіз результатів наукових досліджень спеціалістів (М. Радомська [13]). Мистецтвознавчі та культурологічні – спостереження композиційних рішень архітектурно-ландшафтних об'єктів (HalswellQuarryPark) [15]. Педагогічно-психологічні – діагностика особливостей формування освітнього простору та теоретичне визначення обставин, що впливають на засвоєння інформації (В. Сухомлинський [16], Л. Макар [17]). Дизайнерські – морфологічний аналіз композиції цілісного простору.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Історична довідка про об'єкт ревіталізації. Одним із основоположних етапів розвитку проекту є історико-композиційне дослідження території пам'ятки, адже такі

дослідження ляжуть в основу не лише композиційного рішення, але також знадобляться для виготовлення і визначення місця розташування інформаційних носіїв.

Передісторія садів. Найдавнішим джерелом, яке дає більш ґрунтовне уявлення про досліджувану ділянку є гравюра Кипріана Томашевича 1672-1679 рр. [2, с. 76-77] та подальші копії із неї [5, с. 51, с. 71, с. 75, 97].

Тут можна роздивитись каньйон річки, а саме, зовнішні її береги, де зображена рядова садибна забудова (в літературі зустрічається опис цього терену під назвою Заводдя) і щось на зразок амфітеатру – півкола позначеного точками, а навпроти, через річку, невеличка церква Різдва Христового. Ю. Сіцинський згадує, що «розташовувалась вона на березі річки, там де зараз так званий сад Вітта», вказує, що описи про ню різняться (однокупольна чи трьохкупольна, дерев'яна, не дуже міцна), але згадки є з XVIст[10]. Далі річка ділиться островом на два русла. На лівому березі також розташувався млин, який сполучався з островом.

Садиба де Вітте. Перші картографічні описи Віттівських садів з'являються на планах уже на початку 1770-их років. З джерел відомо, що Юзеф Вітт скуповував земельні ділянки довкола міста, зокрема, в 1771 році він придбав 4 ділянки над Смотричем від вірменських містян [3, с. 146]. Також в цьому році купив ділянку від Катерини з Охановичів Гжибовської, на якій збудував помешкання для себе та облаштував сад і винокурню [9, с. 90]. Загалом, до 1788 р. Юзефові вдалось придбати кількадесят будинків у Смотрицькому яру, на теренах яких розросталась резиденція, включно із господарськими спорудами, стайнею, садами, ставками[3, с. 147]. Зважаючи на таке поступове примноження території, можна зробити висновок, що це продиктувало умовну назву ділянки в множині «Сади де Вітте», а в свій час навіть назву вулиці – «Вітовський» провулок [7, с. 91].

На планах, з яких черпаємо інформацію про композиційне рішення садиби(зберігаються в архівах Москви та Кракова)бачимо однакову подачу. Спостерігається розташований неподалік річки палац, який є головним центром садиби. До палацу спрямована широка алея, по боках від якої розташовувались дві партерні зони. Верхня (північна) містить різнохарактерний поділ на 9 частин, а нижня (південна) розділена симетрично на 8 трикутних частин, спрямованими до центру променадами. Чітко помітно стиль регулярного планування французького саду, що підкреслювало пізньо барокову архітектуру палацу (опис споруди знаходимо при подальшій передачі майна). Не далеко від правого партеру і будинку садівника позначена церква Різдва Христового. Докладно не відомо коли вона перестала функціонувати (правдоподібно між 1760 і 1795) [3].

Цікавим є те, що сад розкинувся на обидва береги. На протилежному березі також спостерігаємо розподіл території прямолінійними алеями та зелену декоративну композицію у формі півкола навпроти палацу. Можливо, ця форма збережена із попереднього устрою, зображеного на гравюрі Томашевича і використовувалась як амфітеатр під час різних видовищних розваг у літній час. Далі сад поступово переходить у пейзажний (що відображає його відповідність новим тенденціям, які входили в моду) і поступово звужується до оголених і омитих річкою скель.

Окрім планів, інформацію про територію розташування садів можна почерпнути й з інших графічних джерел, таких як малюнки. Наприклад, на малюнку Вінсента Піхельстейна, приблизно 1787 року [18] у нижньому правому куті можна побачити будинок із садом вільного планування більшим за довколишні ділянки. На нашу думку, судячи із зображення цієї частини відносно казарм, фрагмент саду найбільше відповідає планам Кароля Опермана (1994) [4, с. 187.] чи Мелещенкова (1797) [4, с. 190-193] уже російського періоду, де палац позначено як житлову споруду. Цей малюнок підтверджує те, що розміри саду зростали в міру придбання Юзефом земельних ділянок (як пам'ятаємо до 1788) ще за часів Кам'янець-Подільського підданства Речі Посполитій.

Аналізуючи межі ділянки на згаданих планах і вивчаючи авторську манеру подачі мурованих стін на малюнку, можна припустити, що сади частково оточувались муrom, можливо підпірним. На згаданих вище планах відмічаємо відсутність раніше згадуваної церкви Різдва Христового, а її територія увійшла до меж садів, які розкидаються по обидвох берегах річки. Прослідковується зміна планування регулярної частини саду: лівий партер зникає, а правий дублюється, вдвічі подовжуючись на новоосвоєну територію, і доповнюється невеликим фрагментом від дороги. Решта території саду носить вільний характер, на ній, як зазначено в експлікації також розташована житлова споруда. Справа сад межує з річкою і островом, який нею омивається. Протилежний берег річки містить незмінну частину з регулярним плануванням.

Щодо словесних описів садиби, то їх маємо не багато. З. Хорнунг подає невеликі тексти, що написані Яном де Вітте. В одному із листів, які дійшли до нашого часу, новозбудований палац описується як «меблями за новою модою обставлений: з садом по обидва боки річки Смотрич великим, в якому алеї, прохолода для прогулянок і річка, від якої канал утворює каскад, якому би заздрила Варшава, там же при Онуфріївській криниці водоспад вабить нас до себе» [7].

Лікарня. В Хмельницькому обласному державному архіві зберігається декілька справ в одній з яких є кольоровий «План ґрунту з садом при будинку графа де Вітте, що знаходиться в Кам'янці-Подільському у рові» [19], датований 1800 р. На плані зображений будинок складної конфігурації, який підписаний як дім графа де Вітте і знаходиться біля самої річки, оточений садом по обидва береги. Зліва від нього флігель-конюшня і два невеликих житлових будинки, очевидно для прислуги. Справа – будиночок садівника і винокурня. Добре простежується, що сад втрачає свою регулярність набуваючи ознак пейзажного парку, частково оточеного мурами.

У цій справі також йдеться про те, що 1800 року генерал-лейтенант граф Йосиф Іванович де Вітте передав Подільському приказу громадської опіки власний сад. Слід зауважити, що сад складався із дерев різного віку про що свідчить зафіксований у документах його детальних опис. Разом із територією саду Приказу було передано й перелічену нерухомість і два гектара землі для ведення господарства. Тут було облаштовано лікарню на 30 ліжок, а в середині XIX ст. кількість ліжок збільшилась до

110 [20]. На кресленику 1808 р. «План і фасад міської лікарні в місті Кам'янець», що зберігається в РДВІА у Москві[6], зображений бароковий фасад палацу.

На планах 1810-1861рр.[14]територія позначається як Народний госпіталь, споруди винокурні і будинків прислуги зникають, сади мають досить подріблену планувальну структуру лівобережного саду (хоча одночасно й різну), яка згодом стає лаконічнішою. Береги з'єднані містком.

Як було влучно підмічено в «Записках подорожуючого» (1866), вивчення історії рідного міста своєю життєвістю може приманювати до науки і стимулювати ріст історичної освіти загалом [21,с. 2-3] Тим паче, якщо місто має таку багату історію і такі ландшафтно-архітектурні принади.

Бульвар. Цей мальовничий куточок міста вражав своєю красою та обростав легендами. Не минуло це і польського художника Наполеона Орду [22], з замальовок якого, зроблених у Кам'янці-Подільському в 1865 р. зроблено літографію з підписом: «Кам'янець-Подільський. Губернія Подільська. Сад генерала Яна де Вітте Коменданта Кам'янця. 1781 р. подарований через його сина дружині його, яка пізніше одружилася з Щенським Потоцьким...». На літографії бачимо мур, що відділяє будинок від річки і східці які ведуть до містка через річку, також видно широку дорогу, по якій прогулюються люди, уже без господарських земель.

Достеменно не відомо, що було із спорудами садиби в другій половині XIX ст., проте знаємо, що частина садів де Вітте була пристосована під бульвар, де відбувалися прогулянки і грав оркестр [9, с. 90]. Майже всі подорожуючі, що писали про Кам'янець не залишали поза увагою цей куточок міста. Російський журналіст Олександр Сементовський, описуючи кам'янецькі відкриті простори, згадує також сад Вітта: «Окрім бульвару, місцем прогулянки може бути мальовничо розташований біля підніжжя скель, по над річкою Смотричем, сад Вітта, що знаходиться в відомстві громадської опіки» [23].

Поштова листівка із зображенням загального виду м. Кам'янця-Подільського [24] з південно-східної сторони демонструє великий фрагмент території садів де Вітте. Тут можемо спостерігати дорослі дерева з протилежного від лікарні берега. За деревами ще проглядаються залишки алей, будинок садівника, палац і флігель (що надалі стали приміщеннями лікарні) та молоді і середнього віку сади.

Занепад. В 1912 році було закладено електричну станцію, яка впровадила в місті перше електричне освітлення. Розташувалась станція на території колишньої садиби де Вітте. Під час урочистостей з приводу закладання фундаменту священником, що провадив службу було влучно підмічено, що перед освітленням варто було б подбати про водопровід та очищення повітря [25]. На жаль, не вдалося з'ясувати, протягом якого часу на даній території працювала електростанція.

Палацовий будинок був зруйнований під час бомбардування міста в 1941 р., а сад поступово прийшов у занепад. Після війни частина території використовувалась під валковий завод (обозний), а у 80-ті рр. XX ст. плавильні цеху № 26 електромеханічного заводу із розміщеними поряд каналізаційним колодязем і комунікаціями.

У середині 1950-х місто взялося за обладнання водної станції на Смотричі. Основою її стала гребля із шлюзами, яка дозволила зробити повноводною невелику ділянку Смотрича й придатною для купання, катання на човнах. Гребля розташувалась вище по руслу річки перед центральною територією садиби (на той момент заводу) і піднятий рівень води частково накрит господарські ґрунти садів (періоду лікарні), а на шматку, куди не дійшла вода було закладено пляж. Ще вище по руслу у 60-их роках з'явилися і сходи, які вели до пляжу, а сьогодні знаходяться в напівзруйнованому стані.

Через відсутність належного управління і догляду за територією пляж швидко перестав функціонувати.

У двохтисячних роках питання благоустрою каньйону (зокрема, території Садів де Вітте) піднімалися не одноразово. Ініціатива походила як від міської влади так і від громадських організацій. Додатковою проблемою стали наслідки антропогенного впливу та недбалства, що привели до ряду екологічних проблем Смотрицького каньйону, таких як ерозія ґрунтів, засмічення, механічне руйнування екотопів, занесення інвазійних рослин [13].

Цілі формування природоцентричного освітнього середовища. Враховуючи, що досліджувана історична пам'ятка знаходиться в каньйоні, де оголюється комплекс давніх геологічних відкладів, зокрема – силурійських, який сьогодні розглядають як об'єкт світової природної спадщини, ми маємо розуміти потенціал такого роду освітнього середовища. Головна стратегія проєкту ревіталізації Садів де Вітте – парку із унікальними природними пейзажами та історичними об'єктами має підкреслювати особливість спадщини, ботанічного та полікультурного середовища, де люди матимуть можливість відпочивати та здобувати навчальний досвід.

Посилаючись на міжнародний досвід реалізації ландшафтних проєктів у специфічних історико-територіальних умовах [26], проєкт ревіталізації Садів де Вітте має бути спрямований на досягнення рекомендованих цілей:

1. Покращення якості ландшафту, екологічного та біологічного різноманіття в допустимій мірі для заповідних зон.
2. Підтримання історичної атмосфери та підкреслення геологічної цінності.
3. Сприяння усвідомлення та розуміння історичної важливості цього місця у розвитку Кам'янця-Подільського та охороні історичних і ландшафтних об'єктів.
4. Продовження реабілітації каньйону, організація безпечного та інклюзивного доступу громадськості, розвиток об'єкта з урахуванням рекреаційних та освітніх цілей.
5. Освоєння заповідника із врахуванням минулих способи його використання.
6. Стимулювання зростання екологічної свідомості населення.

Освітні переваги. Проблема всебічного вивчення впливу освітнього середовища на розвиток особистості актуалізувалась у 70-90 роки ХХ століття. Проте, питання піднімалось і раніше. Наприклад, український педагог В. Сухомлинський зазначав, що «середовище не є чимось раз назавжди створеним і незмінним», «середовище повинно повсякденно створюватись і збагачуватись» [16]. Саме тому, можливість інколи змінити звичке аудиторне навчання на об'єктне збільшує рівень зацікавленості і покращує сприйняття інформації.

Крім того, як зазначає Л. Макар, під терміном «освітнє середовище» у педагогіці розуміється сукупність умов, котрі впливають на формування і функціонування людини в суспільстві, її здібностей, потреб, інтересів [17] і чим різноманітнішим і комфортнішим воно буде, тим кращим буде результат навчання. А наявність організованого освітнього простору в межах тематичної зони сприятиме формуванню:

- навчальної мотивації у студентів відповідних галузей (історичної, біо-екологічної, мистецької, архітектурної);
- можливості одержувати нові враження в поза аудиторному навчанні;
- впливу на екологічний світогляд, поведінку користувачів об'єктами природи;
- дисципліни природоохоронного спрямування у населення;
- можливості проведення досліджень і спостережень в заповідних об'єктах.

До реалізації такого роду проекту потрібно підходити із чітким стратегічним баченням. У Кам'янці є значні інформаційні ресурси, адже до реалізації проекту окрім містобудівних інституцій можна залучити багато зацікавлених сторін. Наприклад, Національний природний парк «Подільські Товтри» із його орнітологічними, палеонтологічними дослідженнями, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка з дослідженнями, проведеними в межах історичного та природничого факультетів, а також мистецьким супроводом педагогічного факультету, Подільський державний аграрно-технічний університет із дендрологічними дослідженнями, Кам'янець-Подільський коледж будівництва, архітектури та дизайну із проектними рішеннями, міська федерація альпінізму, скелелазіння та екстремальних видів спорту та ін. Кожна із зацікавлених інституцій може вносити свої пропозиції щодо стратегії адаптації історичної пам'ятки до її використання в освітніх цілях, як от облаштування тематичних чи комунікаційних зон, безпечного і комфортного доступу, встановлення інформаційного графічного супроводу.

Проведення виїзних практичних занять притаманне для багатьох освітніх спеціальностей різних напрямків. Серед таких можна назвати агро-біологічний, екологічний, етнографічний, археологічний, історико-культурний, архітектурний, мистецький напрямки. Наприклад, студенти агро-біологічного напрямку проходять спецпрактикуми з декоративної дендрології, садово-паркового господарства. Такі виїзні заняття проводяться з ціллю ознайомитись із асортиментом рослин, їх виглядом у різну пору, умовами їх вирощування та особливостями догляду, типами ґрунтів. Археологи, історики, етнографи окрім польових досліджень (робота з інструментарієм на розкопі) організовують студентам виїзні семінари-екскурсії з метою очного ознайомлення з пам'ятками, специфікою їх реєстрації, збереження, відновлення.

Особливе місце в переліку зацікавлених установ посідають освітні заклади, що готують спеціалістів архітектури, садово-паркового та образотворчого мистецтва, бо вагомим сегментом практичної підготовки тут є пленерна практика.

Пленерна практика є важливим елементом в системі професійної підготовки та творчого становлення здобувачів. Її мета полягає в удосконаленні вмінь; закріпленні

та поглибленні знань та навичок з таких дисциплін як «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Кольорознавство» та «Перспектива»; вивченні природи, оточуючого середовища як невичерпного джерела образотворчого мистецтва; виховуванні у студентів гармонійного співіснування людини та природи; формуванні спостережливості і бачення краси в природному середовищі. Виконання пленерних завдань вимагає від студентів щоденного вивчення об'єктів природи, окремих їх елементів (гілки чи стовбуру дерева, квітів, природних чи створених людиною форм, архітектуру міста, краєвидів місцевості тощо). Пленер також сприяє загальному духовному, моральному та естетичному розвитку майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Неоціненним є можливість вивчення впливу світлоповітряного середовища на предмети в умовах відкритого простору та опанування засобів пейзажу як жанру образотворчого мистецтва. Серед основних завдань навчальної художньо-творчої практики у відкритому середовищі (пленеру) є:

- вивчення закономірностей природи;
- виконання короткочасних етюдів, зарисовок і начерків пейзажних мотивів з метою виробити уміння передачі відповідних станів природи;
- ознайомлення з врахуванням впливу середовища та освітлення;
- оволодіння виразними пластичними засобами зображення середовища;
- підвищення культури сприйняття середовища;
- розвиток творчих здібностей та формування високих естетичних потреб у студентів на основі пізнання різних рівнів художнього образу.

Пленер можна розглядати як самостійний вид образотворчої діяльності, але він обов'язково має бути виїзним, оскільки передбачається виконання низки навчальних завдань пов'язаних з передачею характерних місцевості особливостей та часом виконання (світанок, захід). Особливість пленерної практики полягає в тому, що вона відбувається на відкритому природному середовищі та в різних регіональних локаціях, що в свою чергу сприяє академічній мобільності та співпраці між закладами освіти, ознайомленню студентів з особливостями різних регіонів, їх природних ландшафтів, колористичних характеристик різних місцевостей (у даному випадку ознайомленню гостей Кам'янця-Подільського з його історією та культурою).

Тому, організація нової освітньої локації на теренах історичної пам'ятки ландшафтної архітектури Кам'янця-Подільського, у садах де Вітте, може спричинити поживлення у культурно-мистецькому освітньому просторі міста. Звісно, організація такого осередку є дороговартісною і довготривалою, а встановленню інформаційних матеріалів мали б передувати інші види робіт з благоустрою, проте маємо надію, що підняття такої дискусії стимулюватиме зростання кола зацікавлених сторін, а відповідно – збільшуватиме можливість реалізації проєкту.

Етапи реалізації проєкту. В архітектурі й урбаністиці ревіталізація – це переоцінка ролі занедбаного об'єкта, будівлі чи простору, і його відновлення зі старим або новим призначенням. Цей підхід дозволяє зберегти культурне надбання міста, урізноманітнити життя мешканців. стимулювати появу нових ініціатив та локальних

продуктів. У нашому випадку новим продуктом було би повстання освітньо-рекреаційної локації.

Отже, ревіталізація Садів де Віте мала би включати ключові види робіт:

1. Історико-композиційного дослідження і формування стратегії ревіталізації.
2. Передпроектні роботи, в тому числі: геодезичні заміри, нанесення меж на карті і на місцевості; інвентаризація наявних природних та архітектурних елементів; вивчення притаманних місцевості рослинних груп; вичищення території від заростей самосіву, будівельного та побутового сміття; археологічні дослідження.
3. Виготовлення робочого проекту.
4. Оформлення інформаційного супроводу та подачі освітнього матеріалу.
5. Виконання проектних рішень на місцевості.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті проведених досліджень доходимо до ряду висновків:

1. Специфіка розташування пам'ятки садово-паркового мистецтва Кам'янця-Подільського другої половини XVIII ст. «Сади де Вітте» робить його унікальним для використання в освітніх цілях як історико-культурного так і екологічного спрямування.

2. Формування незвичного освітнього середовища на досліджуваній ділянці активізує загальнодоступне культурне використання історичної пам'ятки і пам'ятки природи національного значення, а можливість інколи змінити аудиторне навчання на об'єктне (виїзні практичні заняття) збільшує рівень зацікавлення і сприйняття інформації.

3. Історично склалось так, що каньйон довкола міста віками піддавався впливу антропогенної діяльності. На його теренах повставали як пам'ятки архітектури так і результати недбальства. Він так чи інакше належить до міського простору, тому мусить бути вироблений зважений механізм його за господарювання. Ревіталізація терену втраченої пам'ятки з метою облаштування рекреаційно-освітнього осередку може стати поштовхом до покращення благоустрою каньйону загалом та зростання професійного і культурно-освітнього рівня мешканців Кам'янця-Подільського та студентів освітніх спеціальностей різних напрямків (агро-біологічного, екологічного, етнографічного, археологічного, історичного, культурознавчого, архітектурного, мистецького).

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки*, 2019. Додаток до рішення обласної ради. Затверджено Рішення обласної ради від 20 грудня 2019 року № 49-29/2019. Хмельницький, 214, [100-101].

2. Пламєницька, О., 2012. *Castrum Camenecensis. Фортеця Кам'янець: (нізьоантичний – ранньомодерний час)*, Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 672.
3. Król-Mazur, R., Nacj, M., 2008. *Studiazdziejów Kamieńca PodolskiegoXVIIIwieku*, Kraków: Avalon, 690.
4. Opyrchal, L., 2019. *Rękopiśmienne plany i ryciny twierdzy Kamieniec Podolski*, Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna.
5. Opyrchal, L., 2016. *Drukowaneplanyigrafikioraz medale z wiyerunkiem twierdzy Kamieniec Podolski*, Kraków: Wydawnictwa AGH,166.
6. Проект «План ділянки садів де Вітте» в каньйоні р. Смотрич в м. Кам'янці-Подільському. *Науково-технічний архів*. Інв. № 3964.
7. Hornung, Z., 1995. *Jan de Witte architekt kościoła dominikanów we Lwowie* / Pod red. J.Kowalczyka. Warszawa. Instytut Sztuki PAN, Zakład Połigraficzny Piotra Włodarskiego, 300.
8. Nowak, T. 1973. FortyfikacjeKamiencaPodolskiegoPodolskiegoXVIIIw. SMHW, Warszawa, XIX, cz. I.S., 139-186.
9. Prusiewicz, A., 1915. *KamieniecPodolski. Szkic historyczny. Naklad księgarni Leona Idzikowskiego. Kijów, Warszawa, 128.*
10. Сіцінський, Ю.,1895. Місто Кам'янець-Подільський. Історичний опис, Київ: Тип. С. В. Кульженко, 130.
11. DrAntoni, J. (Rolle), 1966. *Wybór pism. Gawędy Historyczne*, T. 2, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 457.
12. *Каменец-Подольський: Возрождение садов де Витте*. Доступно: <[https:// forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/601-/](https://forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/601-/)>.
13. Радомська, М., Колотило, О., 2016. Екологічні проблеми та розвиток екотуристичного потенціалу смотрницького каньйону, *Науковий вісник НЛТУ України*, 26.8, 232-239. Доступно: <<https://doi.org/10.15421/40260836>>.
14. *Кам'янець-Подільський історичний музей*. Інв №885 та 887, к.№20.
15. Halswell Quarry Park Management Plan. Christchurch City Council. 12 November 2009. Available: <<https://ccc.govt.nz/the-council/plans-strategies-policies-and-bylaws/plans/park-management-plans/halswell-quarry-park-management-plan>>.
16. Сухомлинський, В. О., 1976. *Розмова з молодим директором*. Вибрані твори в 5-ти т., 4, Київ: Радянська школа.
17. Макар, Л.М., 2013. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 30 (83), 229-236.
18. La Vilela Fortess ede Kamieniek docote de Midi. *MuzeumNarodowe w Warszawie*, Rys.Pol.2314/2, niereprodukowany; L. Opyrchal. Rękopiśmienne plany i ryciny..., 131.
19. ХОДА-Ф, 69.-Оп.1, Спр. 25.
20. Слободянюк, П. Я., Флаксемберг, А. С., Івахнов, П. Ю., 2007. *Медицина Поділля*, Хмельницький: Медобори 2006, 702.
21. И-тов. ПОДОЛЬ, 1866, *Записки проезжего*, Киев.
22. Петров, М., 2002. *Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця ХУІІ-ХУІІІ ст.* (Історіографія. Джерела), Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 222.

23. Сементовский, А. 1862. *Каменец-Подольский*, Санкт-Петербург.
24. Почтовые открытки издательства Г. Шпизмана. 1900–1910-е годы. Доступно: <<https://kamenec.livejournal.com/100903.html>>.
25. *Подольнин*, 1912, 23 мая, 481, 3.
26. Park w kamieniołomie. *Parkinthequarry*. Available: <https://www.Researchgate.net/publication/340808211_Park_w_kamieniołomie_Park_in_the_quarry>.

"DE VITTE GARDENS" AS AN OBJECT OF A NATURE CENTERED EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF KAMIANETS-PODILSKYI

Oksana Klishch,

Candidate of Architecture,

Senior Lecturer of the Fine Arts, Decorative Arts and Restoration Department

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4164-5609>

klishch@kpnu.edu.ua

Ivan Pidhurnyi,

Candidate of Art History,

Associate Professor, Head of the Fine Arts,

Decorative Arts and Restoration Department,

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0981-2964>

pidhurnyy@kpnu.edu.ua

Abstract. The article highlights the benefits of revitalizing de Witte's Gardens, the lost monument of Kamianets-Podilskyi landscape art of the second half of the 18th century, which was located in the southeastern part of the river Smotrych valley. The main purpose of its revitalization is the formation of a recreational and educational centre in its territory, thus facilitating the revival in the excursion, educational and research activities of Kamianets-Podilskyi inhabitants, students, and guests of the city. The topicality of the issue involves the promotion of the unique location of the historic place, which will enhance interest in its use for educational purposes, both in terms of general environmental education and for natural or historical and cultural tutorials and workshops in relevant fields of higher education. One of the fundamental stages in the development of the project is the historical and compositional study of the territory of the monument, since the studies will form the basis of the compositional solution and will also be used for determining the location of media.

The research resulted in the articulation of the main goals to be achieved through revitalization and of educational benefits from the implementation of such a project. The authors have singled out the key types of activities (stages) in achieving the goals. The concluding part emphasizes the specifics of the location of the monument of landscape art, which makes it unique for educational purposes and the formation of a nonconventional educational environment enhancing interest through the object study. Moreover, the revitalization of the territory of the lost monument in order to arrange a recreational and educational center can be a step to improve the canyon in general.

Keywords: revitalization; educational environment; landscape art; historical monument; natural monument; ecological education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Stratehiia rozvytku Khmelnytskoi oblasti na 2021-2027 roky* [Strategy of development of Khmelnytsky region for 2021-2027], 2019. Khmelnytskyi. Dodatok do rishennia oblasnoi rady ZATVERDZhENO Rishennia oblasnoi rady vid 20 hrudnia 2019 roku, 49-29/2019, 100-101.
2. Plamenytska, O., 2012. *Castrum Camenecensis. Fortetsia Kamianets: (piznoantychnyi – rannomodernyi chas)* [Castrum Camenecensis. Kamyanets Fortress: (Late Antiquity - Early Modern Times)]. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V., 672.
3. Król–Mazur, R., Nacj, M., 2008. *Studzdzziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII wieku* [Studies from the history of Kamieniec Podolski in the 18th century]. Kraków: Avalon, 690.
4. Opyrchal, L., 2019. *Rękopiśmienne plany i ryciny twierdzy Kamieniec Podolski*. [Handwritten plans and drawings of the Kamieniec Podolski fortress], Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna.
5. Opyrchal, L., 2016. *Drukowaneplanyigrafikioraz medale z wiyerunkiem twierdzy Kamieniec Podolski* [Printed plans, Graphics and medals with the image of the Kamianets-Podilskyi fortress], Kraków: Wydawnictwa AGH,166.
6. Proekt «Plan dilianky sadiv de Vitte» v kanioni r. Smotrych v m. Kamiantsi-Podilskomu [Project "Plan of the de Witte Gardens" in the canyon of the Smotrych River in Kamianets-Podilskyi.], *Naukovo-tekhnichnyi arkhiv*, Inv. № 3964.
7. Hornung, Z., 1995. *Jan de Witte architekt kościoła dominikanów we Lwowie* [Jan de Witte, architect of the Dominican Church in Lviv] / Pod red. J.Kowalczyka. Warszawa. Instytut Sztuki PAN, Zakład Połigraficzny Piotra Włodarskiego, 300.
8. Nowak, T. 1973. Fortyfikacje Kamienca Podolskiego Podolskiego XYIIIw [Fortifications of Kamieniec Podolski Podolski]. SMHW. Warszawa, XIX, cz. I.S., 139-186.
9. Prusiewicz, A., 1915. *KamieniecPodolski. Szkic historyczny. Naklad księgarni Leona Idzikowskiego* [Kamianets-Podilskyi. Historical sketch. Printed by Leon Idzikowski's bookstore], Kijów. Warszawa, 128.
10. Sitsynskyi, Yu., 1895. *Misto Kamianets-Podilskyi*. Istorychnyi opys [The city of Kamyanets-Podilsky. Historical description], Kyiv. Typ. S. V. Kulzhenko, 130.

11. Dr Antoni, J. (Rolle), 1966. *Wybór pism. Gawędy Historyczne* [Choice of writings. Historical Stories]. T. 2. Kraków: Wydawnictwo Literackie. 457.
12. Kamenets-Podolskyi: *Vozrozhdenye sadov de Vytte* [Kamyanets-Podolsky: Revival of de Witte gardens.]. Dostupno: <<https://forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/601/>>.
13. Radomska, M., Kolotylo, O., 2016. Ekolohichni problemy ta rozvytok ekoturystychnoho potentsialu smotrytskoho kanionu [Ecological problems and development of ecotourism potential of Smotrytsya canyon], *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 26.8, 232-239. Dostupno: <<https://doi.org/10.15421/40260836>>.
14. *Kamianets-Podilskyi istorychnyi muzei* [Kamyanets-Podilsky Historical Museum]. Inv №885 ta 887, k.№20.
15. Halswell, Qu., 2009. *Park Management Plan. Christchurch City Council*, 12 November 2009. Available: <<https://ccc.govt.nz/the-council/plans-strategies-policies-and-bylaws/plans/park-management-plans/halswell-quarry-park-management-plan>>.
16. Sukhomlynskyi, V. O., 1976. *Rozмова z molodym dyrektorem* [Conversation with a young director], *Vybrani tvory v 5-ty t.*, 4, Kyiv: Radianska shkola.
17. Makar, L. M., 2013. *Sutnist osvithnoho seredovyscha v pedahohichnomu protsesi* [The essence of the educational environment in the pedagogical process]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 30 (83), 229-236.
18. La Vilela Fortess ede Kamieniek docote de Midi. *Muzeum Narodowe w Warszawie*, Rys.Pol.2314/2, niereprodukowany; L. Opyrchal, *Rękopiśmienne plany i ryciny...*, 131.
19. *KhODA-F.69*, Op.1, Spr.25.
20. Slobodianiuk, P. Ia., Flaksemblerh, A. S., Ivakhnov, P. Iu., 2007. *Medytsyna Podillia* [Medicine of Podillya], Khmelnytskyi: Medobory 2006, 702.
21. Y-tov. *PODOL*, 1866. *Zapysky proezzheho* [Traveler's Notes], Kyev.
22. Petrov, M., 2002. *Istorychna topohrafiia Kamiantsia-Podilskoho kintsia XVII-XVIII st. (Istoriografia. Dzherela)* [Historical topography of Kamyanets-Podilsky end of the XIII-XIII centuries. (Historiography. Sources)], Kamianets-Podilskyi: Abetka-Nova, 222.
23. Sementovskiy, A., 1862. *Kamenets-Podolskyi* [Kamyanets-Podilsky], Sankt-Peterburh.
24. *Pochtovyje otkrytky izdatelstva H. Shpyzmana* [Postcards of the publishing house G. Shpizman], 1900–1910-e gody. Dostupno: <<https://kamenec.livejournal.com/100903.html>>.
25. *Podolianyn* [Podolyanin], 1912. 23 maia, 481, 3.
26. *Park w kamieniolomie* [Park in the quarry]. Available: <https://www.researchgate.net/publication/340808211_Park_w_kamieniolomie_Park_in_the_quarry>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-43-56>

УДК 373.2–37.014.3

Косенчук Ольга Геннадіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
начальниця відділу дошкільної та
початкової освіти Державної установи
«Український інститут розвитку освіти»,
доцент кафедри педагогіки та психології
професійної освіти Національного
авіаційного університету

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1733-5937>

olha.kosenchuk@npp.nau.edu.ua

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі аналізу світових тенденцій та напрямів розвитку дошкільної освіти в світі та Україні. Автором здійснено аналіз сучасних міжнародних моніторингових досліджень щодо якості дошкільної освіти; проаналізовано сучасний стан проблеми розвитку дошкільної освіти через призму міжнародних та українських реалій; окреслено тенденції та визначено напрями розвитку дошкільної освіти; акцентовано увагу на суголосності світових та українських тенденцій, надано їм характеристику. Визначено ключові тенденції: розвиток дошкільної освіти в світі є наявність розгалуженої мережі закладів дошкільної освіти; розроблення на законодавчому рівні механізмів, що регулюватимуть процеси розбудови мережі закладів дошкільної освіти; реалізація в освітньому процесі закладу дошкільної освіти компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходу; оновлення нормативно-правової бази та змістовно-методичного забезпечення ЗДО; оновлення програмово-методичного та змістовно-технологічного забезпечення дошкільної освіти; розроблення змістовно-технологічного забезпечення є питання дистанційного та змішаного навчання у закладах дошкільної освіти; впровадження у заклади дошкільної освіти культури демократії; оцінювання якості дошкільної освіти; розроблення системи відбору кваліфікованих педагогічних кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку та створення умов для підвищення кваліфікації педагогів; створення у закладах дошкільної освіти інклюзивного середовища; створення незалежної служби сертифікації та атестаційної кваліфікації педагогів; потребують оновлення механізми самоосвіти педагогів у перебігу різних форм неформальної освіти та розроблення системи стимулів педагогів.

Перспективним вважаємо питання розроблення дорожньої карти імплементації тенденцій розвитку дошкільної освіти в систему освіти України та проведення моніторингу ефективності її впровадження.

Ключові слова: дошкільна освіта; тенденції; якість освіти; забезпечення якості освітнього процесу ECERS-3; діти дошкільного віку; профстандарт; культура демократії; Державний стандарт дошкільної освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що нині відбуваються в світовому освітньому просторі зумовлюють потребу у визначенні певних орієнтирів, що спрямовані на забезпечення якості освітнього процесу. У цьому контексті вивчення світових тенденцій є важливим питанням, оскільки їх аналіз і осмислення сприятимуть застосуванню варіативних підходів до розв'язання актуальних проблем у векторі освіти дітей дошкільного віку.

Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED) дошкільна освіта є нульовим рівнем освіти й охоплює два фундаментально значові для подальшого розвитку життя людини періоди: ранній вік – від 0 до 3-х років та дошкільний вік – від 3-6/7 років. Особливе місце посідає передшкільний період, який збігається зі старшим дошкільним віком [1, с. 26]. Результати міжнародної програми з оцінювання освітніх досягнень учнів (PISA) свідчать, що діти, які були охоплені дошкільною освітою щонайменше 2 роки, демонструють кращі освітні результати порівняно зі своїми однолітками у віці 15 років [2].

Проте, із загальної кількості 32 млн. дітей дошкільного віку у країнах Європейського Союзу лише 15 млн. дітей охоплені дошкільною освітою. Стратегічна рамка для співпраці у сфері освіти визначає європейський показник охоплення дітей віком від 4-х років до віку, коли починається початкова освіта, а саме: 95% дітей цього віку має бути охоплено дошкільною освітою [3]. Європейська рада також визначила показники охоплення дітей віком до 3-х років – 33% дітей до 3-х років і 90% дітей віком від 3-ох років до віку, коли починається початкова освіта має бути охоплено дошкільною освітою. Велика роль роботи з дітьми у віці до трьох років підтверджується великою кількістю досліджень, де наголошується, що саме у цьому віці мозок дитини надзвичайно сприйнятливий до взаємодії із зовнішнім оточенням і розвитку [4].

Водночас дослідження, рекомендації міжнародних організацій акцентують увагу на тому, що дошкільна освіта матиме велике значення у формуванні особистості дитини за умови, якщо вона є якісною [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз світових тенденцій розвитку дошкільної освіти сприятиме визначенню її показників, особливостей, пріоритетних напрямів, що сприятимуть прогнозуванню освітніх політик у цій галузі.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у висвітленні тенденцій та напрямів розвитку дошкільної освіти в світі та Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання статті**:

- здійснити аналіз сучасних моніторингових досліджень щодо якості дошкільної освіти;
- проаналізувати сучасний стан розвитку дошкільної освіти через призму Міжнародних та українських реалій;
- охарактеризувати тенденції та визначити напрями розвитку дошкільної освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Тенденцією розвитку дошкільної освіти в світі є *наявність розгалуженої мережі закладів дошкільної освіти*. У європейських країнах набули поширення заклади дошкільної освіти муніципальної та приватної форм власності: материнські школи, дитячі садки з повним або неповним перебуванням у них дітей (від 3-х до 6-ти років), підготовчі класи початкової школи (для дітей п'ятирічного віку), цілодобові інтернати для дітей від 3-х до 6-ти років, ясельні школи та ясельні класи, ігрові групи, клуби матері й дитини, ясла державного типу, пункти денного догляду за дитиною, клуб малюка та ін.

Наявність різних типів закладів дошкільної освіти сприяє охопленню дітей дошкільною освітою, забезпечує рівний доступ до отримання якісної дошкільної освіти, зміст варіативної діяльності роботи цих закладів відповідає потребам батьків у розвитку їхніх дітей. Зазначимо фактаж, так, за даними Державної служби статистики України за часи незалежності спостерігається позитивна динаміка охоплення дошкільною освітою дітей цього віку: з 1995 р. їх частка постійно зростала. Так, у 1995 р. по Україні вона становила 54,5 %, у 2020 р. – 66,2 %. У сільській місцевості за період 1995–2020 рр. цей показник збільшився відповідно з 35,5 до 48,7 %, у міських поселеннях – із 64,2 до 75,2 % [6, с. 42].

Наступною тенденцією, що характеризує розвиток дошкільної освіти у світі є *реалізація в освітньому процесі закладу дошкільної освіти компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходу*, що ґрунтується на принципах дитиноцентризму, культуровідповідності, інтеграції, багатоманітності тощо. Важливо, що підвищення рівня ефективності та якості змісту дошкільної освіти кожної дитини із раннього віку забезпечується освітніми стандартами, програмами розвитку, що ґрунтуються на цінностях й забезпечують можливість для розкриття дітьми власного потенціалу. В європейських країнах означена тенденція реалізується у співпраці з батьками. Так, у «Європейській рамці якості раннього розвитку і дошкільної освіти» зазначено, що батьки є першими педагогами дитини, і вони повинні бути активно

залучені в практику раннього розвитку і дошкільної освіти. Освітні програми спрямовані на співпрацю педагогів, дітей і батьків [7].

Однією із тенденцій, що нині широко впроваджується у практику дошкільної освіти є оновлення її нормативно-правової бази та змістово-методичного забезпечення, що регулює організацію освітнього процесу в різних типах закладів дошкільної освіти. Варто зазначити, що освітній процес в закладах дошкільної освіти відбувається з урахуванням цінності дитинства. Визнанні того, що кожна дитина унікальна, має свою індивідуальність, потенціал, потреби, умови життя тощо.

Зауважимо, що впровадження у заклади дошкільної освіти *культури демократії*, де всі мають можливість висловити свою думку, бути почутим та брати посильну участь у подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді є досить поширеною практикою дошкільної освіти в країнах Європейського Союзу, що також є однією із пріоритетних тенденцій.

Питання оцінювання якості дошкільної освіти та моніторингу є ключовими у розвитку дошкільної освіти. Наявність дієвої системи, ресурсів та інструментів для вивчення якості дошкільної освіти є важливими критеріями в означеному процесі. З цією метою в європейській практиці застосовують міжнародну методикою «Шкала оцінювання освітнього процесу у закладах дошкільної освіти Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-3)».

Розробниками інструмента для оцінки якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за міжнародною методикою ECERS-3 є американські дослідники: Т. Гармс, Р. М. Кліффорд, Д. Краєр [8].

Методика ECERS-3 має широку географію впровадження, станом на грудень 2021 року методика перекладена 18 мовами. Надійність методики ECERS-3 підтверджена широтою географії її використання. Стандартизовані методики застосовують у 20 країнах світу, зокрема США, Великій Британії, Італії, Швеції, Німеччині, Португалії, Іспанії, Ісландії, Норвегії, Південній Кореї, Фінляндії та інших країнах Європи.

Відповідно до Програми діяльності Уряду, затвердженої у 2019 році, оцінювання якості дошкільної освіти за шкалою ECERS-3 в Україні є одним із пріоритетних завдань. Ініціатива впровадження шкали ECERS-3 належить Міністерству освіти і науки України, основним виконавцем у реалізації зазначеного завдання є Державна установа «Український інститут розвитку освіти», яка у партнерстві з ВФ «Крок за кроком» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні здійснює Всеукраїнське дослідження.

Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» визначена вибірка 200 закладів дошкільної освіти, на базі яких спеціально підготовлені регіональні експерти проводили дослідження.

З 1 листопада по 15 грудня 2021 року згідно наказу МОН від № 26.10.2021 № 1137 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 10.04.2020 №504» та наказу державної установи «Український інститут розвитку освіти» від 26.10.2021 № 157-аг «Про затвердження програми дослідження якості дошкільної освіти з використанням методики Early Childhood Education Rating Scales (далі – ECERS-3)» проведено моніторингове дослідження щодо вивчення якості

освітнього процесу у закладах дошкільної освіти із застосуванням міжнародної методики «Шкала оцінювання освітнього процесу у закладах дошкільної освіти (ECERS-3)». Варто зауважити, що отримані результати будуть спрямовані на розроблення цілісної системи щодо впровадження освітніх політик, які спрямовані на забезпечення якості дошкільної освіти в Україні.

ECERS-3 – це інструмент, який забезпечує всеосяжний вимір якості, спрямований на покращення освітнього процесу кожного закладу дошкільної освіти в Україні. Міжнародна методика дозволить отримати об'єктивні дані про форми взаємодії з дітьми, створені умови для розвитку інтересів дітей, формування мотивації для подальшого особистого професійного зростання самих педагогів.

Оцінювання, що буде здійснюватися за допомогою шкали ECERS-3, уможливить відповісти на наступні запитання: наскільки діти активні в освітньому процесі; чи створені умови для стимулювання дитячої допитливості, розвитку їхнього творчого і критичного мислення; які форми взаємодії дорослих і дітей, дітей між однолітками.

Окрім того, застосування ECERS-3: сприятиме індивідуалізації освіти; урізноманітнить види діяльності дітей у закладі дошкільної освіти; акцентуватиме увагу на важливості позитивної комунікації вихователів з дитиною, а також підвищить значення середовища, у якому розвиваються діти.

Методика ECERS-3 орієнтована на оцінювання якості освітнього середовища у групах дітей віком 3—5 років. Методика містить підшкали, що дають змогу оцінити психолого-педагогічні, організаційні та матеріально-технічні умови, створені в закладі дошкільної освіти. Відтак визначити чи відповідають вони потребам дітей, чи сприяють їхньому розвитку.

Головна перевага методики — оцінюються не досягнення дітей, а освітнє середовище, яке їх оточує, характер взаємодії педагогів з дітьми та дітей між собою.

Структура методики ECERS-3 містить 6 підшкал (*простір і вмеблювання; повсякденні практики особистого догляду; мовлення та грамотність; види навчально-пізнавальної діяльності; взаємодія; структурування програми*), що охоплюють 35 показників та 468 індикаторів. Дослідження проводять експерти, котрі пройшли відповідну підготовку.

Безумовно, забезпечення якості дошкільної освіти не можливе без *проведення моніторингових досліджень*, результати яких є визначальними у побудові стратегій та освітніх цілей.

Досить поширеними у світовому освітньому просторі є практики з вивчення та оцінки потреб дитини, підтримки батьків у розвитку дітей, наявності програм, заснованих на компетентнісному підході. Важливо, що у перебігу моніторингу та оцінки максимально враховуються інтереси дитини [9].

Нові суспільні виклики, спричинені коронавірусною хворобою, зумовили пошук нових шляхів та форм отримання дітьми дошкільної освіти. *Впровадження дистанційного та змішаного навчання* є ще однією світовою тенденцією. За даними моніторингу ЮНЕСКО, на початку пандемії COVID-19 (березень 2020 р.) понад 160 країн

запровадили загальнодержавні закриття закладів освіти, в тому числі й дошкільних, що негативно вплинуло на здобуття освіти значною частиною дітей.

Станом на 13.05.2021 року в 24 країнах спостерігається повне закриття закладів дошкільної освіти. Відтак пріоритетності набуває законодавче регулювання процесу дистанційного та змішаного навчання у закладах дошкільної освіти. Досвід різних країн світу, зокрема, Албанії, доводить потребу у впровадженні означених форм дошкільної освіти, формуванні здатностей педагогів мобільно реагувати на виклики, оскільки під час закриття закладів дошкільної освіти педагоги пережили сильний стрес через необхідність швидкого переходу в режим онлайн, без жодної підтримки на національному рівні. Цікавим у вирішенні цього питання є досвід Литви, де Національна телекомпанія запропонувала одногодинні освітні активності для дітей дошкільного віку та їхніх батьків. Окрім того, на початку карантину здійснювалося опитування родин, чи є у них комп'ютери та інтернет-зв'язок. Сім'ї, що не мали їх, отримали ноутбуки та планшети, було забезпечено підключення до Інтернету тим, у кого його не було.

В Італії започатковано ініціативу «Lontani ma insieme» (Далеко, але разом), що передбачає щоденне надання тематичної підтримки віртуальними каналами і «залишатися» з дітьми кожного дня. Читання, пісні, заходи та поради поширювалися серед сімей за допомогою чатів та відкритих платформ.

В Україні розроблена контент-платформа для батьків дітей дошкільного віку «НУМО». Основна мета – інформування батьків щодо вибудовування ефективної комунікації з дітьми дошкільного віку. Контент-платформа орієнтована й на педагогів, адже має систематизовані форми, методи, корисні підказки, цікаві вправи й ігри, які допоможуть дошкільнятам щодня опановувати важливі навички для подальшого розвитку дитини. Основні напрями: взаємодія з дорослими; сенсорний розвиток, креативність, емоційна компетентність, саморегуляція, самообслуговування, самоідентифікація, взаємодія з дітьми, відповідальність і вміння робити вибір, безпечна поведінка, здоровий спосіб життя, мовлення, математика, екосвідомість, цифрова грамотність, громадянська свідомість [10].

У період карантинних обмежень Державною установою «Український інститут розвитку освіти» було розроблено рекомендації згідно з чинними документами ВООЗ, МОЗ і МОН України, що регулюють процес організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Методологічним підґрунтям запропонованих рекомендацій стало опитування керівників, вихователів, батьків, діти яких відвідують ЗДО, яке здійснювалося з використанням Google Forms. Дослідження проводилось на початку липня 2020 року Міністерством освіти і науки України спільно з Дитячим Фондом ООН (ЮНІСЕФ) за сприяння ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Питання, що містилися в опитувальнику, були спрямовані на з'ясування стану готовності відновлення освітнього процесу в ЗДО в умовах пандемії, а також наявності ресурсів та інструментарію для організації дистанційного та змішаного навчання [11].

Варто зазначити, що пріоритетною тенденцією щодо визначення якості дошкільної освіти є наявна світова практика щодо *системи відбору кваліфікованих*

педагогічних кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку та створення умов для підвищення кваліфікації педагогів. Вимоги, що висуваються до особистості вихователів зумовлені національними та соціокультурними особливостями. Варто зазначити, що кожна країна має власну систему фахової підготовки у відборі вихователів керується вимогами, що визначені у Професійних стандартах. Так, наприклад, у Німеччині педагоги дошкільної освіти підвищують власну кваліфікацію п'ять-шість разів протягом року через систему курсової підготовки. Тематика підвищення кваліфікації визначається питаннями, що потребують удосконалення, зокрема це: організація партнерства з батьками, проведення діагностики індивідуального розвитку дітей, організація дослідницької діяльності дітей, екскурсій, рольових ігор тощо. У Норвегії, 43% – вихователі дошкільних закладів мають диплом бакалавра, який регулюється законом; 21% – спеціалісти по роботі з дітьми та молоддю мають професійну освіту, верхній середній рівень; 46% – іншу освіту.

Зміни вимог до вихователів зумовлюються суспільними змінами та глобалізаційними викликами. Питання підготовки вихователів, підвищення їхньої кваліфікації, самоосвіта є вкрай важливими.

Зупинимося детальніше на проблемах модернізації сфери дошкільної освіти в Україні. Поступ дошкільної освіти України відбувається у руслі розбудови національної системи освіти, вироблення прогресивних практик, адаптації в освітній процес закладів дошкільної освіти кращого зарубіжного досвіду. Модернізація дошкільної освіти з урахуванням кращих світових та європейських зразків зумовлює потребу в перегляді:

- *нормативно-правового регулювання дошкільної освіти;*
- *програмово-методичного та змістовно-технологічного забезпечення;*
- *освітніх політик із урахуванням результатів моніторингових досліджень, що проводяться з вивчення якості освітнього процесу закладів дошкільної освіти.*

Державна політика у сфері дошкільної освіти є визначальною у забезпеченні її якості. Стає очевидним, що нині нормативна база, що регулює питання дошкільної освіти потребує оновлення з огляду на суспільні запити та світові тенденції.

Системна реформа, що здійснюється в освіті, потребує на законодавчому рівні розроблення механізмів, що регулюватимуть процеси розбудови мережі закладів дошкільної освіти. Так, наприклад, за даними Інституту освітньої аналітики на кінець 2020 року в Україні мережа закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку становила – 15 319 закладів (місто – 6 129; село – 9 190). Закладів освіти з дошкільними підрозділами – 3 345; приватних – 426. Щодо мережі закладів компенсуючого типу: ЗДО із спеціальними групами – 1 630, в них – 4 369 груп (із них в сільській місцевості – 58 закладів, у них – 78 груп); ЗДО із санаторними групами – 284, в них – 1 190 груп (із них в сільській місцевості – 5 закладів, у них – 16 груп) [6, с. 42]. Наявний стан засвідчує потребу у врегулюванні питань, що стосуються наповнюваності груп, створення умов, для реалізації педагогами трудових функцій, забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Відтак це зумовлює внесення змін у Закон України «Про дошкільну освіту», Концепцію розвитку дошкільної освіти в Україні та інші документи, що регулюють функціонування дошкільної галузі.

Проблема оновлення програмово-методичного та змістовно-технологічного забезпечення дошкільної освіти знаходиться у площині впровадження Державного стандарту дошкільної освіти (Базового компоненту дошкільної освіти) [12]. Варто зазначити, що зміст документа побудовано з урахуванням цінності дошкільної освіти, забезпечення її доступності та якості, наступності між дошкільною ланкою освіти і початковою школою [13].

У зв'язку з цим посилюється потреба в оновленні змісту програм розвитку дітей дошкільного віку, методичних рекомендацій щодо реалізації оновленого БКДО, розробленні програм із формування наскрізних умінь дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Варто звернути увагу на необхідність популяризацію у закладах дошкільної освіти культури демократії, де всі мають можливість висловити свою думку, бути почутим та брати посильну участь у подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді тощо.

В оновленій редакції Базового компоненту дошкільної освіти введено рубрику «Участь батьків», у якій визначено форми участі батьків у набутті їхніми дітьми компетентностями під час здобуття дошкільної освіти, у зв'язку з цим виникає потреба розроблення змістовно-методичного забезпечення для їхньої педагогізації, розробленні програм щодо співпраці закладу дошкільної освіти з батьками. Органічно пов'язаний із ідеями Нової української школи: він забезпечує наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах шкільної реформи [14].

Відбувається поступовий відхід від директивної, безальтернативної форми управління: в сучасній Україні заклади ДО мають право самостійно обирати програму виховання дітей із варіантних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України, а також розробляти та впроваджувати власні. Багатоманітність підходів до виховання дітей дошкільного віку надає широкий простір для ініціативи дитячих дошкільних закладів, сприяє оптимізації їх системи, відповідає принципу демократизації системи дошкільної освіти, забезпечує вихователям право на творчість в організації педагогічного процесу, створює передумови для активного залучення до нього сім'ї і громадськості.

Ще одним ключовим питанням, що потребує *розроблення змістовно-технологічного забезпечення є питання дистанційного та змішаного навчання* у закладах дошкільної освіти. Нині в Україні цей процес регулюється документами ВООЗ, МОЗ і МОН України (Постанова Головного державного санітарного лікаря України «Протиепідемічні заходи у закладах дошкільної освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 22.09.2020 р. №55 [15]; Постанова Головного державного санітарного лікаря України «Про затвердження Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.07.2020 р. №42. [16]). Необхідно спрямувати зусилля на розроблення рекомендацій щодо забезпечення якості дошкільної освіти в умовах дистанційного та змішаного навчання, підвищення вихователями власного фахового рівня з оволодіння цифровими інструментами задля розроблення дидактичних кейсів, портфоліо, оволодіння ними

алгоритми дій щодо організації освіти дітей у дистанційному режимі, здійснення психолого-педагогічного супроводу та підтримки дітей й їхніх батьків у перебігу пропонуванних форм навчання.

Питання створення у закладах дошкільної освіти інклюзивного середовища нині є одним із пріоритетних у реалізації освітньої політики в Україні. Розбудова закладу дошкільної освіти, дружнього до дитини, передбачає наявність безпечного, безбар'єрного освітнього інклюзивного середовища, запобігання булінгу, здійснення психолого-педагогічного супроводу та підтримки дітей з особливими освітніми потребами, організація діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти, складання індивідуальної програми розвитку. Ці вектори реалізуються у межах зазначеної тенденції.

За даними Інституту освітньої аналітики на кінець 2020 року в Україні 2 242 заклади мають у своєму складі інклюзивні групи (2018 р. – 929, 2019 – 1 721) місто – 1650, село – 592), у них – 3 796 груп (2018 р. – 1 284, 2019 р. – 2 525) (місто – 3 111, село – 685). 73 775 дітей відвідували інклюзивні групи із них – 6 849 дітей з особливими освітніми потребами (2018 р. – 2 359 дітей, 2019 р. – 4 655). На кінець 2020 року заклади дошкільної освіти відвідували: 8 544 дитини з інвалідністю (2018 р. – 9 014, 2019 р. – 9 157); 59 190 дітей з особливими освітніми потребами (2018 р. – 60 884, 2019 р. – 61 271). Дошкільна освіта України тільки починає набувати такого досвіду. Так, наприклад, з 2018 по 2019 рік Україна вдвічі збільшила кількість дітей з інвалідністю, які були інтегровані у заклади дошкільної освіти та інші заклади освіти. І тут йдеться не лише про рівний доступ, але й про якість освіти, що зумовлює потребу у вивченні світових практик із впровадження інклюзії в закладах дошкільної освіти, створення простору дружнього до дитини.

Одним із питань яке потребує розв'язання є *створення незалежної служби сертифікації та атестаційної кваліфікації педагогів* з урахуванням «Професійного стандарту вихователя», «Професійного стандарту керівника закладу дошкільної освіти», що визначає перелік компетентностей та трудових функцій, якими має володіти вихователь дітей дошкільного віку та керівник закладу дошкільної освіти. За даними Інституту освітньої аналітики на кінець 2020 року в Україні 141 034 педагоги працюють в закладах дошкільної освіти (2019 р. – 137 450). 137 514 педагогів (97,5%) мають освітні ступені: 94 033 педагоги – (66, 7%) бакалавр, спеціаліст, магістр. 43 481 педагог – (30,8 %) молодший бакалавр, молодший спеціаліст.

Потребують *оновлення механізми самоосвіти педагогів* у перебігу різних форм неформальної освіти, зокрема це: проходження онлайн-курсів на платформах Prometheus [17], EdEra – студія онлайн освіти [18], вивчення досвіду педагогів інших країн у рамках міжнародного партнерства, інші форми неформальної освіти та *розроблення системи стимулів педагогів*.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Ми солідаризуємося з думкою В. Кременя «...будучи самотньою, дошкільна освіта потребує осучаснення шляхом створення та впровадження у практику нового законодавства, освітніх інновацій, технологій, підвищення компетентності педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. Оновлена та модернізована дошкільна освіта дасть потужний імпульс новим можливостям для розвитку людського капіталу, всієї національної освіти та економіки» [19, с. 8].

Отже, здійснивши аналіз сучасного стану дошкільної освіти в Україні та світі, базуючись на моніторингових дослідженнях щодо якості дошкільної освіти через призму Міжнародних та українських реалій, нами було встановлено суголосність світових та українських тенденцій, надано їм характеристику та окреслено відповідні напрями розвитку дошкільної освіти.

Ключовими тенденціями визначено: *розвиток дошкільної освіти в світі є наявність розгалуженої мережі закладів дошкільної освіти; розроблення на законодавчому рівні механізмів, що регулюватимуть процеси розбудови мережі закладів дошкільної освіти; реалізація в освітньому процесі закладу дошкільної освіти компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходу; оновлення нормативно-правової бази та змістовно-методичного забезпечення ЗДО; оновлення програмово-методичного та змістовно-технологічного забезпечення дошкільної освіти; розроблення змістовно-технологічного забезпечення є питання дистанційного та змішаного навчання у закладах дошкільної освіти; впровадження у заклади дошкільної освіти культури демократії; оцінювання якості дошкільної освіти; розроблення системи відбору кваліфікованих педагогічних кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку та створення умов для підвищення кваліфікації педагогів; створення у закладах дошкільної освіти інклюзивного середовища; створення незалежної служби сертифікації та атестаційної кваліфікації педагогів; потребують оновлення механізми самоосвіти педагогів у перебігу різних форм неформальної освіти та розроблення системи стимулів педагогів.*

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. **Перспективним** вважаємо питання розроблення дорожньої карти імплементації тенденцій розвитку дошкільної освіти в систему освіти України та проведення моніторингу ефективності її впровадження.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. International Standard Classification of Education. ISCED 2011, 2012. *UNESCO Institute for Statistics*. Available: <<http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>>.

2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Кол. авт.: М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.; Український центр оцінювання якості освіти, Київ: УЦОЯО, 2019, 439. Доступно: <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf>.

3. European Commission / EUROSTAT, Your key data to European statistics – European benchmarks, ics. Available: <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/eu-benchmarks>>.

4. Shonkoff, JP, Richter, L, van der Gaag, J, Bhutta, ZA., 2012. An integrated scientific framework for child survival and early childhood development. *Pediatrics*, 129(2): e460–72. Epub 2012/01/06. doi: 10.1542/peds.2011-0366 PMID:22218840.

5. Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища, 2019. Аналітичний звіт, 70. Доступно: <<https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/DO-1.pdf>>.

6. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність, 2021. Київ, 451. Доступно: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Osvita-v-nezalezhnij-Ukraini-19.08.2021_FINAL-1.pdf>.

7. *Європейська рамка якості раннього розвитку і дошкільної освіти*. Доступно: <https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en>.

8. Гармс, Тельма., Річард, М. Кліффорд, Деббі, Краєр, 2020. *Шкала оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти*. Третя редакція (ECERS-3); пер. з англ. О. Тільна, Харків: Вид. «Ранок», 116.

9. *Критерії якості дошкільної освіти звіт за результатами дослідження в межах міжнародного проекту «Міжнародні критерії якості дошкільних освітніх програм»* / упор. Н. Софій, Ю. Найда, 2019. Доступно: <<http://ussf.kiev.ua/ccdeditions/328/>>.

10. *Контент-платформа НУМО*. Доступно: <<https://numo.mon.gov.ua>>.

11. *Рекомендації щодо забезпечення якості дошкільної освіти України в умовах карантину*, 2021. Кол. авт.: О. Косенчук, І. Новик, О. Венгловська. УІРО, 26. Доступно: <<https://uied.org.ua/rekomendaczi%D1%97-shhodo-zabezpechennya-yakosti-doshkilno%D1%97-osviti-ukra%D1%97ni-v-umovah-karantinu-2/>>.

12. *Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження* 2021. Упоряд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: В-во «Ранок», 240.

13. Державний стандарт початкової освіти: Постанова КМУ від 21.02.2018 р. № 87. Дата оновлення: 24.07.2019 р. № 688. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>>.

14. *Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи*, 2016. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>>.

15. Постанова Головного державного санітарного лікаря України «Проти епідемічні заходи у закладах дошкільної освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 22.09.2020 р. №55. Доступно: <<https://moz.gov.ua/uploads/>>.

16. Постанова Головного державного санітарного лікаря України «Про затвердження Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.07.2020 р. №42. Доступно: <<https://moz.gov.ua>>.

17. Платформа Prometheus. Доступно: <<https://prometheus.org.ua>>.

18. EdEra – студія онлайн освіти. Доступно: <<https://www.ed-era.com>>.

19. Кремень, В., 2021. Освіта дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх безперервного розвитку, *Вісник національної академії педагогічних наук України*. 3, 2, 1–8. Доступно: <<https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/209/253>>.

WORLD TRENDS AND DIRECTIONS OF PRESCHOOL EDUCATION DEVELOPMENT

Olha Kosenchuk,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of pedagogy and psychology of Vocational education National Aviation University Head of Department, Preschool and Primary Education Ukrainian Institute of Education Development

Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1733-5937>

olha.kosenchuk@npp.nau.edu.ua

Abstract. The article is devoted to the problem of analyzing world trends and directions of preschool education in the world and Ukraine. The author analyzed modern international monitoring studies on the quality of preschool education; the current state of the problem of preschool education development through the prism of international and Ukrainian realities is analyzed; trends are outlined, and directions of preschool education development are determined; attention is paid to the consonance of world and Ukrainian trends, the characteristics given to them.

Key trends are identified: the development of preschool education in the world is the presence of an extensive network of preschool educational institutions; development at the legislative level of mechanisms that will regulate the processes of building a network of preschool educational institutions; implementation of a competent, personal-oriented, active, inclusive approach in the educational process of preschool education; updating the regulatory framework and content and methodological support of ZDO; updating the program-methodical and content-technological support of preschool education; development of content and technological support is a matter of distance and mixed learning in preschool educational institutions; introduction of democracy culture into preschool educational institutions; assessment of the quality of preschool education; development of a system for the selection of qualified pedagogical staff to work with preschool children and create conditions for improving

the skills of teachers; creation of an inclusive environment in preschool educational institutions; creation of an independent service of certification and attestation qualification of teachers; need to update the mechanisms of self-education of teachers in the course of various forms of informal education and the development of a system of incentives for teachers We consider promising the issue of developing a roadmap for the implementation of trends in the development of preschool education in the education system of Ukraine and monitoring the effectiveness of its implementation.

Keywords: preschool education; trends; quality of education; quality assurance of the educational process ECERS-3; preschool children; professional standard; democracy culture; state standard of preschool education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. International Standard Classification of Education. ISCED 2011, 2012. *UNESCO Institute for Statistics*. Available: <<http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>>.
2. Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2018, 2019 [National report on the results of the international survey on the quality of education PISA-2018]. Kol. avt. : M. Mazorchuk (osn. avtor), T. Vakulenko, V. Tereshchenko, H. Bychko, K. Shumova, S. Rakov, V. Horokh ta in.; Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. Kyiv: UTsOlA0, 439. Dostupno: <https://testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/12/PISA_2018_Report_UKR.pdf>.
3. European Commission / EUROSTAT, Your key data to European statistics – European benchmarks, ics. Available: <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/eu-benchmarks>>.
4. Shonkoff, JP, Richter, L, van der Gaag, J, Bhutta, ZA., 2012. An integrated scientific framework for child survival and early childhood development. *Pediatrics*, 129(2): e460–72. Epub 2012/01/06. doi: 10.1542/peds.2011-0366 pmid:22218840.
5. *Doslidzhennia yakosti doshkilnoi osvity: skladovi osvitnoho seredovyshcha*, 2019 [Research on the quality of preschool education: components of the educational environment]. Analitichnyi zvit, 70. Dostupno: <<https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/DO-1.pdf>>.
6. *Osvita v nezalezhnii Ukraini: rozvytok ta konkurentospromozhnist*, 2021 [Education in independent Ukraine: development and competitiveness], Kyiv, 451. Dostupno: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Osvita-v-nezalezhnij-Ukraini-19.08.2021_FINAL-1.pdf>.
7. Yevropeiska ramka yakosti rannoho rozvytku i doshkilnoi osvity [European Quality Framework for Early Development and Preschool Education]. Dostupno: <https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en>.
8. Harms, Telma, Klifford, Richard M., Shkala, Debbi Kraier. Otsiniuvannia yakosti osvitnoho protsesu v zakladakh doshkilnoi osvity [Scale for assessing the quality of the educational process in preschool institutions], 2020. Tretia redaktsiia (ECERS-3). Per. z anhl. O. Tilna, Kharkiv: Vyd. «Ranok», 116.

9. Kryterii yakosti doshkilnoi osvity zvit za rezultatamy doslidzhennia v mezhakh mizhnarodnoho proektu «Mizhnarodni kryterii yakosti doshkilnykh osvitnikh prohram» [Criteria for the quality of preschool education report on the results of a study within the international project "International criteria for the quality of preschool education programs"], 2019. Upor. N. Sofii, Yu. Naida. Dostupno: <<http://ussf.kiev.ua/ccdeditions/328/>>

10. *Kontent-platforma NUMO*. Dostupno: <<https://numo.mon.gov.ua>>.

11. Rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti doshkilnoi osvity Ukrainy v umovakh karantynu [Recommendations for ensuring the quality of preschool education in Ukraine under quarantine], 2021. Avtor., kol. O. Kosenchuk, I. Novyk, O. Venhlovska. UIRO, 26. Dostupno: <<https://uied.org.ua/rekomendaczi%D1%97-shhodo-zabezpechennya-yakosti-doshkilno%D1%97-osviti-ukra%D1%97ni-v-umovah-karantynu-2/>>.

12. Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: osoblyvosti vprovadzhennia [State standard of preschool education: features of implementation], 2021. Uporiad.: O.H. Kosenchuk, I.M. Novyk, O.A. Venhlovska, L.V. Kuzemko. Kharkiv: V-vo «Ranok», 240.

13. Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity [State standard of primary education]: Postanova KMU vid 21.02.2018 r. № 87. Data onovlennia: 24.07.2019 r. № 688. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>>.

14. Nova ukrainska shkola kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly, 2016 [New Ukrainian school conceptual principles of secondary school reform]. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>>.

15. Postanova Holovnoho derzhavnoho sanitarnoho likaria Ukrainy «Protyepidemichni zakhody u zakladakh doshkilnoi osvity na period karantynu u zviazku poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COVID-19)» [Resolution of the Chief State Sanitary Physician of Ukraine "Anti-epidemic measures in preschool education institutions for the period of quarantine due to the spread of coronavirus disease (COVID-19)"] vid 22.09.2020 r. №55. Dostupno: <<https://moz.gov.ua/uploads/>>.

16. Postanova Holovnoho derzhavnoho sanitarnoho likaria Ukrainy «Pro zatverdzhennia Tymchasovykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii protyepidemichnykh zakhodiv u zakladakh osvity v period karantynu v zviazku poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COVID-19)» [Resolution of the Chief State Sanitary Doctor of Ukraine "On approval of the Interim Recommendations on the organization of anti-epidemic measures in educational institutions during quarantine in connection with the spread of coronavirus disease (COVID-19)"] vid 30.07.2020 r. №42. Dostupno: <<https://moz.gov.ua>>.

17. *Platforma Prometheus* [Prometheus platform]. Dostupno: <<https://prometheus.org.ua>>.

18. *EdEra – studiia onlain osvity* [EdEra is an online education studio]. Dostupno: <<https://www.ed-era.com>>.

19. Kremen, V., 2021. Osvita ditei rannoho ta doshkilnoho viku v konteksti yikh bezperervnoho rozvytku [Education of young and preschool children in the context of their continuous development]. *Visnyk natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 3, 2. 1–8. Dostupno: <<https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/209/253>>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-57-69>

УДК 37.018.54:78(477.43-21) «19»

Кузів Марія Василівна,

кандидатка мистецтвознавства,

старша викладачка кафедри музичного мистецтва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9969-1937>

mariakuziv65@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ КУРСІВ ЦЕРКОВНОГО СПІВУ НА ПОДІЛЛІ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІСЦЕВОЇ ПРЕСИ)

Анотація. У статті проаналізовано публікації газет «Подільські єпархіальні відомості» й «Православне Поділля», де міститься інформація про функціонування курсів церковного співу та методика навчання співу на них. Показано, що це був важливий предмет навчальної програми. Зазначено, що у церковних періодичних виданнях Подільської єпархії міститься низка публікацій про важливість навчання церковному співові, про програму церковного співу для курсів й церковно-парафіяльних шкіл, про проблеми підготовки учителів співу, про посібники з навчання співу. В історії становлення музичної освіти на Україні друга половина ХІХ століття позначена розгортанням музично-освітньої роботи. Однією з форм підвищення рівня освіти і покращення знань для викладачів шкіл та училищ були короткотривалі літні курси церковного співу. У статті висвітлено процес функціонування курсів церковного співу у кінця ХІХ – початку ХХ століття, окреслено їх діяльність як складника системи підготовки музично-педагогічних фахівців. У матеріалах статті схарактеризовано структуру діяльності курсів, систему підготовки вчителів. Зазначено, що одним із перших, хто почав впровадження навчання на курсах церковного співу стало Київське товариство письменності. Підкреслимо, що саме завдяки ініціативі товариств у цей час з'являються короткотермінові курси хорового церковного та світського співу. Основним завданням короткотривалих літніх курсів церковного співу було ознайомлення малопідготовлених вчителів з найкращими засобами навчання церковному співу та грі на скрипці, з основами теорії музики й організації хорів. У статті обґрунтовано позитивні й негативні особливості функціонування курсів. Доведено, що підготовка майбутніх вчителів церковного співу до роботи в школі набула практико-орієнтованого характеру відповідно до змін і вимог тогочасної дійсності. Інструментарієм дослідження виступив історико-педагогічний, хронологічно-змістовний та біографічний методи. Завдяки залученню цього методологічного інструментарію вдалося досягти визначеної дослідницької мети

та проблематизувати тематику дослідження з перспективою її подальшого поглиблення у наступних дослідницьких розвідках.

Ключові слова: музична освіта; курси; церковний спів; хор.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Друга половина XIX століття в історії розвитку музичної освіти на Україні прикметна посиленням уваги до музично-освітньої царини. У такому вимірі особливо частотною стала практика такої форми покращення освіти й підвищення рівня педагогічних і методичних знань викладачів шкіл та училищ, як короткочасні літні курси церковного співу.

Аналіз останніх досліджень. Висвітлення питань розвитку музичної освіти на Поділлі ґрунтується на музично-історичному доробку сучасних вчених (Л. Архимович, Л. Корній, А. Ольховський, В. Шульгіна та ін.), у роботах яких закладено концептуальні засади вивчення історії музичного мистецтва. Різні аспекти розвитку музичної освіти в Україні з історико-педагогічних позицій досліджували В. Іванов, О. Олексюк, О. Рудницька, К. Шамаєва та ін. Окремі аспекти становлення та розвитку системи музично-педагогічної освіти на Поділлі розглянуті в працях М. Антошко, М. Печенюк, В. Найди та ін. Попри аналіз етапів формування української культури й освіти загалом (М. Алексієвець, Л. Баженов, О. Завальнюк, І. Сесак та ін.), а також вивчення еволюції системи музичної освіти на Поділлі, як складової педагогічного процесу, зокрема (Н. Сізова, Р. Римар, В. Найди та ін.), на сьогодні зберігають актуальність і, проте, залишаються неопрацьованими проблеми становлення та розвитку позашкільної музичної освіти.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає в дослідженні діяльності курсів церковного співу наприкінці XIX – на початку XX століття, а також з'ясуванні їхнього значення для формування музичної освіти та підвищення педагогічного рівня підготовки вчителів подільського регіону означеного хронологічного зрізу. **Завдання:** проаналізувати структуру функціонування курсів; обґрунтувати особливості розвитку системи позашкільної підготовки вчителів.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Церковна періодика Поділля XIX – XX століть – цінне джерело для вивчення історії становлення освіти краю, адже у ній піднімалися актуальні питання сучасності, а судячи із кількості інформації, одним із таких питань було обговорення якості церковного співу й методів його навчання. В газеті знаходимо велику кількість статей з рекомендаціями та методичними замітками по його вивченню.

«Подільськіє пархіальні відомості» – офіційна газета Подільської єпархії, що видавалася з 1862 по 1905 рр. (від січня 1906 року «Православне Поділля»). Газета складалася з двох частини; у першій – друкувалися урядові постанови, розпорядження Святішого Синоду, керівництва єпархії тощо, у другій – матеріали з повсякденного життя православного духовенства Поділля, історико-статистичні описи місцевих парафій, статті з церковної історії, етнографії, звіти про діяльність закладів освіти, замітки на актуальні теми тогочасного духовного, культурно-освітнього та громадського життя.

Наприкінці XIX ст. у багатьох православних єпархіях Російської імперії відкривали літні курси церковного співу для учителів. У газетних статтях знаходимо інформацію про курси, в яких читача повідомляють про тривалість занять; кількість слухачів, їх стать, соціальне походження та населений пункт; хто керував курсами та викладав; які предмети вивчалися; де жили слухачі й який у них був розпорядок дня; про найбільш значимі події для курсистів, скільки коштів було витрачено на проведення курсів.

Перші літні курси церковного співу для вчителів народних училищ було відкрито при Київському товаристві письменності. Завдання та цілі роботи курсів регламентував циркуляр Святого Синоду «Про правила і програми літніх курсів церковного співу», затверджений 28 січня 1887 року, а мету їхнього функціонування засновники вбачали в ознайомленні малопідготовлених учителів, а також осіб, які претендували на вчительське звання, з найкращими засобами навчання церковному співу та грі на скрипці, з основами теорії музики й організації хорів [1, с. 98]. Тривалість літніх курсів церковного співу охоплювала період від першого червня до п'ятнадцятого серпня вищезазначеного року, а проведення вчителями практичних занять уможлиблювало залучення хору, зібраного з учнів київських міських парафіяльних училищ. На запрошення Товариства письменності керівниками курсів виступали особи, належно обізнані із церковним співом і церковним статутом, а також викладачі не лише із високопрофесійною теоретичною підготовкою, а й практичним досвідом роботи з хором. Освітній процес провадили щодня, крім неділі та святкових днів. Етапність роботи на курсах передбачала опанування теоретичним матеріалом, а надалі відпрацювання практичних занять під керівництвом і наглядом викладачів. Завершення навчання супроводжувалося складанням слухачами курсів усіх екзаменів для отримання свідоцтва з атестацією, а також поданням радою викладачів Товариству письменності звіту про заняття на курсах із вказівкою рівня підготовки кожного з курсистів зі співу, керування хором, зауваженнями про можливість повторного навчання на курсах [1, с. 102].

Програма із церковного співу насамперед містила загальні правила співу (позиція корпусу, розтуляння рота, вдих і видих під час співу, правильна вимова голосних, інтонація, темп), а відтак складалася із теоретичної та практичної частин. На заняттях із теорії курсисти засвоювали відомості про простий нотний спів, засвоювали азбуку в цефавтному ключі, розглядали основний звукоряд у нотно-лінійній системі, вивчали складники назви звуків у азбуці та сольмізували азбуку. Цікаво, що до

переліку спеціальних дисциплін належав курс короткої історії утвердження лінійних знаків у православній церкві, що слугувала заміною крюків. Теоретичні здобутки поповнювали шляхом ознайомлення з нотною літературою богослужбового співу православної церкви. Практичні заняття відводили для вправлення в одноголосному та багатоголосному співі Всенощного бдіння, літургій Іоанна Златоустого та Василя Великого, літургії передосвячених дарів [1, с. 103–104].

Прикметно, що викладачі курсів змушені були послуговуватися широким спектром посібників, підручників, нот. Із книг зі співу, датованих ХІХ століттям, лише окремі можна вважати зразками навчальної літератури (ще більші труднощі викликають спроби спроектувати певні підручники на той чи той навчальний вік). Найбільшої популярності набули спеціальні порадики із церковного співу з огляду на те, що містили найбільш вагомні відомості із музичних дисциплін (варто зауважити, що порадики, проте, не увиразнювали характеру спеціальної програми навчання співу загалом, не конкретизували її спрямованість). Утім, попри невідповідність до вимог звичайних (у сучасному трактуванні) підручників, де зміст передбачає співвіднесення з навчальною програмою та зв'язок теоретичного курсу із практичним його засвоєнням, такі посібники поставали засадничими для опанування церковним співом. Перелік здебільшого вживаних посібників утворювали: «Збірник церковних піснопівів на 4 гласи» М. Потулова, «Посібник для практичного вивчення старовинного богослужбового співу православної російської церкви», що має того самого автора та вийшов друком у Москві 1872 р., «Церковний спів», видання Санкт-Петербурзького братства в ім'я Пресвятої Богородиці у перекладі для хору священника М. Георгієвського. Цікавим видається те, що перелік книг для навчання підлягав обов'язковому регламентуванню училищною радою, що діяла при Святому Синоді.

Уперше київські курси церковного співу запрацювали 1887 року для вчителів початкових народних училищ південно-західного краю (Київська, Подільська, Волинська губернії) [2, с. 969–977]. Незважаючи на наявність 124 заяв про допуск для навчання на курсах, через брак коштів було прийнято лише 90 слухачів. Початок функціонування курсів припав на 10 червня та відбувся у приміщенні київської першої гімназії. Для співу виділили кращі години дня: з восьмої до дванадцятої години, а також із п'ятнадцятої до сімнадцятої години. Викладачем співів запросили одного з найкращих на той час методистів О. М. Карасьова, для гри на скрипці – учителя гімназії І. Шуммера. Слухачів курсів – за рівнем розвитку й освіченості – розподілили на дві групи: молодшу групу (30 осіб) абсолютно неознайомих зі співом курсистів навчали викладати в школі, а старшу (60 осіб) готували до організації хору та виконання обов'язків регентів. Знову цікавий факт: із Поділля лише троє педагогів отримали скерування на курси, а іспит склала тільки одна із них [2, с. 976–977].

Уже на початку функціонування курсів постала очевидною їхня безумовна важливість, зумовлена передусім тим, що здебільшого в освітніх закладах Поділля (особливо в школах) музично-освітній процес був несистематичним, залежним від керівництва закладу чи викладача означеного предмета, тобто рівня його освіченості, а також детермінованим потребами богослужіння, різними подіями із діяльності

закладу, а не власне навчальною програмою. На такому тлі, а також з огляду на неможливість забезпечення на вищезгаданих літніх курсах хорового співу підготовки викладачів зі спеціальною освітою єпархіальна училищна рада Подільської губернії 1890 року ухвалила рішення про організацію аналогічних за змістом курсів у всіх губернських школах. Програма курсів, автором-розробником якої виступив Н. Бунін, передбачала їхнє функціонування чи навесні після завершення освітнього процесу, чи восени перед його початком, а метою діяльності проголошувала надання вчителям церковно-парафіяльних шкіл і шкіл грамоти, а також молодим дякам без семінарської чи іншої спеціальної освіти змоги опанування правильних методів викладання й удосконалення знань, умінь і навичок провадження процесу початкового навчання й організації освітнього закладу [3, с. 277–287]. Влаштовані на курсах і теоретичні, і практичні заняття тривали щодня, крім святкових днів. Теоретичні заняття сприяли доповненню знань із: шкільних предметів, із яких слухачі є «найслабшими»; керівних правил улаштування, порядку та розподілу занять, класної дисципліни, ведення записів у шкільних документах; збереження шкільного майна тощо; використання найкращих засобів навчання, прописаних у посібниках, що регламентовані програмами для шкіл і у пояснювальних до них записках. Результатом закінчення таких курсів було видання їхнім слухачам повітовими відділеннями єпархіальної училищної ради, за рекомендаціями спостерігачів і керівників курсів на педагогічних зборах у справах показової при семінарії школи відповідних посвідчень.

Статистичні дані, знайдені в архівних джерелах дозволяють систематизувати та прослідкувати динаміку збільшення чисельності місць проведення курсів і зростання кількості викладачів на них. Картина, що вимальовується, свідчить про зростання значення музичних предметів у системі загальної освіти і про певні успіхи у підвищенні кваліфікації викладачів цих дисциплін. Недоліком залишається те, що курси проводились нерегулярно, хоча і планувались щорічно, оскільки кошти училищної ради Подільської губернії були обмеженими. Тож, зупинимось на фактах.

У м. Кам'янці-Подільському курси вперше тривали впродовж хронологічного зрізу 17 серпня – 8 вересня 1889 року за участю тридцяти семи слухачів. Викладачем співів тоді виступив учитель Подільської духовної семінарії Юхим Богданов, який здобув фахову освіту у Придворній співочій капелі.

У м. Тульчині курси організували впродовж періоду 5 липня – 1 серпня 1890 року для п'ятдесяти одного слухача, а у м. Немирові – 12 червня – 12 липня того самого року для сорока чотирьох слухачів. Церковний спів на курсах викладав педагог із Немирівської гімназії Володимир Міхневич.

Наступні в часі кам'янецькі курси відбувалися протягом 21 липня – 19 серпня 1892 року із залученням тридцяти двох слухачів. Рівень викладання на них відображає проведення вчителем Ю. Богдановим високопрофесійних показових уроків, схвалених повітовим спостерігачем (про це дізнаємося з навчального звіту). Останній день функціонування курсів ознаменувало відспівування слухачами курсів літургії в Успенському соборі міста, а успіхи із опанування музичних дисциплін продемонстрували дванадцять осіб із останніх.

Під час курсів у м. Хмельнику (сорок п'ять слухачів), що припали на період 20 травня – 1 липня 1893 року, співи викладав колишній учитель Подільської семінарії Юхим Снятинський і священник Григорій.

Цікавою організацією відзначалися Соболевські курси, влаштовані від 27 травня до 18 червня 1895 року: сімдесят вісім учасників таких було розподілено на молодше та старше відділення (курсисти цього відділення складали іспити для отримання звання вчителя). Зауважимо, що церковний спів учні курсів вивчали не лише під час щоденних співок, а й у ході богослужбових піснеспівів.

За ускладненою програмою навчалися тридцять двоє курсистів у м. Вінниці на етапі 6 липня – 27 липня 1896 року. Складність програми полягала в її диференціації на практичну та теоретичну частини. Практичні заняття передбачали почергове проведення керівниками та курсистами по два-три уроки в школі, а теоретичні – дискусії щодо аналізу побачених уроків і бесіди про специфіку застосування основних дидактичних положень, серед яких: зв'язок із практикою, який потрактовували як уміння застосовувати теоретичні знання на практиці; зв'язок між музичними дисциплінами; увагу до вікових особливостей дітей, а також епізодичність і систематичність навчання. На загальних співах слухачі набували навичок церковного співу, а в останні три дні роботи курсів ще умінь керувати хором, який складався із дітей-співаків міського двокласного училища [4, с. 99–100].

До становлення та розвитку співочої справи, крім училищної ради Подільської губернії, причетні й окремі персоналії. Йдеться, зокрема, про організацію для педагогів свого повіту (с. Козинці, червень 1896 року) священником Віталієм Коцюбинським курсів співу власним коштом. Курси відвідували чотирнадцять добровільних слухачів. Посутньо, що керівник курсів, той самий священник В. Коцюбинський, не задовольнявся лише теоретичними лекціями, позаяк прагнув виробити в курсистів уміння не тільки співати, а й грати на скрипці (на переконання В. Коцюбинського, останнє сприяло навчанню дітей співу). В останній практиці священник сам займався зі слухачами по декілька годин щоденно грою на інструменті, а тому вимагав наявності скрипки та різних нот [5, с. 970].

Про зростання чисельності зацікавлених у навчанні на курсах співу дає змогу констатувати те, що курси, проведені в Кам'янці-Подільському, 1897 року нараховували вже вісімдесят п'ять слухачів. Керував співом на цих курсах священник О. Сулковський [6, с. 760–763].

Ескалацію кількості охочих займатися співом учителів демонструють курси, організовані в Кам'янці-Подільському від 16 червня до 31 липня 1898 року: порівняно з минулорічними курсами слухачів на цьогорічних стало сто п'ять. Уже набув значення звичного підхід до поділу курсистів для занять церковним співом на дві групи: першу складали молоді, а відтак малопідготовлені вчителі, що вивчали основи теорії музики (гаму співу), а практикували одноголосний спів усього восьмигласся звичайним розспівом церковних піснеспівів; другу групу становили курсисти, що опановували восьмигласся гармонічно, а теоретично – ритм і будову ладів, які вживали в церковній музиці. На цих курсах церковному співу навчав соборний диякон С. Ковальський, а грі на скрипці –

педагог зі зразкової школи при духовній семінарії В. Осаківський. На вивчення співу виділяли двадцять дев'ять годин на тиждень. Як наслідок – після місяця занять, а саме – чотирнадцятого липня, слухачі курсів на високому рівні виконали всеношну в домовій архієрейській церкві на Підзамче, а п'ятнадцятого липня в Олександро-Невському соборі – усі найважливіші піснеспіви літургії. Особливе враження, за висловлюванням журналіста місцевої газети, на слухачів справив тропар Святому Володимирі за грецьким розспівом у перекладі для хору М. Малашкіна. Додамо, що на уроках курсисти виконували здебільшого прості церковні мелодії, гармонізовані для хору А. Архангельським і С. Смоленським [7, с. 678–680].

Крім того, вищеописані курси було забезпечено власною бібліотекою, що складалася з двох відділів – для вчителів і для учнів. До переваг наявності бібліотеки належала не лише можливість ознайомлення слухачів із богослужбовою та нотною літературою, а й власне її позиціонування як прикладу організації бібліотек на місцях.

Вагомою подією стала організація вперше впродовж кількарічного періоду запровадження курсів публічного екзамену із церковного співу, що припав на двадцять восьме липня. Екзаменаційною комісією виступили члени єпархіальної ради, керівники та лектори курсів, представники місцевої адміністрації, військового та духовного відомства. Улаштований з усіма урочистостями екзамен курсисти розпочали загальним співом гімну, присвяченого святим Кирилові та Мефодію. Після цього архієрей сформував зі слухачів різні типи та види хорів для демонстрування вміння працювати з хором і опитування з теорії співу. Завершили курсисти екзамен співом канту «О, храме Господній» зі збірника А. Архангельського, а також декількох патріотичних і народних пісень, що слугувало підставою для відзначення комісією значних успіхів слухачів курсів зі згаданої дисципліни [8, с. 857–862].

Група слухачів кам'янецьких курсів наступного, 1899, року мала дещо менший склад – дев'яносто чотири особи (з них вісімдесят троє було скеровано на навчання повітовими відділеннями єпархіальної училищної ради, а решта прибула добровільно). До особливостей організації курсів цього року належало: розміщення слухачів у приміщенні духовної семінарії, викладання церковного співу дияконом В. Осаківським, охоплення програмою навчання, крім практичних занять курсистів із дітьми та методичних дискусій про побачені уроки, індивідуальних занять зі співу та гри на скрипці [9, с. 705–710].

Під час курсів у м. Чукові (сорок дев'ять слухачів), що припали на період 20 серпня – 10 вересня 1899 року, співи викладав випускник Подільської семінарії Микола Леонтович, «досвідчений співак, який добре знає церковну і круглу ноту, як колишній півчий архієрейського хору» [10, с. 856–857].

Ще більш виразні поступальні зміни в царині організації курсів співу почали відбуватися 1900 року. Йдеться передусім про відкриття відповідних курсів при другокласних школах, мета функціонування яких – підготовка вчителів для шкіл грамоти. На теренах Подільської губернії працювало одинадцять шкіл такого типу, з яких дві – винятково жіночі. На тлі належної матеріальної бази, а також забезпечення значною кількістю методичної та нотної літератури, музичних інструментів, школи

вирізнялися достатньо високим рівнем викладання музичних дисциплін (хорового співу та гри на інструментах). Відтак саме наявність у школах струнного чи духового оркестру, хору, двох, а навіть і трьох, викладачів музики призвела до ухвалення училищною єпархіальною радою рішення про доцільність запровадження при них курсів для вчителів усієї губернії. Курував процесом, а саме – збирав учителів зі свого та прилеглих повітів, здебільшого відділ освіти повіту, де діяла така школа, що уможливило покращення залученими педагогами їхніх знань і вдосконалення викладання власного фаху. Курси відбувалися протягом 21 серпня – 10 вересня 1900 року із залученням трьохсот двадцяти слухачів [11, с. 814–816].

Через значний проміжок часу – майже десять літ – 1907 році відновили своє функціонування літні курси у м. Кам'янці-Подільському, що тривали від 16 липня до 16 серпня. Відвідували ці курси вісімдесят осіб: п'ятдесят учителів скерувало їхнє керівництво, а тридцять були вільними слухачами. Навчальні заняття для курсистів проводили у приміщенні Кам'янецької двокласної церковно-парафіяльної школи, де церковний спів викладав учитель Подільської духовної семінарії В. Кіорескул. Цікавим моментом курсів виявилось те, що перед педагогічними бесідами чи після їхнього завершення практикували співки курсистів (призначені для підготовки слухачів курсів до співу в одному із храмів міста в найближчий недільний або святковий день, а також розучування церковних піснеспівів, шкільних і народних пісень). Останнє було зумовлено передбаченою програмою курсів вимогою присутності курсистів на богослужіннях, а також їхньої участі у кліросному читанні та співі [12, с. 619–627].

З ініціативи керівництва літніх курсів співу обов'язкова програма викладання останніх охоплювала, крім теоретичних і практичних занять, проведення найкращими педагогами та методистами губернії сорока дев'яти відкритих уроків з усіх предметів початкової школи. З огляду на регламентовану програмою кількість уроків із церковного співу (десять) цьому предмету належало особливе місце в системі загальної освіти того часу, що слугувало причиною додаткового прочитання на повторних практичних уроках у показовій школі курсу з методики шкільного співу, зміст якого полягав у аналізі положень про: розвиток шляхом вокальної роботи слуху, голосу, інтонації й такту в дітей; поступовість ведення практичного навчання дітей із голосу; специфіку вивчення першого тетраорду; особливості з'ясування висоти звуку за допомогою цифр; послідовність опанування церковного восьмигласся; навчання дітей нотам; привчання дітей до двоголосного співу тощо.

Крім власне занять, курсисти брали участь у паломництві. Ідеться про паломництво першого серпня до с. Бакота Ушицького повіту для богослужіння у скельній церкві. Завершення курсів завершили хоровим виконанням низки духовних і світських піснеспівів. Додамо, що надалі літні курси співу організували в Кам'янці-Подільському 1909 року протягом періоду 15 червня – 30 липня для ста п'ятнадцятьох слухачів.

Літні курси в іншому місті – Шаргороді – тривали від 1 до 31 липня 1910 року та мали вісімдесятьох дев'ятьох слухачів [13, с. 300–302]. Співи для курсистів викладав педагог із церковно-учительської школи м. Вінниці І. Цимбаль за програмою, що визначала опанування усно та за нотами кругу богослужбового співу православної

церкви звичайним розспівом одноголосно; того самого кола богослужбового співу в хоровому викладі; ознайомлення з правилами диригування й організації хору; засвоєння основ теорії музики; вироблення вміння задавати тон, вивчення квадратної та круглої нот; навчання гри на скрипці та використання її для співу у початковій школі.

Зміст навчання слухачів вищеописаних курсів певною мірою відображає тижневий годинний розклад занять:

- 7.0 – 9.00 – літургія;
- 10.0 – 11.00 – церковнослов'янське читання;
- 11.30 – 14.00 – класний спів;
- 16.0 – 18.00 – гра на скрипці;
- 18.0 – 20.00 – всенощна і самостійні заняття.

Наступним етапом після вивчення хором піснеспівів були практичні заняття з регентства, що супроводжувалися поділом курсистів на групи, тобто на два великі хори. Диригування практикували й у класі, й у церкві (для розширення регентської практики хором диригувало водночас декілька осіб) здебільшого за «Церковно-співочим збірником», виданим Святим Синодом, і книгами М. Бахметєва. Організація освітнього процесу передбачала забезпечення курсистів письмовим приладдям і нотним папером, а також відповідними інструментами для відпрацювання навичок гри на скрипці (училищна рада для цього закупила дев'яносто скрипок найкращих закордонних фабрик, видавши слухачам курсів на їхнє придбання належні за обсягом кредити).

Варто звернути увагу на влаштування в Кам'янці-Подільському останніх курсів церковного співу для вчителів губернії (часовий зріз 1 липня – 6 серпня 1912 року) [14, с. 310–312]. Відвідували курси трохи більше ста осіб, яким викладав співи вчитель чоловічого духовного училища священник А. Бялобжицький. Важливо, що при курсах відкрили зразкову змішану трьохгрупну школу, де давали відкриті уроки, а також читали лекції (кожний лектор зі свого предмета) про кращі прийоми та методи навчання у початковій школі (було заслухано сто тридцять дві лекції, із яких сорок п'ять із церковного співу).

Відведення на вивчення церковного співу значної кількості годин варто пояснювати найбільшою складністю останнього для вивчення та найменшою ознайомленістю слухачів із означеним предметом. Заняття на курсах тривали вранці від дев'ятої до другої години, а ввечері – від п'ятої до восьмої години (години навчання вранці відводили для відкритих і пробних уроків, а ввечері – лекцій і репетицій). Посутнім виявилось те, що постійне співання курсистами в церкві всенощної й обідньої забезпечувало вивчення ними всіх потрібних для цих богослужінь піснеспівів, а тому екзамен зі співу більшість із них склали задовільно, а окремі дуже добре.

Варто зауважити про змогу вчителів Подільської губернії навчатися на літніх курсах співу в містах інших губерній. Так, 1896 року постановою єпархіальної училищної ради було скеровано шістнадцять найкращих учителів церковно-парафіяльних шкіл Поділля на педагогічні курси та курси церковного співу в Нижньому Новгороді (15 липня – 15 серпня). Оплату проїзду для майбутніх курсистів

забезпечила сама рада, а утримання на курсах – училищна рада Святого Синоду. Крім того, одноразово педагоги отримали допомогу в обсязі п'ятдесяти карбованців, а від земства – кредит на вісімсот карбованців. Додамо, що та сама рада пізніше, 1902 року, скерувала десять учителів другокласних шкіл на курси церковного співу, організовані у м. Києві.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

З огляду на вищевикладене постає очевидним позитивне значення курсів церковного співу, організованих на теренах Поділля на окресленому хронологічному зрізі. Здобутками останніх варто визнати відпрацювання системи додаткової підготовки вчителів, що уможливила поглиблення останніми наявних у них знань, опанування новітніх, прогресивних методів навчання, удосконалення диригентської майстерності, обмін досвідом щодо відкриття та керування хором, ознайомлення з нотною літературою та новими підручниками. **Перспективним напрямом подальших досліджень** вважаємо розгляд навчальних програм з навчання співу у проекції застосування їх за сучасних умов. Перспективи таких пошуків убачаємо у розробленні підходів до вдосконалення за вимогами часу змісту педагогічної освіти та системи національного виховання шляхом увиразнення культурологічного контенту, що позитивно позначатиметься на модернізації системи підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів у руслі глобалізації освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Правила про літні курси церковного співу для вчителів і вчительок початкових народних училищ південно-західного краю, заснованих при Київському товаристві грамотності, Кам'янець-Подільський, 1887. *Подільські єпархіальні відомості*, 9, 98–104.
2. Скальський, К., 1887. Київські курси церковного співу і ручної праці, Кам'янець-Подільський. *Подільські єпархіальні відомості*, 43, 969–977.
3. Бунін, М.П., 1890. Програма влаштування короткотривалих педагогічних курсів і курсів церковного співу в церковно-парафіяльних школах та школах грамоти Подільської єпархії для вчителів, Кам'янець-Подільський. *Подільські єпархіальні відомості*, 17, 277–287.
4. Звіт Подільської єпархіальної училищної ради про стан церковно-парафіяльних шкіл та шкіл грамоти Подільської єпархії за 1894/95 навчальний рік. Кам'янець-Подільський, 1896. *Подільські єпархіальні відомості*, 5, 99–100.
5. З єпархіальної хроніки. Кам'янець-Подільський, 1897. *Подільські єпархіальні відомості*, 36, 970.

6. Церковно-шкільна хроніка. Кам'янець-Подільський, 1897. *Подільські єпархіальні відомості*, 28-29, 760–763.
7. Церковно-шкільна хроніка. Кам'янець-Подільський, 1898. *Подільські єпархіальні відомості*, 25, 678–680.
8. Церковно-шкільна хроніка. Кам'янець-Подільський, 1898. *Подільські єпархіальні відомості*, 32, 857–862.
9. З церковно-шкільного життя. Кам'янець-Подільський, 1899. *Подільські єпархіальні відомості*, 30, 705–710.
10. З церковно-шкільного життя. Кам'янець-Подільський, 1899. *Подільські єпархіальні відомості*, 36, 856–857.
11. З церковно-шкільного життя. Кам'янець-Подільський, 1900. *Подільські єпархіальні відомості*, 34, 814–816.
12. З єпархіальної хроніки. Кам'янець-Подільський, 1908. *Православне Поділля*, 30, 619–627.
13. З єпархіальної хроніки. Кам'янець-Подільський, 1910. *Православне Поділля*, 36, 300–302.
14. З єпархіальної хроніки. Кам'янець-Подільський, 1913. *Православне Поділля*, 14-15, 310–312.

FUNCTIONING OF CHURCH SINGING COURSES IN THE PODILLIA AS A COMPONENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN TRAINING TEACHERS AT THE END OF 19th - EARLY 20th CENTURY (ON THE MATERIALS OF THE LOCAL PRESS)

Mariia Kuziv,

Candidate of Study of Art,

Senior lecturer of the Department of Music

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9969-1937>

mariakuziv65@ukr.net

Abstract. The article analyzes the publications of the newspapers “Podilia Diocesan Information” and “Orthodox Podillya”, which contains information about the functioning of church singing courses and methods of teaching singing there. It is shown that it has been an important subject in the curriculum. It is noted that the church periodicals of the Podillia diocese contain a number of publications on the importance of church singing teaching, on the program of church singing for courses and parish schools, on the problems of training teachers of singing, on manuals for lessons of singing.

In the history of music education in Ukraine, the second half of the 19th century is marked by the development of music education. One of the forms of raising the level of education and improving knowledge of teachers of schools and colleges was short summer courses of church singing. The article highlights the process of functioning of church singing courses

in the late 19th - early 20th centuries, outlines their activities as a part of the system of training music and pedagogical specialists.

The materials of the article characterize the structure of the courses, the system of teacher training. It is noted that Kyiv Literacy Society was one of the first to start teaching at church singing courses. Due to the initiative of the societies the short-term courses of choral church and secular singing appeared at that time. The main task of the short summer courses of church singing was to acquaint untrained teachers with the best means for teaching church singing and violin playing and also with the basics of music theory and choir organization.

The article substantiates the positive and negative features of the courses. It is proved that the preparation of future teachers of church singing to work at school has become practice-oriented in accordance with the changes and requirements of the reality of those times. Historical-pedagogical, chronological-meaningful and biographical methods acted as tools of the research. Due to the usage of this methodological toolkit, it has become possible to achieve a defined research goal and problematize the research issue with the prospective of its further deepening of the subsequent study.

Keywords: music education; courses; church singing; choir.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Pravyla pro litni kursy tserkovnoho spivu dlya vchyteliv i vchytel'ok pochatkovykh narodnykh uchylyshch pivdenno-zakhidnoho krayu, zasnovanykh pry Kyyivs'komu tovarystvi hramotnosti Kam"yanets'-Podil's'kyy [Rules on summer courses of church singing for teachers of primary folk schools of the south-western region, founded by the Kyiv Literacy Society], 1887. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 9, 98–104.

2. Skal's'kyy, K., 1887. Kyyivs'ki kursy tserkovnoho spivu i ruchnoyi pratsi [Kyiv courses of church singing and handicrafts], Kam"yanets'-Podil's'kyy. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 43, 969–977.

3. Bunin, M.P., 1890. Prohrama vlashtuvannya korotkotryvalykh pedahohichnykh kursiv i kursiv tserkovnoho spivu v tserkovno-parafiyal'nykh shkolakh ta shkolakh hramoty Podil's'koyi yeparkhiyi dlya vchyteliv [Program for short-term pedagogical courses and church singing courses in church-parish schools and schools of letters of the Podolsk diocese for teachers], Kam"yanets'-Podil's'kyy. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 17, 277–287.

4. Zvit Podil's'koyi yeparkhial'noyi uchylyshchnoyi rady pro stan tserkovno-parafiyal'nykh shkil ta shkil hramoty Podil's'koyi yeparkhiyi za 1894/95 navchal'nyy rik. Kam"yanets'-Podil's'kyy [Report of the Podolsk Diocesan School Council on the state of church-parish schools and schools of letters of the Podolsk Diocese for the 1894/95 academic year. Kamyanets-Podilsky], 1896. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 5, 99–100.

5. Z yeparkhial'noyi khroniky [From the diocesan chronicle], Kam"yanets'-Podil's'kyy, 1897. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 36, 970.

6. Tserkovno-shkil'na khronika [Church-school chronicle]. Kam"yanets'-Podil's'kyy, 1897. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 28-29, 760–763.

7. Tserkovno-shkil'na khronika [Church-school chronicle]. Kam"yanets'-Podil's'kyy, 1898. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 25, 678–680.

8. Tserkovno-shkil'na khronika [Church-school chronicle]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1898. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 32, 857–862.

9. Z tserkovno-shkil'noho zhyttya [From church and school life]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1899. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 30, 705–710.

10. Z tserkovno-shkil'noho zhyttya [From church and school life]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1899. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 36, 856–857.

11. Z tserkovno-shkil'noho zhyttya [From church and school life]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1900. *Podil's'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 34, 814–816.

12. Z yeparkhial'noyi khroniky [From the diocesan chronicle]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1908. *Pravoslavne Podillya*, 30, 619–627.

13. Z yeparkhial'noyi khroniky [From the diocesan chronicle]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1910. *Pravoslavne Podillya*, 36, 300–302.

14. Z yeparkhial'noyi khroniky [From the diocesan chronicle]. Kam"yanets'-Podil's'kyu, 1913. *Pravoslavne Podillya*, 14-15, 310–312.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-69-80>
УДК 37.032

Мартинець Лілія Асхатівна,

доктор педагогічних наук, професор, перший проректор
Луганський національний аграрний університет
Слов'янськ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4736-5467>
liliamart7@gmail.com

Яценко Данило Олександрович,

здобувач економічного факультету
Луганський національний аграрний університет
Слов'янськ, Україна
yatsenko.d@lgnau.edu.ua

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглядаються основні теоретичні підходи щодо формування ділових якостей особистості. Проведено ретроспективний аналіз науково-педагогічних ідей з цього питання.

У дослідженні визначено, що система освіти, зорієнтована на підготовку конкурентоспроможної особистості студента, потрібна на ринку праці. Ринок же, як відомо, пред'являє свої вимоги до працівника. Одна з нових вимог – розвиток якостей ділової людини. Наявність у молоді саме ділових якостей дозволить зайняти своє місце в соціальній структурі суспільства, задовольнити

свої домагання, потреби в професійній самореалізації. Наголошено, що проблема формування ділових якостей особистості має великий інтерес для сучасних зарубіжних дослідників і постає одним із ключових напрямків філософської та педагогічної теорії.

Ретроспективний аналіз дозволив простежити проблему загального формування якостей особистості, генезис ідей з формування ділових якостей, необхідних у професійній діяльності, значення трудової діяльності щодо підготовки молодого покоління для подальшого життя, починаючи від епохи античної філософії. Аналіз розвитку української філософії дав підставу стверджувати, що у концепціях українських філософів розглядалися якості особистості в трудовій діяльності, підкреслювалися ті, що необхідні в подальшому житті, хоча вони не називали їх діловими.

Вивчення педагогічної літератури з теми дослідження показало, що звернення до проблеми формування в учнів ділових якостей є необхідним для подальшої успішної професійної діяльності. Цьому передувало тривалий процес еволюції системи педагогічних поглядів. До 20-30-х років ХХ століття відомими педагогами велися окремі дослідження з вивчення складових розглянутого нами явища. Сучасні вчені досліджують ділові якості особистості, підкреслюють важливість формування цих якостей для успішної професійної діяльності.

У статті визначено, що звернення до історії питання про вивчення ділових якостей особистості показало складність і багатоаспектність проблеми та дало змогу прослідкувати динаміку розвитку думки науковців у досліджуваній проблемі.

Ключові слова: особистість; властивість; здатність; якість; ділова людина; ділова особистість студента; ділові якості особистості; структурні компоненти особистості.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Проблеми пошуку ефективних шляхів формування особистості й громадянина в нових умовах є особливо важливими для закладу освіти, результат діяльності якого безпосередньо завершується в рівні сформованості в здобувачеві певних особистісних і професійних якостей. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року конкретизує завдання освіти і наголошує на «... формуванні особистості, здатної до творчої праці, професійного розвитку, конкурентоспроможної на ринку праці, розвитку економічної освіти дітей та молоді» [1]. Отже, система освіти зорієнтована на підготовку конкурентоспроможної особистості студента, яка потрібна на ринку праці. Ринок же, як відомо, пред'являє свої вимоги до працівника. Одна з нових вимог – розвиток якостей ділової людини. Наявність у молоді саме ділових якостей дозволить зайняти своє місце в соціальній

структурі суспільства, задовольнити свої домагання, потреби в професійній самореалізації.

Проблема формування ділових якостей особистості має великий інтерес для сучасних і зарубіжних дослідників і постає одним із ключових напрямків філософської, педагогічної теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування ділових якостей особистості знаходимо у працях філософів (Т. Мор, Дж. Море, Л. Сохань, К. Ясперс), педагогів (З. Гіптерс, М. Лукашевич, Л. Мартинець, О. Полякова, О. Селезньова, Н. Чабан), психологів (К. Абульханова-Славська, Р. Кеттел, Е. Фромм).

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – провести ретроспективний аналіз проблеми формування ділових якостей особистості.

Завдання: висвітлити погляди філософів і педагогів різних епох на проблему формування ділових якостей особистості; визначити складність і багатоаспектність проблеми формування ділових якостей особистості.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Ретроспективний аналіз дозволяє простежити проблему загального формування якостей особистості, генезис ідей з формування ділових якостей, необхідних у професійній діяльності, значення трудової діяльності щодо підготовки молодого покоління для подальшого життя, починаючи від епохи античної філософії. Так, у VI-V столітті до н.е. філософські вчення Стародавнього Китаю щодо формування якостей людини у праці набувають належної зрілості й виразності. Згідно з принципом «жень» концепції конфуціанства правителі держав мусять бути людьми мудрими, давати підданам приклад особистої високоморальної поведінки, піклуватися про підданих по-батьківськи. Вчення Конфуція продовжив Менцзи, який твердив, що люди за своєю природою поділяються на людей розумової та фізичної праці. Перші покликані управляти іншими. Якість людей, за Менцзи, спричиняються «небом» і за природою є добром, їх лише слід неухильно вдосконалювати.

Ранні філософи-софісти виступали з критикою общинно-патріархальних ціннісних орієнтирів виховання, ставили завдання реалізації «природи людини» – її намагань та вигод, її ділових рис. У IV-III столітті до н.е. софісти основним завданням філософії вважали виховання людей, навчання їх жити. Софісти як професійні «вчителі мудрості» визначали, що державі потрібні високо інтелектуальні люди – професійні політики, оратори, судді тощо. На думку Сократа, істотні людські якості, як «розсудливість», «відповідальність», «чесність» тощо розкриваються через вихідну тезу сократівського філософствування «Пізнай самого себе». І такі якості можна розкрити лише у безпосередньому контакті з іншими людьми. Платон багато зробив для розуміння пізнання та людської діяльності. Вважав, що саме в діяльності розкриваються кращі людські якості. Одним з перших

давньогрецький філософ Демокрит вказував, що «навчання виробляє прекрасні якості тільки на основі праці», підкреслюючи величезну роль праці у вихованні й вимагав «постійної праці, яка від звички до неї полегшується» [2, с. 17].

Ще більшу, ніж у Греції, практичну спрямованість мали підходи до виховання діяльних людей у Давньому Римі, що пояснюється великою потребою у ділових кадрах для управління світовою імперією. Римська педагогіка виділяла ясні та практичні завдання виховання, які були продиктовані потребами господарського розвитку, державно-адміністративного будівництва та військовими цілями. Квінтіліан, один з найвидатніших представників Древнього Риму, означив низку педагогічних принципів, серед яких важливим є виховання таких якостей особистості: вдумливість, ґрунтовність, честолюбство, подолання сором'язливості.

На думку філософів Середньовіччя в людині на перший план виступає якість людської волі, навіть її першість щодо розуму. Так, в філософії І. Дунс Скота воля виступає як свободна воля, а свобода становить найглибиннішу сутність людини.

З XI століття в Західній Європі опановуючи трудовими навичками, учні проявляли такі якості, як працьовитість, практичність, дисциплінованість, організованість тощо.

Перші представники гуманістичного руху Епохи Відродження – Колюччо Салютаті, Леонардо Бруні, Джаноццо Манетті, Леон Батіста Альберті – посідали позиції своєрідного антропологізму, який обоюдно людину як суб'єкта творчої діяльності. Філософи вважали, що в суспільстві людині немало чого вдається такого, що залежить від її розуму, індивідуальної кмітливості, творчості. Розвиток людини у творчості знайшло своє відображення у найяскравішого представника ренесансу Дж. Мірандола. Піко проголошує людину винятковою істотою у світі завдяки її (людини) унікальній якості – наявності в ній свободи волі і здатності до майже безмежного вибору способу діяння.

У XVI столітті думка про виховання молодого покоління в процесі трудової діяльності була вперше висловлена англійським мислителем-гуманістом Т. Мором. Мор приділяв велику увагу підготовці молодого покоління до трудової діяльності й висловлював думки про формування необхідних якостей у процесі трудової діяльності й різнобічному розвитку особистості.

Проте найбільш типовим виявом «перехідного» (від Ренесансу до Нового часу) мислення є філософська позиція видатного французького мислителя М. Монтеня. На думку філософа, ідея про те, що «усяка шляхетна справа сполучена з ризиком» з'явилася задовго до появи такого феномена соціального життя як підприємець [3, с. 43]. Шляхетна справа, з погляду М. Монтеня, спонукувана чеснотою, яка є шляхом досягнення успіху, але не в границях безпосередньої соціальної ситуації. Це відноситься до здатності людини діяти в умовах ризику. Філософ-просвітник епохи Нового часу Ш. Монтеск'є у власних дослідженнях створив закони, де врахував ті природні умови, в яких історично формувався народ – розміри території, її рельєф, побут і звичаї народу. Помірний клімат, на думку філософа, сприяє формуванню таких якостей, як войовничість, волелюбність тощо. Разом з тим у занадто теплих країнах, вважає Монтеск'є, люди ліниві, розбещені, покірні тощо.

У ХХ столітті відбулось своєрідне переосмислення проблеми людини, формування її якостей у філософії. Яскраві представники та засновники екзистенціалізму (Е. Гуссерль, М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю) справді поставили людину обличчям до найперших питань життя, зробивши внутрішній світ людини єдиним вихідним пунктом для розуміння всіх аспектів життя. У кінцевому підсумку ця філософія закликала людину буди гідною своїх власних якостей, боротися за свою гідність і збереження своєї індивідуальності. На думку Ж.-П. Сартра, людина постійно перебуває у ситуації вибору, яка і є єдиною справді людською ситуацією. Звідси Сартр робить висновок про свободу, як універсальну якість людського існування.

Представники антропології (М. Шелер, А. Гелен, Г. Плеснер, Е. Ротхакер) акцентували виключне значення проблеми людини для сучасного суспільства та філософії, а також намагання включити в осмислення людини всі її властивості, якості, здатності та прояви.

Пропагандисти персоналізму (М. Бердяєв, Е. Муньє) вважали сприяння формуванню людської особистості найпершим завданням і суспільства, і філософії: адже лише за наявності в суспільстві хоча б необхідної «критичної маси» особистостей людство могло би сподіватися на те, що такі речі як справедливість, добро, істина, любов позбудуться статусу утопічних мрій і постануть життєвими реаліями. Е. Муньє вважав, що особистість перебуває у постійному творчому становленні.

Видний представник «філософії прагматизму» Дж. Д'юї вважав, що основне завдання школи – практична підготовка учнів до життя. Він вважав, що «навчання за допомогою дії» тільки й може зв'язати дітей з життям. Система освіти, на думку Д'юї, що призначена для масових шкіл, має бути організована таким чином, щоб вона формувала такі якості, як практичність, самостійність, активність тощо.

Багато сучасних зарубіжних філософів, подібно до Р. Соломона, Дж. Море, доводять, що тип схильностей або чесноти, такі, як вірність, чесність, справедливість, ощадність, є необхідними компонентами як вправного бізнесмена, так і моральної людини.

Деякі філософи (К. Ясперс, Ж. Еллюль, Ж.-П. Кантен) схильні висувати на перший план прогрес розуму та раціональності у справі якісних зрушень людської діяльності. Дуже важливим чинником людської діяльності постає волевиявлення, здатність до самоорганізації, вміння сконцентрувати людські зусилля на вирішенні основних завдань життя.

На думку Г. Гребенькова, людина стає особистістю, формуючись у процесі засвоєння певних соціальних цінностей «волі», «обов'язку», «відповідальності», «справедливості». Всі якості особистості забезпечують відтворення соціального життя людини.

Аналіз розвитку української філософії дає підставу стверджувати, що в концепціях українських філософів розглядалися якості особистості в трудовій діяльності, підкреслювалися ті, що необхідні в подальшому житті, хоча вони не називали їх діловими. В часи Київської Русі філософія і мудрість сприймалися переважно як найперші настанови для індивідуального самозаглиблення, самовдосконалення та пошуків святості, вищої істини. Так, у творі «Слово про закон та благодать» Київського митрополита Іларіона справу життєвого вибору митрополит віддав самій людині. «Повчання» Володимира

Мономаха розпочинається із захопленого описування краси та гармонії світобудови, де все має своє місце та призначення, а також постає індивідуальним та неповторним. Звідси впливає настанова дітям – будувати своє життя у злагоді зі світом, тобто шукати шляхи до гармонії та злагоди, не втрачаючи свого обличчя.

В епоху українського Відродження (XIV-XVI ст.) українці прагнули не тільки здобути знання, а й прагнули до творчості, до пошуку істини. На думку видатного мислителя С. Оріховського-Роксолан є необхідність об'єднання розуму (мудрості) та сили. Відомий філософ та поет того часу К. Транквіліон-Ставровецький закликав до мудрості та освіченості, доводив, що чесна праця постає основою людської гідності.

У XVII ст. вчені Києво-Могилянської академії вважали, що сенс життя – у творчій праці, спрямованій на власне й громадське добро, а митрополит П. Могила окреслив образ бажаного володаря – «філософа на троні», гуманного стосовно власних підданих, твердого щодо ворогів, освіченого і мудрого, вірного Богові та підзвітного йому.

У філософських поглядах Г. Сковороди ми знаходимо, що перед людиною стоїть завдання пізнати себе, тобто зрозуміти, осмислити себе як особливий перехід між світовими натурами, і, відповідно, визначити своє місце у світовій драмі. Людське щастя втілюється не тільки в духовних пошуках, не тільки у сердечній радості, а й у праці, яка приносить внутрішнє задоволення і душевний спокій, є обов'язковою умовою самореалізації людини. У своїх філософських творах філософ виступав за нову духовну людину, що має свободну волю, за самопізнання, за розуміння загального смислу, за совість, мораль, доброчесність, працелюбність.

Великого значення економічній проблематиці, формуванню ділової людини надавав талановитий вчений, доктор філософії І. Франко. Він характеризує ділову людину, яка відрізняється поважним ставленням до праці, прагненням до розв'язання підприємницьких проблем.

Сучасні українські дослідники, зокрема Л. Сохань підкреслює, що в сучасному світі стає проблема підготовки людей, які володіли б не тільки знаннями та навичками, але й морально-вольовою зрілістю. До значущих якостей формування людини, як Переможця, дослідниця відносить відповідальність, самостійність, успішне вирішення життєвих проблем, здатність йти на ризик, мудрість, творчість. І. Єрмаков зауважує, щоб знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві й соціальні ролі, випускник української школи має володіти такими якостями, як: уміння бути гнучким, презентувати себе на ринку праці, використовувати знання для розв'язання життєвих проблем, генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, працювати в команді, володіти комунікативною культурою тощо.

Вивчення педагогічної літератури з теми дослідження, показало, що звернення до проблеми формування в учнів ділових якостей є необхідним для подальшої успішної професійної діяльності. Цьому передував тривалий процес еволюції системи педагогічних поглядів. До 20-30-х років ХХ століття відомими педагогами велися окремі дослідження з вивчення складових розглянутого нами явища. Сучасні вчені досліджують ділові якості особистості, підкреслюють важливість їх формування якостей для успішної професійної діяльності.

У XVII столітті видатний вчений Я. Коменський надавав ідеї формування якостей людини велике значення. Основними якостями вважав мудрість, помірність, мужність і справедливість. Мудрість є керівницею життя. Помірність потрібна людині, щоб дотримувати у всьому міру. Мужність включає такі риси, як самовладання, витривалість, готовність принести користь, коли того вимагають час і обставини, виконання обов'язку. Крім цих головних якостей, Я. Коменський радив розвивати у дітей доброзичливість до інших людей, охайність, акуратність, ввічливість, працьовитість.

Особливе значення формуванню ділових якостей особистості надавав англійський просвітитель Джон Локк. Завданням виховання він вважав виховання джентльмена, а не простої людини, – джентльмена, який вміє «вести свої справи з толком й завбачливо», розвиток і спрямування його розуму, готовність до активного сприймання нових знань та ідей. Це – дворянин за походженням, що відрізняється «витонченістю у звертанні», у той же час він повинен мати якості буржуазного ділка, заповзятливої людини [4, с. 141]. Поведінка «ділової людини» має бути розумною, вона повинна вміти керувати своїми страстями, бути дисциплінованою.

У XVIII столітті французький просвітитель Жан-Жак Руссо підкреслював, що існування людей повинно підтримуватися особистою працею. На його думку, завдання полягає в тому, щоби виховати таку людину, яка ні від кого не залежала би, жила би плодами своєї праці, цінувала би свою волю й уміла її захищати.

Луї Мішель Лепелет'є, видний французький філософ і вчений, відстоював вирішальну роль виховання в справі створення нової людини. Із цією метою він пропонував організувати фізичну працю на полях і в спеціальних майстернях. На його думку, буде підготовлене нове молоде покоління, нові громадяни, сильні, працьовиті, дисципліновані й чесні.

Особливо підкреслював значення трудового виховання для формування якостей людини І. Песталоцці. Він указував, що «праця вчить нехтувати слова, відірвані від справи», допомагає виробляти такі якості, як точність, правдивість, сприяє створенню правильних взаємин між дітьми й дорослими й самими дітьми.

Широку відомість отримали праці німецького педагога А. Дістервега, який у «Керівництві з освіти німецьких вчителів» сформулював низку дидактичних правил, висунув єдність трьох принципів: природовідповідності, культуровідповідності, самодіяльності як прагнення розвивати ділову дитячу творчу активність.

У XIX столітті велике значення трудовому вихованню дітей і формуванню професійних якостей надавав Роберт Оуен, який здійснював поєднання навчання із продуктивною фабричною працею дітей. У результаті у дітей формувалися такі якості, як самостійність, рішучість, незалежність, працьовитість, цілеспрямованість.

Педагоги-революціонери – В. Белінський, О. Герцен, М. Добролюбов, Д. Писарєв, М. Чернишевський, будучи однодумцями, приділяли велику увагу вихованню нової людини. Однією з важливих якостей справжньої людини революціонери-демократи вважали наявність у неї певних, стійких переконань і здатності відстоювати їх, незважаючи на труднощі, що зустрічаються.

К. Ушинський вважав, що необхідною умовою правильного розвитку людини є праця. У праці, на думку К. Ушинського, повинні формуватися в дитині гуманність, чесність і правдивість, працьовитість, дисциплінованість і почуття відповідальності, почуття власного достоїнства, що поєднується зі скромністю.

На початку ХХ століття пошуки видатних педагогів щодо становлення людини нового типу, проблеми формування якостей людини, перебували під особливим контролем партійних органів. Незважаючи на це, деякі педагоги продовжували приділяти значну увагу проблемі формування важливих якостей у діяльності. Так, П. Блонський дав докладну характеристику професійних ділових якостей з урахуванням вікових особливостей, указав на специфіку їх формування. Він підкреслював, що важливо включення молоді в організаторську діяльність: «Саме в організаційному моменті проявляються й розвиваються такі цінні якості, як творчість, ініціатива, розрахунок, кмітливість, передбачливість, потреба в знаннях тощо» [5].

У педагогічній системі видного педагога А. Макаренка необхідним чинником виховання є праця. Він виділяв ті якості, які забезпечать успішність людини в будь-якій діяльності: розум, розважливність, заповзятливність, енергійність, відповідальність, наполегливість, працездатність, напоористість, звичку до вольової напруги тощо. На думку вченого, ми маємо виховати освічених людей, кваліфікованих працівників; людей, що володіють почуттям обов'язку й честі, що усвідомлюють своє достоїнство, що мають організаційні навички, дисциплінованих, стійких, бадьорих і життєрадісних [6, с. 380]. Особливу значимість А. Макаренко надавав вихованню такої якості, як діловитість. «У нас кожна людина повинна бути діловитою, діловитість однієї людини не може заважати діловитості іншої людини. Виходить, у нас діловитість – моральна якість, і вимога діловитості – моральна вимога» [7, с. 286].

В. Сухомлинський, розвиваючи ідеї А. Макаренка про виховання, іде далі шляхом збагачення духовної сторони життя особистості та колективу. Із цієї причини з'являються в арсеналі його педагогічної теорії такі нетрадиційні для науки поняття як щиросердність, духовність, сердечність, жалість, людяність і тощо, що образно відбивають внутрішній світ людини з піднесеними ідеалами.

Розробляючи проблеми організаторської діяльності, Л. Уманський [8] виділяв такі якості, як наполегливість, організованість, працездатність, ініціативність, активність, самовпевненість, товариськість тощо. У власних дослідженнях в області керування, керівництва й організації Л. Уманський особливо відзначав роботи видного суспільного діяча 20-30-х років П. Керженцева [9]. Він виділяв такі якості особистості, необхідні для роботи: наполегливість, енергійність, ініціативність, схильність до систематичної планової роботи, любов до відповідальності.

І. Мангутов, вивчаючи якості особистості здатного організатора, робить висновок, «що групу рис особистості, об'єднаних спрямованістю й підготовленістю, безумовно, потрібно включити в структуру особистості здатного організатора незалежно від його віку. У дітей якості організатора формуються в шкільному віці, здобуваючи яскраву виразність у юнацький період» [10].

У період соціалістичного розвитку педагогічна наука й практика розглядали ділові якості як непотрібні нашій дійсності буржуазні якості особистості, і лише з кінця 80-х років проблема дістає визнання як предмет дослідження й педагогічного досвіду. У наукових працях цих років говориться про те, що настала пора науково забезпечити процес виховання ділових людей [11, с. 176].

Особливу роль формуванню ділових якостей особистості відводить американський дослідник Дж. Ф. Гілмор. Діловита особистість, на його думку, це людина, яка проявляє творчий, новаторський підхід до рішення життєвих проблем. Для неї характерна відповідальність у відносинах з іншими людьми, самостійність і наполегливість. Гілмор вважає, що ступінь сформованості ділових якостей особистості визначається по тому, наскільки вміло особистість справляється з життєвими ситуаціями.

Німецькі дослідники Бербель і Хайнц Швальбе стверджують: «Щоб досягти успіху, потрібно вміти управляти собою» [12]. Тому підтримка свого постійного росту та розвитку стає необхідністю для кожної ділової людини.

У працях вітчизняних вчених близького зарубіжжя І. Страхова, К. Муздибаєва, М. Судакова, О. Бодалева, Л. Ростовецької, Ф. Іващенко, Т. Шамової, К. Нефьодової та ін. досліджуються окремі ділові якості особистості з проблем керування людьми. Так, І. Страхов вивчав ініціативність, К. Муздибаєв – відповідальність, М. Судаков – наполегливість, О. Бодалев – вимогливість до себе, Л. Ростовецька – самостійність, Ф. Іващенко – упевненість, Т. Шамова, К. Нефьодова – дисциплінованість.

Білоруський дослідник Є. Косило вважає, що успішному самовизначенню молоді в світі праці, міжособистісних суспільних відносин сприяє комунікативна компетентність. Дослідники В. Андреев, Л. Михальова, О. Полякова, О. Селезньова, Л. Фуксон, В. Хмелько, В. Помелов та ін. зазначають, що важливість виховання ділових якостей у школярів забезпечує успішний хід роботи, іміння доводити розпочату справу до кінцевого результату, забезпечуючи тим самим єдність слова та справи. На думку О. Наумової, Н. Нікіфорової, для успіху в справі ділова людина володіє професійною компетентністю, професійною придатністю та організаторськими здібностями. В. Курбатов підкреслює, що стратегією ділового успіху виступає комунікативний менеджмент, уміння розв'язувати конфлікти, долати труднощі та бар'єри комунікацій.

Привертають увагу у руслі нашої проблеми погляди українських дослідників. Так, З. Гіптерс вважає, що основою підготовки особистості до майбутньої діяльності в ринкових умовах мають бути положення інтеграції науки, освіти і виробництва, моніторингу ринку праці та взаємодії з потенційними роботодавцями. Науковець підкреслює, що діловою можна вважати будь-яку людину, незалежно від її віку, статі, освіти, соціального становища, професійної сфери діяльності. Н. Чабан розглядає поняття «ділова людина» у трьох основних аспектах: особистість загалом, із набором певних рис, якостей, способів поведінки, що проявляються у повсякденному житті та діяльності; представник соціальної самореалізації людства, пов'язаної з функціонуванням націй і народностей у суспільно-політичному житті; професіонал і спеціаліст у виробничій сфері. Для нашого дослідження важливе положення, висунуте Ю. Калугіною, яка зазначає, що

нинішній фахівець має мати певний набір якостей: компетентність, здатність до організації й планування, самостійність, готовність приймати рішення і нести за них відповідальність, вміння визначати раціональні шляхи при впровадженні прийнятих рішень у практику, своєчасно вносити корективи, враховуючи реалії оточуючих обставин. Невід'ємними рисами постають чесність, справедливість, наполегливість. Справжня ділова людина, зауважує дослідниця, є високоосвіченою і високосвідомою, уважною до проблем своїх ділових партнерів, надійною у всіх відносинах.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, звернення до історії питання про вивчення ділових якостей особистості показало складність і багатоаспектність проблеми та дало змогу прослідкувати динаміку розвитку думки науковців у досліджуваній проблемі. *Подальше дослідження* передбачається провести у напрямі детального вивчення передумов формування ділових якостей у працях зарубіжних і вітчизняних психологів, соціологів та економістів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року*. Доступно: <<http://ru.osvita.ua/school/method/2001/>>.
2. Константинов, Н. и др., 1982. *История педагогики*. Москва: Просвещение, 447.
3. Монтень, М., 1981. *Опыты*. В 2-х т. Т. I-II. Москва: Наука, 704.
4. Локк, Дж., 1987. Мысли о воспитании, *Педагогическое наследие*. Москва, 140-147.
5. Блонский, П., 1956. *Трудовая школа*. Избранные педагогические и психологические сочинения: В 2-х т. Москва: Просвещение.
6. Макаренко, А., 1951. *Проблемы школьного советского воспитания*. Соч.: В 7-т., т. 4, Москва, 380-384.
7. Макаренко, А., 1968. *Мои педагогические воззрения*, т. 5, 286.
8. Уманский, Л., 1980. *Психология организаторской деятельности школьников*. Москва: Просвещение, 160.
9. Керженцев, П., 1968. *Принципы организации*. Москва: Экономика, 277.
10. Мангутов, И., Уманский, Л., 1975. *Организатор и организаторская деятельность*. Ленинград: ЛГУ.
11. *Нравственная жизнь человека: искания, позиции, поступки*, 1982. Редкол. А.И. Титаренко и др. Москва: Мысль, 176.
12. Швальбе, Б., Швальбе, Х., 1993. *Личность, карьера, успех*: Пер. с нем. Москва: АО Издат. группа «Прогресс-Интер».

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMATION OF BUSINESS QUALITIES OF PERSONALITY

Lilia Martynec,

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor,

First vice-rector

Luhansk National Agrarian University

Slavyansk, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4736-5467>

liliamart7@gmail.com

Danylo Yatsenko,

Applicant of the Faculty of Economics

Luhansk National Agrarian University

Slavyansk, Ukraine

yatsenko.d@lgnau.edu.ua

Abstract. The article considers the main theoretical approaches to the formation of business qualities of the individual. A retrospective analysis of scientific and pedagogical ideas on this issue was conducted.

The study found that the education system is focused on preparing a competitive student personality, which is needed in the labor market. The market, as you know, makes demands on the employee. One of the new requirements is the development of the qualities of a business person. The presence of business qualities in young people will allow them to take their place in the social structure of society, to satisfy their demands, the need for professional self-realization. It is emphasized that the problem of forming business qualities of the individual is of great interest to modern and foreign researchers and is one of the key areas of philosophical and pedagogical theory.

Retrospective analysis allowed us to trace the problem of general formation of personality qualities, the genesis of ideas for the formation of business qualities needed in professional activities, the importance of work to prepare the younger generation for later life, starting from ancient philosophy. The analysis of the development of Ukrainian philosophy gave grounds to assert that the concepts of Ukrainian philosophers considered the qualities of the individual in work, emphasizing those that are necessary in later life, although they did not call them business.

The study of pedagogical literature on the topic of research has shown that addressing the problem of forming students' business qualities is necessary for further successful professional activity. This was preceded by a long process of evolution of the system of pedagogical views. Until the 20-30s of the XX century, well-known teachers conducted separate studies to study the components of our phenomenon. Modern scientists study the business qualities of the individual, emphasize the importance of forming these qualities for successful professional activity.

The article states that the reference to the history of the issue of studying the business qualities of the individual showed the complexity and multifaceted nature of the problem and allowed to trace the dynamics of the opinion of scientists in the studied problems.

Keywords: personality; ability; business; businessperson; business personality of a student; business qualities of a personality; structural components of a personality.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Natsionalna stratehiiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku* [National strategy for the development of education in Ukraine for the period until 2021]. Dostupno: <<http://ru.osvita.ua/school/method/2001/>>.
2. Konstantinov, N. i dr., 1982. *Istorija pedagogiki* [History of pedagogy], Moskva: Prosveshhenie, 447.
3. Monten', M., 1981. *Opyty* [Experiments], v 2-h t., t. I-II, Moskva: Nauka, 704.
4. Lokk, Dzh., 1987. *Mysli o vospitanii, Pedagogicheskoe nasledie* [Parenting Thoughts, Pedagogical Heritage], Moskva, 140-147.
5. Blonskij, P., 1956. *Trudovaja shkola* [Labor school], Izbrannye pedagogicheskie i psihologicheskie sochinenija: V 2-h t., Moskva: Prosveshhenie.
6. Makarenko, A., 1951. *Problemy shkol'nogo sovetskogo vospitanija* [Problems of Soviet school education], soch.: v 7-t., t. 4, Moskva, 380-384.
7. Makarenko, A., 1968. *Moi pedagogicheskie vozzrenija* [My pedagogical views], t. 5, 286.
8. Umanskij, L., 1980. *Psihologija organizatorskoj dejatel'nosti shkol'nikov* [Psychology of the organizational activity of schoolchildren], Moskva: Prosveshhenie, 160.
9. Kerzhencev, P., 1968. *Principy organizacii* [Principles of organization], Moskva: Jekonomika, 277.
10. Mangutov, I., Umanskij, L., 1975. *Organizator i organizatorskaja dejatel'nost'* [Organizer and organizational activity], Leningrad: LGU.
11. *Nravstvennaja zhizn' cheloveka: iskanija, pozicii, postupki*, 1982 [The moral life of a person: searches, positions, actions], Redkol. A.I. Titarenko i dr., Moskva: Mysl', 176.
12. Shval'be, B., Shval'be, H., 1993. *Lichnost', kar'era, uspeh* [Personality, career, success]: Per. s nem., Moskva: AO Izdat. gruppa «Progress-Inter».

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-81-93>

УДК 37.091.12.011.3-051: 4. 132

Франчук Тетяна Йосипівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент, керівник відділу наукової роботи

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2404-0771>

franchuk.kpnu@gmail.com

Дутко Олена Миколаївна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та

управління навчальним закладом

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4157-2860>

olenadutko22@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ТА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОЦЕСІВ

Те, чому ми навчались у школах і університетах, –
не є освіта, а лише спосіб отримання освіти
Ральф Уолдо Емерсон

Анотація. У статті розглядаються проблеми модернізації змісту освіти, досліджуються особливості розвитку шкільної та вищої педагогічної освіти як взаємозалежних систем. Обґрунтовано необхідність визначення спільних та диференційованих концептуальних підходів до модернізації змісту освіти та технології роботи з ним, орієнтуючись на сучасні освітні стандарти. Доведено, що таким чином забезпечується неперервність навчання школярів, студентів, фахівців стосовно розвитку інформаційної компетентності упродовж життя. Проаналізовано можливості всіх суб'єктів освітніх систем в об'єднанні та координації спільних зусиль. Предметом інтересу є продуктивні форми співпраці науковців, викладачів, студентів у межах їхніх можливостей та компетентностей на етапі переходу до компетентної освіти. Залучення всіх зацікавлених сторін не тільки підвищує рівень обізнаності про освітні інновації, але й практичну здатність впроваджувати їх у свою освітню чи професійну діяльність.

Проблема також трактується як чинник реалізації компетентної освіти шляхом поступового розвитку компетентностей (навчальних, професійних, життєвих). Вони включають здатність ефективно працювати з різними джерелами інформації, які на базовому інституційному рівні закладені у підручнику. Мова йде не лише про

традиційне ускладнення змісту освіти, а й про технології роботи з ним. Йдеться про персоналізовані методи роботи з текстом, інформацією шляхом її аналізу, відбору, структурування, наповнення особистими смислами в контексті вже сформованого досвіду. Обґрунтовується позиція, що цей вид діяльності повинен стати предметом самодослідження для студента, поступово збільшуючи частку функцій самоуправління у цьому складному процесі.

Ключові слова: зміст освіти; компетентнісна освіта; взаємодія; інтеграція; модернізація.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Виходимо з позиції, що зміст є ключовою категорією в структурі освітньої діяльності і будь-які реформи неодмінно передбачають його переосмислення у ракурсі заданих інноваційних стандартів. Вітчизняна і світова культура визначають зміст освіти в широкому розумінні цієї категорії, у вузькому – світ знань про людину, природу, суспільство, а також світ відчуттів та ставлень. Перехід на компетентнісну освіту диктує необхідність цільової переорієнтації роботи зі змістом (інформаційно-репродуктивна – дати інформацію про світ; інноваційна – допомогти суб'єкту навчання сформувати з цим світом конструктивні взаємовідносини). Це обумовлює необхідність посилення особистісної орієнтованості як у формуванні змісту освіти, так і в роботі з ним.

Актуальність проблеми дослідження обумовлюється тим, що радикальні зміни в системі шкільної освіти (відповідно до концепції Нової української школи) не призвели до адекватних радикальних змін в системі професійної освіти, спрямованої на підготовку фахівців для школи означеного рівня. Це стосується не лише оновлення змісту різних навчальних дисциплін, а і його технологічним забезпеченням, посиленням емоційно-ціннісного компоненту, аналітико-рефлексивної діяльності, які забезпечують особистісну орієнтованість процесу.

Як стверджує академік Іван Зязюн, "...гармонія знань, переживань і відношень складає той зміст, який забезпечить вирішення освітніх задач. Важливим і складним завданням є переведення змісту освіти у внутрішній світ особистості. Йдеться про освітню технологію – внутрішню організацію змісту, тобто про логіку і структуру змісту в контексті взаємовідношень учасників освітньої, зокрема і педагогічної дії [1, с. 14].

Аналіз проблеми свідчить про те, що системністю та фундаментальністю характеризуються дослідження проблем модернізації змісту освіти сучасної школи (що закономірно інтенсифікувались на етапі переходу на Концепцію Нової української школи). Значна увага приділяється науковим пошукам шляхів та моделей оптимізації та приведення у відповідність до сучасних освітніх стандартів формування змісту освіти для вищої школи, і практично на периферії уваги дослідників залишається проблематика, пов'язана з необхідністю адекватних змін в системі педагогічної освіти, зокрема, взаємодією, взаємоузгодженням процесів оновлення змісту у двох взаємозалежних освітніх системах.

Ця тема за своїм статусом є теж супідрядною, її слід трактувати як чинник реалізації компетентнісної освіти, центрованої на створенні умов для особистісно зорієнтованої освіти, основа якої – індивідуальна освітня траєкторія нарощування та розвитку компетентностей (освітніх, професійних, життєвих) упродовж життя. Це означає, що всі її суб'єкти та чинники впливу також повинні осучаснюватися за концепцією забезпечення динаміки розвитку у школяра, студента, професіонала ключових компетентностей, у тому числі здатності ефективно працювати зі змістом, інформаційними джерелами. Еволюційні процеси повинні стосуватися не лише модернізації змісту освітньої діяльності, а і технологій роботи з ним, що мають на меті розвивати персоніфіковані методики роботи зі змістом, інформацією через її аналіз, відбір, структурування, тобто обробку та «привласнення», наповнення особистісними смислами у контексті уже сформованого досвіду. І головне, щоб ця робота стала предметом дослідження учня, а далі – студента як суб'єктів навчання, поступово збільшуючи питому вагу самоуправлінських функцій у цьому складному і архіважливому процесі.

Зазначені завдання можуть бути реалізовані виключно за умови продуктивної співпраці школи та закладів вищої педагогічної освіти у рамках комплексного дослідження взаємозалежних систем, у їх контексті – визначення спільних та диференційованих концептуальних підходів щодо модернізації змісту освіти задля забезпечення перманентності, наступності, безконфліктності розвитку інформаційної компетентності особистості впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи оновлення змісту освіти різних рівнів були предметом системних та глибоких досліджень таких науковців як С. Бондаренко, Н. Бібік, М. Вашуленко, І. Гудзик, А. Євтодюк, Д. Зуєв, І. Лернер, Я. Кодлюк, О. Савченко, І. Смагін, А. Фурман, А. Хуторський та ін. у комплексі методологічних, теоретичних та методичних засад. Це означає, що модернізація змісту освіти ніколи не перестане бути актуальною, оскільки буде реакцією на постійне оновлення освітньої системи як складової перманентного соціально-економічного розвитку держави. Компетентнісна освіта – це також реакція на запит фахівця мобільного, динамічного, здатного якісно працювати в ситуаціях постійно змінюваних умов, непередбачуваних викликів, інтегрально-компетентного.

Як зазначає С. Гончаренко, слід формувати концепцію змісту освіти «...як педагогічно адаптованого соціального досвіду людства, ізоморфного, тобто тотожного за структурою (зрозуміло, не за об'ємом) людській культурі, взятій в даному аспекті, у всій її структурній повноті. Згідно з таким розумінням змісту він повинен включати крім «готових» знань і досвіду здійснення діяльності за звичним стандартом, за зразком, також досвід творчої діяльності і емоційно-ціннісних відношень» [2, с. 24].

Підручник позиціонується як свого роду інформаційна модель педагогічної системи, структурованої через: цілі, зміст навчання, виховання й освіти, а також учнів, вчителів як її суб'єктів, форм організації діяльності, дидактичні процеси у рамках реалізації поставлених цілей [4, с. 25-26]. У такий спосіб закладається діяльнісна модель оволодіння змістом освіти, яка трансформується на рівень самоуправління як основи навчання впродовж життя.

Суголосною концепції компетентнісної освіти є позиція вітчизняного науковця-дидакта О. Савченко, яка досліджувала проблеми інноваційних основ роботи з підручником, альтернативних традиційним, інформаційно-репродуктивним: «Підручник є незамінним засобом формування в учнів способів навчальної діяльності. Визначаючи найдоцільнішу послідовність розумових і практичних дій, такі засоби організації засвоєння привчають школяра використовувати підручник як книгу, за якою можна самостійно засвоїти навчальний матеріал [6, с. 190-191]. Тобто уже на початковому етапі навчання закладається концепція підручника не лише як засобу формування змісту навчання, а як реального суб'єкта формування навчальної діяльності.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ/ AIM AND TASKS

Метою статті є обґрунтування актуальності та з'ясування окремих підходів до модернізації змісту освіти на компетентнісній основі у взаємозалежних системах загальноосвітньої та вищої педагогічної школи, а також посилення використання особистісно зорієнтованих технологій щодо його опрацювання.

Досягнення поставленої мети зумовлює вирішення наступних **завдань**: обґрунтувати основні проблеми та напрями модернізації змісту освіти; дослідити особливості розвитку шкільної та вищої педагогічної освіти як взаємозалежних систем; проаналізувати можливості співпраці суб'єктів взаємозалежних освітніх систем у процесі вироблення спільних підходів до модернізації змісту освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ/ RESEARCH FINDINGS

Значущість проблеми оновлення змісту освіти в ситуації практично некерованого збільшення інформаційних джерел всіх типів та рівнів об'єктивно зростає, відповідно зростає потреба формування здатності людини працювати з нею: оцінювати, відсортовувати, диференціювати за ступенем значущості, систематизувати, зрештою – використовувати особистісно зорієнтовані технології роботи зі змістом. Ці компетентності складають основу інтегральної, визначеної для всіх типів та рівнів освітньої діяльності – вміння вчитися, яка безальтернативно закладається в інституційних системах освіти: школах, ЗВО і має стратегічну проєкцію – забезпечення освіти впродовж життя. Попри велику різноманітність інформаційних джерел, системотвірну функцію у формуванні означених компетентностей відіграє підручник, що акумулює не лише фундаментальну змістову основу навчальної діяльності за певною науковою галуззю, але і закладає алгоритми роботи з текстом, які будуть найбільш фіксованими, насамперед, через формування основ навчальної діяльності у найбільш чутливий період розвитку особистості, починаючи від початкової освіти, завершуючи професійною (ЗВО).

Нова концепція освіти (загальної, професійно-педагогічної) задає принципово нові освітні стандарти, центруючись на формуванні позиції учня, студента як суб'єктів навчальної діяльності, проєктуванні індивідуальної освітньої траєкторії не лише відповідно до стандартизованих, спільних для всіх освітніх цілей, а і потенційних можливостей кожного. Якщо міняється освітня парадигма – міняється система, а

відтак і кожна її складова, включаючи зміст, технології, інструментарій, засоби освітньої діяльності у складній супідрядній системі залежностей. Компетентнісна освіта, на відміну від знанневої, позиціонує не лише фінальні, результатні цінності, а і процесуальні, до яких відноситься здатність ефективно навчатися, а отже і працювати зі змістом на особистісно зорієнтованій основі через систему суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин. У цьому контексті повинні бути переосмислені всі складові освітньої системи, як і підходи до формування змісту освіти.

Головна функція підручника, що у концентрованому варіанті відображає зміст певної навчальної дисципліни – навчити ефективно працювати з навчальною інформацією ще на етапі формалізованої інституційної освіти, тобто за можливості безпосереднього управління цим процесом досвідченим педагогом-фахівцем з перспективою переведення сформованих компетентностей на рівень самоуправління, самозабезпечення в умовах подальшого переходу на неформальні, інформальні форми освіти впродовж життя. Тут актуалізуються вміння:

– відбирати та структурувати зміст відповідно до загальних потреб розвитку та конкретних завдань, поставлених практикою реальної діяльності (навчальної, квазіпрофесійної, професійної). Так, школярі, пізнаючи світ за всіма його напрямками відповідно до навчальних предметів, повинні реалізувати життєтворчі функції, орієнтуються на майбутні професійні через особистісне самовизначення. Так само студенти мають сприймати зміст навчальної дисципліни не як інформацію, яку потрібно засвоїти відповідно до програми, орієнтуючись на форми контролю як самоцінність, а як інформацію, без якої неможливо успішно здійснювати професійну діяльність, вирішувати конкретні завдання у її рамках;

– працювати зі змістом за моделлю інтерактивних технологій, що реалізуються через суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, відповідно – взаємодію досвідів того, хто навчає, та того, хто навчається. Функціонально це виглядає як осмислення об'єктивно заданого змісту через призму власних, уже сформованих уявлень про предмети, процеси, події, факти та ін., в результаті не отримуючи нове знання у вигляді інформації, а «привласнюючи» його через структуру оновлених, удосконалених компетентностей, поглиблюючи та розширюючи їх розуміння;

– у рамках загальних алгоритмів роботи зі змістом формувати власну, особистісно зорієнтовану модель роботи з навчальною інформацією на основі самодослідження та виявлення особливостей, обумовлених інтелектуальними, психофізичними характеристиками, а також конкретним досвідом ефективної роботи з навчальними текстами (методики, темпоритм як узгодження внутрішньої та зовнішньої активності, режим та ін.).

Особливо відмічена взаємодія має інтенсифікуватися на рівні освітніх систем з прямою, тобто безпосередньою залежністю, як от школа та заклад педагогічної освіти, які продукують щонайменше два типи природніх/органічних інтегративних зв'язків, поетапно збільшуючи питому вагу спільних концептуально-змістових засад:

– усіх навчальних дисциплін, реалізуючи головні принципи формування змісту в системі компетентнісної освіти, які задають стандарти суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин в структурі освітньої діяльності безвідносно до віку та предметної спрямованості, і які

апріорі «знімають конфлікт» між різними типами змісту, нівелюючи механізми пристосування учнів/студентів, натомість, розвиваючи уже сформовані алгоритми та досвід роботи зі змістом (текстом, інформацією);

– дисциплін відповідних рівнів (ЗЗСО, ЗВО) та циклів, які відповідають за задекларовані у моделі «випускник» ключові компетентності, як от природничі, соціокультурні та інші для сучасної школи. Узгодженість змісту навчальних дисциплін має відбуватися як по лінії базових змістових модулів, так і загальних технологічних основ їх опрацювання, які інтегрально результують, наприклад, у природничу компетентність школяра як здатність розуміти природу і процеси, які відбуваються в ній. Такий формат роботи з інформацією сприяє посиленню суб'єктності школяра у взаємовідносинах з природою і далі – розвитку здатності саме на цій основі формувати природничо-педагогічну компетентність як спроможність ефективно організовувати освітній процес, базуючись саме на такій цільовій спрямованості. Так формуються основи постійної оптимізації опрацювання змісту навчальної дисципліни через загальну, а далі – персоніфіковану модель роботи з текстом.

Візьмемо, до прикладу, проблему формування змісту навчання окремо в рамках означених вище освітніх систем. Йдеться про спільну узгоджену діяльність, передусім, у контексті кожної системи, що реалізується по-горизонталі: через спільні принципи позиції формування змісту з різних навчальних дисциплін, які реалізують щонайменше дві системотвірні функції: орієнтують на формування інтегральної компетентності майбутнього фахівця та культивують формування позиції студента як суб'єкта не лише професійного становлення, а і навчання впродовж життя. Зміст навчання у цьому контексті має задавати інваріантні алгоритми особистісно орієнтованої технології роботи передусім з базовою літературою (у подальшому – з інформацією) як основним інформаційним джерелом задля забезпечення перманентності професійного саморозвитку впродовж життя.

Звідси провідна функція змісту навчання, а відтак і підручника – закласти основу і забезпечити технологічний супровід продуктивної роботи з інформацією у рамках навчальної дисципліни, виконання комплексу навчальних завдань, які спрямовують цей вид діяльності на реалізацію визначених в освітніх стандартах компетентностей. Як зазначає С. Трубочова, «На сучасному етапі розвитку змісту шкільної освіти, пріоритетного значення набуває навчальний матеріал, який, по-перше, сприяє формуванню у школярів активної соціальної позиції, готовності постійно навчатися, здатності адаптуватися до умов суспільного життя, готовності брати на себе відповідальність тощо» [7, с. 207]. Завдання однаково актуальні і для вищої педагогічної школи.

Підходи до оновлення змісту освіти повинні бути пов'язані з формуванням готовності школярів, студентів до реалізації її ключової мети – розвитку людини як суб'єкта власної стратегії життя і комплексу компетентностей як умов її реалізації. Суб'єктність позиції формується лише на основі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин учасників освітнього процесу, партнерських, демократичних взаємовідносин з пріоритетністю використання інтерактивних форм діяльності. Це означає, що проектування педагогічного процесу майбутніх учителів повинно передбачати активне

застосування різних форм полілогу, діалогу, що створюють умови для проектування особистісно зорієнтованих форм мисленнєвої діяльності, смислотворчості, індивідуальної траєкторії освітньої діяльності загалом. Одним із способів досягнення сучасних цілей освіти є володіння інноваційними педагогічними технологіями, зокрема технологіями інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання, окрім того що видозмінює концепт та форми навчання з трансляючих на діалогові, продукує аналітико-дискурсивні форми роботи з інформацією, розвиває здатність суб'єктів освітнього процесу формувати конструктивні, довірливі взаємовідносини, спільно шукаючи адекватні формати роботи зі змістом, спільно доходячи значущих висновків, теоретичних та практичних результатів роботи.

Інтерактивне навчання як спосіб опрацювання змісту навчання трактуємо як:

– навчання, побудоване на взаємодії учня з його змістом, який може бути представлений у формі інформації (традиційний варіант); предметного навчального середовища, яке вивчається через візуалізацію відповідних фактів, процесів, подій, ситуацій; знань та їх трактування іншими учасниками освітнього процесу. Саме така багатогранність та поліфункціональність змісту навчання ставить учня/студента перед необхідністю його комплексного осмислення (відбір, аналогії, порівняння, систематизація, алгоритмізація), в результаті чого він формує свій досвід сприйняття та трактування змісту проблеми, що вивчається. Як результат, у таких умовах у суб'єкта навчання розвиваються компетенції, пов'язані зі здатністю працювати з інформацією, розвивати вміння вчитися, а відтак і формувати власну освітню траєкторію, враховуючи актуальний рівень інтелектуального розвитку та перспективи досягнення відповідних освітніх цілей.

– навчання, яке має високий потенціал розвитку, що ґрунтується на психології міжособистісних взаємин та взаємодій. Йдеться про природу відповідний спосіб навчання, який відповідає пріоритетам учня/студента і має безпосереднє відношення до його пізнавального інтересу. Задається формат навчальної роботи, який мінімізує інформаційно-репродуктивну функцію, нарощуючи аналітико-рефлексивну. У процесі такого типу пізнавальної діяльності її суб'єкти пізнають один одного через: а) осмислення їх точки зору, цінностей, особистісних пріоритетів, персоніфікованої логіки роботи з фактами, подіями, інформацією загалом; б) формування міжособистісних ставлень та взаємовідносин у процесі спільної діяльності, оцінювання здатності кожного працювати в команді, вибудовуючи конструктивні взаємовідносини між собою, проявляючи здатність до підтримки один одного, а також готовності консолідовано працювати на спільний результат;

– навчання, яке характеризується свого роду відходом від традиційної логіки роботи зі змістом, зокрема, особливостями його структурної організації, розгортанням освітнього процесу, за алгоритмом: від теорії до практики; від засвоєння навчальної інформації до усталених форм її практичного використання. Активно використовуються технології навчання, за якими, наприклад, саме практика спонукає до необхідності звернення до теоретичного матеріалу. Навчальна інформація за таких

умов буде сприйматися не просто як предмет запам'ятовування визначених наукою істин, а предмет осмислення теорії через призму практичних реалій, зокрема задоволення потреби їх коректно трактувати та шукати на їх основі адекватні форми практичної імплементації, виходячи з умов та особливостей конкретної ситуації.

В умовах інтерактивного формату опрацювання змісту навчання реалізуються важливі для здобувачів освіти різних рівнів важливі функції:

– навчально-пізнавальна, яка забезпечує вищий рівень активності отримуваних знань, їх практико орієнтованості, інтеграції у власний досвід освітньої діяльності, а відтак і готовності до формування індивідуальної траєкторії освітньої діяльності;

– розвивальна, спрямована на розвиток здатності до роботи з інформацією на основі персоніфікованих технологій, розвиток аналітико-рефлексивної діяльності, здатності до систематизації, алгоритмізації процесів, а відтак і підвищення рівня інтелектуального, особистісного розвитку суб'єктів навчальної діяльності;

– соціально-комунікативна, яка відповідає за розвиток соціальної адаптивності кожного, конструктивної комунікації в рамках вирішення навчальних завдань, здатність працювати в команді, яка неодмінно трансформується на життєвий, соціальний простір особистості.

Відповідно, закономірно, що в інтерактивному навчанні, на відміну від інформаційно-репродуктивного, видозмінюються базові функції педагога:

1) посилюється функція допомоги у формуванні здатності працювати зі змістом, навчальною інформацією, формуючи персоніфіковані технології та стиль;

2) в рамках контролюючих заходів важливо надавати пріоритетність самоконтролю та самооцінці результатів навчання самим його суб'єктом, розвиваючи його здатність до самостійного корегування та управління процесами;

3) посилюється функція актуалізації особистісного досвіду учасників освітнього процесу через стимулювання аналітико-рефлексивної діяльності, сприяння висловленню своїх точок зору, активній участі у навчальних дискусіях;

4) пріоритетними стають проблеми формування сприятливої атмосфери на занятті, формуванню конструктивних, доброзичливих взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.

Водночас, слід зазначити, що ці позиції і донині не знайшли адекватного відображення у змісті навчальних дисциплін, у тому числі педагогічної компоненти системи професійної підготовки вчителя. Продемонструвати важливість означеної проблеми можна на основі порівняльного аналізу змісту дисциплін педагогічного циклу у рамках професійної підготовки вчителя: педагогіки, історії педагогіки, педагогічної майстерності, освітніх технологій, методики викладання фахових дисциплін. І дотепер ці дисципліни програмуються як самодостатні не лише на рівні змістового наповнення підручників, а і процесуально-технологічного супроводу їх опрацювання, як результат – діагностики рівня засвоєння дисципліни (а не сформованості компетентностей, використовуючи їх зміст). Деяку протидію цим регресивним тенденціям чинить принцип модулювання їх змісту з орієнтацією на

програмні результати як сформовані компетентності, а також активне використання проблемних ситуацій та творчих завдань, які апіорі покликані забезпечити активність, особистісну орієнтованість навчальної діяльності студентів у їх контексті. У цьому відношенні планування освітнього процесу значно випереджає навчальний, змістово-методичний супровід, центральним, системо твірним елементом якого є підручник, який має закладати алгоритми ефективної роботи з інформацією, основи трансформації отриманих знань на рівень компетентностей.

Передусім має забезпечуватися співпраця та взаємодія освітніх систем по-вертикалі: школа – ЗВО педагогічного спрямування повинна здійснюватися, насамперед, на рівні узгодження головних тенденцій *оновлення змісту навчальних дисциплін* у контексті інтеграційних процесів усіх типів та рівнів як основи переходу на компетентнісну модель освіти, зокрема:

– інформаційно-компетентнісної, відповідно до якої опрацювання змісту повинно здійснюватися за особистісно зорієнтованими технологіями через актуалізацію досвіду студента/учня, себто осмислення інформації через призму своїх уявлень про цінності, процеси, події, факти, та отриманих висновків як узгодження об'єктивно заданих смислів, фактів, у їх загальноприйнятій інтерпретації. Цільова (стартова) та результуюча (фінальна) складові роботи з навчальним матеріалом повинні тісно корелюватися з конкретними навчально/професійно, особистісно значущими компетентностями, асоціюючись з реальними досягненнями на шляху до навчального/професійного успіху;

– інформаційно-спрямовуючої, відповідно до якої відбір та структурування змісту навчальної дисципліни повинно задавати основи розуміння сутності проблеми з тим, щоб у контексті першого етапу його опрацювання (підручник) були зрозумілі базові засади, тобто можна було самовизначитись у їх контексті та виокремити проблеми, напрями, перспективи подальшої роботи, звернення до інших інформаційних джерел з чіткими орієнтирами вибору, розуміння що надалі потрібно опрацювати самостійно;

– інформаційно-саморозвивальної, відповідно до якої робота зі змістом, зафіксованим у підручнику, як і іншими інформаційними джерелами, повинна стати предметом самоаналізу, самооцінки, самокорекції учнем, студентом як суб'єктами навчання, в перспективі – предметом спеціальної дослідницької роботи з чітким визначенням та програмуванням векторів та технологій саморозвитку.

Характерно, що і для школи, і для ЗВО це буде спільна робота, оскільки не можна формально розподілити функції за рівнями систем зважаючи на те, що у кожного учня, студента це неодмінно буде індивідуальна траєкторія: є учні з високим рівнем сформованості здатності до роботи з інформацією, є студенти, у яких ця компетентність практично не сформована (домінує інформаційно-репродуктивний принцип).

Отож, процес оновлення змісту навчальних дисциплін, як і його технологічне забезпечення в шкільній чи студентській аудиторії, має відбуватися в парадигмі властивих компетентнісній освіті моделей взаємовідносин суб'єктів, тобто на інтерактивній основі. Важливим є розуміння того, що це не є побажанням чи рекомендацією, а об'єктивно заданою структурою взаємовідносин в умовах переходу

на компетентнісну модель освіти. Осучаснити традиційні підходи, відповідно до яких зміст освітньої програми є предметом творення висококваліфікованих фахівців (теоретиків та практиків) може долучення до спільної діяльності як безпосередніх учасників освітнього процесу, так і усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів). За таких умов задається формат протидії традиційним суб'єкт-об'єктним взаємовідносинам, відповідно до яких практикуючий педагог апіорі займає позицію об'єкта, тобто «реалізатора» кимось визначеного змісту, навчальних програм, закономірно активуючи інформаційно-репродуктивні функції у роботі з текстом. Альтернативним буде підхід, відповідно до якого науковцями та висококваліфікованими фахівцями формуються лише моделі змісту навчальної дисципліни/підручника (або їх варіанти), які виносяться на публічне обговорення зі зручними для педагогів-практиків дискусійними майданчиками та реальними (необмеженими) можливостями долучитися до процесу, запропонувати свої ідеї, практичні підходи модернізації.

Цінність представляють не стільки пропозиції як такі, не применшуючи їх значення, скільки процес інтерактивного формування змісту, задаючи суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, які надалі неодмінно трансформуються на систему суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин типу: «вчитель-учень, «викладач-студент» у структурі навчальної діяльності через активацію спільних базових механізмів. Потенційні можливості для такої діяльності важко переоцінити, і головне, що вони у природній спосіб витісняють заходи, які залишилися як рудимент інформаційно-репродуктивної системи (семінари, конференції з формальним повідомленням інформації, яка не викликає ні інтересу, ні потреби у дискусії) чи наукові роботи, які формально передбачають компіювання інформації з заданої проблеми, практично не викликаючи потреби у їх практичній імплементації) та ін.

Осучаснять та активізують діяльність у цьому плані спільні наукові проекти, наприклад, з розробки інтерактивних підручників, змістово-технологічного забезпечення роботи з ними, навколо яких об'єднуються викладачі, студенти, вчителі. Це може бути спільний проект поетапного розвитку природничої компетентності школярів (початкова, основна, профільна), що трансформується на рівень самоосвіти. І далі – професійно педагогічна освіта як логічне продовження та професіоналізація базової і етап підготовки до її розвитку на рівні професійно-педагогічної діяльності, до якої готує себе студент. Немає необхідності доводити взаємозалежності процесів. Такий формат роботи закономірно буде інспірувати потребу в дискусійних майданчиках, неформальних наукових заходах в режимі інтерактивної діяльності, інші продуктивні форми співпраці як в рамках кожної освітньої системи, так і між ними.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ/ CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отож, результати дослідження представляють позицію авторів стосовно: виявлення головних тенденцій оновлення змісту навчальних дисциплін у контексті інтеграційних процесів різних рівнів (як основи переходу на компетентнісну модель освіти); визначення інтегрованих умінь опрацювання суб'єктами освітньої діяльності змісту навчання безвідносно до його рівня; з'ясування характеристик інтерактивного

формату опрацювання змісту навчання, функцій, які при тому реалізують здобувачі освіти. В умовах інтерактивного формату опрацювання змісту навчання реалізуються для здобувачів освіти різних рівнів важливі функції.

Оскільки компетентнісна освітня парадигма визначає концепцію реформування загальної та вищої професійної освіти, то головною умовою ефективності процесу буде об'єднання всіх суб'єктів цих систем навколо спільних актуальних проблем, до яких відноситься оновлення змісту освіти. Це продиктовано необхідністю узгодження базових позицій щодо формування спільних ключових компетентностей школяра та студента, як от інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя.

Отож, складна та багатогранна проблема оновлення змісту освіти повинна вирішуватися через продуктивну співпрацю освітніх систем, формуючи комплекс інваріантних принципів позицій, спільних для освітніх систем, що перебувають у контексті прямих та опосередкованих залежностей. Вони, у свою чергу, створюють реальні умови для творчої імплементації цих позицій у кожную систему, підсистему, максимально враховуючи її функціональну спрямованість, стартові та потенційні можливості розвитку. При тому перспективи безальтернативно стосуються пошуку продуктивних форм взаємодії всіх суб'єктів системи, посилення інтерактивного формату діяльності у всіх напрямках її оновлення, що потребує подальшого наукового вивчення та розроблення.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Зазюн, І.А., 2002. Світоглядні пріоритети педагогіки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць, II*, 10-16.
2. Гончаренко, С.У., 2002. Дидактична концепція змісту освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць, II*, 22-26.
3. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>>.
4. Беспалько, В.П., 1988. *Теория учебника: Дидактический аспект*, Москва, Педагогика, 160.
5. Захарчук, Н.В., 2015. Принципи відбору змісту освіти у контексті фундаменталізаційних процесів. *Вісник Національного авіаційного університету, Педагогіка, Психологія*, 6. Доступно: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10199> [Дата звернення 21 Лютого 2021].
6. Савченко, О.Я., 2014. Формування в молодших школярів уміння працювати з підручником, *Людинознавчі студії. Педагогіка*, 29(3), 179-195. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29%283%29_20> [Дата звернення 10 Лютого 2021].

7. Трубачева, С. Е., 2019. Психолого-педагогічні особливості проектування освітнього середовища гімназії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Педагогіка. Соціальна робота, 2 (45)*, 205–208. [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24923>> [Дата звернення 12 Лютого 2021].

MODERNIZATION OF THE CONTENT OF EDUCATION IN THE SYSTEM OF SCHOOL AND HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION: INTERDEPENDENCE OF PROCESSES

Tetiana Franchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the scientific department
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2404-0771>
franchuk@kpnpu.edu.ua

Olena Dutko,

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer
of Department of Pedagogy and Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4157-2860>
olenadutko22@gmail.com

Abstract. The article deals with the problems of modernization of the content of education, investigates the peculiarities of the development of school and higher pedagogical education as interdependent systems. The necessity of defining common and differentiated conceptual approaches to the modernization of the content of education and technological work with them, focusing on modern educational standards, is substantiated. It is proved, that thus permanence and continuity of teaching schoolchildren, students and specialists in the aspect of lifelong digital competence development is ensured. The potential of all subjects of educational systems as to ensure united and coordinated efforts is analyzed. The subjects of interest are productive forms of cooperative activities among scientists, teachers and students within the contest of their capabilities and competences at the stage of transition to competence-based education. The involvement of all stakeholders not only raises the level of awareness of educational innovations, but also the practical ability to implement them in their educational or professional activities.

The problem is also interpreted as a factor in the introduction of competency-based education through the gradual development of competences (educational, professional, life). They include the ability to work effectively with information sources, which at the basic institutional level are implemented the textbook. It is not

just about the traditional increasing complexity of the textbook content, but also about the technologies for working with it. It aims to develop personalized methods of working with text and information through its analysis, selection, structuring, filling with personal meanings in the context of a previously formed experience. The view that this type of activity should become the subject of self-investigation for the student, who will gradually increase the proportion of the self-managerial functions in this complex process, is substantiated.

Keywords: content of education; competency education; interaction; integration; modernization.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zaziun, I.A., 2002. Svitohliadni priorityty pedahohiky [Worldview priorities of pedagogy]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metody navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: Zbirnyk naukovykh prats, II*, 10-16.
2. Honcharenko, S.U., 2002. Dydaktychna kontsepsiia zmistu osvity [Didactic concept of the content of education]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metody navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: Zbirnyk naukovykh prats, II*, 22-26.
3. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine "On Education"] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>> [Data zvernennia 10 Liutoho 2021].
4. Bepalko, V.P., 1988. *Teoriia uchebnyka: Dydaktycheskyi aspekt* [Textbook theory: the didactic aspect], Moskva, Pedahohyka, 160 s.
5. Zakharchuk, N.V., 2015. Pryntsypy vidboru zmistu osvity u konteksti fundamentalizatsiinykh protsesiv [Principles of selection of educational content in the context of fundamentalization processes], *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Pedahohika, Psykholohiia*, 6. Dostupno: <<https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10199>> [Data zvernennia 21 Liutoho 2021].
6. Savchenko, O.Ia., 2014. Formuvannia v molodshykh shkoliariv uminnia pratsiuvaty z pidruchnykom [Formation of junior students' ability to work with the textbook], *Liudynoznavchi studii. Pedahohika*, 29(3), 179-195 [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29%283%29_20> [Data zvernennia 10 Liutoho 2021].
7. Trubacheva, S. E., 2019. Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti proektuvannia osvitnoho seredovyscha himnazii [Psychological and pedagogical features of designing the educational environment of the gymnasium Psychological and pedagogical features of designing the educational environment of the gymnasium], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Pedahohika. Sotsialna robota*, 2 (45), 205-208 [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24923>> [Data zvernennia 12 Liutoho 2021].

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-94-104>
УДК 378.37.351

Червінська Інна Богданівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки початкової освіти

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0745-1413>

inna.chervinska@pnu.edu.ua

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкривається сутність кластерного підходу до становлення і розвитку інноваційних закладів загальної середньої освіти в умовах гірського середовища. Наголошується, що простір пов'язаний з компонентами життєдіяльності людини, категоріями сенсів її життя. Наголошується, що освітній кластер – це педагогічна реальність, яка виявляється там, де освіта є системотворчим і ресурсозберігаючим чинником розвитку людини. Автор вказує, що інноваційні заклади освіти відповідаючи на виклики сучасного соціуму стають реальними співтворцями цілісного соціокультурного простору певного регіону, а не просто установами, де реалізуються визначені стандарти або ж інноваційні концепції освітньої діяльності. Вказується, що під освітнім простором розуміємо конкретний, близький для кожної дитини простір, за допомогою якого вона включається в культурні зв'язки суспільства і де набуває перший досвід самостійної дослідницько-пошукової діяльності та формування предметної компетентності. Метою статті є розкриття специфіки кластерного підходу до розвитку інноваційних закладів загальної середньої освіти. Завдання статті полягає в тому, щоб схарактеризувати сутність діяльності кластерів у системі освіти регіону; визначити специфіку кластерного підходу до діяльності інноваційних закладів освіти; розкрити потенціал кластерного підходу та показати перспективи його подальшого розвитку. Вказується на те, що під освітнім кластером розуміють цілісну мережу виробників і споживачів освітніх послуг і технологій, діяльність яких ґрунтується на позитивних синергетичних ефектах освітньої агломерації. Визначаються принципи організації освітнього кластера гірської школи із врахуванням статутних засад діяльності опорних закладів освіти. До провідних принципів відносяться: автономність і відповідальність; гуманістична спрямованість, колегіальність і публічність прийняття управлінських рішень; громадсько-державне управління; узгодженість та партнерська взаємодія. Зазначається, що діяльність освітнього кластера сприяє налагодженню ефективної співпраці органів місцевої влади і громади; усвідомленню освітньо-виховної місії і цінності опорної школи як центру консолідації зусиль громади, школи і місцевих підприємств з метою проведення демократичних освітніх перетворень у громаді.

Ключові слова: кластер; інноваційний заклад освіти; кластерний підхід; соціокультурний простір; опорний заклад освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Соціокультурний простір закладу освіти вважають успішним, якщо він є цілісним та гуманітарно-спрямованим. А основними суб'єктами формування його стратегій та дієвих механізмів є педагоги і учні, які працюють як «команда», системна група, об'єднана спільними цілями (місія та візія), загальними стандартами освітньої діяльності, які базуються на засадах суб'єктно-середовищного підходу до організації соціокультурного простору.

Ефективність формування такого простору безпосередньо залежить від рівня сформованості та цілісності простору закладу освіти в гірській місцевості, позаяк саме з цього рівня (налагодження освітньо-пізнавальної діяльності та суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів та учнів гірських шкіл) розпочинається трансформація загальнодержавних стандартів та концепцій в освітню програму підготовки, визначення профілів навчання та змісту регіонального компоненту.

Відповідно до викликів сучасного соціуму загальноосвітні школи, які працюють в умовах складного гірського географічного середовища, стають реальними учасниками та співтворцями цілісного соціокультурного простору певного регіону, де за належних умов реалізуються задані стандарти та концепції розвитку освіти.

З метою зведення до мінімуму впливу негативних показників на організацію соціокультурного простору закладу освіти в гірському населеному пункті та у зв'язку з соціально-економічними реаліями, що склалися на цій території, змінюється роль школи, педагогічного колективу в цілому і кожного педагога зокрема, соціально-просвітницька активність та життєдіяльність яких дозволяє обирати освітню стратегію відповідно до нових якостей, показників, запитів здобувачів освіти і потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності проблем кластеризації, кластерів та кластерного підходу присвятили наукові напрацювання дослідники О. Богма, Л. Ганущак, Г. Семенов, С. Соколенко, Т. Пуліната ін. Так зокрема, досвід функціонування кластерів в Україні вивчає науковець Ю. Федотова, Науково-дослідні кластери досліджує Г. Семенов. Кластерні моделі у туристичній галузі описує М. Войнаренко.

Проблеми освітнього простору закладу освіти визначено та схарактеризовано в наукових розвідках А. Ахієзера, Н. Крилова, М. Лапіна, Ю. Мануйлова, О. Смолінської, П. Сорокіна, Ю. Степанова, А. Цимбалару, В. Цукермана, Н. Чабан, Н. Чекунова, І. Якиманської та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є розкриття специфіки кластерного підходу до розвитку інноваційних закладів загальної середньої освіти.

Завдання статті:

- визначити сутність діяльності кластерів у системі освіти регіону;
- описати специфіку кластерного підходу до діяльності інноваційних закладів освіти;
- розкрити потенціал кластерного підходу та показати перспективи його подальшого розвитку.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Соціокультурний простір пов'язаний з компонентами життєдіяльності людини, категорія ймовірних сенсів її життя, це педагогічна реальність, яка виявляється там, де освіта є системотворчим і ресурсозберігаючим чинником розвитку людини [9]. Відповідаючи на виклики сучасного соціуму, заклади освіти стають реальними співтворцями цілісного соціокультурного простору певного регіону, а не просто установами, де реалізуються визначені стандарти або ж інноваційні концепції освітньої діяльності.

Адже освітній простір – це конкретний, близький для кожної дитини простір, за допомогою якого вона включається в культурні зв'язки суспільства і де набуває перший досвід самостійної дослідницько-пошукової діяльності та формування предметної компетентності. Це сукупність різних умов виховання: у сім'ї, в школі, в культурному середовищі регіону чи міста, країни загалом [15, с. 258].

На рівні конкретного регіону проходить об'єднання – кластеризація закладів вищої освіти, закладів загальної середньої та позашкільної освіти з метою ширшого використання наукового потенціалу, місцевих ресурсів та спрямування зусиль на вирішення конкретних практико-зорієнтованих викликів та завдань сталого розвитку регіону.

Зазначене дає підстави стверджувати, що система відкритої освіти – це кластерне новоутворення, яке складає основу соціокультурного простору загальноосвітнього закладу в гірській місцевості, де здійснюється всебічна, професійно-спрямована підготовка учнів-випускників до вибору майбутньої професії. Термін «кластер» походить від слова «*clustrer*», що в перекладі з англійської мови означає гроно, кущ, загальний двір, або його розуміють як групу, скупчення, зосередження людей або предметів. За іншою версією – бджолиний рій, або ж – «зростати разом» [5]. Під кластером також розуміють математичний термін, який характеризує певне розміщення взаємопов'язаних об'єктів, які діють у межах однієї галузі. Підтримуємо думку Н. Корчагіної, що «освітній кластер – це група закладів освіти, що перебувають у партнерських відносинах з підприємствами галузі і локалізовані на одній території, кінцевим продуктом діяльності яких є освітня послуга [5, с. 78-84].

Основним завданням освітнього кластера в гірській місцевості є послідовне формування гармонійної особистості, підготовці її до свідомого вибору професії, оволодінні певним ремеслом, професією, яка затребувана на цій території.

Діяльність освітнього кластера за таких умов спрямована на охоплення закладів освіти всіх рівнів та напрямів підготовки, натомість науковий (або дослідницький) та науково-освітній кластери з об'єктивних причин можуть включати лише ті заклади

освіти, де учні долучаються до дослідницько-пошукової роботи за певним фахом (наприклад, учні середніх та старших класів ЗЗСО, професійно-технічних закладів освіти, які беруть участь у виконанні наукових проєктів, висувують раціоналізаторські ідеї щодо вдосконалення виробництва, розробляють різні інноваційні продукти тощо, зокрема ті, які є членами Малої академії наук України; вчителі – як слухачі інститутів підвищення кваліфікації тощо) [7, с. 191]. Такі кластери створені або перебувають у стадії організації у Верховинському, Косівському та Долинському районах Івано-Франківської обл.; Свалявському, Міжгірському, Рахівському, Воловецькому районах Закарпатської обл.; Вижницькому та Путильському районах Чернівецької обл.; Турківському та Сколівському районах Львівської обл.

Кластерний підхід позитивно сприйнятий у більшості країн світу: із 31 європейської країни 26 мають національні кластерні програми, серед них такі гірські країни, як Чехія, Франція, Австрія, Німеччина, Іспанія та ін. Відзначимо ефективність розвитку кластерних ініціатив Австрії, Німеччини, Іспанії. В Австрії розроблено національну інноваційно-дослідницьку програму (TIP), метою якої є стимулювання зв'язків між дослідницькими спеціалізаціями кластерів і формування центрів конкурентоспроможності [7, с. 194].

Про важливість розвитку виробничих кластерів для економіки Європи свідчить факт, що 2006 року прийнято «Маніфест кластеризації в країнах ЄС». Кластери є регіональними та освітніми (Є. Чернишова) [14, с.40]. «Регіональний кластер – це просторова агломерація економічної діяльності, що формує середовище, сприятливе для розвитку різних форм організації навчання й адаптації до умов виробництва.

Освітній кластер – це мережа постачальників, виробників і споживачів освітніх послуг і технологій, а також елементів освітньої інфраструктури, діяльність яких ґрунтується на позитивних синергетичних ефектах освітньої агломерації близькості споживача й виробника освітніх послуг, мережевих технологій та інтеграції знань і вмінь тощо» [14, с. 37].

Прикладами інноваційних освітніх кластерів назвемо освітній кластер «Бюро кар'єр»; «Освітній кластер як середовище профільного навчання»; освітній кластер «Музеї Українських Карпат»; «Освітній кластер як форма соціального партнерства»; «STEM-освіта»; освітній кластер-проєкт «Дерево мого родоводу».

В освітній сфері виокремлюємо два види кластерів: кластер як сукупність соціально-освітніх структур, зосереджених у соціокультурному просторі, що забезпечують цілісну діяльність комплексу освітніх послуг (Львівський кластер розвитку освіти та креативності, освітній кластер «Час освітніх змін: у пошуках балансу традицій та інновацій» (Лицей ім. Б. Лепкого м. Дрогобича); кластер як сукупність соціально-культурних структур, зосереджених у певному соціокультурному просторі, що впродовж певного часу забезпечують надання комплексних культурно-просвітницьких послуг [6]. Концепція кластерного розвитку регіональної системи освіти є відносно новою, розкриває інноваційні ролі закладів освіти як соціально-економічних систем, які прагнуть до підвищення власної конкурентоспроможності.

Як наголошують Г. Семенов та О. Богма, кластери розподіляють «за географічним або територіальним розподілом; на регіональні, що створюються в межах одного регіону й орієнтуються на наявну географічну концентрацію; державні або національні, що включають організації і установи, розташовані в різних регіонах країни і спрямовані на встановлення міжрегіональної кооперації; міжнародні, що створюються на основі ефективного використання природних і людських ресурсів та інноваційних технологій. Місія освітнього кластера полягає у відборі фахівців високого класу, готових після здобуття належної освіти, повернутися в рідний район для покращення його інфраструктури та сталого розвитку» [10, с. 128-129].

У регіоні Українських Карпат перші кластерні структури з'явилися на початку 2000-х років. Здебільшого вони спеціалізувалися на виготовленні різноманітної сувенірної продукції (кластер «Сузір'я»), виробництві виробів з овечої вовни (кластер «Ліжникарство»), з виготовленні художніх промислів (м. Косів, с. Космач Івано-Франківської обл., с. Іза, с. Лазещина Закарпатської області; с. Рівня, с. Підзахаричі, смт. Путила Чернівецької обл.). До діяльності кластера «Сузір'я» активно залучаються учні Косівського ліцею імені І. Пилипейка, Яворівського ліцею «Гуцульщина» та інші заклади освіти регіону. В Яворівському ліцеї запроваджено уроки ліжникарства. Логічним продовженням діяльності кластера є міжнародний фестиваль ліжникарства «Барви карпатського ліжника», який проводиться у с. Яворів за активної участі педагогічного та учнівського колективів Яворівського ліцею «Гуцульщина». У фестивалі беруть участь народні майстри з Івано-Франківської, Закарпатської обл. та гірських районів Румунії. Мета фестивалю – популяризація виробів з овечої шерсті, які споконвіку виготовляють у високогір'ї Карпат.

Проведення фестивалів такого формату є однією з інноваційних форм організації освітнього процесу, дієвим способом залучення учасників соціокультурного простору ЗЗСО у гірській місцевості до інноваційної освітньої діяльності шляхом використання осучаснених підходів до етнокультурної спадщини, адже розвиток та відродження матеріальної культури країни неможливий без народних ремесел. Широко розвинені народні промисли свідчать про працелюбність та мистецьку обдарованість жителів регіону Українських Карпат, серед яких потужним центром народної творчості здавна вважається Гуцульщина. На розвиток освітніх кластерів з виготовлення художніх промислів мали значний вплив науковці, підприємці, представники районних та обласних держадміністрацій.

Формою розвитку народних промислів обрано об'єднання на добровільних засадах одноосібних виробників, підприємців, членів науково-дослідних установ, державних та місцевих органів влади у межах певної територіально сформованої громади задля високоефективної співпраці, яка повною мірою відповідає сутності кластера.

Як зазначає Л. Ганущак-Єфіменко, «кластер «Сузір'я» об'єднує 19 майстрів ліжникарської справи з с. Яворова та 16 – з м. Косова. У 2005 році кластер став переможцем Всеукраїнського конкурсу на право одержання знаку екологічного маркування «Екологічно чисто та безпечно», а у 2010 р. Івано-Франківську обл. визнано базовою для впровадження кластерної моделі розвитку таких промислів з наступним поширенням досвіду створення кластерів в інших регіонах України» [1].

Аналогічні фестивалі, пов'язані з розвитком народних промислів та ремесел, проводять і в інших областях регіону. Фестиваль ковальського мистецтва і народних промислів «Гамора» організовують у с. Лисичево (Закарпаття). Програма фестивалю включає майстер-класи з ковальського мистецтва, роботу з ковальськими технологіями, яким понад 1000 років, конкурси, проведення рицарських боїв клубу історичної реконструкції «Меч Оріона» [12].

Гастрономічний етнофестиваль «Гуцульська бриндза» проводиться у м. Рахів Закарпатської обл. Він спрямований не лише на розвиток вівчарства і туризму, а й на популяризацію культури жителів гірського регіону, представників різних етносів та народів – бойків, лемків, гуцулів, а також румунів, поляків, угорців тощо. Значущими в етнокультурному та етновиховному спрямуванні є етнографічні фестивалі «Проводи отар на полонину» (сmt. Міжгір'я), «Лемківська ватра» (с. Кострино Закарпатської обл.), на яких можна побачити виступи творчих аматорських колективів, виставки виробів народних майстрів з дерева, металу, глини, шкіри, тканини, різноманітні конкурси – найкращого ватага, трембітаря та коломийкаря.

Фестивалі такого формату можуть бути варіантом інноваційної моделі освітньо-культурного кластера (ЗЗСО, центр дозвілля, творча майстерня, заклад вищої освіти, школа народних ремесел. Унікальними прикладами збереження автентичної спадщини горян є фестиваль середньовічної культури «ТуСтань» (с. Урич Сколівського району Львівської обл.); Міжнародний дитячий телевізійний фестиваль «Пісенне джерело» (Сторожинецький район), обласний етнографічний фестиваль «Маланка-Фест», регіональний фестиваль українознавства «Калинові обереги» (Іспаська ЗОШ І-ІІІ ст. імені М. Марфієвича Вижницький район Чернівецької обл.) [3].

Проаналізуємо роботу фольклорно-етнографічного фестивалю-ярмарку «Захарецький Гарчик», оскільки вважаємо, що досвід діяльності педагогічного колективу школи спільно з громадою села Підзахаричі щодо становлення та розвитку соціокультурного простору навчально-виховного комплексу «Перлина Гуцульщини» заслуговує на поширення в інших закладах освіти регіону Українських Карпат (досвід роботи з проблеми «Інноваційний розвиток сільської школи: регіональний компонент» відзначено золотою медаллю V Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2014») [11, с. 330].

Враховуючи унікальність етнокультурної спадщини та природного середовища, творча інтелігенція с. Підзахарчі, яку очолює Ф. Томюк, директор навчально-виховного комплексу «Перлина Гуцульщини» виступила ініціатором збору матеріалів про етнічні джерела гуцульських національних традицій і створила 5 музеїв. У селі функціонує музей народних ремесел, музей етнографії та ремісництва Гуцульщини, музей односельчанки Ксенії Колотило з секретами гуцульської вишивки, родинні школи мистецтв, народний етнографічний колектив «Черемош». Тут збережено автентичні народні традиції (гуцульські свята, родинні забави), а історія гуцульського роду пізнається не лише за підручниками та музейними експонатами, а через безпосередню участь школярів місцевого закладу освіти в побудові генеалогічного дерева роду, опануванні певним видом народної творчості, ремесла, виготовленні різних ремісницьких виробів. На базі цих музейних комплексів з 2001 року проводиться фольклорно-етнографічний фестиваль-ярмарок «Захарецький Гарчик» [11, с. 333].

У рамках фестивалю відбувається міжнародний форум «Партнерство без кордонів», девізом якого є: «Сталий розвиток – це розвиток, який забезпечує потреби нинішнього

покоління без втрат для майбутніх поколінь». У формі дискусій, експозицій, вернісажів, доповідей, презентацій, пленарних засідань науковці, педагогічні працівники, керівники центрів дозвілля, лідери громад і громадських організацій, власники садиб сільського зеленого туризму та іншого бізнес-середовища, представники влади й благодійних фондів Румунії, Польщі, Молдови та України напрацьовують стратегію розумного поведіння людини в довкіллі з метою сталого розвитку регіону [11, с. 334].

Проведення таких заходів сприяє збереженню етнічної культури горян, розвитку народних промислів та ремесел, залучення до їх створення учнів місцевих шкіл та їхніх батьків. Підзахаричівський НВК «Перлина Гуцульщини» Путильського району Чернівецької області бере участь у міжнародному проєкті «Шкільна академія підприємництва», який реалізується за фінансової підтримки Міністерства Закордонних справ Республіки Польща у межах програми закордонної допомоги (2012). У рамках проєкту діє шкільний клуб підприємництва «УСПІХ +», метою роботи якого є впровадження в діяльність НВК сучасних психолого-педагогічних технологій з розвитку підприємництва та проєктивності учнів старших класів (керівник проєкту – вчитель економіки Н. Різун, психологічний супровід – Н. Томнюк) [2].

Цілями шкільного клубу підприємництва «УСПІХ +» визначено формування навичок конкурентоспроможності; самопрезентація навичок підприємницького хисту; розвиток умінь роботи в команді; збагачення та поглиблення знань і вмінь учнів з економічних та сумісних наук; створення сприятливих умов для виховання рішучості, вміння брати на себе відповідальність; розширення співпраці з органами місцевого самоврядування, бізнесовими структурами та громадськими організаціями; формування економічного мислення.

Приклади налагодження співпраці закладу освіти, народних умільців, етнокультурної спадщини і природного середовища засвідчують організацію соціокультурного простору ЗЗСО у гірській місцевості.

Однією з найбільш ефективних моделей функціонування системи освіти стане, на думку Н. Клокар, «створення освітніх кластерів, центрами яких є опорні школи. Освітній кластер розглядається як сукупність суб'єктів освітньої, господарської, громадської діяльності, які добровільно об'єднуються в єдину організаційну структуру, зберігаючи статус юридичних осіб, знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності з метою створення повноцінних умов навчання, виховання й розвитку учнів закладу, забезпечення інноваційного розвитку опорної школи» [4, с. 63].

Враховуючи статутні засади діяльності опорних закладів освіти в гірській місцевості, визначимо провідні принципи організації освітнього кластера гірської школи: автономність і відповідальність; гуманістична спрямованість, колегіальність і публічність прийняття управлінських рішень; громадсько-державне управління; узгодженість та партнерська взаємодія; зворотний зв'язок та комунікація; особистісно орієнтовний підхід [8].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Саме за розбудовою освітніх, культурних кластерів, створенням чітко зорієнтованих на регіональну самобутність освітньо-культурних кластерів, раціональними способами співпраці всіх суб'єктів кластера вбачаємо майбутнє

розвитку та збереження автентичної освітньо-культурної спадщини регіону Українських Карпат як окремого культурного регіону, який визначають «як простір, необхідний і достатній для здійснення і самовідтворення людської життєдіяльності, що має культурний аспект, який представляє собою цілісну ландшафтну систему (що включає природно-географічні, техніко-виробничі та інформаційно-комунікативні компоненти, які взаємодіють між собою), в якій здійснюється первинна ментальна самоідентифікація і духовне самовизначення територіальної громади» [12].

Опорна школа як освітній кластер повинна сприяти налагодженню ефективної співпраці органів місцевої влади і громади; усвідомленню освітньо-виховної місії і цінності опорної школи як центру консолідації зусиль громади, школи і місцевих підприємств з метою проведення демократичних перетворень у громаді. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з підготовкою педагогів до організації освітніх кластерів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ганущак-Єфіменко, Л. М., 2009. Формування промислових кластерів як ефективний напрям розвитку економіки регіону. *Актуальні проблеми економіки*, 11, 151–158.
2. Захарецький гарчик, 2009. *Версії*, 40 (300), 16.
3. *Історична та етнографічна спадщина – частина сталого розвитку туризму на Україні*, 2014. Доступно: <<http://heritage-ua-ro.org/objects>>.
4. Клокар, Н, 2008. Розвиток інформаційно-навчального середовища освітньої системи регіону в контексті забезпечення рівного доступу до якісної освіти. *Народна освіта*, 3 (6). Доступно: <<http://www.narodnaosvita.kiev.ua>>.
5. Корчагина, Н. А., 2009. Образовательные кластеры как основа повышения конкурентоспособности учебных заведений *Управление и высокие технологии: Прикаспийский журнал*, 3 (7), 78–84.
6. Ліцей імені Богдана Лепкого Дрогобицької міської ради Львівської області. Офіційний сайт ЗЗСО, 2018. Доступно: <<https://dr-gimnasium.e-schools.info/>>.
7. П'ятницька, Г. Т., 2016. Науково-освітні кластери: відмітні характеристики та передумови розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 3, 191–207. Доступно: <<http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>>.
8. Положення про опорний заклад освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 червня 2019 р. № 532. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-%D0%BF>>.
9. Рудишин, С., 2011. Філософські основи екологічної освіти: генезис, сучасні тенденції розвитку. *Філософія освіти*, 1–2 (10), 375–387.
10. Семенов, Г. А., 2006. Національний кластер – новий шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України. *Вісник економічної науки України*, 1, 127–133.

11. Томюк, Ф., 2014. Національне виховання школярів в умовах регіональної етнографічної самобутності. *Збірник наукових праць IV українського педагогічного конгресу*, Львів: Сполом, 668.

12. Фестиваль ковальського мистецтва та народних промислів «Гамора», 2018. Доступно: <<https://zakfolkcenter.info/publ/festyvali/rajonnyj-festyval-kovalskogo-mystetstva-ta-/2018-08-12-1311>>.

13. Червінська, І.Б., 2020. Соціокультурний простір гірської школи як історичне, етносоціальне, освітньо-культурне явище та предмет наукових студій. *Гірська школа Українських Карпат*, 23, 148–153. doi: 10.15330/msuc.2020.23.148-153.

14. Чернишова, Є., 2012. Освітні кластери: регіональний аспект формування кадрового потенціалу навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти. *Постметодика*, 3 (106), 36–46.

15. Chervinska, I., Atamaniuk, Ya, Chervinskyi, A., 2021. Psychological and pedagogical mechanisms development of gifted students on geography lessons in the conditions of mountain environment. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 253–258, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.37>.

CLUSTER APPROACH TO DEVELOPMENT OF INNOVATIVE INSTITUTIONS OF EDUCATION

Inna Chervinska,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Pedagogy of Primary Education
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0745-1413>
inna.chervinska@pnu.edu.ua

Abstract. The article reveals the essence of the cluster approach to the formation and development of innovative institutions of general secondary education in a mountain environment. It is emphasized that space is connected with the components of human life, the categories of meanings of human life. It is emphasized that the educational cluster is a pedagogical reality, which is manifested where education is a system-creating and resource-saving factor of human development. The author points out those innovative educational institutions, responding to the challenges of modern society, become real co-creators of a holistic socio-cultural space of a particular region, and not just institutions that implement certain standards or innovative concepts of educational activities. It is indicated that the educational space means a specific space, close to each child, through which he or she is included in the cultural ties of society and where he acquires the first experience of independent research and development of subject competence.

The purpose of the article is to reveal the specifics of the cluster approach to the development of innovative institutions of general secondary education.

The task of the article is to characterize the essence of clusters in the education system of the region; to determine the specifics of the cluster approach to the activities of innovative educational institutions; to reveal the potential of the cluster approach and show the prospects for its further development. It is pointed out that the educational cluster is understood as an integral network of producers and consumers of educational services and technologies, the activity of which is based on the positive synergetic effects of the educational agglomeration. The principles of organization of the educational cluster of the mountain school are determined, taking into account the statutory principles of activity of basic educational institutions. The guiding principles include: autonomy and responsibility; humanistic orientation, collegiality and publicity of managerial decisions; public administration; coherence and partnership; feedback and communication; child-centeredness and personality-oriented approach. It is noted that the activities of the educational cluster contribute to the establishment of effective cooperation between local authorities and the community; awareness of the educational mission and value of the support school as a Center for consolidating the efforts of the community, schools and local businesses to carry out democratic educational transformations in the community.

Keywords: cluster; innovative educational institution; cluster approach; socio-cultural space; basic educational institution.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Hanushchak-Yefimenko, L. M., 2009. Formuvannya promyslovykh klasteriv yak efektyvnyi napriam rozvytku ekonomiky rehionu. [Formation of industrial clusters as an effective direction of economic development of the region], *Aktualni problemy ekonomiky – Current economic problems*, 11, 151–158.
2. Zakharetskyi Harchyk, 2009. *Versi – Versions*, 40 (300), 3.
3. *Istorychna ta etnografichna spadshchyna – chastyna staloho rozvytku turyzmu na Ukraini*, 2008 [Historical and ethnographic heritage – part of the sustainable development of tourism in Ukraine]. Dostupno: <<http://heritage-ua-ro.org/objects>>.
4. Klokar, N., 2008. Rozvytok informatsiino-navchalnoho seredovyscha osvitoi systemy rehionu v konteksti zabezpechennia rivnogo dostupu do yakisnoi osvity [Development of information and educational environment of the educational system of the region in the context of ensuring equal access to quality education], *Narodna osvita – Public education*, 3 (6). Dostupno: <<http://www.narodnaosvita.kiev.ua>>.
5. Korchahyna, N. A., 2009. Obrazovatelnie klasteri kak osnova povisheniya konkurentosposobnosti uchebnikh zavedenyi [Educational clusters as a basis for increasing the competitiveness of educational institutions], *Upravlenye y visokye tekhnolohyy: Prysaspiyskiy zhurnal – Caspian Journal*, 3 (7), 78–84.
6. *Litsei imeni Bohdana Lepkoho Drohobytsoi miskoi rady Lvivskoi oblasti*, 2019. [Lyceum named after Bohdan Lepky of Drohobych City Council of Lviv Region], *Ofitsiyniy sait ZZSO*. Dostupno: <<https://dr-gimnasium.e-schools.info/>>.

7. Piatnytska, H. T., 2016. Naukovo-osvitni klasteri: vidmitni kharakterystyky ta peredumovy rozvytku [Scientific and educational clusters: distinctive characteristics and prerequisites for development], *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*, 3, 191–207. Dostupno: <<http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>>.
8. Polozhennia pro oporny zaklad osvity. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2019 [Regulations on the basic educational institution. Approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine], 532. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-%D0%BF>>.
9. Rudyshyn, S., 2011. Filosofski osnovy ekolohichnoi osvity: henezys, suchasni tendentsii rozvytku. [National cluster – a new way to accelerate economic and innovative growth in Ukraine], *Filosofii osvity – Filosofii osvity*, 1–2 (10), 375–387.
10. Semenova, H. A., Bohma, O.S., 2006. Natsionalnyi klaster – novyi shliakh dlia pryskorennia ekonomichnoho ta innovatsiinoho zrostannia Ukrainy [National cluster – a new way to accelerate economic and innovative growth in Ukraine], *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1, 127–133.
11. Tomiuk, F., 2014. Natsionalne vykhovannia shkoliariv v umovakh rehionalnoi etnografichnoi samobutnosti [National education of schoolchildren in terms of regional ethnographic identity], *Zbirnyk naukovykh prats IV ukrainskoho pedahohichnoho konhresu*. Lviv: Spolom, 668.
12. Festyval kovalskoho mystetstva ta narodnykh promysliv «Hamora», 2018. [Festival of blacksmith art and folk crafts "Gamora"]. Dostupno: <<https://zakfolkcenter.info/publ/festyvali/rajonnyj-festyval-kovalskogo-mystetstva-ta-/2018-08-12-1311>>.
13. Chervinska, I. B., 2020. Sotsiokulturnyi prostir hirskei shkoly yak istorychne, etnosotsialne, osvitno-kulturne yavyshe ta predmet naukovykh studii [Sociocultural space of the mountain school as a historical, ethnosocial, educational and cultural phenomenon and the subject of scientific studies]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 23, 148–153. doi: 10.15330/msuc.2020.23.148-153.
14. Chernyshova, Ye., 2012. Osvitni klasteri: rehionalnyi aspekt formuvannia kadrovoho potentsialu navchalnykh zakladiv systemy pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Educational clusters: the regional aspect of the formation of human resources of educational institutions of postgraduate pedagogical education], *Postmetodyka – Postmethodology*, 3 (106), 36–46.
15. Chervinska, I., Atamaniuk, Ya, el. Chervinskyi, A., 2021. Psychological and pedagogical mechanisms development of gifted students on geography lessons in the conditions of mountain environment [Psychological and pedagogical mechanisms development of gifted students on geography lessons in the conditions of mountain environment], *Acta Paedagogica Volynienses - Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 253–258. doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.37>.

Розділ 2

**ДОШКІЛЬНА ТА
ПОЧАТКОВА ОСВІТА:
АДАПТИВНІ ЗАСАДИ
ПІДГОТОВКИ ТА
НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ
ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ**

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-107-122>

УДК: 378.01/09

Бахмат Наталія Валеріївна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6248-8468>

bahger.teacher@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розглянуто сучасні підходи формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів. Проаналізовано сучасні вимоги до формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності на уроках математики в початковій школі; уточнено зміст поняття «фінансова грамотність», під яким ми розуміємо сукупність базових знань у галузі фінансів, банківської справи, страхування, а також бюджетування особистих фінансів, які дозволяють особистості правильно підбирати необхідний фінансовий продукт чи послугу, оцінювати фінансову ситуацію в сім'ї, брати на себе фінансові зобов'язання та оцінювати пов'язанні з ними ризики, накопичувати заощадження та визначати сумнівних (шахрайських) схем щодо інвестування власних коштів та заощаджень.

Встановлено, що основними методологічними підходами до формування підприємливості та фінансової грамотності у молодших школярів виступають компетентнісний, особистісно-діяльнісний, практико-орієнтований, контекстний, інтегративний та суб'єктний підходи.

Визначено, що серед ефективних методів формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі вчителі початкової ланки вбачають: «Один – два – разом», «Дерево рішень», «Мозковий штурм», «Міні дослідження».

Обґрунтовано, що наявність завдань економічного змісту під час уроків математики у початковій школі сприяє отриманню основ фінансової грамотності, вносить практичну спрямованість і реалізує впровадження Концепції «Нова українська школа» щодо формування однієї з базових компетентностей – підприємливості і фінансова грамотність.

Доведено, що формування фінансової грамотності та підприємницької компетентності під час вивчення математики молодшими школярами дає позитивні результати, оскільки: економічні знання корисні та доступні для засвоєння учнями 1-4 класів, цікаві дітям, батькам і педагогам; починаючи навчатися у початковій школі, дитина робить перші кроки у доросле життя, щоб

вона не розгубилася в ньому і стала у майбутньому фінансово благополучною особистістю їй необхідно засвоїти фундаментальні знання з фінансової грамотності та набуті підприємницькі навички; отримавши фінансові знання та підприємницькі навички, дитина зможе усвідомлено подумати про своє майбутнє. При управлінні особистими фінансами вона зможе приймати розумні рішення, формувати правильні фінансові та підприємницькі звички і використовувати свої знання на практиці.

Ключові слова: підприємницька компетентність; інтерактивні методи навчання; фінанси; завдання економічного змісту; підприємницькі навички.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У переліку ключових компетентностей випускника Нової української школи окреме місце посідає підприємливість і фінансова грамотність, адже виховання нового покоління на засадах економічного розвитку та фінансової грамотності є головною метою кожної розвиненої країни.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа», починаючи з 2016 р., введено наскрізну лінію «Підприємливість та фінансова грамотність», яка «...допоможе дітям розуміти практичні аспекти фінансових питань (поняття заощаджень, інвестицій, позик тощо), а разом впливатиме на розвиток лідерських якостей та вміння адаптуватися до змін» [9].

Заклад загальної середньої освіти сьогодні має готувати випускника як конкурентоспроможну особистість, здатну використовувати здобуті знання для успішної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя. Підприємливість і фінансова грамотність, як зазначено в Державному Стандарті базової середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, належить до ключових компетентностей, на розвиток яких орієнтується Нова українська школа.

Вчені вважають, що найкращим етапом життєвого циклу особистості, на якому вона може здобути якісні фундаментальні навички фінансової грамотності та сформується базовий рівень підприємницької компетентності, є етап здобуття освіти у закладі загальної середньої освіти, оскільки в сучасному світі діти значно раніше стикаються з грошима, розуміють їх значення та вчаться заробляти, а заклад має допомагати здобувачам освіти починати адаптацію до активного життя за умов ринку та економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування компетентності в сфері підприємництва та фінансової грамотності на різних рівнях освіти розглянута в дослідженнях: Н. Городоцької, Т. Елісіної, Н. Шевіріна та ін. (заклади загальної середньої освіти); В. Анісімова, М. Савіної, І. Смирнової, О. Читаєвої та ін. (професійна освіта, на рівні професійних коледжів та центрів ПТО); Є. Барижікової, А. Іванової, С. Кулікової, М. Нікулаєвої, Л. Семушина та ін. (підготовка

фахових молодших бакалаврів); М. Меліхової, Т. Обухової, І. Федорової та ін. (на рівні закладу вищої освіти).

Економічна підготовка до підприємницької діяльності представлена роботами О. Ануфрієвої, А. Велігона, О. Смірнова та ін.

Проблема фінансової грамотності набула широкої актуальності та досліджується багатьма науковцями. Питання підвищення фінансової грамотності розглянуті в роботах як науковців-економістів, так і науковців-педагогів з питань теорії і методики професійної освіти та методик викладання дисциплін математичного циклу. Активно цю тему досліджували зарубіжні вчені А. Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл, які приділяли велику увагу формуванню фінансової грамотності у здобувачів освіти різного віку.

У цілому, питання підвищення фінансової грамотності населення в Україні розглянуто в роботах таких вітчизняних учених, як Т. Кізими, А. Незнамова, Б. Приходько, Н. Славянської, І. Соркіна, Т. Смовженко та ін. Особливості інформаційної підготовки майбутніх підприємців та фінансистів досліджувалися С. Бешенковим, О. Владико, О. Дубініною, А. Волоховим, Н. Молотковою та ін. Підготовка підприємців у різних сферах професійної діяльності вивчалася Н. Анохіною, Р. Байбі, М. Блюм, Р. Коробковим, М. Ньюшенковою та ін.

Психологічні аспекти підготовки до підприємницької діяльності розглядалися у наукових роботах Д. Аміряна, Л. Бурцевої, Є. Дячкова, О. Привалової, Л. Шураєва та ін.

Проблеми формування професійної компетентності здобувачів освіти з огляду на розвиток у них підприємницьких здібностей вивчено у роботах О. Брусенцевої, Т. Бурлаєнко, О. Гури, М. Морозової, О. Мурашко, О. Постоевої, О. Шпака та ін.

Широкий спектр наукових праць з проблеми дослідження підтверджує той факт, що тема формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі є актуальною та своєчасною, а деякі її аспекти потребують більш детального вивчення..

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – проаналізувати наукові здобутки щодо формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** статті:

- здійснити аналіз наукових здобутків щодо формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі;
- уточнити сутність поняття «фінансова грамотність»;
- визначити ефективні підходи та методи щодо формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Розвиток людства відбувається настільки швидко та інтенсивно, що складно часом перебудуватися та «вижити» в умовах нестабільної економічної та фінансової ситуації. Кризи та дефолти постійно змінюють наше життя, перебудовуючи його на кшталт «злетів» і «падінь». Сьогодні велика кількість дорослого населення багатьох країн зіткнулися з проблемою невміння керувати своїми фінансовими потоками і як висновок – їх не навчали цьому цілеспрямовано, і вони не можуть сформулювати правильне ставлення до грошей у своїх дітей. Тому дуже часто можна спостерігати ситуацію, коли дитина просить батьків купити їй у магазині іграшку, не розуміючи, що вона дуже дорога для цієї сім'ї. Для того, щоби дитина розуміла, у якій фінансовій ситуації знаходиться родина, бажано не лише у закладі освіти, а й удома говорити про це.

Уміння управляти фінансовими потоками та підприємницька компетентність – це не вроджена здатність особистості, це набута система уявлень, цінностей і сформованих звичок.

У своїй статті М. Студілко, асоційований партнер сервісу фінансового планування життя iPlan.ua., зазначає, що «фінансова грамотність – це набір підходів, правил та практик, дотримуючись яких ми можемо настільки ефективно керувати своїми фінансовими потоками, що це дозволить ставати багатшими, досягати поставлених цілей та не знижувати звичний рівень життя навіть у зрілому віці [6].

У вільній енциклопедії «Вікіпедія» фінансова грамотність визначається як «володіння набором навичок та знань, що дозволяють людині приймати обґрунтовані та ефективні рішення маючи певні власні фінансові ресурси» [11].

В інших джерелах трактується, що «фінансова грамотність – це вміння управляти фінансовими потоками (доходами і витратами), грамотно розподіляти гроші, тобто жити за коштами і правильно примножувати наявний капітал» [4].

International Network on Financial Education (OECD/INFE) визначає фінансову грамотність як «комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, необхідних для ухвалення важливих фінансових рішень та для досягнення особистого фінансового добробуту» [13].

У своїх дослідженнях Т. Кізіма визначає поняття «фінансова грамотність» як «сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень» [3].

За даними Міжрегіональної громадської організації «Junior Achievement», фінансову грамотність визначають як здатність приймати обґрунтовані рішення і здійснювати ефективні дії в сферах, що мають відношення до управління фінансами, для реалізації життєвих цілей і планів у поточний момент та майбутні періоди.

На думку Т. Смовженко, фінансова освіченість допомагає зрозуміти ключові фінансові поняття і використовувати їх для прийняття рішень про доходи, витрати і заощадження для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету,

нагромадження коштів на майбутні цілі тощо. Фінансова культура – знання, навички та відношення, необхідні для забезпечення відповідальної фінансової поведінки та підвищення фінансової інклюзії українців. Її компоненти – це цілий набір культур: податкова, кредитна, пенсійна тощо.

Під фінансовою обізнаністю авторка пропонує розуміти наявність у людини певного рівня фінансових знань та навичок, що формують її відповідний рівень компетентності з фінансових питань, тобто фінансову компетентність [7]

На нашу думку, фінансова грамотність – це поняття, що виходить за межі політичних, географічних та соціально-економічних кордонів і визначаються високим рівнем знань, умінь та навичок особистості розподіляти вміло свої власні фінансові потоки. Ми вважаємо, що високий економічний рівень країни залежить від розуміння особистістю фінансових та практичних питань які виникають в середні країні так і за її межами.

Отже, спираючись на аналіз наукових праць з питань фінансової грамотності, ми визначаємо, що *фінансова грамотність – це сукупність базових знань у галузі фінансів, банківської справи, страхування, а також бюджетування особистих фінансів, які дозволяють людині правильно підбирати необхідний фінансовий продукт чи послугу, тверезо оцінювати, брати на себе ризики, що можуть виникнути під час їх використання, грамотно накопичувати заощадження та визначати сумнівні (шахрайські) схеми вкладення грошей.*

Дослідження фінансової грамотності населення, яке було проведене ще у 2008 р. за підтримки фонду Merrill Lynch & CO Foundation [12], виявило, що 48 % учнів випускних класів американських шкіл можуть правильно відповісти на питання про фінансову грамотність. Близько 9 мільйонів учнів страждають на «фінансову фобію» і «стороняться будь-якої фінансової інформації – від стану банківських рахунків до заощаджень та страхування», було встановлено, що 42% американських батьків ніколи не обговорюють питання, пов'язані із фінансами зі своїми дітьми.

За даними Світового банку, 44 країни світу схвалили стратегію фінансової грамотності, а у 27 країнах цей документ знаходиться на етапі розробки [14] .

У ст. 12 Закону України «Про освіту» регламентується, що «...метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості...досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей...підприємливості і фінансова грамотність» [1]

Ученими було встановлено, щоби повною мірою брати участь у світовій економіці, люди повинні мати доступ до фінансових послуг і розуміти, як ними користуватися на базовому та більш просунутому рівнях. У країнах, що розвиваються, найбільш гостро стоїть проблема доступу до банківських інструментів, які допомагають зберігати та інвестувати вільні кошти.

Фінансова грамотність населення, як і будь-яка інша, формується впродовж тривалого часу з урахуванням принципу «від простого до складного», в процесі багаторазового повторення і закріплення, яке спрямоване на практичне застосування набутих знань і навичок. Формування фінансової грамотності, починаючи з раннього

віку, допоможе особистості уникнути багатьох помилок в дорослому житті, а також закладе фундамент фінансової безпеки та благополуччя впродовж життя.

Формування фінансової грамотності молодших школярів – це важливий засіб довгострокового «оздоровлення» світової фінансової системи, ефективний процес, що сприяє підвищенню стандартів якості життя та економічної безпеки населення країни.

Сучасні діти, зокрема молодші школярі, є активними споживачами і все більше їх увагу привертають роздрібні торгові мережі, виробники реклами та банківських послуг. У подібній ситуації недолік розуміння та практичних навичок у сфері споживання, заощадження, планування та кредитування може призвести до необдуманих рішень та необачних вчинків у майбутньому, за які доведеться розплачуватися впродовж багатьох років, а може і всього життя.

Тому, сформувати таку компетентність у молодших школярів як підприємливість і фінансова грамотність – важливе та необхідне завдання сучасної освіти.

Сучасний світ неможливо уявити без фінансів. Вони забезпечують функціонування усіх сфер суспільства. Використання фінансової інформації, застосування фінансових знань є необхідними елементами будь-якого напряму діяльності людини. Фінансова обізнаність допомагає зрозуміти ключові фінансові поняття та використовувати їх для прийняття рішень про доходи, витрати і заощадження, для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, нагромадження коштів на майбутні цілі тощо. Фінансово грамотні люди більшою мірою захищені від фінансових ризиків і непередбачуваних ситуацій. Вони відповідальніше ставляться до управління особистими фінансами, здатні підвищувати добробут за рахунок розподілу наявних грошових ресурсів і планування майбутніх витрат [2].

Бути підприємцем або підприємницею – це брати на себе відповідальність, постійно вчитися, ухвалювати рішення та розуміти, що для успіху потрібно багато працювати. Це парадигма мислення «є проблема, і я розберуся, як її вирішити» замість «у цій проблемі винні сусіди / влада / весь світ, і нічого не поробиш».

International Network on Financial Education (OECD/INFE) регламентує [10], що формування підприємницького мислення, особливо через освіту та навчання має низку переваг, зокрема – це розвиток дітей, а відповідно громади й держави надалі.

Згідно з дослідженням USAID «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні» [5] рівень фінансової грамотності в Україні залишається найнижчим у молоді віком 18-24 роки. Для створення бізнесу бракує базових знань із планування, пошуку ідей, роботи в команді та ще безлічі інших навичок.

Отже, як зазначалося вище, навчання молодших школярів фінансовій грамотності та розвиток у них підприємливості є важливим аспектом побудови економічно розвинутої держави.

Вважаємо, що основними методологічними підходами до формування підприємливості та фінансової грамотності у молодших школярів є компетентнісний, особистісно-діяльнісний, практико-орієнтований, контекстний, інтегративний і суб'єктний підходи.

Компетентнісний підхід виступає як основа для визначення сутності фінансової грамотності, її структури та змісту, а також місця у системі компетенцій випускника закладу загальної середньої освіти.

У межах *особистісно-діялісного підходу* особистість сприймається як суб'єкт діяльності, яка, спілкуючись з іншими людьми, визначає характер своєї діяльності та спілкування. Особистісно-діялісний підхід до формування підприємливості та фінансової грамотності у молодших школярів передбачає, що в центрі навчання знаходиться саме той, хто навчається – його мотиви, цілі, його неповторний психологічний склад, тобто учень (здобувач освіти) як особистість. Виходячи з інтересів учня, рівня його знань та вмінь, педагог визначає навчальну мету уроку та формує, спрямовує та коригує весь освітній процес з метою розвитку особистості учня. Відповідно, мета кожного уроку за реалізації особистісно-діялісного підходу формується з позиції кожного конкретного учня та всього класу в цілому.

Контекстний підхід забезпечує інтеграцію освітнього процесу з реальним життям та орієнтує на використання фінансового контексту як змістовну основу для застосування знань, умінь і способів діяльності в інших предметних областях.

Сутність *практико-орієнтованого підходу* до навчання фінансової грамотності полягає у побудові освітнього процесу на основі єдності емоційного та логічного компонентів змісту; набуття нових підприємницьких і фінансових знань та формування практичного досвіду їх використання при вирішенні життєво важливих завдань і проблем; емоційного та пізнавального насичення творчого пошуку учнів. Використання практико-орієнтованого підходу дозволяє розкрити зв'язки між фінансовими знаннями та повсякденним життям особистості, проблемами, що постають перед нею у процесі життєдіяльності.

Інтегративний підхід реалізується в організації процесу формування підприємливості та фінансової грамотності, що передбачає взаємодію закладів освіти, представників підприємницької спільноти, професійних учасників фінансового ринку, громадських і некомерційних організацій, батьківського співтовариства, ЗМІ, а також використання різноманітних форм освітнього процесу.

Суб'єктний підхід має на увазі, що в процесі формування підприємливості та фінансової грамотності молодших школярів будуть створені умови для їх особистісного розвитку, що виражається в здатності успішно адаптуватися в освітню, соціокультурну ситуацію, що постійно змінюється, їх потреби у прояві активності та самостійності, в усвідомленні ними відповідальності за свій розвиток. Суб'єктність пов'язана зі здатністю перетворювати власну життєдіяльність та свою освіту на предмет практичного перетворення та вдосконалення.

Отже, для успішного засвоєння економічного матеріалу в середній і старшій школі необхідно починати готувати дітей до виконання економічних та фінансових завдань вже з початкової ланки освіти. При вивченні основ підприємливості та фінансової грамотності на уроках математики передбачається переважання активних та інтерактивних методів навчання. Ми пропонуємо використовувати такі.

Мозаїка. Цей метод може бути використаний при відповіді на запитання або вирішення задач. Алгоритм застосування методу:

- Клас поділяється на групи. У кожній групі кількість учнів відповідає кількості завдань.
- Членам групи випадковим чином (наприклад, на кожному столі лежать картки з номерами вниз) присвоюються номери, що відповідає номеру завдання / задачі.
- Учні пересідають таким чином, щоби за одним столом опинилися гравці з однаковими номерами, які разом вирішують одне / одну або кілька завдань / задач, які відповідають їх номерам.
- Усі повертаються до своїх команд, і кожен «експерт» (учасник) представляє своє завдання іншим членам команди.
- З кожної команди до дошки викликають спікерів для розв'язання завдань / задач, у яких вони не були експертами (учасниками).

«Один – два – разом». За використання цього методу тестові завдання з відкритою відповіддю, завдання, пов'язані з поясненням сенсу (наприклад, математичні визначення, текстові задачі), можуть виконуватися в групах таким чином. На першому етапі кожен член групи пише власну відповідь, далі учні об'єднуються по двоє у групи і на основі індивідуальних відповідей складають загальну відповідь від групи, намагаючись не втратити ідеї кожного. На наступному кроці створюють групу з двох або трьох пар і виробляють спільну відповідь. За цією методикою може бути розроблений ескіз постера або алгоритм розв'язку задачі, якщо він виконується групою. І тут краще обмежитися чотирма учасниками.

Дерево рішень. При виконанні завдань із класифікації, наприклад товарів та послуг, або прийняття рішень, наприклад, вибір варіанта сімейного відпочинку, можна побудувати дерево рішень. Воно зазвичай будується вершиною донизу.

Мозковий штурм. У групових проєктах, наприклад, організації свята в класі, ефективно починати роботу з мозкового штурму. Залежно від кількості учасників ідеї можуть висуватися індивідуально або від групи. Роль ведучого, обов'язком якого є фіксування ідей, може виконувати вчитель чи учень. На першому етапі важливо чітко сформулювати проблему, яка має бути вирішена. На другому етапі ідеї висувуються, фіксуються, оцінюються та з математичними розрахунками. Число ідей не обмежене. Третій етап присвячений групуванню ідей, близьких за змістом, оцінкою та відбором.

Міні-дослідження. Оскільки метою занять з підприємливості та фінансової грамотності є залучення здобувачів початкової освіти до реального життя, формування активної життєвої позиції та відповідальності, дослідницька діяльність є, на нашу думку, найефективнішим методом навчання. Будь-яке дослідження передбачає визначення мети, збирання, обробку та аналіз інформації, оцінку отриманих результатів. Природньо,

що молодші школярі 2–4 класів перебувають на різних етапах освоєння цієї діяльності. Для проведення міні-дослідження використовується одне джерело, результати подаються у простій формі, наприклад, у вигляді таблиці або короткого тексту.

Кейс. Навчальні кейси, що використовуються в початковій школі, відрізняються від університетських кейсів, які передбачають розробку ситуації з наступними покроковими змінами, що залежать від прийнятих рішень. Говорячи про навчальний кейс, мається на увазі ситуація із реального життя з розробленими до неї питаннями. Для молодших школярів ситуація може бути наближеною до реальної, але спрощеною.

Аукціон. Перевірка знань та вміння логічно мислити. Ця гра мотивує навіть особливо успішних учнів. Гра проходить за такими правилами:

- у кожного учасника на початку гри 100 балів (окулярів, фунтиків, тугриків тощо);
- право відповіді питання купується;
- стартова ціна простого питання – 5 балів, складного – 10 балів;
- ціна може змінюватись з кожним кроком на 5 балів;
- остаточна ціна визначається внаслідок торгів;
- за правильної відповіді ціна питання додається до балів того, хто відповідав,

за неправильної – віднімається. Роль учасника аукціону можуть виконувати як вчитель, так і учень. Окрім них необхідна комісія з кількох осіб (кількість залежить від кількості учасників), яка перевірятиме нарахування балів самими учасниками гри або буде вести власні підрахунки.

Діаграма зв'язків (інтелект-карта, ментальна карта, картка пам'яті, карта розуму, mind-map). Mind-map (ментальна карта, або картка пам'яті) – спосіб схематичного зображення якоїсь ідеї чи системи. В перекладах українською мовою термін може звучати по-різному: карта розуму, карта пам'яті, інтелект-карта, майнд-меп.

Ця техніка дозволяє наочно показати зв'язки між окремими компонентами у вигляді «дерева». Цей спосіб активно застосовується при навчанні та мозкових штурмах. Діаграма зв'язків може бути побудована у будь-якій темі з підприємливості та фінансової грамотності: функції грошей, доходи, витрати, сімейний бюджет тощо. Діаграми можна будувати вручну, ілюструвати власними малюнками, готовими картинками. Існують комп'ютерні програми побудови діаграм. Спеціально для дітей молодшого віку є програма Kidspiration (i-Pad).

Для певного класу з урахуванням рівня підготовки учнів педагог має можливість самостійно підібрати метод роз'яснення матеріалу з фінансової грамотності на уроці математики.

Під час дослідження нами було проведено опитування за допомогою Google-forms серед вчителів початкових класів з метою визначення більш ефективного із запропонованих нами вище методів і підходів до формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. В опитуванні взяло участь 27 вчителів із різних регіонів України. Респондентам пропонувалося дати відповідь на питання: «Визначте за шкалою від 1 до 5 ефективність використання методу для формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики»

в початковій школі». За результатами опитування було встановлено, що вчителі відають перевагу методам «Один – два – разом» (63 %), «Дерево рішень» (56%), «Мозковий штурм» (52%), «Міні дослідження» (51,9). Інші вище запропоновані нами методи отримали більш низькі оцінки за шкалою від 1 до 5. Результати опитування представлені на рисунках 1-4.

Визначте за шкалою від 1 до 5 ефективність використання методу «Один – два – разом» при формуванні підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі

27 відповідей

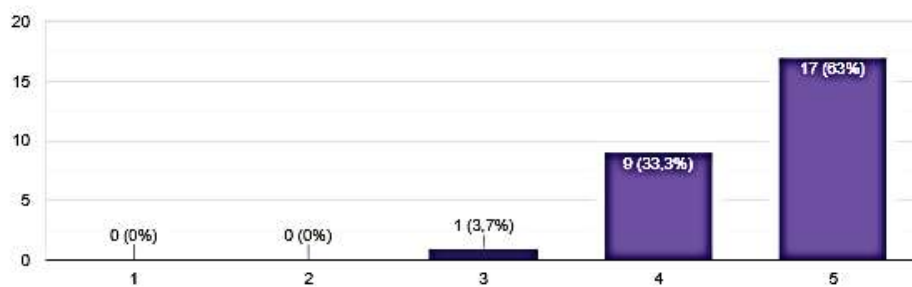

Рис.1. Результати опитування вчителів молодших класів щодо визначення ефективних методів та підходів формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики

Отже, враховуючи вище зазначене, можемо стверджувати, що формування підприємливості та фінансової грамотності може відбуватися на уроках математики, де молодші школярі отримують елементарні уявлення про види власності, сімейні доходи і витрати, розумні витрати, кишенькові гроші і раціональне їх витрачання, вартість шкільного майна. Вже в початкових класах здобувачі освіти починають освоєння основних термінів з економіки, а саме: власність, виробництво, торгівля, товар, ринок, гроші, ціна та ін.

Визначте за шкалою від 1 до 5 ефективність використання методу «Дерево рішень» при формуванні підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі

25 відповідей

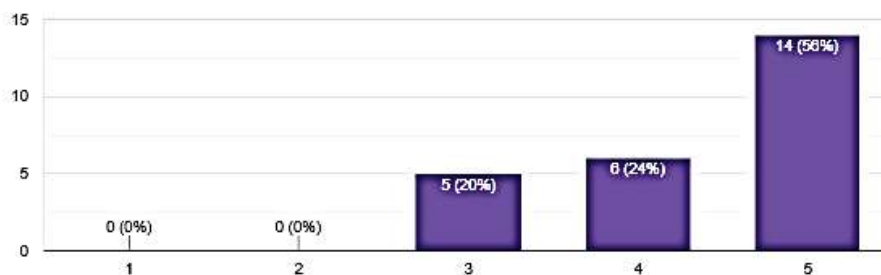

Рис. 2. Результати опитування вчителів початкових класів щодо визначення ефективних методів та підходів формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики

Визначте за шкалою від 1 до 5 ефективність використання методу «Мозковий штурм» при формуванні підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі

25 відповідей

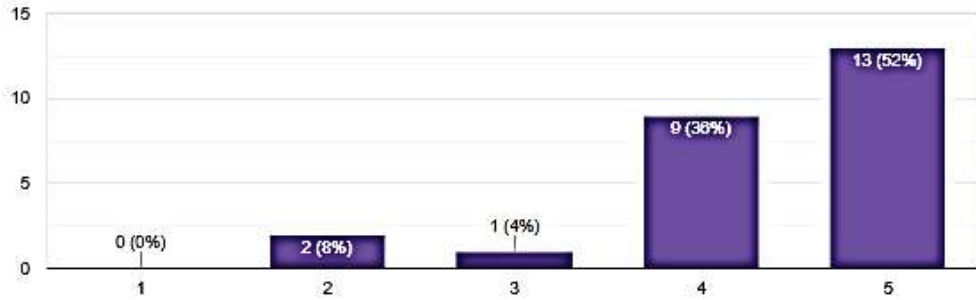

Рис. 3. Результати опитування вчителів молодших класів щодо визначення ефективних методів та підходів формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики

Визначте за шкалою від 1 до 5 ефективність використання методу «Міні дослідження» при формуванні підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі

27 відповідей

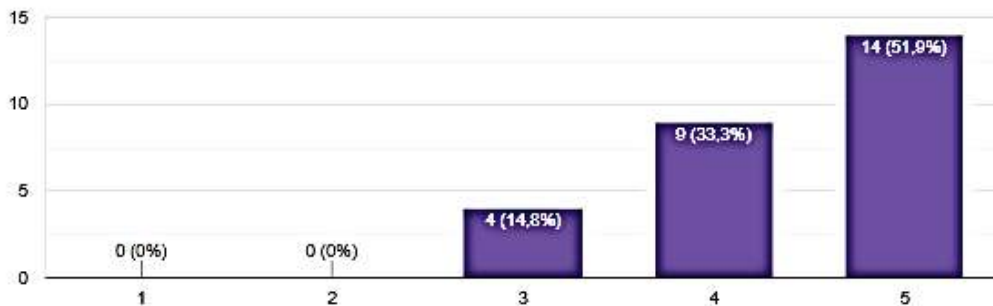

Рис. 4. Результати опитування вчителів молодших класів щодо визначення ефективних методів та підходів формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики

Наразі вважаємо за потрібне розглянути зміст тем із підприємливості та фінансової грамотності у курсі математика в початковій школі (для 1-4 класів) (автор: О. Муравіна).

У 1 класі учні знайомляться з числами, цифрами для запису цих чисел; одночасно вони знайомляться з одиницями виміру вартості – копійкою, гривнею, монетами номіналом 10, 25, 50 копійок, 1, 5, 10, 20 гривень. У цьому віці діти повинні навчитися перераховувати та відбирати монети для оплати будь-якого продукту в межах 20.

У 2 класі вводиться поняття фінансів, їх функції: міра вартості, засіб звернення, засіб платежу, засіб накопичення. Здобувачі освіти далі продовжують розширювати свої знання про грошові знаки: з'являються монети та купюри в межах 100 грн., оскільки рахунок у другому класі йде в межах 100. Навчаються переводити гривні в копійки і назад. З'являється ціна товару, кількість, вартість покупки. Учні вирішують завдання на вартість товару, оплату товару, отримання здачі. У 2 класі ведеться вже розмова про кишенькові гроші, що у дитини є якісь кишенькові гроші, які вона може витратити, наприклад, на обіди.

У 3 класі учні знайомляться з грошовими знаками: монетами, купюрами вартості 1000 грн., вчать переводити гривні в копійки і назад. Починають користуватися формулою вартості покупки: $\text{ціна} \times \text{кількість} = \text{вартість}$. Розв'язуються різні види завдань на перебування ціни, кількості та вартості товару. Кишенькові гроші вже можуть бути близько 100 гривень. Дитина повинна добре розумітися на цінах на продукти харчування, канцелярські товари тощо.

У 4 класі учні продовжують вчитися переводити гривні в копійки та назад. За допомогою формули вартості покупки вони розв'язують різні види завдань на знаходження ціни, кількості та вартості товару. У 4 класі з'являються нові поняття: стаття видатків та доходів сім'ї, сімейний бюджет, планування сімейного бюджету. До кінця 4 класу дитина повинна добре розуміти, скільки коштує одяг, взуття тощо.

Також, на уроках математики доречно практикувати проведення хвилинок «Цікава математика» на економічні теми, під час яких учні вчать розраховувати раціональні витрати на власні покупки, планують та економічно розраховують витрати на ремонт у квартирі чи будинку, знайомляться з формуванням цін на товари, поняттям «витрати»; розв'язують задачі фінансового змісту; закріплюють економічні терміни такі як, «заробітна плата», «вартість», «прибуток», «збитки», «дарунок» та ін. [8].

Отже, сьогодні система освіти націлена насамперед на комплексне освоєння практичних інструментів школярами з фінансової грамотності, які допомагають здобувачам освіти реалізуватися у житті, засвоїти необхідні навички, ставати багатогранними, всебічно розвиненими особистостями.

Наявність завдань з економічним змістом під час уроків математики у початковій школі сприяє отриманню основ фінансової грамотності, вносить практичну спрямованість та реалізує впровадження Концепції «Нова українська школа» щодо формування однієї з базових компетентностей – підприємливості та фінансової грамотності.

Враховуючи вище зазначене, можна стверджувати, що формування підприємливості та фінансової грамотності під час вивчення математики молодшими школярами дає позитивні результати, оскільки:

– економічні знання корисні та доступні для засвоєння учнями 1-4 класів, цікаві дітям, батькам та педагогам;

– починаючи навчатися у початковій школі, дитина робить перші кроки в доросле життя. Щоби вона не розгубилася в ньому і стала у майбутньому фінансово благополучною особистістю, їй необхідно засвоїти фундаментальні знання з фінансової грамотності та набути підприємницькі навички;

– отримавши фінансові знання та підприємницькі навички, дитина зможе усвідомлено подумати про своє майбутнє. При управлінні особистими фінансами вона буде здатна приймати розумні рішення, формувати правильні підприємницькі та фінансові звички й використовувати свої знання на практиці. Фінансово освічена людина здатна сама вибирати найпривабливіші шляхи в житті, створюючи матеріальну основу для розвитку суспільства.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, аналізуючи наукові здобутки щодо формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі нами було уточнено поняття «фінансова грамотність», під яким ми розуміємо сукупність базових знань у галузі фінансів, банківської справи, страхування, а також бюджетування особистих фінансів, які дозволяють особистості правильно підбирати необхідний фінансовий продукт чи послугу, оцінювати фінансову ситуацію в сім'ї, брати на себе фінансові зобов'язання та оцінювати пов'язанні з ними ризики, накопичувати заощадження та визначати сумнівних (шахрайських) схем щодо інвестування власних коштів та заощаджень.

Визначаючи ефективні методи щодо формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в початковій школі нами було встановлено, що серед таких вчителі початкової ланки освіти надають перевагу: «Один – два – разом» (63 %), «Дерево рішень» (56%), «Мозковий штурм» (52%), «Міні дослідження» (51,9 %).

Перспективним напрямом для досліджень залишається обґрунтування педагогічних умов щодо формування підприємницької компетентності та фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Доступно: <https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-12.htm>.
2. Захаркіна, Л. С., 2014. Підвищення рівня фінансової грамотності населення України. *Економічний форум*, 4, 200-207.
3. Кізима, Т. О., 2012. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник ТНЕУ*, 2, 64-71.

4. Косенко, С., 2021. *Що таке фінансова грамотність – основи для початківців + ТОП-9 порад, з чого почати вивчення фінансової грамотності* [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://biznescat.com/informatsiia/74-shcho-take-finansova-gramotnist.html>>.
5. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору, 2019. Доступно: <<https://cutt.ly/Unhg50A>>.
6. *Фінансова грамотність: як забезпечити комфортне життя та безбідну старість* [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://happymonday.ua/finansova-gramotnist>>.
7. Хом'юк, І. В., 2019. Формування фінансової грамотності майбутніх інженерів на заняттях з вищої математики. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 6, 99-105.
8. Шишацька, І. В. *Підприємливість і фінансова грамотність*, 2020. Доступно: <<https://vseosvita.ua/library/skola-dla-zitta-pidpriemlivist-i-finansova-gramotnist-346016.html>>.
9. *Як говорити з дітьми про гроші. Фінансова грамотність і НУШ*, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-govoriti-z-ditmi-pro-groshi-finansova-gramotnist-i-nush-50073790.html>>.
10. *2nd OECD CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SMEs)*, 2004. Available: <<https://cutt.ly/TnhfNVy>>
11. Financial literacy. Wikipedia. *The free encyclopedia* [Electronic resource]. Available: <https://en.wikipedia.org/wiki/Financial_literacy>.
12. Merrill, Lynch & CO Foundation [Electronic resource]. Available: <<https://www.guidestar.org/profile/13-6139556>>.
13. OECD, 2018. *OECD/INFE Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion*, 4.
14. World Bank, 2017. *Global Financial Inclusion and Consumer Protection Survey: Report*, 14.

JUNIOR SCHOOLCHILDREN FINANCIAL LITERACY FUNDAMENTALS FORMATION AT MATHEMATICS LESSONS IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Nataliia Bakhmat,

doctor of Pedagogic Sciences, Professor,

Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University

Kamyanets-Podilsky, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6248-8468>

bahger.teacher@gmail.com

Abstract. The article considers modern approaches to the formation of entrepreneurial competence and financial literacy of junior high school students. The modern requirements for the formation of entrepreneurial competence and financial

literacy in mathematics lessons in primary school are analyzed; the meaning of “financial literacy” is clarified, by which we mean a set of basic knowledge in finance, banking, insurance and personal finance budgeting, which allows individuals to properly select the necessary financial product or service, assess the financial situation in the family, make financial commitments and assess the risks associated with them, accumulate savings and identify dubious (fraudulent) schemes for investing own funds and savings.

It is established that the main methodological approaches to the formation of financial literacy and entrepreneurship in junior high school students are the competence, personality-activity, practice-oriented, contextual, integrative and subjective approaches. It is determined that among the effective methods for the formation of entrepreneurial competence and financial literacy of junior students in mathematics lessons in primary school the primary school teachers see: "One – two – together", "Decision Tree", "Brainstorming", "Mini Studies". It is substantiated that using tasks with economic content at mathematics lessons in primary school contributes to the basics of financial literacy, introduces practical orientation and implements the Concept of the new Ukrainian school to form one of the basic competencies – entrepreneurship and financial literacy. It is proved that the formation of financial literacy and entrepreneurial competence in the study of mathematics by younger students gives positive results, because: economic knowledge is useful and available for 1-4 year students, interesting for children, parents and teachers; starting school, the child takes the first steps into adult life, so that he does not get lost there and become a financially prosperous person in the future, it is necessary to learn basic knowledge of financial literacy and acquire entrepreneurial skills; by gaining financial knowledge and entrepreneurial skills, the child will be able to consciously think about his future. Managing personal finances, it will be able to make smart decisions, form the right financial and entrepreneurial habits and use its knowledge in practice.

Keywords: entrepreneurial competence, interactive teaching methods, finance, tasks of economic content, entrepreneurial skills.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine "On Education"] [Elektronnyy resurs]. Dostupno: <https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/statja-12.htm>.
2. Zakharkina, L. S., 2014. Pidvyshchennya rivnya finansovoyi hramotnosti naselennya Ukrainy [Increasing the level of financial literacy of the population of Ukraine], *Ekonomichnyy forum*, 4, 200-207.
3. Kizyma, T. O., 2012. Finansova hramotnist' naselennya: zarubizhnyy dosvid i vitchyznyani realiyi [Financial literacy of the population: foreign experience and domestic realities], *Visnyk TNEU*, 2, 64-71.

4. Kosenko, S., 2021. *Shcho take finansova hramotnist' – osnovy dlya pochatkivtsiv + TOP-9 porad, z choho pochaty vyvchennya finansovoyi hramotnosti* [What is financial literacy - the basis for beginners + TOP-9 tips on how to start studying financial literacy] [Elektronnyy resurs]. Dostupno: <<https://biznesat.com/informatsiia/74-shcho-take-finansova-gramotnist.html>>.

5. *Proyekt USAID «Transformatsiya finansovoho sektoru»*, 2019 [USAID Financial Sector Transformation Project]. Dostupno: <<https://cutt.ly/Unhg50A>>.

6. *Finansova hramotnist': yak zabezpechyty komfortne zhyttya ta bezbidnu starist'* [Financial literacy: how to ensure a comfortable life and safe old age] [Elektronnyy resurs]. Dostupno: <<https://happymonday.ua/finansova-gramotnist>>.

7. Khom"yuk, I. V., 2019. Formuvannya finansovoyi hramotnosti maybutnikh inzheneriv na zanyattiyakh z vyshchoyi matematyky [Formation of financial literacy of future engineers in higher mathematics], *Visnyk Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu*, 6, 99-105.

8. Shyshats'ka, I. V. *Pidpryyemlyvist' i finansova hramotnist'*, 2020 [Entrepreneurship and financial literacy]. Dostupno: <<https://vseosvita.ua/library/skola-dla-zitta-pidpriemlyvist-i-finansova-gramotnist-346016.html>>.

9. *Yak hovoryty z dit'my pro hroshi. Finansova hramotnist' i NUSh*, 2020 [How to talk to children about money. Financial Literacy and NUS] [Elektronnyy resurs]. Dostupno: <<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-govoriti-z-ditmi-pro-groshi-finansova-gramotnist-i-nush-50073790.html>>.

10. *2nd OECD CONFERENCE OF MINISTERS RESPONSIBLE FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SMEs)*, 2004. Available: <<https://cutt.ly/TnhfNVy>>

11. Financial literacy. Wikipedia, *The free encyclopedia* [Electronic resource]. Available: <https://en.wikipedia.org/wiki/Financial_literacy>.

12. Merrill, Lynch & CO Foundation [Electronic resource]. Available: <<https://www.guidestar.org/profile/13-6139556>>.

13. OECD, 2018. *OECD/INFE Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion*, 4.

14. World Bank, 2017. *Global Financial Inclusion and Consumer Protection Survey: Report*, 14.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-123-131>

УДК 373.2(489)

Газіна Ірина Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри

теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1730-417X>

iruska.g@ukr.net

«ЗАКОН ЯНТЕ»: ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДАНІЇ

Анотація. У статті аналізуються особливості системи дошкільного виховання Данії, зокрема акцентовано увагу на впливові неофіційних правил поведінки, які побутують в скандинавських країнах, відомих як «Закон Янте» на методику виховання дітей дошкільного віку.

Актуальність даної проблематики визначається кількома чинниками. По-перше, саме скандинавські країни (Норвегія, Швеція, Данія, Ісландія) є країнами з одним з найвищих рівнів життя, високими соціальними стандартами, що спонукає нас до вивчення їхнього досвіду. По-друге, ці країни традиційно мали тісні (політичні, економічні, культурні) зв'язки з Україною. Сьогодні актуальним є врахування виховних принципів скандинавських країн у процесі реформування освітньої галузі України. Особливий інтерес становить система освіти Данії. Саме там мешкає найщасливіша нація в світі.

Попри те, що навіть в самій Данії поширеним є міркування, що «Закон Янте» (став відомий завдяки твору дансько-норвезького письменника Акселя Сандемусе «Втікач перетинає свій слід», виданому у 1933 р.) давно став анахронізмом і його вплив не прослідковується в житті сучасного суспільства Данії, Швеції чи Норвегії (противники «Закону» наголошують, що він пропагує знищення індивідуальності, сірість, безініціативність, схильність залишатися в тіні інших), автор доводить, що, по-перше, принципи «Закону Янте» досі діють, визначаючи особливу так звану скандинавську ментальність мешканців Північної Європи. По-друге, власне в самому «Законі» закладені цілком позитивні принципи, які спонукають до формування відчуття колективізму, взаємоповаги, пріоритету суспільних інтересів, скромності тощо. Насамкінець, у статті на прикладах побудови взаємин між дітьми, дітьми та педагогами у дошкільних закладах Данії доводиться теза, що саме означені принципи домінують у системі виховання маленьких представників «найщасливішої нації у світі».

Ключові слова: Данія; «Закон Янте»; Аксель Сандемусе; система дошкільної освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах реформування освітньої галузі України, пошуку нових форм та методів організації процесу навчання та виховання актуальним завданням для української педагогіки виступає вивчення досвіду зарубіжних країн, пошук можливостей інтеграції найефективніших світових освітніх методик в систему освіти України.

У цьому сенсі актуальним вбачається всебічне вивчення педагогічного досвіду скандинавських країн. Для цього є цілий ряд підстав. По-перше, Норвегія, Швеція, Данія, Ісландія – це країни з одним з найвищих рівнів життя, це країни, в яких надзвичайно високі соціальні стандарти спровокували поширення розмов про так званий «скандинавський (шведський) соціалізм», це країни, які традиційно мали тісні (політичні, економічні, культурні) зв'язки з Україною, які чітко простежуються в історичній ретроспективі. Власне принципи, які десятиліттями лежать в основі освітніх систем скандинавських країн (йдеться, зокрема, про акценти освітніх програм не на «накачування» дітей знаннями, а на формування їхніх життєвих компетенцій), сьогодні є визначальними в системі нової української школи (НУШ).

Особливий інтерес становить система освіти Данії. Саме там мешкає найщасливіша нація в світі. Відтак, постає питання: як саме формуються нові покоління данців, які дійсно відчують себе щасливими, які форми та методи виховання задіяні, щоб закласти в них цей алгоритм щастя, алгоритм, який дає сили цій нації для розбудови держави, її економіки, розвитку культури тощо. Говорячи про скандинавські країни, зокрема і Данію, шукаючи витоки своєї скандинавської ментальності, фахівці згадують про так званий «Закон Янте», положення кого домінують у свідомості норвежців, шведів, данців, визначаючи їх поведінку, стиль взаємовідносин, життєві цілі тощо. Водночас сам цей закон, який впливає на формування свідомості та самосвідомості тих самих данців, починаючи з раннього віку, сьогодні досить неоднозначно оцінюється, зазнає критики. Дехто навіть повністю заперечує його наявність та вплив на сучасне життя скандинавських народів.

Власне цим і визначається актуальність проблеми, окресленої в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що в українській педагогіці ґрунтовні дослідження вказаної проблеми відсутні. Питань скандинавської системи освіти у своїй праці торкалася українська дослідниця О. Ярова [10, с. 51-53]. Серед зарубіжних вчених можна виділити роботи С. Брострема та Дж Беннет [3, с. 60-71; 2, с. 20-27].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є з'ясування суті «Закону Янте», аналіз його позитивних та негативних сторін в умовах суспільних тенденцій ХХІ ст. та визначення його проявів у сучасній системі освіти Данії, зокрема в системі данського дошкілля.

Відповідно до мети визначено такі **завдання статті**:

- проаналізувати зміст положень, що відомі як «Закон Янте» та оцінити їх роль в сучасному житті Данії;
- оцінити вплив положень «Закону Янте» на сучасні принципи виховання дітей дошкільного віку в Данії.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Поширеною думкою є теза, що найщасливішою нацією світу роблять данців 10 правил, відомі як «Закон Янте» [1]. Що ж це за правила?

«Закон Янте» став відомий завдяки твору дансько-норвезького письменника Акселя Сандемусе «Втікач перетинає свій слід», виданому у 1933 р. Дія роману відбувається у вигаданому данському місті Янте, населеному переважно робітниками, для яких головною цінністю їхнього життя є соціальна рівність. Відповідно, вона забезпечувалася неписаними правилами. Будь-яка спроба порушити їх каралася презирством мешканців міста. Сандемусе стверджував, що прототипом Янте виступило його рідне містечко Ньюкьобінг [6].

Закон складався з десяти правил:

1. Не думай, що ти особливий.
2. Не думай, що ти настільки ж великий, як ми (у тому ж соціальному становищі, на тому ж рівні, що і ми).
3. Не думай, що ти розумніший нас.
4. Не думай, що ти кращий за нас.
5. Не думай, що ти знаєш більше нас.
6. Не думай, що ти важливіший за нас.
7. Не думай, що ти для чогось підходиш (щось здатний робити).
8. Не смійся над нами.
9. Не думай, що нам (комусь з нас) є до тебе діло.
10. Не думай, що ти можеш нас чомусь навчити.

Крім того, Сандемусе означив ще одне (11) правило, яке мало запобігати порушенням перших десяти:

11. Можливо ми знаємо щось про тебе [6].

На перший погляд, положення «Закону Янте» вбачаються, безумовно, архаїчними та такими, що жодним чином не відповідають вимогам сучасності. Скоріше, вони нагадують правила якоїсь замкнутої в собі громади, яка домінує над всіма своїми членами, подавляючи їхню особистість, їх інтереси та бажання. Будь-які спроби досягти особистого успіху, проявити індивідуальність піддавалися осуду громади та жорстко каралися.

Фактично, на думку дослідників, усі ці правила зводяться до однієї тези: «Не думай, що ти особливий» [6].

Ставлення до «Закону Янте» доволі неоднозначне. Одні його критики стверджують, що його положення давно вже втратили актуальність для сучасної Скандинавії та залишилися в далекому минулому. Інші, вбачаючи в цих правилах бажання знищення індивідуальності, пропаганду сірості, безініціативності, схильність залишатися в тіні інших, закликають відмовитися від них, або хоча б не зводити їх в абсолют. Так, у 1987 році королева Данії Маргрете II навіть застерігала данців: «Будьте обережні, не піддавайтеся на помилкові інтерпретації закону Янте. Не думати, що ти особливий – це дуже по-данськи, але в той же час потрібно знати міру, крайність може бути дуже небезпечною» [7].

Водночас, більшість погоджуються, що описана Акселем Сандемусе система взаємовідносин була характерна для скандинавських країн, тривалий час здійснюючи вплив на формування особливої скандинавської ментальності. Така ситуація мала свій сенс. Адже в складних умовах європейської півночі, в невеликих містечках, що, переважно, знаходилися на значній відстані одне від одного, важливішими для виживання завжди були колективні зусилля, стійкість громади, взаємодопомога та взаємна відповідальність. У таких громадах усі були рівними та рівноцінними. Власне, звідси й ці закони.

Під дією такої системи взаємовідносин (не обов'язково такої, що цілковито вкладається в 10 означених нами правил) сформувався тип характеру (скандинавський), притаманний мешканцям сучасної Норвегії, Швеції, Ісландії, Данії, Фінляндії. Це люди надзвичайно доброзичливі, готові завжди прийти на допомогу, відкриті та скромні. Вони вміють радіти як своїм успіхам, так і досягненням інших. У житті скандинави більше цінують практичність, ніж розкіш, а інтереси громади, держави для них не є пустим гаслом. І сьогодні в скандинавських країнах широко культивується порядок, пріоритет інтересів суспільства над особистими інтересами, взаємодопомога. Погляд на сучасних нащадків суворих вікінгів доводить, що постулати «Закону» і нині діють впливаючи на їхнє життя та систему взаємовідносин.

Цим вони пишаються і не збираються відмовлятися. Ці риси культивуються, а ідеї «Закону Янте» (знову таки, не дослівні) лежать в основі скандинавської системи виховання, формуючи суспільство, яке базується на пріоритетах рівності, взаємодопомоги, практичності, спільного поступу до прогресу, скромності, несприйняття розкоші, надмірності, зневаги до інших тощо.

Виходячи з того, що формування особистості починається з дошкільного віку, коли, фактично, закладається її основа, саме данське дошкілля проникнуто ідеями, похідними від принципів «Закону Янте».

Загалом, офіційно основні напрямки діяльності системи дошкільної освіти Данії сформульовані в Законі про соціальні послуги, який було прийнято у 1998 році. Його положення та основні принципи, що реалізуються Міністерством соціальних справ, сформульовані на основі принципів, викладених в Конвенції ООН про права дитини. Зокрема, завданнями системи дошкільної освіти визначаються:

– Піклуватися про дітей та підтримувати їх в отриманні та розвитку соціальних та загальних навиків з метою стимулювання всебічного розвитку та впевненості кожної дитини, сприяючи цим самим забезпеченню оптимального й безпечного дитинства.

– Стимулювати й полегшувати дітям діяльність, яка сприяє розвитку уяви, творчості та мовленнєвих навиків. Забезпечити простір та можливість для гри й навчання, фізичних вправ, для спілкування та для дослідницької діяльності.

– Підготувати дітей до співпраці, прийняття на себе відповідальності, тим самим допомагаючи розвитку їхньої незалежності та відчуття відповідальності.

– Заохочувати розуміння дітьми культурних цінностей та їхню взаємодію з природою [4].

У 2004 році парламентом було прийнято Закон про навчальні програми. Наявність навчального плану є необхідною умовою діяльності кожного дошкільного закладу й передбачає реалізацію шести основних цілей, зміст яких містить наступні теми: 1) особистісні компетенції; 2) соціальні компетенції; 3) мова; 4) тіло й рухи; 5) природа та природні явища; 6) культура та цінності.

Насамперед, вказані теми спрямовують систему дошкільної освіти на погляд на дитину як на активного члена суспільства, що бере участь в реалізації його демократичних принципів. А власне сам дошкільний заклад розглядається як середовище для зустрічей, де діти можуть отримати позитивний досвід, бути разом з однолітками та дорослими, стати активними учасниками оточуючих процесів. Вони там не лише отримують турботу і догляд, але й освіту та знання одночасно [4].

Що впадає у вічі? Те, що головним завданням системи дошкільної освіти тут є не стільки підготовка до школи, скільки підготовка до життя в суспільстві, соціальна адаптація. У дитячому садку спрямовуються зусилля, щоб зробити з дітей «добрих членів суспільства» [8]. Відповідно, відбувається формування та утвердження тих рис, світоглядних установок, принципів, на яких і тримається данське суспільство і які певним чином впливають також з відомого «Закону Янте». При цьому саме держава бере на себе весь тягар (поки батьки зайняті на роботі) виховання дітей дошкільного віку.

Насамперед «червоною лінією» крізь всю систему взаємовідносин у данському суспільстві, а також систему виховання в ньому проходить ідея рівності, однакової цінності, рівнозначності усіх членів суспільства. Причому, ця рівність не є лише декларативною, чи такою, що поширюється лише на відносини між однолітками. Вона присутня у відносинах між старшими та молодшими дітьми, між дітьми та педагогами. Звичайно, тут жодним чином не йдеться про зрівнялівку, придушення індивідуальності чи стримування бажання досягати успіхів. Рівність розглядається як можливість для дитини впливати на процеси, що відбуваються довкола неї, планувати щоденні заходи в співпраці з іншими дітьми. Це дає можливість дитині усвідомити себе важливою частиною суспільства, активним і рівноправним його членом, відчутти, що до твоєї думки прислухаються, що ти маєш вплив на прийняття важливих рішень. Дорослі, відповідно, завжди готові вислухати дитину, розглянути її ідеї чи бажання.

Якщо ж їх неможливо виконати, дорослі не просто відмовляють дитині, а намагаються аргументувати свою позицію. Відтак, у самої дитини формується усвідомлення, що її бажання (думка) є важливою для дорослої людини, вона не залишилася непочутою, що всі питання, чи проблеми слід вирішувати шляхом діалогу й конструктивних дій. Це сприяє формуванню в дитини високої самооцінки та відповідальності за власні рішення та вчинки [5].

У законодавстві Данії значиться: «Дошкільний заклад має сприяти розвитку дитячої самостійності, здатності брати участь в зміцненні спільності й соціальної згуртованості та інтеграції дитини в суспільство Данії». При цьому, самостійність та участь, включення в групи та суспільство складають єдине ціле. Це значить, що немає жодного протиріччя між індивідуальним і колективним підходом, вони пов'язані діалектично [4].

Самостійність та відчуття власної гідності є необхідними для повноцінної реалізації активності дитини в групі й здатності зробити свій внесок в суспільство. Здатність брати участь в діяльності суспільства – необхідна умова для того, щоб вчитися бути повноправним його громадянином.

Одним з найважливіших принципів, на яких побудована будь-яка правова держава – це дотримання законів. У Данії до цього привчають змалечку. З одного боку, недоторканими є права дитини, з іншого – сама дитина має чітко дотримуватися певних правил, обов'язкових для всіх. При цьому дотримання законів стосується навіть дрібниць. Приміром, під час їзди на велосипеді (в Данії це надзвичайно популярний вид транспорту) навіть сидячи в зручному візочку дитина надягає захисний шолом, як і дорослий, що керує транспортом [9]. Так само в садочку, де діти усі буденні ситуації проживають за правилами громади. Для них не створюються якісь штучні ситуації. Вони, наприклад, учаться чекати своєї черги до умивальника. Це навчає їх терплячості, виховує бажання дотримуватися спокою та загальних правил [5].

Власне, колектив (група, громада) має велике значення у данській виховній системі. Саме в колективі діти навчаються спілкуватися, взаємодіяти, співставляти свої дії з інтересами та бажаннями інших, звикають думати не лише про себе, а й про своїх товаришів, у них формується почуття дружби. Важливим є те, що вони навчаються розуміти й розпізнавати емоційний стан своїх товаришів. Зокрема, для цього вихователями проводяться різноманітні театралізовані й сюжетно-рольові ігри, під час яких діти вправляються виражати різні емоції, шукати взаємний компроміс, налагоджувати соціально прийнятну взаємодію. Завдяки такій діяльності кожна дитина отримує змогу відчувати, яку важливу роль вона відіграє у групі [5]. Саме вміння вибудувати стосунки в колективі вважається головним критерієм успішності в Данії.

Дитина з раннього віку відчуває себе невід'ємною частинкою колективу. Свої здобутки вона пов'язує із здобутками колективу, а здобутки колективу (або товаришів) – зі своїми здобутками. При цьому в колективі всі рівні і всі однаково цінні, не зважаючи хто переміг, чи зазнав поразки в ході, наприклад, спортивних ігор. Взагалі, в Данії не прийнято втішатися з приводу перемоги чи засмучуватися через програш. Те, що ти сьогодні перший, не свідчить, що ти кращий за інших, тих, хто прийшов другим чи десятим. Вони просто завтра більше постараються і також будуть першими [8].

Скромність та несприйняття пихатості й зарозумілості – ще одна яскрава риса скандинавського характеру. У садочку поширена практика, коли діти не намагаються продемонструвати перед оточуючими свою перевагу. Знову-таки діє принцип, за яким усі рівні та однаково цінні. Якщо й виявляється, що хтось з дітей відстає в якомусь компоненті навчання, чи в нього щось не виходить, йому завжди придуть на допомогу його товариші.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Чому ж, все таки, данці є найщасливішою нацією в світі? Гадається тут річ не в тому, що вони щораз виграють в лотерею, чи покоряють небачені життєві вершини. Просто вони вміють радіти дрібницям. Це може бути філіжанка теплого какао в холодний зимовий день, прочитана гарна книга, чи переглянута кінострічка. Крім того, вони вміють радіти чужим успіхам. Адже якісь досягнення друзів, колег, товаришів, на переконання данців, неможливі були б без командної роботи, участі в цьому громади. Відтак, успіх друга є і власним успіхом (як члена цієї команди). У цьому, зокрема, очевидно і є дія «Закону Янте» та його вплив на формування свідомості юних данців, які невдовзі стають власне основою данського найщасливішого суспільства, де реальністю стає усім відомий принцип: «Один за всіх і всі за одного».

Говорячи про *перспективи подальших досліджень*, слід відзначити, що тема скандинавської системи виховання є надзвичайно цікавою і водночас малодослідженою. Чимало її елементів (прийомів, методів), які успішно практикуються данськими, шведськими, норвезькими педагогами, сучасні виховні тенденції й традиційні принципи можливо та доцільно застосовувати й в Україні.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *10 правил, которые делают Данию самой счастливой страной в мире*. Доступно: <<https://westjobs.info/10-pravil-kotorye-delayut-daniyu-samoj-schastlivoj-stranoj-v-mire.html>>.
2. Беннет, Дж., 2010. Педагогика в системе образования детей младшего возраста: практика Скандинавских стран. *Психологическая наука и образование*, 3, 20-27.
3. Брострем, С. 2013. Модельная программа для дошкольных учреждений Дании. *Современное дошкольное образование*, 7, 60-71.
4. Бростром, С. О дошкольном образовании в Дании. Доступно: <<https://cyberleninka.ru/article/n/o-doshkolnom-obrazovanii-v-danii>>.
5. Де ховається дитяче щастя: особливості виховання дошкільників у Данії. Доступно: <<http://49.sadok.zt.ua/de-hovayetsya-dytyache-shhasty-a-osoblyvosti-vyhovannya-doshkilnykiv-u-daniyi/>>.

6. Закон Янте. Доступно: <<https://masterok.livejournal.com/5180788.html>>.
7. Один как все. Доступно: <<https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/8181/>>.
8. У скриньку сучасного педагога: Міжнародний досвід Данії та Естонії з формування освітнього простору. Доступно: <<https://www.auc.org.ua/novyna/u-skrynku-suchasnogo-pedagoga-mizhnarodnyu-dosvid-daniyi-ta-estoniyi-z-formuvannya-osvitnogo>>.
9. Ударцева, Н. Зарубіжний досвід виховання дитини: дитячі садки в Данії. Доступно: <<https://firststep.com.ua/article/zarubiznii-dosvid-vihovanna-ditini-ditaci-sadki-v-danii>>.
10. Ярова, О., 2013. Сучасна початкова освіта Данії: здобутки та вектори розвитку. *Початкова школа*, 12, 51-53.

«THE LAW OF JANTE»: ITS PLACE IN DENMARK'S PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM

Iryna Hazina,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Methodology
of preschool education Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1730-417X>
iruska.g@ukr.net

Abstract. The article analyses the features of Danish preschool education system, notably, it focuses on the influence of informal rules of conduct that exist in the Scandinavian countries, known as the "Law of Jante" concerning the method of educating preschool children.

The relevance of this issue is determined by several factors. Firstly, it is Scandinavian countries (Norway, Sweden, Denmark, Iceland) that are marked with one of the highest living standards, high social standards, which encourages us to study their experience. Secondly, these countries traditionally had close (political, economic, cultural) ties with Ukraine. Nowadays, it is important to take into account the educational principles of the Scandinavian countries in the process of reforming the educational sector of Ukraine. Danish education system is of particular interest. That is where the happiest nation in the world lives.

Despite the fact that even in Denmark itself there is a widespread belief that the "Law of Jante" (it was made famous by the Danish-Norwegian writer Aksel Sandemose, who wrote a book "A Fugitive Crosses His Tracks", published in 1933) has long been an anachronism and its influence is not traced in life of modern society in Denmark, Sweden or Norway (opponents of the "Law" emphasize that it promotes destruction of individuality, mediocrity, lack of initiative and the tendency to stay in the shadow of others), the author argues that, firstly, the principles of "Law of Jante" are still applied,

defining the so-called Scandinavian mentality of the inhabitants of Northern Europe. Secondly, the Law itself contains quite positive principles that enhance the formation of a sense of collectivism, mutual respect, the priority of public interests, modesty, etc. And in conclusion, the article uses the examples of building relationships between children, children and teachers in Danish preschools to argue that these principles dominate in the system of educating young people of "the happiest nation in the world".

Keywords: Denmark; "Law of Jante"; Aksel Sandemose; preschool education system.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *10 pravil, kotorye delayut Daniyu samoj schastlivoy stranoy v mire*. [10 rules that make Denmark the happiest country in the world]. Dostupno: <<https://westjobs.info/10-pravil-kotorye-delayut-daniyu-samoj-schastlivoj-stranoj-v-mire.html>>.
2. Bennet, Dzh., 2010. Pedagogika v sisteme obrazovaniya detey mladshego vozrasta: praktika Skandinavskikh stran [Pedagogy in Early Childhood Education: Scandinavian Practice], *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie*, 3, 20-27.
3. Brostrom, S., 2013. Modelnaya programma dlya doshkolnykh uchrezhdeniy Danii. [Danish Preschool Model Program], *Sovremennoe doshkolnoe obrazovanie*, 7, 60-71.
4. Brostrom, S. *O doshkolnom obrazovanii v Danii*. [About preschool education in Denmark]. Dostupno: <<https://cyberleninka.ru/article/n/o-doshkolnom-obrazovani-v-danii>>.
5. *De khovaietsia dytiache shchastia: osoblyvosti vykhovannia doshkolnykh u Danii*. [Where children's happiness is hidden: features of preschool education in Denmark]. Dostupno: <<http://49.sadok.zt.ua/de-hovayetsya-dytyache-shchastia-osoblyvosti-vykhovannia-doshkolnykh-u-daniyi/>>.
6. *Zakon Yante* [Yante's law]. Dostupno: <<https://masterok.livejournal.com/5180788.html>>.
7. *Odin kak vs*. [One like everyone]. Dostupno: <<https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/8181/>>.
8. *U skrynku suchasnoho pedahoha: Mizhnarodnyi dosvid Danii ta Estonii z formuvannia osvithnoho prostoru*. [In the box of a modern teacher: International experience of Denmark and Estonia in the formation of educational space]. Dostupno: <<https://www.auc.org.ua/novyna/u-skrynku-suchasnogo-pedagoga-mizhnarodnyy-dosvid-daniyi-ta-estonii-z-formuvannia-osvithnogo>>.
9. Udartseva, N. *Zarubizhnyi dosvid vykhovannia dytyny: dytiachi sadky v Danii*. [Foreign experience of raising a child: kindergartens in Denmark]. Dostupno: <<https://firststep.com.ua/article/zarubizhnyi-dosvid-vihovanna-ditini-ditaci-sadki-v-danii>>.
10. Iarova, O., 2013. Suchasna pochatkova osvita Danii: zdobutky ta vektory rozvytku. [Modern primary education in Denmark: achievements and vectors of developmental experience of raising a child: kindergartens in Denmark], *Pochatkova shkola*, 12, 51-53.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-132-146>

УДК 373.3.015.31:17.022.1

Коханко Оксана Григорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-9644-4233>

o.h.kokhanko@npu.edu.ua

Тесленко Тетяна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2072-1828>

tatiana_teslenko12@ukr.net

Голінська Тетяна Володимирівна,

студентка ОС «магістр» спеціальності «Початкова освіта»
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-6502>

tatianagolinska@ukr.net

ВПЛИВ СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Проблемність публікації полягає в суттєвому занепаді моральності особистості у сучасному світі, у період технічного прогресу та пропагування матеріальних чеснот людини й нівелювання моральних цінностей. Її вирішенню сприяє врахування педагогами та батьками впливу різних сучасних чинників і засобів у моральному вихованні дітей, зокрема мас-медіа та їх контенту. У Державному стандарті загальносередньої початкової освіти та у Концепції Нової української школи зазначена необхідність формування в учнів медіаграмотності як важливої складової життєвих компетентностей сучасної людини. Саме медійні засоби мають сьогодні величезний вплив на розвиток особистості дитини нового покоління, зокрема і формування її моральної культури та ціннісних орієнтацій. Особливо це актуально для нового покоління «цифрових» дітей (покоління Z та Альфа).

Об'єктом нашого прикладного дослідження був процес морального виховання учнів початкової школи у сучасних умовах, а предметом – педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа.

Мета публікації полягає у цілісному аналізі результатів педагогічного експерименту щодо впливу мас-медіа на формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку та впровадження їх контенту в освітній процес початкової школи.

У процесі дослідження, крім теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, було реалізовано три види педагогічного експерименту. У ході діагностичної роботи на констатувальному етапі експерименту було з'ясовано вплив засобів мас-медіа на дітей та їх моральні цінності. На формувальному етапі апробовано авторські педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа. Зокрема, у освітньому процесі були використані спеціально дібрані засоби мас-медіа та їх контент, які забезпечили цілеспрямоване виховання у молодших школярів моральних цінностей. У процесі навчання і виховання проводилося обговорення з учнями різних мас-медіа на вплив культурний розвиток дітей; було організовано просвітницьку роботу з формування їх медіаграмотності. Контрольний зріз показав позитивну динаміку змін досліджуваної якості у молодших школярів, що дає нам підстави стверджувати: врахування та коригування впливу мас-медіа на формування моральних цінностей підростаючого покоління є обов'язковим у роботі вчителя.

Ключові слова: молодший школяр; моральне виховання; моральні цінності; ЗМІ; мас-медіа; медіаграмотність.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На формування моральних цінностей дитини та становлення її моральної культури впливає все, що її оточує, а саме: сім'я, школа, суспільство, засоби масової інформації та комунікації, навколишнє середовище, література та ін. Проте вплив гаджетів та медійних засобів є одним із провідних. Якщо звернутися до теорії поколінь (авт. Ніл Хоув та Вільям Штраус), то сьогодні вчитель працює з так званим «цифровим» поколінням дітей (Z та Альфа). Це діти, що не просто користуються сучасними технічними засобами, а живуть у них. Вони пізнають інформацію з різних мас-медіа з раннього віку. Легко «переварюють» великі масиви нових знань, впевнено йдуть до поставлених цілей, не терплять рамок, що ставлять дорослі. Вони керуються емоціями і здатні діяти не з примусу, а через самодисципліну. Гаджети для них це вже не тільки розвага, а й можливість самоствердження та рух до своїх цілей, спосіб комунікації та можливість раннього заробляння грошей. Ось тому так важливо зрозуміти, які ж саме цінності культивуються у дітей нового покоління через вплив мас-медіа та їх контент. Чи є там місце для вічних моральних цінностей? Чи варто дорослим спрямовувати ці впливи?

Таким чином, об'єктом дослідження був процес морального виховання учнів початкової школи у сучасних умовах. А його предметом – педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів під впливом сучасних мас-медіа.

Аналіз останніх досліджень. Загальні проблеми морального виховання досліджували педагоги та психологи різних часів: І. Бех, Л. Божович, О. Матвієнко, В. Скютіна, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, І. Харламов тощо. Проблемою культури поведінки особистості займалися мислителі та педагоги: А. Анісімов, В. Кремень, Т. Поніманська, В. Шинкарук.

Сьогодні питання впливу мас-медіа на особистість досліджують багато науковців: В. Абраменков, М. Аромаштам, О. Волошенюк, Н. Гришеєва, В. Іванов, С. Кара-Мурзи, В. Лизанчук, І. Медведєва, О. Невмержицька, Т. Поясок, О. Петрунько, В. Різун Л. Чорна, Т. Шишова та ін. Проте питання впливу сучасних ЗМІ та їх контенту на дітей різного віку, їх моральне становлення потребує детального вивчення та аналізу.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою публікації є цілісний аналіз результатів педагогічного експерименту щодо впливу мас-медіа на формування моральних цінностей дітей молодшого шкільного віку та впровадження їх контенту в освітній процес початкової школи.

Завдання статті полягають по-перше, у висвітленні стану впливу мас-медіа та їх контенту на формування моральних цінностей молодших школярів; по-друге, у аналізі процесу формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

У процесі дослідження проблемивпливу мас-медіа на моральне виховання молодших школярів та формування їх моральних цінностей здійснено теоретичний аналіз та порівняння наукових ідей та розвідок з даної теми у психолого-педагогічній літературі. Цьому присвячені наші попередні статті [1; 2]. У публікації проаналізуємо результати педагогічного експерименту. Дослідження проводилось серед учнів 2-Б класу Спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 65 м. Києва з поглибленим вивченням іноземних мов. Загальна кількість учнів – 32 особи. З них 18 хлопчиків та 14 дівчаток. Методика включала різні діагностичні інструментарії: методи спостереження та опитування учнів; методика «Незакінчені речення» (авторська, розроблена на основі методик В. Петрової, Д. Тулінова, Т. Хом'якової); малюнкова методика «Дім-Дерево-Людина» (авт. Р. Берні); проєктивна методика «Мій герой»; опитувальник для учнів та батьків про інтерес дитини до мас-медіа та його контенту; метод спостереження.

На констатувальному етапі експерименту було з'ясовано вплив засобів мас-медіа на дітей та їх моральні цінності. На формувальному етапі апробовано авторські педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів засобами сучасних мас-медіа. А контрольний зріз показав позитивну динаміку змін досліджуваної якості у молодших школярів, що дає нам підстави стверджувати, що врахування та коригування впливу мас-медіа на формування моральних цінностей підростаючого покоління є обов'язковим у роботі вчителя.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Моральному вихованню молодших школярів присвячено праці О. Богданової, Л. Божович, В. Кузя, В. Петрової, Л. Пивовар та ін. Проблему морального виховання особистості вчені досліджують різнопланово, зокрема вивчають: структуру моральної свідомості (В. Зибковець, І. Мар'єнко та ін.), виховання моральної культури особистості (Т. Гуменникова, В. Бачинін), формування моральної активності дітей (І. Зайцева, Л. Крайнова), характеристику емоцій і почуттів та їх класифікацію (Є. Богданов, Б. Додонов, А. Запорожець, К. Платонов, К. Ушинський, О. Чебикін та ін.), роль почуттів у процесі морального виховання дітей (В. Блюмкін, Г. Гумницький, І. Свадковський, М. Стельманович, В. Сухомлинський та ін.).

Концептуальні засади виховання моральних цінностей учнів різних вікових категорій сформовано І. Бехом [3] та О. Вишневським [4].

Виховання культури особистості та формування у неї медійної грамотності – це нова актуальна проблема сучасності, що потребує різностороннього вивчення та впровадження. Міністерство освіти та науки затвердило всеукраїнський експеримент із медіаосвіти на 2017 – 2022 роки, який має назву «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» [5]. У 2016 році Президія Національної академії педагогічних наук України схвалила нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, де досить чітко зазначено: «На взаємодію з різноманітними медіа (книги, преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет) припадає все вагоміша частка в бюджеті вільного часу громадян України, чим зумовлюється значний вплив медіа на всі верстви населення, передусім на дітей і молодь» [6].

Впливу різних медійних засобів та їх контенту на моральне виховання підростаючого покоління присвячено ряд сучасних науково-прикладних досліджень (Р. Данилюк, А. Зайчева, О. Компаній, К. Кошак, В. Лизанчук, О. Невмержинська, О. Петрунько, Т. Поясок, Л. Чорна тощо). Так О. Компаній [7] вивчає дидактичні засади формування читацьких інтересів молодших школярів в умовах інформаційного освітнього середовища; Р. Даниляк [8] перевіряє шляхи удосконалення морального виховання молодших школярів засобами вітчизняної дитячої періодики; О. Петрунько [9] досліджує проблему впливу медіа на соціалізацію дітей.

Численність теоретичних узагальнених досліджень свідчить про актуальність та необхідність вивчення у шкільній практиці. Таким чином, теоретичний аналіз проблеми впливу мас-медіа на розвиток та виховання сучасних дітей, зокрема морального виховання молодших школярів та формування їх моральних цінностей, у психолого-педагогічній літературі зумовив необхідність перевірки рівня сформованості в учнів основних моральних цінностей на практиці під впливом контенту медійних засобів.

У ході педагогічного експерименту нами досліджено вплив мас-медіа на моральне виховання учнів та формування їх моральних цінностей. Для цього використано **проективну методу «Мій герой», опитувальник для учнів, методу «Незакінчені речення», метод спостереження**. Перед учнями було поставлено завдання: намалювати мультиплікаційного героя, на якого вони хотіли б бути схожими. У ході опитування (усна бесіда) та додаткової методики «Незакінчені речення» учні мали змогу пояснити свій вибір, відповісти на питання інтерв'юера щодо вияву тих чи інших моральних цінностей. Під час роботи ми використовували також метод спостереження. Результати діагностичної роботи є цікавими для аналізу і трактування.

Із проаналізованих робіт 26 (81,3 %) містили малюнки супер-героїв з мультиків (Леді Баг, Мія, Наруто, Вампіріна, людина Павук, богатир, фея Вінкс тощо). Пояснення учнів 2-го класу були приблизно однаковими: *«хочу бути схожим на цього героя, бо він сильний, має супер-силу, його всі бояться/слухають»*. Деякі діти вказували моральні цінності героїв: *добрий, чесний, справедливий, допомагає слабшим*. Визначали й такі якості: *«любить гратися», «розважатися»*. Дівчатка вирізняли такі якості своїх героїв: *красива, розумна, «нею всі захоплюються»*. З аналізу проективної методики можна зробити такий узагальнений висновок: понад 80 % дітей молодшого шкільного віку взіреть для наслідування асоціюють з образом мультгероя, що наділений супер силою або здобув цю силу за певних обставин і тому є сильнішим, кращим за інших. 8 учнів класу в усній бесіді говорили про те, що їх кумирами є ще й герої соц.мереж (Тік-Ток), блогери. Проте їх позитивні якості зводили до таких: *веселий, смішний, відомий усім, сміливий*. Вважаємо, що отримані результати є цікавими для аналізу і вчителів, і батьків. Звісно образи героїв, що обирають сучасні діти, варті уваги і обговорення, аналізу і осмислення разом з дорослими. З тактовним визначенням позитивних і негативних якостей героїв, близькість їх до реального життя.

Результати проективної методики уточнювалися через опитувальник для учнів та їх батьків щодо залучення дітей до тих чи інших мас-медіа та їх контенту. Аналіз опитування учнів та їх батьків загалом показав, що з усіх гаджетів найбільш використовуваними серед другокласників є планшети (83 %) та комп'ютери/ноутбуки (75 %). На другому місці – телефони (67 %), а на третьому – телевізори (52 %). Відповідно на дітей цього віку найбільший вплив мають такі мас-медіа як інтернет (відеоконтент: мультфільми, фільми, розважальні передачі, реклама; соціальні мережі: відеоблоги, подкасти, тощо), комп'ютерні ігри, мобільні додатки (вайбер), телебачення, аудіокниги. Цікаво, що серед усіх названих медіа, телебачення знаходиться майже на останньому місці. Вплив друкованих медіа (газет, журналів,

книг тощо) та слухових (наприклад, радіо) – мінімальний. Діти їх майже не використовують, або ж використовують за вимоги дорослих (батьки, вчитель).

Досить цікавим є контент мультфільмів, що переглядають сучасні учні молодшого шкільного віку (78 %) – це так звані «АНІМЕ», тобто анімаційні фільми та серіали японського походження. Вони мають свої стилістичні особливості і є різних видів. Найчастіше діти називали такі анімаційні мульт.серіали: «Леді Баг та Супер Кіт», «Мія і я», «Наруто». Їх головні герої – це супер герої з надзвичайною силою, що рятують світ, комунікують, вперше закохуються, а іноді й хуліганять (але залишаються найсправедливішими, найрозумнішими, найкрасивішими тощо). 80 % хлопчиків і дівчаток – дивляться мультфільми американського виробництва про супер героїв та героїнь («Людина Павук», «Ніндзяго», «Клуб Вінкс», «Вамперіна», про принцес і фей). Лише 37 % учнів класу дивляться мультики розвивального спрямування («Фіксики», «Лунтік», «Дружні Мопси» тощо), які знайомлять їх з навколишнім світом, етичними нормами, тваринним світом. 12 % учнів назвали такі мультфільми як «Простоквашино» та «Кіт Леопольд». Це ті діти, що вказували в опитувальнику, що дивляться відео-контент з батьками.

35 % учнів у класі слухають аудіокниги, що пропонують їм дорослі (батьки), а 33 % – люблять слухати подкасти блогерів на різні теми, що самі знаходять у соцмережах. 64 % учнів розповіли, що їм подобається переглядати такі соціальні мережі як Тік-Ток та Ютуб. 12 % учнів вже мають свої канали на цих платформах.

93 % учнів класу користуються мобільним додатком Viber з початком дистанційного навчання. Проте використовують його не тільки з навчальною метою, а й як поле для спілкування.

Найбільший вплив, за нашим опитуванням, на учнів мають комп'ютерні ігри. Грають в них усі учні класу, проте деяких контролюють і обмежують батьки. Учні називають такі ігри як MineCraft, MultiCraft, Amongus, AnggryBirds, Fortnite, BrawnStars, розмальовки, пазли, головоломки, шахи тощо. На першому місці – це ігри, де варто будувати стратегії, входити в образ певного героя і перемагати. Є ігри командні, коли діти граючись разом, вчаться домовлятися, комунікувати тощо. Проте висновок можна зробити такий, що більшість ігор, так як і контент мультфільмів, це вплив на дітей образів супер героїв з надсилою і можливостями, що досить неоднозначно можуть формувати особистісні якості та культуру, поведінку дитини 6-10 років. Вони потребують уваги дорослих і додаткового роз'яснення, а іноді і заміни на щось більш корисне.

Отже, результати діагностування учнів вказують на наявність в учнів молодшого шкільного віку уявлень про моральні цінності та їх значення у житті людини. У ході експериментальної роботи ми визначили, що прослідковується тісна залежність між моральною свідомістю учнів та впливом на них того контенту мас-медіа, що діти переглядають. Оскільки аналізуючи ті чи інші моральні цінності, діти керуються образами медійних героїв, з яких вони беруть приклад. Самостійно та свідомо вибирати тільки позитивні приклади для наслідування дітям молодшого шкільного віку ще важко, тому тут потрібна коректна допомога дорослих. Зокрема, вчитель може вводити у освітній процес ті засоби мас-медіа, що є цікавими для учнів,

та обирати той контент, що формуватиме у них позитивні моральні цінності. Для цього варто дотримуватися ряду важливих педагогічних умов. Зокрема:

- використання у освітньому процесі спеціально дібраних засобів мас-медіа, які забезпечують цілеспрямоване виховання у молодших школярів моральних цінностей;

- обговорення з учнями впливу мас-медіа на їх культурний розвиток у позаурочний час;

- організація просвітницької роботи з медіаграмотності та медіаосвіти учнів початкової школи.

Розуміємо, що НУШ покликана підготувати учнів до життя в суспільстві, навчити практичних навичок, які допоможуть їм у повсякденні. У світі, яким керує інформація, дитина мусить вміти її критично оцінювати, знати, яким джерелам можна довіряти, що таке фейкові новини та як захиститися від маніпуляцій. Сучасні діти мають справу з інформаційним простором з найменшого віку (через гаджети, телебачення, зовнішню рекламу тощо), тому вони повинні знати, що таке медіаграмотність уже в початковій школі.

Інформація, яку людина отримує щодня через ЗМІ та соціальні мережі, формує її свідомість. Типова освітня програма початкової школи передбачає змістову лінію «Досліджуємо медіа», згідно яких учні мають набути навичок, пов'язаних із використанням медіапродуктів. Інтегрована в початкову школу медіаосвіта допомагає школярам критично мислити, вчитися шукати й перевіряти інформацію, аналізувати медіаповідомлення і самостійно створювати медіапродукти. Але крім того впливає позитивно на їх загальнокультурний розвиток, зокрема, моральну складову.

Отже, проаналізуємо детальніше впроваджені педагогічні умови морального виховання молодших школярів через використання засобів мас-медіа та їх контенту. По-перше, ми переконані, що цілеспрямоване **використання у освітньому процесі спеціально дібраних засобів мас-медіа, які забезпечують розвиток молодших школярів і формування їх моральних цінностей** є обов'язковим сьогодні. Останній рік нам, вчителю, показав, що відгороджуватися від технічних засобів та мас-медіа, критикувати їх ми вже не зможемо. І переконувати дітей в їх шкідливості – теж не дієво. Ми маємо мас-медіа «перетворити на своїх друзів, помічників» у освітньому процесі. А захоплення учнів ними – використати з навчальною, виховною та розвивальною метою. Зробити так, щоб діти долучалися до тих мас-медіа, які ми їм запропонуємо, прорекламуємо та пояснимо.

Розуміємо, що правильно підібрані засоби мас-медіа та їх контент позитивно впливають на формування моральних цінностей учнів. Результати опитування на констатувальному етапі експерименту показали, що найбільше дітей молодшого шкільного віку захоплюють ті засоби, що демонструють динамічні, рухомі зображення (комп'ютер, планшети, телебачення, кінематограф та інші гаджети). А саме нам може бути корисним такий їх контент як мультфільми, дитячі фільми, вебсайти, комп'ютерні ігри тощо.

У рамках експериментального дослідження нами було проведено в другому класі **тематичний день «Мультфільми»** з метою ознайомлення учнів з цим контентом глибше та впливом на їх моральне становлення. Сутність тематичних днів у початковій школі, згідно НУШ, полягає у інтеграції навчальних занять дня в одну комплексну тему та формування у них цілісної картини світу. Ось такі поняття були розглянуті впродовж цього тематичного дня: *мультиплікація, історія виникнення, види мультфільмів (за технологією створення; за категорією глядачів; за метою і призначення), процес створення мультфільмів.* Структурна схема уроків цього тематичного дня представлена на рисунку 1.

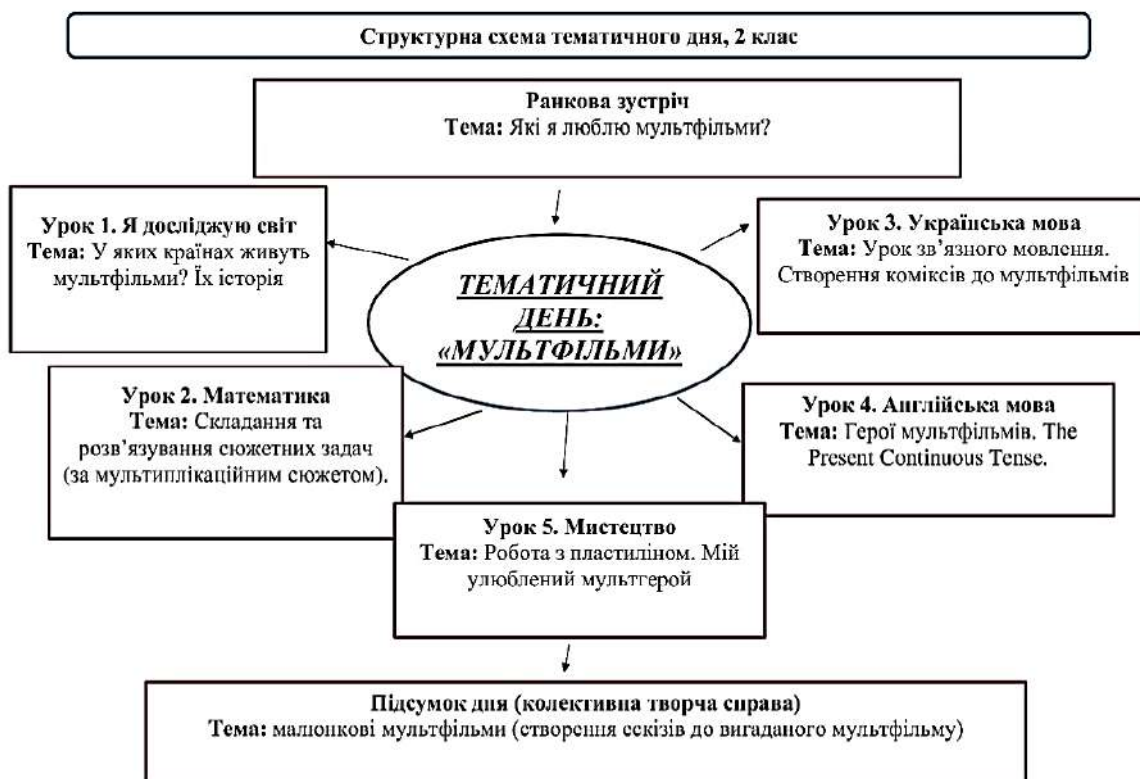

Рис. 1. Структурна схема тематичного дня «Мультфільми», 2 клас

Тематичний день посприяв розширенню знань учнів про контент мультфільмів, їх тематику, виховне значення. Діти зацікавилися мультфільмами, що дивилися їх батьки в дитинстві. І отримали домашнє завдання опитати батьків про ці мультфільми та спільно переглянути їх з подальшим обговоренням у класі.

Корисними у роботі з молодшими школярами є сучасні **аудіозаписи (радіо, подкасти, аудіокниги)**. Їх використання є досить доречним у період дистанційного та змішаного навчання. Так ми пропонуємо учням або прочитати певний матеріал (казку, оповідання, легенду), або прослухати аудіокнигу з цим матеріалом. Наприклад, для засвоєння правил моральної поведінки ми опрацьовувати з учнями **аудіокнигу**

«Розумна собачка Соня або Правила гарної поведінки для собачок» за мотивами оповідань Андрія Усачова [4]. Після того як діти вдома прослухали аудіокнижку, ми провели з ними бесіду про моральні цінності такі як дружба, щедрість, чесність, співчуття тощо. Крім того учні виконали міні-проекти, де зобразити головну героїню і сюжет, який їм найбільше сподобався.

Цікавим для сучасних дітей є прослуховування та створення **подкастів**. Вони відрізняються від аудіокниг та радіопередач тим, що за змістом можуть нагадувати радіопередачу чи звукову виставу, а по суті це мовлення однієї чи декількох людей у вигляді цікавого судження, оповіді про певне явище, проблему, питання. Подкастинг тільки починає використовуватися в освіті. Так викладачі ЗВО можуть викладати свої лекції у вигляді доступних до завантаження звукових файлів. Також відомі приклади використання подкасту в музеях у період карантинних умов. І школа теж не виняток. Діти їх люблять слухати на різні теми як розважальні, так і пізнавальні. Ми спробували з ними створювати подкасти до різних морально-етичних тем через проєктну діяльність. Діти в парі чи мікрогрупі готували подкасти записували їх на телефони, а потім пропонували один одному для прослуховування та коментування. Наприклад, оголошувалися проблеми: «Як дружити в соціальних мережах», «Чесна людина для мене ...», «Чому люди інколи говорять неправду» тощо. Деяким учням так сподобалося записувати подкасти, що вони почали їх розміщувати на своїх ютуб-каналах.

Другою нашою умовою було обов'язкове **обговорення з учнями впливу мас-медіа на їх культурний розвиток у позаурочний час**. Сучасний учитель систематично має проводити виховні заходи (бесіди, КТС тощо) для того, щоб учні вміли правильно і без шкоди для себе користуватися мас-медіа. Ми щодня спостерігаємо як учні на перервах обговорюють той чи інший контент (мультфільми, реклами, відео з Ютуб чи Тік-Току, комп'ютерні ігри). Вважаємо за необхідне ввести такі обговорення у позакласну роботу. Де вчитель зможе проконтролювати негативні впливи на учнів того чи іншого медіазасобу, пояснити і вплинути на їх свідомість та формування культури. Бесіди, дискусії вчителя з учнями на основі педагогіки партнерства, довіри і відкритості, без моралізування і покарання мають стати нормою у сучасній школі. Так діти вчаться комунікувати, бути чесними і відвертими у своїх судженнях, критично мислити та ставати медіаграмотними.

Організація просвітницької роботи з медіаграмотності та медіаосвіти учнів початкової школи – це третя важлива умова нашого експериментального дослідження. Сучасний учень має орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних медіа, виявляти вплив інформації на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення, знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів. Збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з навчальною метою. Медіаграмотність допомагає учню активно використовувати можливості інтернету, телебачення, радіо, преси, допомагає йому краще розвиватися.

Ми провели з учнями **виховну бесіду на тему «Що таке медіаграмотність?»** з метою ознайомлення з видами мас-медіа та їх впливом на людину (дитину) у сучасному світі. Зокрема, були обговорені питання про те як людина сприймає нову інформацію, факти з мас-медіа, як їх перевіряти на достовірність. Діти схильні довіряти всьому, що чують від дорослих. Важливо навчити їх критичному мисленню («довіряй, але перевіряй»). У ході дискусії використали цікавугру «Три факти про мене». Кожен учень вигадував три факти про себе, один з яких неправда, й називав їх перед класом. Діти намагалися здогадатися, який із цих фактів хибний, ставлячи уточнюючі запитання.

Окрім того у процесі бесіди було обговорено питання важливості перевірки джерел інформації. Діти активно наводили приклади фейкових новин і справжніх; тих джерел, яким можна довіряти, а яким – ні. Ми запропонували учням пояснити два поняття «факти» і «судження». Їм було важко відрізнити такі терміни. Тому було запропоновано приклади, які вони мали проаналізувати і визначити, чи подані твердження є фактами чи судженнями. Наприклад: «Зима – холодна пора року» та «Зима – найгірша пора року»; «Лелека – перелітний птах» та «Лелека приносить щастя в дім» тощо. Дітям така робота дуже сподобалася і вони з захопленням самостійно наводили приклади фактів та суджень, які зустрічали у різних мас-медіа.

Отже, у процесі формувального експерименту ми спрямували свою практичну роботу на формування в учнів 2-го класу моральних цінностей (повага, співчуття, дружба, комунікабельність) з урахуванням впливу мас-медіа та їх контенту, що переглядають діти. Створені педагогічні умови сприяли отриманню позитивних результатів.

Для перевірки ефективності формувального етапу дослідження було проведено контрольний експеримент, під час якого використано такі ж методи й методики діагностування як і на констатувальному. А потім дані першого зрізу (констатувальний етап) і дані другого зрізу (контрольний етап) порівнювалися (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльні показники сформованості в учнів 2-Б класу моральних цінностей (до і після формувального експерименту)

Моральні цінності	Рівні	До експерименту		Після експерименту		Приріст
		К-ть	%	К-ть	%	
Поваги та співчуття	Високий	10	31,25	15	46,88	+15,63
	Середній	15	46,88	13	40,62	-6,26
	Початковий	7	21,87	4	12,5	-9,37
Дружби та комунікабельності	Високий	10	31,25	16	50,0	+18,75
	Середній	14	43,75	12	37,5	-6,25
	Початковий	8	25,0	4	12,5	-12,5

На контрольному етапі діти продемонстрували розуміння сутності цінностей «повага» та «співчуття». Наводили приклади мультгероїв, що виявляють такі якості. Описували власну поведінку та вчинки, де виявляли досліджувані цінності у житті. Наприклад, слухати думку іншого, поступатися місцем, цінувати оточуючих людей, допомагати іншим. Кількість дітей з високим показником сформованості цінностей поваги і співчуття зростає, у порівнянні з констатувальним зрізом. Приріст високого рівня склав 15,63 %, Кількість дітей середнього рівня знизилася на 6,26 %, а початкового – на 9,37 %.

Повторне використання діагностичної проєктивної методики «Мій герой» показало, що діти почали більш вдумливо аналізувати своїх кумирів, героїв та наслідувати їх позитивні якості. Їх роботи містили вже не тільки образи супер героїв, а й героїв без надзвичайних фантастичних сил, проте з високими моральними цінностями (Всезнайко, собачка Соня, Котигорошко, Кіт Леопольд тощо). В аналізі свого малюнка діти вказували – добрий, чесний, справедливий, допомагає іншим тощо. Опитування показало, що більшість дітей вдумливо почали вибирати мультики для перегляду, шукати у героях мультиків чи кіно позитивні моральні якості, які можна наслідувати. У комп'ютерних іграх почали обговорювати стратегії взаємодопомоги один одному, додаткового спілкування. Досить цікавою була реакція дітей на запитання: «Чи важливо вам завжди вигравати у іграх?»: понад 85% учнів класу відповіли – «ні, головне разом проводити час» або «не важливо хто переміг, ми ж команда».

Аналізуючи результати після контрольного зрізу, можна стверджувати, що кількість дітей з високим показником сформованості цінностей дружби та комунікабельності зростає. Діти високого рівня (50 %) мають дуже яскраві, позитивні та чіткі малюнки (згідно проєктивної методики «Мій герой»), де промальовані здорові особистісні стосунки з оточуючим світом. У таких дітей малюнок зображений в центрі аркуша, себе у вигляді людини вони зображають стандартного розміру, з посмішкою на обличчі та з використанням теплих та яскравих кольорів. Таким чином, можна виявити психічний стан дитини та рівень її соціалізації. Дитина малює себе стандартного розміру по центру листа, використовує теплі кольори та не використовує грубих, різких форм та елементів зображення. Діти цього рівня чітко промальовують деталі кожного елемента без натиску, зі словесним поясненням, що забарвлено позитивними фарбами. Тобто не виникає труднощів у зображенні базових аспектів малюнка та емоційний фон дитини при цьому є стабільним.

Отже, приріст високого рівня досліджуваних моральних цінностей у дітей після формуального експерименту склав 18,75 %. Середній рівень знизився на 6,25 %, а початковий на 12,5 %.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, можна зазначити, що експериментальна методика та впроваджені педагогічні умови допомогли нам у вирішенні питання морального виховання молодших школярів з використанням засобів мас-медіа та їх контенту. Зокрема, у них можна шукати позитивні приклади вияву моральних цінностей, обговорювати їх з учнями та пропонувати для наслідування. Звісно, дане дослідження не вичерпує себе і потребує подальших наукових та практичних розвідок особливостей формування й інших моральних цінностей та загальної моральної культури особистості під впливом медійних засобів та їх контенту.

Актуальним та *перспективним* для вивчення є також питання готовності сучасних вчителів до грамотного використання сучасних мас-медіа у освітньому процесі НУШ з метою морального виховання учнів.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Голінська, Т. В., Коханко, О. Г., 2020. Вплив мас-медіа на моральне виховання учнів початкової школи. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів*, 7, 116-118.

2. Голінська, Т. В., 2020. Аналіз проблеми морального виховання молодших школярів у сучасних реаліях. *Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки / ред. колегія: професора Т. О. Олефіренка (голова) [та ін.]. Нац. пед. унів-ту імені М. П. Драгоманова; Факультет психології і педагогіки. Івано-Франківськ: Кушнір Г. М.*, 2, 16-19.

3. Бех. І. Д., 2008. Виховання особистості [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Либідь, 848.

4. Вишневський, Є. О., 2006. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Дрогобич: Коло, 87-99.

5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Освіта*: [сайт]. Доступно: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/>.

6. *Розумна собачка Соня*. Аудіоказка – ukrainian fairy tales. Слухати українською мовою ОНЛАЙН. *Ютуб* [сайт]. Доступно: <<https://www.youtube.com/watch?v=dFTOFuTPGDY>>.

7. Компаній, О. В., 2013. *Дидактичні засади формування читацьких інтересів молодших школярів в умовах інформаційного навчального середовища: дис. ... канд. пед. наук. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка*. Тернопіль, 241.

8. Даниляк, Р. З., 2016. Шляхи удосконалення морального виховання молодших школярів засобами вітчизняної дитячої періодики. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*, 6 (137), 124-128.

9. Петрунько, О. В., 2010. *Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі*: [Монографія]. Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 480.

THE INFLUENCE OF MODERN MASS MEDIA ON FORMING MORAL VALUES OF PRIMARY PUPILS

Oksana Kokhanko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9644-4233>,
o.h.kokhanko@npu.edu.ua

Tetiana Teslenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2072-1828>
tatiana_teslenko12@ukr.net

Tetiana Holinska,

Master's student majoring in "Primary Education"
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-6502>
tatianagolinska@ukr.net

Abstract. The article focuses on the significant decline of the morality of the individual in the modern world, namely in the period of technical progress, on the promotion of material virtues of person and the leveling of moral values. The solution to the problem is facilitated through consideration of the influence of various modern factors and means in the moral education of children, in particular the mass media and their content, by teachers and parents. The need to form media literacy in students as an important component of the life competencies of the modern person is indicated in the State Standard of Secondary Primary Education and the Concept of the New Ukrainian School state. It is the media that nowadays have a huge impact on the development of the child's personality of the new generation, including the formation of its moral

culture and values. This is especially true for the new generation of "digital" children (generations Z and Alpha).

The object of our applied research was the process of moral education of primary school students in the current context, and the pedagogical conditions for the formation of moral values of primary school students through modern media are the subject thereof.

The purpose of the publication is a comprehensive analysis of the results of a pedagogical experiment on the influence of the media on the formation of moral values of primary school children and the introduction of the respective content in the educational process in primary school.

In the process of the investigation, in addition to the theoretical analysis of the problem under research, three types of the pedagogical experiment were implemented. During the diagnostic work at the constitutive stage of the experiment, the influence of mass media on children and their moral values was clarified. At the formative stage, the author's pedagogical context for forming moral values of junior schoolchildren by means of modern mass media was tested. For instance, in the educational process, specially selected media and their content were used, which provided purposeful education of moral values for junior high school students. In the process of teaching and education, the influence of the mass media on children's cultural development was discussed with learners; and educational activities aimed at the formation of their media literacy were provided. The control check showed a positive dynamics of changes in the value under research in young students, which gives us the grounds to assume that taking into account and adjusting the influence of the media on the formation of moral values of the younger generation is indispensable in the work of a teacher.

Key words: junior school student; moral education; moral values; media; mass media; media literacy.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Holins'ka, T. V., Kokhanko, O. H., 2020. Vplyv mas-media na moral'ne vykhovannya uchniv pochatkovoyi shkoly [The influence of the media on the moral education of primary school students], *Rozvytok osobystosti molodshoho shkolyara: suchasni realiyi ta perspektyvy: materialy naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi molodykh naukovtsiv ta studentiv*, 7, 116-118.
2. Holins'ka, T.V., 2020. Analiz problemy moral'noho vykhovannya molodshykh shkoliariv u suchasnykh realiyakh [Analysis of the problem of moral education of junior high school students in modern realities], *Psykhologichnyy i pedahohichnyy dyskurs: naukovy zapysky / red. kolehiya: profesora T. O Olefirenka (holova) [ta in.]*, Nats. ped. univ-tu imeni M. P. Drahomanova; Fakul'tet psykholohiyi i pedahohiky. Ivano-Frankivs'k: Kushnir H. M., 2, 16-19.

3. Bekh, I. D., 2008. *Vykhovannya osobystosti* [Education of personality]: pidruchnyk dlya studentiv vyshchychkh navchal'nykh zakladiv, Kyiv: Lybid', 848.
4. Vyshnevs'kyu, Ye. O., 2006. *Teoretychni osnovy suchasnoyi ukrayins'koyi pedahohiky* [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]: Posibnyk dlya studentiv vyshchychkh navchal'nykh zakladiv, Drohobych: Kolo, 87-99.
5. *Kontsepsiya vprovadzhennya mediaosvity v Ukrayini* (nova redaktsiya) [The concept of implementing media education in Ukraine (new edition)], Osvita: [sayt]. Dostupno: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontsepsiyavprovadzhennya_mediaosvity_v_ukraini_nova_redaktsiya/>.
6. *Rozumna sobachka Sonya* [Smart dog Sonya]. Audiokazka – ukrainian fairy tales. Slukhaty ukrayins'koyu movoyu ONLAYN. Yutub [sayt]. Dostupno: <<https://www.youtube.com/watch?v=dFTOFyTPGDY>>.
7. Kompaniy, O. V., 2013. Dydaktychni zasady formuvannya chytats'kykh interesiv molodshykh shkolyariv v umovakh informatsiynoho navchal'noho seredovyscha [Didactic principles of formation of reading interests of junior schoolchildren in the conditions of information educational environment]: *dys. ... kand. ped. nauk. Ternopil's'kyy nats. ped. un-t im. V. Hnatyuka, Ternopil'*, 241.
8. Danylyak, R. Z., 2016. Shlyakhy udoskonalennya moral'noho vykhovannya molodshykh shkolyariv zasobamy vitchyznyanoi dytyachoyi periodyky [Ways to improve the moral education of primary school children by means of domestic children's perio], *Molod' i rynek: shchomisyachnyy naukovopedahohichnyy zhurnal*, 6 (137), 124-128.
9. Petrun'ko, O. V., 2010. *Dity i media: sotsializatsiya v ahresyvnomu media seredovyschi* [Children and media: socialization in an aggressive media environment]: [Monohrafiya], Poltava: TOV NVP «Ukrpromptorhservis», 480.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-147-159>

УДК373.2/.3.091.33-044.247: [004+5+62+51]

Франчук Тетяна Йосипівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

керівник наукового відділу

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2404-0771>

franchuk@kpnpu.edu.ua

Пукас Іванна Леонідівна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6965-8896>

pukas.ivanna@kpnpu.edu.ua

ПРОЄКТУВАННЯ ПОЕТАПНОГО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ, УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ STEM-ОСВІТИ

«Якщо хочеш виховати в дітях сміливість розуму, самотійність як особистісну рису, то створи такі умови, щоб спалахи їх думок утворювали царство думки, дай їм можливість відчувати себе в ньому володарями».

Ш. Амонашвілі

Анотація. У статті порушується проблема проектування процесу формування ключових компетентностей дошкільників, молодших школярів, акцентуючи увагу на природничій, а також особливостей підготовки фахівців, здатних забезпечити їх реалізацію. Доводиться взаємозалежність інтеграційних процесів, що активуються у рамках освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі», інтегрованого курсу «Я досліджую світ», моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», а також технологій STEM-освіти, які, з одного боку, є аналогом цих освітніх програм, з іншого – виконують функції інструментарію їх реалізації. Освітня лінія «Дитина в природному довкіллі», інтегрований курс «Я досліджую світ», модель освіти сталого розвитку «Довкілля», а також модель STEM-освіти трактується як альтернатива класичній, інформаційно-репродуктивній освіті.

Схарактеризовано особливості STEM-технологій через позиціонування найбільш типових ознак, а також комплексу інтеграційних процесів, які складають їх основу. При тому доводиться адаптивність STEM-технологій до різних освітніх систем, акцентуючи особливу увагу на дошкільній, початковій освіті, а також системі підготовки фахівців для цих освітніх рівнів.

Обґрунтовується взаємозалежність проектування цих процесів і важливість їх узгодження та спрямування на комплексне вирішення актуальних завдань компетентнісної освіти, досягнення визначених стандартів для всіх цих рівнів. З'ясовується сутність та неперервність освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі», інтегрованого курсу «Я досліджую світ», моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», демонструються окремі практичні підходи їх реалізації в навчальній діяльності.

Також аналізуються можливості STEM-технологій у системі дошкільної, шкільної та вищої педагогічної освіти. Аргументується позиція, що особистісно орієнтований підхід на основі індивідуальної траєкторії професійного розвитку буде реалізовано за умови, коли майбутня професійна діяльність педагога, вихователя стане предметом їх дослідження з адекватним змістовим, технологічним, діагностичним інструментарієм (математичне моделювання, проектування, математична обробка інформації та ін.).

Ключові слова: STEM-освіта; дошкільна освіта; початкова освіта; проєкт; концепція «Нова українська школа»; неперервність; компетентність; інтеграція; дослідницька діяльність; технології.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Орієнтуючись на основи компетентнісної освіти, а також визначені у концепції «Нова українська школа» компетентності, особливу актуальність набуває проблематика, пов'язана з переосмисленням традиційної школи через призму інноваційних стандартів і головне – дослідженням інструментарію, спроможного реалізувати їх у практиці сучасних закладів освіти. Йдеться про забезпечення процесу цілісних та системних змін, які будуть стосуватися всіх освітніх рівнів, відповідно, сталого освітнього розвитку, починаючи від дошкільної освіти, завершуючи професійною та післядипломною, від якості яких буде залежати підготовка фахівців, здатних реформувати освіту, фактично змінюючи її цільову спрямованість. У цьому контексті актуальними є тенденції переходу від освітньої парадигми, пов'язаної з нарощуванням знань та відпрацюванням усталених стереотипів їх використання до підвищення рівня їх активності, адаптації до умов, які постійно змінюються. У цьому аспекті важливо програмувати взаємозалежні реформи як на рівні інтеграції змісту навчальних дисциплін, так і інструментарію, технологічних алгоритмів його практичної реалізації через поетапне нарощування компетентностей на різних освітніх рівнях.

У рамках зазначеного актуальною є проблема дослідження моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», що проєктує можливості інтеграції змісту освіти, та дослідження STEM-освіти, яка опікується більшою мірою інструментарієм її реалізації. STEM-освіта трактується як свого роду модель об'єднання теорії і практики освітньої діяльності, а також забезпечення реалізації змісту навчальних дисциплін через відповідний. Вони можуть реалізувати системотвірну функцію у переході на нову компетентнісну формулу навчання усіх рівнів, починаючи від елементарного дошкільного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел з зазначеної проблематики вказує на те, що інтеграційні процеси стали пріоритетними в системі модернізації освіти всіх рівнів та спрямувань. Це особливо актуально на етапі дошкільної та початкової освіти, в рамках якої закладаються фундаментальні засади компетентнісної парадигми, що визначає інтегральний освітній результат, починаючи від формування життєвої компетентності дошкільника, здатності до визначених видів діяльності в рамках моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», до забезпечення перманентності навчання впродовж життя. Як зазначається у навчально-методичному посібнику «Ознайомлення дітей з природним довкіллям», «Сучасний підхід до змісту ознайомлення з природою характеризується відсутністю жорсткої адресності щодо віку дітей, орієнтацією на формування у дошкільників досить широкого кола знань про навколишню природу: цікавих представників біоценозів лісу, лук, водойм, степу, парку тощо» [1, с. 6].

Зазначені позиції доводяться Базовим компонентом дошкільної освіти (2021), відповідно до якого ключові компетентності дошкільної освіти [2] продовжуються в Державному стандарті початкової освіти [3], наприклад, за такими освітніми лініями як «Дитина у природному довкіллі» та «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», і далі продовжуються математичною та природничою освітніми галузями, що тісно корелює з моделлю STEM-освіти. Художньо-мистецький напрям «Дитина у світі культури», представлений змістовою та технологічною складовими, трансформується у вищий рівень – STEAM-освіту. В основі наступності систем – формування наскрізних умінь, пов'язаних з розвитком емоційної сфери, творчості, ініціативності, критичного мислення та ін.

Як доводить Т. Піроженко, Базовий компонент дошкільної освіти повною мірою відповідає положенням концепції освітньої реформи «Нова українська школа» і відповідає сучасним вимогам до розвитку особистості, що здатна пізнавати, відтворювати знання про світ, робити творчий продукт, акцентуючи увагу на тому, що кожна освітня лінія починається від дитини – «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури» тощо [4, с. 12]. Ця позиція означає, з одного боку, інтегрований підхід до змісту освітньої діяльності дітей дошкільного, молодшого шкільного віку, з іншого – проектує поетапність розвитку ключових компетентностей, з-поміж яких особливе значення належить природничій.

Освітня лінія «Дитина в природному довкіллі», інтегрований курс «Я досліджую світ», модель освіти сталого розвитку «Довкілля», а також розроблена модель STEM-освіти трактуються дослідниками як альтернатива класичній, інформаційно-репродуктивній освіті. «На символах образу світу, створених учнями, немає фізики, хімії, біології, географії, математики... Природа єдина і неподільна, це люди розділили знання про неї на окремі науки, щоб легше було ними опанувати і застосовувати ці знання на практиці. У шкільній освіті ці тенденції доведені до абсурду – вузькопредметного урокодавання, в результаті якого свідомість учнів наповнюється отриманими на уроках різних предметів знаннями, що часто суперечать одні другим. Зі школи мають виходити не фізики, хіміки, математики, літератори, а люди з цілісною свідомістю, науковим мисленням, члени суспільства сталого розвитку з життєствердним національним образом світу. Це доведено в дослідженнях, які стосуються цілісного розвитку особистості» [5].

Отже, адекватне сприйняття неподільності природи, природного середовища, яке оточує дитину, може бути забезпечене адекватним технологічним інструментарієм, який проектує модель організації освітнього процесу як інтегрованого, особистісно зорієнтованого.

Як доводить В. Ільченко, модель освіти сталого розвитку «Довкілля» та інтегрований курс «Я досліджую світ» є аналогом STEM-освіти, оскільки «відзначаються цілісністю змісту та сучасним підходом до організації освітнього процесу. Традиційна освіта неспроможна формувати цілісний погляд на світ, його цілісну картину і, відповідно, життєствердний образ світу внаслідок фрагментарності змісту і вузькопредметного його викладання в умовах відокремленого від життя, замкнутого, сенсорно збідненого класно-кабінетного простору. Традиційна освіта призводить до сегментації цілісного плану свідомості учня, формування представника суспільства, психіка якого легко програмується і не здатна протидіяти внутрішній агресії, особливо в часи суспільних криз» [6]. У цьому контексті актуалізується проблема формування особистості як цілісності, здатної самовизначитися у життєвих, соціально-економічних умовах, розвиваючи свою свідомість, життєві позиції та усталені принципи.

Окрім того, будь-які дезінтеграційні дії призводять до формалізації процесів, втрати якостей, які мають цілісну природу. Це стосується розуміння інформації, що відображає реально функціонуючі системи, чуттєво-емоційної складової освітньої діяльності, а відтак і формування суб'єктної позиції того, хто пізнає світ як цілісність і себе в ньому.

Як зазначалося, при тому важливо не лише проектувати адекватні означеним цілям навчальні програми, а і забезпечити адекватний інструментарій їх реалізації. У цьому контексті досить цінним є підхід, відповідно до якого комплексно осмислюються зміст освіти сталого розвитку «Довкілля» і STEM-освіта як інструментарій реалізації заданих змістових нормативів.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета: з'ясувати сутність та особливості проектування неперервності формування компетентностей через моделі STEM-освіти в системі дошкільної та початкової освіти.

Завдання:

– визначити суть інтеграційних процесів та інноваційні підходи до організації освітньої діяльності дошкільників, молодших школярів з формування ключових компетентностей;

– проаналізувати змістову основу моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», інтегрованого курсу «Я досліджую світ», освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» та модель STEM-освіти як технологічний інструментарій проектування системи їх опрацювання;

– дослідити особливості підготовки фахівців, здатних забезпечити проектування процесу формування компетентностей дошкільників та молодших школярів на основі STEM-освіти, адекватного STEM-середовища.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Головною умовою формування ситуації ефективного переходу на стандарти компетентної освіти, що реалізується на основі STEM-технологій, є створення цілісної системи змін, яка би мала свою концептуальну основу і торкалась усіх її сегментів. При тому педагоги в системі дошкільної та початкової освіти, викладачі в системі професійної освіти мають бути активними суб'єктами формування програми реформ та її реалізації, оскільки, зрештою, оптимізація системи професійної освіти вигідна всім сторонам: вона однозначно трактується як засіб забезпечення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг не лише студента, фахівця дошкільної та початкової освіти, а і викладача ЗВО.

У цьому контексті STEM-підхід можна розглядати як концепт розвитку компетентної моделі освіти всіх рівнів аж до формування професійної компетентності фахівців, викладачів ЗВО.

STEM-освіта у багатьох розвинутих країнах асоціюється з мобільним чинником конкурентоздатності країни і позиціонується як свого роду системотвірна ідея модернізації освіти всіх рівнів. За своєю суттю вона є свого роду альтернативою знанневому, інформаційно-репродуктивному підходу, більшою мірою орієнтованому на накопичення теоретичних знань та оволодіння сформованими на їх основі стандартизованими методиками практичної діяльності. STEM освіта, як галузь освітології, почала активно досліджуватися в 2009 р. у США за програмою «Educate to Innovate». На нинішньому етапі STEM-освіта запроваджується у США як глобальна система, що реалізується впродовж життя (від дитячого садка до пенсії), формуючи комплекс послідовних взаємопов'язаних систем, що утворюють так звану освітню трубу (educational pipeline), об'єднуючи не лише освітні структури по-вертикалі (дошкільна освіта – школа – ЗВО – післядипломна освіта та перепідготовка), а і всі освітні та дотичні до них інституції по-горизонталі, включаючи приватний сектор, державні, управлінські структури та установи. У цьому контексті STEM-освіта позиціонується не лише як комплекс навчальних дисциплін, які традиційно асоціюються з математичним контентом, забезпечують інтеграцію природничих наук, а як модель організації освітньої діяльності будь-якого рівня через домінуючу пошукової, дослідницько-практичної діяльності, що найбільше відповідає принципам природовідповідності, а відтак і самореалізації її суб'єктів, у тому числі студентів та викладачів. Немає необхідності доводити високий рівень взаємозалежності самореалізації дошкільника, школяра та педагога, студента та викладача в контексті організації успішної освітньої діяльності.

Ці позиції знайшли варіант практичної об'єктивації у міжнародній освітній програмі «Teaching STEM in English», ініційованій Державним департаментом США у рамках проекту «International Visitor Leadership Program». Орієнтованість на реальну практику та глибоке розуміння процесів на основі візуалізації, проектування, методів творчого та наукового пошуку забезпечують особистісну орієнтованість освітньої діяльності всіх рівнів. STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) має широкий спектр об'єктивації і трактується і як STEM-навчання, STEM-технології, STEM-викладання, STEM-заняття, STEM-знання, STEM-грамотність, STEM-режим та ін.

Йдеться про єдність та взаємозалежність природничих, технічних і соціально-гуманітарних наук (навчальних дисциплін) на методологічному рівні, відповідно спільного інструментарію ІКТ, моделювання, математичної обробки інформації, а також цифровізації освіти, її персоналізації, створення цілісного освітнього простору інноваційного розвитку загалом, інтегруючи зусилля усіх стейкхолдерів.

Як відомо, науковий та інженерний методи STEM-освіти є основою будь-якого процесу дослідження незалежно від галузі пізнання. Обидва методи відпрацьовувалися протягом значного часу і на сьогодні визнані міжнародною науковою спільнотою основними засобами для здійснення наукової та навчально-дослідницької діяльності [7, с. 3]. Отож, в узагальненому розумінні STEM визначає інтегрований підхід навчання будь-якого рівня, орієнтованого на особистісний саморозвиток його суб'єкта, у рамках якого теоретичні концепти, технології діяльності вивчаються в контексті реальної практики. Головним надбанням сформованої системи компетентнісної освіти, освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі», інтегрованого курсу «Я досліджую світ», моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», STEM-технологій є сталий та поетапний розвиток позиції дитини як суб'єкта свого життєвого простору, інтегрованого у реальне природне середовище з чіткою установкою на його цілісне пізнання та оволодіння дієвим інструментарієм щодо його удосконалення.

Саме тому в межах заданої проблематики науковці та педагоги-практики працюють над розробкою моделей та технологій інтегрованої освіти, які широко застосовуються у сучасних освітніх закладах. У практичній площині особливі успіхи були досягнуті співробітниками лабораторії інтеграції змісту освіти Інституту педагогіки АПН України та педагогами різних шкіл та закладів дошкільної освіти, які об'єдналися навколо створення та апробації моделі освітнього простору «Довкілля» на основі діяльності громадської організації «Освітній центр «Довкілля», заснованої в 1995 році. Ідея полягала у створенні освітньої моделі сталого розвитку «Довкілля», адекватного їй освітнього середовища, які можна було би імплементувати в умови сучасного закладу дошкільної чи початкової освіти.

Нова модель освіти була спрямована на реалізацію освіти сталого розвитку, що базувалася на забезпеченні інтеграції фундаментальних засад пізнання дитиною світу і себе у ньому. Була також створена система, яка стала відомою зарубіжним педагогам під назвою «Освітня модель «Логіка природи».

Як стверджує академік В. Ільченко, зав. лабораторії інтеграції змісту освіти Інституту педагогіки НАПН України, директор Науково-методичного центру інтеграції змісту освіти НАПН України «Для «виращування» в дитячій свідомості національного життєствердного образу світу, перетворення дитячого егоїстичного, малозв'язного, що не сприймає проявів об'єктивних закономірностей мислення в соціально зрілий розум необхідні, в першу чергу, дві умови: наявність навчальних занять безпосередньо в життєвому світі і систематизація знань» [8, с. 5]. Отож, інтегровані освітні цілі, орієнтація на сприйняття світу і його реалій у рамках існуючих закономірних зв'язків потребують адекватного освітнього середовища, яке би візуалізувало ці зв'язки, задаючи стандарти їх вивчення, сприйняття та трактування. У цьому контексті і освіченість трактується як інтегративна якість, яка формується через три інтегративні одиниці – цілісності «образ світу», «образ Я», що

об'єктивуються в образ «Я у світі». Результативність реалізації програми виявилася для самих дослідників несподівано високою і позначилася як на мотиваційній сфері дітей, їх навчальних досягненнях, так і на загальному рівні IQ. Далі закономірно, що системотвірні ідеї моделі освіти сталого розвитку «Довкілля» були імплементовані і на інші освітні рівні – дошкільну освіту, основну та старшу школу. Під науковим керівництвом академіка В. Ільченко була розроблена система програм для 1-11 класів, в основі яких – ідеї, зміст та технології моделі освіти, сформованої на основі програми «Довкілля».

Відповідно до цієї концепції та програми на державному рівні розроблена система підручників, що актуалізують підходи до інтеграції змісту навчальної діяльності в частині формування природничо-екологічних компетентностей, починаючи від початкової освіти, завершуючи старшою школою. Ця позиція, передусім, фіксується у назвах підручників, акцентуючи увагу на домінуючих особливостях пізнавальної діяльності дітей різного віку:

- «Запитую довілля» (1-2 класи);
- «Спостерігаю довілля» (3 клас);
- «Досліджую довілля» (4 клас);
- «Пояснюю довілля» (5 клас);
- «Основні природні системи» (6 клас);
- «Фізика, хімія, біологія в предметно-інтегративній системі» (7-9 класи);
- «Взаємодію з довіллям» (10-11 класи) – інтегрований курс «Природознавство».

Ці назви є досить умовними, оскільки на кожному етапі формування природничих компетентностей дитини активуються процеси постановки проблемних питань, спостереження, дослідницької роботи та ін. Водночас, фіксація на домінуючих ракурсах пізнання природного довілля і себе в ньому означає сутність еволюційних процесів, які починаються з допитливого погляду дитини і постановки питань у зоні її найближчих і, як правило, прагматичних інтересів. Найвищий рівень природничо-екологічної компетентності визначається здатністю особистості формувати свої, особистісно зорієнтовані взаємовідносини з природою, які на фінальному етапі диференціюються через систему усвідомлених цінностей, ставлень, життєвих позицій, що визначають концепцію «Я у природному середовищі» і реально регулюють життєдіяльність людини. У цьому плані модель STEM-освіти виконує функції забезпечення цієї цілісності за допомогою відповідного технологічного інструментарію.

Зрозуміло, що ефективність означеного процесу безпосередньо залежить від концепції освітньої діяльності у закладах дошкільної освіти. Як зазначає дослідник С. Пойда, «Вихователі старших вікових груп дошкільників та учителі початкової школи, використовуючи технологію STEM, в першу чергу орієнтують освітній процес на формування навичок дослідницької діяльності, що передбачає уміння використовувати та/або конструювати прості пристрої для спостереження різноманітних явищ, отримання та аналізу простих даних у процесі спостереження різноманітних явищ. Такий підхід тісно пов'язаний із проектною технологією навчання, яка вже досить давно використовується у загальноосвітніх навчальних

закладах» [9]. Акцентування уваги на дослідницькій компоненті освітнього процесу є закономірним, оскільки в рамках таких освітніх проєктів реалізуються цілі та процеси самопізнання, самовизначення, самоствердження, а відтак і саморозвитку, самовдосконалення. Всі вони базуються на дослідницькій складовій і навіть відображаються у пошукає нової моделі освітньої діяльності – «STREAM-освіти (research – дослідження). Аналізуючи проблеми «STREAM-освіти в закладі дошкільної освіти, вихователем-методистом О. Маричевою розроблена система роботи за новим інтеграційним підходом до розвитку, навчання та виховання дітей, акцентуючи особливу увагу на дослідницькій складовій. Вона містить досить цінний комплекс методичних рекомендацій та корисний практичний матеріал щодо формування у дітей інженерного мислення через ігрову та художньо-продуктивну діяльність, а також передбачає формування сучасного світобачення, на тлі екологічної, здоров'язбережувальної освіти [10, с. 5].

Закономірно, що успіх реалізації зазначених вище освітніх програм та моделей для дошкільної та початкової освіти безпосередньо залежить від підготовки фахівців, здатних перейти на такі складні алгоритми професійної діяльності.

Адаптуючи STEM до системи професійної підготовки педагога молодших класів, вихователя дітей дошкільного віку, виходимо з того, що саме їх практична діяльність слугуватиме *експериментальним майданчиком реальної практики*, від якості якої залежить конкурентоздатність на ринку праці. Отож, особистісно орієнтований підхід, відповідно індивідуальну траєкторію професійного розвитку буде реалізовано виключно за умови, коли майбутня професійна діяльність педагога, вихователя стане предметом власного дослідження з адекватним змістовим, технологічним, діагностичним інструментарієм (математичне моделювання, проєктування, математична обробка інформації та ін.).

У ракурсі нашого дослідження STEM визначає філософську та інструментальну основу формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери дошкільної та початкової освіти на засадах вмотивованих потреб формування майбутньої професійної діяльності як сфери професійної, особистісної самореалізації, чинника конкурентоспроможності через дослідницьку, проєктну діяльність, що реалізується через: постановку проблем, діагностичні процедури, моделювання перспектив розвитку, створення інноваційних проєктів модернізації діяльності, їх експериментальну апробацію.

Саме дослідження власної професійної діяльності слугуватиме головною сферою інтеграційних процесів, які посиляють запит на відповідні блоки інформації: від теоретичних концептів до інноваційних практик. Сприймаючи цю інформацію як необхідну для осмислення власної комплексної візії майбутньої освітньої практики та моделювання перспектив її удосконалення, задається відповідний контекст її особистісно зорієнтованого опрацювання.

Проєктний підхід до професійного саморозвитку майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, вчителя початкової школи, забезпечення його готовності до роботи за технологіями STEM-освіти відкриває можливості до системного самодослідження, яке починається з осмислення конкретної проблеми, яку здобувач освіти сприймає як професійно важливу і таку, що потребує додаткових зусиль щодо її

вирішення. Визначення конкретних цілей та завдань самоосвітньої діяльності формує підґрунтя для цілеспрямованого відбору навчальної інформації, її систематизації та інтеграції у конкретні змістові блоки/модулі. Поставлені завдання та зміст навчання зумовлює необхідність добору адекватних методів та технологій організації освітньої діяльності та чіткого спрямування на отримання конкретних професійно та особистісно значущих результатів. У рамках такого проєкту студент буде стояти перед необхідністю визначення діагностичного інструментарію, який допоможе з'ясувати ефективність самоосвіти, тобто адекватність використаних зусиль запрограмованим в рамках проєкту, тобто очікуваним результатам. Так само в рамках проєктів студенти можуть досліджувати свої взаємовідносини з природою, соціальним середовищем, себе у своєму життєвому просторі.

Складно переоцінити у зазначеному ракурсі особливості організації освітньої діяльності викладачів ЗВО, яка слугуватиме головною сферою інтеграційних процесів, які посиляють запит на відповідні блоки інформації: від теоретичних концептів до інноваційних практик. Сприймаючи цю інформацію як необхідну для осмислення власної викладацької практики та моделювання перспектив її удосконалення, задається відповідний контекст її особистісно зорієнтованого опрацювання.

Вказані позиції детермінують необхідність переорієнтації системи розвитку професійної компетентності не лише студента як майбутнього вихователя, педагога початкової школи, а також викладача за цільовими, змістовими, технологічними, діагностичними параметрами, необхідність її адаптації до:

а) сучасних практик розвитку компетентності педагога, що реалізується як періодичне спеціальне організоване навчання (стажування, курси);

б) перманентного процесу професійного розвитку педагога, що традиційно програмується в закладі освіти;

в) системи професійного саморозвитку, що реалізується кожним педагогом через формування індивідуальної траєкторії, актуалізацію механізмів самоуправління. Заявлений підхід передбачає можливість його імплементації в практику (за умови відповідних адаптаційних процесів), базується на загальних основах розвитку професійної компетентності педагога безвідносно до фаху та рівня освітньої діяльності.

Ця робота не буде рутинною, формалізованою, оскільки буде мати позитивний емоційний супровід, пов'язаний з пошуком і свого роду «відкриттями», нехай навіть локального рівня і для внутрішнього користування. Однак, підвищення компетентності, на відміну від традиційних знань у рамках професії, наближає до гармонізації відносин фахівця з професією, як результат – самоактуалізації у практичній діяльності, цінність якої в емоційно-ціннісному плані важко переоцінити. За таких умов априорі формується позитивне, емоційно насичене освітнє середовище, основане на взаємодії та співробітництві, зацікавленості у конструктивних взаємовідносинах студентів, викладачів, спільній командній роботі [11].

Отже, пріоритети запропонованого підходу щодо переорієнтації смислової, цільової, змістової, технологічної складової професійного саморозвитку майбутнього вихователя, педагога, його готовності до розвитку природничих компетентностей майбутніх дошкільників, школярів початкової освіти полягають у:

а) підвищенні рівня вмотивованості освітньої діяльності, професійного саморозвитку у різних її типах та форматах;

б) забезпеченні позиції суб'єкта професійного розвитку, який самостійно шукає та оптимально використовує можливості навчання у ЗВО, в тому числі його наукового потенціалу, а також можливості самоосвіти, активізуючи проєктну, дослідницьку діяльність;

в) оптимізації форм співпраці учасників освітнього процесу, розвитку інтерактивної діяльності, суб'єкт-суб'єктних форм взаємовідносин у рамках різних освітніх рівнів, реагуючи на актуальні виклики сучасної освіти, провідні тенденції її модернізації;

г) уможливленні переходу на індивідуальні, персоніфіковані (тобто найбільш значущі в контексті власної професійної діяльності) завдання і освітні практики, забезпеченні органічного зв'язку навчання з професійною діяльністю, теорії і практики освітньої діяльності, підвищенні рівня професійного саморозвитку загалом.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отож, інноваційні підходи до організації освітньої діяльності дошкільників, молодших школярів, а також особливостей підготовки фахівців, здатних забезпечити їх реалізацію є спільними і досліджувати їх необхідно у комплексі, зважаючи на взаємозалежність інтеграційних процесів. Зокрема, моделі освіти сталого розвитку «Довкілля», інтегрованого курсу «Я досліджую світ», освітньої лінії «Дитина в природному довіллі», а також модель STEM-освіти базуються на спільній змістовій основі, технологічному інструментарії. Це важливо як для дослідження теоретичного трактування сутності зазначених освітніх моделей, так і пошуку адекватних форм їх практичної реалізації.

Особливу роль при цьому відіграє система професійної підготовки майбутніх фахівців, які у рамках нових освітніх стандартів (2021) повинні формувати компетентності, що визначають їх спроможність застосовувати STEM-технології у процесі свого професійного становлення. Саме тому особистісно орієнтований підхід на основі індивідуальної траєкторії професійного розвитку буде реалізовано в умовах, що формують адекватне STEM-середовище.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням можливостей посилення інтеграційних процесів як по-горизонталі – на рівні оптимізації міжпредметних зв'язків у формуванні ключових компетентностей дошкільників та молодших школярів, так і по-вертикалі – через поетапність нарощування компетентностей з кожним наступним роком навчання. У цьому плані актуальним є дослідження можливостей STEM-освіти, STEM-технологій, їх адаптація до різних освітніх рівнів, конкретних умов, у яких реалізується освітня діяльність дошкільників, учнів молодшої та старшої школи, а також фахівців сфери цього рівня педагогічної освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Дука, Т.М., 2020. *Ознайомлення дітей з природним довіллям*: навч.-метод. посіб. для студентів пед. вузів. Умань: Візаві, 155.

2. *Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021. Доступно: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf>.

3. Державний стандарт початкової освіти, 2018. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>>.
4. Піроженко, Т.О., 2018. Якість дошкільної освіти: сучасна ситуація та погляд у перспективу. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, т. 4, *Психологія розвитку дошкільника*, 14, 6–27.
5. Люблинская, И.Е. *STEM и новые стандарты среднего естественнонаучного образования в США*. Доступно: <<http://schoolnano.ru/files/STEM.pdf>>.
6. Ільченко, В.Р., 2017. *Модель освіти сталого розвитку «Довкілля» як аналог STEM-освіти*. Доступно: <<https://core.ac.uk/download/pdf/185263344.pdf>>.
7. Сліпучіна, І.А., Чернецький, І.С., 2015. Дослідницька діяльність студентів у контексті використання наукового й інженерного методів. *Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис*, 3. Додаток 1: Інтеграція вищої освіти і науки. Київ, 216–225.
8. Ільченко, В.Р., Гуз, К.Ж., 2011. Модернізація содержания образования как национальная проблема. *Педагогика*, 4, 3–7. Доступно: <<https://core.ac.uk/download/pdf/32305075.pdf>>.
9. Пойда, С.А., 2016. STEM, STEAM, STREAM як основа політехнічної освіти сучасного школяра. *Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ*: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції. Вінниця: ВНТУ, 414–417. Доступно: <<http://novomyrgorod-school2.kr.sch.in.ua/files/downloads/konferencia2016.pdf>>.
10. Маричева, О.Б., 2017. *STREAM-освіта в дошкільному закладі. Система роботи з формування у дітей інженерного мислення*: навч.-метод. посіб. Вінниця: ММК, 47.
11. Прошкуратова, Т., Пархоменко, А., 2020. Збірка інтегрованих завдань з теми «Як живеться дітям у дошкільній школі». *Початкова школа*, 5-6, 23–26.

PROJECTING THE PHASING FORMATION OF COMPETENCES OF PRESCHOOLERS, PRIMARY SCHOOLERS IN STEM-EDUCATION CONDITIONS

Tetiana Franchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the scientific department
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2404-0771>
franchuk@kpmu.edu.ua

Ivanna Pukas,

Candidate of pedagogical sciences,
Senior lecturer at the Department of Theory and methods of preschool education
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6965-8896>
pukas.ivanna@kpmu.edu.ua

Abstract. The article raises the problem of projecting the process for forming key competences of preschoolers and primary school children focusing on natural science

competence, and the peculiarities of training professionals able to ensure the implementation. It proves the interdependence of integration processes, activated within the framework of the educational line “Child in the natural environment”, an integrated course “I explore the world”, the model of education for sustainable development “Environment”, and the technologies of STEM-education, which from one side, are analogous to these educational programs, from the other – perform the functions of tools for their implementation. the educational line “Child in the natural environment”, an integrated course “I explore the world”, the model of education for sustainable development “I explore the world”, and the technologies of STEM-education are interpreted as an alternative to classical, information-reproductive education.

Features of STEM-technologies through positioning the most typical signs, a complex of integration processes, which make their basis, are characterized. It is proved the adaptability of STEM-technologies to different educational systems and projects, emphasizing special attention to preschool, primary education, as well as the system of training specialists for these educational levels. It also proves some interdependence of these processes and importance of their coordination and the focus on a comprehensive solution of current problems of competence education, as well as the achievement of the defined standards for all these levels. The essence and continuity of the educational line “Child in the natural environment”, an integrated course “I explore the world”, the model of education for sustainable development “Environment”, and the technologies of STEM-education are clarified, practical approaches for their realization in educational activity are demonstrated.

The potential of STEM-technologies in the system of preschool, school and higher pedagogical education are also analyzed. The position is argued that the student-oriented approach, based on the individual trajectory of professional development will be implemented provided future professional activities of the teacher and educator will be the subject of their research, individual projects with adequate content, technology, diagnostic tools (mathematical modeling, design, mathematical information processing, etc.).

Keywords: STEM-education; pre-school education; primary education; project; concept of “New Ukrainian School”; continuity; competence; integration; research activities; technology.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Duka, T.M., 2020. *Oznaiomlennia ditei z pryrodnyim dovkilliam* [Introducing children to the natural environment]: navch.-metod. posib. dlia studentiv ped. vuziv, Uman: Vizavi, 155.
2. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity* [Basic component of preschool education], 2021. Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf>.

3. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity*, 2018 [State standard of primary education]. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>>.
4. Pirozhenko, T.O., 2018. Yakist doshkilnoi osvity: suchasna sytuatsiia ta pohliad u perspektyvu [Quality of preschool education: current situation and perspective], *Aktualni problemy psykholohii*. Zbirnyk nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 4. *Psykholohiia rozvytku doshkilnyka*, 14, 6–27.
5. Liublynskaia, Y.E. STEM y novye standarty sredneho estestvennonauchnoho obrazovanyia v SShA [STEM and new standards of secondary science education in the United States]. Dostupno: <<http://schoolnano.ru/files/STEM.pdf>>.
6. Ilchenko, V.R., 2017. *Model osvity staloho rozvytku «Dovkillia» yak analog STEM-osvity* [Model of education for sustainable development "Environment" as an analogue of STEM-education]. Dostupno: <<https://core.ac.uk/download/pdf/185263344.pdf>>.
7. Slipukhina, I.A., Chernetskyi, I.S., 2015. Doslidnytska diialnist studentiv u konteksti vykorystannia naukovooho y inzhenernoho metodiv [Research activities of students in the context of the use of scientific and engineering methods], *Vyshcha osvita Ukrainy: Teoretychnyi ta nauково-metodychnyi chasopys*, 3. Dodatok 1: Intehratsiia vyshchoi osvity i nauky, Kyiv, 216–225.
8. Ylchenko, V.R., Huz, K. Zh., 2011. Modernyzatsiia soderzhanyia obrazovanyia kak natsyonalnaia problema [Modernization of educational content as a national problem], *Pedahohyka*, 4, 3–8. Dostupno: <<https://core.ac.uk/download/pdf/32305075.pdf>>.
9. Poida, S.A., 2016. STEM, STEAM, STREAM yak osnova politekhnichnoi osvity suchasnoho shkoliara [STEM, STEAM, STREAM as a basis of polytechnic education of the modern schoolboy], *Elektronni informatsiini resursy: stvorennia, vykorystannia, dostup*: zbirnyk materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. Internetkonferentsii, Vinnytsia: VNTU, 414–417. Dostupno: <<http://novo.myrgorod-school2.kr.sch.in.ua/Files/downloads/konferen-cia2016.pdf>>.
10. Marycheva, O.B., 2017. *STREAM-osvita v doshkilnomu zakladi. Systema roboty z formuvannia u ditei inzhenernoho myslennia* [STREAM-education in preschool. The system of work on the formation of engineering thinking in children]: navch.-metod. posib., Vinnytsia: MMK, 47.
11. Proshkuratova, T., Parkhomenko, A., 2020. Zbirka intehrovanykh zavdan z temy «Iak zhyvetsia ditiam u dovkilli shkoly» (Collection of integrated tasks on «How children live in the school environment»), *Pochatkova shkola*, 5/6(611-612), 23–26, Kyiv: Pochatkova shkola.

Розділ 3

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-163-173>

УДК 373.24

Бабюк Тетяна Йосипівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7199-1951>

tanja17@email.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі організації методичної роботи з підвищення еколого-педагогічної компетентності вихователів закладу дошкільної освіти. Як переконує практика, багатоаспектна освітня робота з дошкільниками висуває високі вимоги до особистісних якостей і професійної підготовки фахівців, зокрема до еколого-педагогічної діяльності, та поступового удосконалення професійної майстерності. Автором розкрито сутність і структуру поняття «еколого-педагогічна компетентність» педагога закладу дошкільної освіти, визначено шляхи і способи її удосконалення в процесі професійної діяльності. Підкреслено, що формування еколого-педагогічної компетентності педагога – тривалий процес, зумовлений багатьма чинниками, серед яких особлива роль належить методичній роботі в закладі дошкільної освіти як основній формі підвищення педагогічної грамотності і майстерності. Здійснено аналіз функцій методичної роботи з питання екологічного виховання дошкільників. На основі аналізу теоретичних досліджень автором визначено критерії і показники еколого-педагогічної компетентності педагога закладу дошкільної освіти та запропоновано модель удосконалення еколого-педагогічної компетентності педагогів у рамках методичної роботи закладу дошкільної освіти. Ефективність запропонованої моделі перевірено експериментальним шляхом та доведено її продуктивність. Представлений у статті досвід може бути використаний у системі методичної роботи закладів дошкільної освіти. Перспективи подальших досліджень стосуються питань формування у педагогів закладів дошкільної освіти здатності до системного використання спостережень і дослідів у ході екологічного виховання дітей дошкільного віку як чинників розвитку їх екологічної відповідальності і важливого аспекту компетентної еколого-педагогічної діяльності фахівця.

Ключові слова: дошкільна освіта; методична робота; освітній простір; освітня технологія; еколого-педагогічна компетентність; екологічна свідомість.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасна дошкільна освіта повинна гнучко реагувати на запити суспільства, тому значна увага приділяється екологічному вихованню дошкільників. Узагальнений аналіз нормативних документів та зміст чинних програм свідчить, що все більш важливе місце у змісті роботи з дітьми дошкільного віку посідає екологічний компонент. Велика роль у вирішенні завдань екологічного виховання підростаючого покоління відводиться педагогу дошкільної освіти, який володіє високим рівнем сформованості еколого-педагогічної компетентності. У зв'язку із цим набуває актуальності проблема пошуку шляхів удосконалення еколого-педагогічної компетентності педагогів, які працюють з дітьми в закладах дошкільної освіти (*далі – ЗДО*).

Дошкільне дитинство вважається першим ступенем процесу формування екологічної свідомості, оскільки саме в цей унікальний період життя відбувається накопичення яскравих та емоційних вражень про світ природи, які залишаються надовго у пам'яті людини, і, найголовніше, усвідомлення власного ставлення до навколишнього світу. Процес формування екологічної свідомості здійснюється впродовж всього життя під впливом науки, мистецтва, політики, ідеології, практики і, звісно, освіти. Педагог відіграє ключову роль у становленні екологічної свідомості дошкільника, тому питання про еколого-педагогічну компетентність педагога стає першочерговим [1; 2, с. 5]. Як переконує практика, багатоаспектна освітня робота з дошкільниками висуває високі вимоги до особистісних якостей і професійної підготовки фахівців, зокрема до еколого-педагогічної діяльності, та поступового удосконалення професійної майстерності [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці (Н. Гавриш, О. Гончарова, Е. Карпова, О. Кучерявий, С. Совгіра, І. Трубник та ін.) визначають професійну підготовку педагогів як ієрархічну систему, пов'язану з розвитком особистості дитини. Вважається, що еколого-педагогічна пропедевтика при цьому є системою загальної фахової підготовки в тій її частині, що стосується формування основ екологічної культури вихованців [2].

Вагомі наукові результати отримано у питаннях професійної підготовки фахівців дошкільної освіти, зокрема щодо формування професійних умінь у освітньому процесі (Л. Артемова); теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти (Т. Поніманська); вироблення професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в умовах ступеневої підготовки (Г. Беленька); організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів (О. Кучерявий); становлення еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України (Н. Лисенко); впровадження інноваційних педагогічних технологій у підготовку фахівців дошкільної освіти (І. Дичківська); підготовки студентів педагогічних училищ і коледжів до використання інноваційних технологій в закладах дошкільної освіти (Л. Машкіна), теоретичні та методичні аспекти формування у дітей екологічної культури (З. Плохій).

Загальні теоретичні аспекти методичної роботи в закладах освіти різного рівня висвітлено в працях І. Жерносека, В. Колібабчука, С. Майданенко, В. Павленко та ін. Науковці Г. Беленька, К. Біла, О. Долинна, І. Жерносек, О. Корнєєва, В. Крижко, К. Крутій, Н. Омеляненко, Л. Швайка та ін. у своїх працях розкривають зміст, форми, особливості організації методичної роботи в сучасних закладах дошкільної освіти. Але організація і зміст методичної роботи у ЗДО з питань удосконалення та підвищення еколого-педагогічної компетентності педагогів ЗДО не досліджувалась системно і цілісно, тому тема є актуальною і представляє інтерес для подальших досліджень.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у висвітленні найбільш суттєвих методико-теоретичних орієнтирів щодо формування та удосконалення еколого-педагогічної компетентності педагогів ЗДО.

Відповідно до мети визначено такі **завдання статті**:

- здійснити аналіз наукових здобутків з питання організації методичної роботи з підвищення еколого-педагогічної компетентності вихователя ЗДО;
- визначити критерії та показники еколого-педагогічної компетентності вихователя ЗДО;
- розробити і експериментально перевірити модель методичної роботи з підвищення еколого-педагогічної компетентності вихователя ЗДО.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Еколого-педагогічна компетентність – це характеристика педагога, який професійно орієнтований в галузі екологічної освіти дітей, володіє необхідними для вирішення педагогічних завдань компетенціями і готовністю до еколого-педагогічної діяльності. Еколого-педагогічна діяльність передбачає професійну готовність педагога (знання основ екології, шляхів вирішення екологічних проблем, володіння методами і технологіями навчання) та особисту активність (готовність до екологоорієнтованої діяльності, критичність в оцінці результатів діяльності та ін.) [4, с. 95].

Аналіз підходів до вивчення складових професійної компетентності педагога дозволив виділити наступні компоненти в структурі еколого-педагогічної компетентності:

- спеціальна компетентність в галузі екологічної освіти включає знання теорії і методики екологічного виховання дітей дошкільного віку, володіння основними концептуальними положеннями, здатність застосовувати екологічні знання в практичній діяльності з дітьми;
- методична компетентність визначає здатність педагога до реалізації еколого-педагогічної діяльності з дітьми, сформованість комплексу педагогічних і методичних умінь з моделювання, організації, оцінки і корекції процесу екологічного виховання дітей дошкільного віку;

– соціально-психологічна компетентність представляє собою сформованість ціннісних ставлень в галузі еколого-педагогічної освіти, зокрема екологічне ставлення педагога до живої і неживої природи;

– диференційно-психологічна компетентність полягає в тому, що педагог повинен знати і розуміти індивідуальні особливості кожної дитини і уміти здійснювати індивідуальний підхід, вибудовувати оптимальні педагогічно доцільні стосунки з сім'ями вихованців;

– аутопсихологічна компетентність виявляється у здатності виділити і усвідомити досягнення і недоліки власної еколого-педагогічної діяльності, здійснювати рефлексивний аналіз відношень з природним середовищем [4; 5; 6].

Удосконалення еколого-педагогічної компетентності педагога – процес тривалий, зумовлений цілою низкою чинників, одним із яких є система методичної роботи в закладі дошкільної освіти з даного напрямку [7]. Методична робота, за визначенням Л. Швайки, «це цілісна, система взаємопов'язаних мір, яка спрямована на всебічне підвищення кваліфікації і професійної майстерності кожного вихователя і колективу в цілому» [6, с. 8-9].

Функції методичної роботи визначені у дослідженнях Л. Швайки, Н. Скрипник, Н. Омеляненко, Т. Вареник, Т. Шинкар та інших:

– інформаційно-аналітична функція передбачає аналіз якості освітнього процесу, досягнень передового педагогічного досвіду, рівня професійної компетентності педагогічного колективу та ін.;

– мотиваційно-цільова функція забезпечує постановку конкретних цілей і задач методичної роботи з колективом, самоосвіти педагогів, вивчення новітніх технологій роботи з дітьми та ін.;

– планово-прогностична функція передбачає складання планів методичної роботи, річного плану, основної і додаткової (за необхідності) освітніх програм;

– організаційно-виконавча функція включає забезпечення виконання усіх видів робіт планування в ЗДО, надання методичної допомоги, моніторинг реалізації освітньої програми та ін.;

– контрольнo-діагностична функція передбачає здійснення поточного контролю (оперативного і тематичного), проміжкового і підсумкового моніторингу, тощо;

– регулятивно-корекційна функція забезпечує оперативну допомогу педагогам, підвищення кваліфікації, підготовку до атестації та ін. [3; 6, с. 12-14; 8, с. 22; 9; 10].

У ході дослідження було проведено експериментальну роботу, в якій брали участь педагоги ЗДО (26 осіб). Метою констатувального етапу дослідження було виявлення рівня сформованості еколого-педагогічної компетентності педагогів за такими показниками: знання основ екології як науки, конкретних шляхів вирішення екологічних проблем, володіння сучасними методами і технологіями екологічної освіти дітей, уміння створювати екологічне предметно-просторове середовище, володіння комплексом професійних умінь. Для роботи з вихователями було розроблено анкету, яка включала

питання: «Які глобальні екологічні проблеми Вам відомі?», «Які шляхи формування екологічної культури педагога? Батьків?», «Яку роль відіграє спілкування вихователя з дітьми в повсякденному житті для екологічного виховання?», «Які труднощі Ви відчуваєте під час організації екологічної роботи з дітьми дошкільного віку?», «На які чинники Ви орієнтуєтеся під час створення екологічного предметно-просторового середовища в групі і на ділянці ЗДО?» та ін. Результати анкетування педагогів виявили перевагу низького (68%) та середнього (32%) рівнів сформованості екологічної компетентності.

Основними критеріями для виявлення рівнів доцільно віднести:

1. Орієнтацію в екологічних проблемах сучасності в масштабах регіону, держави, планети.
2. Знання основних завдань, змісту, методів екологічного виховання дітей.
3. Володіння сучасними технологіями екологічної освіти (дослідницька діяльність, інформаційні, проєктні, ігрові технології та ін.).
4. Уміння організовувати екологічне предметно-просторове середовище відповідно до вікових особливостей дітей, нормативних вимог та екологічного підходу.
5. Уміння здійснювати роботу з батьками вихованців з екологічного виховання дітей на основі сучасних інтерактивних форм взаємодії.

Вихователі, віднесені до низького рівня, не можуть вказати екологічні проблеми сучасності, мають труднощі у плануванні і проведенні роботи з батьками з екологічної тематики, не володіють технологіями і методами екологічної освіти дошкільників, відчувають труднощі в побудові екологічного предметно-просторового середовища.

До середнього рівня сформованості еколого-педагогічної компетентності віднесені педагоги, які змогли охарактеризувати в загальних рисах екологічні проблеми свого регіону, країни, планети; використовують переважно традиційні форми співробітництва з батьками; володіють основними технологіями екологічної освіти дітей дошкільного віку, вміють облаштовувати екологічне середовище.

Високий рівень сформованості еколого-педагогічної компетентності у педагогів, які впевнено орієнтуються в екологічних проблемах, можуть розповісти про них дітям; володіють сучасними технологіями екологічного виховання дітей, у тому числі інформаційно-комунікаційними, доцільно проєктують роботу з батьками вихованців, виявляють творчість в організації екологічної предметно-просторового середовища в групі і на ділянці ЗДО.

Організовані в ході дослідження спостереження відкритих заходів з дітьми різних вікових груп (заняття, прогулянки, ігри природничого змісту, праця у природі) підтвердили отримані під час анкетування дані. Результати опитування батьків вихованців засвідчили домінування низького рівня зацікавленості батьків питаннями екологічного виховання дітей. На думку більшості батьків, ознайомлення з природою – завдання не першочергове, оскільки потрібно більше уваги приділяти питанням підготовки дітей до шкільного навчання.

Наступний етап дослідження був спрямований на розробку і апробацію моделі удосконалення рівня еколого-педагогічної компетентності педагогів закладів дошкільної освіти, які увійшли до експериментальної групи.

Завдання формувального етапу дослідження:

1. Удосконалення системи знань педагогів з теорії та методики екологічної освіти дітей дошкільного віку.
2. Формування умінь педагогів організувати екологічно орієнтовані види діяльності дошкільників, залучати батьків до участі в освітньому процесі.
3. Формування умінь створювати оптимальне освітнє середовище для дітей дошкільного віку з метою вирішення завдань екологічного виховання.
4. Активізація прагнення педагогів до саморозвитку та самоосвіти.

Під час проведення формувального етапу експерименту нами було враховано основні підходи щодо організації методичної роботи в ЗДО [5; 11], запропоновані напрями удосконалення методичної роботи в ЗДО, ефективні форми методичної роботи з вихователями [12], спрямовані на удосконалення еколого-педагогічної компетентності педагогів.

Методична роботи на формувальному етапі здійснювалася відповідно принципів:

- Принцип актуальності. Оновлення методичної роботи відповідно вимог дошкільної освіти і вимогам до професійної компетентності педагогів в галузі екологічного виховання дітей дошкільного віку.
- Принцип єдності теорії і практики. Теорія і практика методичної роботи тісно взаємопов'язані, спираються на сучасні досягнення психології і дошкільної педагогіки.
- Принцип науковості. Модель побудови методичної роботи з підвищення еколого-педагогічної компетентності педагогів ґрунтується на наукові дослідження в галузі управління дошкільною освітою і технології екологічної освіти дошкільників.
- Принцип системності і комплексності. Методична робота включає комплекс взаємопов'язаних компонентів: діагностика, визначення мети, етапи роботи, зміст, форми і методи, засоби.
- Принцип наступності і неперервності. Зміна типів методичної роботи відбувається з опорою на уміння, які сформовані на попередніх етапах.
- Принцип масовості передбачає охоплення усіх педагогів ЗДО різними формами методичної роботи впродовж навчального року.
- Принцип індивідуального підходу. Задоволення професійних потреб кожного вихователя, врахування індивідуального рівня професійної компетентності, його зміни.
- Принцип неперервної самоосвіти педагогів. Грамотно організований процес самоосвіти педагогів ЗДО, який передбачає самостійну підготовку до проведення різних форм методичної роботи.
- Принцип креативності. Вирішення освітніх завдань, пошук педагогами нових методик і технологій, нестандартних способів їх вирішення.

Ефективність і якість удосконалення еколого-педагогічної компетентності педагогів залежить, перш за все, від правильного вибору форм методичної роботи і побудови системи їх реалізації. Серед різних форм методичної роботи слід виділити:

Індивідуальні форми: портфоліо вихователя, тестування, анкетування, консультації, ведення блогу, наставництво, атестація та ін.

Групові форми роботи: семінар, семінар-практикум, дискусія, майстер-клас, тренінг, ділова гра, мозковий штурм, творча група, відкритий показ, методична секція, аналіз конкретних ситуацій, тощо.

Фронтальні форми методичної роботи: виставка, педагогічна рада, педагогічний сайт і форум в мережі Інтернет, конкурс педагогічної майстерності та ін.

Крім того, форми методичної роботи диференціюються в залежності від того, де здійснюється робота та який контингент педагогів охоплює. Відповідно виділяють локальні форми методичної роботи, які охоплюють педагогів всередині одного конкретного ЗДО; інтегративні форми, які об'єднують педагогів кількох закладів одного району та інтерактивні форми методичної роботи, в яких беруть участь педагоги різних районів, міст чи навіть країн, наприклад, науково-практичні конференції.

Формувальний експеримент включав кілька етапів.

Перший етап – теоретичний. Мета – стимулювати мотивацію педагогів до підвищення рівня еколого-педагогічної компетентності, розвиток адекватної професійної самооцінки, розширення професійно-методичних знань з теорії та методики екологічної освіти дітей дошкільного віку. Під час теоретичного етапу було проведено ряд методичних заходів: круглий стіл «Найголовніше в екологічному вихованні дітей», ділова гра «Екологічна вітальня», виставка науково-популярної, методичної і дитячої літератури природознавчого і екологічного змісту. Бесіда про природу як джерело пізнання та зміцнення здоров'я дітей була продовжена складанням екологічного кластера, вирішенням педагогічних задач, конкурсом «Які рослини і тварини передбачають погоду» та ін. Метою цих заходів було удосконалення теоретичних знань вихователів з проблем екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Другий етап – методичний. Мета – сприяти удосконаленню професійних умінь у вирішенні завдань екологічного виховання дітей. Під час цього етапу були проведені: лекція «що таке педагогічна технологія в екологічному вихованні дошкільників?», семінар-практикум «Новітні технології екологічного виховання дошкільників», цикл консультацій з питань специфіки організації екологічного середовища в різних вікових групах, роботи в творчих групах, розробка та аналіз екологічних проєктів, складання тематичних буклетів для батьків, майстер-клас зі створення екологічного міні-музею. Перераховані форми організації методичних заходів та їх зміст виявилися найбільш ефективними у процесі формування професійних умінь педагогів, а саме: уміння проводити екологічні акції з дошкільниками, планувати проєктну діяльність відповідно віку дітей та сезону, розробляти і оформлювати комп'ютерні презентації для дітей на природничу тематику, відбирати зміст і найбільш оптимальні форми роботи із залученням батьків вихованців до еколого-педагогічної діяльності з дітьми, створювати екологічні середовища та ін.

Третій етап – аналітичний. Мета – оцінка результативності здійсненої методичної роботи з проблеми екологічного виховання дітей дошкільного віку. Особлива роль на цьому етапі надавалася колективному перегляду серії відкритих заходів у різних вікових групах: спостереження, праця в екологічному центрі (лабораторії), узагальнююча бесіда про осінь, досліди з повітрям з наступним аналізом та обговоренням. Ділова гра «Наші досягнення» з метою закріплення та активізації отриманих даних проходила як змагання двох команд педагогів, складання і відгадування кросвордів про лікарські рослини, розробка екологічного стенду для батьків.

Аналіз результатів контрольного етапу експерименту засвідчив, що рівень еколого-педагогічної компетентності педагогів експериментальної групи відповідає середньому та високому, педагоги контрольної групи виявили низький та середній рівень. Отримані результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльні результати контрольного етапу експерименту

Рівень	Експериментальна група		Контрольна група	
	к-сть	%	к-сть	%
Високий	8	31	–	–
Середній	14	53	10	39
Низький	4	16	16	61

За результатами діагностики, рівень еколого-педагогічної компетентності педагогів експериментальної групи помітно підвищився. Так, 31% (8 педагогів) засвідчили високий рівень сформованості еколого-педагогічної компетентності. Збільшилася кількість педагогів експериментальної групи, віднесених до середнього рівня, – з 31% до 53%. Кількість педагогів з низьким рівнем компетентності зменшилася з 69% до 16%. В контрольній групі показники залишилися практично на тому самому рівні.

Таким чином, на основі отриманих результатів можна зробити висновок, що здійснена методична робота з педагогами дозволила підвищити рівень еколого-педагогічної компетентності педагогів закладів дошкільної освіти.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

За результатами дослідження нами встановлено, що методична робота з підвищення еколого-педагогічної компетентності педагогів дозволяє сформувати професійні уміння педагогів в галузі екологічного виховання дітей дошкільного віку, удосконалювати професійні знання про сучасні завдання, зміст, умови, методи, форми організації та технології роботи з дітьми та батьками з питань екологічного виховання дошкільників, стимулювати готовність до самоосвіти та підвищення рівня компетентності. Ефективність запропонованої моделі перевірено експериментальним

шляхом та доведено її продуктивність. Представлений у статті досвід може бути використаний у системі методичної роботи закладів дошкільної освіти.

Перспективи подальших досліджень стосуються питань формування у педагогів закладів дошкільної освіти здатності до системного використання спостережень і дослідів у ході екологічного виховання дітей дошкільного віку як чинників розвитку їх екологічної відповідальності і важливого аспекту компетентної еколого-педагогічної діяльності фахівця.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. БКДО: *новий стандарт дошкільної освіти*, 2021. Доступно: <<https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-doshklno-osvti>> [Дата звернення 2 Вересня 2021].
2. Трубник, І. В., 2009. Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників: *автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня к.п.н. Ялта*, 23.
3. Беленька, Г. В., 2011. *Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу*: монографія. Київ, 320.
4. Лисенко, Н. В., 1996. Деякі аспекти вирішення проблеми еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільного профілю у світовій науковій думці. *Збірник «Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю»*. Упор. А. В. Артемова, Н. В. Лисенко. Київ, 93-107.
5. Жерносек, І. П., 2000. *Науково-методична робота в навчальних закладах системи загальної середньої освіти*: монографія. Київ, 124.
6. *Методична робота в ДНЗ*, 2007. Упоряд. Л. А. Швайка. Харків, 288 с.
7. Шинкар, Т., 2021. Напрями вдосконалення методичної роботи в закладах дошкільної освіти. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. Доступно: <<https://doi.org/10.36074/logos-12.11.2021.v3.01>> [Дата звернення 25 Серпня 2021].
8. Скрипник, Н. І., 2019. *Методична робота в дошкільній освіті*: навч.-метод. посіб. Умань, 108.
9. Омеляненко Н., 2009. Вихователь-методист: вимоги до посади. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 1, 20-25.
10. Вареник, Т. І., 2014 *Роль методичної служби в дошкільній освіті на регіональному рівні*, Миколаїв, ОППО, 17.
11. Коваленко, О., Кирилова, І., 2020. Методичний супровід педагогів як засіб підвищення якості сенсорно-пізнавального розвитку дітей у ЗДО. *Молодий вчений*, 7(83), 35-39.
12. Половіна О., Савінова, Н., 2018. Методичний тиждень, або Лайфхаки методичного супроводу педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, (12), 4-12.

MANAGEMENT OF METHODOLOGICAL WORK TO BUILD ECOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE NURSERY SCHOOL TEACHER

Tetiana Babiuk,

Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of preschool education
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7199-1951>
tanja17@email.ua

Abstract. The article is dedicated to the issue of management of methodological activities aimed at the improvement of the ecological and pedagogical competence of the nursery school teachers. Practice has proven that a multiple-aspect educational work with a preschooler advances demands to personal qualities and deep professional's background, in particular to one's ecological and pedagogical activity and gradual improvement of professional skills. The author studies the essence and the structure of the term "ecological pedagogical competence" of the nursery school teacher, identifies ways and means of improving this competence in the course of professional activity. It is stressed that the teacher's ecological and pedagogical competence improvement is a long-term process, induced by multiple factors, among which the methodological work in the nursery school has the lead as the basic form of pedagogical expertise and proficiency improvement. The article conducts an analysis of methodological features in preschooler's ecological education issues. On the basis of theoretical studies, the author identifies criteria and values of ecological and pedagogical competence of the nursery school teacher and offers means for improving the teachers' ecological and pedagogical competence as a part of the nursery school methodological working process. The efficiency of the suggested model has been experimentally proven. The experience offered in the article can be used in the nursery school methodological approach. Directions for further research mostly concern issues of improving the nursery school teachers' abilities to systemic use of observations and experiments during the ecological education of the preschoolers as development factors in the ecological awareness and as an important part of the professional's ecological and pedagogical competent work.

Keywords: pre-school education; methodological work; educational space; educational technology; ecological and pedagogical competence; ecological awareness.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. BKDO: *novyi standart doshkilnoi osvity*, 2021 [BKDO: a new standard of preschool education]. Dostupno: <<https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-doshklnu-osvti>> [Data zvernennia 2 Veresnia 2021].
2. Trubnyk, I. V., 2009. *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do formuvannia ekolohichno motyvovanoi povedinky starshykh doshkilnykiv* [Preparation of future educators for the formation of environmentally motivated behavior of older preschoolers]: *avtoref. dysert. na zdobuttia nauk. stupenia k.p.n. Yalta*, 23.
3. Bieliienka, H. V., 2011. *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu* [Formation of professional competence of a modern educator of a preschool educational institution]: *monohrafiia, Kyiv*, 320.
4. Lysenko, N. V., 1996. *Deiaki aspekty vyrishennia problemy ekoloho-pedahohichnoi pidhotovky fakhivtsiv doshkilnoho profilu u svitovii naukovii dumtsi* [Some aspects of solving the problem of ecological and pedagogical training of preschool specialists in world scientific thought], *Zbirnyk «Udoskonalennia profesiinoi pidhotovky spetsialistiv doshkilnoho profilu»*. Upor. A. V. Artemova, N. V. Lysenko, Kyiv, 93-107.
5. Zhernosek, I. P., 2000. *Naukovo-metodychna robota v navchalnykh zakladakh systemy zahalnoi serednoi osvity* [Scientific and methodical work in educational institutions of the general secondary education system]: *monohrafiia. Kyiv*, 124.
6. *Metodychna robota v DNZ*, 2007 [Methodical work in a preschool educational institution], *Uporiad. L. A. Shvaika. Kharkiv*, 288.
7. Shynkar, T., 2021. *Napriamy vdoskonalennia metodychnoi roboty v zakladakh doshkilnoi osvity* [Directions for improving methodological work in preschool education institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats ΛΟΗΟΣ*. Dostupno: <<https://doi.org/10.36074/logos-12.11.2021.v3.01>> [Data zvernennia 25 Serpnia 2021].
8. Skrypnyk, N. I., 2019. *Metodychna robota v doshkilnii osviti* [Methodical work in preschool education]: *navch.-metod. posib. Uman*, 108.
9. Omelianenko, N., 2009. *Vykhovatel-metodyst: vymohy do posady* [Educator methodologist : requirements for the position], *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu, 1*, 20-25.
10. Varenyk, T. I., 2014. *Rol metodychnoi sluzhby v doshkilnii osviti na rehionalnomu rivni* [The role of methodical service in preschool education at the regional level]. *Mykolaiv, OIPPO*, 17.
11. Kovalenko, O., Kyrylova, I., 2020. *Metodychnyi suprovid pedahohiv yak zasib pidvyshchennia yakosti senso-no-piznavalnoho rozvytku ditei u ZDO* [Methodical support of teachers as a means of improving the quality of sensory and cognitive development of children in preschool institution], *Molodyi vchenyi, 7(83)*, 35–39.
12. Polovina, O., Savinova, N., 2018. *Metodychnyi tyzhden, abo Laifkhaky metodychnoho suprovodu pedahohiv* [Methodical week, or Lifehacks of methodical support of teachers], *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu, (12)*, 4–12.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-174-185>

УДК 378.147:611/612(084.4):004.9

Білецька Галина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри екології та біологічної освіти
Хмельницький національний університет
Хмельницький, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6299-1853>
biletska_galina2017@ukr.net

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ 3D АТЛАСІВ З АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено результати експериментально-дослідної роботи, проведеної з метою теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки ефективності методики використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів у закладах вищої освіти. Для визначення ефективності методики використання 3D атласів з анатомії людини в Хмельницькому національному університеті проведено педагогічний експеримент. В експерименті брали участь 144 студенти спеціальностей Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) і Середня освіта (Фізична культура).

Для проведення експерименту були виділені контрольні та експериментальні групи студентів. В експериментальних групах реалізовувалася методика використання 3D атласів з анатомії людини, що передбачала впровадження у підготовку майбутніх вчителів on-line сервісів «BioDigital» і «Anatomyка: Human Anatomy Atlas». Обробка експериментальних даних здійснювалася методами математичної статистики. В результаті узагальнення результатів дослідження встановлено, що у групах, де впроваджувалася експериментальна методика, відсоток студентів з високим рівнем сформованості знань з анатомії людини збільшився, а з низьким рівнем – зменшився. Також в експериментальних групах, порівняно з контрольними групами, зросла успішність і якість навчання. Це свідчить про ефективність методики використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів. Обґрунтовано, що використання 3D атласів з анатомії людини у підготовці майбутніх вчителів відповідає вимогам і потребам сучасних студентів, сприяє ефективному використанню засобів наочності, підвищує мотивацію до навчання, забезпечує індивідуалізацію навчання і надає додаткові зручності під час самостійної роботи.

Ключові слова: майбутні вчителі біології та основ здоров'я; майбутні вчителі фізичного виховання; анатомія людини; інформаційні технології; 3D технології; 3D атлас з анатомії людини.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В сучасному інформаційному суспільстві важливим чинником підвищення якості і доступності вищої освіти є застосування інформаційних технологій. Проблеми інформатизації освіти широко висвітлені у наукових дослідженнях, міжнародних і національних програмах інформатизації. Разом з тим, у практиці діяльності закладів вищої освіти постійно доводиться вирішувати прикладні завдання, спрямовані на впровадження інформаційних технологій навчання й адаптацію освітнього процесу до вимог суспільства і потреб сучасних студентів.

Інформаційні технології надають нові можливості під час вивчення анатомії людини. Для розуміння будови тіла людини його обов'язково потрібно побачити, тому обов'язковим елементом занять з анатомії людини є використання засобів наочності. Традиційно під час викладання дисципліни «Анатомія людини» майбутнім вчителям біології та основ здоров'я і вчителям фізичного виховання використовуються друковані засоби наочності (плакати, анатомічні атласи) й анатомічні муляжі. Ці засоби є статичним і мають обмежені можливості під час демонстрування. Вони не забезпечують ефективного використання наочності під час вивчення анатомії людини і не відповідають сучасним вимогам до забезпечення якості освіти. Разом з тим, знання з анатомії людини вкрай необхідні вчителям. Наприклад майбутнім вчителям біології та основ здоров'я знання з анатомії людини потрібні для пояснення учням будови і функцій організму людини як біологічної системи, формування у них мотивації до здорового способу життя і відповідальності за власне здоров'я, навичок збереження і зміцнення здоров'я, а також реалізації в освітньому процесі здоров'язбережувальних технологій. Майбутнім вчителям фізичного виховання знання з анатомії людини необхідні для розуміння анатомічних і морфологічних змін організму під час фізичних навантажень, контролю фізичного розвитку дітей, підбору оптимальних навантажень під час уроків фізичного виховання і тренувань, пропагування здорового способу життя.

Реальний прорив у вивченні анатомії людини здійснили 3D технології. Електронні 3D атласи з анатомії людини дозволяють побачити об'ємне зображення тіла людини й окремих органів, є доступними для використання, легко встановлюються на ноутбук або смартфон, які є майже у всіх студентів. Разом з тим, аналіз наявного стану підготовки майбутніх вчителів показує, що під час вивчення анатомії людини 3D технології практично не використовуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із чинників, що зумовлює необхідність впровадження радикальних змін в освітній процес закладів вищої освіти, є відмінність сучасних студентів від попередніх поколінь. Це діти, що народилася в епоху інформаційних технологій і навчилися користуватися комп'ютером та різними гаджетами раніше, ніж читати. Науковці наголошують, що одним із шляхів удосконалення професійної підготовки сучасних студентів є впровадження е-навчання, що надає можливість динамічно оновлювати зміст навчання, використовувати електронні початкові посібники і віртуальні ресурси,

забезпечує необмежений доступ до інформації з усіх точок світу, надає можливість інтерактивної взаємодії учасників освітнього процесу [1]. Під час навчання сучасних студентів обов'язковим є поєднання традиційного навчання з навчанням в Інтернеті, створення освітнього середовища, що забезпечує самоосвіту та формування індивідуальної освітньої траєкторії [2]. Все, що можливо, має бути доступним on-line, щоб студенти були вільні в виборі часу для навчання. Навчальний контент (підручники та інші методичні матеріали) мають бути чітко структурованими та містити велику кількість наочності [3].

Одним із шляхів реалізації е-навчання є використання 3D технологій. Значного поширення сьогодні набуло використання цих технологій під час вивчення анатомії людини, проте переважна більшість наукових праць стосується використання 3D анатомічних моделей у процесі підготовки майбутніх лікарів [4, 5, 6, 7, 8]. Наприклад, Кашперук-Карпюк І.С. і Лаврів Л.П. зазначають, що використання 3D технологій дозволяє повністю відмовитися від використання трупного матеріалу. За допомогою тривимірного моделювання людського тіла студенти можуть не лише досконало вивчити будь-яку анатомічну структуру, а й спостерігати за процесами, що відбуваються в організмі людини, наприклад простежити за згинанням суглобів під час скорочення м'язів, за циркуляцію крові судинами або рухом їжі травним трактом. Звичайно, все це можна було вивчити і до появи 3D технологій, але для цього треба було переглянути велику кількість книг й анатомічних атласів, що завжди відлякувало навіть найстаранніших студентів. Відтак, 3D технології роблять вивчення анатомії людини цікавим і захоплюючим [4, с. 271].

Презентація навчального матеріалу у вигляді інтерактивного анімованого 3D атласу набагато інформативніша для студентів, ніж лекції з використанням традиційних засобів наочності [5]. Використовуючи 3D атлас викладач може налаштовувати анатомічні моделі, додавати цифровий навчальний матеріал, що підтримується в 3D середовищі (гіперпосилання, зображення, анімація, аудіо та відео). Інтерфейс 3D середовища зручний для on-line навчання, а яскрава комп'ютерна графіка середовища віртуальної реальності та інтерактивна взаємодія із зображенням на екрані робить навчання цікавішим [6]. Використовуючи віртуальні анатомічні ресурси, що візуалізують анатомічні структури, забезпечують пошарове кольорове зображення і поперечні розрізи тіла людини, можна суттєво підвищити ефективність навчального процесу [7, с. 56]. Використання 3D моделей, що є у вільному доступі, також має економічні переваги, оскільки не потребує розробки анатомічних навчальних ресурсів [8].

Незважаючи на значні можливості 3D атласів під час вивчення анатомії людини, проблема їх використання у процесі професійної підготовки вчителів наразі не достатньо висвітлена у наукових дослідженнях. Разом з тим, обмежена кількість годин на вивчення навчальної дисципліни «Анатомія людини» майбутніми вчителями біології та основ здоров'я і вчителями фізичного виховання, необхідність демонстрування органів і систем органів людини без використання трупного матеріалу, високі вимоги до якості освіти вимагають впровадження засобів навчання, що забезпечують можливість вивчення будови тіла людини у віртуальному середовищі.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності методики використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети у процесі дослідження реалізовано такі **завдання**: визначено дидактичні можливості 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів; розроблено методику використання 3D атласів з анатомії людини; експериментально перевірено ефективність методики використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів у закладах вищої освіти.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

Дослідження здійснювалося в Хмельницькому національному університеті. В експериментальній роботі брали участь 144 студенти спеціальностей Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) і Середня освіта (Фізична культура).

Експериментально-дослідна робота передбачала чотири етапи. На першому етапі визначено дидактичні можливості 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів біології та основ здоров'я і вчителів фізичного виховання. Використовувалися такі методи дослідження: аналіз, синтез та узагальнення для зіставлення різних підходів науковців до проблеми використання 3D технологій під час вивчення анатомії людини; порівняння для визначення дидактичних можливостей 3D атласів з анатомії людини, пропонованих ринком ІТ-послуг, та вибору найбільш оптимальних для використання у професійній підготовці вчителів.

Другий етап передбачав розробку методики використання 3D атласів з анатомії людини, що полягала у впровадженні у професійну підготовку вчителів on-line сервісів «BioDigital» і «Anatomyka: Human Anatomy Atlas».

На третьому етапі експериментально-дослідної роботи проведено педагогічний експеримент. Експеримент тривав три роки і передбачав констатувальний та формувальний етапи. На констатувальному етапі були виділені контрольні та експериментальні групи (КГ та ЕГ) студентів і визначено початковий рівень сформованості знань з анатомії людини. Доцільність визначення початкового рівня знань зумовлена тим, що навчальною програмою шкільного предмета «Біологія» передбачені теми, котрі забезпечуються формування знань про будову і функціонування організму людини. На формуальному етапі педагогічного експерименту в ЕГ під час вивчення анатомії людини застосовувалися 3D атласи. В КГ використовувалися традиційні методи навчання і засоби наочності (муляжі, плакати, друковані анатомічні атласи). Визначення сформованості у майбутніх вчителів знань з анатомії людини здійснювалося під час підсумкового семестрового контролю.

На четвертому етапі узагальнено результати дослідження і сформульовано висновки про ефективність використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів. Обробка експериментальних даних здійснювалась методами математичної статистики. Для оцінювання ефективності використання 3D атласів з анатомії людини використовувалися такі критерії як успішність і якість навчання [9]. Для підтвердження наявності статистично значущих розбіжностей між рівнями сформованості знань з анатомії людини у студентів КГ та ЕГ використовувався t-критерій Стьюдента [10]. Використання методів математичної статистики дозволило забезпечити достовірність результатів педагогічного експерименту.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Методика використання 3D атласів у процесі вивчення дисципліни «Анатомія людини» майбутніми вчителями передбачала застосування на аудиторних заняттях і під час самостійної роботи on-line сервісів «BioDigital» і «Anatomyka: Human Anatomy Atlas», що дозволяють переглядати будову тіла у 3D-форматі. Методи, що використовувалися для реалізації методики, представлені у таблиці 1.

Розглянемо можливості сервісів «BioDigital» і «Anatomyka: Human Anatomy Atlas» та їх використання під час вивчення анатомії людини майбутніми вчителями біології та основ здоров'я і вчителями фізичного виховання.

Таблиця 1

Методи навчання анатомії людини

Організаційна форма навчання	Метод навчання
Лекція	Демонстрування будови тіла людини за допомогою 3D атласу під час пояснення навчального матеріалу, інтерактивна взаємодія із 3D зображенням на екрані чи інтерактивній дошці
Практична робота	Робота з 3D атласами з анатомії людини під час виконання практичних завдань, інтерактивна взаємодія із 3D зображенням на екрані, стимулювання до навчання в результаті роботи у віртуальному середовищі
Самостійна робота	Самостійна робота з 3D атласами з анатомії людини, інтерактивна взаємодія із 3D зображенням на екрані, стимулювання до навчання в результаті роботи у віртуальному середовищі

Сервіс «BioDigital» (<https://human.biodigital.com/>) – це 3D платформа візуалізації анатомії людини, що використовує операційну систему Windows і повністю безкоштовна. Сервіс працює в on-line режимі, не прив'язаний до конкретного комп'ютера чи програмного забезпечення і надає можливість переглядати анатомічний атлас у 3D-форматі у вікні браузера. Під час роботи із сервісом можливий вибір чоловічої та жіночої моделі.

Сервіс «BioDigital» використовувався на лекціях з дисципліни «Анатомії людини» разом з мультимедійним обладнанням чи інтерактивною дошкою. Це надавало можливість викладачу під час викладу навчального матеріалу демонструвати будову органів і систем органів тіла людини, забезпечувало більшу інформативність лекції. Використання засобів наочності сприяло кращому розумінню і запам'ятовуванню навчального матеріалу. Крім того сервіс «BioDigital» забезпечував інтерактивну взаємодію учасників освітнього процесу із 3D зображенням на екрані чи інтерактивній дошці, що створювало враження роботи з реальними об'єктами. Усе вище зазначене зацікавлювало і мотивувало студентів до вивчення анатомії людини.

На практичних заняттях студенти використовували сервіс «BioDigital» для детального вивчення будови органів і систем органів тіла людини. Студенти мали змогу детально розглядати зображення, збільшувати його, повертати його під різним кутом, вивчати найдрібніші структури будови у потрібному ракурсі. Використовуючи сервіс студенти виконували завдання під час практичних занять і самостійної роботи. Наприклад, студенти отримували завдання вказати кістки поясу верхньої кінцівки; кістки, що утворюють грудну клітку людини. Виконуючи завдання студенти обирали кістки, що утворюють ці частини скелету (на рис. 1, а виділені кістки поясу верхньої кінцівки (лопатка і ключиця), на рис. 1, b – кістки, що утворюють грудну клітку людини (хребці, ребра, грудина)). Самостійне виконання студентами завдань в зручному для них темпі забезпечувало індивідуалізацію навчання. Після виконання завдань студенти робили скріншоти екрану комп'ютера і надсилали їх викладачу, який їх перевіряв й оцінював. Використання сервісу «BioDigital» під час практичних занять і самостійної роботи сприяло кращому засвоєнню студентами навчального матеріалу, формуванню більш усвідомлених знань, здатності їх використовувати для вирішення практичних завдань.

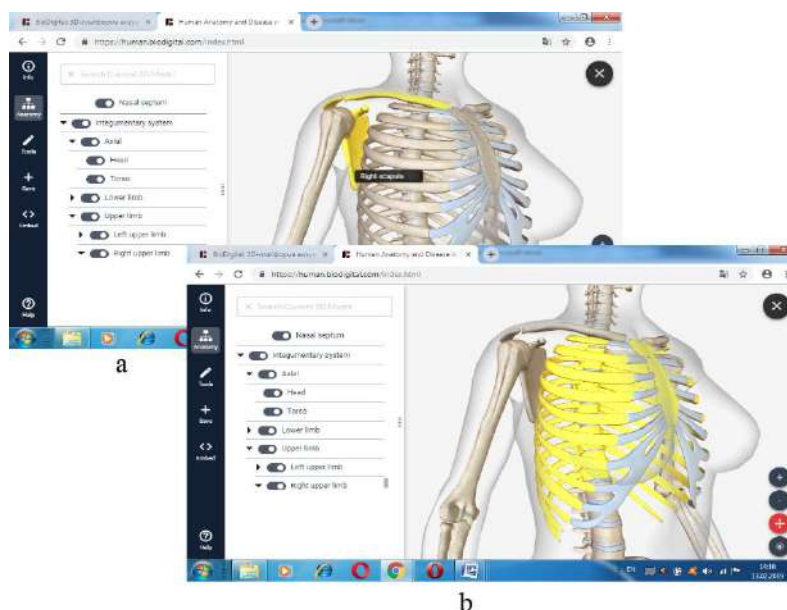

Рис. 1. Вивчення скелета людини за допомогою 3D платформи візуалізації анатомії людини «BioDigital»

On-line сервіс «Anatomyka: Human Anatomy Atlas» використовує операційні системи Android та/або iOS і має низку можливостей, що виводять вивчення анатомії людини на абсолютно новий рівень. Яскраве тривимірне зображення з кольорним кодуванням дозволяє користувачам переглядати структури з високою роздільною здатністю. Зручний інтерфейс сервісу дозволяє обирати для перегляду один або декілька органів одночасно, масштабувати, обертати, виділяти, розфарбовувати, приховувати, видаляти або додавати різні анатомічні структури. Сервіс містить інформативні описи тіла людини. Поруч з кожним органом і структурою є описові мітки, натискаючи на які можна отримати їх описи взяті з анатомічного ресурсу «Memorix Anatomy». Також можна здійснювати пошук термінів у «бібліотеці термінів» сервісу.

Варто зазначити, що сервіс «Anatomyka: Human Anatomy Atlas» має низку переваг, порівняно з «BioDigital», під час вивчення скелету і м'язів. Зокрема сервіс містить зображення й опис не лише кісток, а й суглобів. М'язи систематизовано за групами. Представлено їх опис, іннервацію і функції. Сервіс надає можливість видаляти або додавати шари м'язів і таким чином зрозуміти топографію тіла людини.

У процесі професійної підготовки вчителів біології та основ здоров'я і вчителів фізичної культури сервіс «Anatomyka: Human Anatomy Atlas» використовувався переважно під час самостійної роботи. Це зумовлено тим, що сервіс інформативніший, ніж «BioDigital», зокрема містить детальні описи анатомічних структур, дозволяє здійснювати пошук органів за назвою, а знайдені органи відносити до певних систем органів. Наприклад студенти отримували завдання самостійно вивчити глибокі і поверхневі м'язи тулуба. Використовуючи сервіс «Anatomyka: Human Anatomy Atlas», студенти пошарово розглядали м'язи (рис. 2, а, b, c). Натискаючи на описові мітки студенти отримували на екрані назви та описи м'язів, наприклад найширший м'яз спини *Latissimus Dorsi* (рисунок 2, d).

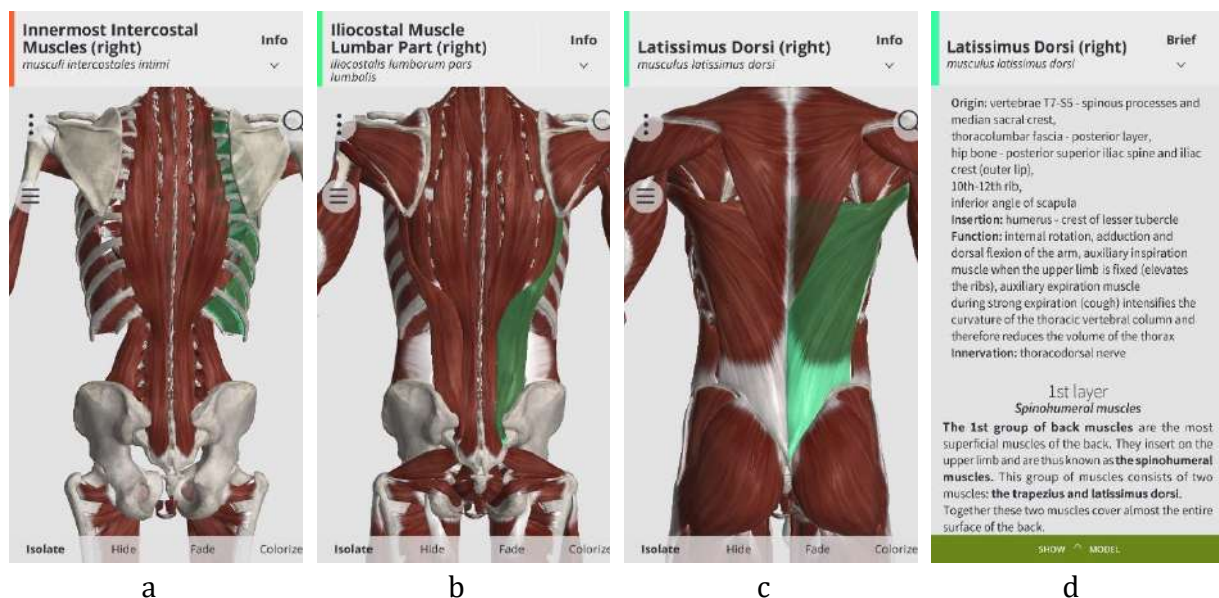

Рис. 2. Вивчення топографії м'язів тулуба за допомогою сервісу «Anatomyka: Human Anatomy Atlas»

Сервіс «Anatomyka: Human Anatomy Atlas» надавав студентам можливість вчитися у будь-який час і в будь-якому місці, відповідно до їхнього індивідуального стилю навчання і розкладу занять, оскільки більшість студентів завжди має при собі планшет або смартфон. Робота у віртуальному середовищі під час самостійного виконання завдань сприяла підвищенню мотивації до навчання, формуванню усвідомлених знань і відпрацьованих умінь.

Визначення сформованості у майбутніх вчителів знань з анатомії людини здійснювався під час підсумкового семестрового контролю, що проводився у вигляді комп'ютерного тестування. За результатами підсумкового контролю здійснено розподіл студентів за рівнями сформованості знань з анатомії людини. Діаграма на рис. 3 демонструє, що після експериментальної роботи в групах, де впроваджувалася методика з використанням 3D атласів з анатомії людини, відсоток студентів з високим і середнім рівнями сформованості знань є значно вищим, ніж в контрольних групах. Також в ЕГ менший відсоток студентів з низьким рівнем сформованості знань, порівняно з КГ. Це свідчить про доцільність використання 3D атласів з анатомії людини у підготовці майбутніх вчителів. Незначне підвищення рівня сформованості знань в КГ, на нашу думку, зумовлене тим, що студенти хоча і за традиційною методикою, але вивчали дисципліну «Анатомія людини».

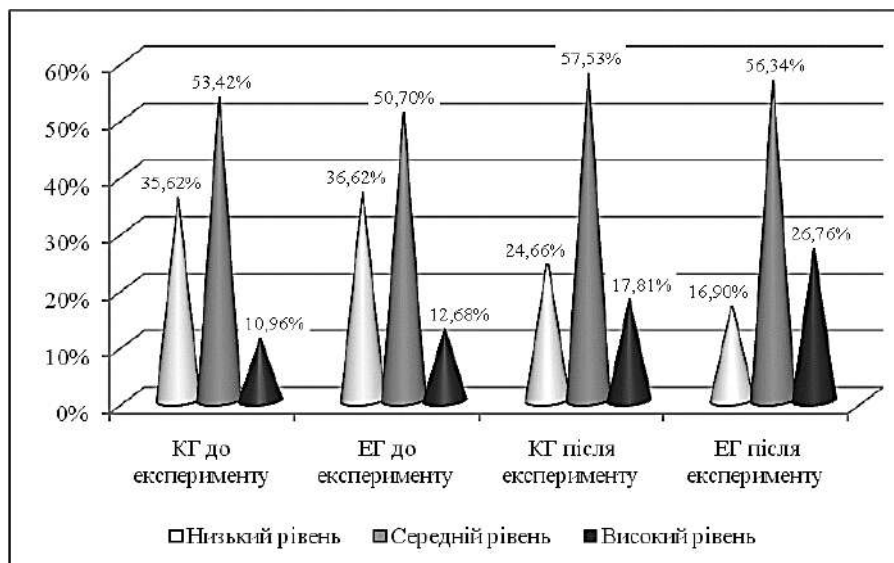

Рис. 3. Розподіл студентів за рівнями сформованості знань з дисципліни «Анатомія людини»

За результатами підсумкового контролю визначено успішність і якість навчання майбутніх вчителів з дисципліни «Анатомія людини». Діаграма на рис. 4 демонструє, що в ЕГ успішність і якість навчання є вищою, порівняно з КГ. Вважаємо, що це пов'язане з тим, що використання 3D атласів з анатомії людини, що надає студентам додаткові зручності під час вивчення навчальної дисципліни «Анатомії людини».

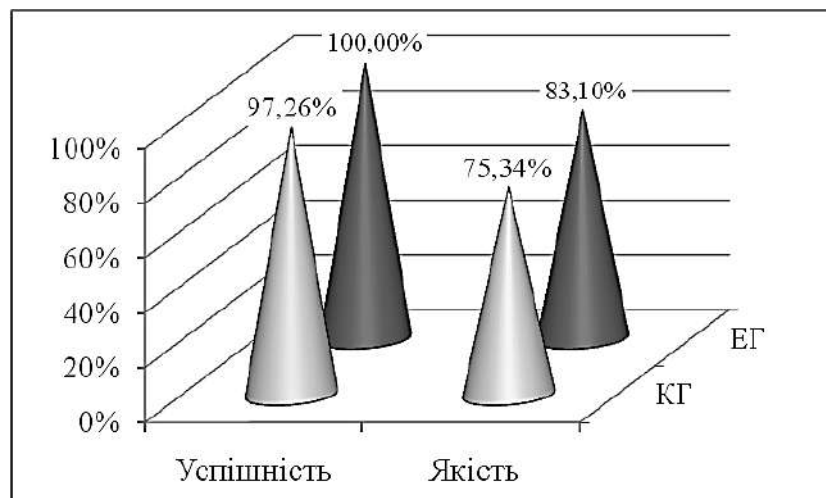

Рис. 4. Успішність і якість навчання студентів з дисципліни «Анатомія людини»

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів біології та основ здоров'я і вчителів фізичного виховання відповідає сучасним тенденціям в освіті та освітнім потребам студентів. Впровадження 3D атласів у підготовку майбутніх вчителів сприяє ефективному використанню засобів наочності, підвищує мотивацію до навчання, забезпечує індивідуалізацію навчання, надає додаткові зручності під час самостійної роботи студентів.

У результаті узагальнення результатів експериментально-дослідної роботи встановлено, що в ЕГ, де впроваджувалася методика використання 3D атласів з анатомії людини, кількість студентів з високим рівнем сформованості знань з анатомії людини зросла на 14,08 % (у КГ на 6,85 %). Кількість студентів з низьким рівнем сформованості знань з анатомії людини в ЕГ зменшилась на 19,72 % (в КГ – на 10,96 %). Успішність навчання в ЕГ на 2,74 %, більша, ніж в КГ, і складає 100 %. Якість навчання в ЕГ на 7,76 % більша, ніж в КГ, і складає 83,10 %. Динаміка зміни рівнів сформованості знань, успішність і якість навчання студентів контрольних та експериментальних груп свідчить про ефективність методики використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів у закладах вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні дидактичних можливостей цифрових освітніх ресурсів і впровадженні найбільш ефективних із них у професійну підготовку вчителів біології та основ здоров'я.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. David, H., Roberts, Lori R., Newman, Richard M., Schwartzstein, 2012. Twelve tips for facilitating Millennials' learning. *Medical Teacher*, 34(4) [Electronic resource]. Available: <file:///C:/Users/2A6A~1/AppData/Local/Temp/Twelve_tips_for_facilitating_Millennials_learning.pdf> [Accessed 19 April 2021].
2. Byron, D., Joyner, 2016. How to Effectively Teach Millennials: Understanding Intergenerational Factors. *Handbook of Clinical Teaching* [Electronic resource]. Available: <<https://download.e-bookshelf.de/download/0007/6692/94/L-G-0007669294-0015818522.pdf>> [Accessed 19 April 2021].
3. Амосова, К., 2018. Хто такі «міленіали», і як навчати таких студентів. *Правда життя* [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://nmu.ua/ru/news/katery-na-amosova-hto-taki-milenialy-yak-navchaty-takyh-studentiv>> [Дата звернення 09 Квітня 2021].
4. Кашперук-Карпюк, І.С., Лаврів, Л.П., 2015. Оптимізація викладання анатомії людини за умов використання комплексу комп'ютерних інформаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Медицина»*, 1(51), 269-271.
5. Hamrol, A., Górski, F., Grajewski, D., Zawadzki, P., 2013. Virtual 3D Atlas of a Human Body – Development of an Educational Medical Software Application. *International Conference on Virtual and Augmented Reality in Education Procedia Computer Science* [Electronic resource]. Available: <file:///C:/Users/2A6A~1/AppData/Local/Temp/Virtual_3D_Atlas_of_a_Human_Body_Development_of_.pdf> [Accessed 04 May 2021].
6. Lu, J., Li, L., Sun, G.P, 2010. A Multimodal Virtual Anatomy Learning Tool for Medical Education. *Entertainment for Education. Digital Techniques and Systems*. [Electronic resource]. Available: <https://www.iiis.org/CDs2011/CD2011IMC/ICETI_2011/PapersPdf/EB3870J.pdf> [Accessed 04 May 2021].
7. Тимошенко, І., Андриєнко, М., Дуднік, А., Самборська, О., Філаретова, В., 2015. Технології вивчення анатомії людини. *Український науково-медичний молодіжний журнал*, 3(89), 55-57.
8. Stuart, D., Inglis, John E., Tomaszewski, Raymond P., Dannenhoffer, 2017. Imaging and 3D Reconstruction of Anatomical Specimens as an Alternative to Traditional Learning Models. *The FASEB Journal*, 31(1) [Electronic resource]. Available: <https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1_supplement.736.9> [Accessed 11 February 2021].
9. Борытко, Н., 2006. *Диагностическая деятельность педагога*. Москва: Академия, 288.
10. Ермолаев, О.Ю., 2002. *Математическая статистика для психологов*. Москва: Флинта, 336.

METHODS OF USING 3D ATLAS ON HUMAN ANATOMY OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Halyna Biletska,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Ecology and Biology Education

Khmelnyskyi National University

Khmelnyskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6299-1853>

biletska_galina2017@ukr.net

Abstract. The article highlights the results of experimental research work conducted to theoretically substantiate and experimentally test the effectiveness of the method of using 3D atlases in human anatomy of professional training of teachers in higher education institutions. A pedagogical experiment was conducted at Khmelnytsky National University to determine the effectiveness of the method of using 3D atlases in human anatomy. The experiment involved 144 students majoring in Secondary education (Biology and Human Health) and Secondary education (Physical Education).

Control and experimental groups of students were selected for the experiment. In the experimental groups, the method of using 3D atlases in human anatomy was implemented, which provided for the introduction of on-line services “BioDigital” and “Anatomyka: Human Anatomy Atlas” in the training of future teachers. Processing of experimental data was carried out by methods of mathematical statistics. As a result of generalizing the results of the study, it was found that in the groups where the experimental method was implemented, the percentage of students with a high level of knowledge of human anatomy increased, and with a low level – decreased. Also in the experimental groups, compared with the control groups, the success and quality of training increased. This testifies to the effectiveness of the method of using 3D atlases on human anatomy in teacher training. It is substantiated that the use of 3D atlases in human anatomy in the training of future teachers meets the requirements and needs of modern students, promotes the effective use of visual aids, increases motivation to learn, provides individualization of learning and provides additional facilities for independent work.

Keywords: future teachers of biology and basics of health; future teachers of physical education; human anatomy; informational technologies; 3D technologies; 3D atlas of human anatomy.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. David, H., Roberts, Lori R., Newman, Richard M., Schwartzstein, 2012. Twelve tips for facilitating Millennials' learning, *Medical Teacher*, 34(4). Available: <file:///C:/Users/2A6A~1/AppData/Local/Temp/Twelve_tips_for_facilitating_Millennials_learning.pdf>.
2. Byron, D., Joyner, 2016. How to Effectively Teach Millennials: Understanding Intergenerational Factors, *Handbook of Clinical Teaching*. Available: <<https://download.e-bookshelf.de/download/0007/6692/94/L-G-0007669294-0015818522.pdf>>.
3. Amosova, K., 2018. Khto taki «milenialy», i yak navchaty takykh studentiv [Who are the millennials and how to teach these students], *Pravda zhyttia*. Dostupno: <<http://nmu.ua/ru/news/kateryna-amosova-hto-taki-milenialy-yak-navchaty-takykh-studentiv>>.
4. Kashperuk-Karpiuk, I.S., Lavriv, L.P., 2015. Optyimizatsiia vykladannia anatomii liudyny za umov vykorystannia kompleksu kompiuternykh informatsiinykh tekhnolohii (Optimization of teaching human anatomy under conditions of use of the complex of computer innovative technologies), *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii «Medytsyna»*, 1(51), 269-271.
5. Hamrol, A., Górski, F., Grajewski, D., Zawadzki, P., 2013. Virtual 3D Atlas of a Human Body – Development of an Educational Medical Software Application, *International Conference on Virtual and Augmented Reality in Education Procedia Computer Science*. Available: <file:///C:/Users/2A6A~1/AppData/Local/Temp/Virtual_3D_Atlas_of_a_Human_Body_-_Development_of_.pdf>.
6. Lu, J., Li, L., Sun, G.P., 2010. A Multimodal Virtual Anatomy Learning Tool for Medical Education, *Entertainment for Education. Digital Techniques and Systems*. Available: <https://www.iiis.org/CDs2011/CD2011IMC/ICETI_2011/PapersPdf/EB3870J.pdf>.
7. Tymoshenko, I., Andriienko, M., Dudnik, A., Samborska, O., Filaretova, V., 2015. Tekhnolohii vyvchennia anatomii liudyny [Technology of studying human anatomy], *Ukrainskyi naukovo-medychnyi molodizhnyi zhurnal*, 3(89), 55-57.
8. Stuart D., Inglis, John E., Tomaszewski, Raymond P., Dannenhoffer, 2017. Imaging and 3D Reconstruction of Anatomical Specimens as an Alternative to Traditional Learning Models, *The FASEB Journal*, 31(1). Available: <https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1_supplement.736.9>.
9. Borytko, N., 2006. *Diagnosticheskaja dejatel'nost' pedagoga* [Diagnostic activity of the teacher], Moskva: Akademija, 288.
10. Ermolaev, O.Ju., 2002. *Matematicheskaja statistika dlja psihologo* [Mathematical statistics for psychologists], Moskva: Flinta, 336.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-186-196>

УДК 37.018.43:78

Борщуляк Альона Мирославівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри музичного мистецтва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2734-8395>

alyona_bor@ukr.net

Лаврентьєва Надія Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри музичного мистецтва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4198-2330>

nadijkamusic@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті здійснено аналіз проблем організації роботи концертмейстера в умовах дистанційного навчання у мистецьких закладах освіти з використанням системного підходу. Описуються знання, уміння, навички та якості, якими необхідно володіти концертмейстеру для повноцінної професійної діяльності. Концертмейстерське мистецтво розглядається як важлива і невід'ємна частина музичного виконавства й освіти. По праву цей вид діяльності належить і до музичної педагогіки. Відзначено універсальний характер діяльності концертмейстера, який поєднує виконавську та викладацьку справу. Виявляються важливі аспекти та специфіка роботи концертмейстера зі студентами-музикантами з використанням дистанційних технологій.

Проаналізовано низку праць, у яких автори оперативно відреагували на впровадження дистанційних форм роботи у сфері музичної освіти. Розглянуто основні напрямки роботи концертмейстера, переваги та недоліки при онлайн взаємодії з солістом або ансамблем. Наголошується увага на програмному забезпеченні, яке може використовуватись для індивідуальних та колективних занять, це – Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Messenger, Telegram. Усі вони відрізняються за кількістю можливих учасників та не всі можуть бути застосовані для групових занять. У них надається можливість створювати якісний відеозв'язок, що дозволяє учасникам обговорити драматургію музичного твору, проаналізувати художньо-образний зміст, окреслити проблемні питання, що виникають у процесі виконавства. Постійною практикою має бути зворотній зв'язок зі студентами та контроль опанування ними творів.

У статті виділено основні етапи роботи концертмейстера в умовах праці зі застосуванням дистанційних технологій.

Ключові слова: концертмейстер; дистанційне навчання; програмне забезпечення; акомпанемент; соліст; піаніст; ансамбль.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Мистецтво клавирного акомпанементу почало формуватися близько трьох століть тому, а процес становлення професії концертмейстера завершився лише в ХХ столітті та набув власні специфічні риси й особливості. Сьогодні на кафедрі музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка студенти мають змогу здобувати навички мистецтва акомпанементу, вивчаючи навчальну дисципліну «Основний музичний інструмент та концертмейстерський клас», що передбачає не лише оволодіння студентами високим рівнем виконавства на музичному інструменті та опанування методикою навчання в класі основного музичного інструмента, але й освоєння практики виконавсько-концертмейстерської роботи.

Проте пандемія COVID 19 різко внесла корективи в освітній процес й ініціювала трансформацію основних сфер життєдіяльності суспільства. Складні життєві умови невпинно змушують шукати нові підходи до навчання та види роботи. З'явившись ще в останній третині ХХ століття, дистанційна освіта сьогодні стала досить актуальною, адже в умовах карантину вона є єдиною можливою формою освітнього процесу. Завдяки розвитку сучасних технологій освітні заклади мають змогу забезпечувати освітній процес.

Особливо складно працювати мистецьким спеціальностям, що потребують набуття практичних навичок, безпосереднього спілкування та очних індивідуальних занять. І якщо під час викладання дисциплін музично-теоретичного циклу за допомогою використання дистанційних форм можливо досягнути високої результативності навчання, то дисципліни виконавського напрямку, зокрема ті, які потребують концертмейстера, мають певні труднощі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері музичної освіти науковцями упродовж пандемії було створено праці, в яких автори ефективно зреагували на впровадження дистанційної форми навчання та роботи. А. Бондаренко окреслив проблемні питання, що виникають у виконавській діяльності при введенні дистанційних форм навчання [1]. У статтях А. Краснової, М. Ярославцевої та С. Пехаревої визначено методи та форми підготовки студентів ЗВО до науково-дослідницької діяльності під час дистанційного навчання [2]. В. Сологуб у своїй публікації визначив особливості впровадження дистанційного навчання у класі гітари [3]. Проблеми та особливості роботи під час дистанційного навчання були опрацьовані в низці науково-методичних розробок. У статті Л. Васильєва описує досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технології дистанційного навчання [4]. Методичні аспекти роботи піаніста-концертмейстера розглядаються в працях В. Зоріна [5], І. Кравченка [6].

Незважаючи на значну кількість наукових доробок в галузі дистанційної освіти, проблема роботи концертмейстера із застосуванням дистанційних технологій виявилася маловивченою, що й пояснює актуальність і наукову перспективність цього дослідження.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – визначити особливості та основні проблеми роботи концертмейстера в умовах дистанційного навчання.

Для досягнення мети дослідження було визначено такі **завдання**: проаналізувати наукові джерела з досліджуваної тематики; виділити основні проблеми, що виникають в умовах впровадження технологій дистанційного навчання; впровадити нові методи, прийоми та етапи організації освітнього процесу за допомогою онлайн простору.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У наш час праця концертмейстера в різноманітні видів музичної діяльності є досить важливою, але часто недооціненою. Професійний концертмейстер вміло поєднує універсальне та індивідуальне. Це музикант, виконавець, педагог та психолог, який володіє унікальними якостями – виконавською технікою, досвідом, ерудицією. Т. Грінченко звертає увагу на те, що одним із перших значень поняття «концертмейстер» в історії музичного виконавства було «майстер концерту» [7, с. 280].

Етимологія терміну «концертмейстер» пов'язана з італійським *concerto* (суголосся, гармонія, злагода); *concertare* (узгоджувати, улаштовувати, домовлятися, настроювати, концертувати) [8, с. 561] та німецьким *meister* (фахівець якогось ремесла, той, хто досяг досконалості в певній галузі, майстер), що походить від лат. *magister* (начальник, учитель, керівник) [9, с. 363] А отже, концертмейстер – це «майстер узгодження». В англомовних країнах поняття «Vocal Coach» (тренер вокалістів) позначає піаністів, які працюють з вокалістами, у німецькомовних – «Meister Lied».

Зазвичай словники визначають термін концертмейстер як:

- Перший скрипаль – соліст симфонічного або оперного оркестру, який в разі потреби може виконати функції диригента.
- Музикант, який очолює одну з груп симфонічного або оперного оркестру.
- Піаніст, який співпрацює з індивідуальними або ансамблевими виконавцями в процесі розучування і виконання партій та концертних творів [10].

Багато десятиліть поняття «концертмейстер» характеризувало музиканта, який керує оркестром, пізніше – групою інструментів у оркестрі. Концертмейстерство як окремий різновид виконавства з'явилося у другій половині XIX століття, коли розмаїття романтичної камерної, інструментальної музики та пісенно-романсової лірики потребували особливого вміння акомпанувати солісту. Слід пригадати, що на початку XIX століття почав відбуватися процес розмежування окремих музичних

професій – композитора, виконавця і вчителя. Пройшовши тривалий шлях розвитку, виконавство досягнуло визнання як самостійного виду мистецтва. Фігура виконавця, інтерпретатора творів різних композиторів увійшла як звичне явище до музичного життя Європи. Стало можливим говорити про виконавський зміст та певні закони виконавського мистецтва.

Секретів майстерності концертмейстера багато, та найголовніший полягає у тому, щоб творити спільну справу, яка називається музикою. На відміну від піаніста-соліста, концертмейстерська робота здійснюється в процесі взаємодії творчої тріади «педагог-соліст-піаніст». Концертмейстер в даному випадку виступає посередником. Істотне значення має відношення педагога до концертмейстера, ступінь довіри в професійному і людському плані.

Слід відзначити універсальний характер діяльності концертмейстера, який поєднує виконавську та викладацьку справу. В.Зорін досить влучно окреслює виконавський бік концертмейстерської справи, що саме «концертмейстер має представляти себе як технічно досконалого артиста, який здатний відповідати високим вимогам, які висуваються перед будь-яким музикантом-солістом. Це – знання музичного класичного репертуару, вміння грати з дотриманням усіх вимог, що висуваються у кожному творі, з урахуванням його технічних і художніх особливостей» [5, с. 42].

Але як можна досягнути творчого тандему під час дистанційного навчання, адже в умовах пандемії проблеми музичної освіти онлайн постають досить гостро. Насамперед необхідно звернутись до визначення поняття «дистанційне навчання» та засобів за допомогою яких воно здійснюється. Науковці визначають дистанційне навчання як «сукупність технологій, що забезпечують надання здобувачам освіти основного обсягу наукового матеріалу, інтерактивну взаємодію між здобувачами освіти й викладачем у процесі навчання, надання здобувачам освіти можливості самостійно працювати з навчальним матеріалом» [2, с. 167].

Інноваційні технології, на нашу думку, не повинні розглядатися лише як інструмент упровадження дистанційного навчання. Мультимедійні засоби, інтернет-технології, спеціалізоване програмне забезпечення, електронні навчальні посібники та підручники належать до інформаційно-комунікаційних технологій навчання без яких сучасна освіта не може обійтись. Наразі для організації роботи викладачів та навчання студентів активно використовується мережа Інтернет. Це і електронна пошта, і різноманітні пошукові системи, освітні портали і, навіть, соціальні мережі (Facebook та Instagram). Тенети інтернету вже давно стали джерелом інформації, а також зручним доступним способом отримати її.

Мультимедійні програми дозволяють підготувати різноманітні презентації із графічною, анімаційною, текстовою, аудіо- та відеоінформацією. Офісне програмне забезпечення може використовуватися викладачами для написання навчально-методичного матеріалу, а також для виконання студентами домашніх завдань. Відповідно в якості електронної навчально-методичної підтримки при очному навчанні студентів використовуються електронні підручники та навчальні посібники.

Освітні платформи під час дистанційного навчання виступають основою взаємодії викладача і студента.

Аналіз наукових досліджень дає можливість стверджувати, що для впровадження дистанційного навчання на факультетах мистецького спрямування найбільш перспективним для теоретичних дисциплін є використання системи MOODLE. Основною особливістю системи MOODLE є введення сучасних стандартів електронного мережевого навчання, а також активне залучення здобувачів вищої освіти до самостійного набуття професійних знань, навичок та умінь. У системі є можливість комунікації з викладачем для сумісного вирішення завдань і виконання проєктів, участі у семінарах і конференціях, отримання консультацій та допомоги. Впровадження системи дистанційного навчання MOODLE для майбутніх педагогів-музикантів допомагає вберегти інформацію від старіння, що є важливим в умовах постійно змінюваних технологій. Стосовно теоретичних дисциплін можна розглядати використання дистанційного навчання як можливість удосконалення фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів. Дистанційне навчання володіє значними перевагами: безпечність в умовах пандемії Covid 19; сучасні телекомунікації; відкрите навчання; свобода вибору місця, часу, темпу навчання; електронна пошта, відеоконференції; мультимедійні програми, презентації, ігри; комп'ютерні навчальні програми, тести.

Необхідно відзначити зручність дистанційного навчання: студент самостійно обирає час і місце для навчання, що дозволяє йому працювати чи паралельно навчатися на стаціонарі в іншому місті чи навіть країні. Окрім того, заміна конспектів електронними ресурсами та новітніми методами навчання, а також постійні консультації з викладачем надають цій формі додаткові переваги.

Проте заміна звичних форм роботи на дистанційні потребує значних зусиль, як з боку викладачів, концертмейстерів, так і студентів, володіння сучасними гаджетами та певними програмами. Учасники освітнього процесу перебувають віддалено один від одного і мають змогу спостерігати за діями один одного тільки через спеціальні засоби зв'язку – телефон, комп'ютер, ноутбук тощо.

Такі програмами як Zoom, Google Meet, Skype, Moodle надають можливість створювати якісний відеозв'язок. У цих програмних додатках є функція – демонстрація екрану, яка дозволяє показувати презентації, відео, таблиці, графіки, схеми, нотний текст. За допомогою популярної платформи Zoom (за наявності відмінного технічного забезпечення) можливо проводити якісні практичні заняття з музично-виконавських дисциплін. Безкоштовна версія дає змогу охопити аудиторію до 100 чоловік, а також займатися з кожним студентом індивідуально. Час, відведений у безкоштовній версії, становить до 40 хв.

Під час очного навчання відтворення візуальних матеріалів є не настільки простим. Проте коли мова йде про практичні навички, їх опанування викликає труднощі, особливо це стосується колективних форм роботи, зокрема тих, які потребують концертмейстера.

Окрім вище перелічених додатків, які можуть застосовуватись в освітньому процесі, для проведення індивідуальних онлайн-занять з музичного мистецтва можна

використовувати такі програмами як Viber, Messenger, Telegram та інші, що відрізняються за кількістю можливих учасників та не всі можуть бути застосовані для групових занять. Й хоча за допомогою сучасних засобів зв'язку можна передавати як аудіальну, так і візуальну інформацію, але не можливо встановити тактильний контакт.

Дистанційне навчання мистецьких дисциплін виконавського напрямку має низку недоліків: недосконалість технічного забезпечення учасників навчання; швидкість та якість інтернету; затримка при передаванні інформації через Інтернет; фіксований ракурс відео; відсутність тактильного контакту.

Якість зображення і звуку, що передається та сприймається комп'ютерними засобами може бути різною. Науковці зазначають, що вона залежить як від технічного забезпечення учасників дистанційного навчання, так і від швидкості інтернету. Необхідно пам'ятати про те, що в деяких програмних додатках, зокрема у Skype, передача звуку припиняється, коли сигнал починає надходити від співрозмовника.

Під час гри на музичному інструменті онлайн студент повинен заздалегідь зафіксувати пристрій у певному положенні, адже руки мають бути вільні для виконання твору. Тому викладач має змогу спостерігати за студентом лише з одного ракурсу.

Значною проблемою дистанційного навчання на мистецьких спеціальностях є затримка, що виникає при передаванні інформації через Інтернет-мережу (ІАМ). А. Бондаренко відзначає важливість етапів, які проходить звуковий або відеосигнал при використанні цифрових засобів зв'язку – «запис і кодування відеосигналу, передавання від кодуючого пристрою до медіасерверу, оброблення потоку медіасервером, передавання до клієнта, декодування та відображення на пристрої користувача» та наводить рекомендації Міжнародного союзу електрозв'язку від 2003 року, де вказувалося, що «затримка при односторонньому передаванні не повинна перевищувати 0,4 с. У пізніших публікаціях висока якість зв'язку характеризується затримкою до 0,2 мс.» [1, с. 71].

А. Бондаренко – концертмейстер Київського національного університету культури і мистецтв провів експеримент, з визначення затримки відтворення музичного тексту за допомогою програми Facebook Messenger. В результаті експерименту, дослідник встановив, що навіть за умов наявності хорошого сигналу інтернет мережі, виникає незначна затримка – 0,2 с. Під час викладання теоретичних дисциплін така затримка не має великого значення. Але за 0,2 секунди в темпі Vivace, що дорівнює 150 ударів на хвилину, виконавець може встигнути зіграти одну восьму ноту. Тому у разі ансамблевого співу та гри виникає часове розходження між учасниками, які чути будуть одне одного із затримкою приблизно на одну вісімку. Більше того, у зворотньому напрямі час передавання сигналу також становитиме 0,2 с. Музикантам, які будуть грати дуетом і вступатимуть почергово, буде здаватися, що кожний запізнюється на 0,4 с. [1, с. 72].

Погодимось із думкою викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Н. Лановенко-Мельник, С. Басовською, Л. Остапчук, О. Плакидюк, В. Хохланом, що «відсутність безпосередньо живого контакту зі студентом, наявність технічних складнощів проведення онлайн-уроків,

відсутність належного технічного забезпечення та інтернет-зв'язку ще раз підтверджує, що дистанційна форма навчання для мистецьких закладів освіти та для ВНЗ, які здійснюють підготовку вчителів музичного мистецтва, не є ефективною, а може існувати тільки як допоміжний і частковий засіб підвищення результативності професійної фахової підготовки» [11, с. 202].

Отже, в наш час досягнути якісного й одночасного виконання при ансамблевому співі та грі онлайн неможливо. Й виникає запитання, яким чином працювати концертмейстеру онлайн?

Рекомендацій може бути декілька. Насамперед потрібно підготувати якісний запис інструментального акомпанементу музичного твору. Виконання супроводу повинно бути професійним та високохудожнім. Можна створити різні варіанти одного твору. Якщо це хоровий твір можна записати окремі партії, або ж грати і кожний раз виділяти іншу партію. Задля полегшення процесу самостійної роботи студентів варто записати один і той самий твір у різних темпах – у більш повільному для розучування та в оригінальному для концертного виконання.

Якщо концертмейстер працює з вокалістом – вивчення твору можна розділити на декілька етапів. Спочатку записати мелодію твору, яку студент повинен прослухати кілька разів та вивчити. Завдання концертмейстера виразно проінтонувати та обрати відповідне туше, динаміку, штрихи. Наступним кроком є запис мелодії та акомпанементу. Концертмейстеру необхідно грати і за можливості дублювати мелодію. Третій етап – запис супроводу без мелодії, який можна розділити на кілька періодів. Спершу записати твір в середньому темпі, а надалі, в залежності від темпу та складності твору, записати оригінальний супровід.

Обов'язково потрібно прослухати запис, оцінити якість виконання та за потреби виправити недоліки. Концертмейстер своєю грою повинен творчо надихати студента на досконале виконання.

Необхідно пам'ятати про місця, де вокаліст чи виконавець на духових інструментах бере дихання. Всі ці нюанси необхідно заздалегідь обговорити й врахувати під час запису, можна також наспівувати про себе мелодію.

При наявності фермати слід узгодити її тривалість, вирахувати час фермати та синхронно продовжити виконання твору солістом і концертмейстером. Ця рекомендація стосується й пауз. Але в місцях, де у вокаліста звучить досить довге соло без супроводу, складно виконати його без прискорення, чи сповільнення, тому концертмейстер може тихо продублювати мелодію, після якої разом продовжити виконання твору.

Після самостійного опанування матеріалу студентами можна перейти до етапу онлайн-роботи, де до творчого процесу приєднуються всі учасники. За допомогою програмних додатків, зокрема Zoom та Google Meet, учасники колективних форм матимуть змогу обговорити драматургію музичного твору, проаналізувати художньо-образний зміст, окреслити проблемні питання, що виникають у процесі виконавства.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті проведеного дослідження виявлено, що професійний концертмейстер повинен володіти такими унікальними якостями, як виконавська техніка, досвід, ерудиція. Концертмейстерська робота відбувається в тісній взаємодії з солістом, або ансамблем та педагогом. На сьогоднішній день в умовах дистанційного навчання із застосуванням комунікаційних онлайн технологій, зокрема Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Messenger, Telegram досягнути якісного й одночасного виконання при ансамблевому співі та грі онлайн з концертмейстером неможливо, оскільки найбільша проблема полягає в затримці звукового та відеосигналу. Серед можливих шляхів здійснення роботи концертмейстера в умовах дистанційного навчання є підготовка різних варіантів якісного аудіо та відео запису інструментального супроводу, котрі будуть використовуватися студентами під час вивчення музичних творів. Наступний колективний етап онлайн-роботи дозволить обміркувати інтерпретацію музичного твору, проаналізувати художньо-образний зміст та драматургію.

Охарактеризовані методи роботи концертмейстера були апробовані авторами під час карантину на заняттях з дисципліни «Основний музичний інструмент та концертмейстерський клас» в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Працюючи дистанційно концертмейстер повинен пристосовуватись до незвичних умов та набувати нових умінь. Адже без супроводу професійного концертмейстера твір не може звучати повноцінно.

Враховуючи проблемність застосування онлайн технологій в мистецьких спеціальностях, дана тема **потребує додаткового вивчення** та експериментального дослідження.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бондаренко, А. І., 2020. Дистанційна освіта музикантів-виконавців: проблеми та перспективи, *Імідж сучасного педагога*, 3 (192), 69-72. DOI:[https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3\(192\)-69-72](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3(192)-69-72).

2. Краснова, А. В., Ярославцева М. І., Пехарева С. В., 2020. Методи й форми підготовки здобувачів освіти до науково-дослідницької діяльності в умовах дистанційного навчання/ *Інноваційна педагогіка*, 28, 165-169. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.30>.

3. Сологуб, Д. Ю., 2020. Дистанційне навчання у класі гітари. *Інноваційна педагогіка*, 27, 172-175. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.34>.

4. Васильєва, Л., 2017. Досвід формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання технології дистанційного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7, 48-58.

5. Зорін, В. В., 2018. Методичні аспекти роботи піаніста-концертмейстера у хореографічному класі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 65, 42-45.

6. Кравченко, І. А., 2014. Специфіка роботи концертмейстера хореографічних дисциплін. *Мистецька освіта в Україні: Проблеми теорії і практики: тези за матеріалами Всеукр. наук.-метод. конф.-семінару. 27-28 лютого 2014, Київ, Україна*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 120-122.

7. Грінченко, Т. Д., 2017. Історія виникнення та становлення професії піаніст-концертмейстер. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 49, 280-284.

8. Болдирєв, Р. В. та ін. уклад., 1985. *Етимологічний словник української мови*. Київ: Наук. думка, т. 2, 569.

9. Болдирєв, Р. В. та ін., уклад., 1989. *Етимологічний словник української мови*. Київ: Наук. думка, т. 3, 548.

10. Юцевич, Ю. Є. *Словник-довідник музичних термінів* [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://term.in.ua/indeks.html?term=%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%9C%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A0>> [Дата звернення 5 Вересня 2021].

11. Лановенко-Мельник, Н. В., Басовська, С. Ю., Остапчук, Л. О., та ін., 2020. Особливості дистанційного навчання у вокально-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Інноваційна педагогіка*, 25, 199-203.

PROBLEMS AND FEATURES OF THE CONCERTMASTER'S WORK IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

Alona Borshuliak,

Candidate of the Art History, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Musical Art
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCIDID:<https://orcid.org/0000-0002-2734-8395>
alyona_bor@ukr.net

Nadiia Lavrentieva,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer of the department of Musical Art
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4198-2330>
nadjkamusic@gmail.com

Abstract. The article analyses the problems of organizing the work of the accompanist in the context of distance learning in art schools using a systematic approach. It describes the knowledge, skills, abilities and qualities that a concertmaster must have for a full-fledged professional activity. The art of concertmaster is considered as an

important and integral part of musical performance and education. By right, this type of activity belongs to music pedagogy. The universal character of the concertmaster's activity, which combines performance and teaching, is noted. Important aspects and specifics of the accompanist's work with music students using remote technologies are revealed.

A number of studies in which the authors promptly responded to the introduction of distant forms of work in the field of music education are analysed. The main directions of the accompanist's work, advantages and disadvantages of online interaction with a soloist or ensemble are considered. Emphasis is placed on the software that can be used for individual and group classes, notably Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Messenger and Telegram.

All of them differ in the number of possible participants and not all of them can be applied for group classes. They provide an opportunity to create high-quality video communication, which allows participants to discuss the drama of the musical work, to analyse the artistic and figurative content, to outline the problematic issues that arise in the process of performance. Feedback from students and monitoring their mastery of works should be a constant practice.

The article highlights the main stages of the accompanist's work in the context of distance learning with the use of distance technologies.

Keywords: accompanist; distance learning; software; accompaniment; soloist; pianist; ensemble.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bondarenko, A. I., 2020. Dystantsiina osvita muzykantiv-vykonavtsiv: problemy ta perspektyvy [Distance education of musicians-performers: problems and prospects], *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 3 (192), 69-72. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3\(192\)-69-72](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3(192)-69-72).
2. Krasnova, A. V., Yaroslavtseva, M. I., Piekharieva, S. V., 2020. Metody y formy pidhotovky zdobuvachiv osvity do naukovo-doslidnytskoi diialnosti v umovakh dystantsiinoho navchannia [Methods and forms of preparation of students for scientific-research activity in the conditions of the distance learning], *Innovatsiina pedahohika*, 28, 165-169. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.30>.
3. Solohub, D. Yu., 2020. Dystantsiine navchannia u klasi hitary [Distance learning in a guitar class], *Innovatsiina pedahohika*, 27, 172-175. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.34>.
4. Vasylieva, L., 2017. Dosvid formuvannia hotovnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva do vykorystannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia [Experience in forming the readiness of future music teachers to use distance learning technology], *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 7, 48-58.

5. Zorin, V.V., 2018. Metodichni aspekty roboty pianista-kontsertmeistera u khoreorafichnomu klasi [Methodical aspects of the work of a pianist-concertmaster in a choreographic class], *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy*, 65, 42-45.

6. Kravchenko, I. A., 2014. Spetsyfika roboty kontsertmeistera khoreorafichnykh dystsyplin [The specifics of the work of the accompanist of choreographic disciplines], *Mystetska osvita v Ukraini: Problemy teorii i praktyky: tezy za materialamy Vseukr. nauk.-metod. konf.-seminaru. 27-28 liutoho 2014*, Kyiv, Ukraina, Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 120-122.

7. Hrinchenko, T.D., 2017. Istoriia vynyknennia ta stanovlennia profesii pianist-kontsertmeister [History of the origin and formation of the profession of pianist-accompanist], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 49, 280-284.

8. Boldyriev, R. V. ta in. uklad., 1985. *Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language], Kyiv: Nauk. dumka, t. 2, 569.

9. Boldyriev, R. V. ta in., uklad., 1989. *Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language], Kyiv: Nauk. dumka, t. 3, 548.

10. Iutsevych, Yu. Ye. *Slovnyk-dovidnyk muzychnykh terminiv* [Dictionary-reference book of musical terms] [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <<http://term.in.ua/index.html?term=%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%9C%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A0>> [Data zvernennia 5 Veresnia 2021].

11. Lanovenko-Melnyk, N. V., Basovska, S. Yu., Ostapchukiu, L. O., ta in., 2020. Osoblyvosti dystantsiinoho navchannia u vokalno-pedahohichnii diialnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Characteristics of distance learning in vocal and pedagogical activity of the future music art teacher], *Innovatsiina pedahohika*, 25, 199-203.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-196-208>
УДК 616-08(075.8)

Вержиховська Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9342-0896>
verzhykhovska@kpnu.edu.ua

«ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВВЕДЕННЯ ДИСЦИПЛІН З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ».

Анотація. У статті проаналізовано інноваційні підходи до введення дисциплін з охорони здоров'я в систему підготовки майбутніх працівників освіти, зокрема, основна увага зосереджена на визначення інтегрованих показників та критеріїв

сформованості різних професійних компетентностей студентів з дисципліни «Основи медичних знань». Метою статті є визначенні теоретико-методологічних та практичних положень, інноваційних підходів до введення дисциплін з охорони здоров'я та основ медичних знань в систему підготовки майбутніх працівників закладів вищої освіти. На основі аналізу літературних джерел було визначено, що викладання основ медичних знань студентам у закладів вищої освіти, дає змогу розвинути у них знання, вміння та навички щодо охорони здоров'я та надання першої медичної допомоги в будь-яких життєвих ситуаціях. Якісний аналіз емпіричних даних показує, що більшість студентів закладів вищої освіти визначають проблеми, які є першочерговими в інформаційному просторі (соціально значущі інфекційні хвороби, їх виявлення та усунення та здоровий спосіб життя, його характеристика), хоча про деякі напрямки з основ медичних знань, які також є достатньо суттєвими для соціального оточення, їм просто не надавали відповідної інформації, саме тому вони їх не визначали, як інтегративними та суттєвими для подальшої власної професійної діяльності. Цікавим, з нашої точки зору є те, що студенти достатньо поверхово розуміють сутність медичних понять, особливо їм важко диференціювати інформаційний зміст матеріалів, який є різноманітний та різноманітний, іноді не достовірний у багатьох інформаційних джерелах. Кількісна та якісна характеристика емпіричного вивчення вказаної проблеми дала нам змогу побудувати системність і поетапність викладання дисципліни «Основи медичних знань», розкрити сутність та зміст подачі теоретико-практичного матеріалу під час лекційних та практичних занять зі студентами закладів вищої освіти педагогічного спрямування, враховуючі нові інноваційні підходи та сучасні комп'ютерні технології.

На нашу думку, базовий інтегрований рівень уявлень та понять з основ медичних знань виступає обов'язковим елементом професійної компетентності сучасного працівника освіти. При цьому педагог повинен морально та юридично відповідати за збереження та покращення життя і здоров'я дітей під час перебування в відповідних за призначенням шкільних та позашкільних закладах освіти.

Ключові слова: охорони здоров'я; основи медичних знань; студенти закладів вищої освіти; інноваційний підхід; професійна підготовка студентів.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Підготовка майбутніх студентів закладів вищої освіти у напрямку їх педагогічної діяльності не можлива без знання інноваційних підходів щодо охорони здоров'я та надання першої медичної допомоги людині не залежно від її статусу. Зниження показників психічного та фізичного здоров'я особистості різних вікових груп пов'язано з зовнішніми та внутрішніми чинниками впливу на її розвиток, з тенденцією демографічних змін у суспільстві, появою та стрімким розповсюдженням

соціально-небезпечних захворювань різного напрямку й етіології. Соціально-небезпечні захворювання впливають на міжнародну економіку всіх країн світу, виступають негативним чинником у соціокультурній діяльності [10].

Особливого вузького значення, але науково цінного, ця проблема набуває в закладах з інклюзивною освітою, де перебувають діти з особливими освітніми потребами, які потребують додаткової уваги та корекційного впливу не лише педагогічного, але й клініко-фізіологічного та соціально-психологічного. Саме тому підготовка студентів у закладах вищої освіти потребує включення дисциплін з охорони здоров'я, зокрема «Основи медичних знань», до навчальних планів, як інноваційних теоретико-методологічних, так і практичних технологій, спрямованих на збереження здорового способу життя та підвищення якісних показників психофізичного здоров'я різних нозологій дітей, як з нормотиповим розвитком, так і з особливими освітніми потребами.

Інноваційні підходи щодо введення дисциплін у сфері охорони здоров'я особистості покладені в основу Концепції медичної освіти педагогічних та науково-педагогічних працівників Міністерства освіти і науки України, документів науково-методичних центрів та комісій з питань культури здоров'я у відділеннях вищої освіти та науково-методичних центрах України [7]. На основі аналізу літературних джерел було визначено, що викладання основ медичних знань студентам педагогічного напрямку в закладах вищої освіти, дає змогу сформувати в них знання, вміння та навички щодо охорони здоров'я та надання першої медичної допомоги дітям, дорослим у будь-яких непередбачених життєвих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці (В. Лозинський, Р. Кучма, В. Мудрян, А. Мазаракі та ін.) інтегративним напрямком вирішення проблеми збереження та зміцнення психічного та фізичного здоров'я особистості, охорони здоров'я студентів вважають введення у систему освіти медичних дисциплін, що розкривають основи медичної допомоги у процесі їх життєдіяльності [8].

Однією з найбільш складних комплексних проблем у сучасному соціумі виступає – здоров'я людини. У сучасній науковій думці зроблено низку спроб багатокомпонентного підходу до здоров'я (Ю. Бойчук, М. Гончаренко, В. Казначеев, В. Кулініченко, І. Муравов, В. Петленко, С. Страшко та ін.), який дає змогу обговорити поняття «здоров'я», клініко-фізіологічні основи порушень здоров'я, шляхи й засоби відновлення, збереження і розвитку здоров'я [1].

З позицій єдності здоров'я, як системного утворення, було виділено наступні компоненти здоров'я: когнітивне, емотивне, фізичне, соціально-особистісне (Р. Айзман, Б. Братусь, М. Гончаренко, І. Дубровіна та ін.). Першочергові положення цих компонентів студенти ЗВО повинні отримати при вивченні основ медичних знань [5].

Вивченню чинників здоров'я працівників освіти присвячені роботи валеологів, фізіологів, психологів, педагогів, клініцистів тощо. Зокрема, вони звертали увагу на розгляд питань щодо вивчення працівниками освіти основних медичних знань, які виступають детермінантом їх психічної, емоційної стійкості та психологічного благополуччя, психофізичного здоров'я у процесі професійної діяльності (Ю. Бойчук,

О. Дубнова, О. Кочерга, М. Смірнов, Л. Шевельова, М. Федорцева та ін.) [3]. Вивченню чинників професійного здоров'я педагога та надання першої медичної допомоги при впливі різних травмуючих природних та соціальних чинників на організм людини присвячені праці О. Анісімова, О. Баранова, Н. Водоп'янової, Т. Глухова, А. Гордєєва, М. Доброрадних, Е. Симанюк, Р. Хусанінова та інш [1; 2; 11].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у визначенні теоретико-методологічних та практичних положень, інноваційних підходів до введення дисциплін основ медичних знань в систему підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів вищої освіти, що є необхідним у зв'язку із потребою формування у студентів додаткового змістового компоненту, який дає змогу правильно обрати інноваційні клініко-фізіологічні технології впливу не лише при наданні медичної допомоги дітям з нормотиповим розвитком, але й з особливими освітніми потребами.

Завданнями статті є:

- теоретико-методологічно та практично дослідити та проаналізувати інноваційні підходи до введення дисциплін з охорони здоров'я в систему підготовки майбутніх працівників освіти;
- емпірично визначити інтегровані показники та критерії сформованості різних професійних компетентностей у студентів з дисципліни «Основи медичних знань»;
- якісно та кількісно охарактеризувати напрямки щодо обрання інтегрованих показників та визначення основних теоретико-практичних положень з дисципліни «Основи медичних знань», які необхідні у процесі педагогічної діяльності та міжособистісної життєдіяльності студентів закладів вищої освіти;
- побудувати системність і поетапність викладання дисципліни «Основи медичних знань», розкрити сутність та зміст подачі теоретико-практичного матеріалу під час лекційних та практичних занять зі студентами закладів вищої освіти педагогічного спрямування, враховуючи нві інноваційні підходи та сучасні комп'ютерні технології.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Характеристика «здоров'я», як стану існування внутрішніх систем і органів можлива з точки зору його життєвого функціонування. При якому кожна функція виконує свої завдання у відповідній системі та взаємозалежності. У процесі дослідження клініко-фізіологічних і невропатологічних процесів особистості фундаментальною проблемою є питання «охорони здоров'я», яке виступає як системне, комплексне та багатоаспектне поняття, що є недостатньо визначеним та протилежним у процесі його аналізу. У Статуті Всесвітньої організації охорони

здоров'я (ВООЗ) зазначається, що позитивний стан психофізичного та соціального здоров'я особистості залежить від відсутності психофізичних недоліків, різних захворювань та інвалідності, але практичного цілісного здоров'я взагалі не існує [9].

Охорона здоров'я особистості спрямована на її оптимальну саморегуляцію, повне узгодження при функціонуванні всіх органів та систем, рівновагу між організмом та зовнішнім середовищем при відсутності хворобливих проявів. Вивчення стану та етапів охорони здоров'я залежить від здатності адаптації та соціалізації організму до впливів різноманітних чинників зовнішнього мікро- та макро-середовища [12].

Викладання основ медичних знань студентам у ЗВО, дає змогу розвинути у них знання, вміння та навички щодо охорони здоров'я та надання першої медичної допомоги в будь-яких життєвих ситуаціях. Першочерговим при цьому є усвідомлення студентами поняття «здоров'я», як похідного від численних впливів на організм, у тому числі природно-кліматичних, соціальних, психологічних, виробничих, побутових чинників, способу життя тощо [11].

Проведення теоретико-практичних занять з дисципліни «Основи медичних знань та охорони здоров'я» зі студентами історичного факультету, фізико-математичного факультету, факультету іноземної філології, факультету української філології, педагогічного та природничо-економічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та виконання дистанційних завдань студентами Херсонського державного університету (під час заочного дистанційного стажування) дало нам можливість провести емпіричне дослідження за допомогою методів опитування та анкетування, що дало змогу визначити основні напрямки викладання цієї дисципліни, а також дати якісний та кількісний аналіз рівня сформованості знань, умінь та навичок у відповідному напрямку.

Дослідженням було охоплено 157 першокурсників вищеописаних ЗВО, ступеня вищої освіти «бакалавр», галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, різних спеціальностей та спеціалізацій денної форми здобуття вищої освіти. Результати емпіричного вивчення та кількісна характеристика студентів щодо обрання інтегрованих показників та визначення основних теоретико-практичних положень з дисципліни «Основи медичних знань та охорони здоров'я», які необхідні у процесі педагогічної діяльності та міжособистісної життєдіяльності подано у таблиці 1.

Аналіз кількісних показників таблиці 1. показав, що серед пропонованих напрямків викладання матеріалу студенти найбільше обрали наступні, зокрема:

- соціально значущі інфекційні хвороби, їх виявлення та усунення (34%);
- здоровий спосіб життя, його характеристика (25%);
- особливості надання першої медичної допомоги не медичними працівниками (20%);
- послідовність та етапи використання шляхів попередження захворювань (8%); характеристика та профілактика психоневрологічних порушень (7%);
- невідкладна медична допомога при гострих захворюваннях органів дихальної системи (6%).

Таблиця 1.

Обрання студентами інтегрованих показників та визначення основних теоретико-практичних напрямків з дисципліни «Основи медичних знань та охорони здоров'я»

Напрямки викладання матеріалу	Студенти (%)						сес
	історичний факультет (15 осіб) %	фізико-математичний факультет (13 осіб) %	факультет іноземної філології (45 осіб) %	факультет української філології (23 особи) %	педагогічний факультет (39 осіб) %	херсонський державний університет (22 особи) %	
1. Здоровий спосіб життя, його характеристика	33,3	23	22,2	30,2	20,5	22,8	25 %
2. Послідовність та етапи використання шляхів попередження захворювань	-	7,7	4	4,4	10,3	13,6	8%
3. Особливості надання першої медичної допомоги не медичними працівниками	20	7,7	28,9	21,8	20,5	22,8	20%
4. Соціально значущі інфекційні хвороби, їх виявлення та усунення	33,3	46,2	28,9	34,8	38,5	22,8	34%
5. Характеристика та профілактика психоневрологічних порушень	6,7	7,7	12	4,4	5,1	9	7%
6. Невідкладна медична допомога при гострих захворюваннях органів дихальної системи	6,7	7,7	4	4,4	5,1	9	6%

Якісний аналіз емпіричних даних показує, що більшість студентів ЗВО визначають проблеми, які є першочерговими в інформаційному просторі (соціально значущі інфекційні хвороби, їх виявлення та усунення (34 %) та здоровий спосіб життя, його характеристика (25%)), хоча про деякі напрямки з основ медичних знань, які також є достатньо суттєвими для соціального оточення, їм просто не надавали відповідної інформації, саме тому вони їх не визначали, як інтегративними та суттєвими для подальшої власної професійної діяльності.

Цікавим, з нашої точки зору є те, що студенти достатньо поверхово розуміють сутність медичних понять, особливо їм важко диференціювати інформаційний зміст матеріалів, який є різнобічний та різноманітний, іноді не достовірний у багатьох інформаційних джерелах.

Кількісна та якісна характеристика емпіричного вивчення вказаної проблеми дала нам змогу побудувати системність і поетапність викладання 1 модуля дисципліни «Основи медичних знань та безпеки життєдіяльності» – «Основи медичних знань», розкрити сутність та зміст подачі теоретико-практичного матеріалу під час лекційних та практичних занять зі студентами ЗВО педагогічного спрямування, враховуючі нові інноваційні підходи та сучасні комп'ютерні технології.

Система подачі матеріалу з модуля 1. «Основи медичних знань» для студентів ЗВО педагогічного спрямування можлива за наступними розділами:

1. Здоровий спосіб життя, його характеристика.

У поданому розділі слід звернути увагу на такі першочергові знання, вміння та навички, які потрібно сформувати в студентів ЗВО, зокрема:

- правильне використання зовнішніх та внутрішніх засобів загартування організму (підвищення власного імунітету, радикальні методи загартування – моржування, підвищення терморегуляції тіла, тощо);
- позитивний психологічний стан людини (збалансованість психічних процесів та їхніх проявів, підвищення рівня «Я-образу» та самооцінки, формування провідних емотивних особистісних якостей людини та емоційного самопочуття в соціумі та в довкіллі; тощо);
- ведення у раціон харчування здорової їжі та правильного щоденного раціону її вживання (використання у їжі поживних речовин, її насиченість вітамінами, мінералами тощо);
- правильне співвіднесення режиму розумового та фізичного навантаження, яке повинно поєднуватися з відпочинком (раціональне та ефективне використання різних видів діяльності та відпочину, збалансована робота всіх функціональних систем організму та внутрішніх органів);
- відмовлення людиною від негативних звичок та неадекватних для організму умов праці (розвиток корисних звичок, захист від негативних зовнішніх та внутрішніх стресових чинників тощо, підвищення рухливості організму).

2. Послідовність та етапи використання шляхів попередження захворювань.

У розділі необхідно студентам ЗВО дати аналіз наукових положень щодо основних шляхів попередження, зокрема:

- врахування вікових періодів розвитку особистості, її індивідуальних психофізіологічних та психофізичних особливостей на особливості впровадження шляхів попередження захворювань;
- врахування хронічних захворювань, їх лікування та попередження (порушення серцево-судинної, дихальної, нервової систем тощо);
- організація санітарних, протиепідемічних, оздоровчих та фізіотерапевтичних заходів щодо попередження захворювань тощо (санітарно-освітня робота, медико-санітарна підготовка, медична санітарно-гігієнічна самоосвіта особистості – знання з анатомії, фізіології та гігієни школяра тощо).

3. Особливості надання першої медичної допомоги не медичними працівниками.

У розділі слід сформулювати в студентів ЗВО знання, вміння та навички, зокрема:

- специфіка надання першої медичної допомоги при травмах та нещасних випадках (види травм та їх ускладнення; види кровотеч в дітей та дорослих, особливості їх зупинки; вплив на організм високих та низьких температур, електричного струму; ступені та види опіків);
- правильне проведення транспортної іммобілізації та десмургії;
- основи долікарської діагностики, класифікація раптових захворювань (у тому числі епідемічних процесів) та патологічних станів;
- техніка проведення долікарської допомоги, яка надає можливість попередити побічні ускладнення в потерпілого в різних умовах;
- оволодіння елементарними інтегрованими навичками реанімації людини;
- особливості оволодіння можливості використання доступними лікарськими препаратами та навичками їх введення у разі потреби;
- чітко діяти в умовах стихійного лиха чи екстремальних ситуаціях, при бактеріологічній небезпеці;
- використовувати отримані знання, уміння та навички особистому житті та при з дітьми.

4. Соціально значущі інфекційні хвороби, їх виявлення та усунення.

У розділі необхідно розкрити студентам ЗВО наукові та медично обґрунтовані положення щодо наступних напрямків, зокрема:

- характеристика та види інфекційних захворювань (віспу, поліомієліт, енцефаліт, кір, СНІД, злаякісні новоутворення, гепатит, тропічну лихоманку, грип, covid тощо), що супроводжуються високою летальністю та мають циклічний перебіг;
- встановлення медико-психологічних та соціальних наслідків інфікування, епідемії і пандемії, їх сутність та взаємопов'язана характеристика проявів;

- знання видів та особливостей перебігу спорадичних поодиноких захворювань, що проявляються у окремих людей;
- бачення складових компонентів епідемічного процесу, як джерела інфекції;
- знання механізмів поширення та усвідомлення рівня сприйняття інфекції до даного захворювання у соціумі;
- обізнаність щодо основних шляхів передачі інфекції (контактний, повітряно-крапельний, фекально-оральний, трансмісивний);
- розрізнення різних видів інфекцій (інфекції зовнішніх покривів і кров'яні інфекції, інфекції дихальних шляхів, кишкові інфекції) залежно від шляхів проникнення збудника в організм і його виділення та місця локалізації інфекційного процесу в організмі.

5. Характеристика та профілактика психоневрологічних порушень.

У розділі слід показати імовірність існування різних психоневрологічних порушень та звернути увагу на те, що студенти ЗВО педагогічного спрямування повинні обов'язково володіти основами медичних знань у відповідному напрямку, зокрема:

- різноманітність та види захворювань нервової системи у різновікових соціальних групах;
- характеристика спадково-дегенеративних та генетичних захворювань нервової системи у людей, їх види та прояви у відповідні періоди року;
- вияв запальних або інфекційних захворювань нервової системи, їх профілактика, прояви та ознаки;
- прояв порушень внутрішньоутробного розвитку нервової системи, їх особливості протікання у дитини;
- характеристика травматичних уражень нервової системи та її інтоксикацій у різновікових групах.

6. Невідкладна медична допомога при гострих захворюваннях органів дихальної системи.

Останній розділ повинен спрямувати студентам ЗВО щодо отримання інформації про:

- види та характеристику гострих захворюваннях органів дихальної системи, їх перебіг;
- основні симптоми при гострих захворюваннях органів дихальної системи у людини (гарячка, загальна слабкість, кволість, втрата апетиту, головний біль, поганий сон тощо);
- прояви гострих розладів механізмів регуляції дихання та надання першої медичної допомоги.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ /CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, вищеописані положення підтверджуються статистичні даними про те, що кожен десятий працівник освіти протягом року повинен надати дитині з нормотиповим розвитком або особливими освітніми проблемами першу медичну допомогу на місці пригоди. При великій кількості медичних захворювань та травмах виникають стани, які несуть у собі загрозу для життя та здоров'я оточуючих. У несподіваних негативних ситуаціях педагог повинен швидко оцінити за загальноприйнятими ознаками стан хворого або потерпілого учня; з'ясувати можливий обсяг медичної та долікарської допомоги; надати відповідну першу медичну допомогу, щоб попередити можливі ускладнення або летальний наслідок.

Вивчення дисципліни «Основи медичних знань» сприяє розширенню уявлень, підвищенню професійного рівня студентів закладів вищої освіти педагогічного напрямку, свідомому медичному та психолого-педагогічного підходу до проблеми виховання й охорони здоров'я дітей з типовим та порушеним розвитком з урахуванням їх психофізіологічних особливостей. Отримання студентами знань, вмінь та навичок з основ медичних знань, допомагає підвищити власний професійний рівень. При цьому педагог повинен морально та юридично відповідати за збереження та покращення життя і здоров'я дітей під час перебування в відповідних за призначенням шкільних та позашкільних закладах освіти.

Перспективою подальших досліджень є розробка методичних рекомендацій щодо розвитку змістового наповнення базового інтегрованого рівня з основ медичних знань, який виступає обов'язковим елементом професійної компетентності сучасного працівника освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бойчук, Ю.Д., Солошенко, Е.М., Ніколенко, Є.Я., Савченко, В.М., 2007. *Основи екології людини: навч. посіб.* / за ред. проф. Е.М. Солошенко. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 546.
2. Брехман, И.И. *Введение в валеологию – науку о здоровье.* Ленинград: Наука, 2001, 125.
3. *Діагностика і лікування невідкладних станів у клініці внутрішніх хвороб:* посібник, 1996. Укл. А. В. Епішин, Л. П. Бондар, Б. Г. Бугай та ін.; за заг. ред. А. В. Епішина. Тернопіль: Терноп. мед. ін-т ім. І. Я. Горбачевського, 245.
4. *Довідник з медичної допомоги на догоспітальному етапі,* 2001. Укл. І.С. Зозуля, А. В. Вершигора, Т. В. Адамович та ін.; за ред. І. С. Зозулі. Київ: Здоров'я, 324.
5. Гончаренко, М.С., Бойчук, Ю.Д., 2005. *Екологія людини: навч. посіб.* Суми: Університетська книга. Київ: ВД «Княгиня Ольга», 394.

6. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження*: колективна монографія, 2017. За заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 488.

7. *Концепція медичної освіти педагогічних працівників*, 2001. Міністерство освіти і науки України. Науково-методичний центр вищої освіти МОН України. Науково-методична комісія з питань культури здоров'я відділення вищої освіти Науково-методичної ради МОН України. Київ, 10.

8. *Лікування невідкладних станів*: рекомендації Міністерство охорони здоров'я України, 1995. Івано-Франк. мед. ін-т, Терноп. мед. ін-т. / за ред. Н. М. Сердюка. Трускавець: Франкова криниця, 110 с.

9. Мешко, Г.М., Мешко, О.І., 2015. Детермінанти професійного здоров'я вчителя. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць V Всеукр. наук.-практ. конф., присв. 170-річчю з дня народження І. І. Мечникова / за заг. ред. акад. І.Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 357–362.

10. Митяева, А. М., 2008. *Здоров'єсберегаючі педагогічні технології*: учеб. посіб. Москва: Изд. центр «Академия», 192.

11. Петрик, О. І., Валецька, Р. О., Валецький, Ю. М., 2003. *Методичні рекомендації для проведення практичних (лабораторних) занять із курсу «Охорона здоров'я дітей та основи медичних знань»*. Луцьк: «Вежа», 157.

12. Stocol, D., Pelletier, K. R., Fieldings, J.E., 1995. Integration of medical care and worksite health promotion. *JAMA*, 273:11, 36-42.

INNOVATIVE APPROACHES TO THE INTRODUCTION OF HEALTH DISCIPLINES INTO THE SYSTEM OF TRAINING FUTURE EDUCATIONAL WORKERS

Olena Verzhikhovska,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9342-0896>
verzhikhovska@kpnu.edu.ua

Abstract. This article deeply analyses the innovative approaches to the introduction of health disciplines in the system of training future educators. It focuses on defining integrated indicators and criteria for the formation of various professional competencies of students in the discipline "Fundamentals of Medical Knowledge". The purpose of the article is to determine the theoretical and methodological and practical provisions, innovative approaches to the introduction of disciplines in health care and the basics of medical knowledge in the system of training future staff of higher education institutions. Based on the analysis of literature sources, it was determined that teaching the basics of medical knowledge to students in higher education institutions, allows them to develop knowledge, skills and abilities in health care and first aid in any life situation. Qualitative analysis of empirical data shows that most

students of higher education institutions identify problems that are paramount in the information space (socially significant infectious diseases, their detection and elimination and a healthy lifestyle, its characteristics), although the relevant information on some areas of medical knowledge, which are also significant enough for the social environment, was not taught to students. That is why students did not define them as integrative and relevant for their own professional activities. It is interesting, however that, students have a rather superficial understanding of the essence of medical concepts, especially difficult for them is to differentiate the information content of materials, which is manifold and diverse, sometimes unreliable in numerous information sources. Quantitative and qualitative characteristics of the empirical study of this problem allowed us to build a systematic and phased teaching of the discipline "Fundamentals of Medical Knowledge", to reveal the essence and content of theoretical and practical material during lectures and practical classes with students of pedagogical higher education establishments, taking into account new innovative approaches and modern computer technologies.

In our opinion, the basic integrated level of ideas and concepts on the basis of medical knowledge is a mandatory element of the professional competence of the modern educator. At the same time, the teacher must be morally and legally responsible for preserving and improving the lives and health of children during their stay in respective schools and out-of-school educational institutions.

Keywords: health care; basics of medical knowledge; students of higher education institutions; innovative approach; professional training of students.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Boichuk, Yu.D., Soloshenko, E.M., Nikolenko Ye.Ia., Savchenko, V.M., 2007. *Osnovy ekolohii liudyny: navch. posib.* [Fundamentals of human ecology: a textbook]. Za red. prof. E.M. Soloshenko, Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina, 546.
2. Brekhman, Y.Y., 2001. *Vvedenye v valeolohiyu – nauku o zdorove* [Introduction to valeology – the science of health], Lenynhrad: Nauka, 125.
3. *Diahnostyka i likuvannia nevidkladnykh staniv u klinitsi vnutrishnikh khvorob: posibnyk*, 1996 [Diagnosis and treatment of emergencies in the clinic of internal medicine: a manual], Ukl. A. V. Epishyn, L. P. Bondar, B. H. Buhai ta in.; za zah. red. A. V. Epishyna, Ternopil: Ternop. med. in-t im. I. Ya. Horbachevskoho, 245.
4. *Dovidnyk z medychnoi dopomohy na dohospitalnomu etapi*, 2001 [Handbook of medical care at the pre-hospital stage]. Ukl. I.S. Zozulia, A. V. Vershyhora, T. V. Adamovych ta in.; za red. I. S. Zozuli. Kyiv: Zdorovia. 324.
5. Honcharenko, M.S., Boichuk, Yu.D., 2005. *Ekolohiia liudyny: navch. posib.* [Human ecology: a textbook], Sumy: Universytetska knyha, Kyiv: VD «Kniahynia Olha», 394.

6. *Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia* : kolektyvna monohrafiia., 2017 [General theory of health and health: a collective monograph], Za zah. red. prof. Yu. D. Boichuka, Kharkiv: Vyd. Rozhko S. H., 488.

7. *Kontseptsiia medychnoi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*, 2001 [The concept of medical education of teachers], Naukovo-metodychnyi tsentr vyshchoi osvity MON Ukrainy. Naukovo-metodychna komisiia z pytan kultury zdorovia viddilennia vyshchoi osvity, Naukovo-metodychnoi rady MON Ukrainy, Kyiv, 10.

8. *Likuvannia nevidkladnykh staniv: rekomendatsii Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy*, 1995 [Treatment of emergencies: recommendations of the Ministry of Health of Ukraine], Ivano-Frank. med. in-t, Ternop. med. in-t. / za red. N. M. Serdiuka. Truskavets: Frankova krynytsia, 110.

9. Meshko, H.M., Meshko, O.I., 2015. Determinanty profesiinoho zdorovia vchyteliaie [Determinants of occupational health of teachers]. *Pedahohika zdorovia: zbirnyk naukovykh prats V Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysv. 170-richchiu z dnia narodzhennia I.I. Mechnykova* / za zah. red. akad. I.F. Prokopenka. Kharkiv: KhNPU im. H.S. Skovorody, 357–362.

10. Mytiaeva, A.M., 2008. *Zdorovesberehaiushchye pedahohycheskye tekhnolohyy: ucheb. posob.* [Health-saving pedagogical technologies: a textbook], Moskva: Yzd. tsentr «Akademyia», 192.

11. Petryk, O. I., Valetska, R. O., Valetskyi, Yu. M., 2003. *Metodychni rekomendatsii dlia provedennia praktychnykh (laboratorynykh) zaniat iz kursu «Okhorona zdorovia ditei ta osnovy medychnykh znan»* [Methodical recommendations for conducting practical (laboratory) classes in the course "Children's health and basics of medical knowledge"], Ukl. O.I. Petryk, R.O. Valetska, Yu.M. Valetskyi, Lutsk: «Vezha», 157.

12. Stocol, D., Pelletier, K. R., Fieldings, J.E., 1995. Integration of medical care and worksite health promotion, *JAMA*, 273:11, 36-42.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-208-224>
УДК 378.016 : 78 + 37 (477)

Воєвідко Людмила Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9342-3613>

Voeyevidko@kpnpu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розглянуті актуальні проблеми сучасної музичної педагогіки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів для закладів загальної середньої освіти. Навчальна дисципліна навчального плану «Проблеми сучасної

музичної педагогіки» має чільне місце в освітньо-професійній програмі Середня освіта (Музичне мистецтво) другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. За час вивчення навчальної дисципліни передбачено, що у здобувачів з'являться компетентності узагальнення положень сучасної музичної педагогіки як науки; визначення основних закономірностей і принципів сучасної музичної освіти, тенденцій її розвитку в Україні та за кордоном; студювання методологічних підходів та принципів, які доцільно використовувати в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти. Вивчення навчальної дисципліни має сприяти: удосконаленню рівня методичної, виконавської, науково-дослідної і музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва; розвитку творчих, методичних і дослідницьких здібностей здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які виступають ключовими позиціями для формування музично-педагогічних компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва. У статті визначено критерії оцінювання знань, умінь, навичок та компетентностей здобувачів вищої освіти в процесі реалізації освітньо-професійної програми. Окреслено особливості навчальної дисципліни, включаючи мету, завдання та зміст навчання здобувачів. Також розглянута можливість поглибити знання, вміння, навички та компетентності здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти для гідної реалізації у предметній сфері; сформувати в здобувачів здатність до досліджень та продуктивного трансферу сучасних інноваційних музично-педагогічних досягнень у власну практику викладання дисциплін музичного мистецтва; сформувати вміння критично осмислювати нові тенденції в музичному мистецтві, використовувати фахові знання для аналізу соціокультурної ситуації і визначення проблем музичного мистецтва у галузі освіти, що в поєднанні є новим підходом до організації освітнього процесу та дає можливість підвищення його якості та ефективності.

Ключові слова: педагогічна діяльність; комунікація; освітньо-професійна програма; освітня компонента; концепція; професійне становлення; музична педагогіка; учитель музичного мистецтва; заклад загальної середньої освіти; критерії; компетентності; комплекс знань; самостійність; креативність.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На шляху розвитку інформаційного суспільства якісна освіта стає одним з головних чинників успіху, а педагог є одночасно і об'єктом, і провідником позитивних змін. Професії педагогічних працівників є одними з найбільш масових у сучасному суспільстві і є об'єктом особливої уваги та опіки державних органів влади різного рівня. Зазвичай державою визначаються такі критерії допуску до професійної педагогічної діяльності, як наявність у працівника ступеня вищої

освіти за відповідною спеціальністю (програмою підготовки) та/або відповідність його професійної кваліфікації системі вимог, які зафіксовано у професійному стандарті. Програми підготовки педагогів містять складники психолого-педагогічної та практичної підготовки, а в багатьох випадках предметної спеціальності, включно з методикою викладання, використанням інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій. На континуумі навчання педагогічного працівника впродовж життя виділяють три основні етапи: відправну формальну освіту; початок професійної діяльності – педагогічну інтернатуру, яка повинна супроводжуватися комплексом спеціальних заходів сприяння входженню працівника в професію; безперервний професійний розвиток. Загалом, підготовка педагогічного працівника має відповідати суспільним запитам, сформульованим у професійних стандартах та стандартах освіти, враховувати світові тенденції та рекомендації впливових міжнародних організацій щодо підготовки педагогів [1].

Фахова підготовка майбутнього учителя музичного мистецтва виступає як здатність особистості вбирати в себе результати навчання, виховання та розвитку в закладах вищої освіти: знання, вміння, компетентності та особистісні якості, необхідні для виконання професійної діяльності у відповідності з суспільними вимогами та ціннісними орієнтаціями. Рівень фахової підготовки характеризує ступінь підготовленості студента до музично-педагогічної роботи в закладі освіти, виступає передумовою ефективності його педагогічної діяльності, яка стає ланкою вдосконалення набутого інтелектуального й практичного досвіду, пошуку ефективних шляхів формування педагога музичного фаху. Слід зазначити, що розвиток в студентів професійно-інтелектуального, творчого потенціалу, вироблення вмінь щодо практичного використання здобутих знань, на нашу думку, є однією з важливих та актуальних проблем сучасної національної освіти в умовах функціонування Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вирішення проблеми дослідження сучасної музичної педагогіки для організації освітнього процесу в закладах вищої освіти здійснили вітчизняні науковці А. Болгарський, Н. Гуральник, С. Горбенко, А. Козир, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Овчарук, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та інші. Пріоритетними напрямками дослідницької роботи в українському науковому просторі останніх десятиріч є дослідження проблем формування музичної культури, розвитку ціннісних орієнтацій, національної самосвідомості, творчих здібностей особистості, соціалізації особистості засобами музичної освіти (О. Горожанкіна, В. Дряпіка, М. Крет, Л. Луганська, Р. Осипець, В. Рагозіна, О. Середюк, К. Стецюк, О. Шкурін). Разом з тим, незважаючи на постійний інтерес дослідників до різних питань музичної педагогіки, на практиці в освітній галузі ще залишається багато актуальних проблем, які потребують подальшого наукового осмислення для пошуку ефективних шляхів їх вирішення. Тому метою цієї публікації є виявлення основних проблем та визначення перспективних напрямків удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. Цілком імпонує теза науковців, які вбачають необхідність системного підходу в освітньому процесі та зазначають, що

основним завданням системного підходу є озброєння здобувачів вищої освіти не лише фактичними теоретичними знаннями, а й методологічними, тобто знаннями про найважливіші елементи знань та структурні зв'язки між ними. Ю. Полянський зазначає, що освітній процес фахової підготовки здобувачів вищої освіти має будуватися на системному принципі, з необхідністю визначення структури та побудови моделі освітнього процесу із врахуванням особливостей методики навчання певної дисципліни у цілісній системі навчання. Процес і результат засвоєння систематизованих знань та вмінь, необхідних для здійснення музичної діяльності, М. Ярмаченко визначає як «музичну освіту». Ключем до розв'язання багатьох проблем підготовки здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти є цілеспрямоване формування усіх складових фахових компетентностей на всіх освітніх компонентах освітньої програми майбутніх музичних педагогів.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Незважаючи на наявність значного науково-практичного доробку у сфері музично-педагогічної підготовки фахівців у закладах вищої освіти, подальшого визначення та систематизації потребує питання ґрунтовного формування професійних (предметних, фахових) компетентностей здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти у процесі їх професійної підготовки для майбутньої успішної реалізації в предметній сфері.

Метою статті є теоретичний аналіз необхідних аспектів даної освітньої компоненти освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво) у розрізі формування фахових компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва для закладів загальної середньої освіти, НУШ та опис їх основних характеристик.

Завданнями статті є виокремлення завдань з формування необхідних професійних компетентностей в процесі вивчення навчальної дисципліни:

- формування у здобувачів знань про сучасні засади й положення музичної педагогіки й освіти, напрацювання здібностей до співпраці та активної взаємодії у процесі здійснення музичного навчання школярів;
- удосконалення навичок методичної, музично-просвітницької й вербально-образної підготовки, вміння будувати музичне заняття з урахуванням вимог навчальної програми та специфіки щодо вікових та психолого-педагогічних компетентностей;
- актуалізація потреби до професійного саморозвитку, формування основ для створення власного педагогічного стилю, наповнення його змістом творчого зростання;
- розвиток вмінь застосування сучасних підходів й освітніх технологій викладання в закладах загальної середньої освіти, НУШ.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У сучасних умовах надання освітніх послуг закладами вищої освіти з підготовки здобувачів за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Музичне мистецтво) набуває особливої ваги через актуалізацію вимоги щодо якості підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Професія вчителя музичного мистецтва для закладу загальної середньої освіти, НУШ поєднує риси та вміння педагога-просвітника, педагога-комунікатора, вчителя-диригента (керівника хорового колективу, ансамблю, студії, хабу) вчителя-ілюстратора, вчителя-вокаліста, лектора-музикознавця, носія духовної культури та естетичного смаку. Проблема підвищення рівня фахової підготовки здобувачів вищої освіти значною мірою залежить від музично-теоретичної підготовки, спрямованої на різні види музично-творчої діяльності, які є важливими для теорії та практики професійного становлення майбутніх вчителів музичного мистецтва для закладів загальної середньої освіти, НУШ.

У зв'язку з методологічною переорієнтацією змісту шкільної освіти, якісно новими пріоритетами освітніх запитів постає необхідність підвищення якості формування компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва, розвитку його особистості на засадах гуманізму, створення умов для саморозвитку й самонавчання, свідомого визначення своїх можливостей. Отже, слід зазначити, що фахова підготовка здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня вимагає комплексного підходу, оскільки визначається чинниками різного порядку:

- суб'єктивними, пов'язаними з готовністю учасників освітнього процесу перейти до нових форм та методів роботи у форматі Нової української школи;
- об'єктивними мікрочинниками, пов'язаними зі змінами в організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, пов'язаних з новими вимогами до підготовки фахівців для Нової української школи;
- макрочинниками, пов'язаними із вирішенням проблем на рівні державної політики, а саме: модернізація матеріально-технічної бази закладу вищої освіти, приведення у відповідність попиту на спеціалістів-випускників закладів вищої освіти та їх пропозиції, створення умов для підготовки конкурентно-спроможних фахівців для сучасних закладів загальної середньої освіти.

Важливого значення у підготовці фахівців для закладів загальної середньої освіти набуває компетентнісний підхід в освітньому процесі закладів вищої освіти, що спрямований на переорієнтацію щодо створення умов для набуття комплексу компетентностей, які сприяють формуванню особистості фахівця, здатного постійно змінюватися, самовдосконалюватися в умовах багатофакторного середовища: соціально-економічного, політичного, інформаційного та комунікаційного. Компетентнісний підхід у системі навчання є особливо значущим у музично-педагогічній освіті [2]. Професійні компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва мають декілька видів діяльності:

- на рівні реалізації діяльності – сукупність функцій, які реалізує фахівець;

– на рівні суб'єкта діяльності – володіння професійною кваліфікацією та певним досвідом у предметній сфері;

– на особистісному рівні – сукупність індивідуальних якостей фахівця, які надають можливість реалізуватися у професійній діяльності майбутньому учителю музичного мистецтва Нової української школи.

Окрім того, фахова підготовка здобувачів вищої освіти повинна вмещувати знання необхідних принципів роботи зі школярами в закладах освіти, таких як:

– принцип природо відповідності Григорія Сковороди (тлумачиться як «Вчи відповідно до природи»). Розуміння цього принципу лежить в площині врахування, з одного боку, особливостей кожного учня, а з другого, – відповідності процесу навчання законам природи;

– принцип цілісності означає, що навчання та виховання організовується як системний педагогічний процес, спрямований на цілісний та різнобічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу;

– принцип особистісної зорієнтованості означає, що загальні закони психологічного розвитку проявляються в кожного школяра своєрідно та неповторно;

– принцип гуманізації освітнього процесу спрямовує цей процес на формування й розвиток у особистості терпимості, поваги, толерантності, емпатії, співчуття;

– принцип національної ідентичності передбачає формування національної самосвідомості через виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливого ставлення до його культури; передбачає формування поваги, толерантності до культури всіх народів, здатності зберігати свою національну ідентичність, передбачає здатність пишатися приналежністю до українського народу та брати участь у розбудові й захисті своєї держави;

– принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії базується на рівноправності учасників освітнього процесу в закладах освіти, врахуванні точки зору кожного, визнанні права на її відмінність від іншої, узгодженні позицій;

– мультикультуралізму, який передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в школярів відкритості, толерантного ставлення до цінностей, культури, мистецтва, вірувань; здатності сприймати українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської культури;

– толерантності – це відкритість спілкування та свобода думки, совісті й переконань, виховання відповідальних громадян, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, запобігати розв'язанню конфліктів;

– родинності – інтеграція педагогічних принципів у сім'ю, родину; дотримання універсальності принципу кола: дитина – родина – нація – все людство;

– акмеологічний принцип вимагає орієнтації освітнього процесу на розвиток духовної, особистісної та громадянської зрілості, створення умов для досягнення життєвого успіху школярами;

– принцип свободи і прав особистості передбачає становлення морально-етичної шкали цінностей на основі обраних особистістю пріоритетів, виховання внутрішньої свободи, поваги до законів і Конституції України, почуття відповідальності та обов'язку, вміння приймати рішення, готовності відстоювати себе як особистість;

– принцип громадянськості – моральний принцип, який передбачає національну гордість, громадянську відповідальність та готовність служити й захищати Батьківщину;

– принцип європейськості – інтеграція у європейський та світовий освітній простір на основі загальнолюдських цінностей і національної ідентичності, толерантності, взаємоповаги, широти поглядів на світ та людину.

Разом з тим у підготовці сучасного вчителя музичного мистецтва для Нової української школи важлива роль відводиться формуванню національної свідомості, як засобу консолідації нації та своєрідної мети, суспільного ідеалу, до досягнення якого прагне нація. Національна ідея має бути чинником, що об'єднує в суспільстві і різні прошарки населення, і різні покоління. Система освіти у загальному вигляді має за мету, перш за все, передачу соціального досвіду зі здобування знань, а не тільки самі знання [3]. Тому становлення української державності, утвердження національної ідеї, набуття особою етнічної ідентичності невіддільне від розвитку освітньої системи. Освіта, як визначено в «Національній доктрині розвитку освіти в Україні», повинна мати гуманістичний характер і ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Важливою умовою досягнення цієї мети є підготовка нової генерації педагогічних та науково-педагогічних кадрів, яким буде притаманний дух нашого народу, його самобутній менталітет. Національній школі потрібні фахівці високоосвічені й високодуховні, соціально активні й національно свідомі, здатні виплекати з кожної дитини індивідуальну самобутню особистість на основі цінностей вітчизняної та світової культур [4].

Вимоги до сучасного вчителя, які висувають держава і суспільство, полягають також у тому, щоб педагог своєю творчою діяльністю у процесі навчально-виховної роботи вмів проєктувати розвиток особистості, чітко уявляв, яким повинен стати його вихованець як громадянин незалежної України [5]. Для досягнення найважливішої мети національного виховання – формування свідомого громадянина-патріота – вчитель має створювати умови для всебічного та гармонійного розвитку особистості, сформувати основи громадянської свідомості, активності та відповідальності [6]. Чільне місце в цьому процесі посідає формування громадянської відповідальності, яка передбачає добровільний вибір особистістю поведінки, що відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість та принциповість [7]. Зрозуміло, що для здатності формування громадянської відповідальності учнів учитель сам повинен бути активним громадянином та усвідомлювати національну ідею як мету розвитку суспільства та особистості.

На заняттях з навчальної дисципліни Проблеми сучасної музичної педагогіки згідно освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво) у здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти мають сформуватись такі професійні (фахові, предметні) компетентності:

- використовувати комплекс знань психолого-педагогічного й музично-теоретичного змісту в процесі педагогічного спілкування, що передбачає вирішення проблемних ситуацій та підвищення ефективності розвитку пізнавальної, емоційно-вольової, мотиваційної сфери діяльності школярів через використання методики вдосконалення розвитку їх пізнавальних процесів;

- володіти теоретичними основами організації освітнього процесу у закладах освіти, основами структурування елементів навчального контенту у комплексі його смислової, змістової та технологічної сторін, розвивати навички творчого використання педагогічних знань у розв'язанні конкретних навчальних і виховних завдань;

- здійснювати самоаналіз власної професійної діяльності з позиції сучасних теоретичних та практичних напрацювань інноваційної освіти;

- аналізувати та синтезувати наукову інформацію і формувати на основі доведених фактів власну обґрунтовану позицію і міркування, застосовувати теоретико-методологічні знання в подальшій науковій та викладацькій діяльності;

- мислити самостійно та креативно, критично оцінювати ситуацію, що забезпечує наукове усвідомлення та вирішення проблем та завдань, які висувуються перед фахівцями в умовах сучасних освітніх реалій.

Програмні результати навчання за цим освітнім компонентом передбачають: володіння теоретичними та історико-мистецькими засадами музичної педагогіки; принципами і методикою викладання музично теоретичних дисциплін та музично-виконавських дисциплін; аналізування сучасних тенденцій розвитку музично-педагогічної науки; психологічні особливості, специфіку кожного виду музичної діяльності в їх соціально-психологічному та педагогічно-професійному аспектах [8].

Окрім того здобувачі вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Музичне мистецтво), повинні володіти наступними вміннями професійного спрямування:

- володіє сукупністю комунікативних, організаторських, гностичних, проєктувальних умінь, виявляє моральну та естетичну спрямованість з метою утвердження ідеалів Добра і Краси;

- інтегрує складні професійні вміння гри на музичних інструментах, співу, диригування музичними колективами, музичного сприймання, запам'ятовування та інтерпретації музичних творів, артистизму, виконавської майстерності та надійності (самооцінку, самоконтроль, саморегуляцію);

- виявляє здатність до самоактуалізації, саморозвитку та самокорекції у процесі музично-педагогічної діяльності;

– демонструє уміння вирішувати музично-педагогічні проблеми, оригінальність і гнучкість творчого мислення у процесі конструювання, інтерпретації та реалізації музично-педагогічних ситуацій;

– володіє елементами логічного і образного мислення, здатний до аналізу, виділення головного і синтезу в освітній та організаційній діяльності вчителя музичного мистецтва;

– здатний до підготовки та редагування текстів професійного змісту державною мовою, володіє англійською мовою;

– має навички знаходження, обробки та аналізу інформації з різних джерел (передусім – за допомогою цифрових технологій);

– здатний забезпечувати охорону життя і здоров'я учнів в освітньому процесі та позаурочній діяльності;

– здатний застосовувати сучасні педагогічні та інформаційні технології для забезпечення якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах Нової української школи;

– здатний застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації, професійного самовизначення школярів.

У процесі вивчення освітньої компоненти майбутні фахівці з музичного мистецтва повинні бути здатним до комунікацій в закладах загальної середньої освіти та широко та ґрунтовно:

– демонструвати та виховувати в учнів патріотичну свідомість, повагу до національних символів, любов до України, власну гідність;

– демонструвати толерантне ставлення до загальнолюдських, національних, особистісних, мистецьких цінностей;

– дотримуватись етичних норм, здійснювати взаємодію та комунікацію з колегами, соціальними партнерами, учнями, вихованцями та їх батьками;

– налагоджувати духовну спільність, співпереживання та співпрацю учнів і вихованців, ефективно працювати в музично-творчому учнівському і педагогічному колективах закладів освіти;

– розуміти значущість культури та мистецтва для виховання і розвитку особистості учня, цінувати полікультурність світу і здатність керуватися у своїй діяльності сучасними принципами полікультурної толерантності, діалогу та співпраці [9].

Фахова підготовка майбутнього учителя музичного мистецтва виступає як здатність особистості вбирати в себе результати навчання, виховання та розвитку в закладах педагогічної освіти: знання, вміння, особистісні якості, необхідні для виконання професійної діяльності у відповідності з суспільними вимогами та ціннісними орієнтаціями. Рівень фахової підготовки характеризує ступінь підготовленості здобувача до музично-освітньої роботи в школі, виступає передумовою ефективності його педагогічної діяльності, яка стає ланкою вдосконалення набутого інтелектуального й практичного досвіду, пошуку ефективних шляхів формування музично-педагогічних вмінь [10]. Слід зазначити, що розвиток у

студентів професійно-інтелектуального, творчого потенціалу, вироблення вмінь щодо практичного використання здобутих знань, на нашу думку, є однією з важливих та актуальних проблем сучасної національної освіти в умовах Нової української школи.

Загалом, підготовка педагогічного працівника має відповідати суспільним запитам, сформульованим у професійних стандартах та стандартах освіти, враховувати світові тенденції та рекомендації впливових міжнародних організацій щодо підготовки педагогів. В Концепції педагогічної освіти визначені наступні перешкоди на шляху до створення якісної системи підготовки та професійного розвитку педагогів:

- розпорошення відповідальності між різними інституціями за різні етапи становлення й професійного розвитку педагога;
- проблеми поєднання в програмі підготовки опанування обраної предметної спеціальності з аспектами її викладання, а також урахування міждисциплінарних зв'язків;
- недостатня обізнаність педагога з методами дослідницької діяльності на рівні свого робочого місця або відсутність усвідомлення її необхідності;
- недостатня розвиненість системи розподілу специфічних ролей між членами педагогічного колективу.

Міжгалузевий характер педагогічної освіти обумовлює різні траєкторії набуття педагогічної професії. Проблемою, яка потребує розв'язання, є дисбаланс між суспільним запитом на висококваліфікованих педагогічних працівників, перспективами розвитку суспільства, глобальними технологічними змінами та існуючою системою педагогічної освіти, а також рівнем готовності/спроможності сучасних педагогічних працівників до сприйняття та реалізації освітніх реформ в Україні [1].

Слід наголосити на тому, що Радою Європи було прийняте визначення п'яти ключових компетенцій, якими повинні володіти молоді європейці:

- політичні й соціальні компетенції, такі як здатність приймати відповідальність, брати участь в ухваленні групових рішень, вирішувати конфлікти, брати участь у підтримці й поліпшенні демократичних інститутів;
- компетенції, пов'язані з життям в багатокультурному суспільстві. Для того, щоб контролювати прояв (відродження) расизму і ксенофобії і розвитку клімату нетолерантності, освіта повинна прищепити молодим людям міжкультурні компетентності, такими, як прийняття відмінностей, пошана до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов та релігій;
- компетенції, що відносяться до володіння усною та писемною комунікацією, які особливо важливі для роботи і соціального життя, оскільки тим людям, які не володіють ними, загрожує соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікацій все більшої ваги набуває володіння більш ніж однією мовою;
- компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства. Володіння цими технологіями, розуміння їх застосування, слабких і сильних сторін і способів критичного судження щодо інформації, поширюваної медійними засобами та рекламою;

– здатність учитися впродовж життя як основи безперервного навчання в контексті як особистого професійного, так і соціального життя [11].

У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта: прихований скарб» Жак Делор, сформулювавши «чотири стовпи», на котрих ґрунтується освіта: «Навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити», – визначив, по суті, основні глобальні компетентності. В нових умовах заклади вищої освіти повинні підтримувати постійний зв'язок з потенційними роботодавцями (стейкхолдерами) і враховувати їх вимоги щодо професійно-кваліфікаційних якостей майбутніх фахівців [12]. Це потребує реалізації наступних функціональних особливостей:

– вивчення попиту на кваліфікованих спеціалістів, пошук потенційних роботодавців, складання договорів про цільову підготовку фахівців;

– пошук місць для проходження здобувачами вищої освіти практичної підготовки з перспективою подальшого працевлаштування;

– організація участі представників зацікавлених груп (стейкхолдерів) у формуванні освітньо-професійних програм спеціальності та їхньої модернізації та оновлення;

– проведення експертних опитувань серед управлінського персоналу закладів освіти, де працюють випускники закладу вищої освіти, з метою отримання інформації про необхідні кроки з вдосконалення підготовки здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти до виконання своїх професійних обов'язків та внесення відповідних змін до освітньо-професійної програми Середня освіта (Музичне мистецтво) підготовки майбутніх вчителів.

Варто зазначити, що при цьому формат фахової підготовки здобувачів спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) другого магістерського рівня вищої освіти в процесі вивчення навчальної дисципліни передбачає єдність цілей формування особистісних та професійних сторін становлення особистості здобувачів вищої освіти:

– особистісного аспекту – усвідомлення здобувачами вищої освіти потреби у набутті емоційно-виразних якостей;

– професійного аспекту – набуття та розвиток найбільш ефективних та емоційно-виразних елементів музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва;

– соціального аспекту – володіння педагогічно-артистичною технікою як показником динамізму, яскравості, гнучкості та мобільності сучасної особистості у соціально-освітньому просторі та усвідомлення здобувачами другого магістерського рівня вищої освіти внутрішньої потреби до володіння педагогічною майстерністю [13].

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати: основні проблеми і тенденції розвитку сучасної мистецької освіти, педагогіки мистецтва; оволодіти здатністю використовувати педагогічний потенціал творів мистецтва у художньо-естетичному, творчому розвитку школярів; зміст і вимоги навчальних

програм з дисциплін музичного мистецтва; особливості комплексного підходу до інструментально-виконавської, вокально-хорової, музично-теоретичної та методичної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва; теоретичні аспекти та компоненти сучасного уроку музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти, НУШ; методи формування творчої активності учнів у процесі музично-виконавської діяльності; складові професійної підготовки фахівця.

У результаті вивченого матеріалу з навчальної дисципліни здобувачі повинні вміти: реалізовувати державний стандарт і навчальні програми з музичного мистецтва; працювати з теоретичними й науково-методичними, Інтернет-джерелами, знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в художньо-освітній діяльності сучасну науково-методичну інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології тощо; регулювати свій емоційний та фізичний стан, здійснювати самоконтроль і самокорекцію в процесі художньо-педагогічної діяльності, формувати власний досвід щодо адаптованості до музично-просвітницької діяльності в закладах загальної середньої освіти; проєктувати педагогічну діяльність, здійснювати науково-педагогічне спілкування в галузі музичного мистецтва, кваліфіковано застосовувати комунікаційний потенціал мистецтва як найважливішого каналу трансляції образів, через емоційні відгуки (емпатію, емоційні переживання тощо); застосовувати сучасні інноваційні методики й технології для забезпечення якості знань та сформованих музичних компетентностей школярів у закладах загальної середньої освіти, НУШ, організувати художньо-пізнавальну діяльність учнів; дотримуватись етичних норм у формуванні комунікаційних стратегій із викладачами, студентами, учнями, керуватись у своїй діяльності принципами толерантності, творчого діалогу, співробітництва, взаємоповаги до всіх учасників освітнього процесу; розвинути підготовленість і потребу в професійній самоосвіті, творчому самовираженні, вдосконаленні виконавської майстерності через умотивоване дослідження процесу осягнення та інтерпретації музичних творів; оволодіти методами діагностування навчальних музично-творчих досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід музичної діяльності учнів, підтримку й допомогу в практично-творчому осягненні творів музичного мистецтва; планувати освітню, культурно-просвітницьку роботу школярів в закладах загальної середньої освіти, НУШ; здійснювати науково-педагогічні дослідження з актуальних проблем сучасної музичної педагогіки.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Майбутнє характеризується зростанням невизначеності. Багатотрадиційних професій можуть зникнути впродовж однієї зміни поколінь, натомість з'являтимуться інші, з невідомими на сьогодні характеристиками. Саме тому в змісті формальної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти все більша увага приділяється формуванню розвитку загальних (універсальних, ключових тощо) компетентностей і наголошується на необхідності

вміти безперервно вчитися впродовж життя. У парадигмі навчання впродовж життя формальна освіта розглядається як відправна.

Усе відчутнішою стає потреба в подоланні таких побічних наслідків вузькоспеціалізованої освіти, як фрагментарність світосприйняття, незадовільний стан міжпрофесійних комунікацій, недостатній розвиток інтеграційних процесів у суміжних галузях науки. Це обумовлює необхідність переосмислення змісту освіти на користь зростання частки міжпредметної і міжгалузевої інтеграції знань, яка є можливою лише на основі переходу від знання фактів до розвитку компетентностей [1].

Сутність освітньої компоненти полягає у засвоєнні, актуалізації та узагальненні комплексу теоретично-практичних знань і навичок здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти з основних проблем і тенденцій розвитку музичної педагогіки, педагогіки мистецтва; використанні педагогічного потенціалу творів мистецтва в художньо-естетичному, творчому розвитку школярів закладів загальної середньої освіти, НУШ. Перевагами навчальної дисципліни є перманентна вимога сформованих умінь здобувачів вищої освіти щодо застосування сучасних методів навчання й освітніх технологій; стимулювання здатності до розроблення навчально-методичних матеріалів з активізації мотиваційної, емоційної та когнітивної сфер особистості учнів у процесі організації вербально-виконавського осягнення музичних творів; здатності до продуктивного трансферу сучасних інноваційних музично-педагогічних досягнень у власну практику викладання музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти, НУШ.

Перспективою подальших наукових розвідок є деталізоване впровадження ширшого спектру компетентностей здобувачів вищої освіти для сприяння саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Концепція розвитку педагогічної освіти*, 2018. 25. Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>>.
2. Ростовський, О., 2011. *Теорія і методика музичної освіти*: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 640.
3. Олексюк, О., Ткач, М., 2004. *Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва*: навч. посіб. Київ: Знання України, 264.
4. Химинець, В., 2007. *Інноваційна освітня діяльність*. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 364.
5. Рудницька, О., 2001. Світоглядна функція мистецтв. *Мистецтво та освіта*, 3, 10-13.
6. Маркова, О., 2019. Герменевтичний зріз музичної культурної соціології. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 235-241.

7. Воєвідко, Л., 2015. Гуманістичні засади фахової підготовки студентів. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 263-268.
8. Воєвідко, Л., Кобильник, В., наук. ред. Копилов С., 2018. *Методичні рекомендації до написання та оформлення дипломних робіт у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 82.
9. Воєвідко, Л., 2015. Сучасні проблеми музичної освіти. *Збірник матеріалів XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції»*. Київ, 54-60.
10. Воєвідко, Л., 2016. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д. Г., 156-167.
11. Черкасов, В., 2014. *Теорія і методика музичної освіти: навч. посібник*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 472.
12. Antti, Juvonen, Heikki, Ruismäki, Kimmo, Lehtonen, 2012. Music Education Facing New Challenges. *The 5th Intercultural Arts Education Conference: Design Learning*, 197-205.
13. Воєвідко, Л., 2019. *Українські музично-педагогічні традиції у фаховій підготовці здобувачів вищої освіти: монографія*. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я. І., 208.
14. Кияновська, Л., 2019. Музична антропологія і її перспективи в сучасній гуманістичній науці. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 1, 231-235.
15. Лундяк, В., 2012. Сталий розвиток і глобальна місія вищої освіти. *Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення*. Чернігів, 233-235.
16. Ніколаї, Г., Черкасов, В. та ін., 2018. *Музично-педагогічні системи та концепції ХХ століття: підручник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка – Харків, 433.
17. Отич, О., 2005. *Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання*. Полтава: Інтер Графіка, 200.
18. Сиротинська, Н., 2018. Художня культура і мистецька освіта: традиції та сучасність. *Художня культура і мистецька освіта: традиції та сучасність: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф.*, Київ: НАКККіМ, 67-69.
19. Скорик, Т., 2012. Соціалізація особистості засобами музичного мистецтва. *Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення: збірка матеріалів конференції*. Чернігів, 28-32.
20. Черкасов, В., 2011. *Музично-педагогічна освіта на межі двох тисячоліть (1991–2010 р.): навч. посібник*. Кіровоград: ТОВ «Імекс – ЛТД», 380.
21. Leonidas, Melnikas, 2007. Performance Art as a Subject of Musical Teaching. *Problems in music pedagogy: scientific journal*, 5-11.

PROBLEMS OF MODERN MUSIC PEDAGOGY IN THE TRAINING OF FUTURE MUSIC ARTS TEACHERS

Liudmyla Voievidko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9342-3613>

voyevvidko@kpmu.edu.ua

Abstract. The article considers topical problems of modern music pedagogy in the process of professional training of future teachers for general secondary education. The discipline of the curriculum “Problems of modern music pedagogy” has a prominent place in the educational-professional program Secondary education (Music art) of the second (master's) level of higher education in the specialty 014 Secondary education (Music art) in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy. It is envisaged that after mastering the discipline the students will get the competence to generalize the provisions of modern music pedagogy as the science; to determine the basic laws and principles of modern music education, tendencies of its development in Ukraine and abroad; to study methodological approaches and principles that should be used in the educational process in general secondary education. The acquisition of the discipline should contribute to improving the level of methodological, performing, researching and music-educational activities of the future teacher of music; developing creative, methodical and researching abilities of students of the second (Master's) level of higher education. These abilities are the key for the formation of musical and pedagogical competences of the future teacher of musical art. The article defines the criteria for assessing the knowledge, skills, abilities and competencies for higher education students in the implementation of the educational and professional program. The peculiarities of the discipline are outlined, including the purpose, tasks and content of the learners' education. The possibility of deepening knowledge, skills, abilities and competencies of students at the second master's level of higher education for a worthy implementation during teaching is also considered; of forming in students the ability to research and implement modern innovative musical and pedagogical achievements into their own practice of teaching disciplines of musical art; of forming the ability to critically comprehend new trends in music art, to use professional knowledge for analyzing the sociocultural situation and identifying problems of music art in education, which in combination represents a new approach to organizing the educational process and improves its quality and efficiency.

Keywords: pedagogical activity; communication; educational-professional program; educational component; concept; professional development; music pedagogy; music teacher; general secondary education institution; criteria; competence; complex of knowledge; independence; creativity.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Koncepciya rozvy'tku pedagogichnoyi osvity`*, 2018 [The concept of development of pedagogical education], 25. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>>.
2. Rostovs'kyj, O., 2011. *Teoriya i metody'ka muzy'chnoyi osvity`*: navch.-metod. posibny'k [Theory and methods of music education: manual], Ternopil': Navchal'na kny'ga – Bogdan, 640.
3. Oleksyuk, O., Tkach, M., 2004. *Pedagogika duxovnogo potencialu osoby'stosti: sfera muzy'chnogo my'stecztva*: navch. posib [Pedagogy of the spiritual potential of the individual: the sphere of musical art: textbook], Ky'yiv: Znannya Ukrainy, 264.
4. Xy'my'necz', V., 2007. *Innovacijna osvityna diyal'nist`* [Innovative educational activities], Uzhgorod: Informacijno-vy'davny'chy'j centr ZIPPO, 364.
5. Rudny'cz'ka, O., 2001. Svitoglyadna funkciya my'stecztv [Worldview function of the arts], *My'stecztvo ta osvita*, 3, 10-13.
6. Markova, O., 2019. Germenevty'chny'j zriz muzy'chnoyi kul'turnoyi sociologiyi [Hermeneutic analysis of musical cultural sociology], *Visny'k nacional'noyi akademiyi kerivny'x kadriv kul'tury` i my'stecztv*, 1, 235-241.
7. Voyevydko, L., 2015. Gumanisty'chni zasady` faxovoyi pidgotovky` studentiv [Humanistic principles of professional training of students], *Pedagogichna osvita: teoriya i prakty'ka: zbirny'k naukovy'x pracz`*, Kam'yanecz`-Podil's'ky'j: PP Zvolejko D.G., 263-268.
8. Voyevydko, L., Koby'l'ny'k, V., nauk. red. Kopy'lov S., 2018. *Metody'chni rekomendaciyi do napy'sannya ta oformlennya dy'plomny'x robit u Kam'yanecz`-Podil's'komu nacional'nomu universy'teti imeni Ivana Ogiyenka* [Methodical recommendations for writing and design of diploma thesis in Kamianets-Podilsky National University, named after Ivan Ohienko], Kam'yanecz`-Podil's'ky'j, 82.
9. Voyevydko, L., 2015. Suchasni problemy` muzy'chnoyi osvity` [Modern problems of music education], *Zbirny'k materialiv XVIII Vseukrayins'koyi naukovy-prakty'chnoyi konferenciyi «Molod`, osvita, nauka, kul'tura i nacional'na samosvidomist` v umovax yevropejs'koyi integraciyi»*, Ky'yiv, 54-60.
10. Voyevydko, L., 2016. Organizaciya samostijnoyi roboty` zdozvachiv vy'shhoyi osvity` [Organization of independent work of applicants for higher education]. *Pedagogichna osvita: teoriya i prakty'ka: zbirny'k naukovy'x pracz`*, Kam'yanecz`-Podil's'ky'j: PP Zvolejko D. G., 156-167.
11. Cherkasov, V., 2014. *Teoriya i metody'ka muzy'chnoyi osvity`*: navch. posibny'k [Theory and methods of music education: manual], Ternopil': Navchal'na kny'ga – Bogdan, 472.
12. Antti, Juvonen, Heikki, Ruismäki, Kimmo, Lehtonen, 2012. Music Education Facing New Challenges. *The 5th Intercultural Arts Education Conference: Design Learning*, 197-205.
13. Voyevydko, L., 2019. Ukrainy's'ki muzy'chno-pedagogichni trady'ciyi u faxovij pidgotovci zdozvachiv vy'shhoyi osvity`: monografiya [Ukrainian musical-pedagogical traditions in the professional training of applicants for higher education: a monograph], Kam'yanecz`-Podil's'ky'j: FOP Sy'sy'n Ya. I., 208.

14. Ky`yanovs`ka, L., 2019. Muzy`chna antropologiya i yiyi perspekty`vy` v suchasnij gumanisty`chnij nauci [Musical anthropology and its prospects in modern humanities], *Visnyk Nacional`noyi akademiyi kerivny`x kadrov kul`tury` i my`stecztv*, 1, 231-235.
15. Lundyak, V., 2012. Staly`j rozvy`tok i global`na misiya vy`shhoyi osvity` [Sustainable development and the global mission of higher education], *Staly`j rozvy`tok u social`nomu vy`miri : global`ny`m problemam – lokal`ni rishennya*, Chernigiv, 233-235.
16. Nikolayi, G., Cherkasov, V. ta in., 2018. *Muzy`chno-pedagogichni sy`stemy` ta koncepciyi XX stolittya*: pidruchny`k [Musical-pedagogical systems and concepts of the XX century: a textbook], L`viv: LNU imeni Ivana Franka – Xarkiv, 433.
17. Oty`ch, O., 2005. *My`stecztvo u zmisti profesijnoyi pidgotovky` majbutn`ogo pedagoga profesijnogo navchannya* [Art in the content of professional training of the future teacher of professional training], Poltava: Inter Grafika, 200.
18. Sy`roty`ns`ka, N., 2018. Xudozhnya kul`tura i my`stecz`ka osvita: trady`ciyi ta suchasnist` [Art culture and art education: traditions and modernity], *Xudozhnya kul`tura i my`stecz`ka osvita: trady`ciyi ta suchasnist`*: Zb. materialiv Mizhn. nauk.-tvorch. konf., Ky`yiv: NAKKKiM, 67-69.
19. Skory`k, T., 2012. Socializaciya osoby`stosti zasobamy` muzy`chnogo my`stecztva [Socialization of personality by means of musical art], *Staly`j rozvy`tok u social`nomu vy`miri: global`ny`m problemam – lokal`ni rishennya*: zbirka materialiv konferenciyi, Chernigiv, 28-32.
20. Cherkasov, V., 2011. *Muzy`chno-pedagogichna osvita na mezhi dvox ty`syacholit` (1991–2010 r.): navch. posibny`k* [Music and pedagogical education at the turn of two millennia (1991-2010): manual], Kirovograd: TOV «Imeks – LTD», 380.
21. Leonidas, Melnikas, 2007. Performance Art as a Subject of Musical Teaching, *Problems in music pedagogy: scientific journal*, 5-11.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-225-237>
УДК378.046.2

Гнатюк Віталій Васильович,

кандидат біологічних наук,
доцент кафедри біології, здоров'я людини та фізичної реабілітації
Бердянський державний педагогічний університет
Бердянськ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7475-0670>
gnatyukvbdpu@gmail.com

Горицька Олена Вікторівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний Гуманітарний університет
Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9240-8729>
elenagoritskaya@gmail.com

Матвійчук Алла Віталіївна,

викладач природничо-наукових дисциплін,
голова циклової комісії охорони праці, безпеки життєдіяльності
та природничих дисциплін
Вінницький технічний фаховий коледж
Вінниця, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5386-1398>
allamatviychuk79@gmail.com

РОЛЬ АДАПТИВНО-ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті висвітлено підходи сучасних науковців до трактування поняття «компетентність», «професійна компетентність студентів», «адаптивне освітнє середовище», «цифрове освітнє середовище», «адаптивно-цифрове середовище». Визначено умови формування та розвитку професійної компетентності студентів: організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічне оснащення освітнього процесу); навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей); технологічні (контрольно-оціночні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, що входять до компетентності, використання інноваційних технологій); психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації вчення, визначення

критеріїв компетентності, рефлексивно-оціночний етап кожного заняття, включення студентів у співуправління). Сформовано особливості впливу адаптивно-цифрового середовища на організацію освітнього процесу та формування професійної компетентності студентів. Зауважено, що розвиток цифрових компетентностей, розуміння цифрового середовища, адаптація до цифрових контекстів формують нові освітні стратегії розвитку цифрових компетентностей учасників освітнього процесу. Наведено комплекс психолого-педагогічних умов, котрі забезпечують ефективність процесу розвитку професійної компетентності студентів в умовах цифрового освітнього середовища ЗВО. Досліджуючи вплив адаптивно-цифрового середовища на організацію освітнього процесу та формування професійної компетентності студентів, відзначено його особливості, які полягають в об'єднанні практичної і творчої сторін цього процесу, що включає когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну та інші складові, а також його результати, систему ціннісних орієнтації та ін. Розроблено модель застосування адаптивно-цифрового середовища для формування професійної компетентності студентів закладів вищої освіти, котра змістовно інтегрує вхідний, структурний, організаційно-діяльнісний, критеріально-оціночний та вихідний блоки.

Ключові слова: вища освіта; компетентність; професійна компетентність; адаптивне освітнє середовище; цифрове освітнє середовище; адаптивно-цифрове середовище.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасні форми освіти передбачають співпрацю, інтерактивність, індивідуалізацію процесу. Освітній процес набуває особистісно-орієнтованого характеру, що включає модульність, технологічність, доступність, гнучкість. Разом з тим, глобалізація, та інформатизація сприяють включеності Інтернету у всі сфери життя. Тому перехід закладів вищої освіти (ЗВО) до використання в освітньому процесі виключно електронних ресурсів у період пандемії коронавірусу дозволив виявити низку проблем, аналіз яких дає можливість по-новому оцінити систему організації дистанційного навчання та створення адаптивно-цифрового середовища як сукупності інформаційних систем, призначених для забезпечення актуальних завдань освітнього процесу, що максимально враховує індивідуальні здібності та потреби студентів. Необхідність вивчення означених питань пов'язана з масштабністю заходів, що проводяться у вищій школі, і їх націленістю не лише на роботу в поточній ситуації, а й на формування професійної компетентності студентів з урахуванням виявлених тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку адаптивного освітнього середовища та цифрового освітнього середовища присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, таких як М. Антонченко, Н. Бахмат, В. Биков, Д. Бояринов, А. Гуржій, Ю. Драгнева, Д. Дубов, І. Захарова, Л. Карташова, А. Коломієць, Л. Насейкін,

Л. Сидорук. Розглядом питань щодо застосування сучасною системою освіти компетентнісного підходу займались І. Бабіна, П. Бачинський, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Н. Дворнікова, І. Драч, І. Зимня, С. Клепко, Л. Коваль, А. Маркова, Л. Мітіна, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Пильгун, С. Сисоєва, О. Ситник, Г. Терещук, Н. Фоменко, А. Хуторський, В. Хутмаєр та ін. Хоча в дослідженні адаптивно-цифрового середовища закладу вищої освітнєвєлика кількість наукових напрацювань, але варто більше уваги приділяти саме проблемам його розвитку на території України та впливу на формування професійної компетентності студентів.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є визначення особливостей та основних проблем розвитку адаптивно-цифрового середовища закладу вищої освіти, а також його впливу на формування професійної компетентності студентів. Досягнення поставленої мети обумовлює вирішення в процесі виконання дослідження таких **завдань**: висвітлити підходи сучасних вчених до трактування поняття «компетентність», «професійна компетентність студентів», «адаптивне освітнє середовище», «цифрове освітнє середовище», «адаптивно-цифрове середовище»; визначити умови формування та розвитку професійної компетентності студентів; сформулювати особливості впливу адаптивно-цифрового середовища на організацію освітнього процесу та формування професійної компетентності студентів; розробити модель застосування адаптивно-цифрового середовища для формування професійної компетентності студентів закладів вищої освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Модернізація системи вищої освіти спрямована на вирішення складних завдань реалізації компетентнісно-орієнтованих основ сучасного процесу педагогічної підготовки здобувачів. Компетентнісна парадигма націлює на представлення результатів освітнього процесу у вигляді системи професійних та освітніх компетентностей студентів.

На початку ХХІ ст. деякі автори компетентнісних моделей підготовки звернулися до інструментарію модульного підходу, що в сукупності з методологією компетентнісного, а також контекстного підходу дозволило отримати нові науково-практичні результати, які значно підвищують якість методичної та операційної реалізації освітнього процесу у ЗВО.

Однією з найважливіших особливостей професійної підготовки фахівця є зростання значення його компетентності. Дослідник І. Драч під компетентністю розуміє спеціальну здатність людини, необхідну для виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, навички, способи мислення і готовність нести відповідальність за свої дії [5]. На думку дослідника В. Химинця, компетентність – це системна єдність, що інтегрує особистісні, предметні й інструментальні особливості та засоби. Дослідник вважає, що компетентність – це не просто володіння знаннями, а постійне прагнення до їх оновлення та використання в

конкретних умовах, тобто володіння оперативними й мобільними знаннями; це гнучкість і критичність мислення, що припускає здатність вибирати найбільш оптимальні та ефективні рішення і відкидати помилкові [14]. У своїх працях закордонні вчені К. Крістенсен та Д. Корнер зазначають, що компетентність характеризує суб'єкта діяльності й означає володіння відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють людині обґрунтовано судити про певну сферу діяльності й ефективно в ній діяти [15; 16]. Науковець Н.В. Кобзар зазначає, що компетентність, яка спрямована на професійну діяльність, є здатністю застосовувати свої знання та вміння в науковій і дослідницькій практиці, використовуючи при цьому всі свої розумові, психологічні й навіть фізичні можливості [7, с. 36].

Професійна компетентність є інтегративною характеристикою, яка відображає рівень розвитку компетенцій фахівця, що проявляється в процесі діяльності. У дослідженнях Л. Курзаєвої, Л. Насейкіна, В. Тагірової стверджується, що професійна компетентність є інтегративною якістю студента, яка характеризує його здатність успішно застосовувати знання, вміння та особисті якості в стандартних та мінливих ситуаціях, що відображає готовність до здійснення професійної діяльності та виявляється у єдності когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та особистісного компонентів. Компетентний спеціаліст здатний і готовий пропонувати нові ідеї та успішно вирішувати професійні завдання на основі постійного оновлення знань, освоєння актуальної інформації на цей час та в даних умовах [9, с. 250].

Е результатом професійна компетентність майбутнього фахівця формує такі якості, як здатність реалізувати свої знання, вміння, досвід у творчій діяльності і професійній сфері, одночасно усвідомлюючи свою соціальну значимість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності і необхідність її постійного вдосконалення.

Вирізняють такі умови формування та розвитку професійної компетентності студентів [11]:

1. Організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності, матеріально-технічне оснащення освітнього процесу).

2. Навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей).

3. Технологічні (контрольно-оціночні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, що входять до компетентності, використання інноваційних технологій).

4. Психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації вчення, визначення критеріїв компетентності, рефлексивно-оціночний етап кожного заняття, включення студентів у співуправління).

Формування професійної компетентності студентів полягає в реалізації ключової якості освітнього середовища – адаптивності у вигляді нових інформаційних технологій. На думку Т. Менг, «освітнє середовище включається в об'єкт сприйняття та в якості однієї з вихідних підстав для побудови та дослідження пізнавальних й психічних процесів, а також для розробки методів формування корекції та формування процесів розвитку особистості» [8, с. 72]. Таким чином, можна зробити висновок, що

одним із концептуальних підходів реалізації освіти на сучасному етапі виступає середовищний підхід, в основі якого лежить проектування, створення та використання освітнього середовища певного типу.

Так у наукових психолого-педагогічних працях дослідники при розгляді освітнього середовища з точки зору наявності умов для засвоєння системи знань, з урахуванням індивідуальних особливостей, внутрішніх ресурсів та можливостей особистості вживають поняття «адаптивне середовище» [1].

Зауважимо, що адаптивність – системна властивість, яка полягає у здатності системи пристосовуватися до умов, що змінилися. Адаптивність інформаційного освітнього середовища виявляється у здібності системи змінювати сценарії взаємодії з довкіллям. Виходячи з такого розуміння адаптивності, освітнє середовище має забезпечувати реалізацію двох основних процесів:

1. Відображення та фіксація зовнішніх умов (зокрема, потреб суб'єктів освітнього процесу, суспільства та економіки).
2. Вироблення та реалізація відповідних рішень.

Відповідно у структурі освітнього середовищамають бути компоненти, відповідальні за ці процеси. Також необхідні алгоритми їх реалізації.

На думку Ю. Носенко, адаптивне освітнє середовище – це соціально-педагогічна система, що здатна пристосовуватися до змін зовнішнього середовища, яка намагається, з одного боку, максимально адаптуватися до особистості з її індивідуальними особливостями, а з іншого – гнучко реагувати на власні соціокультурні зміни [10, с. 9].

Дослідниця В. Пішванова розглядає адаптивне освітнє середовище як систему умов (архітектурне безбар'єрне середовище, технології, методи, засоби навчання тощо) і взаємин (інклюзивна культура), що створюється в закладі освіти та максимально забезпечує можливості для задоволення особливих освітніх потреб [12, с. 179].

Учені Н. Бахмат, Л. Сидорук, П. Федорук під адаптивним освітнім середовищем закладу вищої освіти розуміють цілеспрямовано побудовану інноваційну педагогічну систему в освітній діяльності, створену на основі сучасних педагогічних, інформаційно-комунікаційних та інклюзивних технологій, методів та інтеграції комп'ютерно орієнтованих засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням, призначену для адаптації сучасного освітнього процесу до можливостей і потреб здобувачів вищої освіти, в тому числі осіб з інвалідністю [1; 13].

На нашу думку, адаптивне середовище – система, у якій комп'ютер використовують у ролі провідного освітнього інтерактивного пристрою з метою індивідуального підходу до кожної особистості. Тут же комп'ютер адаптує навчання студента, виходячи з його потреб, мотивації, рівня знань та досвіду.

В умовах інформатизації освіти актуалізується потреба побудови адаптивно-цифрового середовища (АЦС). Розвиток цифрових компетентностей, розуміння цифрового середовища, адаптація до цифрових контекстів формують нові освітні стратегії розвитку цифрових компетентностей учасників освітнього процесу.

Цифрове освітнє середовище як пріоритетний проект у галузі освіти сприяє здобуттю якісної освіти за допомогою цифрових технологій, забезпечує реалізацію освітніх потреб студентів, створює умови для їх самореалізації та саморозвитку. Новий

спосіб організації освітньої діяльності та управління нею вимагає створення персональних освітніх траєкторій з урахуванням цифрових платформ. Фіксація та оцінка цифрового досвіду студентів потребує уміння роботи з великими даними та їх аналізу. У міру цифрової трансформації ЗВО недостатнє володіння цифровими навичками обертається для учасників освітнього процесу професійним дефіцитом, що потребує негайного поповнення.

Науковець І. Захарова цифрове середовище ЗВО розуміє як систему, що акумулює не лише програмно-методичні, організаційні та технічні ресурси, а й інтелектуальний, культурний потенціал вузу, змістовний та діяльнісний компоненти, самих студентів та педагогів; управління цією системою визначають цільові установки суспільства, студентів та викладачів [6].

Як стверджує Н. Доценко, цифрове середовище – єдиний інформаційний простір ЗВО, що об'єднує підсистеми: адміністративну, реєстрації та авторизації, інформаційну, взаємодії, обліку, бібліотечну, організації освітнього процесу (електронний деканат), підсистему контролю знань (тестова підсистема), економічну, статистику та документування [4, с. 223].

Вчені Г. Генсерук та С. Мартинюк під цифровим середовищем розглядають відкриту сукупність інформаційних систем, призначених для забезпечення різних завдань процесу освіти [3, с. 159].

Ефективність процесу розвитку професійної компетентності студентів в умовах цифрової освітньої середовища ЗВО забезпечується комплексом психолого-педагогічних умов: науково-обґрунтованою організацією процесу формування інформаційної та комунікативної компетентності студентів; актуалізацією суб'єктної позиції студентів у процесі роботи з інформацією; спеціальною організацією інформаційного освітнього професійно-орієнтованого середовища; мотивацією студентів отримання особистісно-значущого освітнього продукту; здійсненням моніторингу, предметом якого є рівень професійної компетентності майбутнього фахівця.

Враховуючи аналіз наукової літератури, на наш погляд, можна сформувати таке визначення: адаптивно-цифрове середовища – це інтеграція інформаційних і педагогічних технологій, що забезпечують інтерактивність взаємодії суб'єктів освіти та продуктивність освітнього процесу студентів із застосуванням нових інформаційних технологій з урахуванням їхніх потреб та здібностей.

Досліджуючи вплив адаптивно-цифрового середовища на організацію освітнього процесу та формування професійної компетентності студентів, потрібно відзначити його особливості, які полягають в об'єднанні практичної і творчої сторін цього процесу, що включає когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну та інші складові, а також його результати, систему ціннісних орієнтацій й ін.

Крім того, освітня парадигма, яка використовується в освітньому процесі закладів вищої школи, включає цілісне розуміння концепту «освіченість», в структуру якого органічно входять діяльнісний, творчий досвід, а також досвід власне духовно-особистісної самоорганізації здобувача, пов'язаний з виконанням ним самооцінюючого, смислопошукових, рефлексивних та інших завдань.

Таким чином, адаптивно-цифрове середовище закладу вищої освіти орієнтує його на практичні результати, що актуалізує появу в теорії навчання і виховання поняття «професійна компетентність», яке означає здатність мобілізувати отримані вміння, знання, досвід, способи поведінки в умовах конкретної діяльності.

Формування професійної компетентності студентів в умовах адаптивно-цифрового середовища закладу вищої школи – освітній процес, який вимагає поетапного, системного цілеспрямованого здійснення, що і відображено в розробленій нами моделі. Вона змістовно інтегрує вхідний, структурний, організаційно-діяльнісний, критеріально-оціночний і вихідний блоки (рис.1).

Вхідний блок розроблений з урахуванням вимог стандартів вищої освіти, кваліфікаційних характеристик, а також потреб ринку праці і соціальних замовлень на підготовку фахівців, здатних вирішувати творчі професійні завдання відповідно до вимог сучасного розвитку суспільства. Він представлений метою – формуванням професійної компетентності студентів і завданнями, що забезпечують її досягнення.

Структурний блок відображає сутність та компоненти адаптивно-цифрового середовища, тому в нього включені: мотиваційно-ціннісний, програмно-цільовий, інформаційно-діяльнісний, контрольно-оціночний, технологічний.

В організаційно-діялісному блоці розкриваються засоби, організаційні форми та методи підготовки здобувачів, а також характеризується їх діяльність. Провідною діяльністю здобувачів у вузі є навчальна. Вона найбільш інтенсивно впливає на розвиток психічних процесів і властивостей того, хто навчається, на придбання ними професійно важливих знань, навичок і вмінь. Важливою сполучною ланкою між навчальною та майбутньою професійною діяльністю є квазіпрофесійна діяльність здобувачів.

Критеріально-оціночний блок включає критерії, показники і рівні сформованості професійної компетентності студентів. Мотиваційний критерій відображає емоційно-чуттєві прояви особистості по відношенню до майбутньої професійної діяльності, дозволяє виявляти мотивацію до отримання професійних знань і професійного становлення. Когнітивний критерій характеризує засвоєння професійних знань у сфері професійної діяльності. Діялісний критерій відображає вміння застосовувати отримані знання на практиці, здійснювати професійну діяльність. Науково-дослідницький критерій виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом використання методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності. Цей блок дозволяє здійснювати діагностику рівнів сформованості професійної компетентності на всіх етапах навчання, проводити корекцію процесу формування цієї компетентності у здобувачів в умовах адаптивно-цифрового середовища.

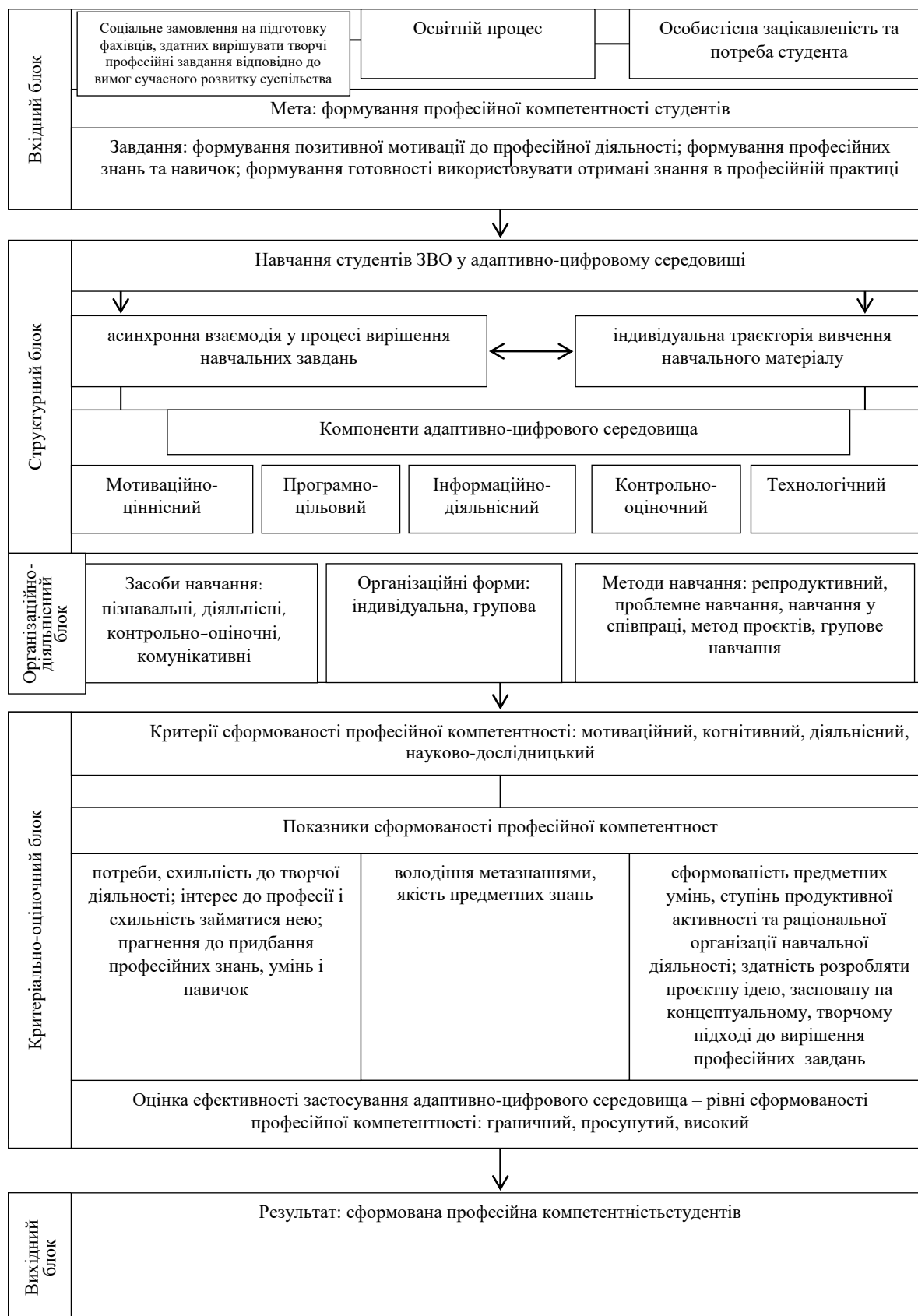

Рис 1. Модель застосування адаптивно-цифрового середовища для формування професійної компетентності студентів закладів вищої освіти

Результативний блок відображає ефективність формування професійної компетентності студентів.

Впровадження в освітній процес закладу вищої школи цієї моделі сприятиме:

- зменшенню непродуктивних витрат праці викладача, який у цьому випадку перетворюється на технолога сучасного освітнього процесу, і провідна роль у ньому відводиться не лише навчальній діяльності педагога, а й навчанню самих студентів;
- наданню студентам широких можливостей вільного вибору власної траєкторії освітнього процесу;
- диференціальному підходу, котрий заснований на визнанні того факту, що у різних студентів попередній досвід та рівень знань в одній сфері різні;
- підвищенню об'єктивності контролю та оцінки результатів навчання, гарантуванню безперервного зв'язку у відносинах «викладач – студент»;
- індивідуалізації освітньої діяльності (диференціація темпу навчання, труднощі навчальних завдань тощо);
- розвитку продуктивних, творчих функцій мислення, зростанню інтелектуальних здібностей, формуванню операційного стилю мислення.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що успішність адаптації студента до майбутньої професії залежить від професійної майстерності викладача та його вміння послідовно створювати когнітивний і позитивно емоційний образ професії, розвивати прагнення стати професіоналом, освоїти актуальні знання та вміння, закласти бажання самовдосконалюватися.

Цифровізація усіх сфер життя суспільства вплинула на процес професійного розвитку студента. Формування з появою Інтернету віртуального світу наповнює професійну діяльність новими зв'язками, новими формами взаємодії. Їх освоєння на етапах професійної освіти – одна з умов становлення фахівця. Готовність застосовувати технічні новинки та користуватися безмежним інформаційним ресурсом є важливим показником професійного розвитку людини. Набуте вміння орієнтуватися в потоці інформації, працювати з нею – наслідки ефективної цифровізації освітніх відносин.

Впровадження в освітній процес закладу вищої школи моделі формування професійної компетентності студентів в умовах адаптивно-цифрового середовища дозволяє на заняттях використовувати інноваційні технології навчання студентів, включаючи інтерактивні методи, та проводити підготовку кваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних, які вільно володіють своєю професією, а також орієнтованих на самостійні дії у суміжних галузях науки і техніки, готових до постійного професійного зростання та соціальної мобільності.

Перспективним напрямом подальших досліджень є проблема сучасного стану адаптивно-цифрового середовища закладу вищої освіти у зарубіжних країнах.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бахмат, Н., Сидорук, Л., 2019. *Формування сучасних уявлень про адаптивне освітнє середовище закладу вищої освіти* [Електронний ресурс]. Доступно: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/opu_2019_15_4.pdf>.
2. Бояринов, Д.А., 2015. Адаптивное образовательное пространство. *Научное обозрение, 1*, 94-95.
3. Генсерук, Г.Р., Мартинюк, С.В., 2019. Розвиток цифрової компетентності майбутніх учителів в умовах цифрового освітнього середовища закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка, 19*, 158-162.
4. Доценко, Н.А., 2018. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей в умовах інформаційно-освітнього середовища на базі компетентнісного підходу. *Інноваційна педагогіка, 6*, 223-227.
5. Драч, І.І., 2011. Компетентнісний підхід як ключовий методологічний інструмент підготовки майбутніх викладачів вищої школи. *Теорія та методика управління освітою, 7*. Доступно: <<http://tme.umo.edu.ua/>>.
6. Захарова, И.Г., 2003. Формирование информационной образовательной среды высшего учебного заведения: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Тюмень, 46.
7. Кобзар, Н.В., 2010. Поняття «компетентність», «компетенція», «готовність до діяльності» в сучасній освітній парадигмі. *Науковий вісник Донбасу, 3(11)*, 35-38.
8. Менг, Т.В. 2008. Средовой подход к организации образовательного процесса в современном вузе. *Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена, 52*, 72.
9. Насейкина, Л.Ф., 2011. Применение электронных образовательных изданий и ресурсов как компонентов развития информационно-образовательной среды университета. *Вестник ОГУ, 2*, 248-253.
10. Носенко, Ю.Г., 2018. Адаптивні системи навчання: сутність, характеристика, стан використання у вітчизняних закладах педагогічної освіти. *Фізико-математична освіта, 3(17)*, 73-78.
11. Олійник, В.В., Самойленко, О.М., Бацуровська, І.В., Доценко, Н.А., 2018. Формування професійних компетенцій майбутніх агроінженерів у комп'ютерно орієнтованому середовищі закладу вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання, 6*, 140-154.
12. Пішванова, В.О., 2015. Принципи адаптивного навчання. *Вісник Запорізького національного університету, 1(24)*, 178-183.
13. Федорук, П.І., 2009. Адаптивна система дистанційного навчання та контролю знань на базі інтелектуальних інтернет-технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. тех. наук. Київ, 40.
14. Химинець, В.В., 2010. *Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя*. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>>.

15. Christensen, C., 2003. The innovator's solution: creating and sustaining successful growth. *Harvard Business Press*. Available: <<https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=15473>>.

16. Cormier, D. *The CCK08: MOOC Connectivism course*, 1/4 way. Available: <<http://davecormier.com/edblog/2008/10/02/the-cck08-mooc-connectivismcourse14-way>>.

THE ROLE OF THE ADAPTIVE-DIGITAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS

Vitalii Hnatiuk,

PhD in Biology,

Associate Professor of Department of Biology,

Health of a Person and Physical Rehabilitation

Berdyansk State Pedagogical University

Berdiansk, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7475-0670>

gnatyukvvdpu@gmail.com

Olena Horytska,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of Department Romance-Germanic Philology

and Methods of Teaching Foreign Languages

International Humanitarian University

Odesa, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9240-8729>

elenagoritskaya@gmail.com

Alla Matviichuk,

teacher of natural sciences,

chairman of the cyclic commission on labor protection,

life safety and natural sciences

Vinnitsia Technical Vocational College

Vinnitsia, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5386-1398>

allamatviychuk79@gmail.com

Abstract. The article highlights the approaches of modern scientists to the construing of the concept of “competence”, “professional competence of students”, “adaptive educational environment”, “digital educational environment”, “adaptive-digital environment”. The conditions of formation and development of professional competence of students are determined: organizational and managerial (curriculum, semester schedules, scheduling, development of criteria for determining the level of competence, material and technical equipment of the educational process); educational and methodical (selection of the content of classes, integration of different courses, selection of core ideas); technological (control and evaluation, organization of active forms of teaching and learning, definition of groups of skills comprising a competence, use of innovative technologies); psychological and

pedagogical (diagnosing student development, system of stimulating learning motivation, determination of competence criteria, reflexive and evaluative stage of each lesson, inclusion of students in co-management). The peculiarities of the influence of the adaptive-digital environment on the organization of the educational process and the formation of the professional competence of students are defined. It is noted that the development of digital competencies, understanding of the digital environment, adaptation to digital contexts form new educational strategies for the development of digital competencies of participants in the educational process. The complex of psychological and pedagogical conditions which enable the efficiency of the process of development of student professional competence in digital educational environment of higher education establishments is presented. Investigating the impact of the adaptive-digital environment on the organization of the educational process and the formation of professional competence of students, its features are stressed, which are to combine practical and creative aspects of this process, including cognitive, operational, motivational, ethical, social and other components, as well as the results thereof, the system of value orientations, etc. A model of introducing the adaptive-digital environment for the formation of the professional competence of students of higher education institutions is developed, which meaningfully integrates input, structural, organizational-activity, criterion-evaluation and output blocks.

Keywords: higher education; competence; professional competence; adaptive educational environment; digital educational environment; adaptive-digital environment.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Baxmat, N., Sy`doruk, L., 2019. *Formuvannya suchasny`x uyavlen` pro adapty`vne osvityne seredovy`shhe zakladu vy`shhoyi osvity`* [Formation of modern ideas about the adaptive educational environment of higher education] [Elektronny`j resurs]. Dostupno: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/opu_2019_15_4.pdf>.
2. Boyary`nov, D.A., 2015. Adapty`vnoe obrazovatel`noe prostranstvo [Adaptive educational space], *Nauchnoe obozreny`e*, 1, 94-95.
3. Genseruk, G.R., Marty`nyuk, S.V., 2019. Rozvy`tok cy`frovoyi kompetentnosti majbutnix uchy`teliv v umovax cy`frovogo osvityn`ogo seredovy`shha zakladu vy`shhoyi osvity` [Development of digital competence of future teachers in the digital educational environment of higher education], *Innovacijna pedagogika*, 19, 158-162.
4. Docenko, N.A., 2018. Profesijna pidgotovka здобувачив vy`shhoyi osvity` inzhenerny`x special`nostej v umovax informacijno-osvityn`ogo seredovy`shha na bazi kompetentnisnogo pidxodu [Professional training of applicants for higher education in engineering in an information and educational environment based on a competency-based approach], *Innovacijna pedagogika*, 6, 223-227.
5. Drach, I.I., 2011. Kompetentnisny`j pidxid yak klyuchovy`j metodologichny`j instrument pidgotovky` majbutnix vy`kladachiv vy`shhoyi shkoly` [Competence approach as a key methodological tool for training future teachers of higher education], *Teoriya ta metody`ka upravlinnya osvityu*, # 7. Dostupno: <<http://tme.umo.edu.ua/>>.

6. Zaxarova, Y.G., 2003. *Formy'rovany'e y'nformacy'onnoj obrazovatel'noj sredy vysshego uchebnogo zavedeny'ya* [Formation of the educational information environment of a higher educational institution]: *avtoref. dy's. ... d-ra ped. nauk, Tyumen'*, 46.

7. Kobzar, N.V., 2010. Ponyattya «kompetentnist'», «kompetenciya», «gotovnist' do diyal'nosti» v suchasnij osvitnij parady'gmi [The concept of "competence", "competence", "readiness for action" in the modern educational paradigm], *Naukovy'j visny'k Donbasu*, 3(11), 35-38.

8. Meng, T.V. 2008. Sredovoj podxod k organy'zacy'u obrazovatel'nogo processa v sovremenom vuze [Environmental approach to the organization of the educational process in a modern university], *Y'zv. Ros. gos. ped. un-ta y'm. A.Y. Gercena*, 52, 72.

9. Nasejky'na, L.F., 2011. Pry'meneny'e elektronny'kh obrazovatel'ny'kh y'zdany'j y' resursov kak komponentov razvy'ty'ya y'nformacy'onno-obrazovatel'noj sredy uny'versty'teta [The use of electronic educational publications and resources as components of the development of information and educational environment of the university], *Vestny'k OGU*, 2, 248-253.

10. Nosenko, Yu.G., 2018. Adapty'vni sy'stemy' navchannya: sutnist', xaraktery'sty'ka, stan vy'kory'stannya u vitchy'znyany'x zakladax pedagogichnoyi osvity' [Adaptive learning systems: essence, characteristics, state of use in domestic institutions of pedagogical education], *Fizy'ko-matematy'chna osvita*, 3(17), 73-78.

11. Olijny'k, V.V., Samojlenko, O.M., Baczurovs'ka, I.V., Docenko, N.A., 2018. Formuvannya profesijny'x kompetencij majbutnix agroinzheneriv u komp'yuterno oriyentovanomu seredovy'shhi zakladu vy'shhoji osvity' [Formation of professional competencies of future agricultural engineers in the computer-oriented environment of higher education], *Informacijni texnologiyi i zasoby' navchannya*, 6, 140-154.

12. Pishvanova, V.O., 2015. Pry'ncy'py' adapty'vnogo navchannya [Principles of adaptive learning], *Visny'k Zaporiz'kogo nacional'nogo universy'tetu*, 1(24), 178-183.

13. Fedoruk, P.I., 2009. Adapty'vna sy'stema dy'stancijnogo navchannya ta kontrolyu znan' na bazi intelektual'ny'x internet-texnologij [Adaptive system of distance learning and knowledge control based on intelligent Internet technologies]: *avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya dok. tex. nauk. Ky'yiv*, 40.

14. Xy'my'necz', V.V., 2010. Kompetentnisny'j pidxid do profesijnogo rozvy'tku vchy'telya [Competence approach to teacher professional development], *Zakarpats'ky'j insty'tut pislyady'plomnoyi pedagogichnoyi osvity'*. [Elektronny'j resurs]. Dostupno: <<http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>>.

15. Christensen, C., 2003. Theinnovator's solution: creating and sustaining successful growth, *Harvard Business Press*. Available: <<https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=15473>>.

16. Cormier, D. *The CCK08: MOOC Connectivism course*, 1/4 way. Available: <<http://davecormier.com/edblog/2008/10/02/the-cck08-mooc-connectivismcourse14-way>>. Accessed on: Nov. 29, 2021>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-238-248>

УДК 378.147.:37.015(075.8)

Гордійчук Мар'яна Сидорівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-8104>

2010msg@i.ua

Мартіна Олеся Володимирівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2829-5483>

martina@kpnu.edu.ua

Третяк Наталія Володимирівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7421-7438>

n.tretyak24@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду проблеми професійної підготовки вихователя закладів дошкільної освіти, зокрема проблемі формування їх професійно-педагогічної культури в освітньому просторі вищої школи. Єдність і взаємодія особистісних якостей як прояву індивідуальності майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти виступають передумовою ефективної реалізації професійних функцій: гностично-дослідницької, виховної, конструктивно-організаційної та діагностичної. Важливою складовою діяльності педагога є забезпечення комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей.

Прояв культури спілкування перебуває у безпосередній залежності від володіння вихователем такими якостями, як товариськість, гнучкість поведінки, стриманість, тактовність, толерантність, делікатність, повага і співчуття.

Сучасні вимоги до педагогів потребують оволодіння ними новими інформаційно-комунікаційними технологіями, впровадження нових методів і прийомів роботи у професійній діяльності. З цією метою проводилася спеціальна робота із здобувачами спеціальності 012 «Дошкільна освіта» на практичних заняттях модуля «Використання соціальних мережевих сервісів Web 2.0 у роботі вихователя» із формування у них стійких навичок роботи із

блогами: додавати нові записи у створений власний блог, написати доповідь про власне бачення щодо використання блогів у роботі педагога і розмістити її у власному блозі, створення проєкту та його представлення в колективному блозі тощо. Індивідуальні та групові форми роботи створюють комунікативний простір, який надає можливість колективної оцінки процесів і результатів роботи, спостереження за розвитком кожного здобувача вищої освіти й оцінки його вкладу в колективну творчість.

Передбачено, що ефективність процесу виховання дітей дошкільного віку з набуття належного соціокультурного досвіду та активізації мовленнєвих компетентностей можливе за певних умов: створення соціокультурного контексту виховання та спілкування суб'єктів освітнього процесу, врахування дитячих інтересів з урахуванням чинників соціального та полікультурного середовища, забезпечення вихователя соціокультурним інструментарієм тощо.

Ключові слова: професійні функції; комунікативно-мовленнєвий розвиток; культура спілкування; блог; проєкт.

1. ВСТУП /INTRODACTION

Постановка проблеми. Сучасній Україні потрібні фахівці нової формації з конкурентно придатним європейським чи світовим рівнем кваліфікації для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвиненої особистості. Як зазначається у Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» «перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, формування мережі закладів освіти, здатної за освітніми та кваліфікаційними рівнями, типами, формами і термінами навчання, джерелами фінансування повинен задовольняти інтереси особи, потреби кожного регіону і держави у педагогічних кадрах» [1, с. 5-15].

Якісне виконання завдань виховання й розвитку дітей дошкільного віку можливе за умови тісної взаємодії педагогів із батьками вихованців. «Сучасні соціально-економічні процеси в державі породжують низку труднощів у вихованні дитини. Найвагоміші з-поміж них – недооцінка важливості періоду дошкільного дитинства для формування особистості (зокрема швидких темпів фізичного, психічного та розумового розвитку, що вимагає створення сприятливого морально-психологічного клімату, врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, потреби в любові та опіці); відсутність у батьків знань, умінь і навичок для виховання та розвитку дитини; неспроможність дотичного орієнтування в інформаційному полі вітчизняних і зарубіжних здобутків про розвиток дітей дошкільного віку. Вищесказане передбачає уточнення й переорієнтування пріоритетів у вихованні дітей дошкільного віку у тісній взаємодії з батьками вихованців» [8, с. 52-57].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці та практиці, і зокрема в сучасній, приділяється значна увага проблемі професійної підготовки вихователя. «Адже головною постаттю, від якої залежить виховання, навчання і розвиток дітей дошкільного віку є вихователь закладу дошкільної освіти» [7, с. 15].

Професійно-педагогічна підготовка у словникових джерелах визначається як система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечує формування в особистості професійної спрямованості, знань, умінь, навичок і професійної готовності.

Сучасні дослідження розкривають різні аспекти підготовки студентів педагогічних факультетів до роботи з дітьми в закладі дошкільної освіти. Зокрема, «підготовка студентів до естетичного виховання дошкільників засобами українського народного декоративного мистецтва (О. Поліщук); навчання дошкільників української мови (Т. Котик); педагогічного менеджменту (Г. Закорченна) та самоменеджменту (В. Мусієнко-Репська) в дошкільній освіті; до навчання техніки читання дітей 6-7 років (Н. Ковальова); у процесі педагогічної практики (Є. Прохорова); народознавчої роботи в дошкільному закладі (на матеріалі народної математики) (Л. Плетеницька); навчання техніки читання дітей 6-7 років (Н.Ковальова); формування риторичної культури (В. Тарасова); виховання у дошкільників навичок здорового способу життя (В. Нестеренко); педагогічної підтримки дітей дошкільного віку (Н. Колосова); використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників (І. Мардарова)» [5, с. 32].

Практика показує, що, з одного боку, підвищуються вимоги до педагога – вихователя, який працює з маленькою дитиною, підкреслюючи соціальну значущість та затребуваність професії, а, з іншого боку, – низький рівень професійної готовності вихователів до взаємодії з дітьми. Тому й виникає проблема формування у майбутніх вихователів готовності до взаємодії з дітьми як умова ефективного здійснення освітнього процесу, підвищення професійної майстерності, гуманізації та співпраці з дітьми, батьками, колегами. В системі професійної освіти велика увага приділяється ланці, яка знаходиться у тісній взаємодії та спрямоване на фахівців-практиків, які здатні реалізовувати безпосередньо сам процес діяльності. Саме цей освітній рівень покликаний забезпечити підготовку фахівців у сфері дошкільної освіти. Спираючись на роботи, які споріднені з нашою проблемою, ми узагальнили підходи до проблеми генези, проєктування комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини, а також психолого-педагогічні аспекти проблеми. Обґрунтовано підстави для аналізу комунікативно-мовленнєвого генезису як складової характеристики особистісного розвитку дитини.

На думку Н. Колосової, «зміст готовності майбутніх вихователів до педагогічної підтримки і розуміння її як особистісного утворення, що характеризується сукупністю гуманістичних і духовно-практичних ціннісних орієнтацій, є фаховою компетентністю з питань надання педагогічної підтримки дітям дошкільного віку» [6, с. 148-150].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є вивчення проблеми професійної підготовки вихователя закладів дошкільної освіти, зокрема питання формування їх професійно-педагогічної культури та розвитку комунікативної взаємодії з батьками дітей дошкільного віку в освітньому просторі вищої школи

Завданнями статті є: 1) проаналізувати наукову літературу з проблеми дослідження; 2) розглянути основні наукові підходи до проблеми підготовки майбутніх вихователів у ЗВО; 3) обґрунтувати ефективні методи та прийоми підготовки майбутніх вихователів до комунікативної взаємодії з батьками дітей дошкільного віку; 4) розкрити методи та прийоми роботи здобувачів вищої освіти щодо підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності в межах практичних занять модуля «Використання соціальних мережевих сервісів у роботі вихователя закладу дошкільної освіти».

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

Для реалізації поставлених мети та завдань було використано такі методи як: теоретичні та емпіричні. Теоретичні методи пов'язані з аналізом наукової літератури з педагогіки та суміжних наук, емпіричні методи спрямовані на спостереження та аналіз матеріалу.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У цілісному педагогічному процесі як динамічній системі, в основі якої лежить педагогічна діяльність, органічно поєднується навчання, виховання і розвиток вихованців.

«Головний організатор педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти – вихователь. Від нього значною мірою залежить розвиток особистості і пізнавальних процесів дошкільників, підготовленість до навчання в школі» [6, с. 54].

Для успішної діяльності педагог повинен оволодіти певною сукупністю знань, умінь, виховувати в собі позитивні особистісні якості. Єдність і взаємодія їх є передумовою ефективної реалізації професійних функцій вихователя дошкільного закладу, серед яких виокремлюють:

1. Гностично-дослідницьку, яка має на меті вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір і аналіз фактів їхньої поведінки, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій.

2. Виховну, що реалізується в розробленні та здійсненні змісту виховання і навчання, відборі нових форм і методів щодо формування у дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання [7, с. 15-22].

3. Конструктивно-організаційну, яка спрямована на організацію педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти; використання нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання і керівництво різними видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою й активністю [7, с. 22-27].

4. Діагностичну, котра полягає у визначенні рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, завдань освітньо-виховної роботи з дітьми і батьками, підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідності вимогам часу; використанні корегуючих методик [7, с. 30-43].

Для успішного здійснення педагогічної діяльності вихователь оволодіває знаннями з дошкільної педагогіки, дитячої психології, індивідуальних психологічних характеристик, вікової фізіології, педіатрії та гігієни, правил охорони життя і зміцнення здоров'я дітей. Одночасно йому необхідно опанувати засади, які на загально теоретичному рівні розкривають мету, завдання, принципи, зміст виховання і навчання дітей, а також оптимальні умови, форми, методи і засоби здійснення освітньо-виховного процесу, організації ігор, інтелектуальної та фізичної праці, художньої творчості, облаштування простору життєдіяльності дітей.

На думку Т. Піроженко, комунікативно-мовленнєвий розвиток є передумовою розвитку особистості дитини, можливості засвоювати людські дії під час активної взаємодії з дорослими та однолітками. Саме комунікативно-мовленнєвий розвиток допомагає оволодіти суспільним досвідом, розширити кругозір дитини, впливає на розвиток емоційно-вольової сфери, становлення провідних видів діяльності. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини залежить, насамперед, від мовлення дорослих і зокрема батьків. Спілкування з ними забезпечує збагачення змісту свідомості дитини, воно детермінує його структуру, розвиток окремих психічних процесів, особистості, свідомості і самосвідомості. Тому, «якщо дитина виховується у неблагополучній сім'ї або створені несприятливі умови для навчання і виховання у закладі дошкільної освіти, то це зумовлює формування низького рівня комунікативно-мовленнєвого розвитку, що, в свою чергу, негативно впливатиме на становлення дитини як особистості та суб'єкта життєдіяльності» [8, с. 57].

У нашому розумінні комунікативно-мовленнєвий розвиток характери-зується прогресивним (більш або менш швидким, успішним) розвитком спілкування і мовлення дитини, залученої до освітнього процесу, під час якого відбувається становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності.

Враховуючи той факт, що уміння виступають як приведені в дію знання, розуміючи і поділяючи думку про те, що «особистість може діяти успішно і усвідомлено лише тоді, коли знає мету, вмє передбачати проміжні й кінцеві результати, характер і зміст діяльності» зупинимось на аналізі змісту нормативних навчальних дисциплін задля актуалізації знань, умінь, формування особистісно-професійних студентів в сенсі готовності майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей дошкільного віку [7, с. 98].

«Перехід до компетентної освіти визначив широкий інтерес до методів навчання, які розвивають у студентів дослідницькі й комунікативні вміння, а також навички спільної роботи. Розвиток веб-технологій надає педагогам нові інструменти, наприклад, соціальні мережеві сервіси, що користуються великою популярністю серед тих, хто навчається, і можуть бути використані в навчальній діяльності студентів у межах навчального процесу ЗВО» [3, с. 33].

Згідно з твердженнями О. Пехоти, яка вважає, «що створення майбутнього професійного образу починається з вивчення і розуміння структури і сутності теоретичної моделі індивідуальності педагога, використання її як інструмента професійного самообстеження, майбутній педагог повинен навчитись розуміти себе. Для цього необхідно зрозуміти, яким він є на цей момент і які перспективи його професійного розвитку. Саме тому, варто опиратись не лише на логіку науки, а й на логіку практичних потреб людини» [8, с. 46-52].

Як зазначає В. Семиченко, "студенти вивчають у вузах психологію як наукову дисципліну, як засіб опису деяких життєвих явищ і не оволодівають нею на рівні технологій взаємодії з учнями та саморегуляції". Учені наголошують, що саме особистісна неготовність до виконання професійних обов'язків обмежує для значної частини випускників закладів вищої освіти реалізацію свого індивідуального потенціалу в сукупності його природних і набутих складових, перешкоджає досягненню високих рівнів професійної майстерності, повній творчій самореалізації у професійній діяльності.

Серед науковців, які займаються дослідженням проблеми культури спілкування, набула визнання думка про те, що продуктивність розмови, належний рівень прояву культури спілкування перебувають у безпосередній залежності від володіння людиною такими якостями, як товариськість, гнучкість поведінки, стриманість і тактовність. Товариськість виявляється в уважному ставленні до співрозмовника, здатності стежити за його словами, мімікою, жестами, в умінні передбачати його думки, реакції, почуття. Динамічність, гнучкість поведінки полягає в умінні за необхідності легко змінювати тему розмови, здатності долати проблемні ситуації у процесі спілкування [4, с. 148].

Важливою умовою проведення успішної розмови, стверджує Ф. Хміль, є «делікатність – повага, визнання прав іншої людини на свободу думок, почуттів, поведінки. Порозумінню у спілкуванні сприяють також емоційна (оцінювальна) стриманість (уміння вислухати, зрозуміти, заспокоїти). Тому необхідно уникати невротичних та інших суб'єктивних відхилень у власному оцінюванні та у поведінці, тобто виявляти терпимість до можливих небажаних реакцій, думок співрозмовника, адже він розраховує на розуміння» [8, с. 52].

Відповідно до поглядів В. Малахова, принципове значення для культури спілкування мають загальні норми моралі, етичні цінності, провідні засади моральної культури [4, с. 150]. Звідси основними якостями, що ними має володіти людина, якій притаманна культура спілкування, названо толерантність, повагу, співчуття. Для того, щоб повноцінно спілкуватися, люди насамперед повинні вміти співіснувати, миритися з неминучими розбіжностями у поглядах, ціннісних орієнтаціях, способах життя, тобто «терпіти» один одного, хоча б як важко це було в тих або інших конкретних ситуаціях. Бути толерантним, за В. Малаховим, означає «терпіти, витримувати іншого – таким, яким ... він є, визнавати за ним право жити, мислити й чинити по-своєму» [7, с. 32-33].

На думку В. Андрієвської, «мовна компетенція – це засвоєння усвідомлених мовних норм, що склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці, та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови. Мовна компетенція – це інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування [5, с. 15-18].

А. Богуш дає таке визначення формування мовленнєвої компетенції: це вміння адекватно і доречно, практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення. Автор розглядає комунікативну компетенцію як комплексне застосування мовних і немовних засобів для комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативності спілкування [7, с. 45-51].

Поза сумнівом залишається той факт, що сучасна ситуація потребує від педагогів засвоєння нових інформаційно-комунікаційних технологій, створення нових методів та прийомів роботи. Для формування у студентів стійких навичок роботи із блогами, обов'язковим було виконання таких завдань: додати нові записи у створений ними власний блог, написати доповідь про власне бачення щодо використання блогів у роботі педагога і розмістити її у власному блозі.

Найцікавішим було останнє самостійне завдання. Після одержання інструкцій студентська група була розділена на кілька мікрогруп. Успіх виконання проекту залежав від результатів кожного учасника мікрогрупи. Очевидним є соціальне значення такої моделі навчання: акцентується роль кожного студента у виконанні загального завдання, формується групова свідомість, позитивна взаємозалежність, комунікативні навички.

Діяльність студентів була творчою й дослідницькою. Студентам не пропонувалися готові відповіді, на поставлені питання, вони повинні були їх знайти самостійно спільними зусиллями. Такий підхід сприяв підвищенню якості результатів усіх учасників та зростанню їхньої майстерності. Отриманий результат підлягав осмисленню не лише в межах однієї мікрогрупи, але й у масштабах усієї студентської групи, через взаємне рецензування проектних робіт. Тобто мікрогрупа студентів повинна була відповідати за досягнення загальних цілей, а кожний член групи – за свій вклад у загальну роботу. Результат спільного навчання представлявся в колективному блозі, що створювався учасниками освітнього процесу самостійно за допомогою сервіса. Після закінчення практичних занять модуля «Використання соціальних мережевих сервісів Web 2.0 у роботі вихователя відбувся певний розвиток діяльнісного та емоційного компонентів інформаційної компетенції студентів. Майбутні педагоги розвинули вміння здійснювати самостійний творчий пошук у розв'язанні проблем, розвивати успішну міжособистісну взаємодію у професійній діяльності і спілкуванні із використанням можливостей блогів. Окрім того, кожен зі

студентів відчув задоволення від того, що є не тільки користувачем мережі Інтернет, а й творцем інформаційного середовища.

Можливість поєднання індивідуальних та групових форм роботи сприяє більшому розумінню й засвоєнню навчального матеріалу, а також побудові індивідуальних освітніх траєкторій. Загальний для всіх учасників освітньо-виховного процесу комунікативний простір надає можливість колективної оцінки процесів і результатів роботи, спостереження за розвитком кожного учасника й оцінки його вкладу в колективну творчість.

«Зрозуміло, що соціальні мережі не є основним засобом мережевого навчання, але їх можливості в розв'язанні освітніх завдань сьогодні недооцінюються професійним співтовариством і більшість майбутніх та діючих вихователів ЗДО не мають уяви як можна правильно використовувати можливості соціальних сервісів у майбутній педагогічній практиці. Тому ці технології так і залишаються для педагогів здебільшого незасвоєними та незатребуваними. Отже, необхідно, щоб педагог мав не тільки певні знання, а й відповідні компетенції використання соціальних мережевих сервісів, зокрема блогів, як для педагогічного проектування освітнього процесу, для взаємодії з батьками, адміністрацією, так і для підвищення своєї кваліфікації в умовах самоосвіти» [1, с. 12-20].

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONGLUSIONS AND HROSPECTS FOR FURTHER RESERCH

Особливості просвітницько-консультативної діяльності полягають у досягненні триєдиної мети (просвітницької – підвищення педагогічної культури батьків, допомога у вихованні дітей за умови особистісного впливу батьків на їх виховання; пропедевтичної – ініційоване педагогом чи батьками консультування з метою попередження виникнення проблем, помилок батьків у вихованні дитини; корекційної – допомога у виокремленні проблеми, знаходження шляхів її вирішення спільно з батьками) та реалізації завдань у послідовності трьох етапів (підготовчого, консультування батьків вихованців, узагальнено-оцінного) [7, с. 119-150].

З'ясовано, що «ефективність процесу виховання дітей дошкільного віку з придбанням належного соціокультурного досвіду та активізації мовленнєвих умінь і навичок вбачаємо у синергетичності впливів родини та ЗДО. Для реалізації означеної ідеї вважаємо за необхідне створення умов: створення єдиного соціокультурного контексту виховання і спілкування в ЗДО та в сім'ї, розгляд дитячих інтересів з урахуванням чинників соціального та полікультурного середовища (родина, ЗДО, просвітницькі установи); забезпечення вихователя соціокультурним інструментарієм; забезпечення різноманітності форм та змісту занять з використанням фонду дитячої літератури» [7, с. 22-38].

Визначено, що «готовність майбутнього вихователя до роботи з батьками дітей дошкільного віку є інтегративною якістю особистості, що забезпечує результативну взаємодію педагога з батьками і включає професійно-педагогічні погляди та переконання,

емоційно-вольову сферу особистості, професійні знання, вміння й прагнення працювати з батьками в сучасних умовах, самооцінку, етичну, правову культуру педагога» [7, с. 122-135].

Обґрунтовано, що ефективність професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до комунікативної взаємодії з батьками дітей дошкільного віку досягається завдяки реалізації низки педагогічних умов: формування позитивної мотивації щодо актуальних проблем сім'ї, в якій виховується дитина дошкільного віку; забезпечення підготовки до самоаналізу професійно-особистісних якостей; професійна спрямованість змісту навчальних дисциплін з урахуванням особливостей роботи з батьками дітей дошкільного віку; формування вмінь моделювання майбутньої професійної діяльності. «Внаслідок реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів ЗДО до роботи з батьками дітей дошкільного віку доведено ефективність застосування традиційних і новітніх форм та методів навчання студентів (дискусій, моделювання, розвивально-стимулювальних вправ, аналізу педагогічних ситуацій, навчально-педагогічних ігор, самоаналізу, взаємоаналізу, творчих робіт), що сприяє якісним змінам змістових характеристик усіх компонентів професійної підготовки» [7, с. 43-59].

Перспективи подальших досліджень можуть бути в реалізації самостійного добору та проведенні різних форм роботи з батьками: тренінгових занять, батьківських зборів, семінарів-практикумів, конференцій.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Богуш, А. М., Беленька, Г. В., Богиніч, О. Л., Гавриш, Н. В., Долинна, О. П., Ільченко, Т. С., Коваленко, О. В., Лисенко, Г. М., Машовець, М. А., Низковська, О. В., Панасюк, Т. В., Піроженко, Т. О., Поніманська, Т. І., Сідельнікова, О. Д., Шевчук, А. С. та Якименко, Л. Ю., 2021. *Базовий компонент дошкільної освіти України*, Київ: Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>, 26.
2. Борин, Г. В., 2006. Законодавчо-нормативні засади підготовки сучасних педагогів до консультативно-педагогічної діяльності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*, Київ, 1, 20–26.
3. Борин, Г. В., 2005. Здоровий спосіб життя родини як запорука фізичного здоров'я дітей із дошкільного віку. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 8, 32–34.
4. Борин, Г. В., 2010. Християнські цінності і сучасне сімейне виховання. *Джерела*, 3–4, 147–151.
5. Волкова, Н. П., 2006. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. Київ: Академія, 256.
6. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л., 2007. Педагогіка: Підручник, Київ: Знання, 447.
7. Поніманська, Т. І., 2015. *Дошкільна педагогіка*: Підручник, Київ: Академвидав, 448 с.
8. Семиченко, В. А., 2000. *Моделювання структури педагогічної діяльності*: Підручник. Ялта, Надія, 76.

FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE OF THE FUTURE TEACHER IN THE EDUCATIONAL SPACE OF HIGHER SCHOOL

Mariana Hordiichuk,

Associate Professor of Theory and Methods of Preschool Education
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-8104>
2010msg@i.ua

Olesia Martina,

Associate Professor of Theory and Methods of Primary Education
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2829-5483>
martina@kpnu.edu.ua

Natalia Tretiak,

Associate Professor of Theory and Methods of Primary Education
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7421-7438>
n.tretyak24@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the problem of the preschool teachers professional training, in particular to the problem of forming their professional and pedagogical culture in the higher school educational space. The unity and interaction of personal qualities as a manifestation of the future professionals' individuality in the field of preschool education are a prerequisite for the effective implementation of the professional functions: gnostic-research, educational, constructive-organizational and diagnostic. An important component of the teacher's activity is to ensure the communicative and speech development of children. Manifestation of the communicational culture is directly dependent on the educator's possession of such qualities as sociability, behavior flexibility, restraint, tact, tolerance, delicacy, respect and compassion. Modern requirements for teachers claim for their mastery of new information and communication technologies, the introduction of new methods and techniques in professional activities. To achieve this goal, special work was carried out with applicants for the specialty 012 "Preschool Education" in practical classes of the module "Using social networking services Web 2.0 in the work of an educator" to develop their sustainable skills with blogs: to add new entries to one's own blog, to write a report with the personal vision of using blogs in the teacher's work and posting it in one's own blog, creating a project and presenting it in a collective blog, etc.

Individual and group forms of work create a communicative space that provides an opportunity to the collective assess of the processes and results of work, monitor the development of each graduate and estimate his contribution to collective creativity. It is provided that the effectiveness of the process of preschool children educating to acquire the appropriate socio-cultural experience and activation of speech competencies is possible under certain conditions: creating socio-cultural context of education and communication of educational subjects, taking into account children's interests etc.

Keywords: professional functions; communicative and speech development; culture of communication; blog; project.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bohush, A. M., Byelyen'ka, H. V., Bohinich, O. L., Havrysh, N. V., Dolynna, O. P., Il'chenko, T. S., Kovalenko, O. V., Lysenko, H. M., Mashovets', M. A., Nyzkovs'ka, O. V., Panasyuk, T. V., Pirozhenko, T. O., Ponimans'ka, T. I., Sidel'nikova, O. D., Shevchuk, A. S. ta Yakymenko, L. YU., 2021. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity Ukrainy [Basic component of preschool education in Ukraine], Kyiv. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>>, 26.
2. Boryn, H. V., 2006. Zakonodavcho-normatyvni zasady pidhotovky suchasnykh pedahohiv do konsul'tatyvno-pedahohichnoyi diyal'nosti [Legislative and regulatory framework for the training of modern teachers to consultative and pedagogical activities], *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny*, Kyiv, 1, 20–26.
3. Boryn, H. V., 2005. Zdrovyy sposib zhyttya rodyny yak zaporuka fizychnoho zdorov'ya ditey iz doshkil'noho viku [Healthy family life as a guarantee of physical health of preschool children], *Slobozhans'kyi naukovo-sportyvnyy visnyk*, 8, 32–34.
4. Boryn, H. V., 2010. Khrystyians'ki tsinnosti i suchasne simeyne vykhovannya [Christian values and modern family education], *Dzherela*, 3–4, 147–151.
5. Volkova, N. P., 2006. *Profesiyno-pedahohichna komunikatsiya* [Professional and pedagogical communication]: navch. posib., Kyiv: Akademiya, 256 .
6. Kuz'mins'kyi, A.I., Omelyanenko, V.L., 2007. *Pedahohika* [Pedagogy]: Pidruchnyk, Kyiv: Znannya, 447.
7. Ponimans'ka, T.I., 2015. *Doshkil'na pedahohika* [Preschool pedagogy]: Pidruchnyk, Kyiv: Akademvydav, 448.
8. Semychenko, V. A., 2000. *Modelyuvannya struktury pedahohichnoyi diyal'nosti* [Modeling the structure of pedagogical activity]: Pidruchnyk, Yalta , Nadiya, 76.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-249-260>

УДК 577.2:378.4

Григорчук Інна Дмитрівна,

кандидат біологічних наук,

доцент кафедри біології та методики її викладання

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2260-998X>

physioplants@gmail.com

Казанішена Наталія Вікторівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри біології та методики її викладання

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0837-6905>

kaz.nat.v@gmail.com

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ МОЛЕКУЛЯРНОЇ БІОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядаються методичні особливості викладання молекулярної біології на кафедрі біології та методики її викладання К-ПНУ імені Івана Огієнка. Проаналізовано навчально-методичне забезпечення дисципліни; наведено особливості проведення лекцій та практичних занять; охарактеризовано особливості організації самостійної роботи студентів; визначено ефективні методи контролю знань здобувачів освіти. Так, на кафедрі розроблено навчально-методичний комплекс з дисципліни, який включає робочу програму, конспекти лекцій, плани практичних занять з методичною рекомендацією до їх виконання, завдання для самостійної роботи, тестові завдання та задачі для поточного і підсумкового контролю. Розроблені мультимедійні супроводи лекцій, які розкривають в повному обсязі проблемні питання відповідних тем. Для ефективної самостійної роботи студентів розроблені методичні рекомендації, що містять усі завдання, в тому числі матеріали для самоконтролю рівня засвоєння знань студентами; працює віртуальне освітнє середовище на базі системи управління навчанням Moodle. Зазначається, що самостійна робота розвиває працездатність, дисциплінує, підтримує зацікавленість у навчанні. Серед сучасних підходів до викладання дисципліни використовуються активні методи навчання – відео-лекції, обговорення проблемних питань, методи групової дискусії, підготовка виступів на певні теми, які сприяють формуванню у студентів необхідних компетенцій, навичок публічного виступу, вміння оформлення результатів

свої роботи, вміння працювати в команді тощо. Зазначається, що перспективою подальших досліджень є пошук ефективних засобів мотивації студентів до навчання, створення власних каналів навчального характеру у соціальних мережах, розробка електронних посібників контролю знань студентів.

Ключові слова: молекулярна біологія; активні методи навчання; К-ПНУ.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні відмічається бурхливий розвиток молекулярної біології, яка ставить перед собою завдання пізнання природних явищ життєдіяльності шляхом вивчення біологічних об'єктів і систем на молекулярному рівні [18]. За останні 10–15 років в галузі молекулярної біології та генетики було зроблено революційні відкриття, які дозволили вивчити етіологію та патогенез найпоширеніших захворювань людини на молекулярно-генетичному рівні, розробити високочутливі методи діагностики, визначити підходи до лікування і профілактики багатьох патологій людини [12, с. 18].

Молекулярна біологія в сучасному розумінні пояснює феномен життя [6]. В останні роки формується новий напрям, який виявляє зв'язки між активністю окремих генів і різними функціями людини, зокрема виявлення зв'язку специфічних генів з розвитком рухової функції, рисами особистості, темпераменту та інтелекту [4]. На сьогодні суттєво розширились наші уявлення про структуру та функціонування генома, стали відомі механізми матричного синтезу і біосинтезу білків, механізми регуляції активності генів в онтогенезі людини, проведено секвенування генома людини та інших ссавців, можливе ізолювання, хімічний і біологічний синтез певних генів поза організмом, а також перенесення генів з одного організму в інший [6, с. 18]. З огляду на сказане курс «Молекулярна біологія» є необхідним для формування професійних компетенцій майбутніх фахівців в області біології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день важливим завданням перед викладачами є впровадження нових методів навчання, організація ефективної самостійної роботи студентів, формування студента як особистості та громадянина, прищеплення навиків самовдосконалення тощо. Так, Ю. Малик з колегами [11] аналізували досвід та проблеми викладання цитології, гістології та ембріології, відмічали, що успішному навчанню сприятиме комплексний, багатоплановий і ступеневий підхід з широким використанням інноваційних методів навчання та комп'ютерних технологій та застосування принципів міжпредметної інтеграції [11]. Т. Шевчук з колегами [18] зазначає, що для успішного забезпечення освітнього процесу, лекції мають супроводжуватися мультимедійною презентацією, а вагому частку має займати самостійна робота студента [18]. С. Ключко [8], С. Рихлик [15], Н. Гаїна, Т. Процак [3], О. В. Федосєєва [16] розглядають сучасні підходи до викладання загальнобіологічних

дисциплін, організацію самостійної роботи студентів в умовах новітніх технологій, організаційні та методологічні аспекти лекційного курсу тощо.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою дослідження є аналіз методичних аспектів викладання молекулярної біології на кафедрі біології та методики її викладання К-ПНУ імені Івана Огієнка. **Завданнями** було визначено: проаналізувати навчально-методичне забезпечення дисципліни; навести особливості проведення лекцій та практичних занять; охарактеризувати особливості організації самостійної роботи студентів; визначити ефективні методи контролю знань здобувачів освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Курс «Молекулярна біологія» для фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Біологія» спеціальностей 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) та 091 Біологія у К-ПНУ імені Івана Огієнка вивчається на 4 курсі. Базовою основою для її вивчення є цитологія, хімія, біохімія. У той же час матеріал, висвітлений у курсі молекулярної біології, поповнюватиметься у курсі генетики, молекулярної генетики та біотехнології. Дисципліна забезпечує реалізацію наступних програмних компетентностей:

– **Інтегральна компетентність:** здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері освіти і педагогіки або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів біології, географії, освітніх наук, і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

– **Загальні компетентності:**

ЗК01 Знання й розуміння предметної області, усвідомлення сутності професійної діяльності;

ЗК04 Здатність працювати в команді;

ЗК05 Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК06 Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях;

ЗК07 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

ЗК10 Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

– **Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:**

ФК01 Здатність оперувати поняттями, законами, концепціями, вченнями і теоріями біології;

ФК02 Здатність розкривати загальну структуру біологічної науки на основі взаємозв'язку основних учень біології для характеристики живих систем різного рівня організації;

ФК03 Здатність характеризувати досягнення біологічної науки та її роль у житті суспільства для цілей збереження біорізноманіття;

ФК04 Здатність розуміти та вміти застосовувати сучасні методи дослідження для визначення будови, функцій, життєдіяльності, розмноження, класифікації, походження, поширення, використання та інтерпретувати результати досліджень;

ФК05 Здатність дотримуватися принципу науковості при трансляції наукових біологічних знань у площину шкільного навчального предмета біології;

ФК09 Здатність застосовувати набуті знання з предметної області, сучасних методик і освітніх технологій для формування в учнів загальних і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків з хімією, фізикою, географією відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство» в основній (базовій) середній школі;

ФК11 Формує в учнів основи цілісної природничо-наукової картини світу через міжпредметні зв'язки з фізикою, біологією, географією, відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство»;

ФК12 Здатність безпечного проведення біологічних досліджень в лабораторії та природних умовах.

Формування вищезазначених компетентностей сприятиме ефективному функціонуванню майбутніх фахівців в освітньому та професійному середовищі, мобільності і конкурентоспроможності на ринку праці.

Для успішного забезпечення освітнього процесу та його оптимізації на кафедрі біології та методики її викладання К-ПНУ імені Івана Огієнка розроблено навчально-методичний комплекс з дисципліни, який включає робочу програму, конспекти лекцій, плани практичних занять з методичною рекомендацією до їх виконання, завдання для самостійної роботи, тестові завдання та задачі для поточного і підсумкового контролю.

Ю. Малик зі співавторами [11] зазначає, що саме лекція є однією з основних форм організації навчання у вищій школі та першим етапом ознайомлення студента з теоретичним матеріалом, тому доцільно вважати лекцію важливою складовою успішного засвоєння студентами навчального предмета. Вона має бути сучасною, інформативною, проблемно-орієнтованою. О. Федосєєва [16] зазначає, що з розвитком комп'ютерних технологій, зростанням кількості паперових та електронних підручників, навчальних посібників потреба в традиційній лекції та її конспектуванні зникає. Дидактичні та виховні цілі лекції – дати студентам сучасні, цілісні, взаємозалежні знання; забезпечити в процесі лекції творчу роботу студентів спільно з викладачем; виховувати у студентів професійно-ділові якості, любов до предмета та розвивати у них самостійне творче мислення; викликати у студентів необхідний інтерес, давати напрямок для самостійної роботи; знаходитися на сучасному рівні розвитку науки і техніки та містити прогноз їх розвитку на найближчі роки; бути наочною, поєднуватися з демонстрацією відеоматеріалів, схем і таблиць; викладатися чіткою і ясною мовою, містити роз'яснення усіх нововведених термінів і понять; бути доступною для сприйняття аудиторією [16]. Широке впровадження інформаційних технологій в освітній процес призвело до появи лекцій інноваційного типу: лекція-візуалізація, лекція із мультимедійним супроводом, відео-лекція [16].

На кафедрі біології та методики її викладання викладачами розроблені мультимедійні супроводи лекцій з молекулярної біології, які розкривають в повному обсязі проблемні питання відповідних тем. Лекції побудовані за певним планом, відповідно до компетентнісного підходу, що передбачено стандартом освіти. Ю. Малик з колегами [11] зазначає, що завдяки мультимедійним лекціям-презентаціям, вдається значно підвищити інформативність, ілюстративність і, відповідно, якість сприйняття теоретичного матеріалу. Презентація – найзручніший засіб донесення інформації до слухачів різної аудиторії та викликання зацікавлення [11]. Основна перевага – можливість демонстрації тексту, схем, малюнків, фотографій, відео та анімації в будь-якому поєднанні без використання додаткових програм та можливість логічного упорядкування лекційного матеріалу [11].

Важливим у засвоєнні теоретичного матеріалу є самостійна робота. Самостійна робота студентів є основною формою оволодіння знаннями у вільний від аудиторних занять час. Доведено, що тільки ті знання, які студент здобув самостійно, завдяки власному досвіду, думці і дії, будуть насправді міцними. За даними ЮНЕСКО, в процесі викладання навчального матеріалу засвоюється лише 15% інформації, що сприймається на слух, і 65% – на слух і зір. Якщо навчальний матеріал людина опрацьовує самостійно, виконуючи завдання від його постановки до аналізу результатів, то засвоюється не менше 90% інформації [17].

Включення української освіти в Болонську систему концентрує увагу на змінах у структурі та змісті навчання, цілей підготовки спеціалістів, характеру організації освітнього процесу [1, с. 5], визначенні ролі викладача та студента. Основною ідеєю Болонської системи є розвиток системи самостійної роботи студентів як окремого компонента організації процесу навчання та створення відповідного навчально-методичного забезпечення [1, с. 5].

Організація самостійної роботи студентів – це провідна форма навчання у закладах вищої освіти, яка дозволяє ефективно використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій у процесі організації самостійної роботи студентів, яка забезпечує ефективну самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів при вивченні теоретичного матеріалу, розв'язуванні практичних завдань, контролю, самоконтролю та оцінюванню навчальних досягнень [3, с. 14].

Самостійна робота студентів з «Молекулярної біології» на кафедрі біології та методики її викладання передбачає: опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання; підготовку до практичних занять; підготовку до контрольних робіт та інших форм поточного контролю; систематизацію вивченого матеріалу курсу перед написанням модулів; розв'язування задач з дисципліни; складання термінологічного словника з окремих тем дисципліни; складання тестових завдань до окремих тем; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, зокрема підготовка відеопрезентації на обрані теми доповіді.

Студенти мають перелік усіх тем, що виносяться на самостійне опрацювання, питання і завдання до них та методичні рекомендації до їх виконання. Студенти також отримують індивідуальну картку самостійної роботи, в якій вказуються завдання до кожної теми та термін їх здачі.

Важливо пам'ятати, що самостійна робота студента має бути чітко організованою, з розумінням і мотивацією виконання певного завдання, наданням необхідних матеріалів чи джерел інформації. Для цього розроблені методичні рекомендації для виконання самостійної роботи з курсу «Молекулярна біологія», які містять усі завдання, в тому числі матеріали для самоконтролю рівня засвоєння знань студентами.

Р. Булик та Н. Черновська [2] зазначають, що самостійне навчання є запорукою формування грамотного, творчого, вдумливого фахівця, що здатний логічно мислити і приймати самостійні рішення. Самостійна робота студентів розвиває працездатність, дисциплінує, підтримує зацікавленість у навчанні і в конкретному предметі привчає до систематичної праці. У подальшому розуміння необхідності постійної праці стане основою формування самодостатньої особистості [2].

Важливим також є правильно організований контроль знань студентів. На кафедрі біології та методики її викладання контроль самостійної роботи проводиться на практичних заняттях та консультаціях. Індивідуальне навчально-дослідне завдання представляється студентами у вигляді доповіді, що на думку Н. Ковальчук [9] сприяє формуванню у студентів необхідних компетенцій, навичок публічного виступу та вміння оформлення результатів своєї роботи.

У К-ПНУ імені Івана Огієнка використовується віртуальне освітнє середовище на базі системи управління навчанням Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), яке надає можливість організувати й керувати самостійною роботою студентів. Сервер дистанційного навчання постійно оновлюється електронними навчально-методичними матеріалами з усіх тем молекулярної біології. Студенти мають можливість віддалено виконувати завдання і відправляти їх на перевірку викладачу у зручний для них час.

Н. Ковальчук [9] зазначає, що сучасні студенти належать до мережевого покоління. Постійне одночасне перебування в соціальних мережах, використання месенджерів поєднується ними з підготовкою до занять та виконанням домашнього завдання, телефонними розмовами, іграми та іншими сучасними розвагами. Такі студенти є візуалами, які уникають читання текстів, однак надають перевагу перегляду навчальних відео чи прослуховуванню навчального аудіоконтенту, тобто прагнуть бути активними учасниками життя [9]. Це можна використовувати в освітньому процесі. Так, за допомогою соціальної мережі Instagram можна поширювати навчальні відео та фотографії, що успішно було використано в умовах карантинних обмежень, зумовлених COVID-19. В Instagram є канали, що містять такий контент, зокрема «Molecular.biology.and.genetics», «Molecularbiology» тощо.

Практичні заняття з «Молекулярної біології» в К-ПНУ імені Івана Огієнка ведуться згідно навчальної програми за планом та методичними рекомендаціями до їх виконання. Саме під час цих занять у студентів виникає зв'язок теорії і практики та формуються

відповідні, передбачені програмою компетенції, наприклад, здатність працювати в команді; здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях тощо.

Для ефективного навчання студентів застосовуються як традиційні методи навчання такі, як усне та письмове опитування та інтерактивні методи – методи групової дискусії, обговорення проблемних питань, підготовка виступів на певні теми. Вважається, що інтерактивні методи дозволяють продемонструвати навички самостійного мислення, вміння приймати рішення, розвивають вміння взаємодії з іншими учасниками, а також формування навичок колективного прийняття рішень із різних питань [7; 10; 13]. С. Ключко [8] зазначає, що «активне навчання має ряд переваг перед пасивним: застосовується примусова активація мислення, коли студент змушений бути активним незалежно від бажання; досить тривалий час студенти залучені в освітній процес, оскільки їх активність повинна бути не короткочасною або епізодичною, а значною мірою стійкою і тривалою (протягом всього заняття); при активному навчанні стимулюється самостійне творче вироблення рішень, підвищення ступеня мотивації та емоційності студентів; відбувається постійна взаємодія студентів і викладачів за допомогою прямих і зворотних зв'язків» [8]. При застосуванні активних методів навчання студенти утримують у пам'яті 80% того, що говорили самі, та 90% того, що робили самі [8, с. 13].

Окрім методів, для успішного навчання важливим є мотивація. Так, Ю. Малик [11] зазначає, що більшість студентів мають низький рівень мотивації до навчання, не вмють правильно спланувати свій час, не володіють основними навичками використання різних джерел інформації через що, не встигають у навчанні, отримують негативні оцінки і втрачають інтерес до навчання. Тому тут важливим є професійний методичний підхід, особливо до студентів перших курсів, забезпечення студентів необхідними методичними матеріалами, організація колективної діяльності, індивідуальні консультації тощо [11].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, для успішного забезпечення освітнього процесу та його оптимізації на кафедрі біології та методики її викладання К-ПНУ імені Івана Огієнка розроблено навчально-методичний комплекс з дисципліни, який включає робочу програму, конспекти лекцій, плани практичних занять з методичною рекомендацією до їх виконання, завдання для самостійної роботи, тестові завдання та задачі для поточного і підсумкового контролю. Серед сучасних підходів до викладання дисципліни використовуються активні методи навчання – лекції із мультимедійним супроводом, відео-лекції, обговорення проблемних питань, методи групової дискусії, підготовка виступів на певні теми, які сприяють формуванню у студентів необхідних компетенцій, навичок публічного виступу, вміння оформлення результатів своєї роботи, вміння працювати в команді тощо. Для ефективною самостійної роботи студентів розроблені методичні рекомендації, що містять усі завдання, в тому числі

матеріали для самоконтролю рівня засвоєння знань студентами; працює віртуальне освітнє середовище на базі системи управління навчанням Moodle.

У **перспективі** є пошук ефективних засобів мотивації студентів до навчання, створення власних каналів навчального характеру у соціальних мережах, розробка електронних посібників контролю знань студентів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бугров, В., Гожик, А., Жданова, К. та ін., 2014. *Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні*: монографія. Київ: ДП» НВЦ «Приоритети».

2. Булик, Р. Є., Черновська, Н. В., 2014. Роль і місце самостійної роботи в навчальній діяльності студента. *Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України*: Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю. Тернопіль, 15–16 травн. 2014. Тернопіль: ТДМУ.

3. Гаїна, Н. І., Процак, Т. В., 2014. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах новітніх технологій. *Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України*: Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю. Тернопіль, 15–16 травн. 2014. Тернопіль: ТДМУ.

4. Гоженко, А., Козирев, А., Цебржинський, О., Гоженко, О., Жуков, В., 2017. *Основи молекулярної біології та персональна геноміка фізичних і психічних здібностей людини*. Навчальний посібник. RSW. Одеса: Бидгощ.

5. Грубінко, В.В., 2004. Індивідуальна та самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу. *Кредитно-модульна система організації навчального процесу*: науково-практичний семінар. Тернопіль: ТДМУ.

6. Дубінін, С. І., Пілюгін, В. О., Ваценко, А. В. та ін., 2016. *Сучасні проблеми молекулярної біології*. Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс».

7. Кашлев, С. С., 2005. *Технология интерактивного обучения*. Минск: Беларусский вересень.

8. Ключко, С. С., 2015. Традиційні та інноваційні методи навчання студентів на кафедрі гістології, цитології та ембріології. *Буковинський медичний вісник*, 19, 3 (75), 285-287.

9. Ковальчук, Н. Є., 2020. Досвід викладання навчальної дисципліни «Гістологія, цитологія та ембріологія» для студентів-першокурсників: проблеми, реалії та шляхи вдосконалення. *Вісник проблем біології і медицини*, 3 (157), 184-187.

10. Лузан, П. Г., 1999. *Активізація навчання студентів*. Київ.

11. Малик, Ю. Ю., Семенюк, Т. О., Пентелейчук, Н. П., 2019. Досвід та проблеми викладання гістології, цитології та ембріології. *Буковинський медичний вісник*, 23, 1 (89), 145-150.

12. *Медицинская генетика*, 2001. Бочкова, Н. П. ред., Москва: Майстерство.

13. Мынбаева, А. К., Садвокасова, З. М., 2010. *Инновационные методы обучения, или как интересно преподавать: учебное пособие*. Алматы.

14. Непорада, К. С., Харченко, С. В., Іщейкіна, Л. К., Цубер, В. Ю., 2014. Структура і форми організації самостійної та індивідуальної роботи студентів на кафедрі медичної, біоорганічної і біологічної хімії. *Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України: Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю*. Тернопіль, 15–16 травн. 2014. Тернопіль: ТДМУ.

15. Рыхлик, С. В., 2014. Современные подходы к преподаванию гистологии, цитологии и эмбриологии. *Вісник проблем біології і медицини*, 3, 2 (111), 70-74.

16. Федосєєва, О. В., 2014. Методологічні та організаційні аспекти лекційного курсу на кафедрі гістології, цитології та ембріології ЗДМУ в умовах кредитно-модульної системи. *Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України: Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю*. Тернопіль, 15–16 травн. 2014. Тернопіль: ТДМУ.

17. Черних, В. П., 2002. Організація самостійної роботи в сучасній фармацевтичній освіті, *Педагогіка і психологія*, 3, 44-48.

18. Шевчук, Т. І., Піскун, Р. П., Горбатюк, С. М., Ніколаєнко, О. О., 2011. Методологічні аспекти викладання елективного курсу «Сучасні проблеми молекулярної біології» у вищій медичній школі, *Медична освіта*, 1, 37-39.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING MOLECULAR BIOLOGY

Inna Hrygorchuk,

Candidate of Biological Sciences,
Associate Professor of Department of Biology and Methods of its Teaching
Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2260-998X>
physioplants@gmail.com

Nataliya Kazanishena,

Candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor of Department of Biology and Methods of its Teaching
Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0837-6905>
kaz.nat.v@gmail.com

Abstract. The article considers the methodological characteristics of teaching molecular biology at the Department of Biology and methods of its teaching at Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University. The educational and methodical support of the discipline is analyzed; features of delivering lectures and

tutorials are given; features of the organization of independent work of students are characterized; effective methods of control of student knowledge are defined. Thus, the department has developed an educational and methodological complex of the discipline, which includes the syllabus, lecture notes, plans of tutorials with methodological recommendations for their implementation, tasks for independent work, test tasks and tasks for monitoring and final control. Multimedia support of lectures has been developed, which fully reveal the problematic issues of relevant topics. For effective independent work of students methodical recommendations containing all tasks, including materials for self-control of level of mastering the knowledge by students are provided; a virtual learning environment based on the Moodle learning management system is available. It is stressed that independent work develops efficiency, disciplines, maintains interest in learning. From among modern approaches to teaching the discipline active teaching methods are used, notably video lectures, discussion of problematic issues, methods of group discussion, preparation of speeches on certain topics that contribute to the formation of required students' competencies, public speaking skills, ability to formalize the results, teamwork skills, etc. It is noted that the prospect for further research is the search for effective means of motivating students to study, creation of their own channels of educational nature in social networks, the development of electronic assessories for monitoring students' knowledge.

Keywords: molecular biology; active teaching methods; Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bochkova, N. P. ed., 2001. *Medicinskaja genetika* [Medical genetics], Moskow: Majsterstvo.
2. Buhrov, V., Hozhyk, A., Zhdanova, K. ta in., 2014. *Pravovi zasady realizatsii Bolonskoho protsesu v Ukraini* [Legal bases of Bologna process implementation in Ukraine]: monohrafiia, Kyiv: DP»NVTs «Pryorytety».
3. Bulyk, R. Ye., Chernovska, N. V., 2014. Rol i mistse samostiinoi roboty v navchalnii diialnosti studenta [The role and place of independent work in the student's educational activities], Ternopil State Medical University named after I. Gorbachevsky, *Achievements and prospects of introduction of credit-modular system of organization of educational process in higher medical (pharmaceutical) educational establishments of Ukraine*, All-Ukrainian Educational and Scientific Conference with International Participation, Ternopil, May 15-16 2014, Ternopil: TDMU.

4. Haina, N. I., Protsak, T. V., 2014. Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv v umovakh novitnikh tekhnologii [Organization of independent work of students of higher educational institutions in the conditions of the newest technologies], Ternopil State Medical University named after I. Gorbachevsky, *Achievements and prospects of introduction of credit-modular system of organization of educational process in higher medical (pharmaceutical) educational establishments of Ukraine*, All-Ukrainian Educational and Scientific Conference with International Participation, Ternopil, May 15-16 2014, Ternopil: TDMU.

5. Hozhenko, A., Kozyriev, A., Tsebrzhynskiy, O., Hozhenko, O., Zhukov, V., 2017. *Osnovy molekuliarnoi biolohii ta personalna henomika fizychnykh i psykhychnykh zdibnostei liudyny* [Fundamentals of molecular biology and personal genomics of human physical and mental abilities], Navchalnyi posibnyk. RSW, Odesa: Bydhoshch.

6. Hrubinko, V.V., 2004. Indyvidualna ta samostiina robota studentiv v umovakh kredytno-modulnoi systemy orhanizatsii navchalnoho protsesu [Individual and independent work students in credit-modular system of educational process], *Proceedings of the seminar «Credit-modular system of educational process»*, Ternopil: TDMU, 3.

7. Dubinin, S. I., Piliuhin, V. O., Vatsenko, A. V. ta in., 2016. *Suchasni problemy molekuliarnoi biolohii* [Modern problems of molecular biology], Poltava: TOV NVP «Ukrpromptorhservis».

8. Kashlev S. S., 2005. *Tehnologija interaktivnogo obuchenija* [Interactive learning technology], Minsk: Belarusskij veresen'.

9. Kliuchko, S. S., 2015. Tradytsiini ta innovatsiini metody navchannia studentiv na kafedri histolohii, tsytolohii ta embriolohii [Traditional and innovative methods of teaching students at the Department of Histology, Cytology and Embryology], *Bukovynskiy medychnyi visnyk*, 19, 3 (75), 285-287.

10. Kovalchuk, N. Ye., 2020. Dosvid vykladannia navchalnoi dystsypliny «Histolohiia, tsytolohiia ta embriolohiia» dlia studentiv-pershokursnykiv: problemy, realii ta shliakhy vdoskonalennia [Experience of teaching the discipline "Histology, Cytology and Embryology" for first-year students: problems, realities and ways to improve], *Visnyk problem biolohii i medytsyny*, 3 (157), 184-187.

11. Luzan, P. H., 1999. *Aktyvizatsiia navchannia studentiv* [Activation of student learning], Kyiv.

12. Malyk, Yu. Yu., Semeniuk, T. O., Penteleichuk, N. P., 2019. Dosvid ta problemy vykladannia histolohii, tsytolohii ta embriolohii [Experience and problems of teaching histology, cytology and embryology], *Bukovynskiy medychnyi visnyk*, 23, 1 (89), 145-150.

13. Mynbaeva, A. K., Sadvokasova, Z. M., 2010. *Innovacionnye metody obuchenija, ili kak interesno prepodavat'* [Innovative teaching methods, or how interesting they teach]: uchebnoe posobie. Almaty.

14. Neporada, K. S., Kharchenko, S. V., Ishcheikina, L. K., Tsuber, V. Yu., 2014. Struktura i formy orhanizatsii samostiinoi ta individualnoi roboty studentiv na kafedri medychnoi, bioorhanichnoi i biolohichnoi khimii [Structure and forms of organization of independent and individual work of students at the Department of Medical, Bioorganic and Biological Chemistry], Ternopil State Medical University named after I. Gorbachevsky, *Achievements and prospects of introduction of credit-modular system of organization of educational process in higher medical (pharmaceutical) educational establishments of Ukraine*, All-Ukrainian Educational and Scientific Conference with International Participation, Ternopil, May 15-16 2014, Ternopil: TDMU.

15. Ryhlik, S. V., 2014. Sovremennye podhody k prepodavaniju gistologii, citologii i jembriologii [Modern approaches to teaching histology, cytology and embryology], *Visnik problem biologii i medicini*, 3, 2 (111), 70-74.

16. Fedosieieva, O. V., 2014. Metodolohichni ta orhanizatsiini aspekty lektsiinoho kursu na kafedri histolohii, tsytolohii ta embriolohii ZDMU v umovakh kredytno-modulnoi systemy [Methodological and organizational aspects of the lecture course at the Department of Histology, Cytology and Embryology ZDM in terms of credit-module system], Ternopil State Medical University named after I. Gorbachevsky, *Achievements and prospects of introduction of credit-modular system of organization of educational process in higher medical (pharmaceutical) educational establishments of Ukraine*, All-Ukrainian Educational and Scientific Conference with International Participation, Ternopil, May 15-16 2014, Ternopil: TDMU.

17. Chernykh, V. P., 2002. Orhanizatsiia samostiinoi roboty v suchasni farmatsevychnii osviti [Organization of independent work in modern pharmaceutical education], *Pedahohika i psykholojiia*, 3, 44-48.

18. Shevchuk, T. I., Piskun, R. P., Horbatiuk, S. M., Nikolaienko, O. O., 2011. Metodolohichni aspekty vykladannia elektyvnoho kursu «Suchasni problemy molekuliarnoi biolohii» u vyshchii medychnii shkoli [Methodological aspects of teaching an elective course «Modern problems of molecular biology» in higher medical school], *Medychna osvita*, 1, 37-39.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-261-271>

УДК 378.147+614.253.4

Димар Наталія Михайлівна,

асистент кафедри біології

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2673-2683>

dnm2112@gmail.com

Корильчук Неоніла Іванівна,

кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри

«Первинної медико-санітарної допомоги та загальної практики сімейної медицини»

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Тернопіль, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1055-9292>

nkorylchuk@gmail.com

Стриженко Тетяна Олександрівна,

старший викладач кафедри педагогіки, філософії та мовної підготовки

Харківська медична академія післядипломної освіти

Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8580-8740>

strizhenko.t@ukr.net

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ

Анотація. У статті розкрито особливості формування професійної компетентності майбутніх медиків у контексті впливу на цей процес інтерактивних технологій. Встановлено, що професійно-компетентнісна підготовка майбутніх медичних працівників повинна відбуватися у відповідності до вимог інформаційного суспільства, оскільки інформаційні процеси, що прослідковуються в освітньому процесі, ставлять на перше місце професійну компетентність, яку мають здобути здобувачі медичної освіти. В основі формування професійної компетентності майбутнього медика лежать знання та вміння діагностувати захворювання, лікувати захворювання та проводити профілактику захворювань. У ході такого процесу, а також зі сторони впливу здобутих операційної компетентності, конгнітивної компетентності, організаційної компетентності, аналітичної компетентності, прогностичної компетентності, рефлексивної компетентності, комунікативної компетентності та проектної компетентності відбувається формування професійної компетентності майбутнього медичного працівника.

Формування професійної компетентності майбутнього медика має відбуватись, перш за все, на засадах змістовно розроблених професійних освітніх програм із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій у процесі організації навчальної діяльності здобувачів медичної освіти. Навчально-професійна підготовка майбутнього медичного працівника із застосуванням інтерактивних технологій в освітньому процесі впливає також на формування загальної компетентності майбутнього медика, адже вони вчать працювати у команді, приймати рішення у вирішенні складних життєвих та наукових проблем, розробляти та реалізовувати проекти, творчо мислити, за деяких обставин брати на себе керівні функції у здійсненні професійної діяльності. Для підвищення знань, умінь та формування професійної компетентності студентам – майбутнім медичним фахівцями у навчально-пізнавальній та майбутній професійній діяльності доцільно користуватись такими онлайн-платформами як BritishMedicalJournal, INgenius, Medscape, NewsMedical, Prometheus, Coursera, Sermo, Medtube, Eprocrates, а також електронними навчальними матеріалами, електронними тренажерами, різними мультимедійними програмами, мобільними додатками.

Ключові слова: інтерактивні технології; професійна компетентність; заклад вищої освіти; медична сфера; онлайн-платформа.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Формування професійної компетентності майбутніх медиків базується на мотивах, потребах та суспільних вимогах, що виступають регуляторами поведінки та вибору ціннісних орієнтирів такими працівниками. Основою професійної спрямованості майбутнього медичного працівника з однією сторони є інтерес до такої професії, який висвітлюється у ставленні як до колег, так і до пацієнтів та адміністрації медичного закладу, в якому здійснюватиметься професійна діяльність, а з іншої сторони – специфіка медичної практики та прагнення до самоосвіти і самовдосконалення. З огляду на такі засади формування професійної компетентності, медичні працівники зможуть надавати якісні медичні послуги у процесі здійснення професійної діяльності.

Практика показує, що формування професійної компетентності будь-якого перспективного фахівця, зокрема і майбутнього медичного працівника, не можливе без використання інтерактивних технологій. Інтерактивні технології у процесі навчально-пізнавальної діяльності студентів як майбутніх фахівців медичних спеціальностей сприяють підвищенню рівня якості здобутих знань, посилюють розвиток інтелектуального потенціалу студентів – майбутніх медиків, дають можливість більш конструктивно формувати вміння та здобувати нові знання.

Таким чином, в основі актуальності тематики цього дослідження лежить виокремлення ролі інтерактивних технологій у системі формування професійної компетентності майбутніх працівників медичних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження інтерактивних технологій у освітній процес виступають предметом досліджень багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Так, ґрунтовні дослідження у напрямку формування професійної компетентності майбутніх фахівців медичних спеціальностей засобами інтерактивних технологій провели та і надалі проводять І. Баличевцева [8], І. Волч [2], В. Герасименко [8], І. Дубковецька [3], Ю. Ілясова [4], Ф. Климовицький [8], Є. Кривошеєва [8], Л. Манюк [5], Г. Михайлишин [2], Є. Павлов [8], Т. Полесова [8], І. Радзівєвська [6], І. Самойленко [8], Д. Хапченкова [8], О. Чернишова [8] та інші.

І. Радзівєвська [6] наголошує на тому, що професійна компетентність студентів як майбутніх медиків являє собою інтегративну характеристику особистості, що представляється сукупністю компетенцій у професійній діяльності та дає можливість майбутньому медику як особистості бути висококваліфікованим фахівцем. Науковець стверджує також, що професійна компетентність майбутніх фахівців медичних спеціальностей формується на базі практичної діяльності, адже, перш за все, висококваліфіковані фахівці мають володіти практичними вміннями та навичками.

І. Дубковецька [3], досліджуючи особливості формування професійної компетентності студента як майбутнього медика, наголошує, що базовими якостями у цьому процесі мають бути особливо висока культура праці, високий рівень відповідальності, готовність до спілкування, готовність до професійного і особистісного розвитку, готовність до соціальної адаптації.

Л. Манюк [5], вивчаючи проблематику інформатизації навчально-пізнавальної діяльності, зауважує, що професійна компетентність майбутнього медичного працівника в умовах сьогодення формується під впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Застосування таких технологій дозволяє проводити освітній процес в умовах дистанційного навчання, а саме проводиться електронне та мобільне навчання. Окрім цього, ІКТ сприяють поєднанню особливостей очного та дистанційного навчання, тобто освітній процес переходить на рівень змішаного навчання. Освітній процес в умовах змішаного навчання доповнюється інструментами веб-навчання, але при цьому зберігаються усі принципи та цінності традиційного навчання.

Ю. Ілясова [4] стверджує, що особливу роль у формуванні професійної компетентності майбутнього медичного працівника виконує використання інноваційних методик, на базі яких передбачається застосування ментальних карт і онлайн вправ, користуючись, наприклад, сервісом LearningApps. За допомогою цього інтерактивного інструменту максимально розвивається пізнавальна активність у студентів як майбутніх медиків. Студенти також впевнено розвивають професійні якості, що впливає на поступовий перехід від навчально-пізнавальної до професійної діяльності. Сучасні інтерактивні технології виконують роль вирішального інструмента для забезпечення модернізації сучасної медичної освіти, а також дозволяють ефективно комбінувати використання новітніх і традиційних технологій у професійній медичній діяльності. Так, майбутні медичні працівники здобувають: знання візуально оглядати пацієнта; комунікативні здібності для професійної діяльності у реальних клінічних умовах, якісну професійну підготовку.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування професійної компетентності майбутніх медиків у контексті впливу на цей процес інтерактивних технологій.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- визначити зміст професійно-компетентної підготовки майбутніх медичних працівників;
- представити алгоритм формування професійної компетентності майбутніх медиків;
- розкрити сучасні онлайн-платформи, які використовуються для підвищення знань, вмінь та формування професійної компетентності студентів – майбутніх медичних працівників;
- розглянути особливості використання інтерактивних технологій у вітчизняних ЗВО, що здійснюють підготовку майбутніх медиків.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Професійно-компетентна підготовка майбутніх медичних працівників повинна чітко проходити у відповідності до вимог інформаційного суспільства, оскільки інформаційні процеси, що прослідковуються в освітньому процесі, ставлять на перше місце професійну компетентність. Практика ЗВО у напрямку професійної підготовки майбутніх медиків засвідчує, що формування професійної компетентності відбувається на базі основних та спеціальних знань, вмінь та практичного досвіду. З огляду на зазначене, в основі формування професійної компетентності майбутнього медика лежать знання та вміння діагностувати захворювання, лікувати захворювання та проводити профілактику захворювань. У ході такого процесу, а також зі сторони впливу здобутих операційної компетентності, конгнітивної компетентності, організаційної компетентності, аналітичної компетентності, прогностичної компетентності, рефлексивної компетентності, комунікативної компетентності та проєктної компетентності відбувається формування професійної компетентності майбутнього медичного працівника (рис. 1).

Акцентуючи увагу на зазначеному вище, а також, виходячи з інформації, представленої у [9], формування професійної компетентності майбутнього медика має відбуватись, перш за все, на засадах змістовно розроблених професійних освітніх програм із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій у процесі організації навчальної діяльності здобувачів медичної освіти.

Важливе значення у процесі формування професійної компетентності майбутнього медичного працівника відіграють інтерактивні технології. Навчально-професійна підготовка майбутнього медичного працівника із застосуванням інтерактивних технологій в освітньому процесі впливає також на формування загальної компетентності майбутнього медика, адже вони вчаться працювати у команді, приймати рішення у вирішенні складних життєвих та наукових проблем,

розробляти та реалізовувати проекти, творчо мислити, за деяких обставин брати на себе керівні функції у здійсненні професійної діяльності.

Рис. 1. Алгоритм формування професійної компетентності майбутніх медиків
Джерело сформовано авторами на основі проведених досліджень.

Акцентуючи увагу на ролі інтерактивних технологій у формуванні професійної компетентності медиків, доцільно відзначити важливість застосування «Цифрові навички для медиків», який спеціально розроблений Міністерством цифрової трансформації, Міністерством охорони здоров'я та Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) [7]. Пройшовши 10-ти серійний навчальний курс, медики здобувають компетентності у роботі із формами, які призначені для проведення опитувань у Google, засвоюють навички опрацювання інформації у програмі Excel. Важливу роль у засвоєнні особливостей застосування цифрових технологій у професійній діяльності відіграє спілкування на платформах Zoom та Google Meet. Пройшовши навчальний курс, студенти-медики розривають перед собою нові професійні можливості, оскільки можуть консультувати пацієнтів у онлайн-режимі.

Ефективність впровадження інтерактивних технологій у освітній процес прямо залежить від рівня інформатизації освітнього процесу. Інтерактивні технології виступають основою реструктурування освітнього процесу у відповідності до умов, які диктує кредитно-модульна система навчання майбутнього медичного працівника. Інтерактивні технології в умовах кредитно-модульної системи дають можливість студентам як майбутнім кваліфікованим медичним працівникам розширювати професійні здібності, спонукають до активної навчальної та водночас творчої діяльності. За допомогою інтерактивних технологій підвищується активізація самостійної роботи майбутніх медиків зокрема зараз, коли освітній процес відбувається в умовах змішаного навчання [2].

У відповідності до міжнародних стандартів охорони здоров'я медичним працівникам рекомендується у професійній діяльності користуватися цифровими технологіями. Це з однієї сторони дасть можливість покращити рівень здоров'я населення, а з іншої – дозволить підвищити якісь надання медичним працівником послуг населенню.

Для підвищення знань, вмінь та формування професійної компетентності студентам – майбутнім медичним фахівцями у навчально-пізнавальній та майбутній професійній діяльності доцільно користуватись такими онлайн-платформами (за рекомендацією МОЗ) як [1]:

- 1) онлайн-платформа British Medical Journal;
- 2) онлайн-платформа INgenius, на базі якої можна отримати інформацію про новини та цікаві дослідження, які відбуваються та проводяться у медичній сфері;
- 3) онлайн-платформа Medscape, на базі якої функціонує великий об'ємний ресурс із навчальними матеріалами, статтями, довідковими матеріалами, які можуть використати студенти для навчально-пізнавальної діяльності;
- 4) онлайн-платформа News Medical, користуючись якою студенти отримують інформацію про дослідження та відкриття, які проводяться у медичній сфері;
- 5) онлайн-платформа Prometheus, яка дає можливість студентам – майбутнім медикам проходити безкоштовні онлайн-курси з різних медичних напрямків;

6) онлайн-платформа Coursera, на базі якої студенти можуть проходити навчальні курси та одержати відповідний підтверджувальний документ про закінчення таких курсів, що свідчитиме про те, що вони підвищили рівень професійної компетентності;

7) онлайн-платформа Sermo – це потужна соціальна мережа, учасниками якої є представники медичної спільноти;

8) онлайн-платформа Medtube, на базі якої можна переглядати відеоматеріали, зображення та інші документи на медичну тематику;

9) онлайн-платформа Epocrates, на базі якої можна переглядати клінічні настанови, інформацію про ліки та їх властивості тощо.

Доцільно відзначити те, що використання мультимедійних відеофільмів, прослуховування аудіозаписів, які містять навчальний медичний контекст, дає можливість покращити розумові здібності майбутнього медика, підвищити рівень запам'ятовування та осмислення ним інформації. Серед переваг інтерактивних методів навчання доцільно також виділяти емоційний заряд, якого може одержати студент у процесі навчально-пізнавальної діяльності [8].

Акцентуючи увагу на практиці використання інтерактивних технологій у навчально-пізнавальній діяльності студентів – майбутніх медиків, доцільно зауважити, що, наприклад, викладачами Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського та Харківської медичної академії післядипломної освіти для формування професійної компетентності студентів – майбутніх медиків, використовуються такі інтерактивні технології, як електронні навчальні матеріали, електронні тренажери, різні мультимедійні програми, онлайн-платформи, мобільні додатки тощо. За допомогою локальної комп'ютерної мережі, а також через мережу Інтернет, використання інтерактивних технологій є більш ефективним, адже покращує результативність та якість процесу викладання фахових дисциплін студентам медичних спеціальностей.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ /CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Ключовою засадою розвитку студента як особистості майбутнього медика є переорієнтація освітнього процесу у ЗВО, що здійснюють підготовку фахівців медичних спеціальностей із вузько-предметного профілю викладання навчальних дисциплін на більш професійно орієнтований профіль, при чому мають бути враховані реальні потреби медичної практики. Практика ЗВО у напрямку професійної підготовки майбутніх медиків засвідчує, що формування професійної компетентності відбувається на базі основних та спеціальних знань, вмінь та практичного досвіду. Навчально-професійна підготовка майбутнього медичного працівника із застосуванням інтерактивних технологій в освітньому процесі впливає на формування загальної компетентності майбутнього медика.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. 9 корисних ресурсів для медиків. Міністерство охорони здоров'я України. Доступно: <<https://moz.gov.ua/article/internship/9-korisnih-resursiv-dlja-medikiv>>.
2. Волч, І. Р., Михайлишин, Г. І., 2021. Використання комп'ютерних технологій в умовах дистанційного навчання здобувачами вищої освіти медичного профілю. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*, 2, 46-48.
3. Дубковецька, І., 2020. Розвиток професійної компетентності майбутніх медичних працівників в умовах євроінтегрування. *Освітні обрії*, 1 (50), 154-159.
4. Лясова, Ю. С., 2018. Застосування ІКТ у професійній підготовці молодших медичних спеціалістів під час вивчення фахових дисциплін психіатричного профілю. *Information Technologies in Education*, 3 (36), 46-57.
5. Манюк, Л. В. Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США: автореф. дис. канд. пед. наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Львів, Україна, 2017.
6. Радзієвська, І. В., 2017. Теоретичні основи формування професійної компетентності майбутніх медичних фахівців. *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, 2 (10), 4-7.
7. Цифрові навички для медиків – новий курс на Дія. Цифрова освіта. Доступно: <<https://ehealth.gov.ua/2021/04/15/tsyfrovi-navychky-dlya-medykiv-novuj-kurs-na-diya-tsyfrova-osvita/>>.
8. Чернишова, О. Є., Климовицький, Ф. В., Полесова, Т. Р., Баличевцева, І. В., Самойленко, І. Г., Герасименко, В. В., Павлов, Є. М., Кривошеева, В. В., Хапченкова, Д. С., 2017. Застосування інтерактивних методів навчання в підготовці лікарів-педіатрів. *Журнал «Травма»*, 18 (1). Доступно: <<http://www.mif-ua.com/archive/article/44309>>.
9. Чубенко, В. А., 2021. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в аспекті компетентнісного підходу до професійної підготовки студентів-медиків у закладах вищої медичної освіти України. *Interaction of society and science: problems and prospects*, 3, 334-336.

THE ROLE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE MEDICINES

Natalia Dymar,

Assistant of the Department of Biology
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2673-2683>
dnm2112@gmail.com

Neonila Korylchuk,

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
«Primary Health Care and General Practice of Family Medicine»
I. Horbachevsky Ternopil National Medical University
Ternopil, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1055-9292>
nkorylchuk@gmail.com

Tetiana Stryzhenko,

Senior Lecturer of the Department of Pedagogy,
Philosophy and Language Training
Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education
Kharkiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8580-8740>
strizhenko.t@ukr.net

Abstract. The article reveals the peculiarities of the formation of the professional competence of future physicians in the context of the impact interactive technologies on this process. It is established that the professional-and-competence training of future medical practitioners should be in accordance with the requirements of the information society, since the information processes observed in the educational process put the professional competence in the first place to be acquired by medical education. The basis of the formation of professional competence of the future physician is the knowledge and ability to diagnose diseases, treat diseases and carry out disease prevention. In the course of such a process due to the impact of acquired operational competence, cognitive competence, organizational competence, analytical competence, prognostic competence, reflective competence, communicative competence and project competence the formation of the professional competence of the future health worker originates. The formation of the professional competence of the future physician should take place, first of all, on the basis of meaningfully developed professional educational programs with the use of modern information and

communication and interactive technologies in the process of providing educational activities of medical students. To enhance the knowledge, skills and professional competence of students – future medical professionals in educational-and-cognitive and future professional activities, it is advisable to use online platforms such as British Medical Journal, INgenius, Medscape, News Medical, Prometheus, Coursera, Sermo, Medtube, Epocrates, as well as electronic learning materials, electronic simulators, various multimedia programs, mobile applications.

Keywords: interactive technologies; professional competence; higher education institution; medical sphere; online platform.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. 9 korysnykh resursiv dlja medykyv [9 useful resources for physicians]. Ministerstvo okhorony zdorov'ja Ukrainy. Dostupno: <<https://moz.gov.ua/article/internship/9-korisnih-resursiv-dlja-medikyv>>.

2. Volch, I. R., Mykhajlyshyn, Gh. I., 2021. Vykorystannja komp'juternykh tekhnologij v umovakh dystancijnogho navchannja zdobuvachamy vyshhoji osvity medychnogho profilju [The use of computer technology in distance learning by students of higher medical education], *Zdobutky klinichnoji i eksperymental'noji medycyny*, 2, 46-48.

3. Dubkovec'ka, I., 2020. Rozvytok profesijnoji kompetentnosti majbutnykh medychnykh pracivnykyv v umovakh jevrinteghruvannja [Development of professional competence of future medical workers in the context of European integration], *Osvitni obriji*, 1 (50), 154-159.

4. Iljasova, Ju. S., 2018. Zastosuvannja IKT u profesijnij pidgotovci molodshykh medychnykh specialistiv pid chas vyvchennja fakhovykh dyscyplin psykiatrychnogho profilju [The use of ICT in the training of junior medical professionals in the study of professional disciplines of psychiatric profile], *Information Technologies in Education*, 3 (36), 46-57.

5. Manjuk, L. V., 2017. Pidgotovka majbutnykh likariv do fakhovoji komunikaciji zasobamy informacijno-komunikacijnykh tekhnologij v universytetakh SShA [Preparation of future physicians for professional communication by means of information and communication technologies in US universities]: *Ph.D. avtoref. dissertation, Ljvivskij derzhavnyj universytet bezpeky zhyttjedijalnosti, Ljviv, Ukraina*.

6. Radzijevs'ka, I. V., 2017. Teoretychni osnovi formuvannja profesijnoji kompetentnosti majbutnykh medychnykh fakhivciv [Theoretical basis for the formation of professional competence of future medical professionals], *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, 2 (10), 4-7.

7. *Cyfrovi navychky dlja medykyv – novyj kurs na Dija. Cyfrova osvita* [Digital skills for physicians – a new course on Action]. Dostupno: <<https://ehealth.gov.ua/2021/04/15/tsyfrovi-navychky-dlya-medikyv-novyj-kurs-na-diya-tsyfrova-osvita>>.

8. Chernyshova, O. Je., Klymovycykj, F. V., Polesova, T. R., Balychevceva, I. V., Samoilenko, I. Gh., Gherasymenko, V. V., Pavlov, Je. M., Krivoshejeva, V. V., Khapchenkova, D. S., 2017. Zastosuvannja interaktyvnykh metodiv navchannja v pidgotovci likariv-pediatriciv [Application of interactive teaching methods in the training of pediatricians], *Zhurnal «Trauma», 18 (1)*. Dostupno: <<http://www.mif-ua.com/archive/article/44309>>.

9. Chubenko, V. A., 2021. Vykorystannja informacijno-komunikacijnykh tekhnologij v aspekti kompetentnisonogho pidkhodu do profesijnoji pidgotovky studentiv-medykiv u zakladakh vyshhoji medychnoji osvity Ukrainy [The use of information and communication technologies in the aspect of the competence approach to the professional training of medical students in institutions of higher medical education in Ukraine], *Interaction of society and science: problems and prospects, 3*, 334-336.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-271-281>
УДК 378.011.3-051:78

Карташова Жанна Юріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7368-9249>
lab_ioanna@ukr.net

Лабунець Віктор Миколайович,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9154-0955>
gitaraclassic@gmail.com

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
ДО ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ЗАСТОСУВАННЯ
ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Анотація. Розглядаючи просвітницьку діяльність, як найвищу ступінь педагогічної творчості майбутнього вчителя музичного мистецтва, яка забезпечує модернізацію різних ланок загальноосвітньої, музичної освіти і сприяє розвитку сталого інтересу до опанування й впровадження в музично-

педагогічну практику інноваційних технологій, ми звертаємо увагу на вагомість даної проблеми в системі сучасної фахової підготовки студентів. У статті висвітлено сутність поняття «просвітницько-педагогічна діяльність», розглянуто значення професійних вмінь, які реалізуються у формі просвітницько-педагогічної діяльності, як одного з основних чинників діяльності вчителя музичного мистецтва, що впливає на музично-естетичний та творчий розвиток учнів, розкрито взаємопов'язані рівні внутрішньої регуляції означеного феномена. Саме інноваційний підхід, як інноваційна система поглядів, що об'єднана єдиним фундаментальним задумом, має сприяти підвищенню ефективності педагогічного впливу на зростання художньої свідомості, музичної культури учнів завдяки оновленню форм і методів просвітницької роботи, в основі яких висхідним пунктом стають їх відповідність стану інформаційно-комунікативного розвитку суспільства та актуальні музичні інтереси сучасної молоді. У процесі дослідження визначено, що ефективність формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності на засадах застосування інноваційних технологій та її теоретико-методичне обґрунтування може здійснюватися за таких основних педагогічних умов: актуалізації життєтворчої мотивації студентів у прагненні до самостійного наукового пізнання, активної професійної позиції, здатності до постійного фахового розвитку; наявності комплексу знань, умінь та навичок щодо можливості самореалізації та самоствердження особистості у процесі просвітницько-педагогічної діяльності; сформованості ціннісної установки на самореалізацію у позанавчальній просвітницькій діяльності; стимуляції інноваційного навчання інтерактивними засобами; використанні в педагогічній практиці форм, методів і засобів мистецьких інновацій, новаторства та самоосвіти, створення нових оригінальних методів навчання; формуванні у студентів позитивного ставлення до просвітницько-педагогічної діяльності; інтеграції різновидів діяльності студентів, спрямованих до досягнення мети; забезпечення освітнього процесу сучасними технічними засобами (відео і аудіоапаратурою, Інтернет та іншими медіатехнологіями), навчально-методичною літературою даного напрямку.

Ключові слова: просвітницько-педагогічна діяльність; інноваційні технології; інноваційний підхід; готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності; педагогічні умови.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти в Україні характеризується суттєвими змінами, що передбачають пошук інноваційних методів розв'язання освітніх завдань. Відтак актуалізується потреба в оновленні змісту та якості фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що зумовлено

програмними змінами в організації навчання в системі багаторівневої освіти загалом, та у вищому освітньо-мистецькому середовищі, зокрема.

Важливою метою сучасної мистецької освіти та музичного просвітництва є формування в учнів потреби в ціннісному сприйнятті явищ сучасної музичної культури, володіння критеріями визначення духовної та мистецької цінності музичних феноменів різних стилів та напрямів – від класики до сучасної масової культури та музичного фольклору, формування в учнів здатності критичної оцінки у власних художньо-ціннісних перевагах. Необхідність урахування вимог до використання інноваційних технологій в мистецькому освітньому середовищі вимагає формування майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта інноваційної діяльності, й зважаючи на це, переорієнтації його фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті аналізу останніх публікацій та досліджень з'ясовано що проблему підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, які здатні враховувати реалії сьогодення й здійснювати ефективний вплив на виховання сучасної молоді позитивного ставлення до різнобарвного кола художньо-ціннісних феноменів музичного мистецтва, здатності до їх сприйняття, збагачення духовності розглядали Б. Брилін, В. Дряпіка, А. Козир, Г. Падалка, Є. Проворова, О. Реброва, С. Шип та ін.

Філософські основи інноваційних освітніх процесів розкрито в дослідженнях В. Богданова, Є. Винославської, С. Гессена, В. Загвязинського, Л. Карамушки, А. Пригожина, Е. Роджерса, В. Розіна, Б. Саймон, П. Саух та ін.

Вагомий аспект методичної підготовки висококваліфікованих фахівців для закладів шкільної та позашкільної освіти представлено в роботах Ю. Алієва, О. Апраксіної, Л. Базильчука, В. Баннікова, Л. Безбородової, А. Болгарського, Б. Бриліна, Т. Жигінас, Т. Євсєєвої, О. Єременко, Д. Кабалевського, Н. Кічук, І. Кобозевої, Л. Кожевнікової, Л. Кондрацької, С. Коновець, С. Ломова, Л. Масол, О. Мельник, Т. Надолінської, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, І. Полякової, А. Растригіної, О. Рудницької, Л. Савенкової, Т. Танько, В. Шишкіної, О. Щолокової та ін.

Значним внеском у теорію й практику підготовки майбутніх учителів до організації просвітницької діяльності стали праці В. Андрєєвої, Н. Афоніна, Б. Бадмаєва, Л. Жаркова, М. Зеленецького, І. Зимньої, О. Леонтєєва, В. Петрушина та ін., які розкривають специфіку усної пропаганди як педагогічного процесу, її особливості й закономірності.

На сучасному етапі проблеми удосконалення підготовки вчителя музичного мистецтва до професійно-просвітницької діяльності знайшли відображення в теоретико-методичних працях А. Козяр, О. Кузнецової, А. Линенко, О. Мельник, Г. Падалки, Є. Проворової, О. Ребрової, С. Шипа та ін.

Водночас, незважаючи на значні та конструктивні досягнення, у сучасній освітній системі концептуальні принципи музичної освіти, а саме: універсальність, інтегрованість, варіативність, діалогічність, вимагають розробки інноваційних підходів до визначення професійної компетентності вчителя музичного мистецтва, найактуальнішим з яких є просвітницький компонент у майбутній педагогічній діяльності.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті. Визначення та висвітлення особливостей формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності на засадах застосування інноваційних технологій.

Завдання статті: шляхом аналізу психолого-педагогічних джерел уточнити сутність понять «просвітництво», «просвітницько-педагогічна діяльність», висвітлити актуальність підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності з учнями закладу середньої освіти, окреслити основні педагогічні умови формування фахової підготовленості майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності на засадах застосування інноваційних технологій.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Одним з важливих аспектів фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є просвітницько-педагогічна робота з учнями. Відтак, на сучасному етапі постає завдання вдосконалення практичної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до ефективної організації музичної діяльності школярів на уроках музичного мистецтва й в позаурочний час. Творча спрямованість професіоналізму вчителя актуалізується саме музичним просвітництвом – діяльністю, яка зорієнтована на розвиток музичних здібностей, інтересів, потреб та смаків учнів, що сприятиме вдосконаленню культурного й духовного потенціалу нації.

За міркуванням Т. Румянцевої, просвітництво, будучи закономірною сходинкою в культурному розвитку будь-якої держави, що прямує до індустріалізму, незалежно від національних особливостей його прояву у тій чи іншій країні, містить у собі цілу низку загальних рис, а саме: раціоналізм, що означає віру в необмежені можливості людського розуму; історичний оптимізм, віра в прогрес науки і суспільства, в наявність єдиних цілей історичного розвитку; демократизм, пов'язаний із необхідністю залучення до культури і знання широких верств населення [6].

Питання культурно-просвітницької діяльності та її впливу на художню свідомість суспільства й окремої здавна цікавить зарубіжних та вітчизняних вчених. Вивчаючи феномен просвітницької діяльності вчені позначають її як «культурно-просвітницьку», що завжди є «соціально необхідною діяльністю, метою якої є поширення різного типу інформації, що має пріоритетне значення в межах встановленого рівня розвитку суспільства», а отже пов'язано з цінностями суспільства [1].

У словнику-довіднику за редакцією П. Підкасистого просвітництво визначено як різновид освітньої діяльності, розрахований на значну, офіційно незареєстровану й неоформлену аудиторію [9]. Т. Івеніна у своїх наукових працях вживає словосполучення «просвітницькі прагнення інтелігенції» [3].

В. Астахова визначає три аспекти сутності поняття «просвітництво»: поширення знань, освіти; система закладів загальної середньої освіти у країні; епоха в історії Західної Європи [2].

В. Павленко, у своїх наукових працях зазначає, що просвітницька діяльність – це різновид людської діяльності, спрямований на поширення знань серед різних прошарків населення, а також добродійність [7].

Поняття «просвітницько-педагогічна діяльність» у науковій та довідковій літературі використовується в різних контекстах, але найбільш загальним і поширеним є повідомлення будь-кому знань або їх поширення серед когось. Діяльність у цій сфері є найважливішою формою прояву життя людини, її активного ставлення до навколишньої дійсності. На думку Є. Помелова, просвітницька діяльність передбачає активні дії в інтересах освіти, які сприяють позитивному перетворенню суспільства, охоплюючи поступовий розвиток освітнього простору [8].

На нашу думку, саме інноваційний підхід, як інноваційна система поглядів, що об'єднана єдиним фундаментальним задумом, має сприяти підвищенню ефективності педагогічного впливу на зростання художньої свідомості, музичної культури учнів завдяки оновленню форм і методів просвітницької роботи, в основі яких висхідним пунктом стають їх відповідність стану інформаційно-комунікативного розвитку суспільства та актуальні музичні інтереси сучасної молоді.

Головними ознаками інноваційного підходу вчені визначають:

- можливість поетапної організації освітнього процесу, що відповідає типовим для музичної галузі технологій формування комплексу музичних знань, умінь та навичок як виконавського, так і аналітичного характеру;
- можливість відтворюваності розробленої методики, її доступність для всіх професійно підготовлених фахівців;
- можливість постійного моніторингу освітнього процесу, що дозволяє здійснювати його своєчасну корекцію й тим самим підвищувати ефективність освітнього процесу.

Підготовка студентів до музичного просвітництва учнів на засадах інноваційних технологій має здійснюватися за та трьома етапами та застосуванням відповідних методів. Перший – мотиваційно-настановчий етап – здійснюється методами спонукально-мотиваційного характеру, а саме:

- стимулювання студентів-музикантів до осмислення мистецьких вражень;
- бесіда, переконання, створення проблемно-ігрових ситуацій, аналіз даних різних інформаційних джерел стосовно типових захоплень і негативної залежності учня;
- колективне вироблення стратегії музичного просвітництва сучасних учнів: обговорення, дискусії;
- створення плів-листів, банку даних за стильовою класифікацією;
- обмін інформацією сучасними комунікаційними засобами (чати, групи в соціальних мережах, хмарні технології тощо); презентація власних музичних захоплень.

На другому когнітивно-компетентнісному етапі забезпечується цілеспрямоване посилення міжпредметних зв'язків, спрямованих на формування просвітницько-педагогічної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва:

- удосконалення навичок риторично-грамотного та інтонаційно-виразного викладу своїх аргументів, самостійна інтерпретація та презентація музичних творів;
- засвоєння елементів риторико-педагогічної майстерності; «мозковий штурм»;
- рефлексивне оцінювання музичних творів;
- методика «перевернутого заняття»;
- постановка проблемних і творчих завдань; аналіз відео-уроків, музичних сайтів, блоків, форумів; розробка ідеї «дискусійного фан-клубу любителів музики» тощо.

Завдання третього, комунікативно-творчого етапу спрямовуються на активізацію здатності спілкування з учнями на засадах оволодіння стилем неформально-педагогічного спілкування методами включення у тренінги на вдосконалення неформально-педагогічного стилю спілкування:

- емоційно-вольова саморегуляція та активізація лідерських й творчих здібностей;
- оволодіння програмами Excel, Power, Point, Fotoshop, аудіо- та відео-технологіями;
- розробка анотацій та презентаційних медіа-проектів;
- оцінювання виконавської інтерпретації;
- створення сценаріїв музично-просвітницьких заходів та їх впровадження у рольових іграх, іграх-змаганнях в умовах шкільної педагогічної практики.

Одним з необхідних компонентів формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницької діяльності, являє собою синтез музично-педагогічних знань, умінь і навичок активної творчої діяльності студентів у процесі проведення класної, позакласної та позашкільної роботи з учнями і є одним із ефективних чинників формування музично-виконавського досвіду. Організація просвітницької виконавської діяльності студентів має важливе значення для масового естетичного виховання учнів, прояву музично-професійних якостей, творчого потенціалу.

До змісту організаційно-просвітницької практики входить: проведення занять у вокальних і хорових гуртках; у вокально-інструментальних ансамблях (фольклорний, естрадний, академічний); у музичних театрах; у постановках; інсценуванні пісень, музичних казок; у підготовці й проведенні концертів, музичних фестивалів та конкурсів.

Застосовуючи творче прогнозування, планування, розробку і постановку музичних спектаклів, студенти виступають безпосередніми учасниками театралізованого дійства, набувають умінь побудови плану, розробки сценарію або композиції та їх втілення, опановуючи навички режисера, диригента, виконавця. Наслідки музично-педагогічного виконавства слід розглядати як набуття творчого досвіду та реалізації власного професійного потенціалу.

Програма організаційно-просвітницької виконавської практики має включати такі основні вимоги:

- ознайомлення студентів із базовими положеннями інструментально-виконавської та вокально-хорової освіти, її цінностями, методами і засобами;
- стимулювання потреби до набуття технічних навичок виконання та відповідних умінь;
- оцінка власної виконавської діяльності, цілей і мотивів вибору майбутнього фаху;

– підготовка до проведення занять з дитячими вокально-хоровими та інструментальними колективами;

– забезпечення позитивного ставлення студентів до активного вивчення інструментального та вокально-хорового репертуару з метою ілюстрації творів різних музичних жанрів з словесним коментарем.

Ефективними формами проведення просвітницько-педагогічної практики є бесіди про музику, лекції-концерти, тематичні вечори та інші, які поглиблюють музичні знання, доповнюють, збагачують навчальним матеріалом шкільні програми з музичного мистецтва. Таким чином, виконавська практика створює реальні умови доповнення хрестоматійним матеріалом, не порушуючи тематизму уроків, залучає додаткові засоби для музичного розвитку учнів.

Просвітницько-педагогічна діяльність вчителя-новатора проявляється в:

– використанні вже створеного досвіду в нових умовах, удосконаленні відомого відповідно з новими завданнями, освоєнні наукових розробок та їх розвитку;

– гнучкості при використанні запланованого в нестандартних ситуаціях;

– влучній імпровізації як на основі точних знань і компетентного розрахунку, так і на високорозвинутій інтуїції;

– умінні обґрунтувати як завчасно підготовлені, так і інтуїтивні рішення, умінні фантазувати: бачити ближню, середню та далеку перспективи;

– умінні продукувати ідею, реалізувати її в конкретних умовах, бачити всі варіанти вирішення однієї й тієї ж проблеми, використовувати досвід інших [4].

Розрізняють п'ять категорій учителів за ставленням до нововведень (за Роджерсом):

– новатори – вчителі, які завжди першими сприймають все нове, сміливо його впроваджують і поширюють;

– вчителі, які першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей інновацій у кожній школі;

– помірковані, які дотримуються правила «золотої середини» і не сприймають нового до того часу;

– вчителі, які більше сумніваються, ніж вірять в нове, вони більше орієнтовані на старі технології, ніж на нові, а сприймають нове лише при загальній позитивній громадській думці;

– останню категорію складають вчителі, в яких дуже сильний зв'язок із традиційним, старим підходом до навчання і виховання, вони консервативні й відкидають все нове [5]

Ефективність формування підготовленості майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності та її теоретико-методичне обґрунтування може здійснюватися за таких основних умов:

– актуалізації життєтворчої мотивації студентів у прагненні до самостійного наукового пізнання, активної професійної позиції, здатності до постійного фахового розвитку;

– наявності комплексу знань, умінь та навичок щодо можливості самореалізації та самоствердження особистості у процесі просвітницько-педагогічної діяльності;

- сформованості ціннісної установки на самореалізацію у позанавчальній просвітницькій діяльності;
- стимуляції інноваційного навчання інтерактивними засобами;
- використанні в педагогічній практиці форм, методів і засобів мистецьких інновацій, новаторства та самоосвіти, створення нових оригінальних методів навчання;
- формуванні у студентів позитивного ставлення до просвітницько-педагогічної діяльності (відповідальності, самостійності, оперативності);
- інтеграції різновидів діяльності студентів, спрямованих до досягнення мети;
- забезпечення освітнього процесу сучасними технічними засобами (відео і аудіоапаратурою, Інтернет та іншими медіатехнологіями), навчально-методичною літературою даного напрямку.

Запровадження вищеназваних педагогічних умов обумовлює взаємозв'язок та послідовність проведення поетапної методично вивіреної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до проведення просвітницько-педагогічної діяльності на засадах застосування інноваційних технологій, що забезпечує ефективність означеного процесу.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Підсумовуючи сказане, ми можемо стверджувати, що просвітницько-педагогічна діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва є невід'ємним складником його професійної компетентності. Вчитель музичного мистецтва має володіти не тільки виконавською майстерністю, а й активно використовувати інноваційні методи роботи з учнями, самореалізувати себе в просвітницькій діяльності. Основним завданням просвітницько-педагогічної діяльності є: сприяння виявленню учнем любові до музичного мистецтва; формування в учнів потреби в спілкуванні з мистецтвом.

Перспективним напрямом подальшого дослідження означеної проблеми вважаємо гармонізацію музично-теоретичного та виконавського блоків підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та установлення міжпредметних зв'язків, до вибору доцільної методики організації просвітницької діяльності учнів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Биттер, М., Симбирцева, Н., 2017. Культурно-просветительская деятельность (к вопросу о содержании понятия). *Человек в мире культуры. Региональные культурологические исследования*, 2/3(21), 226-230.
2. *Енциклопедія освіти*, 2008. Гол. Ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 1040.
3. Заковоротний, Д., 2004. *Народный дом и медамбулатория*. Доступно: <<http://www.nikograd.com/Books.aspx?command=page&id=21>>.

4. Кубицький, С., 2002. *Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами*. Київ, Наук.-метод. центр вищої освіти, 100.
5. Кузь, В., 2005. Модель учителя нової генерації. *Рідна школа*, 9–10, 33–35.
6. *Новейший философский словарь*, 1998 [Сост. А.А. Грицанов], Минск: Изд. В.М. Скакун, 896.
7. Павленко В., 2010. Освітньо-просвітницька діяльність іноземних педагогів на Волині (XIX – початок XX ст.): *дисертація кандидата педагогічних наук: 13.00.01, Житомир*, 299.
8. Помелова Е., 2009. *Просветительство как социально-педагогический феномен*. Доступно: <<https://cyberleninka.ru/article/n/prosvetitelstvo-kak-sotsialno-pedagogicheskiy-fenomen>>.
9. *Словарь-справочник по педагогике*, 2004 [авт.-сост. В. А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого], Москва: ТЦ Сфера, 448 с.

FORMATION OF READINESS OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART TO EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY ON THE BASIS OF APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Zhanna Kartashova,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Music
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskiy, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7368-9249>
lab_ioanna@ukr.net

Viktor Labunets,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Music
Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University
Kamianets-Podilskiy, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9154-0955>
gitaraclassic@gmail.com

Abstract. Considering educational activity as the highest degree of pedagogical creativity of the future teacher of music art, which provides modernization of various links of general education and music education, and promotes sustainable interest in mastering and introduction of innovative technologies in music-pedagogical practice, the attention is paid to the importance of this problem in the modern system of professional training of students. The article highlights the essence of the concept of “educational and pedagogical activities”, the importance of professional skills, which

are implemented in the form of educational and pedagogical activities as one of the main factors of music art, influencing the musical, aesthetic and creative development of students was examined, the respective levels of internal regulation of this phenomenon were revealed. It is the innovative approach, as an innovative system of views, united by a single fundamental idea, should aim to increase the effectiveness of pedagogical influence on the growth of artistic consciousness, student musical culture by updating forms and methods of educational activities, based on which the ascending point is their compliance with the status of information and communication development of the society and current musical interests of the modern youth. In the course of the research it is determined that the effectiveness of forming the readiness of the future music teacher for educational and pedagogical activities on the basis of the application of innovative technologies and its theoretical and methodological substantiation can be carried out under the following basic pedagogical conditions: actualization of life-creating motivation of students in an effort to acquire independent scientific knowledge, active professional position, ability to continuous professional development; the availability of a set of knowledge, skills and abilities relating to the possibility of self-realization and self-affirmation of the individual in the course of educational and pedagogical activities; the formation of a value attitude to self-realization in extracurricular educational activities; stimulation of innovative learning by interactive means; the use in pedagogical practice of forms, methods and means of artistic innovations, innovation and self-education, creation of new original teaching methods; formation of students' positive attitude to educational and pedagogical activities; integration of student activities aimed at achieving the goal; providing the educational process with modern technical means (video and audio equipment, Internet and other media technologies), educational and methodological literature in this area.

Keywords: educational and pedagogical activity; innovative technologies; innovative approach; readiness of the future teacher of music art for educational and pedagogical activity; pedagogical conditions.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bitter, M., Simbirceva, N., 2017. Kulturno-prosvetitel'skaya deyatel'nost' (k voprosu o soderzhanii ponyatiya) [Cultural and educational activities (to the question of the content of the concept)], *Chelovek v mire kultury. Regionalnye kulturologicheskie issledovaniya*, 2/3(21), 226-230.
2. *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education], 2008. Hol. red. V.H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter, 1040.
3. Zakovorotnij, D., 2004. *Narodnij dom i medambulatoriya* [People's House and Medambulatory]. Dostupno: <<http://www.nikograd.com/Books.aspx?command=page&id=21>>.

4. Kubitskiy, S., 2002. *Deiaki aspekty otsinky yakosti pidhotovky konkurentospromozhnoho fakhivtsia v Ukraini ta za yii mezhamy* [Some aspects of assessing the quality of training of a competitive specialist in Ukraine and abroad], Kyiv, Nauk.-metod. tsentr vyshchoi osvity, 100.

5. Kuz, V., 2005. Model uchytelia novoi heneratsii [The model of the new generation teacher], *Ridna shkola*, 9–10, 33–35.

6. *Novejshij filosofskij slovar* [The latest philosophical dictionary], 1998 [Sost. A.A. Gricanov], Minsk: Izd. V.M. Skakun, 896.

7. Pavlenko, V., 2010. Osvitno-prosvitnytska diialnist inozemnykh pedahohiv na Volyni (XIX – pochatok XX st.) [Educational and professional activity of foreign teachers in Volyn (19th – early 20th century)]: *dysertatsiia kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.01, Zhytomyr*, 299.

8. Pomelova, E., 2009. Prosvetitelstvo kak socialno-pedagogicheskij fenomen [Education as a social and pedagogical phenomenon]. Dostupno: <<https://cyberleninka.ru/article/n/prosvetitelstvo-kak-sotsialno-pedagogicheskij-fenomen>>.

9. *Slovar-spravochnik po pedagogike* [Dictionary-reference on pedagogy], 2004 [avt.-sost. V.A. Mizherikov; pod obsh. red. P.I. Pidkasistogo], Moskva: TC Sfera, 448.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-281-291>

УДК 378.147.34

Кіршова Ольга Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри романо-германської філології

та перекладу з німецької мови

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Миколаїв, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2784-1742>

olhahirshova1606@gmail.com

ПОДКАСТ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Анотація. У статті здійснено огляд сучасних досліджень, присвячених використанню подкастів на заняттях з іноземної мови, де ця проблема розглядалася з різних ракурсів, оскільки в умовах пандемії та дистанційного навчання цей комунікаційний інструмент соціальних медіа стає важливим засобом навчання. Аналіз робіт сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив автору зробити висновок, що попри достатню вивченість проблеми, українські викладачі, як свідчить досвід, нечасто застосовують подкасти на заняттях з іноземної мови у вищій школі. Метою статті було визначено дослідження особливостей використання подкасту як засобу навчання німецької мови студентів-філологів.

Для цього автором вивчено класифікацію подкастів і запропоновано розподіляти подкасти на автентичні подкасти, що не є дидактизованими і мають пройти ретельний відбір на відповідність рівню володіння мовленням студентів, і спеціальні подкасти для вивчення німецької мови, що можуть іноді містити субтитри в якості вербальної опори для аудіювання. Ретельний аналіз переваг використання подкасту як засобу навчання дозволив сформулювати цілі, що можуть бути досягнуті при роботі з ним, а саме: 1) формування соціокультурної компетентності; 2) розвиток вмінь аудіювання та отримання країнознавчої інформації; 3) розвиток вмінь говоріння.

З метою вирішення поставлених у дослідженні завдань автором було визначено труднощі, що можуть виникати при використанні подкастів на заняттях з німецької мови у закладах вищої освіти, і надано перелік німецькомовних подкастів, що можуть використовуватись у навчанні майбутніх учителів німецької мови. Досліджено класифікацію вправ для розвитку вмінь аудіювання студентів відповідно до вітчизняної та зарубіжних технологій роботи із подкастами. Здійснена спроба сформулювати методичні рекомендації для викладачів і визначити перспективи подальших досліджень з даної проблеми.

Ключові слова: подкаст; соціальні медіа; розвиток умінь аудіювання; труднощі; студенти-філологи.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Фахівці у галузі іноземних мов вже досить давно вказували на те, що Інтернет слід використовувати не лише для розповсюдження інформації, але і як засіб для комунікації, написання і публікації текстів. Більш ніж 20 років тому були перші спроби організувати E-Mail-проекти для спілкування груп з усього світу. Це означає, що Інтернет вже пару десятиліть цікавить викладачів іноземної мови, як мережа, в якій можна організувати взаємодію студентів між собою. Не може не радувати той факт, що завдяки розвитку Інтернету збільшилося розмаїття соціальних медіа, що значно спрощує процес спілкування у всесвітній мережі. Тобто соціальні медіа – це інструменти комунікації і одним з них є подкаст. В умовах пандемії та дистанційного навчання він стає важливим засобом навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням можливостей використання в освітньому процесі соціальних медіа взагалі, та подкастів зокрема, займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Так в 2014 році німецькі методисти Д. Рослер та Н. Вюрфель проаналізували передумови та переваги застосування соціальних медіа на заняттях з німецької мови, як іноземної [1]. У свою чергу, С. Моргунова досліджувала дидактичний потенціал подкасту як засобу інтенсифікації навчання іноземної мови в університеті [2]. Н. Грицик описала технологію подкастингу у викладанні англійської мови за професійним спрямуванням [3]. Роботу О. Ващило присвячено розробленню процедури організації навчання майбутніх інженерів-механіків англійського професійно орієнтованого монологу-міркування із використанням технології подкастингу [4]. Н. Шевцова надала методичну характеристику подкастів для

формування німецькомовної соціокультурної компетентності [5]. Проте попри достатню вивченість проблеми, українські викладачі, як свідчить досвід, нечасто застосовують подкасти на заняттях з іноземної мови у вищій школі.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей використання подкасту як засобу навчання німецької мови студентів-філологів.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**: вивчити класифікацію подкастів та переваги використання подкасту як засобу навчання, сформулювати цілі, що можуть бути досягнуті при роботі з подкастами, і визначити труднощі, що можуть при цьому виникати.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Оксфордський словник англійської мови визначає подкаст як «аудіо- чи відеофайл, що розповсюджується в мережі Інтернет для прослуховування на комп'ютері чи мобільному пристрої, і який є доступним для прослуховування в будь-який зручний для користувача час» [2]. Саме слово «подкаст» (podcast) походить від слів iPod та broadcast (транслювати, передавати).

За С. Моргуною усі подкасти можна розділити на три групи: аудіоподкасти, що надають інформацію за у вигляді аудіофайлу у форматі MP3, відеоподкасти, у яких інформація подається як відеофайл, скрінкасти, що презентують інформацію у вигляді відеофайлу, в якому за допомогою спеціальної програми на відеозапис накладається аудіодоріжка з коментарями [2, с. 184].

У свою чергу Н. Грицик виокремлює:

1) Автентичні подкасти – аудіофайли, записані носіями мови, що не створювалися спеціально для потреб навчання іноземної мови. Як правило, більшість з них підходять лише для навчання студентів достатньо високого рівня, які можуть сприймати оригінальне мовлення на слух.

2) Викладацькі подкасти – аудіофайли, записані викладачами, як правило, для своїх студентів. Мета цих подкастів – допомогти студентам в опануванні різних аспектів мови і навичок та умінь мовлення.

3) Подкасти студентів – аудіофайли, записані як результат виконання індивідуальних або групових проєктів студентів. Користь від цих подкастів можуть отримати як студенти, що їх створювали (адже вони здійснюють вмотивовану мовленнєву діяльність, активізуючи при цьому лексику і граматику, відпрацьовуючи навички та уміння мовлення), так і ті, хто прослуховує ці файли [3, с. 25].

Проте найбільш прийнятним для нашого дослідження ми вважаємо розподіл німецьких методистів Д. Рослер та Н. Вюрфель, що розрізняють:

– автентичні подкасти, що не є дидактизованими і мають пройти ретельний відбір на відповідність рівню володіння мовленням студентів,

– спеціальні подкасти для вивчення німецької мови, що можуть іноді містити субтитри в якості вербальної опори для аудіювання [1, с. 139].

Аналіз наукових робіт показав, що найбільш детальний перелік переваг використання подкастів на заняттях з німецької мови наведено Н. Шевцовою:

- 1) можливість використання подкастів без прив'язки до певного часу виходу радіопередачі ;
- 2) можливість безоплатного абонування;
- 3) можливість автоматичного завантаження подкастів за допомогою RSS-Feed з подальшим необмеженим використанням;
- 4) можливість прослуховування безпосередньо на інтернет-сторінці;
- 5) невичерпність обсягу та широкою тематикою аудіотекстів;
- 6) різноманітність подкастів;
- 7) серійність подкастів;
- 8) багатофункціональність;
- 9) автентичність аудіотекстів та можливість розвитку лінгвістичного кругозору під час знайомства з індивідуальними особливостями мовлення носіїв мови;
- 10) актуальність аудіотекстів;
- 11) збереження аудіотекстом характеристик усного мовлення;
- 12) наявність тексту (скрипту) для аудіофайлу або субтитрів для відео файлу;
- 13) невеликий обсяг аудіофайлів при збереженні їх високої якості;
- 14) універсальність форматів аудіо- і відеофайлів, що дозволяє відтворювати їх на більшості портативних пристроїв [5, с. 233].

З власного досвіду нам відомо, що завдяки роботі з подкастами на занятті можна досягати наступних цілей:

1. Формування соціокультурної компетентності.

Так для того, щоб формувати у студентів актуальну картину німецькомовного світу, можна працювати з автентичними подкастами, наприклад Tagesschau in 100 Sekunden. Тоді на початку заняття один із студентів (по черзі) міг би своїми словами робити огляд подкасту попереднього дня. Або, якщо заняття з практики мовлення відбуваються вже не так часто, як, наприклад, на старших курсах, їх можна поділити на робочі групи. Тоді майбутні викладачі могли б робити огляд декількох днів. Як відомо, обговорення актуальних тем позитивно впливає на мотивацію.

2. Розвиток вмінь аудіювання та отримання країнознавчої інформації.

Поряд з розмаїттям автентичних подкастів існують дидактизовані подкасти, якими студенти можуть користуватися для розвитку вмінь аудіювання і отримання країнознавчої інформації. Так Grüße aus Deutschland – це 60 подкастів тривалістю від 8 до 11 хвилин, що можна знайти у вільному доступі на сайті Гете-Інституту. Вони орієнтовані на рівні володіння мовленням А2-В1. Там можна знайти інтерв'ю, автентичні історії та пісні, що представлені ведучими. Їх можна послухати онлайн або скачати.

Використання таких подкастів містить низку переваг:

– Подкасти є не лише майже до всіх країнознавчих тем, вони здебільшого також досить актуальні.

– Студенти розвиватимуть власну медіакомпетентність під час пошуку цікавих німецькомовних подкастів і привнесуть в освітній процес власні інтереси.

– Регулярне використання подкастів сприятиме розумінню розмовної німецької мови на слух, вивченню нових лексичних одиниць та напрацюванню стратегій роботи з аудіотекстами.

– До дидактизованих подкастів часто додається країнознавчий матеріал і пропонуються вправи на формування мовних і мовленнєвих навичок.

3. Розвиток умінь говоріння.

Виготовлення власних подкастів сприятиме розвитку вмінь говоріння студентів, а саме вміння робити презентації. До того ж, почувши у запису власну промову вони зрозуміють, наскільки їм вдається німецька вимова. Також вони вчитимуться долати мовні бар'єри та спонтанно вирішувати проблеми. Завантаження і презентація подкастів підвищує мотивацію студентів і тому важливо, щоб подкасти дійсно були викладені в мережу.

Можливі причини того, що подкасти досі не отримали широкого використання на заняттях з іноземної мови у вищих закладах освіти України, вказуються багатьма колегами: низька доступність швидкісного Інтернету для основної маси населення України; великий вибір подкастів робить досить важким процес пошуку потрібних матеріалів; не до всіх подкастів існує транскрипт; створення або пошук потрібного подкасту може займати певний час у викладачів.

На нашу думку, існує ще декілька чинників, що можуть викликати труднощі:

– невисокий рівень медіакомпетентності (умінь і навичок роботи з комп'ютерними сервісами) викладачів;

– навчання з використанням подкастів (як і інші технології навчання) не відбувається само по собі, воно висуває високі вимоги до всіх учасників освітнього процесу, і потребує регулярного тренування на заняттях із студентами (на відміну від епізодичного застосування);

– при використанні соціальних медіа поза межами закладу освіти студенти часто нехтують грамотністю, і ця звичка може бути перенесена на використання подкастів вже у ході аудиторної роботи;

– якщо студенти робитимуть власні подкасти, слід застерегти їх що до використання фото, текстів та музики, що захищені авторським правом;

– мають бути враховані також особисті права студентів (їх бажання або небажання викладати в Інтернет свої відеозображення). Це означає, що слід обов'язково запитати їх думку і ретельно продумати завдання, щоб воно не було спрямоване на розповсюдження особистої інформації.

З метою полегшення процесу організації роботи з подкастами наводимо перелік принципів, що мають бути врахованими у відборі подкастів за Д. Дмитрієвим та А. Мещеряковим, а саме: принцип відповідності змісту професійної освіти; принцип автентичності; принцип відповідності мовного змісту подкасту рівню мовної підготовки студентів; принцип відповідності змісту подкасту інтересам студентів;

принцип актуальності і новизни; принцип якості звукового та художнього оформлення [6, с. 196].

Також на увагу викладачів заслуговують наступні джерела:

- <https://www.dw.com/de/deutsch-lernen/s-2055> відео, аудіо, новини в повільному темпі, новини в оригінальному темпі,
- <https://www.ardmediathek.de/>,
- <https://www.zdf.de/> відео, передачі, репортажі,
- <https://learngerman.dw.com/de/begr%C3%BC%C3%9Fungen-auf-deutsch/l-40322767/rs-39360021> Nicos Weg,
- <http://www.tagesschau.de/100sekunden> підбірка якісних та інформативних автентичних подкастів,
- <https://www.youtube.com/channel/UCbxb2fqe9oNgglAoYqsYOtQ>.

Оскільки розгляд технологій навчання з використанням подкастів, що сприяли б досягненню всіх трьох зазначених вище цілей (формування соціокультурної компетентності, розвиток вмінь аудіювання та отримання країнознавчої інформації, розвиток вмінь говоріння) виходить за межі однієї статті, було вирішено зосередитись на розвитку вмінь аудіювання студентів. Наш вибір було обумовлено також і тим, що складність формування розвитку мовленнєвої компетентності в аудіюванні у порівнянні з іншими видами мовленнєвої діяльності є загальноновизнаним і підтвердженим наукою фактом [7; 8].

Аналіз досліджень вітчизняних методистів показав, що технологія роботи з подкастом така ж, як і із звичайним аудіотекстом, і охоплює три етапи: дотекстовий, текстовий і післятекстовий [2 – 5]. Проте німецькі вчені скептично ставляться до розподілу вправ і завдань відповідно до часового моменту їх застосування та виконання, і пропонують класифікувати вправи для навчання аудіювання відповідно до їх цілей [1, с. 109]. Так Д. Рослер та Н. Вюрфель виокремлюють вправи:

- що готують студентів до розуміння тексту шляхом активізації та розширення тих знань, що вони вже мають (підготовчі);
- що підтримують процес розуміння (підтримуючі);
- вправи, що підштовхують студентів далі і ще глибше займатися змістом тексту (поглиблюючі).

Отже, розглянемо детальніше вправи кожної групи, що можуть застосовуватись викладачами у ході навчання студентів аудіювання за допомогою подкастів. Так метою підготовчих вправ є, перш за все, активізація знань, якими студенти вже володіють, і до цієї групи відносяться вправи:

- на зняття лексичних труднощів (повторення лексичних одиниць);
- на зняття граматичних труднощів (повторення граматичних одиниць);
- на активізацію знання країнознавчої інформації;
- на обговорення життєвого досвіду студентів з теми, їх емоцій та думок з цього приводу;
- на передбачення змісту тексту.

Особливо важливим на цьому етапі є ознайомлення студентів з завданням до подкасту. Викладач має обов'язково пересвідчитись, що всім студентам зрозуміло, як відбуватиметься робота з текстом далі, і що від них очікується, що є метою завдання. Як правило, студенти дуже зосереджені під час прослуховування подкасту, і обдумування завдання у цей момент буде непотрібним перевантаженням для них.

Наступна група вправ – підтримуючі – є чисельнішою, оскільки існує багато стратегій аудіювання, що можуть бути застосовані студентами для кращого розуміння тексту, і, відповідно, студентів слід підштовхувати до цього за допомогою таких вправ. Наприклад:

– *розкриття значення незнайомих слів за допомогою контексту*. Студенти використовують контекст, щоб зрозуміти незнайоме слово;

– *розпізнавання ключових слів*. У кожному тексті є найбільш важливі для розуміння тексту слова, це – ключові слова. Якщо студенти зрозуміють ці слова, вони зрозуміють і загальний зміст тексту;

– *пошук специфічної інформації*. Тут мається на увазі режим «вибіркового аудіювання»;

– *виділення головної інформації в тексті та відокремлення її від другорядної*. Кожен текст містить головну і другорядну інформацію. Коли студент виокремить головну і зосередиться на її розумінні, він збереже власні сили і не впадатиме у відчай, намагаючись зрозуміти кожне слово. Викладач взагалі має навчити студентів просто ігнорувати несуттєве;

– *висування припущень що до змісту тексту*. Навіть перед переглядом фільму ми намагаємось здогадатись про його зміст за назвою, відповідно і студентів слід спонукати до висування припущень що до змісту подкасту згідно із його заголовком в Інтернеті;

– *перевірка припущень*. Іноді назва веде думки у неправильному напрямку, тому слід час від часу повертатись до припущень і перевіряти їх;

– *простежування структури тексту і її візуалізація*. Візуалізація може сприяти кращому розумінню тексту. Як правило, тут студенти не створюють власних малюнків. Їм дають шаблон таблиці, графіка, діаграми або mindmap, які вони заповнюють під час прослуховування;

– *занотовування інформації за категоріями під час першого прослуховування/перегляду*. Викладачі часто рекомендують студентам робити нотатки під час першого прослуховування. Але студенти могли б вести записи за категоріями, наприклад: А. Стосовно цієї інформації я впевнений, що зрозумів її правильно. В. Сподіваюсь, що правильно. С. Я не зрозумів це слово, але вважаю його важливим для розуміння змісту;

– *планування другого прослуховування*. Тоді (див. попередній пункт) перед другим прослуховуванням можна подивитися переклад незнайомих слів у словнику і, відповідно до записів, спланувати, на яку інформацію слід звернути увагу під час другого прослуховування. Така зосередженість допоможе краще зрозуміти факти, що залишились неясними під час першого прослуховування;

– *використання візуальних опор*. Якщо йдеться про аудіоподкаст, можна запропонувати студентам розташувати малюнки, що відповідають змісту почутого, у правильній послідовності. Ще простіше викладачу організувати подібну роботу із відеоподкастом, коли замість малюнків будуть кадри побаченого;

– *використання вербальних опор*. Нагадаємо, що спеціальні подкасти для вивчення німецької мови вже містять субтитри у якості вербальних опор;

– *використання текстових опор*. За допомогою текстів із пропусками можна надати студентам опору під час прослуховування, або перевірити розуміння;

– *дидактичне використання зображення та звуку*. При роботі із відеоподкастами можна дидактично використовувати зображення та звук як різні канали надходження інформації. Так можна запропонувати студентам переглянути відеоподкаст спочатку без звуку, або дати їм прослухати відеоподкаст без демонстрації екрану, і попросити їх висловити припущення щодо змісту. До того ж, слід поговорити з ними про процеси сприйняття, щоб студенти усвідомили, що зображення та звук підтримують розуміння у різний спосіб;

– *формулювання запитань к тексту*. Формулювання запитань дозволяє упорядкувати основну інформацію з тексту. Зазвичай питання до подкастів формулює викладач, але час від часу варто спонукати до цього студентів, тому що занадто детальні запитання слугують скоріш перевірці специфічної або другорядної інформації, проте не допомагають студентам у загальному розумінні тексту;

– *зв'язування вже наявних знань із новою інформацією*. При формулюванні припущень, а також при розумінні слів, країнознавчих фактів та метафор нам допомагають вже наявні знання. Вони обов'язково мають пов'язуватись із новою інформацією. Д. Рослер та Н. Вюрфель називають цей елаборацією, що розуміється ними як когнітивна стратегія, яку частково свідомо застосовують для розуміння текстів, і яку варто використовувати у навчанні іноземних мов [1, с. 176];

– *усвідомлення стратегій аудіювання*. Розуміння студентами стратегій аудіювання надає студентам свободу маневрування і потім вони вже доцільно користуються ними для кращого розуміння тексту, обираючи стратегію відповідно до завдання і до типу і характеру самого тексту.

Розглянемо детальніше вправи останньої групи – поглиблюючі. Умовно кажучи, вони слугують вже не стільки розумінню текстів, скільки досягненню інших цілей, що виходять із роботи з текстом. Тут використовують отриману з тексту нову інформацію разом із вже наявною як імпульс для дискусій, креативних завдань та ін. Так, якщо нову інформацію пов'язують із власними раніш набутими знаннями (елаборація), то в даному випадку йдеться про розуміння тексту, але слугуватимуть запропоновані завдання вже розвитку умінь говоріння та письма. Тобто вправи та завдання, що пропонуються в опорі на прослуханий/ переглянутий подкаст, завершатимуть його опрацювання.

Підсумовуючи викладене хочемо зазначити, що, на нашу думку, викладач сам має право вирішувати за яким принципом класифікувати і відбирати вправи: відповідно до часового моменту їх застосування, чи відповідно до цілей. Найголовніше – щоб обрана

технологія роботи з подкастом була зручною і зрозумілою для нього, оскільки з нашого досвіду, саме це є запорукою успіху у роботі з подкастами. Як результат – саме в такому випадку зростає мовленнєва компетентність та мотивація студентів.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, нами була вивчена класифікація подкастів та переваги використання подкасту як засобу навчання, сформульовані цілі, що можуть бути досягнуті при роботі з подкастами, та визначені труднощі, що можуть при цьому виникати. Це дає підстави стверджувати, що використання подкастів для навчання студентів німецької мови дає змогу удосконалити зміст навчання, урізноманітнити методи та організаційні форми освітнього процесу, створити автентичні комунікативні ситуації, підвищити рівень мовленнєвих вмінь студентів, а також їхню мотивацію. Ми спробували також надати викладачам методичні рекомендації, що могли б полегшити їм використання цього засобу в навчальному процесі. Оскільки, на нашу думку, особливість використання подкасту як засобу навчання німецької мови студентів-філологів полягає у використанні німецькомовних джерел і складності мовленнєвого рівня вправ, що пропонуються майбутнім вчителям, на відміну від вправ, що застосовуються у навчанні студентів нефілологічних спеціальностей, вважаємо, що цей позитивний досвід може бути перенесено на навчання інших іноземних мов, а також у процес підготовки студентів немовних закладів освіти.

Подальші дослідження у цьому напрямку можуть бути присвячені вивченню технологій навчання з використанням подкастів, що сприяли б досягненню таких цілей як формування соціокультурної компетентності та розвиток вмінь говоріння.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Rösler, D., Würffel, N. 2014. *Lernmaterialien und Medien*. München, Goethe -Institut, 189.
2. Моргунова, С.О., 2018. Дидактичний потенціал подкасту як засобу інтенсифікації навчання іноземної мови в університеті. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету, Педагогічні науки, Херсон, 1 (84)*, 183-187.
3. Грицик, Н.В., 2015. Технологія подкастинг у викладанні іноземної мови (за професійним спрямуванням), *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету, Серія: Педагогічні науки, 124*, 24-26.
4. Ващило, О.В., 2021. Організація навчання майбутніх інженерів-механіків англійського професійно орієнтованого монологу-міркування із використанням технології подкастингу, *Іноземні мови, 1*, 33-39.
5. Шевцова, Н.О., 2019. Методична характеристика подкастів для формування німецькомовної соціокультурної компетентності. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Серія: Педагогічні науки, 161(5)*, 231-240.

6. Дмитриев, Д.В., Мещеряков, А.С., 2014. Подкасты как инновационное средство обучения английскому языку в вузе, *Известия высших учебных заведений, Поволжский регион, Гуманитарные науки*, 3 (31), 192–199.

7. Borisko, N.F., 2004. *Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen*. Київ: Ленвіт, 256.

8. Тарнопольський, О.Б., 2006. *Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти*. Навчальний посібник. Київ: Фірма «Інкос», 248.

PODCAST AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR TEACHING GERMAN FOR PHILOLOGY STUDENTS

Olha Kirshova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Romance-Germanic Philology and Translation from German
Petro Mohyla Black Sea National University
Mykolaiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2784-1742>
olhakirshova1606@gmail.com

Abstract. The article provides an overview of current research on the use of podcasts in foreign language classes, where this problem was considered from various angles, since in the face of a pandemic and remote learning, this social media communication tool is becoming an important learning one. An analysis of the works of modern domestic and foreign scientists allowed the author to conclude that, despite the sufficient axis of the problem, Ukrainian teachers, as experience shows, rarely use podcasts in foreign language classes in high school. The purpose of the article is to study the peculiarities of using the podcast as an educational tool for German language learning to students of philology.

To do so, the author studied the classification of podcasts and proposed to divide podcasts into authentic podcasts that are not didacticized and have to be carefully selected for compliance with students' proficiency in speech level, and special podcasts for learning German, which may occasionally contain subtitles as verbal support for listening comprehension. A thorough analysis of the advantages of using a podcast as a learning tool allowed us to formulate goals that can be achieved when working with it, namely: 1) the formation of socio-cultural competence; 2) development of listening skills and obtaining regional information; 3) development of speaking skills.

In order to solve the problems posed in the study, the author identified the difficulties that may arise when using podcasts in German classes in higher education institutions, and compiled a list of German-language podcasts that can be used in teaching future teachers of German. The classification of exercises for the development of students' listening skills in accordance with domestic and foreign technologies of working with

podcasts is studied. An attempt is made to formulate guidelines for teachers and identify prospects for further research on this issue.

Keywords: podcast; social media; development of listening skills; difficulties; students of philology.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Rösler, D. Und Würffel N. 2014. *Lernmaterialien und Medien* [Training material and media], München, Goethe –Institut, 189.

2. Morhunova, S.O., 2018. Dydaktychnyy potentsial podkastu yak zasobu intensyfikatsiyi navchannya inozemnoyi movy v universyteti [Didactic potential of podcast as a means of foreign language studies intensifying at university], *Zbirnyk naukovykh prats' Khersons'koho derzhavnoho universytetu, Pedahohichni nauky, Kherson, 1 (84)*, 83-187.

3. Hrytsyk, N.V., 2015. Tekhnolohiya podkastynh u vykladanni inozemnoyi movy (za profesiynym spryamuvanniam) [Podcasting technology in foreign language teaching (for professional purposes)], *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu, Seriya: Pedahohichni nauky, 124*, 24-26.

4. Vashchylo, O.V., 2021. Orhanizatsiya navchannya maybutnikh inzheneriv-mekhanikiv anhliys'koho profesiyno oriyentovanoho monolohu-mirkuvannya iz vykorystanniam tekhnolohiyi podkastynhu [Studies organisation of future mechanical engineers professionally oriented English reasoning monologue with the use of podcasting technologies], *Inozemni movy, 1*, s. 33-39.

5. Shevtsova, N.O., 2019. Metodychna kharakterystyka podkastiv dlya formuvannya nimets'komovnoyi sotsiokul'turnoyi kompetentnosti [Methodical podcast characteristics for the formation of German-language socio-cultural competence], *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihivs'kyi kolehium» imeni T. H. Shevchenka, Seriya: Pedahohichni nauky, 161(5)*, 231-240.

6. Dmitriyev, D.V., Meshcheryakov A.S., 2014. Podkasty kak innovatsionnoye sredstvo obucheniya angliyskomu yazyku v vuze [Podcasts as innovative means of studying English at university], *Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy, Povolzhskiy region, Gumanitarnyye nauki, 3 (31)*, 192–199.

7. Borisko, N.F., 2004. *Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen* [The program of teaching German as a speciality at pedagogical faculties of universities and pedagogical institutes], Kyiv: Lenvit, 256.

8. Tarnopolsky, O.B., 2006. *Metodyka navchannya inshomovnoyi movlennyevoyi diyal'nosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity* [Methods of teaching foreign language speech activity at language university], Navchal'nyy posibnyk, Kyiv: Firma "Inkos", 248.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-292-301>
УДК 784.071.2:785]:[005.336.2:004.032.6]

Лимаренко Валерій Ігорович,

аспірант кафедри музикознавства та музичної освіти

Інститут мистецтв

Київський університет імені Бориса Грінченка

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4691-1267>

valeriy80994417959@gmail.com

ЕД'ЮТЕЙНМЕНТ У ФОРМУВАННІ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ

Анотація. У статті розглядається проблема формування цифрової компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю на засадах ед'ютейнменту. Автор досліджує сутність понять «цифрова компетентність», «ед'ютейнмент», «майбутній керівник вокального ансамблю», визначає зміст цих понять. Висвітлено аналіз ключових понять дослідження у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Досліджено, що в умовах нинішнього невинного цифрового прогресу та цифровізації суспільства цифрова компетентність набуває першочергового значення для успішного проведення як освітньо-наукової, так і педагогічної діяльності, особливо в умовах дистанційного навчання, коли здобувачі освіти знаходяться на в аудиторії, а віддалені від викладача та один від одного і здійснюють освітній процес в індивідуальному темпі. Обґрунтовано роль володіння цифровою компетентністю та ед'ютейнментом майбутнім керівником вокального ансамблю як чинниками успішного освітнього процесу та фахової діяльності. Здійснено аналіз програмного забезпечення, у тому числі «хмарних сервісів» (Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Telegram). Наведено приклади поєднання засад цифрової компетентності та ед'ютейнменту у формуванні методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю. У процесі написання статті відбувалося спостереження за функціонуванням та особливостями організації освітнього процесу, в тому числі дистанційно із використанням «хмарного» програмного забезпечення системи moodle інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, основними завданнями якої є надання освітньому процесу мобільності та нівелювання дискомфорту здобувача освіти, в тому числі і майбутнього керівника вокального ансамблю завдяки сформованій цифровій компетентності та з використанням засад ед'ютейнменту.

Ключові слова: компетентність; цифрова компетентність; ед'ютейнмент; майбутній керівник вокального ансамблю.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасного суспільства, цифрових сервісів та інноваційних засобів навчання вимагають від майбутніх фахівців нових професійних знань та вмінь, перегляду підходів щодо формування їх фахових компетентностей. Активне використання цифрових сервісів в освітньому процесі сприяє підвищенню його ефективності всіх рівнях і формуванню фахових компетентностей майбутніх фахівців. Формування компетентностей нерозривно пов'язане з цифровізацією освіти. Цифровізація освіти є одним із основних напрямів реформування закладів вищої мистецької освіти, зумовленим потребами сучасного суспільства, у якому пріоритетним є індивідуальний розвиток особистості.

Важливою складовою фахових компетентностей є саме цифрова компетентність, яка означає здатність та вміння логічного та системного використання цифрових сервісів. Цифрова компетентність робить людину успішною в сучасному цифровому просторі, дає змогу керувати інформацією, оперативно приймати рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна наука має значні досягнення у визначенні поняття «компетентність». Цю проблему розглядали у своїх працях І. Бех, Л. Берестова, Г. Беліцька, Л. Масол, О. Овчарук, О. Олексюк, І. Родигіна, О. Савченко, Н. Хомський, Л. Хоружа, С. Шишова, О. Щолокова, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, Н. Морзе, О. Спірін розглядають сутність і структуру цифрової компетентності. Проблеми формування професійних компетентностей майбутніх фахівців з використанням цифрових сервісів досліджують Р. Гуревич, Н. Морзе, О. Співаковський. Використанню цифрових сервісів у вищій освіті присвячено праці В. Бикова, О. Глазунової, М. Шишкіної, Л. Карташової, Н. Бахмат, І. Войтович, А. Гуржій. Технології медіа-освіти та ед'ютейнменту описані у працях А. Бадвей, Д. Бакінхем, Х. Бойер, Х. Васерман, К. Вонг, Л. Лагерферт, В. Лакайо, Г. Локслей, Р. Мерфі, Ф. Мюлер, М. Реснік, Е. Сінґел, М. Чанг та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є розкриття сутності понять «цифрова компетентність», «ед'ютейнмент», «майбутній керівник вокального ансамблю» та їх вплив на формування майбутнього керівника вокального ансамблю. Для досягнення поставленої мети сформульовано наступні **завдання**: здійснити аналіз ключових понять дослідження у працях вітчизняних та зарубіжних науковців; навести приклади використання засад ед'ютейнменту та цифрової компетентності у процесі фахової підготовки майбутнього керівника вокального ансамблю.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

На думку В. Бикова та М. Лещенка використання актуальних цифрових сервісів сприяє реалізації всіх видів освітньої діяльності (формальної, неформальної та інформальної) на перетині двох світів: реального й віртуального [1]. В контексті сучасних реалій освітнього процесу методи педагогічних досліджень класичної педагогіки вимагають перегляду й удосконалення. Автори наводять аналіз розвитку цифрової гуманістики в міжнародному освітньому просторі та виокремлюють зміст нової галузі педагогічного знання – цифрової гуманістичної педагогіки. Сьогодні в дослідженнях українських науковців для інтеграції з міжнародним освітнім простором поширюється визначення «цифрова компетентність», що означає наявність сформованих у фахівця вмій і навичок використання цифрових сервісів на досить високому рівні для успішної фахової діяльності. Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу у 2006 році цифрова компетентність названа однією з ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Існує чимало визначень цифрової компетентності.

Р. Крумвік вважає, що цифрова компетентність вчителя – це майстерність педагога застосовувати цифрові технології у своїй фаховій та освітньо-науковій діяльності [2]. Автор приходить до наступного висновку – сучасному вчителю необхідно оцінювати ресурси та використовувати їх з врахуванням педагогіки, бути компетентним для використання різних освітньо-цифрових ресурсів. У свою чергу, необхідною умовою добору матеріалу є врахування специфіки освітньої дисципліни, психологічних особливостей здобувачів освіти, теми заняття.

С. Прохорова визначає цифрову компетентність педагога як здатність вчителя ефективно та результативно використовувати цифрові технології у своїй педагогічній діяльності та для свого професійного розвитку. До складових елементів цифрової компетентності також, на думку автора, входять додаткові знання, уміння, здатності та ставлення, серед яких технічні навички роботи з ІКТ, здатність застосовувати вказані ресурси в освітньому процесі, та здатність планувати, аналізувати та керувати освітнім та виховним процесом за допомогою інформаційно-комунікаційних сервісів. Педагог повинен критично оцінювати ресурси та бути добре ознайомленим з соціальними та етичними аспектами їх використання [3].

Аналізують праці, присвячені проблемі формування цифрової компетентності Н. Бахмат та Л. Карташова. Автори наводять визначення цифрової компетентності у працях Л. Гаврілової, Г. Каттереро, А. Мартіна та ін. [4]. Ми підтримуємо думку авторів щодо необхідності створення в закладах освіти електронного освітнього ресурсу – веб-прототипу закладу освіти, як необхідною умовою формування цифрової компетентності майбутнього фахівця. Особливо актуальним це питання постає у період пандемії, коли здійснювати освітній процес в очній формі неможливо, через суворі карантинні обмеження.

Розглядає цифрову компетентність крізь призму використання цифрових ресурсів та інформаційних сервісів, розуміння та вміння критично оцінювати цифрові

ресурси та контент С. Скотт [5]. Науковець наголошує на необхідності комунікації між учасниками формування процесу як однією із вкрай важливих умов формування цифрової компетентності. У дослідженні автор виокремлює такі складові цифрової компетентності: інформаційна і медіа грамотність; онлайн комунікація; технічний та споживацький компоненти. На основі аналізу різних проєктів та ініціатив.

А. Феррарі трактує цифрову компетентність сукупність знань та умінь, необхідних для використання інформаційних сервісів та цифрових медіа для наступних цілей: для виконання завдань та розв'язання проблем; керування інформацією; партнерства та спілкування; створення та розповсюдження контенту; коопераційної діяльності з метою задоволення користувацьких потреб [6].

У звіті DigComp 2.0 зазначені основні компоненти цифрової компетентності, що наведені нижче у таблиці [7].

Таблиця 1

Основні компоненти цифрової компетентності згідно з DigComp 2.0

№	Назва компонентів цифрової компетентності	Функції компонентів цифрової компетентності
1.	Інформація та цифрові дані	формулювати інформаційні потреби, знаходити та отримувати цифрові дані, інформацію та вміст; судити про відповідність джерела та його зміст; зберігати, керувати та організувати цифрові дані, інформацію та контент
2.	Комунікація та співпраця	взаємодіяти, спілкуватися та співпрацювати за допомогою цифрових сервісів, одночасно усвідомлюючи різноманітність культур та поколінь; брати участь у житті суспільства через публічні та приватні цифрові служби та громадянське співтовариство; для управління цифровою ідентифікацією та репутацією
3.	Створення цифрового контенту	створення та редагування цифрового контенту; для вдосконалення та інтеграції інформації та контенту в наявний набір знань за розуміння того, як слід застосовувати авторські права та ліцензії; знати, як дати зрозумілі інструкції для комп'ютерної системи
4.	Безпека	захист пристроїв, вмісту, особистих даних та конфіденційності в цифрових середовищах; захистити фізичне та психологічне здоров'я, а також бути в курсі цифрових сервісів для соціального добробуту та соціальної інтеграції; звернути увагу на вплив цифрових сервісів на навколишнє середовище та їх використання

5.	Вирішення проблем	визначити потреби та проблеми, а також вирішити концептуальні проблеми та проблемні ситуації в цифрових середовищах; використовувати цифрові інструменти для реалізації інноваційних процесів; бути в курсі цифрової еволюції
----	-------------------	---

Цифрова компетентність майбутнього керівника вокального ансамблю формується на таких дисциплінах як «Мастерінг», «Відеомонтаж», «Цифрове інструментознавство» тощо.

Показниками сформованості цифрової компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю ми визначаємо: здатність до використання актуальних цифрових сервісів у фаховій діяльності; створення нового мистецького контенту з використанням актуальних цифрових сервісів.

Ми вважаємо, що одним із перспективних напрямів розвитку цифрової компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю є ед'ютейнмент. Здійснимо короткий огляд характеристики поняття у наукових джерелах.

Проводить порівняльну характеристику та розрізняє терміни «ед'ютейнмент» та «ігрові педагогічні технології», «ігрова діяльність», «ігрові методи та прийоми» К. Крутій, оскільки всі вони різні за змістом та застосуванням. Гра як елемент присутня у всіх видах діяльності (праці, відпочинку, пізнанні, в мисленні та практичній діяльності), але як особливий вид діяльності існує в трьох формах: гра, мистецтво (художня діяльність), спорт. Гра є видом непродуктивної діяльності, мотив якої полягає не в її результатах, а в самому процесі [8].

А. Федяй під ед'ютейнментом розуміє форму освітнього процесу, в якому навчальний матеріал презентовано із залученням ігрових методик, часто з використанням інформаційних сервісів. На заняттях з використанням ед'ютейнменту ігрові елементи є лише деяким інструментом, вбудованим в інші види діяльності. Тобто, термін «ед'ютейнмент», на думку автора, ширше, ніж просто гра, так як гра в даній технології є лише одним з багатьох елементів, захоплюючих способів передачі знань. Для прикладу наводиться навчання дошкільників. Так, гра в ході навчання допомагає дошкільникам: усвідомити, що результат залежить від них; стати мобільнішими та більш зібраними; відпрацьовувати вміння швидко реагувати, тренувати пам'ять і увагу; відчувати дух здорового суперництва; запалати бажанням побороти обставини й перемогти. Специфіка технології ед'ютейнменту зумовлюється наявністю наступних ознак: *захоплення*: важливим є безпосередній інтерес дитини, який веде до розвитку нових навичок і накопичення знань; *розвага*: саме розвага виступає основним мотивом, який забезпечує отримання задоволення, одночасно формуючи стійкий інтерес до процесу навчання, знімає психологічне навантаження від процесу освіти; *ігровий підхід*: завдяки універсальності гри відбувається ефективний процес навчання незалежно від віку; *сучасність*: при використанні актуальних можливостей сучасних сервісів, таких як відео-та аудіоматеріали, дидактичні ігри, освітні програми в мультимедійному форматі і багато інших засобів, досягається

максимальне залучення дошкільників в освітній процес [9]. Ми дотримуємося думки, до ед'ютейнмент доцільно використовувати на всіх рівнях освіти, в тому числі і на рівні вищої мистецької освіти, до якого і належить сфера формування методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю.

Ед'ютейнмент як комунікаційну технологію розроблено на основі педагогічної технології, яка базувалася на тому, що освітній та навчальний контент подавали у розважальній формі, привертаючи таким чином увагу аудиторії, а також полегшуючи процес засвоєння та запам'ятовування матеріалу. Почавши з лекційних залів і практики відкритих лекцій/семінарів, ед'ютейнмент набув великого поширення у поп-культурному та медійному середовищах. Цьому сприяла привабливість змісту і намірів упровадження технології «Освіта+розвага», адже тепер масовий медіаспоживач отримувал можливість, не жертвуючи розвагами, мати користь у вигляді нових знань та умінь, зокрема, й під час телевізійного перегляду. Одним із механізмів впливу ед'ютейнменту є розвиток підсвідомих механізмів навчання. При застосуванні цієї технології викладач використовує такий стиль навчання, який створює нову дидактичну цілісність: надає можливість звільнитися від обов'язку строго дотримуватися таких дидактичних вимог як контроль, науковість, послідовність навчання та ін. За таких умов виникають унікальні та ефективні освітні потенціали. Так, надається можливість реалізувати індивідуальні можливості студентів, їх особистісний темп навчання. Внаслідок цього, освітній сприймається не формально.

Ед'ютейнмент поширює будь-який зміст на широку (чи масову) аудиторію з освітньою метою, розширюючи кругозір особистості, вдовольняючи жагу пізнання, вирішуючи соціальні питання, реалізації потреби самовдосконалення та саморозвитку. Вище зазначена методика може бути використана медіаосвітою як один із засобів досягнення певних намірів та отримання позитивних результатів під час здійснення медіа освітньої політики. Отже, медіаосвіта може бути як теоретичною, так і практичною базою для впровадження та популяризації ед'ютейнменту. Здійснення освітніх процесів з використанням ед'ютейнменту можливе на лекційних заняттях з сольфеджіо, гармонії, поліфонії, історії української та зарубіжної музики, теорії музичної освіти, стратегії розвитку науки, методології наукових досліджень у галузі мистецтвознавства й музичної педагогіки, тобто у дисциплінах підготовки майбутнього керівника вокального ансамблю, особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання.

При розробці і реалізації освітніх проєктів К. Крутій рекомендує використовувати наступні елементи ед'ютейнменту: а) завдання з навичками співпраці; б) завдання з навичками комунікації; в) завдання з навичками самопрезентації; г) завдання, спрямовані на формування рефлексії; д) завдання з ціннісно-смысловими установками; е) завдання, спрямовані на формування цифрової компетентності [8].

Так, наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Сольний спів» під час дистанційного навчання майбутній керівник вокального ансамблю у процесі герменевтичного аналізу твору та формування виконавського образу використовує засади ед'ютейнменту, а під час репетиційно-концертної діяльності та записів

контрольних відеофайлів разом із технологією ед'ютейнменту реалізується сформована цифрова компетентність.

Ще одним прикладом поєднання застосування цифрової компетентності з ед'ютейнментом є дисципліни музично-теоретичного циклу. У процесі вивчення дисципліни «Сольфеджіо» можна провести змагання на найшвидший гармонічний аналіз, що є реалізацією засад ед'ютейнменту, оскільки змагання – це одна з форм освітніх розваг. Змагання проводиться із застосуванням сервісів дистанційного навчання (Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Telegram тощо), для успішного використання яких необхідна сформована цифрова компетентність фахівця. Викладач грає акордовий ланцюжок, а завдання студентів полягає у визначенні акордів та їх записі у нотних редакторах (Finale, Sibelius, Muse Score, тощо). Максимальна кількість балів за швидкість відповіді визначається кількістю студентів, що беруть участь у змаганні. За кожну помилку у визначеній послідовності акордів знімається один бал. Переможцем стає студент, який за сумою балів за швидкість та правильність виконання завдання отримав найбільшу кількість балів.

З наведених нами прикладів можна зробити висновок, що ед'ютейнмент дозволяє формувати цифрову компетентність майбутнього керівника вокального ансамблю у формі розваг (ігор або змагань), без особливого напруження, внаслідок чого підвищується рівень засвоєних знань.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

В умовах дистанційного навчання особливого значення набуває формування цифрової компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю. Не викликає заперечень факт незамінності очного навчання дистанційним, незалежно від рівня сформованості цифрової компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю. Особливу роль в покращенні сприймання інформації в освітньому процесі відіграє ед'ютейнмент, так як значно покращує комунікаційний процес між здобувачами освіти та викладачами. Використання засад ед'ютейнменту дозволяє поглянути на освітній процес під іншим кутом, сприймати процес пізнання як захоплюючу розважальну подію.

Перспективним напрямом подальших досліджень є впровадження засад цифрової компетентності та ед'ютейнменту в освітній процес підготовки майбутнього керівника вокального ансамблю з метою вирішення актуальних технічних питань та своєчасного подолання певних освітніх труднощів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Биков, В., Лещенко, М., 2016. Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти, *Теорія і практика управління соціальними системами*, 4, 115-130 [Електронний ресурс]. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2016_4_13> [Дата звернення 20 Вересня 2021].

2. Krumsvik, R., 2008. Situated learning and digital competence. *Education and Information Technology* [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://www.icicte.org/Proceedings2013/Papers%202013/05-1-Krumsvik.pdf>> [Дата звернення 28 Серпня 2021].

3. Прохорова, С. М., 2015. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі, *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 4, 113-116 [Електронний ресурс]. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24> [Дата звернення 02 Жовтня 2021].

4. Карташова, Л. А., Бахмат, Н. В., Пліш, І. В., 2018. *Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти* [Електронний ресурс]. Доступно: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ITZN_2018_68_6_17.pdf> [Дата звернення 06 Жовтня 2021].

5. Scott, C., 2015. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? *UNESCO Education Research and Foresight*. Paris. [ERF Working Papers Series, no. 15 [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>> [Дата звернення 10 Жовтня 2021].

6. Ferrari, A., 2011. *Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks*. Luxemburg: IPTS-JRC [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>> [Дата звернення 29 Серпня 2021].

7. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens, 2018. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model. November 15 [Електронний ресурс]. Доступно: <<https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/DigComp-2.0.pdf>> [Дата звернення 02 Вересня 2021].

8. Крутій, К., 2017. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*, 1, 2-6.

9. Федяй, А.А. Особливості використання цифрової технології ед'ютейнменту в сучасних закладах дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Доступно: <<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15553/1/48.pdf>> [Дата звернення 15 Вересня 2021]

EDUTAIMENT IN THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF THE FUTURE LEADER OF THE VOCAL ENSEMBLE

Valerii Lymarenko,

Postgraduate student of the Department of Musicology and

Music Education Institute of Arts

Borys Hrinchenko Kyiv University

Kyiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4691-1267>

valeriy80994417959@gmail.com

Abstract. The article considers the problem of forming the digital competence of the future leader of a vocal ensemble on the basis of edutainment. The author explores the essence of the concepts "digital competence", "edutainment", "future leader of the vocal

ensemble", determines the meaning of these concepts. The analysis of the key research concepts in the works of domestic and foreign scientists is highlighted. It is investigated that in the current continuous digital progress and digitalization of the society, digital competence is of paramount importance for the successful implementation of both educational-and-scientific and pedagogical activities, especially in distance learning, when students are not in the classroom, but are away from the teacher and one another meanwhile implementing the educational process at an individual pace. The relevance of acquisition of digital competence and edutainment by the future leader of a vocal ensemble as factors of a successful educational process and professional activity is substantiated. An analysis of software, including "cloud services" (Zoom, Google Meet, Skype, Viber, Telegram) is accomplished. Examples of integration of the principles of digital competence and edutainment in the formation of the methodological competence of the future leader of a vocal ensemble are given. In the process of writing the article, the functioning and peculiarities of the educational process were monitored, including distance learning using the "cloud" software of the Moodle system in the Institute of Arts of Borys Hrinchenko Kyiv University. Its major task is to make the education process mobile and reduce the discomfort of students, including future leaders of a vocal ensemble, owing to the formed digital competence and implementation of edutainment.

Keywords: competence; digital competence; edutainment; future leader of the vocal ensemble.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bykov, V., Leshchenko, M., 2016. Tsyfrova humanistychna pedahohika vidkrytoi osvity. [Digital humanistic pedagogy of open education], *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy*, 4, 115-130. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2016_4_13>.
2. Krumsvik, R., 2008. Situated learning and digital competence. *Education and Information Technology*. Dostupno: <<http://www.icitce.org/Proceedings2013/Papers%202013/05-1-Krumsvik.pdf>>.
3. Prokhorova, S. M., 2015. Poniattia tsyfrovoy kompetentnosti vchytelia inozemnoi movy u svitovomu osvitnomu prostori [The concept of digital competence of a foreign language teacher in the world educational space], *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*, 4, 113-116. Dostupno <http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24>.
4. Kartashova L. A., Bakhmat, N. V., Plish, I. V., 2018. Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti pedahoha v informatsiino-osvitnomu seredovyshchi zakladu zahalnoi serednoi osvity [Development of teacher's digital competency in terms of information and educational environment of a secondary education establishment]. Dostupno: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ITZN_2018_68_6_17.pdf>.

5. Scott, C., 2015. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? *UNESCO Education Research and Foresight*, Paris [ERF Working Papers Series, no. 15]. Available: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf>>.

6. Ferrari, A. 2011. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks, Luxemburg: IPTS-JRC. Available: <<http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC68116.pdf>>.

7. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens, 2018. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model, November 15, 2018. Available: <<https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/DigComp-2.0.pdf>>.

8. Krutii, K., 2017. Eduteinment: navchannia yak rozvaha [Edutainment: learning as entertainment], *Doshkilne vykhovannia*, 1, 2-6.

9. Fediai, A.A. *Osoblyvosti vykorystannia tsyfrovoi tekhnologii eduteinmentu v suchasnykh zakladakh doshkilnoi osvity* [Features of the use of digital edutainment technology in modern preschool education institutions]. Dostupno: <<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15553/1/48.pdf>>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-301-314>

УДК 378.147.018.43:004.77

Моцик Ростислав Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCIDID:<https://orcid.org/0000-0003-0947-3579>
rostislavkpnu@gmail.com

Щирба Віктор Сумуїлович,

кандидат фізико-математичних наук, професор кафедри комп'ютерних наук
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-2520-5825>
victor.shchyrba@gmail.com

Муковіз Олексій Павлович,

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії початкового навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9262-9209>
alexsmukovoz@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Анотація. У статті розкрито значення використання хмарних технологій під час навчання на сучасному етапі розвитку ІКТ у процесі підготовки магістрів з

інформаційних технологій.

Окреслено основні проблеми та особливості проведення освітнього процесу з використанням хмарних технологій в умовах запровадження технологій дистанційного навчання в закладах вищої освіти, які передбачають інші засоби, методи, інші способи взаємодії викладача і студента, вимагають особливої підготовки всіх учасників освітнього процесу, оперуванням методикою її впровадження.

З метою підвищення ефективності освітнього процесу в онлайн середовищі авторами розкрито особливості використання хмарних технологій під час дистанційного навчання у закладах вищої освіти, та на прикладі використання дистанційних курсів у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка підготовки магістрів на спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки за освітньо-професійною програмою Освітні вимірювання. Особливу увагу приділено розкриттю особливостей використання хмарних технологій під час дистанційного навчання викладачами закладів вищої освіти під час пандемії COVID-19. Це досягається за допомогою аналізу даних, які допомогли проаналізувати тенденції досліджуваної області.

У дослідженні проводився аналіз, систематизація наукових джерел з досліджуваної проблематики; визначено основні проблеми, що виникають при організації та впровадженні хмарних технологій в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Закцентовано увагу на відмінності дистанційної форми освіти, як окремої форми здобуття освіти, та впровадження хмарних технологій навчання в освітній процес закладів вищої освіти. Наразі в умовах переходу від режиму віддаленого навчання до якісної онлайн освіти, коли з метою реалізації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень активно впроваджуються хмарні технології, питання як забезпечити ефективну організацію та проведення освітнього процесу, потребує вивчення та уточнення.

Ключові слова: хмарні моделі; хмарні технології; дистанційне навчання; викладач; студент; пандемія COVID-19.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 спричинила значні зміни у всіх сферах життєдіяльності людства та території всього світу. Перед освітянами постала проблема швидкого адаптування до умов пандемії, організація якісного викладання навчальних дисциплін, засвоєння слухачами знань та умінь, формування програмних результатів з навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, адже кінцевою метою є якісна підготовка майбутніх педагогів.

Сучасна освітня діяльність в умовах сьогодення організована таким чином, що використання дистанційних технологій як допоміжного навчального ресурсу можливе локально в різних сферах діяльності сучасного закладу освіти: освітній діяльності; управлінській діяльності; методичній роботі, психологічній роботі та ін.

Для вирішення існуючих проблем, викликаних COVID-19, надзвичайно важливо, щоб освітні заклади стали більш ефективними у віртуальному наданні якісних освітніх послуг. До завдань університетів входить, в першу чергу, розробка шляхом освітніх досліджень дидактичних та технічних рішень для викладання та навчання в цифровому світі. Це вимагає модернізації професій та можливостей навчання. Вони повинні бути переглянуті, адаптовані та доопрацьовані з урахуванням інноваційних потреб та технічного прогресу.

Невпинний технічний прогрес і тенденції розвитку ІТ-технологій фіксують зростання обчислювальних можливостей і можливостей сучасних технологій. Суттєву роль у цьому нині відіграють хмарні технології. Карантинні заходи під час пандемії Covid-19 сприяли стрімкому переходу суспільства до дистанційної форми роботи, навчання, соціального спілкування та інших видів онлайн взаємодії.

Існуюча система освіти перестала влаштовувати практично всі держави світу і піддається активному реформуванню в наші дні. Перспективним напрямом використання в освітньому процесі є нова інформаційна технологія, яка дістала назву хмарні обчислення (Cloudcomputing). Концепція хмарних обчислень стала результатом еволюційного розвитку інформаційних технологій за останні десятиліття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-педагогічній літературі проблемі використання, становлення та розвитку дистанційної форми навчання присвячено багато праць. Про стан та перспективи організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти України пишуть Ю. Бигич, Ю. Богачков, А. Букач, В. Буренко, В. Кухаренко, Т. Літвінова, Т. Свистунова, В. Харківець. Проблему використання елементів дистанційної освіти у вищій школі розглядають у своїх розвідках (І. Адамова, Ю. Василенко, А. Гуржій, О. Дмитрієнко, М. Жалдак, Л. Карташова, А. Кожевникова, Ю. Кравченко, О. Кузьмінська, Н. Лотошникова, А. Самусенко, П. Стефаненко) [1].

Вітчизняні та зарубіжні вчені (В. Биков, Т. Вакалюк, О. Кузьмінська, Н. Морзе, Ю. Носенко, М. Попель, С. Семеріков, М. Шишкіна, GuoleiZhang, JiaLi, LiHao, U. Singh, P. Baheti та ін.) у своїх дослідженнях наголошують на важливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), зокрема хмарних технологій і сервісів, для вищої освіти. Різні аспекти підготовки студентів розглядали: Н. Базелюк, І. Регейло, С. Сисоєва, Ж. Таланова, Я. Топольник, Т. Коваль та ін. Певний досвід підготовки студентів проаналізовано та описано О. Спіріним, Ю. Носенко, А. Яцишин [1].

Оскільки інформаційні технології постійно вдосконалюються, виникає потреба подальшого дослідження різних аспектів застосування хмарних технологій і сервісів в освітній діяльності. Здійснивши аналіз поглядів сучасних науковців, а також власного досвіду запровадження елементів дистанційної форми навчання в період пандемії,

можна констатувати, що дистанційне навчання з використанням хмарних технологій – є специфічною формою, відмінною від традиційних форм очного та заочного навчання, хоча будується відповідно до тих самих освітніх цілей та змісту освіти. Вона передбачає інші засоби, методи, організаційні форми навчання, іншу форму взаємодії викладача і студента, студентів між собою, вимагає особливої підготовки всіх учасників освітнього процесу, оперування методикою її впровадження.

Наразі в умовах переходу від режиму віддаленого навчання до якісної онлайн освіти, коли з метою реалізації освітнього процесу в умовах карантинних обмежень у закладах освіти активно впроваджуються хмарні технології, питання як забезпечити ефективну організацію та проведення освітнього процесу, потребує вивчення та уточнення.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ/ AIM AND TASKS

Метою статті є представлення досвіду запровадження технологій дистанційного та змішаного навчання здобувачів вищої освіти з інформаційних технологій з використанням можливостей платформи управління навчальним контентом Moodle, сервісів Веб 2.0 як нових форм професійної підготовки магістрів з інформаційних технологій, визначення особливостей застосування хмарних технологій при дистанційному навчанні у системі вищої освіти.

У процесі дослідження реалізовувалися такі **завдання**: аналіз, систематизація наукових джерел з досліджуваної проблематики; визначення основних проблем, що виникають при організації та впровадженні хмарних технологій в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти; проектування варіантів організації та проведення освітнього процесу в онлайн-просторі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ/ RESEARCH FINDINGS

Хмарні технології інтенсивно використовуються останні десятиліття. Електронне навчання та хмарні технології – це новітні моделі, широко поширені в освітній сфері. Електронне навчання – це система навчання в Інтернеті, яка використовує технології для розробки, виконання, вибору, управління, сприяння та покращення навчання.

Однак роль електронного навчання полягає не в тому, щоб замінити традиційні методи навчання, а в тому, що воно намагається підвищити якість та сприяти досягненню результатів освітньому процесі. Електронне навчання – це зручний для користувача носій, який дозволяє ділитися знаннями та отримувати до них доступ за допомогою таких технологічних пристроїв, як мобільні телефони, ноутбуки та системи хмарних обчислень. Однак дуже важливо розуміти, як працює середовище електронного навчання та що воно вирішує навколо. За визначенням, електронне навчання – це система, яка підтримує навчання з використанням технологій, які

підвищують якість знань та умінь. Це також сприяє розповсюдженню та розвитку веб-навичок, обізнаності, ідей та можливостей навчання.

Завдяки інтеграції програмних засобів, Інтернету та інших веб-платформ, освіта стає практично доступною. Це збільшує кількість користувачів, які можуть підключитися до онлайн-освітньої платформи та взаємодіяти з кількома користувачами, які не обмежуються лише студентами чи викладачами. Протягом останніх кількох років більшість шкіл, університетів та інші заклади освіти інтегрували систему електронного навчання, щоб зробити викладання та навчання проактивним та цікавим [2, с. 10-19].

Хмарні технології змінювались з плином часу та привернули увагу до різноманітного кола користувачів, які походять із різних професій, різних галузей та країн. Технологічні інструменти та програмне забезпечення, такі як процесори, сервери, системи зберігання даних та мережа, часто підлягають удосконаленню та оновленню.

Хмарні технології відіграють ключову роль у розвитку індустрії ІКТ. Термін «хмарні технології» відноситься до об'єднаної системи мереж, серверів та комп'ютерних засобів, що дозволяє користувачеві виконувати певне завдання чи багатозадачні завдання через Інтернет. Системи хмарних технологій були прийняті, впроваджені та інтегровані в різних сферах, включаючи освітній процес, де вони використовуються для забезпечення онлайн-освіти. У більшості закладів освіти науковці шукають найефективніші хмарні інфраструктури та платформи, які могли б забезпечити високоякісну освіту, знання та безпеку за короткий проміжок часу [6].

Крім того, хмарні технології – це нова технологія, яка може зберігати дані на хмарних серверах, доступ до яких можна отримати будь-де та будь-коли в Інтернеті за допомогою цифрового пристрою, наприклад мобільного телефону. Науковці назвали хмарну технологію системою, яка використовує недорогі матеріали та обладнання для побудови онлайн-платформи за короткий термін [1].

Ще один чинник, який слід враховувати при використанні хмарних технологій – це їх гнучкість, спроможність розгортання. В освітній галузі хмарні технології забезпечують резервне копіювання системи, що зменшує ризик втрати інформації. Такі дані, як аудіо та відеофайли, електронні таблиці, документи, програми та програмне забезпечення, можна зберігати у хмарних системах. Ці платформи також дозволяють декільком користувачам спільно працювати над одним файлом, що підвищує ефективність та продуктивність. Однак хмарні технології – це не зовсім нове технологічне явище. Вони розвивалися роками.

Хмарні технології з'явилися на основі схеми комп'ютерної мережі, яка вперше ілюструвала Інтернет як хмару. Сьогодні, Національний інститут стандартів і технологій, NIST описує хмарні технології як модель, яка забезпечує швидкий і надійний доступ до ресурсів через мережі, сервери, програми та послуги. NIST використовує візуальну модель для підтвердження свого визначення хмарних обчислень [3].

Відповідно до моделі NIST, хмарні технології являють собою поєднання трьох сегментів: основні характеристики, моделі послуг та моделі розгортання. Основні характеристики дозволяють користувачам мати прямий доступ до даних та хмарних

систем за допомогою чітко визначених параметрів. Моделі послуг пропонують різні платформи та зручні моделі, які покращують взаємодію з користувачами в Інтернеті. Хмарні системи розроблені як для індивідуального, так і для ділового використання. Однак моделі розгортання – це хмарні послуги, які дозволяють користувачам отримувати доступ та зберігати дані з будь-яких технологічних пристроїв, але були адаптовані до потреб суспільства, бізнесу чи школи [3].

П'ять істотних характеристик, розкритих низкою науковців [1; 2; 4; 6] – це:

1. *Широкий доступ до мережі*: Послуги хмарних обчислень доступні у широкій мережі та доступні різним клієнтам через різні хмарні платформи.

2. *Швидка еластичність*: Це стосується “віртуалізації”, де дані можна легко обробляти та зберігати. Його ємність для зберігання може бути збільшена та стиснута залежно від потреб користувачів хмар.

3. *Помірна послуга*: CloudComputing пропонує користувачам та клієнтам повністю структуровану хмарну систему. Такі системи мають підхід до економії коштів, і користувачі повинні платити лише за хмарні послуги, які вони використовують.

4. *Самообслуговування за запитом*: Хмарні моделі зручні для користувачів, і користувачам не потрібно покладатися на постачальників послуг. Їм просто потрібно знати цифрові пристрої та технології.

5. *Об'єднання ресурсів*: У хмарних обчисленнях найкраща модель хмари пропонується клієнтам із використанням різних комп'ютерних ресурсів, таких як мережі та платформи зберігання даних.

Три моделі хмарних служб складаються з програмного забезпечення як послуги (SaaS), платформи як послуги (PaaS) та інфраструктури як послуги (IaaS).

Програмне забезпечення як послуга – це популярна модель хмарних послуг, до якої користувачі можуть отримати доступ через веб-браузер або будь-яке прикладне програмне забезпечення, у тому числі з мобільного телефону. SaaS має багато переваг. Ці моделі не вимагають обладнання для інсталяції, а технічне обслуговування не потрібне, оскільки всі процеси та програми доступні на самій хмарній інфраструктурі. Більшість моделей SaaS безкоштовні, однак для доступу до повної послуги деякі можуть вимагати щомісячної або річної передплати. Приклади моделей SaaS – це Microsoft Office 365, Dropbox та веб-офісні програми Google [3].

Платформа як послуга – це хмарна модель, яка дозволяє розробникам програмного забезпечення та веб-дизайнерам створювати веб-сайти без використання програмного забезпечення. Моделі PaaS також дозволяють розробникам повністю розробляти, тестувати, ділитися, керувати та оновлювати програми, що робить PaaS моделлю життєвого циклу. Прикладне програмне забезпечення, веб-сервіс або мережа та бізнес-стратегії – це послуги, які розробники хмар надають бізнесу. Крім того, оскільки модель PaaS може керуватись самостійно, розробник, який також є користувачем, може зменшити матеріальні витрати та ефективно керувати хмарною системою. Зазвичай використовувані моделі PaaS

включають EC2 (Amazon), GoogleApps (Google) та Force.com (Salesforce.com) – систему, яка широко використовується для бізнесу [7].

В *інфраструктура як послуга*, хмарні розробники надають користувачам та підприємствам таке обладнання, як мережі, сервери, можливості зберігання даних та інші важливі ресурси комп'ютерного обладнання, щоб користувачі могли належним чином запускати своє програмне забезпечення та систему. Це також дозволяє підприємствам отримувати доступ до широкого спектру онлайн-платформ та програм без необхідності придбання більшої хмарної інфраструктури. Дизайнери хмарних технологій IaaS гарантують, що операційна система та віртуалізація хмарної моделі відповідають вимогам комп'ютерної моделі чи будь-яких інших технологічних пристроїв. Найчастіше використовуються моделі IaaS: апаратні послуги Cisco та IBM та S3 (Amazon).

Хмарні моделі розгортання: PublicCloud, PrivateCloud, HybridCloud та CommunityCloud.

Хоча всі чотири системи адаптовані для задоволення потреб користувачів та доступності даних, вони мають різні функції, які відрізняються через щорічні збори, місце зберігання даних, конфіденційність та доступність для багатьох користувачів.

Науковці підкреслюють [1; 4; 6], що у *Громадській* хмарі будь-який користувач із загальнодоступного хмарного програмного забезпечення через Інтернет може отримати доступ до моделей, хмарних програм та засобів зберігання даних. Більшість програм і програм є безкоштовними, але деякі можуть підлягати щомісячній або щорічній підписці залежно від додаткових функцій або компонентів, які користувач бажає придбати. Однак такі хмарні моделі, як правило, є власністю та керуванням самих розробників хмар, таких як GoogleGmail.

Приватна хмара. Платформи зазвичай розраховані на одну компанію з кількома користувачами, які мають ексклюзивний доступ. Моделі загальнодоступних хмар зазвичай купуються та управляються самим бізнесом, третьою стороною або їх комбінацією. Для роботи таких моделей не потрібне певне місце розташування. Хмара спільноти системи об'єднують свої технології та діляться ними з різними групами, компаніями та організаціями, щоб протистояти серед інших серйозним викликам, пов'язаним з конфіденційністю, безпекою та правом.

Гібридна хмара. Модель являє собою поєднання принаймні двох моделей хмар державної або приватної. Незважаючи на те, що гібридні хмарні системи працюють незалежно, проте вони взаємопов'язані, щоб забезпечити найкращі моделі розгортання для підприємств, організацій та користувачів.

З 2008 року хмарні технології перетворилися на звичайну доставку, обмін, доступність та зберігання даних у вигляді текстового документа. Сьогодні, поряд із традиційною практикою, користувачі мають доступ, обмінюватися та зберігати дані у вигляді мультимедіа (музика, відео та зображення) та електронних таблиць (Microsoft Word, Excel та PDF). Доступ до цих файлів можна отримати на хмарних моделях за допомогою віддалених серверів, таких як iCloud, який є хмарними обчисленнями модель, розроблена компанією AppleInc. Вона дозволяє користувачам зберігати

музику, медіа та програми IOS на будь-яких цифрових пристроях. Інші хмарні сервіси, які часто використовуються, включають YouTube, DropBox та GoogleApplications. Сьогодні хмарні технології масово використовуються в освітньому процесі, особливо з спалахом пандемії COVID-19, коли школи та заклади освіти були закриті, а уроки проводилися через онлайн-платформи навчання. Наприклад, системи хмарних технологій були впровадженні закладами вищої освіти, оскільки вони є безкоштовними або економічно ефективними, і вони залучають як викладачів, так і студентів до співпраці та взаємодії під час освітнього процесу [5].

У теперішній час багато закладів освіти можуть запропонувати своїм студентам онлайн-навчання та коучинг. Наприклад, це може відбутись за допомогою хмарного додатка, до якого студенти можуть отримати доступ або завантажити їх на свій мобільний телефон. Тому таке онлайн-навчання можна назвати мережевим методом навчання, що вимагає інтеграції технологій.

Інтеграція хмарних технологій для вдосконалення електронного навчання приносить багато переваг як студентам, так і викладачам (рис. 1).

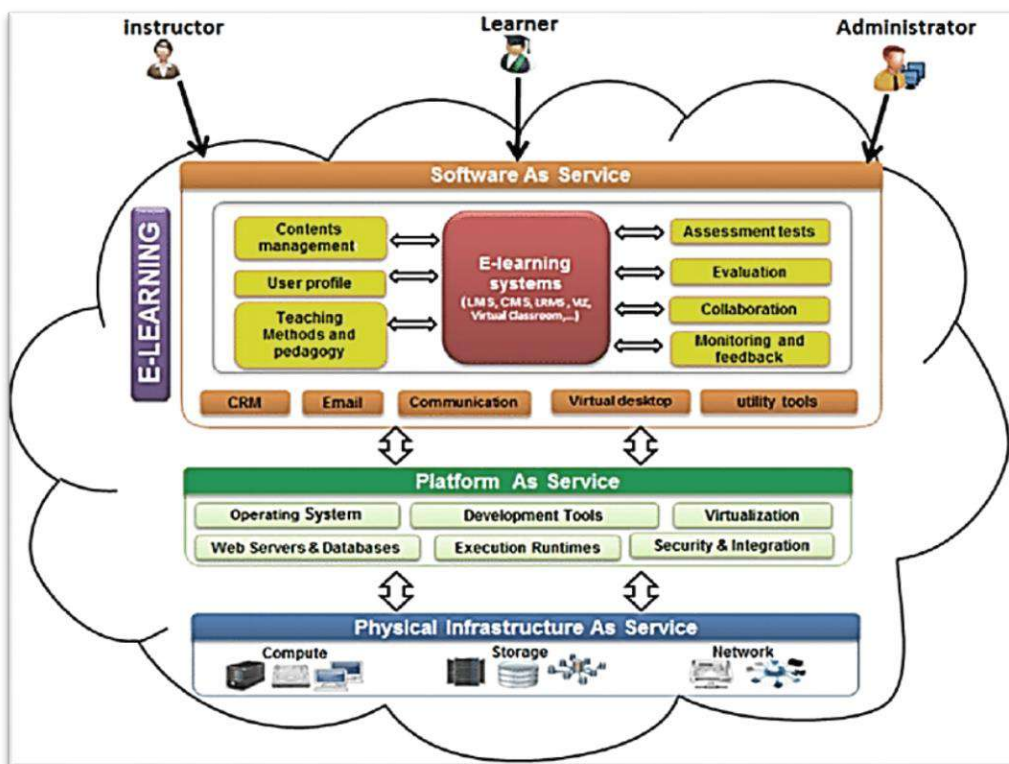

Рис. 1. Хмарний підхід на основі електронного навчання

Таким чином, для студентів хмарні технології виступають насамперед засобом підвищення їхніх професійних компетентностей, для викладачів та співробітників – засобом підвищення ефективності навчання без додаткового навантаження на них, для адміністраторів комп'ютерних систем та мереж – засобом уніфікації та спрощення задач адміністрування. Для ВНЗ у цілому використання хмарних технологій приводить

до вагомого зниження витрат на обслуговування, оновлення програмного забезпечення та ліцензування, апаратне конфігурування, забезпечення потужності і зменшення площі інфраструктури, що надає можливість зменшити видатки, не впливаючи на якість надання освітніх послуг. Студенти можуть навчатись удома, отримувати доступ до навчального матеріалу довільної дисципліни, коли їм зручно. Їм дозволяється надсилати завдання та проекти на хмарній платформі, а також вони можуть отримувати миттєвий та регулярний зворотній зв'язок від своїх викладачів.

Оскільки всі дані зберігаються на хмарній платформі, усі роботи та проекти не будуть втрачені. Однак у разі втрати будь-якого файлу адміністратор зможе відстежити та відновити довільну інформацію. Поряд з моніторингом досягнень студентів у виконанні практичних завдань, домашніх завдань та проектів, педагоги також можуть встановлювати онлайн-тести, вікторини та іспити. Іншим чинником є те, що хмарні технології також можуть надавати зворотній зв'язок безпосередньо між студентами або через відеоконференції, або навіть залишати інструкції та коментарі електронною поштою. Це полегшує позитивне спілкування між студентами та викладачами, а отже, освітній процес стає доступним та привабливим для студентів.

Здобувач вищої освіти, у процесі навчання якого використовують хмарні технології, отримує подвійні знання: по перше, самостійно вивчає матеріал, який необхідний йому для подальшої професійної діяльності, по-друге, має перспективу побачити шляхи представлення інформації за допомогою сучасних технологій, які важливо використовувати у педагогічній діяльності.

Організаційна побудова дистанційного навчання вимагатиме формування в процесі навчання у вузі відповідної готовності до виконання цих нових освітніх функцій.

У процесі підготовки майбутніх учителів інформатики у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка використовують платформу дистанційного навчання Moodle.

Для дисциплін які вивчають магістри на спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки за освітньо-професійною програмою Освітні вимірювання, ми розробили дистанційні курси: «Інформаційно-комунікаційні технології навчання», «Дистанційні технології навчання». Серед додаткових можливостей цих курсів слід відзначити використання форуму, глосарію для ознайомлення з основними визначеннями, якими користуватимемося у процесі навчання, корисні ресурси. Також, у процесі вивчення цих дисциплін магістрам запропоновано ознайомитися з новими педагогічними технологіями, такими як веб-квест та інтелект-карти. Для підвищення мотивації навчальної діяльності відведено сторінку з найкращими веб-квестами слухачів курсу.

У процесі вивчення вищезазначених курсів, магістри мають отримати уявлення про технотренди в освіті – хмарні технології, BigData (Великі дані), BYOD (Bring Your Own Device), гейміфікацію освіти, робототехніку, розширену реальність (доповнену), перевернутий клас, STEM-освіту, SMART, Інтернет речей, 1 комп'ютер: 1учень. Також, навчаються використовувати сервіси Веб 2.0, а саме LearningApps – засіб із створення

педагогічних ігор, Tagul, ManyEyes, Word ItOut, Wordle, Tagxedo-Creator – сервіси для створення хмари слів та Сайти Google. Ми впевнені, що сучасні технології вплинули на зміну освітніх підходів, деякі з них вже затребувані в системі освіти (хмарні технології, перевернутий клас, 1 комп'ютер:1учень) і деякі будуть впроваджуватись у найближчі роки (BigData, BYOD, гейміфікація освіти, робототехніка, розширена реальність, STEM-освіта, SMART, Інтернет речей).

Зокрема зазначені технотренди впливають на підвищення мотивації до навчальної діяльності, надають можливості використання нових форм в освітньому процесі, за яких студенти вчитимуться не тільки засвоювати знання, розвивати свої уміння, а й самостійно їх здобувати, використовувати отримані знання під час здобуття освіти та у повсякденному житті.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ/ CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Використання хмарних технологій має ряд переваг в освітньому процесі закладів вищої освіти, а саме електронне представлення матеріалу та виконання завдань в електронному вигляді, регулярне оцінювання якості виконання роботи з коментарем викладача, є можливість моніторингу успішності за електронним журналом. За такої моделі навчання очне навчання відбуваються інтерактивно.

Концепція оновлення вищої професійної освіти передбачає індивідуально-творчий принцип формування майбутнього фахівця, виявлення і формування його творчої індивідуальності, розвиток його професійних поглядів, створення гнучких моделей організації освітнього процесу.

Отже, у сучасній системі організації навчання у закладах вищої освіти застосування дистанційного навчання з використанням хмарних технологій є невід'ємною складовою для забезпечення якісної освіти.

Використання зазначених технологій в розкриває можливості позитивного впливу на підвищення рівня якості освіти, забезпечує реалізацію потреб майбутніх фахівців в освітніх послугах, підвищує професійну мобільність та активність. Дистанційні технології сприяють формуванню єдиного освітнього простору в рамках індивідуалізації навчання при масовості вищої освіти. Розвиток інформаційних технологій у сучасному світі спричинив перегляд традиційних підходів до визначення перспективних форм організації освітнього процесу. Невпинне збільшення обсягів інформаційних даних і відомостей спонукає до необхідності вдосконалення підготовки магістрів з інформаційних технологій, пошуку інноваційних технологій підвищення кваліфікації, а також постійного, неперервного вдосконалення фахової компетентності спеціалістів.

Зважаючи на багатоваріантність досліджуваного явища, визначено аспекти, які потребують **подальшого наукового розроблення**: шляхи вдосконалення використання хмарних сервісів при дистанційному навчанні за допомогою Інтернету, роль в даному

процесі викладача, технологію поєднання різних моделей використання хмарних сервісів з іншими формами здобуття освіти тощо.

Наше дослідження підтверджує той факт, що використання хмарних технологій допомагає усім учасникам освітнього процесу отримувати доступ, зберігати та отримувати дані через хмарну систему будь-де та в будь-який час під час пандемії COVID-19.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Биков, В., 2020. Технології хмарних обчислень – провідні інформаційні технології подальшого розвитку інформатизації системи освіти України. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 6, 3-11.
2. Найл, С., 2020. Електронне навчання в хмарі. *Міжнародний журнал віртуальних та особистих навчальних середовищ. IJVPLE*, 1 (1), 10-19.
3. NIST. 2021. Визначення хмарних обчислень NIST. *Національний інститут стандартів і технологій (NIST)*. Гейтерсбург, США, NIST 800, 145.
4. Пармешвар, Р., Яункі, В., Рамеш, В., 2017. Знайомство з платформою електронного навчання Moodle. *Міжнародний журнал менеджменту та прикладної науки. IJMAS*, 3 (5), 234.
5. Похрел, С., Четрі, Р., 2020. Огляд літератури про вплив пандемії COVID-19 на навчання та науку. *Вища освіта для майбутнього*, 8 (1), 133-141.
6. Ріахі, Г. 2015. Системи електронного навчання на основі хмарних обчислень: *Міжнародна конференція з обчислень та програмної інженерії. Procedia Computer Science*, 62, 352-359.
7. Слуський, Л. 2020. Кібербезпека систем онлайн-прокторингу. *Журнал міжнародних технологій та управління інформацією. JITIM*, 29 (1) 318 с.
8. Leontioua, N., Dechouniotisb, D., Denazisa, S., Papavassilioub, S., 2018. A hierarchical control framework of load balancing and resource allocation of cloud computing services. *Computers & Electrical Engineering*, 67, 235-251.
9. UNESCO, 2020. *COVID-19 Educational Disruption and Response*. Доступно: <<https://en.unesco.org/COVID19/educationresponse>> [Дата звернення 5 Жовтня 2021].
10. UNICEF. 2021. *COVID-19 and School Closures: One year of education disruption*. Доступно: <https://data.unicef.org/topic/education/COVID-19/> [Дата звернення 5 Жовтня 2021].

FEATURES OF USING CLOUD TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Rostislav Motsyk,

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer
Department of Computer Sciences
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0947-3579>
rostislavkpnu@gmail.com

Victor Shchyrba,

Candidate of Physics and Mathematics,
Professor of the Department of Computer Sciences
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2520-5825>
victor.shchyrba@gmail.com

Oleksii Mukoviz,

Doctor of Pedagogical, Associate Professor,
Head of the Department of Theory of Primary Education Chair
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-9262-9209
alexsmukovoz@gmail.com

Abstract. The article outlines the relevance of using cloud technologies in the process of training masters in informational technologies at the current stage of the development of information and computer technologies.

The main problems and features of the educational process using cloud technologies in the context of introducing distance learning technologies in higher education institutions, which provide other means, methods, other ways of interaction between teachers and students, require special training of all participants in the educational process, operating the method of its implementation.

To increase the efficiency of the educational process in the online environment, the authors revealed the features of the use of cloud technologies in distance learning in higher education, on the example of distance training courses for Masters, specialty 011 Educational, Pedagogical sciences on the education and professional program Educational Measurements at Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University. Particular attention is paid to the review of existing research on this topic, and its applications, to determine the impact of cloud computing on distance learning during the COVID-19 pandemic. This is achieved through the analysis of data that helped to analyze the trends in the study area.

The authors consider the possibilities and problems of distance learning with the help of cloud services and reveal the transition from traditional lessons to online learning; highlight the impact of cloud technology on distance learning during the COVID-19 pandemic. The results of the study show key aspects of technology adaptation to this new global challenge and their level of efficiency that may help in the future.

The study analyzed, systematized scientific sources on the research issues; identified the main problems that arise in the organization and implementation of cloud technologies in distance learning in higher education.

The emphasis is placed on the differences between distance learning as a separate form of education and the introduction of cloud learning technologies in the educational process of higher education institutions. Currently, in the transition from distance learning to quality online education, when to implement the educational process in quarantine restrictions cloud technologies are being actively introduced, the question of how to ensure the effective organization and arrangement of the educational process needs to be studied and clarified.

Keywords: cloud models; cloud technologies; Distance Learning; teacher; student; COVID-19 pandemic.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bykov, V., 2020. Tekhnolohiyi khmarnykh obchyslen' – providni informatsiyi tekhnolohiyi podal'shoho rozvytku informatyzatsiyi systemy osvity Ukrainy [Cloud computing technologies – leading information technologies for further development of informatization of the education system of Ukraine], *Komp'yuter u shkoli ta sim'yi*, 6, 3-11.
2. Nayl, S., 2020. Elektronne navchannya v khmari [E-Learning in the Cloud], *Mizhnarodnyy zhurnal virtual'nykh ta osobystykh navchal'nykh seredovysch. IJVPLE*, 1 (1), 10-19.
3. NIST. 2021. Vyznachennya khmarnykh obchyslen' NIST [The NIST definition of Cloud Computing], *Natsional'nyy instytut standartiv i tekhnolohiy (NIST), Heytersburh, SShA, NIST 800*, 145.
4. Parmeshvar, R., Yaunki, V., Ramesh, V., 2017. Znayomstvo z platformoyu elektronnoho navchannya Moodle [Familiarity of Moodle E-Learning Platform Among Open University of Mauritius Students], *Mizhnarodnyy zhurnal menedzhmentu ta prykladnoyi nauky, IJMAS*, 3 (5), 234.
5. Pokhrel, S., Chetri, R., 2020. Ohlyad literatury pro vplyv pandemiyi COVID-19 na navchannya ta nauku [A Literature Review on Impact of COVID-19 Pandemic on Teaching and Learning], *Vyshcha osvita dlya maybutn'oho*, 8 (1), 133-141.
6. Riakhi, H. 2015. Systemy elektronnoho navchannya na osnovi khmarnykh obchyslen' [E-Learning Systems based on Cloud Computing: A Review]: *Mizhnarodna konferentsiya z obchyslen' ta prohramnoyi inzheneriyi. Procedia Computer Science*, 62, 352-359.

7. Slus'kyu, L. 2020. Kiberbezpeka system onlayn-proktorynhu [Cybersecurity of Online Proctoring Systems], *Zhurnal mizhnarodnykh tekhnolohiy ta upravlinnya informatsiyeyu, JITIM*, 29 (1), 318.

8. Leontioua, N., Dechouniotisb, D., Denazisa, S., Papavassilioub, S., 2018. A hierarchical control framework of load balancing and resource allocation of cloud computing services, *Computers & Electrical Engineering*, 67, 235-251.

9. UNESCO, 2020. *COVID-19 Educational Disruption and Response*. Dostupno: <<https://en.unesco.org/COVID19/educationresponse>> [Data zvernennya 5 Zhovtnya 2021].

10. UNICEF. 2021. *COVID-19 and School Closures: One year of education disruption*. Dostupno: <<https://data.unicef.org/topic/education/COVID-19/>> [Data zvernennya 5 Zhovtnya 2021].

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-314-327>

УДК 378.147:802.0

Назаренко Ірина Миколаївна,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7919-7939>

Nazirin257@ukr.net

Кондрашова Алла Володимирівна,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9031-7391>

Chipalinka@ukr.net

Дем'янюк Наталія Олександрівна,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3363-569X>

demianiuknatalie@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УСНОГО АНГЛОМОВНОГО МОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ
ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Анотація. У статті досліджуються особливості навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей у закладах вищої освіти як один

із важливих структурних елементів в системі освіти. Проаналізовано основні та специфічні характеристики особливостей навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей у закладах вищої освіти. Встановлено, що викладачі у процесі навчання студентів інженерних спеціальностей усної розмовної англійської мови повинні формувати відповідні умови, за яких відбулося б перенесення структурно завершених мовних дій з навчальної ситуації на ненавчальну, тобто в природну ситуацію спілкування. Встановлено, що значна чисельність викладачів у процесі викладання іноземної мови застосовують проектну методологію, яка успішно сприяє формуванню в студентів необхідних комунікативних та мовленнєвих умінь та навичок. Визначено, що викладачі для забезпечення якісного навчання усного англомовного мовлення повинні забезпечити формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення, фахівців з електроніки та фахівців інженерів-теплоенергетиків шляхом систематичного вивчення галузевого змісту іноземною мовою, моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців інженерних спеціальностей засобами іноземної мови та реалізація принципів змішаних навчальних матеріалів у навчально-методичних матеріалах. Визначено, що до організаційно-педагогічних умов формування комунікативної компетенції фахівців інженерних спеціальностей належать: доповнення змісту навчальних програм та навчально-методичних комплексів з іноземних дисциплін вправами, заходами, текстами та зразками ефективного професійного спілкування; застосування інтерактивних форм навчання окремих фахових дисциплін з урахуванням специфіки професійної діяльності інженерів при реалізації домінуючих методів у вивчення усної англійської мови; використання засобів синхронного та асинхронного спілкування, спеціальних Інтернет-ресурсів та віртуальних спільнот при викладанні іноземної мови.

Ключові слова: англійська мова; фахівці інженерних спеціальностей; інженери програмного забезпечення; фахівці з електроніки; інженери-теплоенергетики.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У сучасному світі вивчення іноземних мов стало вимогою часу у зв'язку з розширенням відносин між іншими країнами, їх знання стало необхідністю та виникла потреба у володінні мінімум однією іноземною мовою. Іншомовна підготовка є невід'ємною складовою всіх ступенів середньої та вищої освіти, а з-за умов глобалізації сучасного суспільства цей процес стає ще більш значущим. Високий рівень володіння іноземною мовою сприяє кар'єрному росту, підвищенню інтелектуального та культурного рівня спеціалістів та легкій адаптації їх у іншомовному середовищі. Вимоги роботодавця до інженерно-технічних знань, умінь і компетенцій постійно зростають, що пов'язано із прискореною еволюцією технічних навичок, появою нових інженерних

професій і проникненням технологій у всі сфери людського життя. Зазначені умови з-за сучасних кондицій накладають вимоги до наявності у фахівців інженерних спеціальностей відповідного рівня знань іноземної мови, а ще більш важливим є наявність належного рівня знань англійської мови для ІТ-професіоналів, оскільки вони працюють у міжнародних компаніях чи командах, тому знання іноземної мови впливає на результат їхньої індивідуальної чи спільної роботи. Не менш важливо для інженерних компаній мати фахівців інженерних спеціальностей з хорошими знаннями англійської мови, оскільки вони можуть виступати хорошими представниками на зустрічах і в процесі переговорів з представниками іноземних компаній.

Знання іноземної мови робить фахівців інженерних спеціальностей надзвичайно конкурентоспроможними для роботи в своїй галузі. Оскільки конкурентоспроможні фахівці інженерних спеціальностей повинні володіти фаховими вміннями та навичками й базовими знаннями іноземної мови, що ґрунтується на критичному мисленні та здатності використовувати теоретичні та практичні надбаня на практиці. Отже, знання іноземних мов стає більш актуальним, оскільки випускники технічних вузів і співробітники, які володіють іноземними мовами, користуються більшим попитом у роботодавців. У зв'язку з цим, досить актуальним і необхідним у сучасних умовах є огляд особливостей навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей з метою забезпечення ринку праці конкурентоспроможними спеціалістами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику особливостей навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей досліджує незначна кількість науковців. Зокрема, наукові праці А. Потапенка, А. Близниченка, В. Стрілеця, Г. Муротова, Г. Шерина, Е. Мустафаєва, І. Чирви, Н. Абраїмова, О. Кіріленка, О. Близниченка, С. Симоненко, Х. Корнюша, Я. Булахова присвячені аналізу важливості вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти, які вплинули на генезис становлення майбутніх фахівців інженерів програмного забезпечення, фахівців з електроніки та фахівців інженерів-теплоенергетиків як конкурентоспроможних спеціалістів своєї галузі.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є дослідження особливостей навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей задля забезпечення ринку праці конкурентоспроможними спеціалістами.

Для досягнення мети визначено **завдання**:

- визначити особливості навчання іноземної мови студентів інженерних спеціальностей;
- проаналізувати особливості навчання усного англомовного мовлення фахівців-інженерів програмного забезпечення, фахівців з електроніки та фахівців інженерів-теплоенергетиків.

При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Сучасний фахівець інженерних спеціальностей повинен вільно володіти розмовною іноземною мовою та професійною іноземною мовою для активного використання як у повсякденному житті, так і у професійній діяльності. В діловому світі однією з головних проблем, яка існує у будь-якій компанії чи організації, є підбір висококваліфікованого персоналу, який може забезпечити виживання на ринку. Вчені, які базуються на компетентнісному підході, зазначають, що різниця між компетентним та висококваліфікованим експертом полягає в тому, що раніше існував не просто певний рівень знань і навичок, але й те, як вони можуть використовувати їх у своїй професійній діяльності [1, с. 36].

В епоху глобалізації та науково-технічного прогресу все більше людей починають вивчати іноземну мову, знання якої необхідне їм для поглиблення знань у галузі науки і техніки, бізнесу, освіти та соціальної сфери життя. Роль іноземної мови як засобу міжнародного спілкування для фахівців інженерних спеціальностей є високою, оскільки хороше знання іноземної мови сприятиме успіху в їх професійній діяльності. Здатність спілкуватися з діловими партнерами за кордоном, домовлятися самостійно, не вдаючись до послуг перекладача, висувається на перший план при вивченні іноземної мови. У зв'язку з цим викладання іноземної мови передбачає формування комунікативної компетентності – здатності спілкуватися іноземною мовою в ході професійної діяльності. Отже, одним із основних завдань викладача закладів вищої освіти являється формування у майбутніх фахівців інженерних спеціальностей комунікативних навичок, таких як розуміння та створення висловів на іноземній мові відповідно до конкретної ситуації спілкування, мовленнєвого завдання та комунікативного наміру [2, с. 455].

Щоб сформувати в студентів інженерних спеціальностей комунікативну компетентність поза мовним оточенням, недостатньо реалізовувати заняття умовно-комунікативними чи комунікативними вправами, що дозволяють вирішувати комунікативні завдання. Важливо надати студентам можливість мислити, вирішувати певні проблеми на іноземній мові, які породжують думки та роздуми над можливими шляхами вирішення цих проблем для того, щоб студенти акцентували увагу на змісті свого висловлювання, а іноземна мова виступала у своїй прямій функції [3, с. 41].

У зв'язку з цим, у процесі навчання студентів інженерних спеціальностей усної розмовної англійської мови необхідно створювати такі умови, за яких відбулося б перенесення структурно завершених мовних дій з навчальної ситуації на ненавчальну, тобто в природну ситуацію спілкування. Ефект навчання студентів інженерних спеціальностей залежить від того, наскільки успішно буде подолано цю розбіжність між його можливостями та об'єктивними умовами навчальної ситуації.

Значна чисельність викладачів у процесі викладання іноземної мови звертається до проєктної методології як до одного із сучасних продуктивних творчих підходів, що успішно реалізує основні цілі викладання іноземної мови у формуванні в студентів необхідних комунікативних та мовленнєвих умінь та навичок, які дозволяють їм спілкуватися іноземною мовою. Технології проєктування досить ефективно використовуються на вищому рівні освіти, оскільки вони дозволяють органічно інтегрувати знання студентів з різних галузей при вирішенні однієї проблеми, дають змогу застосовувати отримані знання на практиці, генеруючи нові ідеї, сприяти розвитку комунікативної компетентності як однієї з головних цілей викладання іноземної мови [4, с. 178].

Проєктна методика передбачає використання сукупності проблемних методів та прийомів: дослідницьких, пошукових, дискусій, рольових та ділових ігор. Поряд із цим, кожному студенту необхідна активна усна практика іноземної мови для того, щоб сформувати в нього необхідні вміння та навички в іншомовній діяльності, сформувати лінгвістичну компетентність на рівні, визначеному програмою та стандартом. Розглянемо особливості навчання усного англомовного мовлення фахівців-інженерів програмного забезпечення, фахівців з електроніки та фахівців інженерів-теплоенергетиків [5, с. 214].

І. Чирва вважає, що в сучасних реаліях зростає потреба майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення у розвитку навичок і вмінь самого діалогічного мовлення, що зумовлено економічними реформами, які проводяться в Україні на сучасному етапі (контакти фахівців технічного профілю з іноземними партнерами при створенні спільних підприємств, роботі з імпортом обладнання тощо). Вчений запевняє, що студенти повинні вміти ефективно спілкуватися англійською.

Відповідно до вимог програми English for Specific Purposes (далі – ESP), майбутній фахівець повинен вміти реагувати на основні ідеї та визначати відповідну важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, офіційних бесід, лекцій, пов'язаних з навчанням та професією. Високий рівень іншомовної комунікативної компетенції майбутніх інженерів програмного забезпечення є запорукою підвищення їх професійного рівня, збагачення знань зі спеціальності та успішної професійної діяльності [6, с. 11].

За словами Я. Булахова, у своїй професійній діяльності інженери програмного забезпечення «повинні активно співпрацювати з іноземними партнерами, представниками різних культур та рівнів професійної компетентності; бути в курсі останніх науково-технічних розробок у своїй виробничій галузі, використовуючи іноземні джерела інформації. Успіх їхньої професійної діяльності залежить від комунікативних навичок та знання іноземної мови». Виходячи з цього, для ефективного оволодіння іноземною мовою необхідно враховувати такі вимоги: спрямованість системи навчання на формування в студентів-інженерів програмного забезпечення системного бачення предметів, що вивчаються; гнучкість і варіативність змісту з урахуванням потреб освіти та особистості; гуманізації технічної освіти; орієнтація на оволодіння новими інформаційними технологіями; забезпечення методичної, спеціалізованої наукової та професійної компетентності спеціаліста. Під

час навчання студенти мають усвідомлювати змістовну та процесуальну частину своєї майбутньої професійної діяльності [7, с. 9].

У професійній сфері інженери програмного забезпечення переважно використовують іноземну мову під час пошуку та обробки інформації з Інтернет-ресурсів, програмування та спілкування з іноземними партнерами за допомогою електронних комунікацій [8, с. 12]. Тому важливим є процес іншомовної підготовки майбутніх спеціалістів з програмної інженерії. Науковці виділяють наступні комунікативні навички майбутніх програмістів: читання в різних режимах комп'ютерних повідомлень, програм системної допомоги, інструкцій, статей електронних фахових видань, матеріалів форумів професійних спільнот, онлайн-практикумів; участь у діалозі / дискусії-діалозі, спілкуючись як безпосередньо, так і за допомогою електронних засобів; написання інструкцій, звітів, дописів на форумі. Формування цих навичок пропонується реалізувати в процесі проєктної методики навчання англійської мови майбутніх інженерів програмного забезпечення за допомогою дистанційного курсу. Високий рівень іншомовної комунікативної компетенції у професійній діяльності та професійному середовищі вважається необхідною складовою характеристики сучасного фахівця-інженера програмного забезпечення.

Дослідники визначають наступні умови формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення у галузі інформаційних технологій: систематичне вивчення галузевого змісту іноземною мовою, моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення у галузі інформаційних технологій засобами іноземної мови, реалізація принципів змішаних навчальних матеріалів у навчально-методичних матеріалах [10]. Особливу увагу дослідниця приділила використанню інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування навиків іноземного спілкування майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення у галузі інформаційних технологій, а саме застосування програм миттєвого обміну повідомленнями Skype, Google Talk, ICQ, QIP, Miranda, професійних електронних журналів (Tech Crunch, Computer, EЕEM), користування блогами (A + Computer Science Blog, Pastacode Computer Science blog тощо) та веб-сайтами.

Досліджуючи методичні підходи до навчання усної англійської мови майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення, І. Чирва [6, с. 12] вважає, що створення сприятливого середовища із застосуванням рівневої диференціації є важливим для оволодіння кожним студентом відповідно до рівня його академічних досягнень та здібностей. На її думку, доцільно запровадити комп'ютерну програму для організації диференційованого викладання англійської мови діалогів майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення у технічному закладі вищої освіти, що обґрунтовано необхідністю підвищення якості іншомовної підготовки майбутніх фахівців-інженерів програмного забезпечення всіх рівнів; необхідність отримання бажаного результату полягає в підвищенні навичок і компетенцій студентів. Натомість дослідник Я. Булахова визначає змістовні та процесуальні педагогічні умови навчання фахівців-інженерів програмного забезпечення, які враховують зв'язок між суспільним

договором на підготовку інженерів, суперечності у національних закладах вищої освіти та специфіку викладання іноземної мови у закладах вищої освіти [7, с. 10].

На основі аналізу сучасних вимог до організації професійної підготовки фахівців-інженерів програмного забезпечення в Україні та за кордоном, узагальнення досвіду формування комунікативної компетентності фахівців-інженерів програмного забезпечення доцільно виділити наступні організаційно-педагогічні умови формування комунікативної компетенції інженерів програмного забезпечення закладів вищої освіти [9, с. 92]:

1. Доповнення змісту навчальних програм та навчально-методичних комплексів з іноземних дисциплін вправами, заходами, текстами та зразками ефективного професійного спілкування.

2. Застосування інтерактивних форм навчання окремих фахових дисциплін з урахуванням специфіки професійної діяльності інженерів програмного забезпечення при реалізації домінуючих методів (проектний метод, метод навчання у співпраці (малі групи), «мозковий штурм», кейс-метод).

3. Використання засобів синхронного та асинхронного спілкування, спеціальних Інтернет-ресурсів, соціальних мереж та віртуальних спільнот при викладанні іноземної мови та професійно-технічних дисциплін іноземною мовою в аудиторній та позааудиторній роботі.

Ефективність процесу формування прийомів і методів міжособистісної взаємодії, які становлять основу професійного спілкування інженерів програмного забезпечення, реалізується шляхом залучення студентів до комунікаційної діяльності, що максимально імітує процес професійної взаємодії та створює умови для професійно- та особистісно-орієнтованих професіоналів [10].

Технологія проектної діяльності у роботі викладачів англійської мови Г. Шериної та О. Мерзлякової спрямована на те, щоб розвинути активне самостійне мислення студента та навчити його не просто запам'ятовувати та відтворювати знання, а вміти застосовувати їх на практиці. Виконання проектних завдань дозволяє студентам бачити практичну користь вивчення іноземної мови, наслідком чого є підвищення інтересу та мотивації до вивчення. Навчання за допомогою активного включення студента у процес навчання веде до оволодіння мистецтвом комунікації. Навіть недостатньо мотивовані студенти виявляють інтерес до вивчення іноземної мови під час виконання творчих завдань.

Важливою частиною проектної роботи на заняттях англійської мови з 2018 року є підготовка фахівців з електроніки до чемпіонату «Worldskills» з компетенцій «Мехатроніки» та «Електроніки». На змаганнях учасники отримують завдання англійською мовою, де можливості скористатися програмою або словником у них немає, а від точності та професіоналізму перекладу безпосередньо залежить результат виступу.

У процесі вивчення іноземної мови фахівці з електроніки повинні знати та розуміти технічну термінологію, що відноситься до їхньої компетенції; повинні вміти: 1) читати, розуміти та знаходити необхідні технічні дані та інструкції англійською мовою з документації у будь-якому доступному форматі; 2) реагувати на запити

замовника безпосередньо та опосередковано; а також повинні знати лексичні одиниці за темами: «Tools», «Soldering tools», «Equipment», «Workplace», «Actions», «Circuits», «Signals», «Transistors», «Resistors», «Capacitors», «Diodes», «Chips (Integrated circuits)», «Potentiometers», «Testers and meters», «Relays and switches» та вміти читати і розуміти без словника зазначені лексичні одиниці.

Одним із завдань проєктної методології є оновлення змісту професійної освіти з урахуванням професійних стандартів, сучасних методик та технологій. При розробці програм проєктної роботи з вивчення англійської мови як професійної, також враховувалися вимоги міжнародних конкурсів професійної майстерності, включаючи чемпіонати «Worldskills».

У процесі освоєння загально-професійної дисципліни «Електронна техніка» майбутні фахівці з електроніки повинні навчитися: розраховувати параметри електронних приладів та електронних схем за заданими умовами; складати та діагностувати схеми англійською мовою; працювати з довідковою літературою з електроніки.

У сучасних умовах з'явилася ціла галузь електронної техніки – мікроелектроніка, яка розробляє та виробляє аналогові, цифрові та спеціалізовані мікросхеми. Такі пристрої набули широкого поширення в радіотехніці, електроніці, системах зв'язку, обчислювальній та побутовій техніці. Завдяки цьому електронні та радіотехнічні пристрої стали легкими, малогабаритними, енергоекономічними та широкодоступними, проте вміти читати та розуміти без словника значення професійних термінів – показник професіоналізму сучасного фахівця з електроніки.

Сучасна електронна техніка базується на використанні найвищих досягнень техніки та технології, заснованих на знанні складних законів фізики, хімії, англійської мови та на величезній різноманітності базових елементів та пристроїв. Вивчення англійської мови дозволить дізнатися про можливості сучасної елементної бази електроніки, орієнтуватися у складній номенклатурі виробів, вміти застосовувати їх відповідно до призначення фахівцями з електроніки [11, с. 30-31].

Для того, щоб мати можливість вільно спілкуватися англійською, проводити переговори чи професійні семінари та тренінги, фахівцям інженерно-теплоенергетикам потрібні не лише теоретичні знання, а й досвід та необхідні навички для практичного спілкування з міжнародними партнерами. Обмін знаннями дає змогу підвищити як навички спілкування англійською мовою, так і рівень кваліфікації інженерів-теплоенергетиків та керівників енергетичних підприємств. Враховуючи постійний розвиток цієї галузі, слід підкреслити, що постійно з'являються нові вирази та поняття, деякі технічні визначення набувають нового значення, що обумовлює потребу фахівців галузі ознайомлюватися з найновішою інформацією з першоджерел.

Розуміння технічної та ділової англійської мови дозволяє вільно володіти сучасними термінами в галузі теплоенергетики, а також орієнтуватися на актуальну фахову літературу, інструкції та технічну документацію. Однак для ефективного застосування мовних навичок важливо розуміти, чим звичайна англійська лексика відрізняється від спеціалізованої лексики. Теплоенергетика гостро потребує спеціалістів

зі знанням англійської мови, особливо для компаній з іноземним капіталом з представництвами в Україні, бізнес яких пов'язаний з експортом та імпортом товарів чи технологій. Англомовні працівники потрібні в сферах закупівель, управління виробництвом та інжинірингу.

При купівлі закордонного обладнання будь-яке підприємство може вимагати, щоб вказівки та інструкції були на українській мові, тому робота з такими текстами передбачає дотримання особливих вимог. Слід підкреслити, що при перекладі необхідно враховувати всі тонкощі іноземної мови та особливості роботи обладнання. Таким чином, адекватна інтерпретація технічних специфікацій та вказівок іншою мовою вимагає не тільки лінгвістичних, а й технічних знань. Найкраще з цим завданням можуть справитись інженери, які працюють у сфері теплоенергетики та володіють англійською мовою на високому рівні. Фахівець, який працює з технічними текстами, повинен розуміти значення слів, що перекладаються, і враховувати всі нюанси їх застосування [13].

Таким чином, досконалим спеціалістом з теплоенергетики є той, хто знає англійську мову та володіє технічними знаннями. Якщо технічних і лінгвістичних знань працівника недостатньо, йому доводиться працювати разом із досвідченим редактором-перекладачем, який виправляє всі неточності, що також не вигідно підприємству, оскільки вимагає додаткових витрат. Однак неправильно перекладена технічна інструкція призведе до неправильної експлуатації обладнання, що може призвести до поломок або навіть більш серйозних наслідків.

Вважаємо, що особливий акцент необхідно приділяти мовній підготовці майбутніх інженерів-теплоенергетиків в закладах вищої освіти у контексті курсів загальної англійської, ділової англійської та ESP. За дослідженнями А. Лугова [12, с. 3-5], студенти-інженери-теплоенергетики мають набути відповідних навичок знань англійської мови, які достатні для опису окремих частин деталей та обладнання, пояснення роботи приладів, могли надати характеристику сучасних теплоелектростанцій та їх обладнання.

Таким чином, фахівець вищого класу повинен вміти говорити на професійні теми та читати спеціалізовану літературу на іноземній мові, витягуючи з неї інформацію, необхідну для його професійної діяльності. Тому вивчення іноземної мови повинно бути спрямоване на формування основ професійного словникового запасу майбутніх фахівців інженерів-теплоенергетиків, який повинен відігравати дуже важливу роль в їх академічній підготовці, оскільки багатий словниковий запас важливий для подальшого оволодіння технічною та діловою англійською мовою.

Викладачі закладів вищої освіти, які викладають англійську мову та спеціалізовані технічні предмети повинні заохочувати студентів до вивчення систематично необхідної термінології, а саме описів окремих частин і елементів обладнання, характеристик робочих пристроїв різного призначення тощо. Крім читання та перекладу текстів матеріалів різної концептуальної та лінгвістичної складності, інструктивні матеріали до курсів ESP мають бути скеровані на розвиток і поглиблення мовленнєвих навичок майбутніх інженерів-теплоенергетиків, а також

навичок усного та письмового спілкування англійською мовою на професійно-актуальні теми [13].

О. Кіріленко визначає, що формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців інженерних спеціальностей у закладах вищої освіти буде ефективним за таких організаційно-педагогічних умов:

1) орієнтація професійної підготовки на професійно-комунікаційну компетентність майбутніх інженерів;

2) розробка авторських навчальних курсів, спрямованих на формування професійно-комунікативної компетентності;

3) розробка та використання алгоритму формування професійної комунікативної компетентності майбутніх інженерів, що містить три взаємопов'язані етапи: підготовчий (знання), базовий (діяльнісний) та заключний (рефлексивний);

4) використання педагогічних технологій, комплексу дидактичних засобів у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів;

5) розробка системи критеріїв оцінювання рівнів професійної комунікативної компетентності інженерів [14].

Таким чином, на основі навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей, у них формується іншомовна комунікативна компетенція, яка є вирішальним чинником для забезпечення вдалого майбутнього працевлаштування та професійного розвитку.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що вивчення іноземної мови – це складний процес, який вимагає постійного оновлення та дослідження. Помилкова ідея для майбутніх фахівців інженерних спеціальностей може мати тільки знання у своїй галузі та покладатися лише на програму, тому в умовах інтенсифікації інтеграційних процесів формування комунікативної компетентності студентів інженерних спеціальностей в рамках вивчення іноземної мови набуває все більшої актуальності.

Проаналізувавши поточну ситуацію з навчанням усної англійської мови фахівців-інженерів програмного забезпечення, фахівців з електроніки та фахівців інженерів-теплоенергетиків, можна зробити висновок, що знання англійської мови є обов'язковим для фахівців усіх рангів, оскільки це гарантує кращі кар'єрні можливості, покращення спілкування з іноземними партнерами, більш точне тлумачення вказівок та інструкцій, постійне професійне зростання та обмін зарубіжним досвідом.

Пропозиції щодо подальших досліджень у галузі включають експериментальне дослідження існуючого усного рівня знань англійської мови серед студентів інженерів програмного забезпечення, студентів з електроніки та студентів інженерів-теплоенергетиків закладів вищої освіти України, розробку та практичну перевірку методичних рекомендацій та методичних засобів, спрямованих на покращення їх відповідних мовних навичок.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Зимняя, И. А., 2003. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*, 5, 34–42.
2. Murotova, G., Umrzoqova, G., Pardayeva, S., 2020. Effective methods of teaching english speaking at a non-linguistic university. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 5 (3), 455–458.
3. Полат, Е. С., 2003. *Метод проектов: научно-методический сборник* / под общ. ред. М. А. Гусаковского. Минск: Белорусский государственный университет, Центр проблем развития образования, Республиканский институт высшей школы, 39–47.
4. Muratova, G., Abraimova, N., 2020. The use of information-communication technologies and modern methods in teaching a foreign language. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2, 20, 175–181. [Онлайн]. Доступно: <<https://uzjournals.edu.uz/tziuj/vol2020/iss2/20>>.
5. Мустафаева, Э., 2018. Методические предпосылки обучения устной разговорной английской речи студентов старших курсов неязыковых специальностей с использованием проектной методики. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета*, 1(59), 213–217.
6. Чирва, І. В., 2008. Методика навчання майбутніх інженерів-програмістів англійського діалогічного мовлення з використанням комп'ютерних програм: *автореф. дис. канд. пед. наук. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т.*
7. Булахова, Я. В., 2007. Педагогічні умови навчання іноземних мов майбутніх інженерів-програмістів засобами мультимедійних програм: *автореф. дис. канд. пед. наук, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка, Луганськ, Україна.*
8. Стрілець, В. В., 2010. Проектна методика навчання англійської мови майбутніх програмістів із застосуванням інформаційних технологій: *автореф. дис. канд. пед. наук, Київ. нац. лінгвіст. ун-т., Київ, Україна.*
9. Симоненко, С. В., 2019. Формування комунікативної компетентності фахівців з програмної інженерії у закладах вищої освіти: *дис. канд. пед. наук, Класичний приватний університет, Запоріжжя, Україна.*
10. Symonenko, S., 2020. Complementing content of English courses for enhancing communication of IT-professionals for sustainable development. *E3S Web of Conferences*, 166. 10008 [Онлайн]. Доступно: <<https://10.1051/e3sconf/202016610008>>.
11. Червев, А., Потапенко, А., Шерина, Г., 2020. Английский язык в моей профессии: «электронные приборы и устройства». *I Региональная научно-практическая стенническая конференция «Профессионал XXI: настоящее будущее»*. Из-во ОГБУДПО «РЦРПК», 30–32.
12. Луговая, А. Л., 2001. Английский язык для энергетических специальностей: *учеб. пособие*, Москва: Высшая школа, 150.
13. Blyznychenko, A. S., Korniyush, N. V., Blyznychenko, O. M., 2020. The role of the English language in thermal power engineering as an employability and expertise booster, *Colloquium-journal*, 10 (62), 23–25. [Онлайн]. Доступно: doi:10.24411/2520-6990-2020-11635.

14. Кіріленко, О. Г., 2016. Комунікативні вміння іноземних студентів у галузі програмної інженерії з позиції компетентнісного підходу. *Молодий вчений*, 3 (30), 388-393.

PECULIARITIES OF TEACHING ORAL ENGLISH SPEECH OF ENGINEERING SPECIALISTS

Iryna Nazarenko,

teacher of the Department of English Language of Technical Orientation №1
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7919-7939>
Nazirin257@ukr.net

Alla Kondrashova,

teacher of the Department of English Language of Technical Orientation №1
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9031-7391>
Chipalinka@ukr.net

Nataliia Demianiuk,

teacher of the Department of English Language of Technical Orientation №1
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3363-569X>
demianiuknatalie@gmail.com

Abstract. The paper studies the peculiarities of teaching oral English to specialists in engineering specialties in higher education institutions as one of the important structural elements in the education system. The main and specific characteristics of the peculiarities of teaching oral English to specialists in engineering specialties in higher education institutions are analyzed. It is established that teachers in the process of teaching students of engineering specialties of spoken English should create appropriate conditions under which there would be a transfer of structurally complete language actions from educational to non-educational, i.e. in a natural situation of communication. It is established that a significant number of teachers in the process of teaching a foreign language use the project methodology, which successfully contributes to the formation of students' necessary communication and speaking skills. It is determined that to provide quality teaching of oral English teachers should ensure the formation of foreign language communicative competence of future

software engineers, electronics specialists and specialists in thermal engineering, by systematic study of industry content in a foreign language, modelling professional activities of future specialists by foreign engineers. It is determined that the organizational and pedagogical conditions for the formation of communicative competence of engineering specialists include: supplementing the content of educational programs and educational and methodological complexes in foreign disciplines with exercises, activities, texts and examples of effective professional communication; the use of interactive forms of teaching certain professional disciplines, taking into account the specifics of the professional activities of engineers in the implementation of dominant methods in the study of oral English; use of means of synchronous and asynchronous communication, special Internet resources and virtual communities in teaching a foreign language.

Keywords: English language; engineering specialists; software engineers; electronics specialists; heat engineers.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zymnjaja, Y. A., 2003. Kliuchovi kompetentsii – nova paradyhma rezultatu osvity [Key competencies - a new paradigm of educational outcomes], *Vyshcha osvita sohodni*, 5, 34–42.
2. Murotova, G., Umrzoqova, G., Pardayeva, S., 2020. Effective methods of teaching english speaking at a non-linguistic university. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 5 (3), 455–458.
3. Polat, E. S., 2003. *Metod proektov: nauchno-metodycheskyj sbornyk* [Method of projects: scientific and methodical collection] / pod obshh. red. M. A. Ghusakovskogho. Mynsk: Belorusskyj ghosudarstvennyj unyversytet, Centr problem razvytyja obrazovanya, Respublykanskij ynstitut vysshej shkoly, 39–47.
4. Muratova, G., Abraimova, N., 2020. The use of information-communication technologies and modern methods in teaching a foreign language. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2, 20, 175–181. Available: <<https://uzjournals.edu.uz/tziuj/vol2020/iss2/20>>.
5. Mustafaieva, E. 2018. Metodychni peredumovy navchannia usnoho rozmovnoho anhliiskoho movlennia studentiv starshykh kursiv nemovnykh spetsialnostei z vykorystanniam proektnoi metodyky [Methodological prerequisites for teaching oral spoken English to senior students of non-language specialties using project methodology], *Vcheni zapysky Krymskoho inzhenerno-pedahohichnoho universytetu*, 1(59), 213–217.
6. Chirva, I. V., 2008. Metodyka navchannja majbutnikh inzheneriv-programmistiv anghlijskogho dialoghichnogho movlennja z vykorystannjam komp'juternykh program [Methods of training future engineers-programmers of English dialogic speech using computer programs]: *Ph.D. avtoref. dissertation, Kyjiv. nac. linghv. un-t., Kyjiv, Ukrajin.*

7. Bulakhova, Ja. V., 2007. Pedagogichni umovy navchannja inozemnykh mov majbutnikh inzheneriv-programistiv zasobamy multymedijnykh program [Pedagogical conditions for teaching foreign languages to future software engineers by means of multimedia programs]: *Ph.D. avtoref. dissertation, Lughan. nac. ped. un-t im. T. Shevchenka, Lughansjk, Ukrajinna.*

8. Strilecj, V. V., 2010. Proektna metodyka navchannja anghlijskoji movy majbutnikh programistiv iz zastosuvannjam informacijnykh tekhnologhij [Project methods of teaching English to future programmers using information technology]: *Ph.D. avtoref. dissertation, Kyjiv. nac. linghivist. un-t., Kyjiv, Ukrajinna.*

9. Symonenko, S. V., 2019. Formuvannja komunikatyvnoji kompetentnosti fakhivciv z programnoji inzheneriji u zakladakh vyshhoji osvity [Formation of communicative competence of specialists in software engineering in higher education institutions]: *Ph.D. avtoref. dissertation, Klasychnyj pryvatnyj universytet, Zaporizhzhja, Ukrajinna.*

10. Symonenko, S., 2020. Complementing content of English courses for enhancing communication of IT-professionals for sustainable development. *E3S Web of Conferences, 166. 10008.* Available: <<https://10.1051/e3sconf/202016610008>>.

11. Cherviev, A., Potapenko, A., Sherina, H., 2020. Anhliiska mova u moii profesii: «elektronni prylady ta prystroi» [English in my profession: «electronic devices and devices»], *I Reghionalnaja nauchno-praktycheskaja stenycheskaja konferencyja «Professyonal XXI: nastojashhee budushhee»*, Yz-vo OGH BUDPO «RCRPK», 30–32.

12. Lughovaja, A. L., 2001. *Anghlyjskij jazыk dlja energhetycheskykh specyjalnostej: ucheb.* Posobyею, Moskva: Vysshaja shkola, 150.

13. Blyznuchenko, A. S., Korniuush, H. V., Blyznuchenko, O. M., 2020. The role of the English language in thermal power engineering as an employability and expertise booster, *Colloquium-journal, 10 (62)*, 23–25. Available: <[doi:10.24411/2520-6990-2020-11635](https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-11635)>.

14. Kirilenko, O. Gh., 2016. Komunikatyvni vminnja inozemnykh studentiv u ghaluzi programnoji inzheneriji z pozyciji kompetentnisnogho pidkholdu [Communicative skills of foreign students in the field of software engineering from the standpoint of the competence approach], *Molodyj vchenyj, 3 (30)*, 388–393.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-328-336>

УДК 37.01:8111.111

Никитюк Світлана Іванівна,

старший викладач кафедри англійської мови

Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2304-9291>

nykytiuksi@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ІДІОМ

Анотація. У статті зосереджено увагу на вербальному компоненті фонових знань, а саме його частотність у появі в ідіомах, що відображають національний характер.

Соціокультурна компетенція складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій. Країнознавча компетенція – це знання учнів про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій та звичаїв країни). Лінгвокраїнознавча компетенція – це володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої (міміки, жести, що супроводжують висловлювання) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування, тобто сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни.

Зазвичай учасники комунікативного акту із початку намагаються визначити загальний для них об'єм знань, а потім інтуїтивно враховують його, що надалі відображається і на формі, і на змісті мовлення. Такі загальні знання для усіх учасників спілкування мають назву *фонових знань*, у структурі яких виділяють вербальний компонент.

Фразеологізми будь-якої мови є найціннішим лінгвістичним явищем, в якому відображені національна культура, звичаї та вірування, фантазія та історія народу, мова якого вивчається.

Для ідіом властива образна мотивованість, яка прямо пов'язана із світоглядом народу-носія мови, тому можна стверджувати, що ідіоми культурно-національно марковані. Тому можна стверджувати, що вони слугуватимуть прийнятним матеріалом для формування вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетенції учнів про англомовні країни.

Перераховано вправи на формування вербального компоненту країнознавчої компетенції: автентичні тексти чи спеціально складені із ідіоматичними висловами; до- і післятекстові вправи, спрямовані на формування мовленнєвих

лексичних навичок із використанням поданих ідіом.

Запропоновані такі завдання на відповідну тему: завдання перед прочитанням тексту; безпосереднє читання тексту; завдання після прочитання тексту; завдання «так чи ні»; заповнити пропуски із відповідною ідіомою; вибрати правильну опцію із значенням певної ідіоми; придумати історію для ілюстрування поданих речень.

Ключові слова: соціокультурна компетенція; лінгвокраїнознавча компетенція; фонові знання; вербальний компонент; звичаї; традиції; ідіоми.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Не потребує доказів той факт, що вивчення іноземної мови нерозривно пов'язане з пізнанням культури та етнічних особливостей даної мови. Більш того, адекватне оволодіння іноземною мовою неможливе без вивчення елементів культури країни мови, яка вивчається, тобто без соціолінгвістичної та соціокультурної компетенції. Складовою частиною соціолінгвістичної та соціокультурної компетенції є знання про модель поведінки, яка прийнята в суспільстві і яка включає в себе загальноприйняті ідеали та цінності, а також мовні та немовні способи комунікації. У кожному суспільстві панують свої власні уявлення про поведінку і стосунки стосовно цілого ряду понять, які охоплюють такі сфери, як сім'я, робота, освіта, дозвілля і т.д. Крім того, членів певного соціуму об'єднують спільні знання про реалії, котрі можуть виявитись невідомими іноземцям. Це можуть бути імена політиків, рекламні салогани, ідіоми, тощо.

Постановка проблеми. Вивчення іноземної мови – це не тільки навчання іншомовної комунікації, але й також формування особистості, готової до спілкування, до участі в діалозі культур, який неможливий без соціокультурних знань. Тому відсутність соціолінгвістичної та соціокультурної компетенції може призвести не тільки до нерозуміння учнями деяких реалій, властивих іноземній культурі, але й до їх неприйняття.

Соціокультурна компетенція складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій. Країнознавча компетенція – це знання учнів про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій та звичаїв країни). Лінгвокраїнознавча компетенція – це володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої (міміки, жести, що супроводжують висловлювання) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування, тобто сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що й носії мови, і досягати у такий спосіб повноцінної комунікації [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземної мови, про зміст комунікативної компетенції теоретично

обґрунтовано у працях багатьох учених (М. Аріян, Є.Верещагін, Н. Гез, І. Зимня, Н. Ішханян, В. Костомаров, О. Леонт'єв, Ю. Пассов, В. Редько, В. Сафонова, Л. Смелякова, Г. Томахін, В. Топалова, Р. Adler, D. Brown, E. Hall, R. Lado та ін.).

Зарубіжні вчені М. Кенел, М. Свейн, Л. Бахман, А. Палмер, Р. Кліффорд, М. Вятютнєв, В. Коккота Н. Гез, В. Топалова запропонували структуру комунікативної компетенції, проаналізувавши її складові. Їхні дослідження свідчать про те, що для успішного процесу комунікації недостатньо володіти лише мовною компетенцією, а саме знаннями про систему і структуру мови, її одиниць та правил їх сполучення, а варто залучити такі її елементи (або мікросистеми) як соціолінгвістична та соціокультурна компетенції, а це в свою чергу і є запорукою ефективного спілкування.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – розглянути формування вербального компоненту фонових знань з допомогою ідіоматичних висловів, що відображають національний характер носіїв англійської мови.

Для реалізації мети поставлені такі **завдання**:

- визначити риси вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетенції;
- перерахувати вправи на формування вербального компоненту країнознавчої компетенції із ідіомами на позначення характеру носіїв англійської мови.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

Для реалізації поставлених мети та завдань було використано теоретичні методи наукового дослідження: аналіз лінгвістичної, методичної літератури з проблем наукового пошуку; навчально-методичних джерел.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH OUTCOMES

Лінгвокраїнознавство як галузь соціолінгвістики ставить перед собою завдання вивчення елементів загальнонаціональної культури, які втілюються у літературному мовному стандарті, що обслуговує усю націю [3].

Беручи до уваги тісний взаємозв'язок культури та мови, а також визначаючи складові елементи соціокультурної компетенції, важливо та необхідно враховувати єдність мов зі світом і культурою народів, що розмовляють цими мовами. Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього необхідно подолати культурний бар'єр. Фонові знання характерні для жителів конкретної країни і здебільшого невідомі іноземцям, що може ускладнити процес спілкування, оскільки неможливо порозумітися без можливості знайти еквівалент у своїй мові.

До фонових знань відносяться пов'язані зі словами певної мови відомості культурного, матеріально-історичного, географічного характеру, уявлення про побут, традиції, звичаї [3].

У цьому випадку носієм країнознавчої інформації є слово чи словесний комплекс. Такі явища і факти культури, що вони позначають у свою чергу, відомі усім членам мовної спільноти, оскільки засвоюються ними у процесі навчання і виховання. Так, американцям добре відомо, хто такий Homes Abe (прізвище президента Лінкольна), і який асортимент у магазинах Woolworth чи "cent stores" (дешеві товари повсякденного вжитку) [2].

Фонові знання зосереджені у свідомості носія мови та тієї національно-мовної спільноти, до якої цей індивід належить. Коли людина засвоює чужу мову, вона оволодіває й відповідними фоновими знаннями, через них долучається до культури та менталітету іншого народу. У процесі вивчення іноземної мови поза мовним середовищем учні оволодівають цими знаннями одночасно із засвоєнням слів з національно-культурною семантикою.

Для вербального компоненту окрім фонові лексики властиві поняття реалій (безеквівалентних лексичних одиниць, аббревіатур, назв подій суспільного і культурного життя країни, імена історичних осіб).

Безеквівалентні лексичні одиниці – це культурно-марковані лексичні одиниці, які слугують для вираження тих понять, які відсутні в іншій культурі та іншій мові, вони не мають еквівалентів за межами мови, до якої належать (Tower, pub, city) [1]. Семантизація безеквівалентної лексики потребує глибших знань про лексичну одиницю, про її лінгвокраїнознавчі, фонові характеристики, котрі можна отримати, лише вивчаючи побут, культуру народу-носія мови, адже до без еквівалентної лексики зазвичай відносяться назви реалій життя та побуту народу.

У лінгвокраїнознавчій теорії терміном «реалії» позначають предмет (явище культури) та слово, що його називає. За своїм змістом реалії – це словесне відтворення фактів, пов'язаних з історією, географією країни, особливостями політичної структури суспільства, побутом, звичаями народу британської культурно-генетичної спільноти [1].

До англomовних реалій зазвичай відносяться:

1. Топоніми:

- назви об'єктів фізичної географії: Snowdonia, Thames;
- назви складових частин країни (регіонів, графств та ін.): East Anglia, Highlands, Suffolk, Yorkshire;
- назви міст: Brighton, Cambridge;
- назви міських районів: Westminster, Kensington, Chelsea;
- назви вулиць та площ: Fleet Street, Kings Road, Downing Street;
- назви окремих будівель: Westminster Abbey, The Tower of London, British Museum;
- назви парків та зоопарків: Hyde Park, London Zoo etc.

2. Антропоніми: King Arthur, Isaac Newton, Charles Dickens, Joshua Reynolds, James Cook, John Lennon, Winston Churchill, Margaret Thatcher etc.

3. Етнографічні реалії:

- одяг, взуття: kilt, tartan, plaid, leine, trews;
- їжа, напої: fish and chips, haggis, pudding;
- побутові заклади: pub, loo, chemists;
- транспорт: double-decker, Dunlop, tube;
- відпочинок, спорт, ігри: Boat Race, caber, soccer, snooker, Wembley, cricket, Wimbledon, Highland Games;

- звичаї та традиції, свята: Remembrance Day, Trooping the Colour, St. Patrick's Day, the Queen's Silver Jubilee etc.

- рослини та тварини, назви, що пов'язані з захистом навколишнього середовища: Battersea Dog's Home, daffodil, thistle, leek, shamrock, poppy, red rose, clover, moor, heather, Robin Redbreast, Greenpeace, RSPCA (the Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals).

4. Суспільно-політичні реалії: House of Parliament, the Blues and the Royals, OBE (Order of the British Empire), the State Opening of Parliament, constitutional monarchy, 10 Downing Street, the Queen etc.

5. Реалії системи освіти: girl guide, Patrol, summer schools, National education Act, system of options, careers guidance, PTA (Parent-Teacher Association), system of options etc.

6. Реалії культури:

- діячі культури: Charlotte Bronte, Robert Burns, David Copperfield, Peter Pan, Charles Dickens, George Orwell;

- кіно і театр: Nell Gwynn, Sean Connery, Globe Theatre, the Royal Opera House, Barbican Centre;

- образотворче мистецтво: National Gallery, Tate Gallery, Joshua Reynolds, J.M.W. Turner;

- музика: Promenade concerts, Arthur Sullivan, the Royal Albert Hall, Andrew Lloyd Webber, the Beatles, the Rolling Stones, Black Sabbath, the Who, led Zeppelin, Pink Floyd;

- засоби масової інформації: the BBS, the Independent, the Observer, the Times, Financial Times, Top of the Pops etc.[1].

Джерелом національної самобутності є асоціативно-образне сприйняття навколишнього світу та його словесне вираження [2]. У кожній мові є фразеологізми з національно-культурною семантикою, яка формується під впливом етнолінгвістичних, історичних, соціологічних, культурологічних, ареальних та інших особливостей конкретної мовної спільноти. І. Воробйова вважає, що фразеологічна система мови відображає культурно-історичний досвід народу – носія мови, дає можливість зрозуміти національну психологію, національне бачення світу, наприклад: An Englishman's home is his castle (Мій дім – моя фортеця); Praise is not pudding (Слів густо, а в животі пусто); Take care of the pence and the pounds will take care of themselves (Гріш копи стереже) [1]. Очевидно, що в кожному з цих сталих висловів на лексичному

рівні присутнє посилання на реалії англійської культури та способу життя – «будинок англійця», «пудинг», «пенс», «фунт»; на особливості характеру британців – ощадливість, передбачливість, демократизм.

Фонова лексика може бути представлена фразеологізмами, афоризмами, формулами мовленнєвого етикету.

Фразеологізми будь-якої мови є найціннішим лінгвістичним явищем, в якому відображені національна культура, звичаї та вірування, фантазія та історія народу, мова якого вивчається. Особливо цікава тут ідіоматика, та частина фразеології, у якій часто спостерігається повний відрив слів-компонентів від їхнього значення у словнику.

Для ідіом властива образна вмотивованість, яка прямо пов'язана із світоглядом народу-носія мови, тому можна стверджувати, що ідіоми культурно-національно марковані. Тому можна стверджувати, що вони слугуватимуть прийнятним матеріалом для формування вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетенції учнів про англомовні країни.

Якщо ідіоми безпосередньо зв'язані із світоглядом певного народу, то вони, безсумнівно, відображають і його національний характер, який, як відомо, є частиною національної культури.

Учена-методистка М. Колкова провела аналіз літератури, присвяченій цій проблемі, та виділила основні риси характеру американців.

Назвемо деякі з них:

– абсолютна практична домінанта національного характеру – спрямування на успіху будь-якому його втіленні, перш за все, грошовому: top banana or top dog (the head of any business or organization; the most influential or most prestigious person in an establishment) – голова бізнесу чи найвпливовіша людина на підприємстві); big cheese or an important person (важлива персона), big gun (лідер), big shot (великий чиновник); nothing succeeds like success (success in one thing makes success in other things easier – успіх тягне за собою ще більший успіх);

– якості характеру, що обслуговують головну мету – успіх: змагальний дух, раціоналізм, оптимізм, готовність до гранично напруженої праці заради досягнення мети, успіху, наполегливість у ділі, навчанні, повага до професіоналізму, технічної хватки: burn the candle at both ends – to work too hard without enough rest (працювати дуже напружено, не покладаючи рук; burn the midnight oil – to study late at night (займатися усю ніч безперервно); hit the books – to study your school assignment, prepare for classes (готуватися до занять); pull up one's sock – to try to do better (докладати максимум зусиль) [2].

Таким чином, оскільки ідіоми відображають характер нації, який, у свою чергу, є невід'ємною частиною культури народу, то вони, відповідно, можуть слугувати хорошим матеріалом для формування вербального компонента лінгвокраїнознавчої компетенції учнів про країну, мову якої вивчають.

Ця методика може включати такі компоненти:

1. Текст, що має у складі ідіоматичні вислови. Тексти можуть бути як автентичні, так і спеціально складені для цієї мети зразки.
2. До- і післятекстові вправи, спрямовані на формування мовленнєвих лексичних навичок із використанням поданих ідіом.

Це можуть бути завдання на запропоновану тему:

- Pre-reading tasks;
- Read the following text;
- Post-reading tasks;
- Agree or disagree;
- Fill in the gap with an appropriate idiom;
- Choose the sentence that best fits the following;
- Make up a story to illustrate each sentence below [2].

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Знання іноземних мов є важливою передумовою для особистих, професійних та економічних контактів. Крім того, кожний урок іноземної мови – це перехрестя культур, це досвід міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ та іноземну культуру: за кожним словом стоїть обумовлене національною свідомістю уявлення про світ.

Отже, іншомовна соціокультурна компетенція, а саме її лінгвокраїнознавчий складник – це знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки, етикету і вміння розуміти та адекватно використовувати їх у міжкультурній комунікації, залишаючись при цьому носієм іншої культури, і дозволяє почувати себе впевнено та комфортно в іншомовному середовищі

Згідно з дослідженням, між мовою та культурою існує тісний зв'язок, і тому доцільно вивчати іноземну мову, враховуючи компоненти культури, які мають національно-специфічне забарвлення: традиції, обряди, реалії, слова з частковою семантичною еквівалентністю, фразеологізми, усталені етикетні вислови, іншими словами при вивченні іноземної мови необхідно враховувати соціокультурну компетенцію. Остання ж складається із лінгвокраїнознавчої компетенції, до якої у свою чергу варто віднести особливості національного характеру комунікантів, специфіку їх емоційного складу, специфічні особливості мислення, тому що реальне використання слів в мовленні або відтворення мовлення визначається знанням соціального і культурного життя спільноти, що спілкується даною мовою.

Саме лексика і фразеологія є найчутливішими показниками культурних знань народу, що відображені в мові, і дають змогу дослідникові знайти те спільне, що об'єднує народи, і те унікальне, що вирізняє їх серед інших.

Було визначено, що ідіоми відображають характер нації, який, у свою чергу, є невід'ємною частиною культури народу, тому, відповідно, при навчанні іноземних мов фразеологізми слугуватимуть прийнятним матеріалом для формування вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетенції учнів про англомовні країни.

Стаття не вичерпується лише висвітленими питаннями. **Перспективним напрямом дослідження** вважаємо удосконалення системи сформованості вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетенції для здобувачів вищої освіти.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах*, 2002. Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої, Київ: Ленвіт, 328.
2. *Обучение иностранным языкам в школе и вузе*, 2001. Методическое пособие для преподавателей, аспирантов и студентов, Санкт-Петербург: Каро, 170-184.
3. Adams, T. W., Kuder, S. R., 1997. *Attitudes Through Idioms*. Boston. Massachusetts, 23.

VERBAL COMPONENT OF LINGUO-COUNTRY-STUDYING COMPETENCE BUILDING WITH THE HELP OF IDIOMS

Svitlana Nykytiuk

Senior Lecturer at the Department of English language
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2304-9291>
nykytiuksi@gmail.com

Abstract. The article deals with the background knowledge verbal component, namely its frequency occurrence in the idioms which described a character of the nation.

Socio-cultural competence consists of country-studying and linguo-country-studying competences. Country-studying competence is students' knowledge of the culture of the country whose language is being studied (knowledge of history, geography, economy, and government, features of life, traditions and customs of the country). Linguo-country-studying competence supposes students' mastery of speech and non-speech (facial expressions, gestures accompanying utterances) behavior of native speakers in certain communicative situations that is, the formation of students' holistic system of ideas about the national and cultural characteristics of the country. Usually participants of the communicative act try to determine the total amount of knowledge for them from the beginning and then intuitively take it into account, which

is further reflected in the form and content of speech. Such general knowledge for all participants of communication is called background knowledge, in the structure of which there is a verbal component.

Idioms of any language are the most valuable linguistic phenomenon which reflects the national culture, customs and beliefs, creativity and people history, which language is being learnt.

Idioms are characterized by figurative motivation which is directly related to the worldview of the native people therefore, it can be argued that idioms are culturally and nationally labeled. They may be claimed to serve an appropriate source for forming the verbal component of the pupils' country-studying competence.

The exercises for the verbal component of country-studying competence building were presented. They are original texts or texts composed on purpose with idioms; pre- and post text exercises for speech skills building with the defined idioms.

The tasks with the defined topic were proposed: pre-reading tasks; read the following text; post-reading tasks; agree or disagree; fill in the gap with an appropriate idiom; choose the sentence that best fits the following; make up a story to illustrate each sentence below.

Keywords: socio-cultural competence; linguo-country-studying competence; background knowledge; verbal component; customs; traditions; idioms.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Metodyka vykladannia inozemnyh mov u serednih navchalnyh zakladah*, 2002. [Methodics of teaching foreign languages in secondary schools]: pidruchny, vyd. 2-e, pererobl. Kol. Avtoriv pid kerivn. Nikolayevoi S. Yu., Kyiiv, 328.
2. *Obucheniiie inostrannym yazykam v shkole i vuze*, 2001 [Teaching foreign languages in secondary schools], Metodicheskoiie posobiie dlia prepodavatelei, aspirantov i studentov, Sankt-Peterburg, 170-184.
3. Adams, T. W., Kuder, S. R., 1997. *Attitudes Through Idioms*, Boston. Massachusetts, 23.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-337-347>

УДК 004.738.5

Осова Ольга Олексіївна,

доктор педагогічних наук, доцент, професор

кафедри іноземної філології

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7316-1196>

osova.olga@gmail.com

Синьо Вікторія Василівна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри німецької філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2879-9283>

viktoriya.syno@uzhnu.edu.ua

Одінцова Ольга Олександрівна,

старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування

Донецький національний університет імені В. Стуса

м. Вінниця, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5644-3394>

o.odintsova@donnu.edu.ua

DIGITAL-МЕТОДИКИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ПРАКТИКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗВО

Анотація. У статті досліджуються особливості сучасних digital-методик, які використовуються у навчанні іноземної мови закладами вищої освіти зарубіжних країн із можливістю впровадження таких методик у навчання іноземної мови студентів у вітчизняних закладах вищої освіти. Дослідження дозволяють відзначити, що процес навчання іноземної мови у закладах вищої освіти в умовах сьогодення відбувається із застосуванням сучасних digital-методик, завдяки яким полегшується процес викладення навчального матеріалу студентам. Сучасні digital-методики викладення навчального матеріалу студентам з іноземної мови виходять на суттєво новий рівень, адже на це впливає цифровізація освітніх послуг, яка засвідчує, що навчання студентів не може бути ефективним, якщо не застосовувати в освітньому процесі інтерактивні інструменти. Доцільно відзначити, що, незважаючи на те,

що закладами вищої освіти активно впроваджуються digital-методики у процес вивчення іноземних мов, від традиційних методів навчання не доцільно відмовлятися та також активно використовувати. Практика показує, що важливу роль в організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у вивченні іноземної мови відіграє інтерактивна технологія «Learning Management System», яка пропонує студентам користуватися такими безкоштовними платформами як Classdojo та Edmodo. В організації освітнього процесу також використовується платформа Google Classroom, завдяки якій навчальні матеріали студенти можуть отримати, завантажуючи їх із локального чи хмарного диску. На базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та Донецького національного університету імені В. Стуса навчання іноземної мови проводиться із застосуванням сучасних інформаційно-комунікативних та інтерактивних технологій, а саме викладачами використовуються такі онлайн-платформи як Zoom та Google-classroom, digital-інструменти Skype і Viber. Відповідно до змін особливостей навчання іноземної мови, які демонструють зарубіжні заклади вищої освіти, українські заклади вищої освіти повинні також переймати їх досвід, постійно досліджуючи те, як змінюються сучасні digital-методики навчання іноземної мови під впливом цифровізації освіти.

Ключові слова: digital-методики, інтерактивні та інноваційні технології, заклад вищої освіти, освітній процес, онлайн-платформа.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Практика показує, що навчання іноземної мови у закладах вищої освіти (ЗВО) сьогодні відбувається із застосуванням сучасних методик викладення навчального матеріалу студентам. З огляду на те, викладачі повинні володіти різними техніками і новими підходами до викладення навчального матеріалу студентам, а також бути широко обізнаними у специфіці застосування тої чи іншої методики в освітньому процесі. Сучасні викладачі для навчання студентів іноземної мови мають використовувати ті методики, за якими найефективніше відбувається засвоєння студентами знань з іноземної мови. Тим не менше, вибір методики навчання іноземної мови має також виходити із контексту і безпосередньо навчальних цілей.

В умовах розвитку науки і техніки методики викладання іноземної мови виходять на суттєво новий рівень. Цифровізація освітніх послуг засвідчує, що сьогодні навчання студентів не може бути ефективним без застосування в освітньому процесі інтерактивних та інноваційних технологій. Процес цифровізації навчання також торкається напрямку вивчення іноземних мов – з кожним роком розробляються та ефективно використовуються на практиці різні платформи для вивчення іноземних

мов, інноваційні та інтерактивні інструменти, які допомагають студентам краще засвоїти навчальний матеріал.

Особливого значення у правильному застосуванні сучасних методик навчання відіграє закордонний досвід, у відповідності до якого вітчизняні ЗВО адаптують зарубіжні методики навчання, розроблені та впроваджені на практиці зарубіжними ЗВО, під свої навчальні цілі.

Аналіз останніх досліджень. Над вирішенням проблем навчання іноземної мови у ЗВО працювали та продовжують працювати такі вчені як Ю. Заблоцький [1], О. Коваль [2], Н. Моргунова [3], С. Приходько [3], О. Рогульська [4], Т. Рябуха [5], О. Тарасова [4], О. Юдіна [6] та інші.

За дослідженнями зазначених вище науковців, у сучасному освітньому процесі, за яким передбачено вивчення іноземних мов, мають впроваджуватись викладачами різні інноваційні методики викладення навчального матеріалу студентам. Адже, як показує практика, під впливом стрімкого розвитку науки і техніки мають модернізуватись усі види діяльності, в тому числі освітній процес.

Так, науковці О. Рогульська та О. Тарасова [4] зазначають, що у процесі навчання студентів іноземної мови доцільно використовувати таку інноваційну технологію як «m-learning». Властивостями цієї технології передбачено: 1) зробити освітній процес мобільним; 2) розвинути нові методики навчання; 3) цілеспрямовано поєднати навчання, яке відбувається в аудиторіях із навчанням, що відбувається у дистанційному режимі; 4) сприяти більш швидкому обміну інформацією; 5) краще оптимізувати обмін знаннями, які викладач намагається передати студентам. Окрім зазначених вище характеристик, навчальна технологія m-learning забезпечує доступність до навчального матеріалу кожному студенту.

О. Коваль [2] наголошує на тому, що у процесі навчання іноземної мови має використовуватись проєктний метод навчання. Так, проєктний метод навчання, який впроваджується в освітній процес на базі проєктних технологій, дозволяє значно підвищити творчу самореалізацію студентів, впливає на зростання інтелектуальних здібностей студентів. Також науковець стверджує, що у процесі навчання іноземної мови проєктний метод потрібно поєднувати із іншими методиками навчання іноземної мови. Таке поєднання дасть можливість краще організувати освітній процес та оптимізувати навантаження навчального матеріалу на студентів.

С. Приходько та Н. Моргунова [3] дотримуються позиції, що освітній процес, за яким передбачено вивчення іноземної мови, має бути побудований на методиці «digital storytelling». Завдяки впровадженню цієї методики у навчання покращується процес формування іншомовної комунікативної компетентності студентів, що вивчаються іноземну мову у закладах вищої освіти.

В основі методики «digital storytelling» лежить традиційний процес навчання, але викладення навчального матеріалу щодо вивчення іноземної мови представлене у цифровому форматі. Завдяки такій методиці процес викладання іноземних мов значно полегшує студентам розуміння навчального матеріалу, розвиває у студентів фонетичний слух, мотивує студентів до навчально-пізнавальної діяльності, сприяє

розвитку у студентів дослідницьких навичок, соціокультурної, дискурсивної, медійної компетенції. Методика «digital storytelling» впливає на розвиток у студентів навичок критичного мислення, цифрової грамотності, дозволяє студентам більш ефективно та критично орієнтуватися в інформаційному просторі.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є розкриття особливостей сучасних digital-методик, які використовуються у навчанні іноземної мови провідними зарубіжними закладами вищої освіти із можливістю впровадження їх в освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти.

Для досягнення мети статті передбачено виконати такі **завдання**:

- розглянути особливості використання інтерактивних платформ, які впроваджуються в освітній процес для вивчення іноземної мови;
- розкрити досвід зарубіжних ЗВО у використанні сучасних digital-методик у навчанні іноземної мови;
- з'ясувати специфіку врахування досвіду зарубіжних ЗВО у використанні сучасних digital-методик у навчанні іноземної мови вітчизняними ЗВО;
- представити сучасні онлайн-платформи, які використовуються для вивчення англійської та німецької мов.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Під впливом цифровізації освітній процес виходить на зовсім новий рівень взаємовідносин між викладачем та студентами. Завдяки функціям сучасних методик викладення навчального матеріалу, значно скорочується час викладачів на пояснення такого матеріалу студентам. Однак, завданнями викладача виступають [5]: а) залучення студентів у освітній процес; б) забезпечення студентів необхідними навчальними матеріалами та інформацією; в) формування у студентів навичок самостійної роботи.

Діджиталізація освіти через інтерактивні інструменти та digital-методику навчання дозволяє так організувати самонавчальну діяльність студентів, щоб безпосередньо студенти змогли керувати цим процесом.

Незважаючи на широкомасштабність впровадження digital-методик у процес вивчення іноземних мов, від традиційних методів навчання не потрібно відмовлятися. Наприклад, такий традиційний метод навчання як читання – це універсальний інструмент вивчення іноземної мови.

Для підвищення знань студентів з іноземної мови освітній процес має базуватись як на традиційних методах навчання, так і на digital-методиках викладення навчального матеріалу. Це пояснюється тим, що digital-методики без взаємодії із традиційними методами навчання, не здатні повністю реалізувати передбачені навчальним планом завдання щодо вивчення іноземної мови студентами [1].

Враховуючи те, що освітній процес відбувається також і у дистанційному режимі, то викладач за таких умов потребує більш ширшого робочого простіру. За рахунок цього освітній процес є більш спланованим, навчальні ресурси, що є необхідними для викладення навчального матеріалу, зберігаються на сучасних інструментах зберігання інформації. Сучасні методики навчання студентів під впливом цифровізації дозволяють також і у дистанційному режимі контролювати рівень успішності студентів.

Практика показує, що ключову роль у напрямку організації навчальної діяльності відіграє інтерактивна технологія «Learning Management System». На базі цієї технології функціонують такі безкоштовні платформи як Classdojo та Edmodo. Застосування цих платформ викладачами у процесі вивчення іноземних мов дозволить краще спланувати та організувати освітній процес із покроковим викладенням необхідного навчального матеріалу студентам. Платформи Classdojo та Edmodo забезпечують ефективну взаємодію між викладачем та студентами навіть у поза навчальний час [1].

Не менш популярною платформою для організації освітнього процесу є платформа Google Classroom. Завдяки такій платформі навчальні матеріали можна отримувати, завантажуючи їх із локального чи хмарного диску. Однією із функцій, на основі якої використовують платформу, є функція проведення онлайн-зустрічей, адже платформа має спеціально вбудований у ній засіб для проведення зустрічей у дистанційному режимі. На базі використання платформи Google Classroom можна проводити конференції, оскільки платформа дозволяє демонструвати екран спікера іншим учасникам конференції [1].

Що стосується специфіки навчання іноземної мови, то цифрові технології виступають інструментами організації самонавчальної діяльності студентів у процесі вивчення іноземних мов. Проте, враховуючи специфіку самонавчальної діяльності студентів у процесі вивчення іноземних мов, викладачі завдяки цифровим технологіям мають здійснювати чітку організацію освітнього процесу [6].

У ході розкриття мети дослідження доцільно розглянути сучасні цифрові методики вивчення іноземної мови, які ефективно розробляються та використовуються на практиці закладами вищої освіти зарубіжних країн.

Так, на базі Техаського університету в Остіні [7] активно використовується методика вивчення іноземних мов, в основу якої закладено 12 аспектів: говоріння, письмо, слухання, читання, словниковий запас, граматики, прагматика, культура, жива мова, управління освітнім процесом, технології викладення навчального матеріалу, оцінювання знань.

Викладання іноземних мов у Вашингтонському університеті [8] відбувається у залежності від характеру іноземної мови, яка викладається, та методичних уподобань. Тому викладачі університету застосовують різні підходи до викладання іноземної мови. Викладання іноземних мов у цьому закладі вищої освіти побудоване на таких принципах:

1) викладання іноземної мови має відбуватись за чітко установленим планом із обґрунтуванням на цій основі підходу до вивчення мови;

2) вивчення іноземної мови має відбуватись тільки у позитивному освітньому середовищі (для цього необхідно створити комфортні умови навчання; студенти мають бути переконані у тому, що на основі власних помилок вони ще більше розвиватимуть свої знання у правильному напрямку; позитивні відгуки викладача до студентів, навіть якщо вони дають не зовсім правильні відповіді теж виступають чинником формування позитивного освітнього середовища; студентів потрібно залучати до роботи у групах, парах, оскільки це допоможе більш впевнено почуватись студентам на заняттях у великих групах);

3) рівновага між моделюванням, поясненням та практикою також виступає головною засадою побудови правильного освітнього процесу (деякі моделювальні та граматичні пояснення завжди необхідні, але студенти оволодіють новим матеріалом, лише практикуючи його; підтримка належного балансу моделювання, пояснення та практики на заняттях підвищить рівень здобуття студентами знань у ході вивчення іноземної мови).

Для підвищення рівня ефективності навчання іноземної мови студентами у вітчизняних ЗВО треба враховувати досвід провідних ЗВО зарубіжних країн. Так, наприклад, методика навчання іноземної мови, яка розроблена на базі Бостонського університету [9], спрямована на покращення процесу викладання іноземної мови і безпосередньо на полегшення процесу засвоєння навчального матеріалу за рахунок ефективного використання цифрових технологій. Треба зауважити, що практику використання цифрових технологій у навчанні іноземної мови використовують усі ЗВО – як зарубіжні, так і вітчизняні.

На базі Університету Східної Фінляндії [10] розроблено спеціальний проєкт «Вивчення мов у епоху мобільності» (LLOM). В основі цього проєкту лежить пошук шляхів диверсифікації можливостей викладання і вивчення іноземних мов, а також забезпечення доступності високоякісних матеріалів для вивчення іноземних мов.

Що стосується досвіду вітчизняних ЗВО у напрямку вивчення іноземних мов, то на прикладі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та Донецького національного університету імені В. Стуса навчання іноземної мови проводиться із застосуванням сучасних інформаційно-комунікативних та інтерактивних технологій. Враховуючи те, що останні два роки навчання переважно відбувається у дистанційному режимі, то роль цих технологій є неабияк визначальною. Так, викладачами кафедр іноземних мов освітній процес в основному побудований на використанні для навчання іноземної мови сучасних онлайн-платформ. Наприклад, особливо ефективно для проведення занять у дистанційному режимі використовується онлайн-платформа Zoom. Завдяки цій платформі заняття можуть проводитись у форматі відеозв'язку та в режимі реального часу. Спеціально вбудовані функції онлайн-програми Zoom дозволяють зробити процес вивчення студентами навчального матеріалу з іноземної мови більш результативним. Серед функцій Zoom

викладачі найчастіше використовують функцію спілкування в чаті, функцію онлайн-дошки, функцію демонстрації екрану, функцію сесійних зал, тобто функцію можливого проведення дискусії, де спікером виступає викладач або студент, а всі інші жваво обговорюють навчальний матеріал.

Використання функції «Демонстрація екрану» дозволяє прослуховувати учасникам освітнього процесу аудіо-матеріали, переглядати відео-матеріали, презентації, виконувати інтерактивні завдання, оперувати текстовими файлами у режимі спільного перегляду. Завдяки функції «Сесійні зали» студенти можуть працювати у групах, наприклад, можуть вести діалоги між собою. Викладач може розподілити студентів по відповідних групах, навчальний зв'язок із якими може підтримувати в період тривалості сеансів. Особливо ефективною є функція «Сесійні зали» при спілкуванні студентів із безпосередніми носіями мови, яку вони вивчають як іноземну.

Ефективним у навчанні іноземної мови, зокрема у режиму змішаного та безпосередньо дистанційного навчання є застосування таких digital-інструментів як Skype і Viber. Використання цих інструментів дозволяє зробити освітній процес більш швидким, адже представлення виконаних студентами завдань з іноземної мови може не бути у паперовому вигляді, на яке потрібен певний час. Студенти, використовуючи можливості Skype і Viber, з легкістю можуть перенаправляти виконані завдання викладачам на перевірку, не витрачаючи при цьому часу, наприклад, на дорогу до ЗВО, щоб персонально представити свої матеріали викладачам. Viber є також одним із доволі популярних засобів обміну повідомленнями, тому студенти, користуючись функцією цього digital-інструменту, із легкістю можуть обмінюватись як текстовими повідомленнями, так і різноманітними мультимедійними повідомленнями, а також онлайн-посиланнями на корисні для навчання онлайн-матеріали та онлайн-ресурси.

Викладачами кафедр іноземних мов вітчизняних ЗВО також щораз активніше використовується така онлайн-платформа як Google-classroom. Мета функціонування цієї платформи полягає у формуванні завдань студентам та оцінюванні виконаних завдань у формі тестів чи виконання підсумкових (контрольних, семестрових, модульних робіт). На базі Google-classroom викладачі іноземних мов із легкістю, будучи не на робочому місці, можуть оцінювати завдання, виконані студентами, оскільки всі вони зберігаються на спеціальному віртуальному Google-диску.

Акцентуючи увагу на тому, що сучасні digital-інструменти призначені для полегшення процесу навчання іноземної мови, то, наприклад, Google-диск є чи не найефективнішим інструментом. Google-диск може зберігати як навчальні матеріали, так і виконані студентами завдання, доступ до яких може мати відповідна кількість користувачів.

Використання онлайн-ресурсів для отримання навчальних матеріалів більше не вимагає присутності студента у бібліотеках, адже всю навчальну інформацію студенти можуть отримати, перебуваючи вдома. Окрім того, сьогодні є досить багато спеціально розроблених онлайн-платформ, які можна використовувати безпосередньо для вивчення якоїсь одної іноземної мови. Так, викладачами вітчизняних ЗВО для

навчання студентів англійської мови використовуються такі онлайн-платформи та додатки як Duolingo, Easy Ten, FluentU, BBC Learning English, Simpler, LinguaLeo, Memrise, деякі з яких, до речі розроблені зарубіжними ЗВО.

Для більш ефективнішого вивчення німецької мови викладачі також пропонують студентам використовувати такі онлайн-платформи та додатки як Goethe-Institut, Deutsche Welle, Rosetta Stone, Easy Online German, Audio Lingua, TestDaF тощо.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ /CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Упровадження цифрових технологій та використання сучасних digital-методик вітчизняними ЗВО для навчання іноземної мови дозволяє зробити процес засвоєння знань та формування програмних компетентностей більш конструктивним та ефективним. Проведені дослідження дозволяють відзначити великомасштабність впровадження digital методик для вивчення іноземної мови особливо в останні роки, причиною чого став перехід освітнього процесу з очного у дистанційний режим навчання. Потужний інноваційний та науково-технічний розвиток зарубіжних країн впливає на процес діджиталізації освіти, тому ЗВО у цих країнах ефективно розробляють та використовують digital-методику вивчення іноземної мови, основною властивістю яких є підвищення рівня здобуття знань та формування програмних компетентностей студентами з іноземної мови за рахунок використання для цього різних інтерактивних та інноваційних технологій.

Враховуючи зміни у навчанні іноземної мови, які демонструють зарубіжні ЗВО, українські ЗВО повинні також переймати досвід зарубіжних ЗВО за рахунок постійного моніторингу того, як змінюються сучасні методики навчання іноземної мови під впливом діджиталізації.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Заблоцький, Ю., 2021. Використання інтернет-інструментів в умовах дистанційного навчання для вивчення іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія», 11 (79), 3-7.*

2. Коваль, О. Ю., 2019. Проектна методика навчання іноземної мови студентів ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр., 63 (2), 89-92.*

3. Приходько, С. О., Моргунова, Н. С., 2020. Стратегії використання технології цифрової розповіді (digital storytelling) в процесі вивчення іноземної мови студентами технічних ЗВО. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 73 (2), 48-52.*

4. Рогульська, О. О., Тарасова, О. В., 2016. M-learning як інноваційна технологія навчання іноземної мови. *Сучас. інформ. технології та інновац. методики навчання у підгот. фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр., 45, 318-321.*

5. Рябуха, Т. В., 2021. Вплив сучасних технологій на навчання іноземних мов у вищій школі. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* Київ: «Видавництво Людмила», 215-217.

6. Yunina, O., 2019. Digital tools in foreign language teaching. *Education. Innovation. Practice*, 1 (5), 17-22.

7. The University of Texas at Austin. *Foreign Language Teaching Methods*. Available: <<https://www.coerll.utexas.edu/methods>>.

8. University of Washington. *Teaching foreign languages*. Available: <<https://teaching.washington.edu/topics/just-for-tas/teaching-foreign-languages>>.

9. Boston University. *Digital Strategy for Teaching and Learning Languages at Boston University*. Available: <<https://www.bu.edu/geddes/about/digital-strategy-for-teaching-and-learning-languages>>.

10. University of Eastern Finland. LLOM. Available: <<https://uni-foundation.eu/project/llom>>.

DIGITAL-METHODS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: INTRODUCTION OF FOREIGN EXPERIENCE INTO THE PRACTICE OF DOMESTIC FOREIGN LANGUAGES

Olha Osova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Professor of the Foreign Philology Department
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
of the Kharkiv Regional Council
Kharkiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7316-1196>
osova.olga@gmail.com

Viktoriia Syno,

PhD in Germanic Languages
Associate Professor at the Department of German Philology
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2879-9283>
viktoriya.syno@uzhnu.edu.ua

Olha Odintsova,

Senior lecturer at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes
Vasyl Stus Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5644-3394>
o.odintsova@donnu.edu.ua

Abstract. The article examines the features of modern digital-methods used in foreign language teaching in higher education institutions of foreign countries with the possibility of implementing such methods in foreign language teaching of students in

domestic higher education institutions. Research allows us to note that in the process of learning a foreign language in higher education institutions in today's conditions modern digital methods are being used, which facilitates the process of teaching educational material to students. Modern digital methods of teaching foreign languages to students are reaching a significantly new level, as it is influenced by the digitalization of educational services, which shows that student learning cannot be effective without the use of interactive tools in the educational process. It is worth noting that, despite the fact that higher education institutions are actively implementing digital methods in the process of learning foreign languages, traditional teaching methods should not be abandoned and also actively used. Practice shows that an important role in the organization of educational and cognitive activities of students in learning a foreign language is played by interactive technology "Learning Management System", which offers students to use such free platforms as ClassDojo and Edmodo. In the educational process, the Google Classroom platform is also used, which allows students to receive learning materials by downloading them from a local or cloud drive. On the basis of the Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, Uzhhorod National University and Vasyl Stus Donetsk National University, foreign language teaching is conducted using modern information and communication and interactive technologies, namely teachers use such online platforms like Zoom and Google-classroom, digital tools Skype and Viber. According to the changes in the characteristics of foreign language teaching demonstrated by foreign higher education institutions, Ukrainian higher education institutions should also learn from their experience, constantly researching how modern digital methods of foreign language teaching are changing under the influence of digitalization of education.

Keywords: digital methods; interactive and innovative technologies; higher education institution; educational process; online platform.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zablockyj, Ju., 2021. Vykorystannja internet-instrumentiv v umovakh dystancijnogho navchannja dlja vyvchennja inozemnoji movy [The use of Internet tools in distance learning to learn a foreign language], *Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija»: serija «Filologhija», 11 (79), 3-7.*
2. Kovalj, O. Ju., 2019. Proektna metodyka navchannja inozemnoji movy studentiv VNZ [Strategies for the use of digital storytelling technology in the process of learning a foreign language by students of technical free speech], *Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshhij i zagaljnoosvitnij shkolakh: zb. nauk. pr., 63 (2), 89-92.*
3. Prykhodjko, S. O., Morghunova, N. S., 2020. Strateghiji vykorystannja tekhnologhiji cyfrovoji rozpovidi (digital storytelling) v procesi vyvchennja inozemnoji movy studentamy tekhnichnykh ZVO [Strategies for the use of digital storytelling technology in the process of learning a foreign language by students of technical free speech], *Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Draghomanova. Serija 5. Pedagoghichni nauky: realiji ta perspektyvy, 73 (2), 48-52.*

4. Roghuljska, O. O., Tarasova, O. V., 2016. M-learning jak innovacijna tekhnologhija navchannja inozemnoji movy [M-learning as an innovative technology of foreign language learning]. *Suchas. inform. tekhnologhiji ta innovac. metodyky navchannja u pidghot. fakhivciv: metodologhija, teorija, dosvid, problemy: zb. nauk. pr.*, 45, 318-321.
5. Rjabukha, T. V., 2021. Vplyv suchasnykh tekhnologhij na navchannja inozemnykh mov u vyshnij shkoli [The impact of modern technology on foreign language teaching in higher education], *Svit dydaktyky: dydaktyka v suchasnomu sviti: zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.*, Kyjiv: «Vydavnyctvo Ljudmyla», 215-217.
6. Yunina, O., 2019. Digital tools in foreign language teaching. *Education. Innovation. Practice*, 1 (5), 17-22.
7. The University of Texas at Austin. *Foreign Language Teaching Methods*. Available: <<https://www.coerll.utexas.edu/methods>>.
8. University of Washington. *Teaching foreign languages*. Available: <<https://teaching.washington.edu/topics/just-for-tas/teaching-foreign-languages>>.
9. Boston University. *Digital Strategy for Teaching and Learning Languages at Boston University*. Available: <<https://www.bu.edu/geddes/about/digital-strategy-for-teaching-and-learning-languages>>.
10. University of Eastern Finland. *LLOM*. Available: <<https://uni-foundation.eu/project/llom>>.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-347-356>

УДК 811.161.2

Скибун Наталія Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри україністики
Національний медичний університет ім. Богомольця,
м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2962-4725>
skibun_n@i.ua

Розман Ірина Іллівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівський державний університет
Мукачево, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>
rozmanii@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглянуто необхідність концептуалізації підходів освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів

зважаючи на сучасні тенденції на ринку освітніх послуг та глобального ринку праці. Відзначено потребу у професіоналах, які можуть працювати у мультикомандах, мати високий рівень: комунікативної, мовної (мовленнєвої) компетентностей, самооцінки та самоконтролю, мотивації, морально-етичних та ціннісних якостей. Так, сучасні технології, техніка дають можливість впливати не тільки на природу, екологію, а і на саму людину (на генетичному рівні), а також через робототехніку, штучний інтелект та Інтернет речей. А це в кінцевому результаті поширює можливості людини до самознищення. Тому людина, окрім набуття професійних компетентностей, повинна набувати морально-етичні, соціокультурні та ціннісні компетентності, що дадуть змогу їй не використовувати професійні знання у справах проти людства. Також відзначено, що державою розпочато формування та реалізацію нової державної політики у сфері освіти, яка представлена Законом України «Про вищу освіту» та рядом Концепцій: Нової української школи; розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти); розвитку громадянської освіти в Україні, які дають змогу формувати новий сучасній освітній простір. Беручи до уваги збільшення потоку іноземних студентів, які навчаються та/або планують навчатися у вітчизняних ЗВО, запропоновано розробити та впровадити Концептуальні підходи до освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів, які у подальшому можуть використовуватися різними ЗВО, де є потреба у підготовці іноземних студентів, а українська мова виступає як іноземна. Найбільш доречними є створення окремих освітніх кластерів (за профілями), зі своїми тезаурусами (українсько-англійськими), онлайн (віртуальними) підготовчими факультетами (для покращення адаптації) та онлайн (віртуальними) краєзнавчими студіями.

Ключові слова: українська мова як іноземна; компетентності; базовий рівень компетентностей та знань; концептуалізація освітніх процесів; концептуальні засади; моделі освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На сьогодні формування вищої школи відбувається в умовах поглиблення впливу глобалізації, інтеграції, універсалізації та оптимізації на національні освітні простори. Це відбувається разом із цивілізаційними змінами та трансформаціями людини, суспільства та влади в цілому. Так, суспільство переходить до нових етапів цивілізаційного розвитку суспільства, таких як інформаційне, постінформаційне, постеконічне суспільства. На цих етапах відбуваються значні трансформації морально-етичного стану людини, її цінностей (як матеріальних, так і духовних). Прикладами є поява нових сучасних суспільних класів, сформованих не за матеріальними ознаками, а за ознаками освіченості, освіти, професійності, нестандартності мислення (креативності), які отримали назву: клас професіоналів та креативний клас, коли професійна та креативна людина працює у багатонаціональній команді та працює над різноманітними проектами по всьому світові. Це створило

новий глобальний ринок праці, де замовники орієнтуються на висококваліфікованого освіченого працівника, який має високий рівень комунікативної, мовної, ІТ та професійної компетентностей та є толерантним до інших. А тому у сучасних мультинаціональних, мультирелігійних та мультикультурних питання національності, культури, віри відходять на другий план. Отже, на перше місце виходить професіоналізм, який без освіти неможливо набути, оскільки «професійна компетентність ... означає сукупність особистісних якостей, знань, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності» [10, с.125]. При цьому необхідно зважати на те, що «професійна компетентність є складним багатоаспектним утворенням і передбачає єдність фундаментальної, предметної, психолого-педагогічної, методичної компетентностей» [10, с. 125]. Тобто, на перше місце виходять фундаментальні знання предметів, які можуть надаватися студентам лише компетентними викладачами із високим рівнем «психолого-педагогічної, методичної компетентностей», що поєднуються із комунікативними, мовленнєвими, цифровими компетентностями. Водночас і студенти повинні мати базовий рівень знань та компетентностей, мотивацію, відповідну психологічний настрій та соціокультурний стан. При цьому необхідно брати до уваги, що разом із інтеграцією національного освітнього простору у глобальний зростає кількість іноземних студентів, які будуть навчатися у вітчизняних закладах вищої освіти. Все це вимагає комплексного, професійного та довготривалого підходів, як з боку закладів вищої освіти, так і держави, адже лише держава формує та реалізує відповідну політику не тільки у сфері освіти, а у інших сферах, які допомагають будувати високоосвічене, високоморальне, духовне, вільне, відкрите космополітичне глобальне суспільство. Отже, питання концептуалізації освітнього простору набуває все більшої актуальності, зважаючи на високу конкуренцію не тільки на глобальному ринку праці, а і дає змогу будувати нову сучасну, високорозвинену державу, яка у подальшому може стати регіональним лідером та суб'єктом глобального суспільства. І тим самим буде формувати сучасний порядок денний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання концептуалізації підходів до освітнього простору, комунікативної (мовної, мовленнєвої) і професійної підготовки та створення передумов набуття високого рівня базових компетентностей є досить актуальним серед сучасних дослідників та науковців, а саме: О. Бондарчук, Г. Кашина А. Кучер,, М. Коваль В. Любарець, О. Майборода, А. Молчанова, Н. Романчук, Л. Сергеева, М. Скрипник, К. Осадча, В. Сергієнко, К. Тулякова, О. Філь та інші.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Незважаючи на досить широкий спектр проведених досліджень, питання концептуалізації підходів освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів виступає частиною загальної проблеми, котрій присвячується означена стаття.

Метою статті є дослідження концептуальних підходів до освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів у сучасній вищій школі.

Завданнями статті є:

- аналіз науково-педагогічних літературних джерел щодо дослідження концептуальних підходів до освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів у сучасній вищій школі;
- уточнення поділу концепцій та моделей на рівні держави та рівні окремого закладу вищої освіти та/або окремої сфери економіки;
- стислий опис окремих концепцій та моделей освітнього процесу;
- окреслення ролі та впливу сучасного етапу розвитку суспільства на питання професійної та мовленнєвої компетентностей іноземних студентів;
- пропозиція починати з концептуалізації підходів до освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Сучасний розвиток науки, техніки, технологій потребує високого рівня знань, навичок, компетентностей (як традиційних, так і нових сучасних), морально-психологічну готовність до навчання (для іноземних студентів) та роботи в «мультикомандах», оскільки «суб'єктом освітнього професійного вдосконалення є вільна і духовно розвинена людина, яка має потребу в особистісному зростанні, професійному розвитку, саморозвитку і самовдосконаленні після здобуття вищої освіти» [1, с. 16]. Це також вимагає відповідних соціокультурного, побутового та ціннісного просторів для втілення сказаного у реальність. Зважаючи на це, сучасні дослідники наголошують про те, що «структура психологічної культури конкуренції фахівця містить теоретико-концептуальний (теоретичні знання з проблеми конкуренції) та практичний (реалізація теоретичних знань з проблеми конкуренції в практичній діяльності) компоненти» [1, с. 23], де «в основу визначення психологічної культури конкуренції суб'єкта» ними покладається таке розуміння поняття «психологічна культура»: «спосіб мислення, що ґрунтується на системі теоретичних знань із психології, і виявляється в здатності людини використовувати ці знання, оперувати ними у практичній діяльності, у процесі прийняття рішень за конкретних обставин, у ситуації спілкування та її розуміння як рівня самопізнання та саморегуляції» [1, с. 22-23]. Отже, основою для сучасного розуміння професійної людини лежить високий рівень мотивації для самопізнання та набуття високого рівня компетентностей, які дають змогу отримувати високий рівень професійних знань, умінь та навичок. Крім того, необхідно відзначити, що глобальний сучасний світ, окрім професіоналізму, вимагає та/або потребує комунікативної та мовної (мовленнєвої) компетентностей. Це пов'язане із реаліями глобального ринку праці, коли професіонал повинен знати одну із загальноприйнятих мов спілкування, або мову того регіону, де буде працювати. При цьому важливим є уміння налагоджувати комунікації у «мультикомандах» та мати високий рівень толерантності для цього. Тобто, розвиток компетентностей повинен відбуватися планово та постійно, і починати потрібно із

дошкільної освіти, продовжувати у школі та у виші. Це в свою чергу потребує концептуалізації процесів освіти для формування конкретних заходів для реалізації визначених концептуальних засад. При цьому, концепції повинні передбачати «теоретико-методологічні (мету, завдання, принципи, підходи), процесуальні (педагогічні умови, компоненти, критерії та чинники) та технологічні (шляхи, форми і методи) основи» [1, с. 17]. На наш погляд, основу усіх концептуальних підходів щодо вищої освіти було закладено у Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (далі – НУШ), адже до ЗВО майбутній абітурієнт повинен вже мати відповідний базовий рівень знань, умінь, навичок та компетентностей, для того щоб у рамках набуття професійної освіти (вищої освіти) здійснювати їх подальший розвиток. Так, положеннями НУШ відзначається перелік ключових компетентностей, а саме: «спілкування державною і рідною в разі відмінності мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість і фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя» [7]. Адже, маючи достатньо високий базовий рівень компетентностей, набутих у школі, студент повинен бути психологічно готовим та умотивованим для продовження навчання у закладах вищої освіти. Наступною концепцією на державному рівні є «Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)», якою визначається необхідність «розвитку і виховання всебічно розвиненої, освіченої, інноваційної особистості» як важливого елементу наукоємних та високотехнологічних сфер економіки як важливих елементів побудови сучасної економіки», а тому «природничо-математична освіта (STEM-освіта) повинна стати одним з пріоритетів розвитку сфери освіти, складовою частиною державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки та розвитку людського капіталу, одним з основних чинників інноваційної діяльності у сфері освіти, що відповідає запитам економіки та потребам суспільства» [8]. Водночас важливим сьогодні є формування і нової сучасної особистості. А це продукується «Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні», якою передбачається «формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків, потребують комплексного підходу до вирішення поставлених завдань в умовах модернізації вітчизняної системи освіти» [2]. Вказані вище концептуальні напрями та підходи стосуються широкого загалу, але на сьогодні вітчизняним ЗВО надано широкої автономії та мобільності, що передбачає формування власних концептуальних підходів до освітнього процесу (на рівні окремого ЗВО). При цьому концептуалізація на професійному рівні повинна відбуватися з урахуванням державної політики та світового досвіду і останніх тенденцій у сфері освіти, щоб побудувати конкурентоздатну модель фундаментальної підготовки студентів у вітчизняних ЗВО. Так, К. Осадча відзначає що рисами, які повинні передбачатися концепцією, є: «комплексність, яка «інтегрує в собі теоретичні та практичні здобутки, отримані різними вченими і практиками, що дає можливість спрямувати положення Концепції

на виконання головної цілі: «сформувати» відповідну «компетентність» та/або компетентності; практична спрямованість», коли «концепція націлена на використання вже існуючих педагогічних ідей, методологічних підходів та форм, методів і засобів навчання» з використанням «інформаційно-комунікаційного середовища»; «системність – всі складові частини Концепції» повинні бути «узгоджені між собою та відповідати теоретико-методологічним основам підготовки майбутніх» викладачів [6, с. 31]. Цікавим прикладом практичної реалізації концептуалізації є напрацювання фахівців «Науково-методичного центру інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності закладів вищої освіти «Агроосвіта», які запропонували поєднати традиційні методи навчання із сучасними через організації наскрізної професійної підготовки студентів агроекономічного профілю» [3, с. 140, 142]. Так, в основу вказаної ними концепції було закладено такі принципи: «охоплення наскрізністю фахових дисциплін» та «індивідуальних завдань», «максимальна індивідуалізація та контроль самостійності виконання індивідуальних завдань; формування тематики й змісту курсових робіт (проектів) з професійно-орієнтованих дисциплін за логічною послідовністю й у тісному взаємозв'язку з тематикою магістерської дипломної роботи (проекту); максимальне залучення студентів до науково-дослідної роботи», що вписується «в тематику дипломної роботи (проекту), а остання, у свою чергу, – в комплексну наукову тему відповідних кафедр; ... обов'язкове включення до практичної підготовки студентів (виробнича й переддипломна практика) завдань, спрямованих на поглиблене вивчення господарських процесів і збирання відповідної ... інформації, пов'язаної з тематикою дипломної роботи (проекту); використання комп'ютерних технологій і on-line інтерактивного навчання» [3, с. 142]. Таким чином, практична реалізація цих концептуальних підходів дає змогу готувати конкурентоздатних професіоналів у аграрному секторі економіки.

На сьогодні збільшується запит на отримання іноземними студентами вищої освіти в нашій країні. Це відбувається завдяки багатьом критеріям, таким як: економічного, технічного, географічного, глобалізаційного, ментального, соціокультурного, побутового тощо. Вказане потребує нових підходів до найважливіших інструментів нової сучасної комунікації – мови, а саме вивчення української мови як іноземної. Це означає, що ЗВО необхідно запроваджувати нові підходи до надання освітніх послуг не тільки вітчизняним студентам, а й іноземним, враховуючи потребу в адаптаційному періоді для іноземців, щоб вони мали можливість здійснювати подальше професійне навчання на високому рівні. При цьому, у них немає базового рівня знань української мови, адже вона для них є іноземною і вони не вивчали її до моменту початку навчання у вітчизняних ЗВО. Тому є актуальним та важливим створення умов для набуття іноземними студентами високого рівня мовної та мовленнєвої компетентностей у короткий час для можливості отримувати професійну освіту. Так, Н. Московчук, у рамках досліджень з «українськомовної підготовки майбутніх іноземних фахівців технічних спеціальностей» було «обґрунтовано модель українськомовної підготовки майбутніх іноземних фахівців технічних спеціальностей із відповідними етапами (пропедевтично-мовленнєвий, мовленнєво-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексійно-оцінний) [5, с. 3]. У свою чергу вчена Ж. Раргіна, в рамках досліджень з «підготовки іноземних

спеціалістів-медиків до професійного спілкування» пропонує «концептуальну модель формування готовності майбутніх іноземних спеціалістів-медиків до професійного спілкування», яка складається з таких «блоків: цільового (відображає мету і завдання освітнього процесу); методологічного (ґрунтується на підходах і принципах й зумовлює визначення організаційно-педагогічних умов ефективної реалізації моделі); процесуального (базується на визначенні навчально-методичного забезпечення освітнього процесу); змістовного (містить компонентну структуру готовності); результативного (містить критерії, показники, рівні ефективності підготовки)» [9, с. 184]. Тобто, можна говорити про те, що сучасні дослідники працюють у напрямках із концептуалізації освітніх процесів. Досить перспективним на сьогодні є освіта у медичній сфері, де наша країна може запропонувати досить конкурентоспроможний рівень освітніх послуг для іноземних студентів, які надаються багатьма профільними ЗВО. Зважаючи на це, доречним буде розроблення та впровадження сучасних концептуальних підходів з підготовки іноземних студентів медичного профілю. На наш погляд, це необхідно робити для усієї медичної сфери, залучаючи сюди не тільки заклади вищої освіти, медичні заклади (лікарні, поліклініки, наукові інститути тощо). Тобто, це повинен бути окремий медичний кластер, зі своїми тезаурусами (українсько-англійськими), онлайн (віртуальними) підготовчими факультетами (для покращення адаптації) та онлайн (віртуальними) краєзнавчими студіями. Отже, Концепція повинна враховувати усе переставлене вище, ефективно поєднуючи його в освітньому процесі з підготовки іноземних студентів. Насамперед пропонуємо розпочати із Концептуалізації підходів освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів, які можна буде використовувати як базові не тільки у медичному кластері, а й у інших. Тобто, вони (концептуальні засади) можуть набути статус типових для подальшого використання окремих компонентів у різних ЗВО, де є потреба у підготовці іноземних студентів, а українська мова виступає як іноземна. Крім того, це можуть бути офлайн, онлайн та комбіновані версії.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ /CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Підсумовуючи дослідження питання концептуалізації підходів освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів, можна відзначити таке. В умовах подальшої широкої інтеграції нашої країни у глобалізаційні процеси в економіці, освіті, громадянському суспільстві питання освіти набуває важливості та актуальності. Також широко впроваджуються проекти з цифровізації, інформатизації влади та суспільства. Окрім того, наша країна інтегрується у Європейський союз та бере участь у Болонському процесі. Вказане потребує нових підходів до вітчизняного освітнього простору, освітніх процесів, програм, методик та інструментів через їх концептуалізацію. На сьогодні нашою державою затверджено та впроваджено Концепцію Нової української школи, Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні. Також в рамках Закону України «Про вищу освіту» надано широку автономію та мобільність не тільки ЗВО, а і викладачам та студентам, що розширює можливості

для нової освіти. Зважаючи на збільшення потоку іноземних студентів, які навчаються та/або планують навчатися у вітчизняних ЗВО, виникає потреба у Концептуалізації підходів освіти для набуття професійної, мовної (мовленнєвої) підготовки іноземних студентів, положення яких можна використовувати у подальшому ЗВО, де є потреба у підготовці іноземних студентів, а українська мова виступає як іноземна. При цьому освітні процеси можуть запроваджуватися у офлайн, онлайн та комбіновані формах.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Концептуальні засади психолого-педагогічної підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної педагогічної освіти 2015*: на вибірці науково-педагогічних працівників, 2015 / автор. кол.: Л. М. Сергеева, О. І. Бондарчук, М. І. Скрипник, А. О. Молчанова, О. А. Філь; наук. ред. Г. О. Козлакова. Київ : ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 40.
2. *Концепція розвитку громадянської освіти в Україні 2018*: розпорядження КМУ від 3 жовтня № 710-р., 2018. *Урядовий кур'єр* від 09.11.2018, 211.
3. Кучер, А. В., 2017. Концептуальні засади наскрізної системи професійної підготовки студентів агроекономічного профілю. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 8(313), ч. II, 139-149.
4. Любарець, В. В. 2019. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в умовах інформаційно-освітнього середовища: *дис. ... док. пед. наук: 13.00.04, Київ*, 504.
5. Московчук, Н. М., 2019. Українськомовна підготовка майбутніх іноземних фахівців технічних спеціальностей: *дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса*, 383.
6. Осадча, К. П. 2019. Концептуальні засади підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності. *Професійна освіта. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*, 3/(116), 25-32.
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року 2016: розпорядження КМУ від 14 грудня № 988-р. *Урядовий кур'єр* від 28.12.2016, № 246.
8. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) 2020: розпорядження КМУ від 5 серпня № 960-р. *Урядовий кур'єр* від 27.08.2020, 164.
9. Раргіна, Ж. М., 2017. Підготовка іноземних спеціалістів медиків до професійного спілкування: *дис... канд. пед. наук: 13.00.04, Запоріжжя*, 298.
10. Романчук, Н., Майборода, О., 2018. Концептуальні засади формування математичних компетентностей студентів вищих технічних закладів освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 4 (63), 123-127.

CONCEPTUALIZATION OF THE PROCESSES OF TRAINING FOREIGN STUDENTS

Natalia Skybun,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Studies
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2962-4725>
skibun_n@i.ua

Iryna Rozman,

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of English languages, literature with teaching methods
Mukachevo State University
Mukachevo, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>
rozmanii@ukr.net

Abstract. The article considers the need to conceptualize approaches to education for the acquisition of professional, language (speech) training of foreign students taking into account current trends in the market of educational services and the global labour market. The need for professionals who can work in multi-teams and possess a high level of communicative, language (speech) competencies, self-esteem and self-control, motivation, morale, ethics, and value qualities is stressed. Thus, modern technologies and equipment make it possible to influence not only nature, ecology, but also the human (at the genetic level). Technologies can also make influence through robotics, artificial intelligence, and the Internet of Things. This ultimately expands a person's ability to self-destruction. Accordingly, in addition to acquiring professional competencies, a person must possess moral and ethical, socio-cultural, and value competencies that will prevent from using professional knowledge in offences against humanity. It was also noted that the state has begun to form and implement a new state policy in the field of education, which is provided by the Law of Ukraine "On Higher Education" and a number of Concepts: the New Ukrainian School; development of natural and mathematical education (STEM-education); development of civic education in Ukraine, which allows forming a new modern educational space. Taking into account the increase in the flow of foreign students studying and/or planning to study in Ukrainian higher education establishments, it is proposed to develop and implement Conceptual approaches to education for vocational, language (speech) training of foreign students in different higher education establishments, where there is a need for training foreign students, and the Ukrainian language is a foreign language. The most appropriate is the creation of separate educational clusters (by profile), with their thesauri (Ukrainian-English), online (virtual) preparatory faculties (to improve adaptation), and online (virtual) local history studios.

Keywords: ukrainian as a foreign language; competencies; basic level of competencies and knowledge; conceptualization of educational processes; conceptual principles; models of education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Kontseptualni zasady psykhologo-pedahohichnoi pidhotovky konkurento-zdatnoho fakhivtsia v umovakh pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity: na vybirtsi naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv*, 2015 [Conceptual principles of psychological and pedagogical training of a competitive specialist in the conditions of postgraduate pedagogical education: in the sample of scientific and pedagogical workers]: avtor. kol. : L. M. Serheieva, O. I. Bondarchuk, M. I. Skrypnyk, A. O. Molchanova, O. A. Fil, Kyiv: DVNZ «Un-t menedzh. osvity», 40.
2. *Kontseptsiiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini*, 2018 [The concept of civic education in Ukraine], *Rozporiadzhennia KMU vid 3 zhovtnia, 710-r.*, *Uriadovyi kurier* vid 09.11.2018, 211.
3. Kucher, A. V., 2017. *kontseptualni zasady naskriznoi systemy profesiinoi pidhotovky studentiv ahroekonomichnoho profilu* [Conceptual principles of the end-to-end system of professional training of students of agro-economic profile], *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, 8 (313), ch. II, 139-149.
4. Liubarets, V. V., 2019. *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnykh menedzheriv sotsiokulturnoi diialnosti v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyschcha* [Theory and practice of professional training of future managers of socio-cultural activities in the information and educational environment]: *dys. ... dok. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv*, 504.
5. Moskovchuk, N. M., 2019. *Ukrainskomovna pidhotovka maibutnykh inozemnykh fakhivtsiv tekhnichnykh spetsialnostei* [Ukrainian-language training of future foreign specialists in technical specialties]: *dys... kand. ped. nauk: 13.00.02, Odesa*, 383.
6. Osadcha, K. P., 2019. *Kontseptualni zasady pidhotovky maibutnykh uchyteliv do tiutorskoi diialnosti* [Conceptual bases of preparation of future teachers for tutoring activity]. *Profesiina osvita. Visnyk KrNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho*, 3(116), 25-32.
7. *Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku 2016*. [On approval of the Concept of implementation of the state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029], *Rozporiadzhennia KMU vid 14 hrudnia № 988-r.*, *Uriadovyi kurier* vid 28.12.2016, 246.
8. *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku pryrodnycho-matematychnoi osvity (STEM-osvity)*, 2020. [On approval of the Concept of development of natural and mathematical education (STEM-education)], *Rozporiadzhennia KMU vid 5 serpnia № 960-r.*, *Uriadovyi kurier* vid 27.08.2020, 164.
9. Rarhina, Zh. M., 2017. *Pidhotovka inozemnykh spetsialistiv medykiv do profesiinoho spilkuvannia* [Training of foreign medical specialists for professional communication]: *dys... kand. ped. nauk: 13.00.04, Zaporizhzhia*, 298.
10. Romanchuk, N., Maiboroda, O., 2018. *Kontseptualni zasady formuvannia matematychnykh kompetentnostei studentiv vyshchykh tekhnichnykh zakladiv osvity* [Conceptual principles of formation of mathematical competencies of students of higher technical educational institutions], *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*, 4 (63), hruden, 123-127.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-357-366>

УДК371.13.04

Фіськов Геннадій Миколайович,

заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри народних інструментів
Рівненський державний гуманітарний університет,
директор Рівненського музичного фахового коледжу
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3972-6653>
palazhenkooleg@ukr.net

Палаженко Олег Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри духових та ударних інструментів
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6992-8929>
palazhenkooleg@ukr.net

**ВПЛИВ КЕРІВНИКА ОРКЕСТРОВОГО КОЛЕКТИВУ НА ФОРМУВАННЯ
РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ОРКЕСТРАНТІВ У ПРОЦЕСІ
РЕПЕТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ**

Анотація. У публікації розглядається внутрішня рефлексія оркестрових музикантів, яка є ключовою складовою самооцінки і проєкцією самосвідомості й особистісного ставлення до самого себе та навколишнього світу. Самооцінка в такому випадку виступає внутрішнім індикатором суб'єктивного аналізу, на який постійно зв'язується акцептор аналітичного процесу. Однак заключна роль у формуванні рефлексивності особистості належить педагогу і, відповідно, тим формам і методам навчання, які він застосовує в педагогічному процесі. Дана діяльність детермінує розвиток самосвідомості шляхом формування психопедагогічних ціннісних установок, понять, орієнтацій та ідей. Особистість у такій площині дослідження виступає як передумова і результат змін, що спричиняє суб'єкт своєю діяльністю у мотиваційно-сміслових утвореннях, взаємодіючи з феноменологічними принципами. В оркестровому колективі, співпрацюючи з іншими оркестрантами і піддаючись впливу оточення, відбувається перетворення особистих переконань і формування індивіда як особистості. Таким чином, індивід, що сприймає музичний матеріал, повинен розглядатися не ізольовано, а як суб'єкт міжособистісних відносин у творчому оркестровому колективі. Відтак, у процесі оркестрового музикування в оркестрантів на початковому етапі опанування

музичним матеріалом переважає спрямованість безпосередньо на процес і результат групової діяльності з яскраво вираженою експресивною орієнтацією. У процесі таких систематичних занять, які стимулюють не тільки технічно-інструментальну, а й експресивну орієнтацію, спостерігається не лише відображення музичних творів у свідомості музиканта, а й відбувається формування конкретного змісту художньо-виконавської діяльності оркестрового музикування. Звідси ми можемо констатувати факт тісного взаємозв'язку індивідуальних комунікативних характеристик з рефлексивними особливостями особистісних якостей, що формуються у студентському оркестровому колективі.

Ключові слова: рефлексія; особистість; оркестр; колектив.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Майбутнє нашої держави та молодого підростаючого покоління прямо пропорційно залежить від підвищення інтелектуального, культурного й творчого рівня нових фахівців. Формування цих процесів у молоді найбільш повно відбувається під впливом певного соціокультурного середовища, яке покликане активно та позитивно впливати на респондентів.

Сучасна інтеграція українського суспільства в Європу вимагає змін та вдосконалених загальноприйнятих аксіологічних пріоритетів, що, в свою чергу, призводить до кардинальної зміни системи національної освіти. Особливої актуальності в такому разі набувають проблеми вивчення творчого, раціонального та особистісно-культурного компонентів музично-оркестрового мистецтва.

Загалом сучасні суспільні потреби особистості в своїй основі опираються на художньо-освітні програми, в яких власне і передбачається розвиток логіки, інтелекту та креативних здібностей музиканта оркестрового колективу в сучасних умовах творчої діяльності.

Заключна роль у формуванні рефлексивності особистості належить педагогу, а також тим формам і методам навчання, які він обирає для здійснення педагогічного процесу. Тому особливого значення набуває вирішення проблем удосконалення фахової підготовки студентів у мистецьких закладах як складової художньо-творчого розвитку підростаючого покоління.

Сьогоднішній рівень і умови роботи музикантів, ансамблів, а також педагогічна діяльність в закладах освіти вимагає від майбутніх спеціалістів різносторонніх і глибоких методичних знань та навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців.

У процесі освітнього процесу музиканти набувають практичних навичок гри на спецінструменті та в оркестрі, розвивають поліфонічний і гармонічний слух, метро-ритмічні відчуття, відшліфовують навички точної настройки інструменту й оркестру, удосконалюють навички читання нот із листа та розвивають навички ансамблевої гри в складі оркестру. Дана діяльність в оркестровому колективі покликана формувати виконавські уміння та майстерність під активним впливом рефлексивних процесів у оркестрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рефлексія, за визначенням у «Психологічному словнику» А. Петровського та М. Ярошевського, трактується як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів, в яких ключовими термінами є «процес» та «самопізнання» [4].

Феномен професійної рефлексії, її специфіка та сутність по-різному розглядаються у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Так, у працях М. Хайдегера, К. Ясперса, П. Тейяра де Шардена представлено філософські засади рефлексії; у психології окреслений термін вивчали науковці В. Бехтерев, С. Рубінштейн, Л. Виготський, П. Анохін, Н. Бернштейн, О. Леонтьєв, Б. Ананьєв, Г. Щедровицький, С. Степанов, М. Найдьонов, О. Анісімов, С. Максименко, Р. Павелків; у педагогічній сфері О. Городиська, І. Зязюн, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Харькін, В. Сластенін висвітлювали особливості феномену рефлексії; у мистецтвознавстві – Е. Абдулін, Г. Падалка, О. Олексюк, І. Парфентьева, О. Рудницька, О. Ростовський, Я. Сверлюк, Т. Юрова та ін.

У вужчому розумінні рефлексію досліджували на таких рівнях: діяльнісне осмислення напрямку рефлексії широко висвітлено у працях С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, Л. Виготського.

У контексті особистісної проблематики рефлексивний процес досліджували (М. Гінзбург, Ф. Василюк, О. Лазурський), психологічної (В. Давидов, Ю. Кулюткін, В. Степанов, І. Семенов), у системомислєдїяльнїсному напрямку працювали (В. Лефєвр, Г. Щєдровицький), педагогічній проблематиці приділили увагу (А. Зак, О. Анісімов, А. Захарова) та багато інших провідних учених.

Не зважаючи на велику кількість праць, які характеризують процес рефлексії як психолого-педагогічне явище, його вузькі межі та емпіричність сприйняття у галузі мистецтва й педагогіки вимагають більш конкретного аналізу процесів рефлексивних станів у студентів мистецьких вузів та на заняттях в оркестровому колективі зокрема.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Враховуючи всі чинники підготовки майбутнього музиканта, актуальною є проблема внутрішньої рефлексії в оркестрових музикантів, що виникає у ході репетиційного процесу. **Мета дослідження** – проаналізувати внутрішню рефлексію студентів-оркестрантів у процесі виконання музичних творів у ході репетиційного процесу. Досягнення мети, в свою чергу, обумовлює виконання наступних **завдань**: виявити вплив керівника на формування внутрішньої рефлексії студентів оркестрового колективу, висвітлити сучасні підходи та трактування поняття внутрішньої рефлексії у студентів-оркестрантів, сформулювати та виділити основні проблеми навчання у ході оркестрового музикування.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

У процесі виконання творів у студентському оркестровому колективі та впродовж навчальної діяльності надзвичайно важливим й ефективним є вивчення самооцінок, які надають собі самі учасники оркестрового колективу, оскільки саме останні формують уявлення про фундаментальні якості особистості [5].

На думку багатьох провідних науковців Л. Виготського, С. Рубінштейна, І. Беха, внутрішня рефлексія – це основа самооцінки людини, що є проєкцією самосвідомості та особистісного ставлення до себе і навколишнього світу; це, свого роду, внутрішній індикатор суб'єктивного аналізу. Тому, якщо спроектувати складну діяльність з точки зору психолого-педагогічної сфери на кожен окремо взятую особистість та колектив загалом (в даному випадку оркестровий), то можна ствердно висловити думку, що незамінним компонентом такої колективної діяльності є процесуальність, динамічність, бажання розвиватися та удосконалюватися тощо. Отож прагнення майбутніх фахівців до розвитку педагогічної рефлексії – це закономірний процес, який є частиною професійно-педагогічної підготовки. Це, безумовно, позитивно впливає на подальше професійне самовдосконалення, бажання аналізувати власну діяльність, успішно й ефективно планувати та керувати власною педагогічною, творчою та мистецькою діяльністю. Крім того, формування педагогічної рефлексії сприяє пошуку оптимальних шляхів розв'язання конфліктних ситуацій, складних задач, творчо переосмислювати педагогічний процес тощо [1].

Для керівника інструментального колективу надзвичайно важливо володіти базовими засадами рефлексивного керування. Так, наприклад, І. Зязюн висвітлював рефлексію з двох позицій: по-перше, це якісне вміння педагога аналізувати внутрішню картину світу, хід думок, роздумів, розуміння труднощів у вирішенні конфліктних ситуацій, акцент на власних твердженнях і переконаннях; по-друге, існує вища форма рефлексії, яка полягає у здатності зрозуміти точку зору учня, хід його думок та роздумів, вміння попереджувати можливі труднощі та конфліктні ситуації, розуміти сприйняття учнем певних ситуацій в освітньому процесі, можливість педагога пояснити дії, вчинки вихованця, побачити суть мотивації з точки зору учня. Як бачимо, педагог і керівник повинен володіти базовими засадами рефлексивного керування, що дозволить йому досягти майстерності в самоорганізації професійної діяльності, опираючись на рефлексивні засади.

Окрім того, слушною є позиція щодо виокремлення методичної рефлексії, тобто здатність керівника оркестрового колективу до постійного самоаналізу, вміння знаходити причини своїх успіхів та невдач, що неодмінно сприяє професійному самовдосконаленню.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. рефлексивний метод набув поширення в мистецько-педагогічній практиці. І це пов'язано передусім з тим, що в основі мистецької діяльності лежить складний процес внутрішньої та зовнішньої роботи, а роль рефлексії у цій взаємодії зводиться до певного координатора та організатора всієї мистецько-педагогічної діяльності, яка включає в себе як інтелектуальну, так і творчу складові.

Професійна рефлексія керівника оркестрового колективу повинна ґрунтуватися на спрямуванні думок і почуттів самого керівника на критичне оцінювання власних результатів та результатів диригентсько-оркестрової діяльності. Осмислюючи та усвідомлюючи набутий досвід керування оркестром, керівник звертається до аналізу власної поведінки, критично аналізує свої комунікативні уміння, виявляє позитивні та негативні дії у процесі професійної діяльності, намагається побачити себе очима учасників оркестру, відчутти й зрозуміти їхнє сприйняття, ставлення до себе тощо. Таким чином, керівник оркестру намагається оцінювати себе як фахівця, перебуває в пошуку й аналізі власного професійного «Я», осмислює творчу діяльність, що, в свою чергу, спрямовує професійну рефлексію керівника до посилення мотивації щодо самовдосконалення й самозаглиблення для подальшого удосконалення власного внутрішнього сприйняття та відтворення професійного «Я», до спрямування свідомості керівника на об'єкти професійної діяльності, тобто учасників оркестрового колективу.

Тому в музично-педагогічній практиці розвиток професійної мистецької рефлексії набуває особливого значення, оскільки ця внутрішня психічна діяльність спрямована на рефлексивно-особистісну взаємодію професійного «Я» з мистецтвом, з учасниками оркестрового колективу, з усією поліфункціональною творчою діяльністю мистецької сфери, що поєднує розвиток креативних здібностей, художню інтуїцію, вміння контролювати себе та вирішувати складні професійні завдання й конфлікти, долати труднощі, реалізовувати на практиці всі задуми та ідеї.

Важливо зазначити, що керівник оркестру має оперувати достатнім обсягом та рівнем знань, оскільки його творча діяльність поєднує в собі різні види діяльності: організаційно-управлінську, навчально-виховну, репетиційну, концертну, виконавську, педагогічну, художньо-інтерпретаційну. Тому надзвичайно важливо керівнику зможти поєднати у професійній діяльності усі вище зазначені компоненти, адже в процесі роботи з оркестром виникає багато суперечностей як внутрішніх, так і зовнішніх, які доводиться вирішувати саме керівнику колективу, орієнтуючись на особливості самого колективу [7].

Як часто показує практичний досвід, керівник не завжди володіє достатнім рівнем психолого-педагогічних знань, умінь, прийомів, спрямованих на вирішення професійних проблем та конфліктів, зокрема не характеризується наявністю навичок професійної рефлексії, яка є фундаментом пізнання, розкриття та аналізу внутрішнього взаємозв'язку між особистістю керівника оркестрового колективу та його учасниками.

Ґрунтуючись на основних засадах поняття оркестрового колективу й виходячи із функціонального призначення оркестру та ролі в ньому керівника, можна констатувати той факт, що дана діяльність представлена спільним виконанням музичного твору кількома (або багатьма) учасниками, які й утворюють єдиний художній колектив. Отож основною функцією керівника інструментального колективу є організація професійної діяльності оркестрового колективу, що включає в себе планування, чітку організацію, мотивацію діяльності кожного учасника, а також контроль творчо-виконавського процесу.

Розуміння професійності керівника оркестрового колективу базується на здатності особистості опанувати вміннями та навичками певного виду діяльності та можливості розвивати власні творчі здібності. У контексті окресленої проблеми, серед найважливіших рис керівника, які повинні бути притаманні йому для успішного здійснення поставлених завдань, головне місце посідає професійна рефлексія, успішне застосування якої в практичній роботі дає можливість керівнику самоутвердитись і творчо самореалізуватися, а також виступає ознакою високого рівня його професійності, компетентності та кваліфікованості.

Головною особливістю особистості є її здатність формуватися безпосередньо та опосередковано у взаємодії з макро- й мікроумовами, які функціонують у певному суспільстві і яким особа надає пріоритет. Аналізуючи праці з філософії, педагогіки, психології, фізіології, можна дійти висновку, що зв'язок особистості з навколишнім світом передусім відбувається шляхом поєднання соціальних, культурних та природніх зав'язків, що мотивують особистість та спонукають її як до внутрішньої діяльності, так і до активної взаємодії з природою і соціальним оточенням [8]. Ця діяльність детермінує розвиток самосвідомості шляхом формування психолого-педагогічних ціннісних установок, понять, орієнтацій та ідей.

Особистість у цьому випадку виступає як передумова і результат змін, що спричиняє суб'єкт своєю діяльністю у мотиваційно-сміслових утвореннях, взаємодіючи з феноменологічними принципами.

В оркестровому колективі, співпрацюючи з іншими оркестрантами та піддаючись впливу оточення, відбувається перетворення особистих переконань, індивід формується як особистість.

Таким чином, індивід, що сприймає музичний матеріал повинен розглядатися не ізольовано, а як суб'єкт міжособистісних відносин у творчому оркестровому колективі [5].

Відтак, у процесі оркестрового музикування в оркестрантів на початковому етапі опанування музичним матеріалом переважає спрямованість безпосередньо на процес і результат групової діяльності з яскраво вираженою експресивною орієнтацією. В ході таких систематичних занять, які стимулюють не тільки технічно-інструментальну, а й експресивну орієнтацію відображення музичних творів, у свідомості музиканта відбувається формування конкретного змісту художньо-виконавської діяльності оркестрового музикування [3].

Звідси ми можемо констатувати факт тісного взаємозв'язку індивідуальних комунікативних характеристик з рефлексивними особливостями особистісних якостей, що формуються у студентському оркестровому колективі.

У процесі систематичних і цілеспрямованих занять в оркестрі у студентів закладів вищої освіти відбувається формування творчої спрямованості, в результаті чого здійснюється перехід від оволодіння виконавськими навичками до освоєння конкретних виконавських дій, формування функціонально-рольової компетенції учасників оркестрового колективу [3].

Характеризуючи студентів-оркестрантів закладів вищої освіти, можемо відзначити, що для них властива активна пізнавальна діяльність, формування світогляду, принципів та ідеалів, моральних переконань, системи оціночних суджень та всебічний інтерес до виконання творчих завдань. Ідеалами для студентів, в даному випадку, виступають узагальнені образи в сукупності з беззаперечними, довершеними якостями особистості.

Усі ці складові когнітивної, комунікативної, емоційної, мотиваційної та ціннісно-орієнтованої сфер сприйняття студентами-оркестрантами інформації потребують розширення змістовного аспекту виконавсько-оркестрової діяльності та є найбільш сприятливими для формування естетичного ставлення до оркестрового виконавства, що служить основою для пошуку дослідницьких методів у творчій та освітній діяльності.

Слід наголосити, що в студентів оркестрового колективу відбувається розвиток початків імпровізаційного процесу завдяки варіативного та ігрового методів навчання.

Можна з упевненістю стверджувати, що мотиви освітньої діяльності являють собою складну структуру, яка поєднує наступні складові: усвідомлення важливості процесу оркестрового виконавства, збереження зразків національної культури та їх включення у життєдіяльність людини, прагнення до самовираження через музично-оркестрове виконавство.

В оркестровому колективі активно формується самостійне, асоціативне та колективне творче мислення на основі активного розвитку імпровізації та варіювання.

Асоціативне мислення студентів-оркестрантів є основою для формування системи музичних умінь та знань. При цьому рівень формування внутрішньосистемних асоціацій у оркестрантів, які на початковому етапі освітнього процесу відображають лише систему знань, знаходяться в постійному розвитку і на завершальному етапі утворюють систему міжпредметних асоціацій.

У результаті такої діяльності відбувається здійснення комплексного підходу до здійснення освітнього процесу в оркестрових колективах закладів вищої освіти.

Отже, основною метою оркестрово-виконавської діяльності є напрям на консолідацію колективу, підвищення ступеня міжособистісних контактів, що сприяє виникненню передумов для переходу об'єднання на більш високий рівень, показником якого виступають соціальна активність учасників та художньо-виражальні цінності виконавського процесу.

Процес оркестрово-виконавської діяльності інтегрує творчу спрямованість оркестранта з особистим ставлення до колективного музикування, в результаті чого формується здатність особистості учасника оркестрового колективу впливати на його діяльність.

При цьому освітній процес в оркестровому колективі може бути ефективним тільки в результаті тісної взаємодії керівника та оркестрантів, де діяльність керівника виступає як органічна складова частина їхньої спільної творчості.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У процесі тісної взаємодії керівника та учасників оркестрового колективу відбувається не тільки формування змісту педагогічного впливу, а й набуття основ спільної предметної діяльності.

Невід'ємною частиною професійної діяльності керівника оркестрового колективу є формування й розвиток рефлексії. Отож, здійснивши дослідження особливостей особистісних рис керівника та його впливу на учасників колективу, ми проаналізували специфіку феномену рефлексії, розглянули різноманітні погляди вчених на проблематику понять «рефлексія». «професійна рефлексія». Таким чином, поняття рефлексії трактується нами як категорія, що дозволяє особистості виявляти здатність до самоаналізу, самоспостереження, самокоригування та самооцінки власного «Я», дає можливість осмислювати та переосмислювати власну професійну діяльність, формувати систему взаємовідносин із іншими суб'єктами, зокрема з учасниками оркестрового колективу. Професійна рефлексія як різновид рефлексії займає особливе місце у фаховій діяльності керівника оркестру, оскільки саме розвиток професійної рефлексії характеризує рівень самосвідомості керівника, його професійне мислення, бачення оркестрової діяльності загалом та визначає рівень професійного становлення, самоствердження, самореалізації керівника, а також визначає подальший вплив на інших учасників даного колективу, на їхнє самоствердження та самоудосконалення, вміння самоаналізувати свою ж оркестрову роботу тощо.

Однозначно, всі оркестранти, що першочергово являються суб'єктами музичної діяльності, піддаються впливу керівника, перетворюючись на об'єкти даного впливу. Таким чином рівень міжособистісних відносин між оркестрантами та керівником визначається виконавсько-художньою діяльністю, що формується в процесі репетиційного процесу.

Саме така діяльність, яка базується на співтворчості, зумовлює високий рівень опанування художньо-виконавською культурою студентами-оркестрантами.

Перспективні напрями подальших досліджень. Таким чином, найбільшого значення для майбутніх досліджень в специфіці навчання студентів-оркестрантів закладів вищої освіти набуває саме професійна обізнаність, поведінка та емоційна активність керівника колективу. Саме завдяки володінню керівником колективу цими якостями відбувається процес особистісного та колективно-професійного розвитку студентів під час занять в оркестрі, що в подальшому впливає на формування високого рівня їх рефлексії та самосвідомості.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Выготский, Л. С., 2005. *Психология развития человека*. Москва: Эксмо, 136.
2. Выготский, Л.С., 1987. *Психология искусства*. Москва: Феникс, 675.

3. Джидар'ян, І.А., 1975. *Творчі колективи в мистецтві*. Москва: Наука, 205.
4. Петровський, А. В., Ярошевський, М. Г., 1990. *Психологический словарь*, Москва: Политиздат, 494.
5. Ратников, В. П., 1978. *Колектив як соціальна спільність*. Москва: МДУ, 102 – 120.
6. Рубинштейн, С. Л., 1976. *Проблемы общей психологии*. Москва: Педагогика, 416.
7. Русанова, Л.П., 1984. Целенаправленность в деятельности руководителя и участников самодеятельного художественного коллектива. *Ленинград: дис... канд.пед.наук*, 90.
8. Фекете, О. В., 2012. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Харків: С.А.М., 103–111.
9. Холопова, В. Н., 2014. *Музыка как вид искусства*. Москва: Планета музики, 320.

THE INFLUENCE OF THE CONDUCTOR OF THE ORCHESTRA ON THE FORMATION OF REFLECTIVE SKILLS OF STUDENTS-ORCHESTRATORS DURING THE REHEARSAL PROCESS

Genadii Fiskov,

Honored Art Worker of Ukraine,
Associate Professor of Folk Instruments Institute of Arts
Rivne State University for the Humanities,
Director of Rivne Music College
Rivne State University for the Humanities
Rivne, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3972-6653>
palazhenkooleg@ukr.net

Oleg Palazhenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Wind and Percussion Instruments
Institute of Arts
Rivne State University for the Humanities
Rivne, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6992-8929>
palazhenkooleg@ukr.net

Abstract. This publication discusses the internal reflection of orchestral musicians, which is a key component of self-esteem and projection of self-awareness and personal attitude to themselves and the surrounding world. In this case, self-esteem is an internal indicator of the subjective analysis, which is constantly compared to the acceptor of the analytical process. However, the final role in the formation of personality reflexivity belongs to the teacher and, accordingly, to the forms and methods of teaching that he or she uses in the pedagogical process. This activity

determines the development of self-awareness through the formation of psycho-pedagogical values, concepts, orientations and ideas. At this point, personality is a prerequisite and result of change, which the subject causes with his or her activities in the motivational and semantic formations interacting with the phenomenological principles. In an orchestral ensemble, in the process of interaction with other orchestrators and impact by the environment, the transformation of personal beliefs occurs and the formation of the individual as a person takes place. Thus, the individual who perceives the musical material should not be considered in isolation, but as a subject of interpersonal relations in the creative orchestral group. Then, in the process of orchestral music making at the initial stage of mastering musical material, the orientation directly to the process and result of group activities with marked expressive orientation prevails. In the course of such systematic classes, which stimulate not only the technical-instrumental, but also the expressive orientation, not only the reflection of musical works in the mind of the musician occurs, but also the formation of the specific content of artistic and performing activities of orchestral music making is the case. In summary, we can state the fact of close interrelation of individual communicative characteristics with reflective features of personal qualities which are formed in a student orchestral collective.

Keywords: reflection; personality; orchestra, community.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vy`gotskij, L., 2005. *Psyhohohyia razvytyia cheloveka* [Psychology of human development], Moskva: E`ksmo, 136.
2. Vy`gotskij, L., 1987. *Psihohohyia iskusstva* [Psychology of art], Moskva: Phoenix, 675.
3. Dzhidar'yan, I., 1975. *Tvorchi kolektyvy v mystetstvi* [Creative collective in art], Moskva: Nauka, 205.
4. Petrovs`kij, A., Yaroshevs`kij, M., 1990. *Psihohohicheskij slovar'* [The psychological dictionary], Moskva: Politizdat, 494.
5. Ratnikov, V., 1978. *Kolektyv yak sotsialna spilnist* [The collective as a social community], Moskva: MDU, 102-120.
6. Rubinshtejn, S., 1976. *Problemy obshchej psihohohii* [The problems of general psychology], Moskva: Pedagogika, 416.
7. Rusanova, L., 1984. *Celenapravlennost' v deyatel'nosti rukovoditelya i uchastnikov samodeyatel'nogo hudozhestvennogo kollektiva* [The purposefulness in the activities of the leader and members of the amateur artcollective], Leningrad, 190.
8. Fekete, O., 2012. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity* [The problems of interaction of art, pedagogy, theory and practice of education], Kiyiv: Muzyka, 103-111.
9. Holopova, V., 2014. *Muzyka kak vid iskusstva* [Music as an art form], Moskva: Planeta muzyki, 320.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-367-375>

УДК 378.1:014.15

Хімчук Ліліана Іванівна,

доктор педагогічних наук, доцент кафедри
фахових методик і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9243-3131>
liliana.khimchuk@pnu.edu.ua

Романишин Руслана Ярославівна,

доктор педагогічних наук, доцент кафедри
фахових методик і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8480-2702>
ruslanaromanyshyn@ukr.net

Бай Ігор Богданович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фахових методик і технологій початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5680-0694>.
1ihor.bai1@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Стаття присвячена сучасним тенденціям активного наскрізного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у фаховій підготовці майбутнього вчителя. Автор акцентує увагу на необхідності безперервного використання мультимедійних технологій при фаховій підготовці не лише через розвиток електронних ресурсів, але й через потреби сьогоденного часу, що супроводжується пандемією, та в результаті – пошук найоптимальніших методик якісного навчання дистанційного напрямку.

Майбутні вчителі – одні з найперших вагомих особистостей у розвитку дітей, а сьогодення вимагає оптимізувати якість своєї роботи в умовах дистанційності. У статті аналізуються сучасні можливості Інтернет ресурсів та можливості їх використання при фаховій підготовці майбутніх вчителів. Зроблений акцент на платформи та електронні ресурси, що максимально розкривають самомотивацію майбутніх фахівців до вдосконалення, професійного розвитку, креативності у пошуках методів вирішення питань та проблем, а також наполегливості у досягненні своєї мети.

Автор звертає увагу на новій ролі вчителя, яка щорічно набуває більшої форми глобальності та всеохоплюваного ефекту. Завдання сучасної вищої освіти при підготовці фахівців до якісного професійного життя – організувати навчально-практичний час таким чином, щоб фактично кожен компетентність професіонала можна було б демонструвати та активно впроваджувати в умовах заочного спілкування з майбутніми слухачами. Тобто організувати освітній процес так, щоб відстань між вчителем та слухачами абсолютно не знижувала якість надання, перетворення інформації, а навпаки, сприяла б активній взаємодії та двостороннього прагнення до саморозвитку.

Ключові слова: безперервне навчання; дистанційна освіта; інновації; Інтернет ресурси; інформаційно-комунікаційні технології; майбутні вчителі; самовдосконалення; фахова підготовка.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасна модернізація системи освіти, постійні зміни у суспільстві, вимоги до вищого розвитку нових знань, умінь, навичок особистості у процесі професійного життя, прогресивне зростання конкурентоспроможності та новітні технології вимагають від сучасної вищої освіти підготовку фахівців з високим рівнем адаптивності, емоційного інтелекту, стійкості до стресових ситуацій та безперервний розвиток використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Підготовка майбутніх вчителів потребує зорієнтованості на постійне вдосконалення, креативність у пошуку вирішення ситуацій різного напрямку та характеру. Майбутні вчителі є провідними фахівцями забезпечення добробуту, дисципліни та інноваційності. Адже саме перед ними постає завдання закласти фундамент саморозвитку та мотивації до безперервного вдосконалення своїх учнів – молоді, покоління, яке будуватиме світ.

Становлення України як молодої держави в різні періоди відбувається по різному, та досліджуючи основи якостей, характеристик, знань, умінь та навичок при фаховій підготовці майбутнього вчителя, спостерігаємо у значній частині недостатній рівень інноваційних навичок, які б допомагали їм максимально швидко адаптуватись до стрімких змін, при цьому, бути не лише пристосованими, але й креативними. Під час теоретико-практичного дослідження виявили значну кількість низького рівня знань сучасних інформаційно-комунікативних технологій, емоційного інтелекту, що супроводжується нездатністю перенаправити деструктивні конфлікти в конструктивні, створювати власні комунікативні технології на основі нових вимог інформаційно-комунікативного напрямку.

Неякісна здатність застосовувати набуті вміння комунікації у професійному житті з вимогами сучасності ще більше формує складність комунікативних процесів в умовах пандемії, коли основа професійної діяльності закладається через мультимедійні, інформаційні технології.

Компетентність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, знань, навичок, методів є однією з головних складових високого професійного рівня вчителя

в незалежності від того є він високо компетентним фахівцем з великим досвідом чи початківцем своєї справи.

Фахова підготовка майбутніх вчителів відноситься до соціально важливих видів праці, а тому серед вимог до професійних якостей сучасності особливе місце належить саме рівню його інформаційно-комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу теоретичного дослідження покладені праці щодо формування інформаційно-комунікаційної культури та компетентності фахівців, які працюють з людьми, як-от: Л. Прокопчук, Л. Павлушенко, Л. Мазай, Н. Павликівська [9], В. Ковальчук [4]. Інноваційний та активний підхід у використанні сучасних технологій, можливостей штучного інтелекту у підготовці фахівців наголошували В. Ягупов (V. Yagupov), В. Свистун (V. Svystun) [3; 6], С. Ясер (S. Yaser) [5].

Сучасні суспільно-політичні контексти та стрімкий розвиток інформаційного суспільства вимагає від педагогів – як науковців, так і практиків – пошуку нових ідей і тактичних підходів до виховання у молодій генерації українців патріотичного світогляду. Потужним потенціалом у цій царині володіють інформаційно-комунікаційні технології [9]. Загальнотеоретичні питання концепції використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті висвітлюють у своїх працях В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук, [7] Т. Коваль [8] та ін.

Інформація стала пріоритетним продуктом інтелектуальної діяльності людства. Інформація та сучасні інформаційно-комунікаційні технології проникають в усі царини життєдіяльності соціуму. Документи, ратифіковані країнами-членами Європейського Союзу та Ради Європи – Consultation on the future «EU 2020» Strategie [1] Opter pour la croissance, innovation et emploi dans une societe fondee sur la cohesion [2] – також вказують на вплив розвитку інформаційних технологій у сьогоденні.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування можливостей та значення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій при фаховій підготовці майбутнього вчителя.

Провідними **завданнями** автори визначають наступні:

1. Розкрити сучасні тенденції впливу інформаційно-комунікаційних технологій на сферу освіти;
2. Обґрунтувати можливості мультимедійних технологій у фаховій підготовці майбутнього вчителя;
3. Виявити провідні ресурси, платформи, принципи та методичні рекомендації щодо професійної підготовки майбутнього вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Фахова підготовка майбутніх вчителів до професійної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій являє собою поєднання інформаційного

світогляду, інтерактивної комунікації, комунікаційної культури та інформаційної культури сучасності, що транслюючись у процес освіти, визначає якість освітньо-професійних послуг.

Незважаючи на те, що сьогодні є багато критики щодо невпевненої якості дистанційної освіти та її складності, ми визначаємо такий формат у підготовці майбутніх фахівців, які з часом також будуть використовувати заданий напрям у своїй професійній діяльності, достатньо дієвим та ефективним не лише для професійного зростання, але й особистісного. Адже мережа Інтернет постійно розширює свої можливості, сервіси, розміщену з її допомогою інформацію, яка є значущою з точки зору освіти. Так, сучасні засоби телекомунікації, залучені майже в усі галузі освітньої діяльності, дають можливість появи нових форм освіти, без яких стає неможливим розв'язання постійно поновлюваного спектру завдань, що висуває сучасна освіта та світ до наповнення та розвитку нових якостей особистості.

З розвитком Інтернету отримує подальший розвиток і технологічну реалізацію ідея відкритої освіти. Така форма залучає все суспільство у відкриті системи інформаційних баз даних, знімає просторово-часове обмеження в роботі з різними джерелами інформації, що досить актуальне в сучасному інформаційному суспільстві. Відкрита освіта, тобто через інформаційно-комунікаційні технології передбачає використання нових засобів телекомунікацій, як сучасного учня, так і вчителя з певним визначеним стажем, дозволяє людині нової соціальної формації повніше реалізувати свої потенційні можливості. Без такого підходу не можливий розвиток індивідуальності, а в цілому – не можлива й еволюція всього суспільства.

Сьогодні до працівників освітньої сфери є вимога інноваційних підходів у процесі освіти, а особливо до тих, хто працює в системі дистанційного навчання. І відповідно, є певні вимоги: встановити чіткий графік спілкування в режимі on-line і чітко його дотримуватися; створити атмосферу психологічного комфорту, мотивувати, зацікавлювати та ін. Важливо створити сприятливий настрій, емоційне піднесення. Слухач має відчувати, що його вчитель не суворий контролер, а добрий наставник, куратор, який завжди допоможе. Необхідно створити умови для повноцінної самореалізації учня, прояву успішності, самоствердження, підвищення його самооцінки. Саме такий напрям і є основою, підґрунтям для підготовки майбутніх вчителів.

У процесі фахової підготовки майбутніх вчителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій важливим є використання наступного:

- практичні онлайн завдання із методичними рекомендаціями щодо їх виконання;
- методичні рекомендації щодо використання онлайн ресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо;
- віртуальні тренажери із методичними рекомендаціями щодо їх використання;
- відео- та аудіозаписи уроків, лабораторних, практичних занять тощо;
- мультимедійні матеріали;
- ігрові інтерактивні завдання із методичними рекомендаціями щодо їх використання;
- електронні бібліотеки чи посилання на них;
- пакети тестових завдань для проведення контрольних заходів, тестування і з автоматизованою перевіркою результатів, тестування і з перевіркою викладачем.

Вибудовуючи провідні фахові компетентності майбутніх вчителів, варто застосовувати нижче зазначені ресурси, що спрямують майбутніх фахівців до якісного використання матеріалу через мультимедійні технології, тим самим опановуючи їх, та розробляючи власні шляхи саморозвитку й творчого пошуку вирішення проблем:

- аудіо-книги або підкасти, інтерв'ю з цікавими людьми;
- youtube-канали викладачів-предметників;
- тематичний контент Youtube (тематичне відео, короткі ролики, фільми-екранізації, освітні канали, фільми BBC або National Geographic та ін.);
- інфографіку;
- блоги науковців практиків (за категоріями) та ін.

Нашими провідними програмними засобами при використанні веб-технологій стали такі як:

- платформа GoogleClassroom – допомагає створювати і впорядковувати завдання, виставляти оцінки, коментувати і організовувати ефективне спілкування зі слухачами в режимі реального часу або в режимі дистанційного навчання.
- EdPuzzle–програмне забезпечення для створення відеозаняття;
- Kaltura–інструменти для створення відео з можливостями інтеграції для різних систем управління навчанням;
- Nearpod–програмне забезпечення для створення занять з інформативною і інтерактивною оціночною діяльністю;
- Платформа LearningApps.org – онлайнвий сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання різної вікової групи [4];
- Thinglink– інструменти для створення інтерактивних зображень, відео та інших мультимедійних ресурсів.
- Buncee– підтримує створення і спільне використання візуального представлення навчального контенту;
- PearDeck– полегшує розробку привабливого навчального контенту з різними функціями інтеграції;
- Squigl– платформа для створення контенту, яка перетворює мову або текст в анімовані відеоролики.

Надзвичайно мотивуючими у розвитку своїх особистісних та професійних умінь стали ресурси для створення ментальних мап, а саме: <https://www.mindomo.com>; <https://www.mindmeister.com>; <https://coggle.it>. Окрім цього, ми частково звертались до ресурсів зі створення тестів, завдань, інформаційних ресурсів таких форматів як: <https://kahoot.com>, <https://study-smile.com>, <https://quizlet.com>.

Також, під час дистанційного навчання вчитель може організовувати вебквести. Їх можна складати самостійно на таких платформах як: Learning Apps (для дидактичних ігор), Kahoot, Socrative, ClassMarker, Plickers_ підійдуть для тестових квестів. Також можна скористатись квестами, які вже розробили інші колеги, представлені у мережі.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології є не лише одним із засобів фахової підготовки майбутніх вчителів, а провідним інструментом досягнення результатів у сучасному мінливому світі. Роль інноваційних технологій для фахівців освіти набуває все більшого значення та стає повсякденної практикою професійного життя. Для розбудови особистісного та професійного розвитку майбутніх вчителів варто застосовувати низку ресурсів, що сприятимуть всебічному професійному розвитку: платформи GoogleClassroom, LearningApps.org; ThinglinkBuncee, EdPuzzle, Kaltura, mindomo, mindmeister, prezі.com, canva, інструменти для створення інтерактивних зображень, ресурси для створення ментальних мап візуального представлення навчального контенту і т.д, віртуальні тренажери із методичними рекомендаціями щодо їх використання, відео- та аудіозаписи уроків, лабораторних, практичних занять, мультимедійні матеріали, практичні онлайн завдання із методичними рекомендаціями щодо їх виконання, ігрові інтерактивні завдання.

Подальші дослідження спрямовуватимуться на впровадження низки інтерактивних платформ з розробки власних творчих завдань майбутнього вчителя при роботі з майбутніми слухачами, а також розроблення методичних рекомендацій щодо застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій майбутніх учителів.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Commission European Report, 2003. № 1799810 "Opter pour la croissance, innovation et emploi dans une societe fondee sur la cohesion" [Online]. Available: <<http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/226/fr.pdf>>.

2. Commission working document. "Consultation on the future «EU 2020» Strategie". [Online]. Available: <<http://eur-lex.europa.eu/>>.

3. Jagupow, W., 2010, *Zawodowa edukacja techniczna Ukrainy a społeczeństwo informacyjne. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie: Seria Edukacja Techniczna i Informatyczna / pod red. Aliny Gil, V, s. 143-154* [Online]. Доступно: <http://kernel.bg.ajd.czest.pl/wydawnictwo/eti_tom5.html>.

4. Kovalchuk, V. I., Sheludko, I. V., 2019. Implementation of digital technologies in training the vocational education pedagogues as a modern strategy for modernization of professional education, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia adDidacticam Biologiae Pertinentia*, 9, 122-138.

5. Yaser, S.. 2015. Integrated Maritime Simulation Complex Management, Quality And Training Effectiveness From The Perspective Of Modeling And Simulation In The State Of

6. Florida», USA (A Case Study), *Electronic Theses and Dissertations*, 1399 [Online]. Доступно: <<https://stars.library.ucf.edu/etd/1399>>.

7. Yahupov, V., Svystun, V., Kyva, V. The Results of the Summative Stage of the Experiment on the Development of the Informational and Communication Competence of Teachers in the System of Military Education, *TEM Journal (Technology, Education, Management, Informatics)*, 9, 1, 367-372. DOI: 10.18421/TEM91-50.

8. Биков, В., Спірін, О., Пінчук, О., 2017. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики* (до 25-річчя НАПН України), Збірник наукових праць. Київ: Видавничий дім «Сам», 191-198.

9. Коваль, Т.І., 2009. *Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності*: навч.-метод. посіб., Київ: Вид. центр НЛУ, 380.

10. Павлушенко, О., Мазай, Л., Прокопчук, Л., Павликівська, Н., 2021. Інтернет ресурси як засоби формування національно-патріотичного світогляду студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 85, 5, 130-146.

ORGANIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE TEACHER BY MEANS OF MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Liliana Khimchuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Professional Methods and Technologies of Primary Education
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9243-3131>
liliana.khimchuk@pnu.edu.ua

Ruslana Romanyshyn,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Professional Methods and Technologies of Primary Education
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8480-2702>
ruslanaromanyshyn@ukr.net

Ihor Bai,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Professional Methods and Technologies of Primary Education
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5680-0694>.
1ihor.bai1@gmail.com

Abstract. The article is devoted to modern tendencies of active end-to-end introduction of information and communication technologies in professional training of future teachers. The author emphasizes the need for continuous use of multimedia

technologies in professional training not only through the development of electronic resources, but also because of the needs of today, accompanied by a pandemic, and as a result - finding the best methods of quality distance learning.

Future teachers are one of the first important personalities in children's development, and these days require optimizing the quality of their work at a distance. The article analyzes the current potential of Internet resources and the ways of their use in the professional training of future teachers. Emphasis is placed on platforms and electronic resources that maximize the self-motivation of future professionals to improve, professional development, creativity in finding methods of solving problems and problems, as well as perseverance in achieving their goals.

The author draws attention to the new role of the teacher, which each year acquires a greater form of globalization and comprehensive effect. The task of modern higher education in preparing professionals for quality professional life is to organize training and practical time so that virtually every competence of the professional could be demonstrated and actively implemented in distant communication with future students. That is, to organize the learning process so that the distance between teacher and students could not reduce the quality of providing and transforming information, but on the contrary, would promote active interaction and mutual desire for self-development.

Keywords: lifelong learning; distance education; innovations; Internet resources; information and communication technologies; future teachers; self-improvement; professional training.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Commission European Report*, 2003. № 1799810 "Opter pour la croissance, innovation et emploi dans une societe fondee sur la cohesion" [Online]. Available: <<http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/226/fr.pdf>>.
2. *Commission working document*. "Consultation on the future «EU 2020» Strategie". [Online]. Available: <<http://eur-lex.europa.eu/>>.
3. Jagupow, W., 2010, *Zawodowa edukacja techniczna Ukrainy a społeczeństwo informacyjne. Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie: Seria Edukacja Techniczna i Informatyczna* / pod red. Aliny Gil, V, 143-154 [Online]. Dostępno: <http://kernel.bg.ajd.czest.pl/wydawnictwo/eti_tom5.html>.
4. Kovalchuk, V. I., Sheludko, I. V., 2019. Implementation of digital technologies in training the vocational education pedagogues as a modern strategy for modernization of professional education. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia adDidacticam Biologiae Pertinentia*, 9, 122-138.

5. Yaser, S.. 2015. *Integrated Maritime Simulation Complex Management, Quality And Training Effectiveness From The Perspective Of Modeling And Simulation In The State Of Florida*, USA (A Case Study), Electronic Theses and Dissertations, 1399 [Online]. Dostupno: <<https://stars.library.ucf.edu/etd/1399>>.

6. Yahupov, V., Svystun, V., Kyva, V. The Results of the Summative Stage of the Experiment on the Development of the Informational and Communication Competence of Teachers in the System of Military Education. *TEM Journal (Technology, Education, Management, Informatics)*, 9, 1, 367-372. DOI: 10.18421/TEM91-50.

7. Bykov, V., Spirin, O., Pinchuk, O., 2017. Problemy ta zavdannya suchasnoho etapu informatyzatsiyi osvity [Problems and tasks of the modern stage of informatization of education]. *Naukove zabezpechennya rozvytku osvity v Ukraini: aktual'ni problemy teorii i praktyky (do 25-richchya NAPN Ukrainy)*, Zbirnyk naukovykh prats'. Kyiv: Vydavnychyy dim «Sam», 191–198.

8. Koval', T.I., 2009. *Pidhotovka vykladachiv vyshchoyi shkoly: informatsiyini tekhnolohiyi u pedahohichniy diyal'nosti* [Training of higher school teachers: information technologies in pedagogical activity]: navch.-metod. posib., Kyiv: Vyd. tsentr NLU, 380.

9. Pavlushenko, O., Mazay, L., Prokopchuk, L., Pavlykivs'ka, N., 2021. Internet resursy yak zasoby formuvannya natsional'no-patriotychnoho svitohlyadu studentiv [Internet resources as a means of forming the national-patriotic worldview of students]. *Informatsiyini tekhnolohiyi i zasoby navchannya*, 85, 5, 130-146.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-375-387>

УДК 378.013.147.88

Шастало Віра Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

методики та практики викладання іноземної мови

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3965-3407>

virashastalo@gmail.com

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКОЇ) ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Анотація. У статті проаналізовано проблемні моменти, які присутні в підготовці студентів на факультетах іноземної мови. З'ясовано, що важливим моментом у підготовці студентів факультету іноземної мови є оволодіння новітніми технологіями; відмова від застарілих і неефективних прийомів професійної педагогічної діяльності; формування особистісної професійної унікальності; розроблення та формування власного стилю педагогічної діяльності та професійного мислення. Застосування новітніх технологій під час навчання студентів у ЗВО на факультеті іноземної мови, сприяють формуванню конкурентоздатної особистості, професіонала озброєного новітніми компетенціями.

Основним завданням професійно-педагогічної підготовки студентів у ЗВО на факультеті іноземної мови є формування професійної готовності, формування особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей та позицій, індивідуальне визначення моральних цінностей, активізація процесів професійного самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку. Використання новітніх технологій у навчанні на факультеті іноземної мови сприяє переходу від нормативної до творчої діяльності, змінює характер освітньої системи, її зміст, методи та форми, технології навчання та виховання, які ґрунтуються на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностях, адаптаційних можливостях студентів.

Застосування новітніх технологій в процесі навчання у ЗВО на факультеті іноземної мови забезпечить якісний результат навчання. Студенти стануть демократичними, толерантними, гуманними, самостійними. Новітні технології навчання дають змогу створювати інноваційне середовище в ЗВО, завдяки чому студенти можуть реалізувати свої індивідуальні можливості. Новітні технології сприяють розвитку логічного мислення, формують систему загальнолюдських цінностей і загальноприйнятих норм поведінки, формують здатність цінувати знання та користуватися ними, формують навички комунікації та співпраці, взаєморозуміння та взаємоповаги, виховують толерантність, доброзичливість, сприяють інтелектуальному, соціальному й духовному розвитку майбутнього фахівця.

Ключові слова: новітні технології; викладання; інноваційне навчання; іноземна мова; інтерактивні методи.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в Україні на сучасному етапі розвитку вимагають удосконалення всіх галузей господарства й освіти, зокрема. Перед педагогікою нині постає завдання створення нових концепцій, які б враховували соціальні реалії сучасності. Освіта сьогодні покликана забезпечити молодих фахівців необхідними знаннями, уміннями, навичками та компетентностями, які б сприяли особистісному та професійному розвитку [3, с. 3].

Концепція підготовки майбутніх учителів іноземної мови до інноваційної педагогічної діяльності, спрямована на розвиток інноваційної особистості студента, та ставить перед собою основні завдання формування готовності майбутнього фахівця: розроблення інноваційного компоненту змісту психолого-педагогічних, професійно-фахових навчальних дисциплін; надання педагогічної підготовки, формування готовності майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної педагогічної діяльності; відбір інноваційних технологій, методів та форм навчання; розвиток та формування творчого мислення та умінь; самоконтроль, самовдосконалення та самореалізація особистості.

Підготовка майбутніх вчителів іноземної мови до інноваційної педагогічної діяльності має розглядатися як цілісна система, що будується завдяки певним підходам, а саме: компетентнісному, акмеологічному, культурологічному, аксіологічному, креативному, контекстному, особистісно орієнтованому, системному, феноменологічному та гуманістичному [6].

Провідна концептуальна ідея підготовки майбутніх вчителів іноземної мови у ЗВО до інноваційної педагогічної діяльності ґрунтується на положенні що у майбутнього фахівця професійно-педагогічна підготовка спрямовується на формування здатності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що сприяє формуванню та розвитку особистості студента у напрямку його готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Зацікавленість майбутніх фахівців і їх бажання до самовдосконалення, а також їх мотивація сприятиме інноваційній активності студента на всіх рівнях подальшої професійної діяльності [2, с. 33].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впровадження в освітній процес новітніх технологій розглядається в працях: Л. Ващенко, В. Гавриш, О. Козлова, Ю. Колісник-Гуменюк, А. Литвина, А. Підласого, Л. Пертиченко, О. Петрошук, Н. Погрібної, О. Попової, І. Пригожиної, К. Ушакова, Н. Федорової, А. Хуторського, О. Шапран та ін. Розробки елементів інтерактивного навчання знаходимо в працях: Ш. Амонашвілі, К. Баханова, П. Гальперіна, В. Давидова, І. Дичківської, В. Жирова, Є. Ільїної, М. Кокор, М. Кларіна, О. Комар, С. Лисенкової, О. Пометун, Л. Пироженко, В. Шаталова та ін. Теорії та практиці застосування інноваційних технологій під час навчання іноземної мови: Д. Гудков, В. Ковальова, О. Осова, В. Скалкін, Н. Склярєнко, Т. Яковлева та ін.

Ці роботи вказують на те, що науковий світ готовий до інноваційних змін, до розроблення, впровадження та стимулювання в освітній процес новітніх технологій. Однак, недостатньо розробленими залишаються технології управління процесом впровадження інновацій, які відповідають сучасним потребам професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ/ AIM AND TASKS

Мета дослідження – охарактеризувати новітні технології навчання, які застосовують у ЗВО на факультеті іноземної мови. Висвітлити проблемні та перспективні напрями вдосконалення підготовки майбутніх вчителів іноземної мови.

Завдання: з'ясувати стан професійно-педагогічної підготовки студентів на факультеті іноземної мови в педагогічній теорії та практиці.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Метою інноваційного навчання в ЗВО є набуття теоретичних і практичних знань через набуття досвіду інноваційної освітньої діяльності, освоєння новітніх технологій для формування основних іншомовних навичок: читання, говоріння, аудіювання,

граматика. Студентів навчають здійснювати порівняльний аналіз переваг та недоліків сучасних освітніх технологій які впроваджуються в освітній процес факультетів іноземної мови. Допомагають опанувати методики та застосовувати їх в процесі навчання та викладання курсу іноземної мови.

Щоб бути професіоналом у своїй галузі, необхідно володіти професійною неповторністю і унікальністю, своїм особистісним креативним стилем та професійним мисленням. Адже педагогічна майстерність педагога проявляється в індивідуальній подачі, стилі викладання. І лише повне усвідомлення себе як професіонала та усвідомлення власної педагогічної діяльності, завдяки набутим професійним компетенціям, уможлиблює передачу своєї майстерності іншим.

В. Сухомлинський наголошував: «Ми маємо справу з самим тяжким, безцінним, самим дорогим, що є у житті, – з людиною. Від нас, від нашого уміння, майстерності, творчості, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське та інтелектуальне обличчя, її місце та роль в житті, її щастя [7, с. 5].

Студенти які навчаються на факультетах іноземної мови повинні вміти розробляти, освоювати і вдосконалювати свій індивідуальний стиль, який вони зможуть використовувати при подачі навчального матеріалу у своїй подальшій професійній діяльності. Він має проявлятися в неповторному професійному світогляді, оригінальному баченні та подачі навчального матеріалу шляхом творчого та креативного збагачення.

Майбутні вчителі іноземної мови мають усвідомлювати головні інноваційні тенденції які мають місце та сприяють розвитку сучасної освіти; розуміти та використовувати в своїй педагогічній діяльності спеціальну методико-педагогічну термінологію, яка сприяє у розв'язанні професійних завдань; розширювати фахові компетенції та особистісний потенціал; застосовувати новітні технології та методи навчання та виховання; формувати соціолінгвістичну компетенцію; поєднувати у своїй професійній діяльності традиційні та інноваційні методи навчання та виховання; вміти рефлексувати та обґрунтувати переваги застосованих освітніх інноваційних технологій в освітньому процесі.

Реформування освіти в Україні зумовило докорінні зміни в освітньому процесі. Переважно у підготовці майбутніх вчителів іноземної мови переважають традиційні форми проведення занять: лекції, практичні заняття, заліки, іспити, різноманітні форми позааудиторної роботи, тому існує необхідність у зміні подачі навчального матеріалу, вдосконаленні технологій, форм та методів проведення занять. Дані заходи сприятимуть розв'язанню суперечностей, які виникли між теоретичною підготовкою та ефективністю практичної діяльності майбутніх фахівців. Зумовить необхідність розроблення і впровадження в освітній процес інноваційних технологій навчання, що сприятиме модернізації та реформуванню освітнього процесу, розробленню нової ефективної стратегії.

Інноваційна педагогічна діяльність пов'язана з відмовою від стереотипів у навчанні та викладанні, формує нові вимоги до особистісно-творчої та індивідуальної педагогічної діяльності, сприяє створенню та розробленню педагогічних новітніх технологій, які реалізуються в даній діяльності.

І. Зязюн завжди робив наголос на необхідності розвивати особистісні якості педагога, завдяки яким він виробляє усталену систему способів та прийомів педагогічної взаємодії, залежно від параметрів педагогічної ситуації. Враховуючи особливості системи професійно-педагогічної підготовки та специфіку інноваційної діяльності педагога, особливості становлення його як суб'єкта інноваційної діяльності, та враховуючи зміст підготовки майбутнього фахівця до інноваційної педагогічної діяльності ми вважаємо, що актуальним є створення у ЗВО інноваційного освітнього середовища, яке сприятиме удосконаленню якості підготовки.

Інноваційне (лат. *Innovation* – оновлення, зміна) навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, що ґрунтується на розвиткові різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [1].

Інноваційне навчання ставить за мету не лише створення й застосування нововведень, а й реформування системи освіти; змінити сприйняття та покращити діяльність як педагогів так і студентів; направити їхнє мислення в нове, творче русло, для отримання позитивних результатів. Завдання інноваційного навчання – формувати людину, яка пізнає та діє. Зберігаючи елементи традиційного навчання, педагоги знаходять раціональне визначення співвідношення репродуктивного і продуктивного, діяльного та творчого з використанням інновацій.

Педагогічна інновація, яка набула поширення в освіті, включає ідеї, методи, технології, комплекс елементів, які несуть прогресивні засади; творчий пошук; оригінальне вирішення педагогічних та навчальних проблем. Запровадження інновацій в освіті задекларовано проектом Концепції державної інноваційної політики (1997), Положенням «Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти» (1999) та Законом України про інноваційну діяльність (2002). У цих документах набула розвитку ідея інноваційного закладу освіти, в якому викладацький і студентський колективи експериментують, розробляють та впроваджують в освітній процес нові педагогічні ідеї і технології, вміють рефлексувати та застосовувати креативний підхід у педагогічній діяльності.

У контексті інноваційної освіти зовсім іншого значення набувають вимоги до особистості вчителя іноземної мови. Інноваційні зміни які впроваджуються в освітній процес сприяють росту особистісного потенціалу студентів та викладачів, впливають на бажання та потребу особистості до самовдосконалення, вираження своєї індивідуальності, спонукають до ініціативності; формують креативне мислення; спонукають до активної діяльності; формують компетенції які значно підвищують результативність педагогічної підготовки та діяльності. Адже вчитель іноземної мови має знати свій предмет, володіти методикою викладання, володіти знаннями в суміжних наукових галузях, орієнтуватися в сучасному соціально-політичному житті.

Важливою проблемою в сучасній методиці в ЗВО на факультеті іноземної мови є орієнтація навчання на розумову активність студентів, на формування та розвиток у них аналітичних умінь. У процесі формування педагогічних якостей майбутнього фахівця вагоме місце займають комунікаційні вміння студентів, які проявляються у спілкуванні, формуванні завдань, вирішенні конфліктних ситуацій, вмінні взаємодіяти в колективі, будувати переконливу комунікацію з учнями. Завдяки комунікації майбутній педагог показує власні емоції, вловлює емоційний стан співбесідника, здійснює емпатію, встановлює емоційний контакт. Сформовані комунікаційні навички допоможуть студентам, в майбутній професійній діяльності, використовувати теоретичні знання, професійні мотиви, орієнтації, емоції, допоможуть активізувати механізми самовизначення в професійно-педагогічній діяльності, сприятимуть формуванню здатності здійснювати іноземне професійне спілкування з носіями мови.

Нині навчально-методичні комплекси з англійської мови в ЗВО являють собою посібники та практичний зошит з аудіофайлами для студента; комплекти CD та DVD; методичні рекомендації для викладачів стосовно проведення занять та оцінювання знань студентів; роздаткових матеріалів для проведення інтерактивних занять; комплекти тестів для поточного та підсумкового контролю знань.

Ефективним у сфері навчання є розробка та використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання майбутніх вчителів іноземної мови (електронна пошта, соціальні мережі, онлайн-словники та перекладачі, сервіси вивчення іноземної мови, електронні бібліотеки). Реалізувати сучасні лінгвістичні, технологічні, методичні та педагогічні технології можна завдяки поєднанню тексту, звуків, графіки, анімації, створивши ефект активного мовного середовища. Завдяки такому поєднанню студенти якісно та швидко схоплюють матеріал, набувають мовленнєвих умінь, формують лінгвокомунікативні вміння, розпізнають основні перекладознавчі поняття, оперують термінами, добирають підручники, вивчають досвід викладання іноземної мови інших педагогів.

Також для професійного та всебічного розвитку студентів використовують мультимедійні засоби (дають можливість постійно оновлювати навчальні матеріали і вдосконалювати системи роботи над ними); аудіо та відеоматеріали, Інтернет мережі (Facebook, Twitter для спілкування в мережі, проходження додаткових курсів з вивчення іноземної мови, допомагає в оперативності обміну важливою інформацією, безперервному освітньому процесі, у створенні тематичних груп для спілкування); ІКТ (планшети, ноутбуки та інші мобільні пристрої); використовуються університетський сайт, електронні бази даних, модульне навчання, зовнішні інтернет-ресурси з доступом через сайт університету чи освітнє середовище Moodle; створюються проекти із залученням до них як викладачів так і студентів; проводяться культурно-освітні заходи (конкурси, виставки, олімпіади, англомовні дискусійні клуби). Велика увага приділяється мобільності як викладачів так і студентів (стажування, програма обміну викладачами та студентами, міжнародні семінари та конференції).

Інноваційне навчання сприяє значно глибшому й більш усвідомленому розумінню сутності вивченого, формуванню вмінь самостійно аналізувати й оцінювати інформацію, формулювати висновки, аргументовано відстоювати свою точку зору, прислухатися до інших, поважати альтернативну думку, працювати в колективі, будувати конструктивні стосунки з його членами і визначати своє місце в команді. Крім того, це сприяє реалізації власних ідей та проєктів які допомагають у співробітництві з іншими учасниками освітнього процесу, сприяє забезпеченню атмосфери психологічного комфорту у конструктивній взаємодії.

Організація такого навчання передбачає системне застосування специфічних методів і технологій. Передусім технології: кооперативного навчання, робота проходить у малих групах (перед студентами ставлять спільну мету); технологія проєктів (побудована на самостійній індивідуальній або груповій діяльності студентів); технологія критичного мислення (сприяє осмисленню, аналізу, вирішенню поставленої проблеми); дебати, дискусія (посилюють комунікацію студентів, сприяють в обміні думками, допомагають у прийнятті компромісних рішень); ситуаційне навчання (допомагає студентам осмислити і прийняти життєві ситуації; прийти до спільного вирішення проблем на основі аналізу обставин і відповідної ситуації). Інтерактивне навчання сприяє формуванню у студентів комплексу навичок та вмінь, розвиває здатність знаходити потрібну інформацію, здатність виступати, користуватись невербальним мовленням, фіксувати та викладати результати дослідження, створювати атмосферу співробітництва й взаємодії.

Теоретична спрямованість навчально-пізнавальної діяльності студентів повинна знаходити практичне застосування у процесі професійної підготовки, через використання методів постановки та вирішення проблемних задач, таких як «Метод Проєктів», кейс-стаді, навчальні та ділові ігри [4, с. 45], метод творчого пошуку «Мозковий штурм», обмін думками, інтерв'ю, «Акваріум», «Займи позицію», «Навчаючись вчуся», внутрішні та зовнішні кола, читання зигзагом, вікторини, кросворди (пошук слова з тексту за його визначенням). До розробки завдань необхідно залучати студентів, це буде стимулювати їхній творчий підхід до навчання та дозволить підтримувати інтерес до спільної навчальної діяльності.

Часто на практичних заняттях більш підготовлені студенти можуть використовувати інтерактивний метод «Навчаючи вчуся». На підставі внеску кожного з учасників освітнього процесу студенти в ході заняття можуть спільно отримати нові знання і організувати корпоративну діяльність, починаючи від окремої взаємодії двох-трьох осіб й до широкої співпраці багатьох. В цих умовах студенти навчають один одного, завдяки діалогу. Адже існує взаємодія, яка відбувається в режимі бесіди, діалогу.

Інколи студенти можуть провести фрагмент заняття застосувавши рольову гру. Студент-викладач у фронтальному режимі з групою, дає завдання учасникам освітнього процесу. Використання рольових ігор під час навчання сприяє формуванню професійних навичок студентів, та формує їх професійну майстерність, особистісні якості. Рольові ігри організовують для тих, хто навчається самостійно

розв'язувати складні проблеми, відмовляючись від звичної ролі спостерігача і споживача у освітньому процесі.

Інноваційний метод сам по собі не забезпечує ефективного навчання. Вибір і використання методів залежить від викладача, студента, дисципліни та ситуації. Впровадження новітніх технологій в навчанні сприяє розвитку у студентів соціальної компетенції: думати, аналізувати, узагальнювати, критично мислити, проводити дискусії, аргументувати власну точку зору, вирішувати проблемні ситуації, вести діалог у малих та великих групах; отримувати та опрацьовувати самостійно здобуту інформацію з різних джерел, проводити самостійні пошукові дослідження; формувати почуття відповідальності; оцінювати власні можливості.

Підвищенню якості підготовки студентів на факультеті іноземної мови сприяють такі зміни в освітньому процесі: здійснення моніторингу запитів ринку і складання програми навчання за результатами дослідження; проведення практикумів, тренінгів, ділових ігор; формування провідних компетенцій, які будуть необхідні у подальшій професійній діяльності після завершення навчання у закладі вищої освіти, та впровадження цих компетенцій через тренінги в практику [8, с. 29].

Організація в ЗВО практики сприяє формуванню та розвитку професійних функцій майбутніх вчителів іноземної мови, а саме:

1. Адаптаційна функція, яка розкривається під час практики. Адже практика відіграє вирішальну роль в пристосуванні студентів до подальшої професійної діяльності, до усвідомлення свого подальшого призначення.

2. Навчальна функція. Різноманітні завдання, які виконуються під час практики формують студентів як майбутніх фахівців. Дають можливість на практиці перевірити свої теоретичні знання, уміння та навички, отримані під час навчання у ЗВО з обраної спеціальності.

3. Виховна функція допомагає студентам під час проходження практики брати активну участь в проведенні виховної роботи.

4. Розвивальна функція. У процесі проходження практики відбувається вдосконалення професійних якостей майбутнього вчителя іноземної мови, а саме самостійності, цілеспрямованості, мобільності. Формується власний стиль педагогічної діяльності.

5. Діагностична функція. Завдяки практиці майбутні фахівці можуть осмислити свій професійний вибір, усвідомити всі сторони своєї професійної підготовки та відповідальності. Проаналізувати власні організаторські та педагогічні якості та здібності.

У процесі проходження педагогічної практики в майбутніх вчителів іноземної мови розвивається потреба:

- 1) взаємодії з учнями та батьками;
- 2) вдосконалення та набуття нових педагогічних і методичних знань, вмінь та навичок;
- 3) удосконалення педагогічної діяльності;
- 4) виникає потреба у педагогічній дослідницькій діяльності;

5) самоконтролю, самовиховання, самовдосконалення.

Новітні педагогічні технології які застосовують у ЗВО формують систему науково-педагогічного знання. До таких технологій відносяться:

– креативна технологія творчого розвитку вчителя іноземної мови, що спрямована на забезпечення ефективності процесу формування цілісної творчої особистості, яка володіє креативними якостями та різноманітними методами професійно-педагогічної і творчої педагогічної діяльності, педагогічною майстерністю та професійними компетентностями;

– технологія педагогічного спілкування – являє собою колективне обговорення певної проблеми завдяки навідним запитанням. Дана технологія спрямована на формування та розвиток умінь комунікації. Допомогає студентам концентруватись, спостерігати, аналізувати та приймати певне рішення;

– технологія проблемного навчання поділяється на декілька етапів: підготовчий етап (накопичення знань); постановка проблемної ситуації та усвідомлення її студентами; аналіз, висунення й обґрунтування гіпотези; побудова плану рішення; залучення необхідних знань, умінь і навичок для вирішення даної проблеми; рефлексія;

– технологія розвитку естетичного світогляду викладачів, як цілісний процес, що включає формулювання цілей, орієнтованих на досягнення результату, організацію всього процесу навчання із забезпеченням педагогічних умов для формування специфічних знань і вмінь, спрямованих на досягнення високого рівня педагогічної майстерності;

– технологія розвитку творчих здібностей, передбачає створення освітнього простору який допоможе студентам стати суб'єктами творчої педагогічної діяльності, сприятиме саморозвитку і самовдосконалення, вияву індивідуальності, креативності, неповторності, творчій самореалізації особистості майбутнього професіонала;

– проектна технологія застосовується з метою стимулювання пізнавальної активності студентів шляхом організації самостійної пошукової діяльності, постановки проблеми та вирішення її, що передбачає володіння студентами професійними знаннями та умінями для застосування їх на практиці. Використання технології проектів у мовній підготовці допомагає розвинути аналітичне, логічне й асоціативне мислення; підвищити мотивацію щодо подальшої професійної діяльності; формує комунікативну культуру майбутніх вчителів іноземної мови;

– технологія формування комунікативної культури засобами театральної педагогіки передбачає опанування мовленнєвих технік, включення в педагогічний процес елементів акторської майстерності. Студенти розвивають комунікативні умінь діалогічної взаємодії, правильного вживання професійної термінології, побудови мовних конструкцій.

– інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються в освітньому процесі для організації Інтернет-конференцій; створення мережі навчання в Інтернеті; розвитку умінь знаходити інформацію, аналізувати, зберігати та ділитись нею; створення мовного середовища в умовах відео конференцій, семінарів, чатів, електронного

листування; забезпечення консультаційної допомоги у навчанні; стимулювання вивчення іноземної мови; формування та розвитку навичок користування ІКТ та мережею Інтернет.

Процес навчання потребує напруженої розумової роботи студента його активної участі в освітньому процесі. Самі по собі, пояснення й демонстрація не дадуть належних знань. Лише завдяки активній взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу та використанню інтерактивних методів навчання можна досягти відмінного результату, який сприяє процесу розкриття пізнавальних можливостей студентів, створенню умов для розвитку їх системи цінностей.

Інтерактивна педагогічна взаємодія дозволяє виділити провідні її ознаки: діалог, дискусію, розумову діяльність, позитивізм, оптимізм, креативність, відносини між суб'єктами освітнього процесу, демократичність, рефлексію тощо. Усі названі ознаки інтерактивної педагогічної взаємодії доповнюють одна одну, інтегруються в єдиний комплекс атрибутів, що становлять змістову та технологічну основу використання в педагогічному процесі інтерактивних методів. Чим більш активною є роль студентів у процесі пізнання, тим більше інформації ними засвоюється [5].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Використання інтерактивних технологій на заняттях сприяє активізації: уваги; мислення; уяви; сприйняття; пам'яті; творчих здібностей; пізнавальних інтересів, що являється пріоритетною метою освітнього процесу і в свою чергу забезпечує активний розвиток пізнавального інтересу молоді, підвищують успішність навчання, забезпечують повноцінний інтелектуальний і фізіологічний розвиток. Таким чином, використання інтерактивних технологій в освітньому процесі допомагає сформувати новий стиль між відносинами в учбовому колективі, коли процес передачі інформації йде не від однієї особи до багатьох, а від всіх до всіх.

Професіоналізм, педагогічна майстерність і педагогічне новаторство – три складові, які повинні бути у випускників закладу вищої освіти. На ефективність цього процесу впливає установка на самовиховання і самоосвіту, потрібен високий рівень практичної і теоретичної підготовки, творчий склад розуму та інтелектуальні здібності. Вчитель-новатор здатен вносити в освітній процес нові ідеї, розробляти нові методичні системи, створювати нові технології. Усе це підвищує продуктивність і змінює якість професійної підготовки на факультеті іноземної мови.

Упровадження інтерактивних методів навчання сприятиме збільшенню показників ефективності засвоєння матеріалу студентами. Адже новітні технології які застосовують у процесі педагогічної підготовки впливають на свідомість студента, на його мотивацію до навчання, на силу волі яка стимулює студентів до саморозвитку, самоконтролю, самореалізації; допомагає розвитку критичного мислення, розвиває дослідницькі і творчі здібності, уміння працювати з автентичним матеріалом і допомагає у прийнятті власних рішень та висновків; формує навички публічних

виступів; підвищує особистісну самооцінку; формує навички самонавчання та самоорганізації; підвищує мотивацію студентів до навчання та самонавчання; урізноманітнює форми роботи з матеріалом. Інтерактивне навчання охоплює усі форми організаційно-виховної та навчальної діяльності, які базуються на основі дидактичних принципів: принцип психологічної комфортності, принцип творчості, принцип діяльності, принцип цілісного уявлення про оточуючий світ, принцип варіативності, принцип безперервності.

Розглянута проблема є складною, багатоаспектною та вимагає додаткового вивчення. Подальшого розгляду потребує вдосконалення організації вищої освіти в контексті впровадження інноваційного навчання; підвищення якості педагогічної майстерності викладачів факультету іноземної мови у ЗВО; розроблення та впровадження новітніх технологій в освітній процес для підготовки майбутніх фахівців; стимулювання самостійної інноваційної діяльності викладачів та студентів тощо.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Дичківська, І.М., 2012. *Інноваційні педагогічні технології*: підручник. (2-е вид.). Київ: Академвидав, 352.
2. Єгорова, Є.В., Ігнатович, О.М., Кобченко, В.В., Литвинова, Н.І. та ін., 2014. *Психологія професійної орієнтації в системі педагогічної освіти*: монографія. О.М. Ігнатович (ред.). Кіровоград: Імекс ЛТД, 248.
3. Закон України «Про освіту», 2002. Законодавство України про освіту: збірник законів. Київ: Парламентське вид-во, 3–27.
4. Кокор, М.М., 2014. Підготовка майбутніх викладачів іноземних мов за професійним спрямуванням в університетах США: дис. канд. пед. наук: 13.00.04, Тернопіль, 190.
5. Колісник-Гуменюк, Ю.І. 2018. *Інноваційні та інтерактивні технології навчання*: наук. метод. розробка. Львів: ЛННЦПО, 24.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір», 2005, 998 від 31.12.2004 р. *Освіта*, 2/3, 2. Доступно: <https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/>.
7. Сухомлинский, В.А., 1984. *Сто советов учителю*. Київ: Рад. Школа, 254.
8. Фурс, М.В., 2011. Інтерактивні форми навчання – средство підвищення рівня професійної підготовки студентів. *Alma mater: Вестник высшей школы*, 10, 29–33.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE (ENGLISH) TO STUDENTS OF THE FACULTY OF FOREIGN LANGUAGES

Vira Shastalo,

PhD in Philological sciences, Associate Professor

Department of Foreign Language Teaching Methods and Practice

V.N. Karazin Kharkiv National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3965-3407>

virashastalo@gmail.com

Abstract. In the article, problematic aspects of training students at foreign language faculties are analysed. It was found that an important point in training students of the Faculty of Foreign Languages is the mastery of the innovative technologies; avoiding outdated and ineffective methods of professional pedagogical activity; formation of personal professional uniqueness; elaboration and development of their own style of pedagogical activities and professional thinking. Application of innovative technologies in the process of training students in higher educational institutions at the Faculty of Foreign Languages contribute to the formation of a competitive personality, a professional equipped with the innovative competencies.

The main tasks of professional and pedagogical training of students in higher educational institutions at the Faculty of Foreign Languages are the formation of professional readiness, the development of personal and socially significant outlook and individual determination of moral values, enhancement of the processes of professional self-improvement, self-actualization and self-development. The use of the innovative technologies in teaching and learning at the Faculty of Foreign Languages enables the transition from normative to creative activities, changes the nature of the educational system, its content, methods and forms, technologies of teaching and education, which are based on the development of various forms of thinking, creativity and adaptive abilities of students.

Introduction of innovative technologies in the teaching and learning process in higher educational institutions at the Faculty of Foreign Languages provides for a quality learning outcome. Students will become democratic, tolerant, humane and independent. The innovative educational technologies make it possible to create an innovative environment in higher educational institutions, so that students could maximize their individual potential. The innovative technologies promote the development of logical thinking, form a system of universal values and generally accepted norms of behaviour, develop the ability to recognize knowledge and use it, enhance the skills of communication and cooperation, mutual understanding and respect, cultivate tolerance, friendliness, promote intellectual, social and spiritual development.

Keywords: innovative technologies; teaching; innovative learning; foreign language; interactive methods.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Dychkivska, I.M., 2012. *Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi* [Innovative pedagogical technologies]: textbook. 2nd edition, Kyiv: Akademydav, 352.
2. Yehorova, Ye.V., Ihnatovych, O.M., Kobchenko, V.V., Lytvynova, N.I. et al., 2014. *Psykholohiya profesynoyi oriyentatsiyi v systemi pedahohichnoyi osvity* [Psychology of professional orientation in the system of pedagogical education]: monograph. (O.M. Ihnatovych, Ed.), Kirovohrad: Imex LTD, 248.
3. Law of Ukraine "About Education", 2002. *Zakonodavstvo Ukrayiny pro osvitu* [Legislation of Ukraine on education]: collection of laws, Kyiv, Parliamentary edition, 3–27.
4. Kokor, M.M., 2014. *Pidhotovka maybutnikh vykladachiv inozemnykh mov za profesynym spryamuvanniam v universytetakh SSHA* [Training of future teachers of foreign languages in the professional field at universities of USA]: *Thesis PhD (pedagogic science): 13.00.04, Ternopil*, 190.
5. Kolisnyk-Humenyuk, Yu.I. 2018. *Innovatsiyni ta interaktyvni tekhnolohiyi navchannya* [Innovative and interactive learning technologies: scient]: nauk. metod. Rozrobka, L'viv: LNNTsPO, 24.
6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Kontseptual'nykh zasad rozvytku pedahohichnoyi osvity v Ukrayini ta yiyi intehratsiyi v yevropeys'kyy osvitniy prostir», 2005 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "About approval of the Conceptual principles of development of pedagogical education in Ukraine and its integration into the European educational space"], 998 vid 31.12.2004 r. *Osvita*, 2/3, 2. Dostupno: <https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/>.
7. Sukhomlynsky, V.A., 1984. *Sto sovetov uchitelyu* [One hundred tips for the teacher]. Kyiv: Rad. Shkola, 254.
8. Furs, M.V., 2011. Interaktivnyye formy obucheniya – sredstvo povysheniya urovnya professional'noy podgotovki studentov [Interactive forms of education – an instrument of increasing the level of professional training of students]. *Alma mater: Vestnik vysshey shkoly* [Alma mater: Higher school bulletin], 10, 29–33.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-387-397>

УДК 378.147.091.3:811.111

Anastasia Dubinska,

MD in Philology,

Lecturer at the Department of Foreign Languages

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6342-9291>

adubinska8@gmail.com

USAGE OF WARMERS, TIME FILLERS, AND COOLERS IN ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES CLASSES

Abstract. Knowledge, creativity, assessment, learner agency and time management are the key aspects of every ESP ('English for specific purposes' here and after) class

because they help students be active participants in the learning process, evaluate their knowledge on the given topic or their progress in mastering a language. Effective classroom management and discipline are the paramount factors for successful student outcomes. When classes end significantly earlier than is planned, instructors may be exposed to the danger of living a spare time when students can misbehave or be bored. Thus, it is advisable to be preplanned for such instances, which can pop out at one point or another. When they occur, an instructor doesn't have to panic but be equipped with activities (like starters, fillers and coolers) that can absorb extra time without stopping the learning process and engage the attention of students on the lesson. In this article, we highlight the importance, types, ways and precautions of usage warmers, time-fillers and coolers for the conduction of a successful English class, which are the handful tools for establishing vivid and knowledgeable atmosphere in the classroom and can be beneficial for both sides of the educational process. Moreover, we base our study on ESP classes where we must pay attention not only to basic phonetics, lexis, grammar and business English but also to special vocabulary, grammatical constructions suitable for a particular speciality of a taught group. The article also focuses on introducing warmer, time filler and cooler activities from a theoretical point of view, highlights the benefits of usage of these types of activities in the classroom, outlines the features and methods of their use and provides examples of implementation of these exercises during ESP classes.

Keywords: warmers; time fillers; coolers; ESP; creativity; vocabulary; conversation; grammar; methods; knowledge; class.

1. INTRODUCTION

Statement of the problem. We as ESP teachers face a common problem while conducting a lesson—make students utter a pair of utterances in a foreign language that usually evokes a great fear and uncertainty and as a result the refusal to participate in the overall process of a class, so teachers must find some hooks for their students to conduct a successful foreign language class. It is known, that we learn best when we are soothed and relaxed thus warmer, time filler and cooler activities that facilitate relaxation and joy and do not stress students or require too much from them is a fine place to start. Scientists say: “ The teacher who prepares to reading by introducing the topic and inviting students to discuss is activating schemata – alerting the student to any prior information, knowledge or experience of the topic of the text so that they can access the lesson most effectively. A schema can be said to be a kind of memory, based on our expectations of what normally happens. When we look at texts in our language, for example, we unconsciously recall previous knowledge of a topic or skill area. Warmers, time fillers and coolers are a way for a teacher to enable students to make these links in an additional language and thus transfer skills across – creating the memories in another language. So in terms of learning theory, they play an important part” [4].

However, there are some educators who think that these activities don't bring sense and knowledge into a class and they consider them to be as a way of jollification in a class. They usually stick to cramming-reproduction techniques that lead sooner or later to refusal

of memorizing, participation in class and even skipping from a class. Despite the given fact, we are trying to investigate the pros and cons of the given activities in the classroom environment and persuade foreign language instructors to use them widely for the successful English class.

Analysis of recent research and publications. The theme under the study is one of the newest in the field of methodology of teaching English and at the same time one of the urgent because knowledge and behavior of students change every single year and the classroom management also changes. Educators are able to make any topic an interesting one when it comes to foreign language education, all depending merely on the way it is dealt with. Creativity at lessons can be achieved in different methods and ways. They also believe that starters and time fillers play quite an important role in language education. Cotter Chris in his work states that a joyful warming activity can not only create a soothing atmosphere with growing levels of energy but also make the learners go to the English mode, which helps in segregating from the world outside the classroom, where English is not spoken [3]. Cox Janelle dwells upon time fillers activities as an ideal mode for smoothing the transition periods, keeping the learners engaged and refilling them with the energy to work further and be motivated [4]. In addition, cooler are to consolidate/round-off a lesson, leave students on a high and evoke their desire to master a language after the class. Warmers and time filler activities are a great method for practicing the previously acquired language or grammatical structures [8, p. 17]. Nowadays, foreign language instructors are free of choice what methods or what sorts of task to choose and implement in their classes to make them meaningful. Helgelsen Mark sees the importance of considering audial, visual or kinesthetic stimuli in the classroom just as much as the verbal ones [6].

2. AIMS AND TASKS

In this article, **we aim** to show the ways how less harmful and stressful entice the students to move into English classes and make them participate in them with the help of the warmers, time fillers and coolers. **The main tasks** for us are to dwell on the benefits, peculiarities, ways and examples of the use of defined activities on the ESP lesson for mastering and improving peculiar language skills and try to persuade language instructors to use them as a handy tool for a successful class.

3. RESEARCH FINDINGS

Warmers are generally short 5-10 minute activities, often in the form of a game introduced at the start of a lesson. Warmers can help to review the language from previous classes or to present new topics, ideas and language items. They can also be freestanding and have little or no connection with what was done before or will be done later in the lesson. Warmers are often active and fun and involve group, pair or individual work. Warmers are also good to use for the shift from one activity or skill to another, after a break, following a difficult reading passage or whenever students have 'gone cold' or fallen asleep. Moreover, they can be done as 'cool down' activities to revise or summarize the lesson or as controlled speaking activities [2].

The bullet points for doing warm-up activities at the initial stage of a language class are simple: a) to get students with limited language exposure to thinking in, or at least think about, the target language; b) to focus the attention of the students; c) to encourage group cohesion among students who have just come from various pursuits and places; d) to set a welcoming, positive and productive tone for the lesson; e) to fill a small block of time when a lesson runs shorter than you planned; f) to replace a lesson that students can't grasp or are bored with; g) to have on hand for emergencies such as broken audio-visual equipment or photocopiers [1, p. 28]. Kate Fuscoe states: "Communicative approaches recognize the fact that a good learner should have ownership of language. It is now understood, that restricted written or spoken exercises, where a student can manipulate language in a controlled manner seem to have little effect outside the classroom. Many students have studied 'the theory' for years and years, but when it comes to it, just can't quite bring themselves to speak. The warm-up stage, however, where students have the chance to be playful with language and create their communication, is an important step toward effective language ownership. Errors are tolerated in this stage because the main purpose is conversational interaction. While some learners express doubts about unstructured pair work, we might learn each other's mistakes; there is evidence to suggest that the successful language learner does improve communicative competence through such exercises" [5].

If you are going to use warmers in your class, you should keep in mind some points of their usage: 1) keep it short (5–10 minutes); 2) keep it simple; 3) make it relevant; 4) make it enjoyable [1, p. 29].

While teaching students ESP every teacher challenges the problems of using the general English and English of professional orientation in one go, thus a lot of them practice warmers. We make use of different types of warmers: a) general use of English; b) ESP and we can divide them into three major categories: 1) phonetic; 2) lexical; 3) grammatical. If we dwell upon general use of English, we mention the very first class with the students where a teacher and students get known with each other. Here, a teacher uses a set of introductory questions like: What is your favorite food? Name your favorite book/ TV show/ movie and why?, to create a pleasant and amiable atmosphere in a room and make them talk on the previously learned topic to estimate their level of English knowledge. During the course of study, we usually talk about everyday life and the most common activity for us is to create a mind map. The latest example is the mind map based on the concept of autumn. The teacher refers to students: "Students, dwell upon the given season, create a mind map to continue the thought: Autumn for me is..., including minimum 6 points in our answers". The next warmer is Name Ten, where students think of 10 items that fit particular criteria, for example: name ten things you use every day, ten things you are good/bad at, ten things you could do to save the environment. Sometimes the instructor asks students to create a short story that must include some vocabulary items. For instance, talking about Halloween, you could ask students to compose a short-chain story using words like spooky, ghost, pumpkin, haunted house, bat, Jack-o-lantern [10].

Grammar is an inevitable part of language acquisition, we pay a lot of attention to its gain and practice that can sometimes be boring that is why we involve warmer to practice it in an unperceived way. For example, to revise all the present tenses in English we divide students into groups and give them specific tasks with the usage of the peculiar tense, like

Interview with a star (use Present Perfect), Dear Diary (describe today's day using the mixture of all present tenses), A home letter (write a letter to your parents from the university dwelling upon the present events, using Present Continuous). A large number of warmers are usually devoted to the recollection of some structures like If-clause, Would you rather... and phrasal verbs. To revise the given structures, we prepare a list of questions or patterns to fill in that can be done in groups or individually like 1) list of issues: Would you rather have a lot of money or a lot of friends?/ Would you rather be always sleepy or hungry?/ Would you rather travel by train or plane?; 2) If I were you, I would ... to practice this structure, we usually prepare a picture with a specific problem written on it and require learners to give pieces of advice to solve the problem using The Second Conditional; 3) Phrasal verbs can be connected with the professional orientation, so we pre-prepare a matching activity of a phrasal verb with its definition and ask students to match them and create a sentence of their own with them: a) check-in- 1) to start your stay in a hotel, b) set off- 2) to start a journey. *Example: When I go on a day trip I like to set off early* [9].

Phonetics is also practiced in ESP class in the way of warm-up activity. Tongue twisters can be used as a warm-up so you should reproduce a tongue twister by your own then you should get the students to practice a tongue twister for one minute, later get them to say it to the class individually – or within smaller groups if they feel embarrassed [1, p. 29]. The following tongue twisters are good for practicing “th”- /θ/: *Thirty-three thousand feathers on a thrush throat* or *The thirty-three thieves thought that they thrilled the throne throughout Thursday*.

The practice of professional vocabulary is a must of each lesson. If you want to start the work with the revision of the vocabulary you can use the category game as a warmer. Example: the lexis based on the hospitality industry, so a teacher should put students into teams and write on the board vocabulary categories, give them a list of word and the teams must race to think of filling a word into each category. The two widely used warmers are Charades and Pictionary when in the first case you scatter all around the group cards with terms based on a professional topic and ask a student to show the given item of vocabulary with the help of gestures to colleagues, who must guess it. In the second case, each student receives a word, so his/her task is to draw it on the blackboard in the way that the fellow students guess what it is [9].

Phil Wade, in his article, suggests using warmers as a part of the business English classroom. He believes that students do all the intensive and relevant work for them connected with their professional field, but at the same time they are not too familiar with basic topics like daily routine or hobby. Here, warmers can be very stimulating – sometimes students don't want to stop talking about general things. Besides, the author facilitates the introduction of this type of activity via the internet or mobile technology. He believes that chat rooms or discussions on social network sites help expand the limits of the lesson to include before and after. For instance, pre-class blog postings or tweets could provoke discussion before class and produce warmed-up, motivated students who are ready for the topic of the lesson beforehand [7, p. 31].

Phil Wades gives the list of common warmer-up activities which can be used in the business English class like: 1. An interesting agenda: tell one student what activities will be in the next class and ask them to prepare an agenda, as if for a business meeting, which they then

read to start the lesson, another student can then conclude the lesson with a summary (like the minutes of a meeting); 2. The experts: pair up the students so each is with someone from a different profession. Ask them to explain their jobs briefly and then to give each other advice from their professional perspective; 3. Loads of money: tell the students you've come into £100,000 and you would like to invest it but are not sure how. Ask them for advice; 4. Where are you going and how? Explain that you want to become a CEO within ten years, but you don't know how. Ask the students to plan your strategy; 5. World's worst/best: Ask the students to explain their worst or best career move or business decision; 6. Why are they better? Find a market-share diagram of any industry and ask the students to discuss why those with lower shares are in that position and how they can challenge the market leaders for top position [7, p. 31].

Sometimes teachers and students can do all the planned activities earlier than it is planned, so students will hang about, get out of hand and become bored. When an instructor faces the given problem, we recommend using time fillers. Time fillers are 5-minute activities, used to change the pace of the lesson in the middle of the lesson. Time filling activities are a great way for smoothing the transition periods, keeping the learners engaged and refilling them with the energy to switch to the next activity. These types of activities can be of various modes: oral or written, individual or group, lexical or grammatical, speaking or listening, on freshly learned material or revision of the previous one. In this case, we should state that during ESP classes we can use professionally oriented materials, peculiar grammatical topic or country studies topics [6].

Mainly teachers facilitate fillers in to revise professionally oriented vocabulary from the previously learned texts and exercises. We are willing to demonstrate you the common time fillers that we use during the ESP lessons. The most of time we devote to the revision of professionally-oriented lexis, so in order to do this we do the following activities like: 1) Twenty questions: a student chooses a word based on the topic, comes to the front while other students ask him/her strategic questions to identify the object; 2) Noughts and Crosses: draw a large Noughts and Crosses grid on the board, have a list of vocabulary related questions, divide your class into Teams A and B. Team A is 'noughts' and Team B is 'crosses', tell them the aim of the game is to create a line of 3 noughts or crosses to win. Team A chooses a square and must answer the question correctly to claim the square. For example, 'something made of leather'. Team B then chooses a square and answers a question and the activity continues. The team who has a line of 3 noughts or crosses is the winner; 3) Personal Association: Think of a lexical set of vocabulary items you wish learners to revise then brood over an appropriate object students can draw. Students will then write the lexical items within this object. As an example, for a lexical set of words related to crime, students can write the words into a picture of a house. After students have drawn their object, slowly read out the list of items, and then ask learners to write them in the relevant part of their object. Students then discuss why they wrote their items where they did in their house e.g. 'I wrote 'fraud' in the study because this is mostly done on the Internet'. Students retain the picture to use as a memory tool [9, pp. 10].

Time fillers can also be used for the revision of the grammar structures like: 1) Consequences: where the teacher should give a sheet of paper to each student and should announce that they will write a simple story following a set pattern: (Name of Boy) met/ (Name of Girl)/ in (Place)/. He said to her/. She said to him/. And the consequence

was... Explain that the students should write the first line only, and then fold the paper down so no-one can read what has been written. The paper is then passed to the next student who writes the next part of the story then passes to the next student. The procedure continues until all stories have been completed. The students then read all the stories and vote on the best one; 2) Practice the formation of special questions with the help of Why/Because activity: where the first student asks the second student Why-question and the second student must answer with the beginning because; 3) Whose weekend? (revise Past Tenses) give each student a slip of paper and ask each student to write down three things they did on the weekend. Collect up the slips of paper and randomly read each one out. The students must guess whose weekend is being described [9, p. 10].

Spoken English is a must in each ESP class and one of the most involuntary tasks of every student because they are afraid to make mistakes and are not confident in their linguistic knowledge. To make students relax and sooth them after reading long ESP texts, instructors can involve time filler activities based on general or professional topics, to name a few: 1) Question Mill Drill: Arrange students in a circle. Students are given a slip of paper each. They are asked to write down a question they would like to ask everyone in the group. Example, 'What's the strangest dream you've ever had?' Students ask the question that they wrote to the student on their right. Once they have asked the question, the slip of paper is passed to the student who has answered the question and this student asks the next person. Students continue the activity asking questions then passing the question on while also being asked questions with the slip of paper passed on to them to ask the next person. The activity continues until learners get their original question back; 2) Songs and Music (it is possible in some cases to join two or more skills): you could prepare a playlist or CD of appropriate tracks to use with your classes, play different pieces of music and elicit different feelings from learners. Ask students to write a story or statements about how music makes them feel, for example, a ballad could be used to elicit a sad atmosphere and so on; 3) Read aloud comprehension: read a peculiar passage on a ESP topic or news for a paper and ask them to dwell upon what they have heard and give them their own opinions on it [9].

The last helping hand of an ESP teacher is a cooler activity that could be adapted into an oral recycling activity at the end of the lesson to consolidate learning, especially, when you need an activity to help students wind down and relax at the end of a class. These activities are designed to revise vocabulary or just make students talk. As a way to recollect the previously learned words, we mainly use two basic cooler activities Bingo and Crossword. The first task implies the next steps: ask learners to draw a simple bingo grid on their paper and explain the rules of bingo; students write vocabulary items they have learned in the lesson in the grid, one vocabulary item per square; the instructor calls out vocabulary items learned in the lesson; each student puts a cross in the relevant square when they hear one of the vocabulary items they have written on their grid; learners can either get a line or a full house i.e. all their vocabulary items are called out; the learner to shout 'bingo' is the winner. The second task, Crossword, involves: give each pair of students a prepared crossword (you can create the crossword yourself or find an authentic crossword or use crosswords in published ESP materials; students work together to complete the crossword [9].

We usually omit the revision of grammar structures because it is tedious procedure and sometimes requires a lot of time to be done. In order to fit in time of the lesson teachers prefer the usage of coolers that are aimed to improve students' spoken fluency. Here are the basic activities to facilitate into classroom activity: 1) Just a minute: The teacher thinks of some vocabulary items learned in the lesson than writes a line to represent each letter of the word on the board; students call out letters, if the letter is in the word, the teacher writes the letter in the space it appears in the word, if the letter is not in the word, the teacher starts constructing a gallows and a hanging man, one line per incorrectly guessed letter; if the students guess the word before the picture of the hanging man and gallows is drawn, the students win or if they fail to guess, the teacher wins; 2) Lesson review: the teacher asks learners a series of questions designed to help learners assess their own progress, for example, 'which lessons did you find the most difficult?' 'Which skill would you like more practice in?'; students complete the questions and set themselves 3 learning goals; the teacher takes in the pieces of paper and discusses these with each student over subsequent lessons; 3) Making plans: the teacher asks learners to think of their plans after the lesson or on the weekend; students discuss their plans together in small groups or as a mingling activity, if appropriate to your group, ask learners to see if they can arrange something to do as a class; in feedback, focus on correct use of functional language for future plans if appropriate [9].

To examine the effectiveness of the implementation of warmers, time fillers and coolers into ESP classes and their influence on students, we, the lecturers of the the Department of Foreign Languages of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, decided to scatter all around the groups (of second-year students from other departments of our university) of a kind of poll. The poll consisted of two basic questions: 1) Do you like to do warmers, starters and coolers during the ESP class? YES/NO; 2) Why do like/dislike them? Having counted the results of the first question, we have got the following results: 94% answered-YES; 3%- NO; 3%- did not answer and later explained so as it doesn't matter at all for them. Summarizing the answers received on the second question, we generalized as follows: a) like because they are fun; b) like because they make me relax and answer questions without stress; c) like because they help me revise the material; d) like them because I feel more energetic in a class and time flies faster. The common explanations for No answers are: 1) I don't like to play any games or quizzes; b) they don't influence my mood during the class; 3) it equals to me. In conclusion to our small investigation, we should state that most students do like the usage of the given activities during the class because they make them relaxed, be immersed in the classroom participation and material and revise, improve and evaluate their knowledge on a topic. Of course, we cannot miss out the percentage of students who are not too satisfied with the given activities, so in this case we lean on their diversity and inclusion.

4. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

In conclusion, we must mention that warmers, time fillers and coolers are helpful tools for teaching ESP because these activities can be different and can get the students to participate and lead in nicely from a previous lesson or into the coming one. If they are successful, they would be beneficial for both sides of the learning process: for the language instructors to vary and control the pace of the lesson, to use different activities to train a

particular field of knowledge, to make students alert, to teach them unprecedentedly and evoke an eager desire to study; for students to feel more comfortable and relaxed during a lesson; not to give them get bored and distracted from a topic, to help them evaluate their own knowledge on a topic and to train or revise learned material. Our findings may provide teachers with guidelines and tips for the implementation of warmers, time fillers and coolers into their own classroom environment. If language instructors apply these activities in a rightful manner, sacrifice enough energy and time for preparing them well, their ESP lesson will be filled with soothed and positive atmosphere, which will affect the students and the overall process of teaching. It may evoke students' motivation and desire for studying harder and more diligent. The positive, relaxed and comfortable climate in the class made by warmers, time fillers and coolers help refine the learning environment and contribute to obtaining success throughout the course of the teaching and learning process.

The future prospects of the given topic can be seen in the further investigation of the methods of fillers and coolers usage in ESP lesson and implementation of our own activities and methods for a successful ESP class.

REFERENCES

1. Artusi Alicia, Manin Gregory, 2012. The wonder of Warmers. *English Teaching Professional*, 78 (January), Chichester: Pavilion Publishing, 64.
2. Chong Chia Suan, 2016. Warmers, fillers, what on Earth? *English Teaching Professional*. Chichester: Pavilion Publishing [online]. Available at: <<https://www.etprofessional.com/warmers-fillers-what-on-earth>> [Assessed 10 October 2021].
3. Cotter Chris, 2014. *The Importance of Warming Up Students* [online]. Available at : <<https://www.linkedin.com/pulse/20140917080559-26665973-the-importance-of-warming-up-students>> [Assessed 8 October 2021].
4. Cox Janelle, 2017. Classroom Activities: Teacher-Tested Time Fillers [online]. Available at: <<https://www.thoughtco.com/classroom-activities-teacher-tested-time-fillers-2081438>> [Assessed 29 September 2021].
5. Fuscoe Kate. *Methodology: using warmers* [online]. Available at: <<https://www.onestopenglish.com/ask-the-experts/methodology-using-warmers/146405.article>> [Assessed 30 September 2021].
6. Helgelsen Mark, 2002. Let's get physical – Warm-up activities involving movement and language [online]. Available at: <http://www.mgu.ac.jp/~ic/helgesen/physical/physical_prehtml.htm> [Assessed 30 September 2021].
7. Phil Wade, 2011. *Warming up*. *English Teaching Professional*, 74 (May). Chichester: Pavilion Publishing, 31.
8. Spratt Mary, 1994. *English for the Teacher: A Language Development Course*, University Press, Cambridge, 158.

9. Premier TEFL. Warmers, Fillers & Coolers. Activity Book. *A Collection of Short Stories to Engage Your Students* [online]. Available at: <<https://premierTEFL.com/wp-content/uploads/2020/06/Warmers-Fillers-Coolers-1.pdf>> [Assessed 10 October 2021].

10. Classroom warmers activity booklet. Cambridge English [online]. Available at: <<https://www.cambridgeenglish.org/Images/594825-warmer-activity-booklet.pdf>> [Assessed 10 October 2021].

ВИКОРИСТАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗМИНКИ, ЗАПОВНЕННЯ ЧАСОВИХ ПРОБІЛІВ ТА ЗАВЕРШЕННЯ РОБОТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Дубінська Анастасія Володимирівна,

магістр філології,

викладач кафедри іноземних мов

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6342-9291>

adubinska8@gmail.com

Анотація. Знання, творчий підхід, оцінювання та управління навчальним часом є ключовими аспектами кожного заняття з англійської мови професійного спрямування. Вони допомагають здобувачам вищої освіти бути активними учасниками процесу й оцінювати свої власні знання з теми або свої освітні здобутки в оволодінні мовою. Ефективне управління академічною групою та дисципліна є першорядними чинниками для успішного навчання студентів. У тому випадку, коли заняття закінчуються значно раніше запланованого часу, викладачі можуть зіткнутися з небезпекою надлишку вільного часу. Таким чином, рекомендується заздалегідь спланувати такі випадки, які можуть трапитись у той чи інший момент. Коли виникають такі ситуації, викладачеві не потрібно панікувати, однак він повинен бути забезпечений такими видами засобів навчання (вправи для розминки, заповнення часових пробілів і завершення роботи), які можуть зайняти цей додатковий вільний час, не зупиняючи освітній процес, і привернути увагу студентів до навчальної діяльності. У статті ми визначаємо важливість, типи, способи та застереження щодо використання вправ для розминки, заповнення часових пробілів і завершення заняття задля проведення успішного заняття з іноземної мови, які є допоміжними інструментами для створення живавої та пізнавальної атмосфери в аудиторії й можуть бути корисними для усіх учасників освітнього процесу. Більш того, проводимо наше дослідження на заняттях з ESP, де слід приділяти увагу не тільки базовій фонетиці, лексиці, граматиці і діловій англійській мові, а й спеціальній лексиці, граматичним конструкціям, відповідним для конкретної спеціальності певної академічної групи. У дослідженні також розглядається впровадження окремих видів завдань з теоретичної точки зору,

висвітлюються переваги використання їх в аудиторії, описуються особливості та методи використання й наводяться приклади виконання таких вправ під час занять ESP.

Ключові слова: вправи для розминки; заповнення часових пробілів та завершення роботи; ESP; креативність; запас слів; бесіда; граматики; методи; знання; заняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ

1. Artusi, A., Manin, G., 2012. The wonder of Warmers [In English]. *English Teaching Professional*, 78, Chichester: Pavilion Publishing, 64.
2. Chong, C. S., 2016. *Warmers, fillers, what on Earth?* [In English]. *English Teaching Professional*, Chichester: Pavilion Publishing. Dostupno: <<https://www.etprofessional.com/warmers-fillers-what-on-earth>> [Data zvernennia 10 Zhovtnia 2021].
3. Cotter, C., 2014. *The Importance of Warming Up Students* [In English]. Dostupno: <<https://www.linkedin.com/pulse/20140917080559-26665973-the-importance-of-warming-up-students>> [Data zvernennia 8 Zhovtnia 2021].
4. Cox, J., 2017. *Classroom Activities: Teacher-Tested Time Fillers* [In English]. Dostupno: <<https://www.thoughtco.com/classroom-activities-teacher-tested-time-fillers-2081438>> [Data zvernennia 29 Veresnia 2021].
5. Fuscoe, K. *Methodology: using warmers* [In English]. Dostupno: <<https://www.onestopenenglish.com/ask-the-experts/methodology-using-warmers/146405-article>> [Data zvernennia 30 Veresnia 2021].
6. Helgelsen, M., 2002. *Let's get physical - Warm-up activities involving movement and language* [In English]. Dostupno: <http://www.mgu.ac.jp/~ic/helgesen/physical/physical_prehtml.htm> [Data zvernennia 30 Veresnia 2021].
7. Phil, W., 2011. *Warming up* [In English], *English Teaching Professional*, 74, Chichester: Pavilion Publishing, 31.
8. Spratt, M., 1994. *English for the Teacher: A Language Development Course* [In English]. Cambridge: University Press, 158 p.
9. *Premier TEFL. Warmers, Fillers & Coolers. Activity Book. A Collection of Short Stories to Engage Your Students* [In English]. Dostupno: <<https://premierTEFL.com/wp-content/uploads/2020/06/Warmers-Fillers-Coolers-1.pdf>> [Data zvernennia 10 Zhovtnia 2021].
10. *Classroom warmers activity booklet. Cambridge English* [In English]. Dostupno: <<https://www.cambridgeenglish.org/Images/594825-warmer-activity-booklet.pdf>> [Data zvernennia 10 Zhovtnia 2021].

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-398-408>
UDC 378.147.016-057.875:61]:811

Yana Strelchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Petro Mohyla Black Sea National University

Mykolaiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5856-4138>

yanastrelchukv@gmail.com

MODEL OF THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF MEDICAL STUDENTS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES BY MEANS OF ACTIVE LEARNING TECHNOLOGIES

Abstract. It has been substantiated that a number of economic and geopolitical factors as the current humanitarian situation, the spread of infections beyond the borders of a single country, the growth of exports of medical services and medical tourism in Ukraine pose a specific task, namely, training of a specialist who doesn't have only a high level of professional training but is also ready for fruitful activity in the conditions of a multicultural world space. The formation of this kind of professionalism of future doctors is becoming one of the primary tasks of a modern medical university. In this regard, a foreign language lesson is an integral part in the general theoretical model of the formation of intercultural competence. It is proposed that the intercultural competence of medical students should be considered as the ability to apply knowledge, skills, and abilities for fruitful professional activity, in order to achieve effective interaction with colleagues and patients of other cultures based on the principles of mutual respect and understanding. It has been established that the theoretical model of the formation of intercultural competence of students of a medical university in foreign language classes by means of active learning technologies contains the following blocks: target (focused on a social order, namely, on the need for medical specialists capable of working in a multicultural environment); content-organizational (content of competence, main directions of pedagogical activity and methodological principles of formation of intercultural competence); technological (pedagogical technologies for the formation of intercultural competence of students in a foreign language lesson, namely, active learning technologies; technologies for organizing students' independent work; technologies for conducting extracurricular thematic activities), evaluative (diagnostic criteria for the formation of the components of intercultural competence) and corrective (the result of modelling is exposed to analysis, which allows its correction in the process of pedagogical activity).

Keywords: professional training; intercultural competence; active learning technologies; methodological principles.

1. INTRODUCTION

Rapid progressive changes in the socio-cultural space of a modern person entail changes in the educational environment and stimulate teachers to continuous improvement and development. Nevertheless, keeping up with the times, it is important not to lose those value orientations that have been laid for centuries as the basis of educational policy in our country. Both in the field of training medical specialists and in all other spheres of professional activity, the formation of cultural, socio-cultural and intercultural competences should remain one of the priority areas of education.

It should be mentioned that the formation of intercultural competence of students in foreign language classes at a medical university is a complex multi-level process. It is important that the development of a theoretical model for the formation of intercultural competence of students of a medical university in foreign language classes by means of active learning technologies is focused, first of all, on the final product of pedagogical activity, which in this case is a highly qualified medical specialist. At the same time, the global processes of integration and globalization, which have slowed down in modern society in various areas of life, in the medical field, on the contrary, are accelerating and, thereby, are causing an increase in the need for medical specialists who are not only fluent in foreign languages but are able to carry out professional activities in a foreign language.

The study of a foreign language and, as a result, a lesson in a foreign language, in particular, English, offers the most favorable environment and opportunities for the formation of intercultural competence of students of a medical university. At the moment, English falls into a special sociolinguistic category and is used as a lingua franca, that is, as a means of interethnic communication in certain areas of interaction. From a functional point of view, the use of English in medical practice is the key to constant professional growth and not only due to expanded access to information. Therefore, we can say that knowledge of the English language, combined with possession of intercultural competence, significantly increases the effectiveness of medical practice in conditions a multicultural society, doubles the competitiveness of a medical specialist in the labor market and provides an opportunity for the most complete implementation. An analysis of the labor market, carried out by the Agency for Strategic Initiatives commissioned by the government, shows that such over-professional skills as multilingualism and multiculturalism will become necessary for most specialties in the field of medicine, which confirms the existence of a social order and the need for further theoretical and practical developments in the field of intercultural competence.

Research overview. Such scientists as V. Afanasyev, V. Bespalko, A. Verbitsky, K. Godel, V. Gert, A. Dakhin, A. Novikov studied the problems of pedagogical modelling. According to their views, «the creation of a model makes it possible to display a holistic picture of the process being modeled, to present its purpose, objectives, content, subjects and objects, as well as the conditions, principles, forms and technologies of organizing the educational process required to achieve a certain result» [2]. In fact, an artificially created object can act as a model, for example, in the form of a diagram, which reproduces the structure, properties and relationships between the elements of the object or phenomenon under study. In pedagogical practice, the creation of a model can cover different levels of the educational system, while theoretical models of the organization of the educational process are of great

importance, which include the theoretical «model of the formation of intercultural competence of medical students by means of active technologies» [2]. «Pedagogical modeling of the educational process helps to establish educational pedagogical interaction, to find new ways of enhancing educational and cognitive activity and means of implementing the personal-activity approach to the organization of training» [3, p. 140].

Pedagogical modeling fell into the sphere of interests of such researchers as L. Grebenkina, E. Gusinsky, G. Selevko, etc. In their works, they point to such an important characteristic of the model as flexibility, implying the possibility of its adjustment and improvement. However, one should also take into account the principle of uncertainty in the interaction of social and humanitarian systems, which is described in his works by E. Gusinsky. The researcher argues that «the development of the social and humanitarian system cannot be predicted in detail» [1].

2. AIM AND TASKS

Purpose of our study is to develop, substantiate a model for the formation of intercultural competence of students of a medical university in foreign language classes on the basis of principles on which the educational process will be built within the framework of the developed model.

The **main task** is to highlight specific principles of the formation of intercultural competence of students of a medical university as the methodological basis of this theoretical model.

3. RESEARCH METHODOLOGY

The methodological basis of the research was: philosophical and psychological-pedagogical provisions on the influence of social and social processes on the formation of theoretical and methodological foundations of professional training of medical specialists (I. Zimnyaya, N. Kuzmina, O. Lebedev, M. Lukyanova, A. Markova, J. Raven, O. Trinitatskaya, G. Trofimova, N. Khomsky, A. Khutorskoy, V. Yakunin and others).

The theoretical basis of the research was: scientific works on the theory of multicultural education (N. Almazova, R. Archakova, N. Baryshnikov, O. Leontovich, M. Bayram, M. Barrett, D. Diardoff, K. Knapp and others); research on the theory of intercultural communication (L. Porter, A. Sadokhin, A. Samovar, N. Yankina, M. Bennett and others); theoretical developments in the field of methods of teaching foreign languages (I. Bim, N. Galskova, I. Zimnyaya, R. Milrud, etc.); works on the socio-cultural and linguistics and cultural foundations of teaching foreign languages (E. Vereshchagin, V. Kostomarov, M. Fleming, etc.); research on the theory of the formation of intercultural competence (V. Apalkov, M. Garaeva, E. Malkova, M. Barrett and others); development of methods for assessing intercultural competence (B. Ruben, A. Fantini, D. Norris, etc.); developments in the field of application of active learning technologies (V. Bepalko, V. Guzeev, G. Selevko and etc.).

4. RESEARCH FINDINGS

Having analyzed the experience of pedagogical modeling, as well as based on the need to form the selected components of the intercultural competence of students of a medical university (axiological, affective, cognitive, communicative), we determine the principles on which the educational process will be built within the framework of the developed model. It is known that there are general didactic principles on which the teaching of a foreign language in a modern university is traditionally built (the principle of upbringing education, the principle of linking education with professional activity, the principle of conscious learning, the principle of creative activity, the principle of scientific character, etc.). However, one should also highlight specific principles of the formation of intercultural competence of students of a medical university, based on methodological research approaches:

- the principle of subjectivity (the formation of intercultural competence of a medical specialist as part of the systemic qualities of a person that determine the specificity of a person's external behavior, his attitude to the activities he performs, activity in the performance of activities, the desire to become a subject of activity, determination of ways to achieve it [4, p.95]);
- the principle of independent thinking (development of the ability to independently solve problems in different types of activity, training in the process of forming intercultural competence of students of a medical university should be aimed at developing thinking and cognitive perception, independence in interpreting the received medical professional information and the formation of self-improvement skills);
- the principle of identifying the levels of competence formation (the assessment of educational results is based on the analysis of the level of education achieved at a certain stage, so within the framework of the model for the formation of intercultural competence of students of a medical university, high, medium, low levels of competence are highlighted);
- the principle of recognizing the equality of people (within the framework of the axiological approach, in the development of technologies for the formation of intercultural competence, as well as in the selection of textual material;
- the principle of recognition of the equality of people should be taken into account; when implementing active and interactive technologies in the classroom, compliance with this principle is a prerequisite);
- the principle of pragmatism instead of disputes about the foundations of values, recognition of the equivalence of traditions and creativity, the equality of all philosophical views within the framework of a single humanistic system of values;
- the principle of dialogue instead of indifference and denial of each other (understanding that the key to resolving any conflict, any disputable situation is dialogue is the key to successful intercultural communication; the formation of appropriate views of a medical specialist is especially important);

– the principle of the value of knowledge for the practical activity of a specialist, in particular, a doctor (the formation of the axiological component of the intercultural competence of a student of a medical university is impossible without realizing the need to expand knowledge in various areas of professional activity, in particular, in the field of intercultural interaction);

– the principle of moral enrichment of the types of activity used as a means of activity (a lesson in a foreign language within the framework of the model of the formation of intercultural competence should not only expand the scientific picture of the world but also serve as a source of moral and personal enrichment, helping, through the formation of the student's values;

– the principle of cooperation in organizing and managing various types of activities (implementation of a foreign language lesson using active and interactive technologies implies teaching cooperation, the ability to work in a team, in large and small groups, which is also the key to effective communication);

– the principle of high motivation for any type of activity (the formation of intercultural competence of students of a medical university should be based on the possibility of updating the acquired knowledge of skills and abilities by mobilizing the creative and research activity of students and creating conditions close to the real act of intercultural interaction, as well as in the presence of interest and motivation students);

– the principle of mandatory effectiveness of each type of activity (each lesson in a foreign language using active learning technologies should be aimed at achieving a certain result, in particular, at the formation of intercultural interaction skills with patients of different cultural backgrounds;

– the principle of designing, constructing and creating a situation of formative activity (ensuring the effective organization of the process of forming intercultural competence of students of a medical university, identifying and developing active learning technologies for the formation of intercultural competence);

– the principle of the functionality of the educational environment (the educational environment should have such characteristics as variability, multifunctionality, focus on the needs of the student and promote the activation of cognitive activity);

– the principle of consistency (according to this principle, the formation of a student's system of knowledge, skills and abilities by establishing a relationship between the elements of the studied material is implied, which is achieved, for example, during the analysis of the proposed material or in the process of reflective activity when creating drawings and diagrams);

– the principle of self-development and adjustment («the possibility of diagnosing the functioning of the theoretical model of the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes, the possibility of correcting the components of the theoretical model within the framework of the goal, taking into account the empirical data obtained» [2, p. 172].

It should be noted that intercultural competence of a medical specialist is closely related to the reproduction of a value-oriented personality, capable and ready to apply their knowledge and skills in practical medical practice. Accordingly, the competence-based, axiological, personality-active, environmental and technological approaches were chosen as the methodological basis of this theoretical model. The theoretical model of the formation of

intercultural competence of students of a medical university in foreign language classes by means of active learning technologies includes (Fig.1, p. 8):

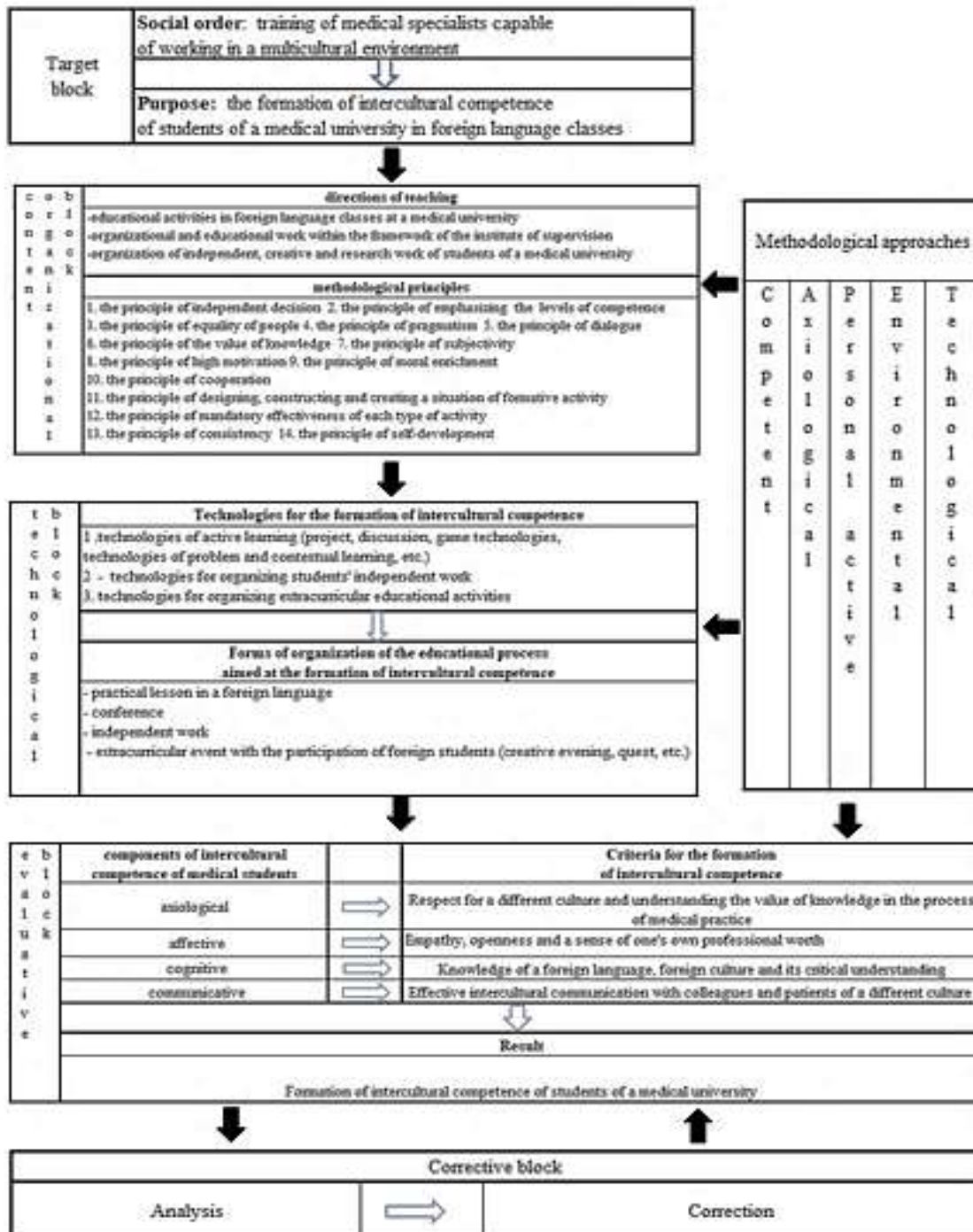

Fig. 1. Theoretical model of the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes by means of active learning technologies

1) target block; 2) content and organizational block; 3) technological block; 4) evaluative block; 5) corrective block. The social order for medical specialists who are ready and able to carry out effective professional activities in a multicultural society is displayed in the target block. The purpose of developing a theoretical model is the formation of intercultural competence of students of a medical university in foreign language classes by means of active learning technologies. The intercultural competence of a medical student reflects the totality of socio-cultural, professional and communication skills of intercultural interaction in the process of his professional medical activity.

The content-organizational block of the theoretical model being developed reflects the main directions of pedagogical activity on the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes. Highlighting the main directions of pedagogical activity, it is important to understand that, as many scientists note, ordinary classroom lessons are hardly prepared for work in conditions of real intercultural communication. P.Sysoev notes that the relationship between cultures in the modern world, in addition to «dialogue» is also characterized by «non-dialogue of cultures», the modern multicultural world is not distinguished by tolerance and cultural ethno-relativism, so it is not advisable to prepare students for communication in «greenhouse conditions» [1, p. 140]. N.Baryshnikov and V.Bernstein draw attention to the fact that «in order to establish a real productive intercultural dialogue, it is necessary: to recognize the foreignness of the interaction partner's culture; to perceive your partner not according to standard stereotypes but according to his personal characteristics; have an adequate understanding of the perception and attitude of the foreign partner to the culture of their country; to show readiness for intercultural interaction, despite the varying degrees of imperfection in the language of his potential foreign partner» [1, p. 142].

Consequently, the main directions of pedagogical activity in the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes are not only the educational process at the university but also organizational and educational work within the framework of the institution of supervision, which implies the involvement of students in extracurricular educational activities in order to implement real intercultural contacts, as well as the organization of independent, creative and research work of students using a foreign language. The intellectual and creative environment is the key to the successful functioning of our theoretical model, since it becomes a factor in increasing the interest and motivation of students in the process of cognitive activity in foreign language classes at a medical university. In turn, the creation of conditions for the actualization of intercultural competence is necessary so that a future doctor can «taste» what he is worth, test his skills and abilities in the process of intercultural communication, which is possible, for example, when preparing joint creative events with foreign students.

The technological block is focused on the process of forming the intercultural competence of medical students in foreign language classes and describes the forms and technologies of active learning used in the organization of the educational process, based on the close relationship of pedagogical, organizational and educational activities. «Effective

pedagogical educational technologies for the formation of intercultural competence of medical students are pedagogical technologies of active learning aimed at intensifying the creative, cognitive, research and communication activities of students» [5], such as design technologies, discussion technologies (round table, mini-debates, BarCamp), problem technologies (POPS-formula, «decision tree», SWOT analysis), game technologies (business game, role modeling, online quiz), CLIL technologies, contextual learning technologies, etc. In addition, the model includes technologies for organizing independent work of students, technologies for conducting extracurricular thematic events, since they provide additional opportunities for the formation of the necessary skills and abilities. These technologies imply the following forms of organization of the educational process: a practical lesson in a foreign language, conference, independent work, a creative event in English with the participation of foreign students.

The content of the process of forming the intercultural competence of future doctors is based on the study of the discipline «Foreign language», with the integration of the content of teaching this discipline at the interdisciplinary level, as well as on the use of educational technologies. In addition, the organization and conduct of role and business games, round tables, the implementation of projects and other types of active learning technologies effectively contributes to the formation of axiological, affective, cognitive and communicative components of the intercultural competence of medical students. Accordingly, the methods of teaching and upbringing within the framework of the theoretical model of the formation of intercultural competence of students of a medical university should be considered: communicative, interactive, creative, self-development, research, collective-group. Means of teaching and upbringing that underlie the formation of intercultural competence: teaching, upbringing, diagnostic, verbal, audiovisual, telecommunication, computer.

The evaluative block is naturally the next part of the presented theoretical model. The most important task in the process of implementing the model is to evaluate the result, namely, the formation intercultural competence of students of a medical university according to the selected components (axiological, affective, cognitive, communicative). Accordingly, the diagnostic criteria for the formation of the intercultural competence of students of a medical university are highlighted: respect for a different culture and understanding of the value of knowledge in the process of medical practice, empathy, openness and a sense of one's own professional significance, knowledge of a foreign language, foreign language culture and its critical understanding, effective intercultural communication with colleagues and patients of a different culture.

The corrective block of the proposed theoretical model is singled out as «a separate link, since the result of any modeling should be analyzed and corrected in the process of pedagogical activity. According to the principle of uncertainty in the functioning and interaction of humanitarian systems, it can be assumed that when determining the degree of formation of the intercultural competence of a medical student deviations are possible» [6]. A retrospective analysis of the process described in the model will allow us to find imperfections, possible errors and consistently correct them.

5. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

It is substantiated that a number of economic and geopolitical factors pose a specific task, namely, the training of a specialist who has not only a high level of professional training but is also ready for fruitful activity in a multicultural world space. The formation of this kind of professionalism of future doctors is becoming one of the primary tasks of a modern medical university. In this regard, a foreign language lesson is an integral part in the general theoretical model of the formation of intercultural competence. Moreover, the teacher is faced with an important task - to find or develop the most productive pedagogical technologies that can keep pace with the times, in order to increase the effectiveness of training future specialists in the field of medicine, which means, in fact, to be an innovator and discoverer.

It is proposed that the intercultural competence of medical students should be considered as the ability to apply knowledge, skills, and abilities for fruitful professional activity, in order to achieve effective interaction with colleagues and patients of other cultures based on the principles of mutual respect and understanding. It was revealed that the main components of the intercultural competence of medical students should be considered axiological, affective, cognitive, communicative.

It has been established that the theoretical model of the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes by means of active learning technologies contains the following blocks: target, content-organizational, technological, evaluative and corrective.

Thus, having modeled the main structural blocks of the process of forming intercultural competence and having analyzed the modern pedagogical literature on the issues of pedagogical technologies, we consider it possible to devote further research to checking the effectiveness of the developed theoretical model and the development of pedagogical technologies for the formation of intercultural competence of students of a medical university in foreign language classes.

6. REFERENCES

1. Baryshnikov, N. V., 2018. Formirovanie professionalnoj kommunikativnoj mezhkulturnoj kompetencii: obobshchenie opyta, poisk metodicheskikh reshenij, *Yazyk i kultura*, 43, 136-147.
2. Ilyushina, A. V., 2018. Modelirovanie processa formirovaniya mezhkulturnoj kompetencii studentov v obuchenii inostrannomu yazyku, *Psichologo-pedagogicheskij poisk*, 1 (45), 169-175.
3. Yakovlev, E. V., 2010. Aksiologicheskij podhod v pedagogicheskom issledovanii: sushchnost, znachenie, problemy realizacii, *Sovremennaya vysshaya shkola: innovacionnyj aspekt*, 3, 85-92.
4. Barrett, M., 2018. How school can promote the Intercultural Competence of Young People, *European Psychologist*, 23(1), 93-104.

5. Deardorff, D. K., 2011. Assessing intercultural competence, *New Directions For Institutional Research*, 149, 65-79.

6. Kahn, H. E., 2017. Global Learning Through Difference: Considerations for Teaching, Learning, and the Internationalization of Higher Education, *Journal of Studies in International Education*, 21(1), 52-64.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ АКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Стрельчук Яна В'ячеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Миколаїв, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5856-4138>

yanastrelchukv@gmail.com

Анотація. Автором статті обґрунтовано, що низка економічних та геополітичних чинників, як нинішня гуманітарна ситуація, поширення інфекцій за кордони окремої країни, зростання експорту медичних послуг та медичного туризму в Україні, ставлять перед собою конкретне завдання, а саме - навчання фахівця, який має не тільки високий рівень професійної підготовки, але й готовий до плідної діяльності в умовах багатокультурного світового простору. Формування такого роду професіоналізму майбутніх лікарів стає одним із першочергових завдань сучасного медичного університету. У зв'язку з цим, заняття з іноземної мови є невід'ємною частиною загальнотеоретичної моделі формування міжкультурної компетентності. Запропоновано, що міжкультурну компетентність студентів-медиків слід розглядати як здатність застосовувати знання, навички та вміння для плідної професійної діяльності з метою досягнення ефективної взаємодії з колегами та пацієнтами інших культур на основі принципів взаємоповаги та розуміння. Встановлено, що теоретична модель формування міжкультурної компетентності студентів медичного університету на заняттях з іноземної мови за допомогою технологій активного навчання містить такі блоки: цільовий (орієнтований на соціальний лад, а саме на потребу медичного фахівця, здатного працювати в полікультурному середовищі); змістово-організаційний (зміст компетентності, основні напрями педагогічної діяльності та методологічні принципи формування міжкультурної компетентності); технологічний (педагогічні технології формування міжкультурної компетентності студентів, а саме, технології активного навчання; технології організації самостійної роботи; технології проведення позакласної тематичної діяльності), оціночно-продуктивний (діагностичні критерії формування складових міжкультурної

компетентності) та корекційний (результат моделювання піддається аналізу, що дає можливість його корекції в процесі педагогічної діяльності).

Ключові слова: професійна підготовка; міжкультурна компетентність; технології активного навчання; методологічні принципи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барышников, Н. В., 2018. Формирование профессиональной коммуникативной межкультурной компетенции: обобщение опыта, поиск методических решений, *Язык и культура*, 43, 136-147.
2. Илюшина, А. В., 2018. Моделирование процесса формирования межкультурной компетенции студентов в обучении иностранному языку, *Психолого-педагогический поиск*, (45), 169-175.
3. Яковлев, Е. В., 2010. Аксиологический подход в педагогическом исследовании: сущность, значение, проблемы реализации, *Современная высшая школа: инновационный аспект*, 3, 85-92.
4. Barrett, M., 2018. How school can promote the Intercultural Competence of Young People, *European Psychologist*, 23(1), 93–104.
5. Deardorff, D. K., 2011. Assessing intercultural competence, *New Directions For Institutional Research*, 149, 65–79.
6. Kahn, H. E., 2017. Global Learning Through Difference: Considerations for Teaching, Learning, and the Internationalization of Higher Education, *Journal of Studies in International Education*, 21(1), 52–64.

ЗМІСТ

Розділ 1

МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

- Горбатюк Оксана Василівна, Поліщук Світлана Вікторівна**
Підвищення ефективності самостійної роботи студентів як проблема вищої школи 7
- Депчинська Іветта Аттілівна**
Напрями та принципи виховання у школах Підкарпатської Русі як важливий фактор розвитку дисциплін гуманітарного циклу 18
- Кліщ Оксана Андріївна, Підгурний Іван Станіславович**
«Сади де Вітте» як об'єкт природоцентричного освітнього середовища Кам'янця-Подільського 29
- Косенчук Ольга Геннадіївна**
Світові тенденції та напрями розвитку дошкільної освіти 43
- Кузів Марія Василівна**
Діяльність курсів церковного співу на поділлі як складова педагогічного процесу підготовки вчителів кінця XIX – початку XX ст. (за матеріалами місцевої преси) 57
- Мартинець Лілія Асхатівна, Яценко Данило Олександрович**
Ретроспективний аналіз проблеми формування ділових якостей особистості 69
- Франчук Тетяна Йосипівна, Дутко Олена Миколаївна**
Модернізація змісту освіти в системі шкільної та вищої педагогічної освіти: взаємозалежність процесів 81
- Червінська Інна Богданівна**
Кластерний підхід до розвитку інноваційних закладів освіти 94

Розділ 2

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА: АДАПТИВНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ТА НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ Ї ОСВІТИ

Бахмат Наталія Валеріївна

Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в Новій українській школі 107

Газіна Ірина Олександрівна

«Закон Янте»: його місце в системі дошкільного виховання Данії 123

**Коханко Оксана Григорівна, Тесленко Тетяна Василівна,
Голінська Тетяна Володимирівна**

Вплив сучасних мас-медіа на формування моральних цінностей молодших школярів 132

Франчук Тетяна Йосипівна, Пукас Іванна Леонідівна

Проектування поетапного формування компетентностей дошкільників, учнів початкової школи в умовах STEM-освіти 147

Розділ 3

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Бабюк Тетяна Йосипівна

Організація методичної роботи з підвищення еколого-педагогічної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти 163

Білецька Галина Анатоліївна

Методика використання 3D атласів з анатомії людини у професійній підготовці вчителів у закладах вищої освіти 174

Боршуляк Альона Мирославівна, Лаврентьєва Надія Володимирівна

Проблеми та особливості роботи концертмейстера в умовах дистанційного навчання 186

Вержуховська Олена Миколаївна

Інноваційні підходи до введення дисциплін з охорони здоров'я в систему підготовки майбутніх працівників освіти 196

Воєвідко Людмила Миколаївна

Проблеми сучасної музичної педагогіки у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва 208

- Гнатюк Віталій Васильович, Горицька Олена Вікторівна,
Матвійчук Алла Віталіївна**
Роль адаптивно-цифрового середовища закладу вищої освіти у формуванні професійної компетентності студентів 225
- Гордійчук Мар'яна Сидорівна, Мартіна Олеся Володимирівна,
Третяк Наталія Володимирівна**
Формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в освітньому просторі вищої школи 238
- Григорчук Інна Дмитрівна, Казанішена Наталія Вікторівна**
Методичні аспекти викладання молекулярної біології 249
- Димар Наталія Миколаївна, Корильчук Неоніла Іванівна,
Стриженко Тетяна Олександрівна**
Роль інтерактивних технологій у формуванні професійної компетентності майбутніх медиків 261
- Карташова Жанна Юріївна, Лабунець Віктор Миколайович**
Формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до просвітницько-педагогічної діяльності на засадах застосування інноваційних технологій 271
- Кіршова Ольга Володимирівна**
Подкаст як засіб навчання німецької мови студентів-філологів 281
- Лимаренко Валерій Ігорович**
Ед'ютейнмент у формуванні цифрової компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю 292
- Моцик Ростислав Васильович, Щирба Віктор Сумуїлович,
Муковіз Олексій Павлович**
Особливості використання хмарних технологій в освітньому процесі під час пандемії COVID-19 301
- Назаренко Ірина Миколаївна, Кондрашова Алла Володимирівна,
Дем'янюк Наталія Олександрівна**
Особливості навчання усного англомовного мовлення фахівців інженерних спеціальностей 314
- Никитюк Світлана Іванівна**
Формування вербального компоненту лінгвокраїнознавчої компетентності за допомогою ідіом 328
- Осова Ольга Олексіївна, Синьо Вікторія Василівна,
Одінцова Ольга Олександрівна**
Digital-методики у навчанні іноземної мови: впровадження зарубіжного досвіду в практику вітчизняних ЗВО 337

- Скибун Наталія Дмитрівна, Розман Ірина Іллівна**
Концептуалізація процесів підготовки іноземних студентів 347
- Фіськов Геннадій Миколайович, Палащенко Олег Петрович**
Вплив керівника оркестрового колективу на формування рефлексивних умінь студентів-оркестрантів в ході репетиційного процесу 357
- Хімчук Ліліана Іванівна, Романишин Руслана, Бай Ігор Богданович**
Організація фахової підготовки майбутнього вчителя засобами сучасних інформаційно-комунікаційних технологій 367
- Шастало Віра Олександрівна**
Новітні технології викладання іноземної мови (англійської) для студентів факультету іноземних мов 375
- Dubinska Anastasia**
Usage of warmers, time fillers, and coolers in english for specific purposes classes 387
- Strelchuk Yana**
Model of the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes by means of active learning technologies 398

CONTENTS

Section 1

METHODOLOGY, THEORY AND HISTORY OF PEDAGOGICAL EDUCATION

Horbatiuk Oksana, Polishchuk Svitlana

Improving the efficiency of students' independent work as a problem of higher education 7

Depchynska Ivetta

Directions and principles of education in schools of Pidkarpatska Rus as a major factor of development of disciplines of the humanitarian cycle 18

Klishch Oksana, Pidhurnyi Ivan

"De Vitte gardens" as an object of a nature centred educational environment of Kamianets-Podilskyi 29

Kosenchuk Olha

World trends and directions of preschool education development 43

Kuziv Mariia

Functioning of church singing courses in the Podillia as a component of the educational process in training teachers at the end of the 19th – early 20th century (on the materials of the local press) 57

Martynec Liliia, Yatsenko Danylo

Retrospective analysis of the problem of formation of business qualities of personality 69

Franchuk Tetiana, Olena Dutko

Modernization of the content of education in the system of school and higher pedagogical education: interdependence of processes 81

Chervinska Inna

Cluster approach to development of innovative institutions of education 94

Section 2

PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION: ADAPTIVE PRINCIPLES OF PREPARATION AND LEARNING IN THE CONTEXT OF IDEAS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL AND EDUCATION

Bakhmat Nataliia

Junior schoolchildren financial literacy fundamentals formation at mathematics lessons in the New Ukrainian school 107

Hazina Iryna

“The law of Jante”: its place in Denmark’s preschool education system 123

Kokhanko Oksana, Teslenko Tetiana, Holinska Tetiana

The influence of modern mass media on forming moral values of primary pupils 132

Franchuk Tetiana, Pukas Ivanna

Projecting the phasing formation of competences of preschoolers, primary schoolers in STEM-education conditions 147

Section 3

MODERNIZATION OF PROFESSIONAL EDUCATION PROCESSES

Babiuk Tetiana

Management of methodological work to build ecological and pedagogical competence of the nursery school teacher 163

Biletska Halyna

Methods of using 3D atlas on human anatomy of professional training of teachers in higher education institutions 174

Borshuliak Alona, Lavrentieva Nadiia

Problems and features of the concertmaster's work in the conditions of distance learning 186

Verzhikhovska Olena

Innovative approaches to the introduction of health disciplines into the system of training future educational workers 196

Voievidko Liudmyla

Problems of modern music pedagogy in the training of future music arts teachers 208

Hnatiuk Vitalii, Horytska Olena, Matviichuk Alla

The role of the adaptive-digital environment of higher education institution in the formation of professional competence of students 225

Hordiichuk Mariana, Martina Olesia, Tretiak Natalia

Formation of professional and pedagogical culture of the future teacher in the educational space of higher school 238

Hrygorchuk Inna, Kazanishena Nataliya

Methodological aspects of teaching molecular biology 249

Dymar Natalia, Korylchuk Neonila, Stryzhenko Tetiana

The role of interactive technologies in the formation of professional competence of future medicines 261

Kartashova Zhanna, Labunets Viktor

Formation of readiness of the future teacher of music art to educational and pedagogical activity on the basis of application of innovative technologies 271

Kirshova Olha

Podcast as an educational tool for teaching German for philology students 281

Lymarenko Valerii

Edutainment in the formation of digital competence of the future leader of the vocal ensemble 292

Motsyk Rostislav, Shchyrba Victor, Mukoviz Oleksii

Features of using cloud technologies in the educational process during the COVID-19 pandemic 301

Nazarenko Iryna, Kondrashova Alla, Demianiuk Nataliia

Peculiarities of teaching oral English speech to engineering specialists 314

Nykytiuk Svitlana

Verbal component of linguo-country-studying competence building with the help of idioms 328

Osova Olha, Syno Viktoriya, Odintsova Olga

Digital-methods in foreign language teaching: introduction of foreign experience into the practice of domestic foreign languages 337

Skybun Natalia, Rozman Iryna

Conceptualization of the processes of training foreign students 347

Fiskov Genadii, Palazhenko Oleg

The influence of the conductor of the orchestra on the formation of reflective skills of students-orchestrators during the rehearsal process 357

Khimchuk Liliana, Romanyshyn Ruslana, Bai Ihor

Organization of professional training of the future teacher by means of modern information and communication technologies 367

Shastalo Vira

Innovative technologies of teaching foreign language (English) to students of the faculty of foreign languages 375

Dubinska Anastasia

Usage of warmers, time fillers, and coolers in English for specific purposes classes 387

Strelchuk Yana

Model of the formation of intercultural competence of medical students in foreign language classes by means of active learning technologies 398

Scientific publication

**Pedagogical Education:
Theory and Practice
Collection of research papers
Issue 31 (2-2021)**

The views expressed in this publication are those of the contributors and do not necessarily reflect the views of the editors

*Publishing house MILENIUM,
60 Kyrylivska, Kyiv
Tel.: +38 (067) 849-34-60
+38 (044) 222-50-84
E-mail: milenium_ofis @ukr.net*

Наукове видання

**Педагогічна освіта:
теорія і практика
Збірник наукових праць
Випуск 31 (2-2021)**

Редакція збірника не несе відповідальності за зміст статей і може не поділяти думку авторів

*Видавництво «МІЛЕНІУМ»
вул. Кирилівська, 60, м. Київ
Тел.: +38 (067) 849-34-60
+38 (044) 222-50-84
E-mail: milenium_ofis @ukr.net*

Підписано до друку 26.11.2021 р. Формат 60x84/8
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографія.
Умовно-друковані арк. 52,5. Обліково-видавничі арк. 49,8
Наклад 300 прим. Замовлення № 93

Видавництво «МІЛЕНІУМ» (Київ)
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

ВИДАВНИЦТВО «МІЛЕНІУМ»
м. Київ, вул. Кирилівська, 60
Тел.: +38 (067) 849-34-60
+38 (044) 222-50-84
e-mail: milenium_ofis@ukr.net